ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΠΡΟΣΦΟΡΑ
ΜΟΡΦΩΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ
ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1991

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΝΤΙΤΥΠΟΥ
115

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1959
ΕΔΡΑ ΚΟΜΟΤΗΝΗ, ΑΓ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ 42, ΤΗΛ. 27344

ΚΕΝΤΡΟ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ
ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1982

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος	: Πρωτ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Αντιπρόεδρος	: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟ·Ι·ΜΤΖΟΓΛΟΥ
Γεν. Γραμματεύς	: ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ
Ταμίας	: ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΛΟΓΕΡΕΑ
Σύμβουλοι	: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ
	: ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΥΡΕΖΗΣ
	: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΛΙΑΠΗΣ
	: ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΚΙΔΗΣ
	: ΘΕΟΔΩΡΑ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Προϊστάμενος	: Πρωτ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
Μέλη	: ΣΤΕΡΓΙΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΗΣ
	: ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΓΑΣ
	: ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΟΥ·Ι·ΜΤΖΟΓΛΟΥ
	: ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ ΚΑΛΟΓΕΡΕΑΣ
	: ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΛΙΑΠΗΣ
	: ΜΑΡΙΑ ΜΑΡΚΙΔΟΥ
	: ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΤΣΚΙΔΗΣ
	: ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Πρωτ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ

ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ «ΘΡΑΚΙΚΗΣ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑΣ»

1. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» εἶναι ἔκδοση τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν, τμήματος τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

2. Στή «Θρακική Ἐπετηρίδα» δημοσιεύονται μελέτες καί ἄρθρα πού ἀφοροῦν τήν Θράκη (Βόρεια, Ἀνατολική καί Δυτική). Ἐπίσης λογοτεχνικά κείμενα Θρακῶν λογοτεχνῶν καί βιβλιοκρισίες γιά βιβλία καί δημοσιεύσεις πού ἀναφέρονται στήν Θράκη.

3. Τά κείμενα πού ἀποστέλλονται γιά δημοσίευση πρέπει: α) νά μήν καταλαμβάνουν ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό 2 ½ τυπογραφικά φύλλα (40 σελίδες), β) νά μήν περιέχουν προσωπικές ἐπιθέσεις ἤ ἀντεγκλήσεις καί γ) νά συνοδεύονται ἀπό σύντομη περίληψη στήν γαλλική ἤ ἀγγλική γλῶσσα καί ἀπό σύντομο (ἕως μισή σελίδα γραφομηχανῆς) βιογραφικό σημείωμα τοῦ συνεργάτη.

4. Ἡ δημοσίευση τῶν ἀποστελλομένων κειμένων ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἔγκριση τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς.

5. Τά κείμενα πού ἀποστέλλονται γιά δημοσίευση πρέπει νά εἶναι εὐανάγνωστα, κατά προτίμηση δακτυλογραφημένα, γραμμένα στή μία ὄψη τῆς κόλλας καί στήν ὁριστική τους μορφή.

6. Στούς συνεργάτες τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» προσφέρονται 50 ἀνάτυπα τῶν κειμένων τους. Ἐκτύπωση περισσοτέρων ἀνατύπων γίνεται μέ δαπάνη τοῦ συνεργάτη καί μόνον ἐάν τό ἔχει ζητήσει κατά τήν παράδοση τῆς συνεργασίας του. Ὁ ἐκδότης διατηρεῖ τό δικαίωμα τῆς ἐκτυπώσεως καί διαθέσεως γιά λογαριασμό του ἀνατύπων τῆς κάθε συνεργασίας.

7. Γιά κάθε βιβλίο ἤ περιοδικό πού ἀποστέλλεται στό Κέντρο Θρακικῶν Μελετῶν γιά τήν «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἤ στόν Μορφωτικό Ὅμιλο γιά τήν βιβλιοθήκη του, γίνεται μνεία στίς βιβλιογραφικές σελίδες τῆς ἐκδόσεως.

8. Τά ἐνυπόγραφα ἄρθρα τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» δημοσιεύονται μέ προσωπική εὐθύνη τῶν συγγραφέων γιά τό περιεχόμενο, τήν γλωσσική μορφή καί τό τονικό σύστημά τους. Ὁ ἐκδότης εἶναι ὑπεύθυνος γιά τήν προσαρμογή τῶν χειρογράφων στούς τεχνικούς κανόνες δημοσίευσης καί τά ἀνυπόγραφα κείμενα.

9. Ἡ «Θρακική Ἐπετηρίδα» ἀνταλάσσεται μέ ὅλες τίς ἀνάλογες ἐκδόσεις.

10. Ἡ σχετική μέ τήν ἔκδοση ἀλληλογραφία πρέπει νά ἀπευθύνεται στήν ἑξῆς διεύθυνση: Μορφωτικό Ὅμιλο Κομοτηνῆς, Κέντρο Θρακικῶν Μελετῶν, Γιά τήν «Θρακική Ἐπετηρίδα», Ἁγίου Γεωργίου 42, 69100 Κομοτηνή.

Τιμές διαθέσεως τοῦ ὄγδοου τόμου (1991):

α) γιά τούς ἰδιῶτες	δρχ.	3.000
β) γιά νομικά πρόσωπα	δρχ.	4.000
γ) γιά φοιτητές καί μαθητές	δρχ.	2.500

Οἱ ἴδιες τιμές ἰσχύουν καί γιά τούς προηγούμενους τόμους.

Στό πρωτοφανές γιά τήν πορεία τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» διάστημα τῶν ἑπτά μηνῶν ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ ἕβδομου τόμου κυκλοφορεῖ ὁ ὄγδοος. Ἡ ἀσυνήθιστη αὐτή πυκνότητα ὀφείλεται στό ὅτι ἡ προετοιμασία τῶν δύο τόμων εἶχε προχωρήσει σχεδόν παράλληλα καί γιά τήν ὁλοκλήρωση τοῦ ὄγδοου εἶχαν ὑπολειφθεῖ πολύ λίγες συμπληρώσεις. Τό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς καί ἡ Ἐπιστημονική Ἐπιτροπή τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν ἐκφράζουν τήν ἱκανοποίησή τους γιά τό εὐχάριστο αὐτό γεγονός καθώς καί τήν πεποίθηση ὅτι ὁ ὄγδοος τόμος ἀπό ἄποψη περιεχομένου καί ἐμφανίσεως εἶναι ἐφάμιλλος τῶν προηγουμένων. Θεωροῦν λοιπόν ὑποχρέωση νά ἐκφράσουν θερμά συγχαρητήρια καί εὐχαριστίες στούς συντελεστές τῆς ποιότητας τοῦ τόμου, δηλαδή τούς ἐκλεκτούς συνεργάτες τῶν ὁποίων κείμενα δημοσιεύονται, καθώς καί τόν κ. Ἀθανάσιο Ἀλτιντζῆ, τήν κ. Χρύσα Ἀλτινζῆ καί τούς συνεργάτες τους πού μόχθησαν γιά τήν στοιχειοθεσία καί ἐκτύπωση τοῦ τόμου.

Μέ τήν δημοσίευση στόν παρόντα τόμο τῆς σχετικῆς συνεργασίας τῆς κ. Σοφίας Δουκατᾶ, πραγματώνεται ἡ ὑπόσχεση τῶν ἐκδοτῶν γιά ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» σχετικά μέ τό 1ο Συμπόσιο Θρακικῶν Σπουδῶν πού εἶχε ἀναγγελθεῖ στόν 6ο τόμο.

Μέ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση οἱ ἐκδότες ἀνακοινώνουν τόν προγραμματισμό τοῦ 2ου Συμποσίου Θρακικῶν Σπουδῶν, πού θά πραγματοποιηθεῖ ἀπό 20-27 Σεπτεμβρίου 1992 στήν Κομοτηνή, μέ θέμα «Ἀρχαία Θράκη - Ἀρχαϊκοί, κλασικοί, ἑλληνιστικοί, ρωμαϊκοί χρόνοι». Ὀργανωτές τοῦ Συμποσίου θά εἶναι τό Κέντρο Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς καί θά τελεῖ ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ. Τά σχετικά μέ τήν ὀργάνωση τοῦ Συμποσίου ἔγγραφα πού δημοσιεύονται στό Παράρτημα, παρέχουν ἱκανοποιητική ἐνημέρωση στούς ἀναγνῶστες. Στόν ἑπόμενο τόμο θά ὁλοκληρωθεῖ ἡ πληροφόρηση μέ σχετικά κείμενα.

Κομοτηνή, Δεκέμβριος 1991

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Πρωτοπρεσβυτέρου Δημητρίου Βασιλειάδη, Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία μεθ' ὑπομνήματος τοῦ Ἁγίου Νέου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως 1-32

Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Βιζύη-Βιζυηνός 33-38

Γεωργίου Χριστοφορίδη, Ἡ ἀναπτυξιακή ὑποδομή τοῦ Νομοῦ Ροδόπης 39-82

Γιώργου Ἀντωνιάδη, Συνθῆκες ὑγιεινῆς καί ἰατρική περίθαλψη στό Νομό Ροδόπης πρό τοῦ 1940 83-90

Βασιλείου Κοντοβᾶ, Βιβλιογράφοι ἀπό τή Θράκη. (Δ' Μέρος) 91-119

Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Τρία ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιά τή Δυτική Θράκη. (Ἀπό τό Ἱστορικό Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν) 121-126

B. Lenk - Art. Betz, Ἱστορία τῆς Θράκης. (Γ' Μέρος) 127-155

Εὐστρατίου Καλογερέα, Τό ἱστορικό πρόσωπο τῆς Θράκης 157-228

Καλλιόπης Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Πτυχές ἀπό τήν ἱστορία τῶν Πομάκων τῆς Δυτικῆς Θράκης 229-238

Θανάση Μουσόπουλου, Ναυτική ἱστορία τῆς Θράκης 239-252

Ἰωάννη Παγκοζίδη, Οἱ τελευταῖοι γκαϊτατζῆδες τῆς Ροδόπης, ζωντανός δεσμός μέ τό παρελθόν. (Συμβολή στή λαογραφία τῆς Θράκης) 253-286

Θανάση Παπαζώτου, Τό Ἀρχεῖο τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καί Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος Κωνσταντινουπόλεως 287-335

Θανάση Μουσόπουλου, Κατίνα Βέϊκου-Σεραμέτη, 40 χρόνια στά νεοελληνικά γράμματα 337-360

Waldemar Szubert, Ἐπισημάνσεις σχετικά μέ τήν ἐπιρροή πού ἄσκησαν οἱ θρακικές λατρεῖες στίς ἑλληνικές πόλεις τοῦ Δυτικοῦ Εὔξεινου Πόντου, κατά τή διάρκεια τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Τό ἱερό τοῦ Μεγάλου Θεοῦ Δαρζαλᾶ στήν Ὀδησσό 361-373

Φωτίου Κωνσταντινίδη, Ἡ κάτω βρύση τῆς ἀγορᾶς στή Μαρώνεια 375-410

ΧΡΟΝΙΚΑ

Σοφίας Δουκατᾶ, Πρῶτο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικῶν Σπουδῶν: «Βυζαντινή Θράκη, Πρόσωπο καί χαρακτήρας» 413-421
Πέτρου Ματσκίδη, Πανηγυρικός λόγος γιά τήν ἐπέτειο τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς Θράκης 423-429

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Θρακιώτισσας, Κωνσταντής Χ΄΄Θεοχάρογλου (θεατρικό ἔργο) 433-457
Εὔχαρις Παναγοπούλου, Ποιήματα 459-460
Χαράλαμπου Κατσιμίγα, Ποιήματα 461-462
Κορίννας Χάρη, Ποιήματα 463-466
Θρακιώτισσας, Ποίημα 467

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

J. Makkay, *G. Bakalakis - A. Sakellariou*, Paradimi 471-474
Βασίλη Κοντοβᾶ, *Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ*: Οἱ «εὔπρεποι ἄνθρωποι», τό παιδομάζωμα καί οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ παπικοῦ στόλου στό Αἰγαῖο (1456-1458) 475-478
Μόσχου Κούκου, *Κωνσταντίνου Απ. Βακαλόπουλου*: Ἱστορία τοῦ Βορείου Ἑλληνισμοῦ. Θράκη 479-482
Γεωργίου Ν. Αἰκατερινίδη, *Ν. Μουτσόπουλου - Γ. Δημητροκάλλη*: Ἡ ἑλληνική ἡμισέληνος 483-485
Βιβλία πού λάβαμε 487-491

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἔγγραφα σχετικά μέ τήν ὀργάνωση τοῦ 2ου Διεθνοῦς Συμποσίου Θρακικῶν Μελετῶν 495-501

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ 503-510

ΜΕΛΕΤΕΣ

Πρωτοπρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΜΕΘ' ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Τήν ἱεράν μορφήν τοῦ Ἁγίου Νέου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Ἀδριανοπολίτου, ἐγνώρισε τό πρῶτον ὁ γράφων μελετῶν, ὡς νεαρός φοιτητής τῆς Πολυτεχνικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τήν νεωτέραν ἱστορίαν τῆς Θράκης. Ἔκτοτε μεγάλην εὐλάβειαν ἔτρεφον πρός τόν περιφανῆ τοῦτον Θρᾶκα Ἱεράρχην καί Μάρτυρα, κατεχόμενος ὑπό τῆς πεποιθήσεως ὅτι, παρά τήν ἀφάνειαν, εἰς τήν ὁποίαν εἶχεν περιπέσει τό ἱερόν του πρόσωπον, εἶναι εἷς τῶν σπουδαιοτέρων Νέων Ἱερομαρτύρων τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας καί ἐπιθυμῶν διακαῶς νά συμβάλω, ἔστω καί κατ' ἐλάχιστον, εἰς τήν ἀναγνώρισιν καί προβολήν τοῦ Ἁγίου τούτου Ἱεράρχου.

Ἡ τοιαύτη ἱερά ἐπιθυμία ἀνεζωπυρώθη ἐσχάτως ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἀξιόλογου πονήματος τοῦ Ἀδριανουπολίτου λογίου κ. Τάκη Χρ. Τσονίδη «Κύριλλος Στ΄, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως»[1]. Κατόπιν τούτου ἐπραγματοποίησα δύο ὁμιλίας ἀφιερωμένας εἰς τόν Ἅγιον Κύριλλον. Μίαν, ἀπό τοῦ βήματος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς, εἰς τήν σειράν τῶν κατά Κυριακήν Κηρυγμάτων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τήν 21ην Μαρτίου 1988 καί ἑτέραν, ἀπό τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Θράκης τήν 30ήν Ἰουνίου 1989, εἰς τά πλαίσια τῶν ἐκπομπῶν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς.

Κατά τήν ἔρευναν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας πρός σύνθεσιν τῶν ἀνωτέρω ὁμιλιῶν ἐπληροφορήθην[2] ὅτι εἰς κώδικα τῆς Ἱ. Μονῆς Βατοπαι-

1. Τούτου ἔχομεν ὑπ' ὄψει δύο ἐκδόσεις γενομένας εἰς Ὀρεστιάδα. Ἐκ τούτων ἡ πρώτη ἔχει χρονολογίαν 1984 καί μή ἀναφερόμενον ἐκδότην προφανῶς τόν συγγραφέα, ἡ δέ δευτέρα, χρονολογίαν 1986 καί ἔχει ἐκδότην τόν Ἐκπολιτιστικόν Μορφωτικόν Σύλλογον Πυθίου-Ρηγίου.

2. *Μ.(ιλτιάδου) Α.(ναστασίου) Σ.(ταμούλη)*, Νεομάρτυρες Θράκης, Θρακικά, τ. 10ος, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 377.

δίου ὑφίσταται ἀνέκδοτος Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου καί ἀπεφάσισα νά τήν ἐντοπίσω καί νά τήν δημοσιεύσω. Κατόπιν αἰτήματός μου, ἡ Ἱερά Μονή μοῦ ἐπέτρεψεν νά μελετήσω, νά ἀντιγράψω καί νά λάβω φωτοαντίγραφον τῆς Ἀκολουθίας καί μοῦ παρέσχεν τήν ἄδειαν δημοσιεύσεως ταύτης. Θεωρῶ χρέος εἰς τό σημεῖον τοῦτο νά ἐκφράσω θερμοτάτας εὐχαριστίας πρός τόν Ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πανοσ. Ἀρχιμανδρίτην κ. Ἐφραίμ, τόν σεβαστόν Γέροντα Ἰωσήφ, καί λοιπούς ὑπεύθυνους τῆς Μονῆς διά τήν ἄδειαν νά μελετήσω, ἀντιγράψω καί δημοσιεύσω τήν ἱεράν Ἀκολουθίαν, ὅσον καί πρός τόν βιβλιοθηκάριον μοναχόν Λάζαρον καί τόν φίλτατον μοναχόν Ἀρσένιον διά τήν πρόθυμον καί πολύτιμον βοήθειάν των εἰς τόν ἐντοπισμόν καί ἀντιγραφήν τῆς Ἀκολουθίας.

Ἡ Ἀκολουθία, ἥτις περιλαμβάνει καί «Ὑπόμνημα εἰς τόν βίον καί τήν ἄθλησιν τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως», περιέχεται εἰς τόν ὑπ' ἀριθ. 743[3] Κώδικα τῆς βιβλιοθήκης τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου ἐπιγραφόμενον «Λόγοι διαφόρων». Ὁ Κῶδιξ εἶναι χάρτινος ἐσταχωμένος, ἡ δέ Ἀκολουθία, τυγχάνουσα προφανῶς αὐτοτελές τεῦχος ἐνταχθέν εἰς τόν Κώδικα, ἔχει ἰδίαν ἀρίθμησιν σελίδων ἀπό 1 ἕως 19, εἰς ἃς προστίθενται ἄνευ ἀριθμήσεως ἓν φύλλον ἐν ἀρχῇ περιέχον τόν τίτλον καί δύο ἐν τῷ τέλει περιέχοντα δύο προσφωνήσεις σχετικάς πρός τήν Ἀκολουθίαν ὡς καί τούς εἰς τήν λειψανοθήκην τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου χαραχθέντας στίχους. Προσέτι τό φυλλάδιον τοῦτο φέρει καί τήν ἐνιαίαν τοῦ Κώδικος ἀρίθμησιν κατά φύλλα ἀπό 233 ἕως 244. Τό κείμενον παρουσιάζει ἐπιμελημένην εὐανάγνωστον γραφήν καί διχρωμίαν δι' ἐρυθρᾶς καί μαύρης μελάνης μέ ἰδιαιτέρως διακοσμημένα πρωτογράμματα καί κοσμήματα εἰς τήν ἀρχήν τῆς Ἀκολουθίας σ. 234α (1) καί τήν ἀρχήν τοῦ Ὄρθρου σ. 236α (5).

Ἐκ τοῦ εἰς τήν σελ. 233β τοῦ Κώδικος σημειώματος προκύπτει ὅτι ἡ Ἀκολουθία συνετέθη ὑπό τοῦ ἀγνώστου ἐξ ἄλλης πηγῆς εἰς ἡμᾶς «Ἰατροδιδασκάλου» Κωνσταντίνου Τζολάκογλου τοῦ Λημνίου. Τό Ὑπόμνημα καί ἡ πρώτη τῶν ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας καταχωρουμένων προσφωνήσεων τοῦ Κωνσταντίνου Τζολάκογλου πληροφοροῦν ὅτι, οὗτος συνέθεσεν τήν Ἀκολουθίαν κατόπιν θαύματος τοῦ Ἁγίου θεραπεύσαντος αὐτόν ἐξ ὀξυτάτης κεφαλαλγίας, εἰς ἐκπλήρωσιν ὑποσχέσεως δοθείσης πρός τόν τότε Γέροντα Μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριον, ὅστις εἶχε διατελέσει Ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου[4]. Εἰς τόν Ἱεράρχην τοῦτον

3. *Σωφρονίου Εὐστρατιάδου πρ. Λεοντοπόλεως*, Κατάλογος Κωδίκων Βατοπεδίου, Καντεβριγίᾳ 1924, σ. 146.

4. Ὁ Γρηγόριος, προηγουμένως Στρωμνίτσης, διετέλεσε Ἀδριανουπόλεως ἀπό τοῦ Μαΐου 1830 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1840 ὅτε *δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος* ἐξέπεσε τοῦ

ἀφιέρωσεν ὁ Τζολάκογλους τήν Ἀκολουθίαν *κατά λόγον δικαίου*. Ἐκ τῆς μελέτης τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα κειμένων διαπιστοῦται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Τζολάκογλους διεκρίνετο διά τήν εὐσέβειάν του, ἦτο ἄριστος γνώστης καί χειριστής τῆς ἐκκλησιαστικῆς γλώσσης καί κάτοχος ἀξιολόγου ἐκκλησιαστικῆς παιδείας μεμυημένος εἰς τήν ὑμνογραφίαν καί τό τυπικόν τῆς Ἐκκλησίας, συνδεόμενος στενώτατα πρός τόν Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριον.

Ἐπίσης ἐκ τοῦ Ὑπομνήματος πληροφορούμεθα ὅτι ὁ Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριος ἐδώρησε εἰς τόν Τζολάκογλου ἓν μικρόν τεμάχιον τοῦ ἱεροῦ λειψάνου τοῦ Ἁγίου καί συγκεκριμένως τόν *πρῶτον ἁρμόν τοῦ δακτύλου τῆς δεξιᾶς χειρός*. Τοῦτο πιθανῶς εἶναι τό εἰς τήν Ἱεράν Βατοπαιδινήν Σκήτην τοῦ Ἁγίου Δημητρίου φυλασσόμενον μέχρι σήμερον, τό ὁποῖον μετά βαθυτάτης συγκινήσεως προσεκύνησα κατά τήν πρόσφατον ἐπίσκεψίν μου εἰς αὐτήν, κατόπιν φιλόφρονος προσκλήσεως τοῦ Δικαίου τῆς Σκήτης Ἱερομονάχου Εὐδοκίμου, ὃν καί θερμότατα εὐχαριστῶ.

Τό μνημονευθέν σημείωμα τῆς σ. 233β παρέχει τήν πληροφορίαν ὅτι τό ὑφ' ἡμῶν δημοσιευόμενον κείμενον δέν εἶναι τό ἀρχικῶς ὑπό τοῦ Τζολάκογλου γραφέν, ἀλλ' ἀντίγραφον γενόμενον κατά τό ἔτος 1844, *ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθω*, ὑπό τοῦ μοναχοῦ Ἰακώβου[5], ὁ ὁποῖος ἐπηύξησε τήν Ἀκολουθίαν καί ἀφιέρωσε καί πάλιν τό ἐπηυξημένον ἀντίγραφον εἰς τόν Ἱεράρχην Γρηγόριον, μνημονευόμενον πλέον ὡς πρώην Ἀδριανουπόλεως, ἤδη ἐφησυχάζοντα ἐν Βατοπαιδίῳ.

Ποῖαι εἶναι αἱ προσθῆκαι τοῦ Ἰακώβου δέν εἶναι εὐχερές νά διαπιστωθῆ, καθότι οὐδεμία σχετική ἔνδειξις ὑφίσταται, πλήν τῶν δύο ὑποσημειώσεων τῶν σελ. 236β(10) καί 237α(11) τοῦ χειρογράφου, ἀναφερομένων εἰς τούς συμμαρτυρήσαντας μετά τοῦ Κυρίλλου κληρικούς καί προύχοντας τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὡς καί τρίτης εἰς τήν σελ. 241α(17) τοῦ χειρογράφου.

θρόνου καί ἀπεσύρθη εἰς τήν Μονήν Βατοπαιδίου ὅπου ἐκοιμήθη τό 1860 καταλεγόμενος μεταξύ τῶν Βατοπαιδινῶν λογίων (*Μ. Ι. Γεδεών*, Ἄθως, Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τόμ. 6ος, Θεσσαλονίκη 1985, ἐκδ. Πατρ. Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, σ. 181, *Σάρδεων Γερμανοῦ*, Ἐπισκοπικοί κατάλογοι τῆς Ἀνατ. καί Δυτ. Θράκης, Θρακικά, τ. 6ος, Ἀθῆναι 1935, σ. 44, *Μ(ανουήλ) Ι. Γ(εδεών)*, Γρηγόριος Ἀδριανουπόλεως, Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. Η, σ. 728.

5. Πιθανώτατα οὗτος ταυτίζεται πρός τόν συνθέσαντα κατά τό ἔτος 1843 τήν εἰς τούς πέντε νεοφανεῖς μάρτυρας τῆς Σαμοθράκης Ἀκολουθίαν, τήν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ ἀείμνηστος Κ. Μ. Ἀποστολίδης (Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία καί ἐγκώμιον πέντε Θρακῶν νεοφανῶν μαρτύρων, Θρακικά, τ. 16ος, σ. 335-365). Εὔλογος φαίνεται ἡ ἐν ὑποσημειώσει τῆς Ἀκολουθίας τῶν πέντε νεομαρτύρων διατυπουμένη ἄποψις ὅτι ὁ Ἰάκωβος οὗτος εἶναι ὁ ὑπό τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ μνημονευόμενος Τραϊανουπόλεως Ἰάκωβος, εἰς ὃν ψιλωνύμως ἐδόθη ὁ τίτλος τῆς πάλαι ποτέ διαλαμψάσης μητροπόλεως τῆς Θράκης (*Σάρδεων Γερμανοῦ*, ἔνθ. ἀνωτ.).

Εἶναι σαφές ὅτι αἱ τρεῖς αὗται παραπομπαί προσετέθησαν ἐκ τῶν ὑστέρων ὑπό τῆς αὐτῆς ὅμως χειρός τῆς ὁλόκληρον τήν ἀκολουθίας γραψάσης, ἥτις ἀναμφιβόλως εἶναι τοῦ Ἰακώβου. Αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ἐν ὑποσημειώσει προσθῆκαι διετηρήθησαν ὡς ἔχουν ἐν τῷ χειρογράφῳ, σημειούμεναι διά γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, ἐνῶ αἱ ὑποσημειώσεις τοῦ γράφοντος σημειοῦνται δι' ἀριθμῶν.

Περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ χειρογράφου τῆς παρούσης Ἀκολουθίας πρῶτος ἔγραψεν ὁ Ἠλίας Τανταλίδης[6] ἀποδώσας ὅμως αὐτήν ἐσφαλμένως εἰς τόν Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριον, διευκρινίζων ὅτι ἐν αὐτῇ περιέχεται *βιογραφία αὐτοῦ* (δηλ. τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου) *ἐν εἴδει ἐκκλησιαστικοῦ ὑπομνήματος*. Ἐπί πλέον παρέσχε τήν ἀξιόλογον πληροφορίαν ὅτι ἡ *ἐπέτειος μνήμη*, δηλαδή ἐκκλησιαστική πανήγυρις, τοῦ Ἁγίου τούτου Πατριάρχου ἐτελεῖτο κατ' ἔτος ἐν Ἀδριανουπόλει τήν Δευτέραν μετά τήν Κυριακήν τοῦ Θωμᾶ καθ' ὅλην τήν διάρκειαν τῆς ἐν αὐτῇ ἀρχιερατείας τοῦ Γρηγορίου. Εἶναι ἀπορίας ἄξιον τό ὅτι ὁ ἄριστα περί τοῦ Κυρίλλου καί Γρηγορίου πληροφορημένος Τανταλίδης περιέπεσε εἰς τό λάθος τοῦτο περί τήν ταυτότητα τοῦ συντάκτου τῆς Ἀκολουθίας.

Διά τήν ποιητικήν καί φιλολογικήν ἀξίαν τοῦ δημοσιευομένου χειρογράφου ὁ γράφων δέν δύναται νά ἐκφέρῃ γνώμην, ὡς στερούμενος εἰδικεύσεως. Εἶναι βέβαιον ὅμως, ὅτι τοῦτο, πέραν τῆς ἀξίας του ὡς ὑμνογραφικοῦ κειμένου, ἐπιτρέποντος τήν ἀπονομήν ὑπό τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὀφειλομένης τιμῆς εἰς τόν Ἅγιον Κύριλλον, ἀποτελεῖ πολυτιμώτατον ἱστορικόν τεκμήριον καί πηγήν πληροφοριῶν διά τόν Πατριάρχην καί τό μαρτύριόν του. Ἡ Ἀκολουθία μετά τοῦ ἐμπεριεχομένου ὑπομνήματος καί τῶν προσηρτημένων ἐν τέλει ἀποτελεῖ τήν ἀρχαιοτέραν πηγήν πληροφοριῶν διά τόν Ἅγιον Κύριλλον, ὡς συγγραφεῖσα τό ἔτος 1836, ἤτοι δέκα πέντε ἔτη ἀπό τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἱεράρχου καί τῶν συναθλητῶν του (1821) καί δύο μόλις ἔτη ἀπό τῆς ἀνακομιδῆς ἐκ Πυθίου τῶν ἱερῶν λειψάνων αὐτοῦ (1834). Ἐπί πλέον τυγχάνει πηγή ἀξιόπιστος, διότι συνετέθη βάσει πληροφοριῶν αὐτοπτῶν καί αὐτηκόων μαρτύρων, ἐπιβεβαιωθεισῶν καί ὑπό τοῦ Ἀδριανουπόλεως Γρηγορίου, στενότατα συνδεομένου προσωπικῶς πρός τόν Ἅγιον.

Ἐν πρώτοις ἡ ἀκολουθία βεβαιώνει ὅτι ἀπό τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ μαρτυρίου του, ἰδίᾳ δέ μετά τήν ἀνακομιδήν τῶν λειψάνων του, ὁ Κύριλλος ἐπεβλήθη εἰς τήν συνείδησιν τῶν πιστῶν ὡς Ἅγιος καί ἐτιμήθη διά τῶν καθιερωμένων τρόπων κυρίως ἀπό τούς συμπολίτας του Ἀδριανουπολίτας καί τούς κατοίκους τοῦ Πυθίου (τουρκιστί Κουλελί-Πυργάζ ἤ κατ' ἄλλους

6. *Ἠλία Τανταλίδου*, Βίος Στεφάνου Καραθεοδωρῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει 1869, σ. 34 ἐν ὑποσημειώσει. Τήν πληροφορίαν ἐπαναλαμβάνει καί ὁ Χρ. Τσονίδης εἰς τό μνημονευθέν ἔργον του (α΄ ἔκδοσις, σ. 33 καί β΄ ἔκδοσις, σ. 41).

Κουλελί Μπουργάζ). Τόσον ἡ σύνθεσις τῆς ἀκολουθίας, ὅσον καί ἡ ἀμέσως ἀποδοθεῖσα τιμή πρός τά ἱερά λείψανα ἀποδεικνύουν τοῦτο.

Ὡσαύτως πιστοποιεῖ καί γνωστοποιεῖ θαύματα τοῦ Ἁγίου τῆς πρώτης ἐκείνης περιόδου μετά τό μαρτύριόν του. Ἤτοι, τόν αἰφνίδιον πλουτισμόν τοῦ περισυλλέξαντος τό ἱερόν λείψανον τοῦ Ἁγίου καί ἐνταφιάσαντος αὐτό Χρήστου, τήν ἀπαλλαγήν ἀπό τάς χαλαζοπτώσεις κατά τά μετά τήν ταφήν ἔτη τῆς περιοχῆς Πυθίου, τήν ἀπαλλαγήν τοῦ Κων. Τζολάκογλου ἀπό τῆς κεφαλαλγίας καί τήν προστασίαν τούτου ἀπό πάσης ἀσθενείας, τήν ἐκ τοῦ ἱεροῦ λειψάνου *προχεομένην χάριν τῶν ἰαμάτων*, ἅπαντα μνημονευόμενα εἰς τό ὑπόμνημα. Περί τοῦ θαύματος τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπό τήν χαλαζόπτωσιν γίνεται ὑπαινιγμός καί εἰς τό δεύτερον τροπάριον τῆς γ΄ ὠδῆς τοῦ Κανόνος.

Ἐπίσης τό πρῶτον τροπάριον τῶν αἴνων ἀναφέρεται εἰς τό θαῦμα τῆς ἐμφανίσεως ὑπερκοσμίου φωτός ἐπί τοῦ ἱεροῦ λειψάνου κατά τάς τρεῖς νύκτας κατά τάς ὁποίας ἔμεινε τοῦτο κρεμάμενον ἐπί τῆς ἀγχόνης. Τό θαῦμα τοῦτο μνημονεύεται καί εἰς κείμενον ὁμιλίας ἀποδιδομένης εἰς τόν διαπρεπῆ Θρᾷκα λόγιον ἰατρόν Κων. Κουρτίδην καί διασωθείσης ὑπό τοῦ Χρ. Παπασταματίου-Μπαμπαλίτη[7]. Περί τούτου ὁμιλεῖ καί ὁ Τ. Τσονίδης[8] χωρίς μνείαν τῆς πηγῆς, ἐξ ἧς λαμβάνει τήν πληροφορίαν. Πλεῖστα ὅσα θαυμαστά σημεῖα σχετιζόμενα πρός τόν Ἅγιον Κύριλλον ἀναφέρονται ὑπό διαφόρων μελετητῶν εἰς τά σχετικά δημοσιεύματά των. Συνοπτικῶς ἀναφέρομεν τήν μή βεβήλωσιν τοῦ λειψάνου του ὑπό τῶν κοράκων ὅτε εὑρίσκετο ἐντός τῶν ὑδάτων τοῦ Ἔβρου[9], τήν διά τῆς ἐπιθέσεως εἰς τόν λαιμόν τῶν πασχόντων τοῦ σχοινίου τοῦ βρόχου τοῦ Ἁγίου θεραπείαν τῶν παθήσεων τοῦ λαιμοῦ καί δή τοῦ κοκκίτου[10], τήν ὑγρότητα τοῦ χώματος τοῦ τάφου του[11], τάς θαυμαστάς ἐμφανίσεις του εἰς πλεῖστα πρόσωπα καί θεραπείας

7. *Χρ. Παπασταματίου Μπαμπαλίτη*, Μαρτυρικός θάνατος τῶν προεστῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως καί ἀπαγχονισμός τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Στ΄ ἐν ἔτει 1821, Θρακική Ἐπετηρίδα, τ. 2ος, Κομοτηνή 1981, σ. 69.

8. *Τ. Χρ. Τσονίδη*, Κύριλος Στ΄, Πατριάρχης Κων/πόλεως, δεύτερη ἔκδοση, Ὀρεστιάς 1986, ἐκδ. Ἐκπολιτιστικός Μορφωτικός Σύλλογος Ρηγίου-Πυθίου, σ. 104.

9. *Χρ. Παπασταματίου*, ἔνθ. ἀν., σ. 69, *Ἀριστ. Χρηστίδου*, Ἀδριανούπολις, Θρακικά, τ. 25ος, ἐν Ἀθήναις 1956, σ. 233. Πρβλ. *Ἀπ. Εὐθυμιάδου, Δημ. Παπαράλλη, Εὐάγγ. Καμαριανάκη*, Ἡ Θράκη καί ὁ Ἔβρος, 2α ἔκδοσις, Ἀλεξανδρούπολις 1971, ἐκδ. ΝΕΛΕ Ἔβρου, σ. 180, *Τ. Χρ. Τσονίδη*, ἔνθ. ἀν., σ. 104, χωρίς ἀναφοράν περί τῆς πηγῆς τῶν πληροφοριῶν του, καί Βίος καί Θαύματα Ἁγίου Κυρίλλου Στ΄, Ἐπιμέλεια Σοφ. Γ. Δημητρακοπούλου, σ. 34.

10. *Μόσχου Κούκου*, Οἱ Θρᾷκες στούς ἀγῶνες τοῦ '21, Θρακική Ἐπετηρίδα, τ. 2ος, Κομοτηνή 1981, ἐκδ. Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς, σ. 139.

11. Βίος καί Θαύματα Ἁγίου Κυρίλλου Στ΄, σ. 47.

ἀσθενῶν ἐν Πυθίῳ ἐπί πολλάς δεκαετίας καί μέχρι σήμερον[12], τῆς θεραπείας ἀσθενῶν ἐν Πυθίῳ[13], τήν θαυμαστήν προστασίαν τῆς οἰκογενείας τοῦ ἐνταφιάσαντος Χρήστου καί ὁλόκληρου τοῦ χωρίου Πυθίου ἐπί ἕνα καί ἥμισυ αἰῶνα[14].

Ἡ Ἀκολουθία συμβάλλει εἰς τήν διευκρίνισιν τοῦ θέματος τῆς χρονολογίας γεννήσεως τοῦ Πατριάρχου. Πρῶτος ὁ Α. Ν. Γούδας[15] ἐδέχθη ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐγεννήθη τό 1775 καί τοῦτο ἀπεδέχθησαν ὡς ὀρθόν οἱ μεταγενέστεροι μελετηταί[16]. Διάφορον ἄποψιν ἐξέφερε ὁ Τ. Τσονίδης[17] ὑποστηρίξας ὅτι ἐγεννήθη εἰς τό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1760 (1769 ἤ 1770) μέ τήν αἰτιολογίαν ὅτι εἶναι ἀντίθετον πρός τήν λογικήν καί τούς ἱερούς κανόνες νά ἔχῃ χειροτονηθῇ διάκονος εἰς ἡλικίαν 16 μόλις ἐτῶν. Πράγματι αὕτη θά ἦτο ἡ ἡλικία τοῦ Κυρίλλου τό 1791, ὅτε ἐχειροτονήθη[18], ἐάν δεχθῶμεν ὅτι ἐγεννήθη τό 1775. Εἰς τήν Ἀκολουθίαν καί δή τό ἐν αὐτῇ ὑπόμνημα δέν ἀναφέρεται ἔτος γεννήσεως τοῦ Ἱεράρχου, προφανῶς ἐλλείψει καί κατά τόν καιρόν συγγραφῆς της ἀκριβῶν στοιχείων. Ἀναφέρεται, ὅμως, ρητῶς ὅτι ὁ Κύριλλος *εἰς νόμιμον ἡλικίαν ἐλθών τόν μονήρη βίον προείλετο.* Νόμιμος δέ ἡλικία δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῇ ἡ τῶν 16 ἐτῶν ἀλλ' ἀρκετά μεγαλυτέρα. Ἄλλωστε καί αὐτός ὁ Α. Ν. Γούδας[19] δέχεται ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος (δηλαδή ὁ Κύριλλος) *ἐνῆλιξ γενόμενος* ἀπέκτησε τήν εὔνοιαν τοῦ Μητροπολίτου Ἀδριανουπόλεως Καλλινίκου, ὅστις τόν ἔλαβε ὑπό τήν προστασίαν του καί ἀρκετά ἀργότερον τόν ἐχειροτόνησε διάκονον, ἀλλά ταῦτα ἀντιφάσκουν πρός τήν παραδοχήν τοῦ 1775 ὡς ἔτους γεννήσεως τοῦ Πατριάρχου. Συνεπῶς ἡ ἀκολουθία συμβάλλει οὐσιωδῶς εἰς τήν διευκρίνισιν τοῦ ἔτους γεννήσεως τοῦ Ἁγίου, ἥτις ἐπιτυγχάνεται μέ τήν ἀποδοχήν τῆς ἀπόψεως τοῦ Τ. Χρ. Τσονίδη, δηλαδή ὅτι ἐγεννήθη περί τό τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ 1760 (1769 ἤ 1770).

12. *Ἀρχιμ. Νικ. Βαφείδου*, Ὁ ἐν τῷ χωρίῳ Πυθίῳ τοῦ Διδυμοτείχου τάφος τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπαγχονισθέντος Οἰκονομικοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου Στ΄, Θρακικά, τ. 10ος, Ἐν Ἀθῆναις 1938, σ. 54-55, *Χρ. Παπασταματίου Μπαμπαλίτη*, ἔνθ. ἀν., σ. 74, *Τ. Χρ. Τσονίδη*, ἔνθ. ἀν., σ. 117, Βίος καί θαύματα..., σ. 46-76.

13. Βίος καί θαύματα..., σ. 52, 54, 65, 68.

14. Ἴδετε τά δημοσιεύματα τῆς σημειώσεως 9.

15. *Ἀν. Ν. Γούδα*, Βίοι παράλληλοι, τ. Α΄, Κλῆρος, Ἀθῆναι 1872, σ. 14.

16. *Ἀριστ. Χρηστίδου*, ἔνθ. ἀν., σ. 231, *Γ. Λαμπουσιάδου*, Περί Κυρίλλου Στ΄, Θρακικά, τ. 19ος, σ. 73, Λόγιοι Θράκης, Θρακικά, παράρτ. Γ΄ τόμου, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 111, ἔνθ. ἀν., σ. 13.

17. *Τ. Χρ. Τσονίδη*, ἔνθ. ἀν., σ. 13.

18. *Γ. Λαμπουσιάδου*, ἔνθ. ἀν., σ. 74. Τοῦτο συνάγεται καί ἐκ τῶν λοιπῶν πηγῶν βεβαιουσῶν ὅτι ἐχειροτονήθη ὑπό τοῦ Ἀδριανουπόλεως Καλλινίκου ἀρκετόν χρόνον πρό τῆς παραιτήσεώς του (Σεπτέμβριος 1792, ἴδε Σάρδεων, ἔνθ. ἀν., σ. 643).

19. Ἔνθ. ἀν., σ. 18-21.

Ἅπαντες οἱ περὶ Κυρίλλου γράψαντες ἀναφέρουν ὅτι τό οἰκογενειακόν των ἐπίθετον ἦτο Σερμπετζόγλου ἤ κατ' ἀκρίβειαν Σεμπετζόγλου. Ἀντιθέτως τό ὑπόμνημα τῆς παρούσης Ἀκολουθίας ἀναφέρει ὅτι ὁ πατήρ του ὀνομάζετο Βασίλειος Μελικρατίδης. Δέν πρόκειται περί ἀντιφάσεως, διότι ὡς πληροφορεῖ ὁ Α. Ν. Γούδας[20] *οἱ γονεῖς τοῦ Πατριάρχου ἐκαλοῦντο Σερμπεττσόγλοι. Σερμπέτι δέ παρά τοῖς Ὀθωμανοῖς καλεῖται πᾶν γλυκύ καί ρευστόν ποτόν, ὅπερ παρ' αὐτοῖς συνεχῶς πίνεται καί εἰς τοῖς ἐπισκεπτομένοις αὐτούς μάλιστα ὡς δῶρον προσφέρεται, ὥσπερ παρά τοῖς Εὐρωπαίοις τά λεγόμενα ἀναψυκτικά. Οἱ γονεῖς λοιπόν τοῦ Πατριάρχου ἐκαλοῦντο Σερμπττσόγλοι, τοὐτέστιν υἱοί κατασκευαστοῦ μελικράτων, Γλυκόπουλοι ἤ Γλυκίδιδες, διότι ἡ τουρκική κατάληξις Ογλούς ἰσοδυναμεῖ τοῖς παρ' ἡμῖν πατρωνυμικαῖς λεγομέναις καταλήξεσιν -ίδης ἤ -όπουλος. Ἄγνωστον εἶναι ἐπίσης ἐάν ὁ πατήρ ἤ πρόγονός τις τοῦ ἁοιδίμου Πατριάρχου κατεσκεύαζον τῷ ὄντι ἤ ἐπώλουν σερμπέτια ἤ μελίκρατα.* Τό ἐπίθετον, λοιπόν, Μελικρατίδης εἶναι ἡ εἰς τήν λογίαν ἑλληνικήν ἀπόδοσις τοῦ τουρκικῆς προελεύσεως γνωστοῦ ἐπιθέτου τοῦ Πατριάρχου, οὐδεμιᾶς ὑφισταμένης ἀντιφάσεως.

Κατά τό ὑπόμνημα, ὁ πατήρ τοῦ Πατριάρχου ὠνομάζετο Βασίλειος, ἡ δέ μήτηρ του Ζαπφείρα. Διά τό ὄνομα τοῦ πατρός οὐδεμία ἀντίθετος πληροφορία ὑπάρχει, ἐνῶ διά τήν μητέρα του ἕτεροι μελετηταί δέχονται ὅτι ὠνομάζετο Μοσχονή[21] ἤ Μοσχυνή[22]. Ἔνιοι τούτων ἀναφέρουν ὅτι ὁ Πατριάρχης εἶχεν ἀδελφάς ὀνομαζομένας Μοσχονή[23] καί Ζαφειρώ[24]. Ἐπειδή ἅπαντες οἱ λοιποί ἀνατρέχουν εἰς πληροφορίας καταγραφείσας κατά τό α΄ τέταρτον τοῦ Κ΄ αἰῶνος, ἤτοι περίπου ἕνα αἰῶνα μετά τήν συγγραφήν τοῦ ὑπομνήματος εἶναι εὔλογον νά δεχθῶμεν ὡς ὀρθήν καί ἐν προκειμένῳ τήν πληροφορίαν τούτου. Ἐπ' αὐτοῦ συνηγορεῖ καί ὁ Γούδας γράφων κατά τό ἔτος 1872 ὅτι, ζητήσας μέσω τοῦ ἑλληνικοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν πληροφορίας παρά τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει προξένου, δέν ἠδυνήθη νά ἐξακριβώσῃ τά ὀνόματα τῶν γονέων τοῦ Πατριάρχου[25]. Τέλος ἡ ἄποψις ἐνισχύεται καί ἐκ τῆς πληροφορίας ὅτι μία τῶν ἀδελφῶν εἶχε τό ὄνομα τῆς ἀποθανούσης κατά τόν τοκετόν μητρός τοῦ Πατριάρχου[26].

Ὡς ἤδη ἀνεφέρθη λύεται ὁριστικῶς καί ἡ ἀσάφεια περί τῆς χρονολογίας τῆς ἀνακομιδῆς τοῦ λειψάνου τοῦ Πατριάρχου γενομένης κατά τό

20. Ἔνθ. ἀν., σ. 14.

21. *Χρ. Παπασταματίου Μπαμπαλίτη*, ἔνθ. ἀν., σ. 61, Βίος καί θαύματα Ἁγίου Κυρίλλου Στ΄, σ. 17, *Τ. Χρ. Τσονίδη*, ἔνθ. ἀν., σ. 13.

22. *Γ. Λαμπουσιάδου*, ἔνθ. ἀν., σ. 73.

23. *Ἀριστ. Χρηστίδου*, ἔνθ. ἀν., *Τ. Χρ. Τσονίδη*, ἔνθ. ἀν., Βίος καί θαύματα...

24. *Ἀριστ. Χρηστίδου*, ἔνθ. ἀν.

25. *Α. Ν. Γούδα*, ἔνθ. ἀν., σ. 14.

26. Βίος καί θαύματα..., σ. 20, ὅπου ὅμως ἀναφέρεται ὅτι τό ὄνομα ἦτο Μοσχονή.

ὑπόμνημα τάς ἀρχάς Αὐγούστου ἔτους 1834, ἐνῶ πάντες οἱ νεώτεροι συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἀορίστως ὅτι αὕτη ἐγένετο δέκα ἔτη μετά τό μαρτύριον. Ἐπίσης καθορίζεται ἡ ἡμέρα (30 Ἀπριλίου) ἀνασύρσεως τοῦ λειψάνου ἐκ τοῦ Ἔβρου περί τῆς ὁποίας οὐδέν ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε. Σημαντικήν ἐπίσης θεωροῦμεν τήν πληροφορίαν ὅτι τό κιβώτιον, εἰς ὅ ἐτέθησαν τά λείψανα τοῦ Πατριάρχου, «ἦτο ἱεροπρεπέστατον» καί τήν διάσωσιν τῶν ἐπ᾽ αὐτοῦ χαραχθέντων στίχων ὡς χρησίμους διά τόν ἐντοπισμόν τῶν μή εἰσέτι ἀνευρεθέντων ἐν Ἑλλάδι ἱερῶν λειψάνων τοῦ Ἱερομάρτυρος.

Σημειοῦμεν ἐπίσης ὅτι τό ὑπόμνημα μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τό οἰκογενειακόν ἐπίθετον τοῦ διασώσαντος καί ἐνταφιάσαντος τό ἱερόν λείψανον τοῦ Πατριάρχου Χρήστου ἦτο Μουσέντογλους ἤ Μισκέντογλους. Τοῦτο ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρός ἅπαντας τούς ἀσχοληθέντας μέ τό θέμα, οἵτινες ἀναφέρουν τοῦτο ὡς Ἀργυρίου. Ὁ γράφων φρονεῖ ὅτι τό εἰς τό ὑπόμνημα ἀναφερόμενον εἶναι τό παρωνύμιον τῆς οἰκογενείας διά τοῦ ὁποίου αὕτη ἦτο γνωστή κατά τούς χρόνους τοῦ μαρτυρίου, τό δέ Ἀργυρίου εἶναι τό ἀργότερον κρατῆσαν πατρωνύμιον.

Ἐκ τῶν εἰς τό τέλος τοῦ χειρογράφου περιλαμβανομένων προσφωνήσεων τοῦ Κωνσταντίνου Τζολάκογλου, πρός τόν Ἀδριανουπόλεως Γρηγόριον καί τήν *Μεγίστην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν* (προφανῶς τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον) σαφέστατα προκύπτει ὅτι οὗτος ἐπεθύμει τήν ἐκτύπωσιν αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη ὅμως ἐπιθυμία τοῦ Τζολάκογλου φαίνεται ὅτι δέν ἐξεπληρώθη καί ἡ ἀκολουθία παρέμεινε ἄγνωστος εἰς τούς πολλούς, φυλασσόμενη ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς τήν βιβλιοθήκην τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Βατοπαιδίου. Ἄλλωστε ἡ αὐτή ἀφάνεια περιέβαλε καί τό σεπτόν πρόσωπον τοῦ Ἁγίου ἱερομάρτυρος Κυρίλλου. Ὁ γράφων θεωρεῖ ἰδιαιτέραν εὐλογίαν ὅτι ἀξιοῦται ὑπό τῆς Θείας προνοίας καί τῆς τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου συνεργίας, νά δημοσιεύσῃ ταύτην μετά ἕνα καί ἥμισυ καί πλέον αἰῶνα ἀπό τῆς συνθέσεώς της καί ὀλίγον ὀλιγώτερον τούτων ἀπό τῆς ἀντιγραφῆς καί συμπληρώσεώς της ὑπό τοῦ Ἰακώβου τοῦ Βατοπαιδινοῦ.

Ἡ δημοσίευσις συμπίπτει χρονικῶς πρός τήν τελευταίαν φάσιν τῆς διαδικασίας ἐπισήμου συναριθμήσεως τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου μεταξύ τῶν Ἁγίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τῆς κινήσεως τῆς ὁποίας τήν θεάρεστον καί φιλάγιον καί ἐπαινετήν πρωτοβουλίαν ἔσχεν ὁ Θρᾴξ Μητροπολίτης Διδυμοτείχου καί Ὀρεστιάδος Κύριος Νικηφόρος. Λόγω τῆς συμπτώσεως ταύτης καί ἐν ὄψει τοῦ πρώτου ἐπισήμου ἑορτασμοῦ τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος ὁ γράφων ἐπέσπευσε τήν δημοσίευσιν, συντάξας ἐν σπουδῇ τήν παροῦσαν, ὥστε νά εἶναι δυνατή ἡ χρησιμοποίησις αὐτῆς εἰς τήν ἱεράν ταύτην πανήγυριν. Ἡ σπουδή αὐτή, ὁπωσδήποτε, ἔχει ὡς συνέπειαν τήν ὕπαρξιν πολλῶν ἀτελειῶν εἰς τήν παροῦσαν διά τήν ὁποίαν παρα-

καλεῖ ὅπως τύχῃ τῆς ἐπιεικείας τῶν ἀναγνωστῶν. Εὐελπιστεῖ δέ ἐν καιρῷ νά τύχῃ τῆς εὐλογίας νά συνθέσῃ τόν κατά πλάτος ἀκριβῆ καί πλήρη βίον τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος πρός τελείαν προβολήν τῆς ἱερᾶς μορφῆς του.

Ἐν κατακλεῖδι ὁ γράφων ὑποβάλλει θερμήν υἱϊκήν καί εὐλαβῆ παράκλησιν καί εὐχήν πρός τόν σεβασμιώτατον Ἅγιον Διδυμοτείχου ὅπως ἡ παροῦσα ἀκολουθία καθιερωθῇ ὡς ἐπίσημος τοιαύτη, ἐφόσον ἐναργῶς ἀπηχεῖ τά βιώματα τῶν συγχρόνων τοῦ Ἁγίου προπατόρων μας καί δεύτερον ὁρισθῇ ὡς ἐπίσημος ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου ἡ ἔκτοτε καθιερωθεῖσα καί εἰς τήν ἀκολουθίαν ἀναφερόμενη Δευτέρα τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ.

Ἔγραφον ἐν Κομοτηνῇ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1990

ΑΣΜΑΤΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΑΘΛΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἀδριανουπολίτου, τοῦ καί ἐν αὐτῇ τόν μαρτυρικόν δρόμον τελέσαντος καί τόν διπλοῦν στέφανον ἱεραρχίας τε καί ἀθλήσεως παρά Χριστοῦ τοῦ ἀγωνοθέτου ἀξίως κομισαμένου.

Ἀδριανοῦ ἄστυ, Κυρίλλου πατρίς θεόφρονος,
ἦ ῥά μέγας θῶκος καί γε μέλημα πέλεις·
χαῖρε μέγα θεσπεσίου αὐχοῦσα κονίησιν
ἄληκτος οὔπερ μνεία ὄντως ἐφ' ἡλιβάτους ἔσται.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Κατά τό χιλιοστόν ὀκτακοσιοστόν εἰκοστόν πρῶτον ἔτος δι' ἀγχόνης ἐν Ἀδριανουπόλει τελειωθέντος.

Συντεθεῖσα μέν παρά τοῦ Κυρίου ἐν Ἰατροδιδασκάλοις Κωνσταντίνου Τζολάκογλου τοῦ Λημνίου.
Ἀντιγραφεῖσα δέ καί ἐπαυξηθεῖσα παρά Ἰακώβου Μοναχοῦ
Καί ἀφιερωθεῖσα πανευλαβῶς, τῷ
Σεβασμιωτάτῳ Γέροντι Ἁγίῳ πρώην Ἀδριανουπόλεως
Κυρίῳ Κῳ
Γρηγορίῳ τῷ Βυζαντίῳ

ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αωμδ΄: 1844

ἐν τῷ Ἁγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἄθωνος

Τῇ Νέᾳ Κυριακῇ ἑσπέρας
Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ, ἱστῶ
μεν στίχους ἕξ. καί ψάλλομεν
τῆς Ἑορτῆς τοῦ Θωμᾶ γ΄. καί τοῦ Ἁγίου προσόμοια τρία

ἦχος β΄. Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρόν.

Ὅτε ἀπεφάνθη κατά σοῦ, ἡ ἀδικωτάτη ἀγχόνη, Κύριλ|λε πάνσοφε, τότε σύ γηθόμενος, προσηύχου μόνῳ Θε|ῷ, ἐκλιπέτωσαν ἔλεγες, σωτήρ μιαιφόνοι, ἄξια ὧν | πράττουσιν ἀπαλαμβάνοντες. σύ γάρ ζηλωτής Θεός μό|νος, καί ἀποδιδούς κατ᾽ ἀξίαν πάσης ἀνομίας τά ἐπίχειρα.

Ὅτε σύ παρέθου τῷ Χριστῷ, χαίρων τό σόν πνεῦμα τό | θεῖον, Κύριλλε πάτερ στερρέ, τότε σύ ἀνέκραζες, πρός | τόν Σωτῆρα Χριστόν, νῦν γενοίμην ὦ Δέσποτα, θυσία | ὁ θύτης, θύματα προπέμψας σοι, ποίμνης ἐμῆς λογικά. Ὅ|θεν ἀδιστάκτως πιστεύω, τεύξασθαι ζωῆς ἀθανάτου, οὕς μου | προσφαγῆναι σύ ηὐδόκησας.

Δεῦτε φιλομάρτυρες πιστοί, ἴδωμεν φωστῆρα τόν μέγαν, | ἐν πατριάρχαις ἡμῶν, Κύριλλον. ἀόργητον, καί εὐσυμ|πάθητον. ἐποπτεύων ὦ Κύριλλε, ἡμᾶς μή ἐκλίπῃς, ἔν|δον εἰς τά ἅγια παραγενόμενος. ὅπου οἱ χοροί τῶν Μαρ|τύρων, καί ἱεραρχῶν ἀπ᾽ αἰῶνος, αἰωνίως πάντες συνα|γάλλονται.

Δόξα. *τοῦ Ἁγίου ἦχος α΄.*

Ὡς γάμος τίμιος, καί ἄλλος νυμφών, ἡ ἐτησιός σου ἐ|πέστη ἑορτή Ἱεροάθλε Κύριλλε, τάς μυσταγωγίας σου | καί τάς ἀριστείας σου κηρύττουσα ἡμῖν, τήν ὑπέρ | τῆς Πίστεως μέχρις αἵματος ἀγχόνης ἀντικατάστασιν, | ἀπό γῆς εἰς τά οὐράνια· καί νῦν οὐρανοβάμων γενόμε|νος, ἱκετεύεις ὑπέρ ἡμῶν τῶν τελούντων τήν πανσέ|βαστον μνήμην σου[26α].

26α. Προφανῶς ἐκ παραδρομῆς τοῦ ἀντιγραφέως δέν μνημονεύεται ὅτι τό τροπάριον εἰς τό καί νῦν εἶναι τῆς ἑορτῆς.

Εἴσοδος. τό Φῶς ἱλαρόν.

Προκείμενον.

Τίς θεός μέγας ὡς ὁ Θεός ἡμῶν; σύ εἶ ὁ Θεός, ὁ | ποιῶν θαυμάσια μόνος.

Μετά τῶν στίχων αὐτοῦ.

καί τά ἀναγνώσματα.

Προφητείας Ἡσαΐου τό ἀνάγνωσμα.

Τάδε λέγει Κύριος, πάντα τά ἔθνη συνήχθησαν ἅ|μα, καί συναχθήσονται ἄρχοντες ἐξ αὐτῶν, τίς ἀναγ|γελεῖ ταῦτα ἐν αὐτοῖς; ἤ τά ἐξ ἀρχῆς τίς ἀκουστά ποιήσει | ἡμῖν; ἀγαγέτωσαν τούς μάρτυρας αὐτῶν, καί δικαιωθή|τωσαν, καί εἰπάτωσαν ἀληθῆ. γίνεσθε μοι μάρτυρες, | καί ἐγώ μάρτυς Κύριος ὁ Θεός, καί ὁ παῖς ὅν ἐξελεξάμην. | ἵνα γνῶτε καί πιστεύσητέ μοι, καί συνεῖτε ὅτι ἐγώ εἰμι. ἔμ|προσθέν μου οὐκ ἐγένετο ἄλλος Θεός καί μετ' ἐμέ οὐκ | ἔσται. ἐγώ εἰμί ὁ Θεός, καί οὐκ ἔσται πάρεξ ἐμοῦ ὁ σώ|ζων. ἐγώ ἀνήγγειλα καί ἔσωσα· ὠνείδισα, καί οὐκ ἦν ἐν | ὑμῖν Θεός ἀλλότριος. ὑμεῖς ἐμοί μάρτυρες, καί ἐγώ Κύριος | ὁ Θεός. ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ἐγώ εἰμι, καί οὐκ ἔστιν ὁ ἐκ τῶν | χειρῶν μου ἐξαιρούμενος. ποιήσω, καί τίς ἀποστρέψει αὐ|τῷ; οὕτω λέγει Κύριος ὁ Θεός, ὁ λυτρούμενος ἡμᾶς, ὁ | Ἅγιος Ἰσραήλ.

Σοφίας Σολομῶντος τό ἀνάγνωσμα

Δικαίων ψυχαί ἐν χειρί Θεοῦ, καί οὐ μή ἅψηται αὐτῶν | βάσανος. ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, | καί ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καί ἡ ἀφ' ἡμῶν πο|ρεία σύντριμμα. οἱ δέ εἰσίν ἐν εἰρήνῃ, καί γάρ ἐν ὄψει ἀν|θρώπων ἐάν κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας | πλήρης, καί ὀλίγα παιδευθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσον|νται, ὅτι ὁ Θεός ἐπείρασεν αὐτούς, καί εὗρεν αὐτούς | ἀξίους ἑαυτοῦ, ὡς χρυσόν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν | αὐτούς, καί ὡς ὁλοκάρπωμα θυσίας προσεδέξατο αὐτούς, | καί ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν ἀναλάμψουσιν, καί ὡς | σπινθῆρες ἐν καλάμῃ διαδραμοῦνται. κρινοῦσιν ἔθνη. καί | κρατήσουσι λαῶν, καί βασιλεύσει αὐτῶν Κύριος

εἰς τούς | αἰῶνας, οἱ πεποιθότες ἐπ᾽ αὐτῷ συνήσουσιν ἀλήθειαν, | καὶ οἱ πιστοὶ ἐν ἀγάπῃ προσμενοῦσιν αὐτῷ. ὅτι χάρις καὶ | ἔλεος ἐν τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, καὶ ἐπισκοπὴ ἐν τοῖς ἐκλε|κτοῖς αὐτοῦ.

Σοφίας Σολομῶντος τό ἀνάγνωσμα

Δίκαιοι εἰς τόν αἰῶνα ζῶσι, καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθός αὐ|τῶν, καὶ ἡ φροντὶς αὐτῶν παρά ὑψίστῳ. διά τοῦτο λή|ψονται τό βασίλειον τῆς εὐπρεπείας, καὶ τό διάδημα τοῦ κάλ|λους ἐκ χειρός Κυρίου. ὅτι τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, | καὶ τῷ βραχίονι ὑπερασπιεῖ αὐτῶν. λήψεται πανοπλίαν | τόν ζῆλον αὐτοῦ, καὶ ὁπλοποιήσει τήν κτίσιν εἰς ἄμυναν | ἐχθρῶν. ἐνδύσεται θώρακα δικαιοσύνην, καὶ περιθή|σεται κόρυθα, κρίσιν ἀνυπόκριτον. λήψεται ἀσπίδα ἀκα|μάχητον ὁσιότητα. ὀξυνεῖ δέ ἀπότομον ὀργήν εἰς ρομ|φαίαν. συνεκπολεμήσει αὐτῷ ὁ κόσμος ἐπί τούς παράφ|ρονας, πορεύσονται εὔστοχοι βολίδες ἀστραπῶν, καὶ ὡς ἀπό | εὐκύκλου τόξου τῶν νεφῶν, ἐπί σκοπῶν ἀλοῦνται, καὶ | ἐκ πετροβόλου θυμοῦ πλήρεις ριφήσονται χάλαζαι· ἀγα|νακτήσει κατ᾽ αὐτῶν ὕδωρ θαλάσσης, ποταμοί δέ συγκλύ|σουσιν ἀποτόμως. ἀντιστήσεται αὐτοῖς πνεῦμα δυνάμε|ως, καὶ ὡς λαίλαψ ἐκλικμήσει αὐτούς, καὶ ἐρημώσει | πᾶσαν τήν γῆν ἀνομία, καὶ ἡ κακοπραγία περιτρέψει θρό|νους δυναστῶν. ἀκούσατε οὖν βασιλεῖς καὶ σύνετε, μάθετε δικα|σταί. περάτων γῆς ἐνωτίσασθε οἱ κρατοῦντες πλήθους, | καὶ γεγαυρωμένοι ἐπί ὄχλοις ἐθνῶν· ὅτι ἐδόθη παρά | Κυρίου ἡ κράτησις ὑμῶν, καὶ ἡ δυναστεία παρά Ὑψίστου.

Εἰς τήν λιτήν. Δόξα. ἦχος α΄.
εἰ ἔστιν ἀρτοκλασία[27]

Θεοπρεπεῖ πολιτείᾳ Ἱερομάρτυς ἑαυτόν ἐγγυμνασά|μενος,

27. Ἡ παράθεσις ἐνταῦθα μόνον τοῦ δοξαστικοῦ τῆς Λιτῆς, ἐνῶ τά λοιπά τροπάρια καταχωρίζονται εἰς τήν ἀρχήν τοῦ Ὄρθρου, ἀλλά καί ἡ παροῦσα σημείωσις *εἰ ἔστιν ἀρτοκλασία* βεβαιώνουν ὅτι καί κατά τήν ἐποχήν τῆς συνθέσεως τῆς Ἀκολουθίας (1836) ἐπεκράτει ἡ μετάθεσις τῆς Λιτῆς τήν πρωΐαν μεταξύ Ὄρθρου καί Ἑσπερινοῦ.

θεοστεφεῖ μαρτυρίᾳ τόν βίον σου ἐπεσφράγι|σας. καί δι᾽ ἀμφοῖν εὐδοκιμήσας, διπλοῦν τό στέφος | ἐκ ζωηφόρου δεξιᾶς ὑπεδέξω τρισόλβιε Κύριλλε. παρ|ρησίαν οὖν ἔχων πρός Χριστόν τόν Θεόν, εἰρήνην | αἴτησαι ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν.

Καί νῦν τῆς ἑορτῆς
Εἰς τόν στίχον προσόμοια τοῦ Ἁγίου (πρῶτον λέγε | τό ἀναστάσιμον)
ἦχος α΄. Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.

Σύν ἱεράρχαις τήν ποίμνην Χριστοῦ ἐποίμανας, καί ἑνα|θλήσας μάκαρ, τοῦ ἀμνοῦ καί ποιμένος, τέθυσαι θυ|σία ὡς καθαρά, ἱερόαθλε Κύριλλε, διό προσήχθης τοῖς | ἄνω πρός νοητά, εὐκλεῶς θυσιαστήρια.

στίχος | Τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τοῦ ὁσίου αὐτοῦ

Ἱεραρχῶν ταῖς χορείαις καί τῶν μαρτύρων σοφέ, τῷ | θεανθρώπῳ λόγῳ, παρεστώς καί δοξάζων, τοῦτον ὡς | δεσπότην καί ποιητήν, τῶν ἁπάντων τρισόλβιε, μέμ|νησο πάντων τῶν πίστει τήν ἱεράν, ἐκτελούντων σου πανή|γυριν.

στίχος. Οἱ ἱερεῖς σου Κύριε ἐνδύσονται

Ἐν οὐρανίοις θαλάμοις Ἱερομάρτυς Χριστοῦ, χοροβατῶν | τῷ λόγῳ, τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων, πρέσβευε ἀπαύστως | ὑπέρ ἡμῶν, τῶν τελούντων τήν ἔνδοξον, Κύριλλε μνήμην | τήν θείαν περιχαρῶς, ἐκ κινδύνων περισώζεσθαι.

Δόξα. ἦχος πλ΄ α΄.

Ὦ τῆς στερρᾶς καί ἀδαμαντίνου σου ψυχῆς, γενναιό|τατε Κύριλλε. σύ γάρ ἀνένδοτον ἔχων τόν λογισμόν, | ἔλεγες παρόντων τῶν φονέων. ἐκπολέμησον Κύριε τούς | πολεμοῦντας ἡμῖν, καί ποίησον αὐτούς, ὡς ποτέ τούς Αἰ|γυπτίους. ὅτι ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τήν ἡμέραν, | καί ἐξέγειρον τήν ἄμαχόν σου δυναστείαν, καί λύτρω|σον ἡμᾶς ἕνεκα τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου. καί φεῖ|σαι τοῦ ποιμνίου σου, ὡς ἀγαθός καί

φιλάνθρωπος[28].

Καί νῦν. Ἀναστάσεως ἡμέρα.
Ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς. Ἐσφραγισμένου τοῦ μνήματος.
Δόξα. τοῦ Ἁγίου ἦχος δ΄.

Ὡς ἄλλος ἀπόστολος Λυκαονίας ποιμήν, μεθ' ἣν ἀναδέ| δειξαι καί εἰς πατρίδα τήν σήν. σοφώτατε Κύριλλε. | ὅθεν τῆς οἰκουμένης Πατριάρχης ἐγένου, θύσας καί | τήν ψυχήν σου, δι' ἀγχόνης ἀδίκου, διό πρέσβευε Χριστῷ τῷ | Θεῷ, ὑπέρ τῶν ποιμνίων σου.

καί πάλιν τῆς Ἑορτῆς.

Εἰς τόν ὄρθρον. Μετά τό Μεσονυκτικόν ψάλλεται | ἡ λιτή τοῦ Ἁγίου.
Ἰδιόμελα ἦχος α΄.

Χαῖρε καί ἀγάλλου σήμερον ἡ οἰκουμένη. ὅτι εὗρες τόν | πολύτιμόν σου θησαυρόν, Κύριλλον τόν ἱερόν, καί ἀξιά|γαστόν σου ποιμένα, τόν πρεσβευτήν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

ὁ Αὐτός

Πάνσεπτε Κύριλλε, εἰ καί ἡ Ἀδριανοῦ σιωπᾷ, ἀλλ' ἡ οἰκου|μένη ὅλη, εὐφήμως κηρύττει σε εἰκόνα πραότητος, | καί πάσης ἐπιεικείας, διό τύπος ἡμῖν γενόμενος, καί | θῦμα, μή παύσῃς πρεσβεύων ὑπέρ ἡμῶν, τῶν πιστῶς | ἐκτελούντων, τήν σεπτήν σου πανήγυριν.

ἦχος β΄

Πάντων τάς ἀρετάς ἀνεμάξω, θειότατε Κύριλλε·| Ἡλιοῦ τόν ἔνθεον ζῆλον, Μωϋσέως τό μακρόθυμον, | καί Δαβίδ τήν πραότητα, τοῦ Σολομῶντος τό διδακ|τικόν, καί Ἰωσήφ τό σῶφρον· τοῦ Πέτρου τήν κατά|νυξιν, καί Παύλου τό συμπαθές·

28. Ὁ ποιητής ἀναφέρεται εἰς τό ἀνδρεῖον καί ἄκαμπτον τοῦ φρονήματος τοῦ Πατριάρχου.

μεθ' ὧν ἀοράτως | πρεσβεύεις, ὡς ἔχων παρρησίαν πολλήν, ὑπέρ τῶν | ψυχῶν ἡμῶν.

Δόξα. τοῦ Ἁγίου. ἦχος πλ΄. δ΄.

Μακαρία καί ζηλωτή, ἡ πατρίς σου Κύριλλε, ὅτι ἐδο|ξάσθη διά σοῦ σήμερον παρά Κυρίου. Τίνα γάρ ἄλ|λον ἔδειξε ποτέ ὡς σέ ποιμένα; ἤ τίς ἀκούων σου | τάς ἀρετάς οὐκ ἐθαύμασε; Πατέρων ἀγλάϊσμα, ἐκ|κλησιῶν ἡ δόξα, καί φρουρός τῆς οἰκουμένης. ὑπερ | ἡμῶν ἀναδησάμενος τόν στέφανον τοῦ μαρτυρίου, μή | διαλείπῃς πρεσβεύων πρός τόν σωτῆρα ἡμῶν, τοῦ ῥυσθῆ|ναι κινδύνων καί θλίψεων, καί τῆς φρικτῆς γεέννης, | καί γενέσθαι μιμητάς τῶν ἀνδραγαθημάτων σου | θεσπέσιε.

καί νῦν τῆς Ἑορτῆς. Ἄψε Θωμᾶ.
Μετά δέ τήν α΄ στιχολογίαν Κάθισμα τοῦ Ἁγίου
ἦχος πλ΄α΄. Τόν συνάναρχον λόγον.

Κατά ταύτην ἡμέραν καθ' ἥν ὁ Κύριος, εἰς τόν γάμον | ἐκλήθη τόν ἐν τῇ πόλει Κανᾷ, κατά ἐκείνην ἀληθῶς, | μετεκαλέσατο Χριστός, σε Κύριλλε Ἱεράρχα, εἰς γάμους τούς | αἰωνίους, οὕς ἐξ ἀρχῆς προητοίμασε. *δίς.*

καί τῆς | Ἑορτῆς.
Μετά τήν β΄ στιχολογίαν κάθισμα
ἦχος πλ΄.α΄. Τόν συνάναρχον λόγον

Ἀδριανούπολις χαῖρε ἡ πρίν κατώδυνος, καί συνιοῦσα | ἐνθάδε, πόθου σύν δάκρυσι, συνευφραίνου νοερῶς, | ὅτι εὑρέθη θησαυρός, ἐν κιβωτίῳ τῷ σμικρῷ, ὁ μέγας | ἐν Πατριάρχαις. Κύριλλος ὁ ποιμήν σου, ὅν πρώην | φθόνῳ ἀπώλεσας. *Δίς.*

Καί τῆς ἑορτῆς.
Μετά τόν πολυέλεον. Κάθισμα τοῦ Ἁγίου
ἦχος πλ΄.α΄. Τόν συνάναρχον λόγον

Τόν πρᾳότατον τρόπον καί εὐσυμπάθητον, τόν σόν | Κύριλλε πάτερ, τίς διηγήσεται; τό βαθύ τῶν λο|γισμῶν, καί

ἐμβριθές[29] ἐν ταῖς Γραφαῖς; οὐ δύναμαι | ἱστορῆσαι, Κυρίλλου τοῦ Πατριάρχου, τῆς οἰκουμένης | τό μέγα καύχημα. *δίς.*

καί τῆς ἑορτῆς.
Οἱ ἀναβαθμοί.
Προκείμενον ἦχος δ΄
Τίμιος ἐναντίον Κυρίου, ὁ θάνατος τοῦ ὁσίου αὐτοῦ.
στίχος Τό στόμα μου λαλήσει σοφίαν
Πᾶσα πνοή
Εὐαγγέλιον κατά Λουκᾶν.
Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπί τόπου πεδινοῦ | *δόξα.* Ταῖς τοῦ διδασκάλου. *καί νῦν.* Ταῖς τῆς Θεοτόκου.

Πεντηκοστάριον. ἦχος β΄.
Ἱεραρχῶν τήν καλλονήν καί τῶν Μαρτύρων κλέος, | τήν βρύσιν διδαγμάτων, καί τῶν πιστῶν παμφαῆ, | ἀντιλήπτορα, συνελθόντες ὦ φιλεόρτοι, ἀσματικοῖς ἐγκω|μίοις τιμήσωμεν λέγοντες· χαίροις τῆς οἰκουμένης λαμ|πτήρ, τῶν ἐν ἀνάγκαις θερμότατος προστάτης. ἀλλ᾽ ὦ | Πατέρων ἐγκαλλώπισμα, μή ἐλλείπῃς πρεσβεύειν, |ὑπέρ τῶν πόθῳ τελούντων, τήν πανεύφημον μνήμην σου.
Οἱ κανόνες τῆς ἑορτῆς καί τοῦ Ἁγίου. οὗ ἡ Ἀκρο|στιχίς Πατριάρχην Κύριλλον, ἦσα ὡς ἔχω.

Ὠδή α΄. ἦχος α΄. Ἄσωμεν πάντες λαοί.
Ποίαν σοι πάτερ σοφέ, πρέπουσαν εὐφημίαν, ἀλη|θῶς θεοτερπῆ προσοίσωμεν, καί ἐν βραχύ τῷ | λόγῳ, πῶς οὖν τά σά ἱστορήσομεν, ἀλλά κατά δύνα|μιν, σεπτέ, προσάγωμεν. *δίς*
Ἄδειν ἡμῖν εὐπρεπές, ἅπαντα κατ᾽ ἀξίαν, τοῦ φω|στῆρος καί ὁσιομάρτυρος, τά σά Κύριλλε πάτερ, καί | τήν ὀφειλήν ἀποτίσομεν· σύ γάρ ἡμῶν, πρός Θεόν | πρέσβυς θερμότατος.

29. Ἡ λέξις εἰς τό χειρόγραφον γράφεται μέ ἰῶτα, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς.

Θεοτοκίον

Δέησιν δέχου σεμνή, πάναγνε Θεοτόκε, ἥνπερ εὐ|σεβῶς σοι νῦν προσάγομεν, καί ἐν φρικτῇ ἡμέρᾳ | τόν σόν υἱόν ἐκδυσώπησον, σέ γάρ ἀεί ἔχομεν, πρέ|σβυν θερμότατον.

Καταβασία. Ἀναστάσεως ἡμέρα.
Ὠδή τρίτη. Στερέωσόν με Χριστέ.

Τήν σήν εἰρήνην ἡμῖν, καθάπερ πάλαι, ἄνωθεν δίδου· | καί φρούρει ἡμᾶς κινδύνων καί θλίψεων· ἀπέστω | οὖν σκάνδαλα, ταῖς μεσιτείαις σου. *δίς.*

Ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπειλῆς, πικρᾶς χαλάζης Κύριλλε πά|τερ, τούς νῦν πανσέπτως τό θεῖον σου λείψανον, | κατέχειν ποθήσαντας, ὡς ἕν προπύργιον.

Θεοτοκίον

Τόν σόν υἱόν καί Θεόν, δεόμεθά σου παρθενομῆ | τορ, τούς νῦν προθύμως τό θεῖον σου ὄνομα, λέγοντας | ἑκάστοτε, ῥῦσαι τῆς κρίσεως.

Καταβασία. Δεῦτε πόμα πίωμεν κενόν.
Κοντάκιον τῆς ἑορτῆς
Τῇ φιλοπράγμονι δεξιᾷ
Κάθισμα ἦχος α΄. Χορός ἀγγελικός

Χορός Ἱεραρχῶν, καί μαρτύρων ὁ δῆμος, κοινήν | πανευκλεῶς, συγκροτοῦντες χορείαν, φαιδρῶς πανη|γυρίζουσι, σύν ἡμῖν πᾶσι σήμερον, τήν πανεύφημον Κυ|ρίλλου μνήμην τιμῶντες. ὅν ἐν ἄσμασιν, ἀνευφημοῦντες | ὑμνοῦμεν, Χριστόν μεγαλύνοντες. *δίς*

καί τῆς ἑορτῆς
Ὠδή δ΄. Μέγα τό μυστήριον

Ἰδού ἡ Ἀδριανοῦ ὑμνεῖ πιστῶς τόν Ἱεράρχην, τοῦτον | γάρ ἄνωθεν ὁρῶσα, σύν τεκμηρίῳ ἀψευδῆ, ἐβόα ἀ|πήχθης σύ, εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου ὦ Κύριλλε. *δίς*

Ἄλλη σε ἐθρήνησε, Ῥαχήλ καθάπερ ποτε τέκνα, ὁρῶσα | ἀπηγχονημένον πατρίς, ὡς νύμφη ἀληθής, ἐβόα | νυμφίε μου, οἱ φονεῖς τά ἐμά δάκρυα τίσειαν.

Θεοτοκίον

Θρόνον σε ὁλόφωτον, ὁρῶ Θεοῦ γεγενημένον, ἐν ᾧ καθεῖστο | ὑπέρ θαῦμα, υἱός καί λόγος τοῦ Θεοῦ· διό σοι προσπίπτο|μεν, σύ ἁγνή τήν ἡμῶν δέησιν πλήρωσον.

Καταβασία. Ἐπί τῆς θείας φυλακῆς
Ὠδή ε΄. Ἐκ νυκτός ὀρθρίζοντες ὑμνοῦμεν

Ῥόδον σύ ἐβλάστησας ὁρῶμεν ἀληθῶς, δι᾽ ἀγχόνης ἀθάνα|τον, ἀποστάζον τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τήν ὀσμήν σου Πά|τερ, σοφαῖς παραινέσεσι. *δίς*

Χαῖρε τό Βυζάντιον πόλις ὡς εὐτυχής, ὅτι εὗρες τόν Κύριλλον, | προσκαλοῦσα πάντας τούς πιστούς, τόν σόν πατριάρχην, | νομίμως ἑόρτασον.

Θεοτοκίον

Χαῖρε τό παλάτιον καί κλίμαξ οὐρανοῦ. ὅτι ἔτεκες Κύρι|ον, καί νικῶσα ὅρους φυσικούς, μένεις σύ παρθένος, | ἀφθόρως κυήσασα.

Καταβασία. Ὀρθρίσωμεν ὄρθρου βαθέως
Ὠδή ς΄ Τόν Προφήτην διέσωσας

Ἡ πανήγυρις σήμερον, τοῦ Κυρίλλου ἐπέλαμψεν, ἡμᾶς | προσκαλοῦσα τά τέκνα, εὐφράνθητε ἅπαντες.

Νινευή ἄλλη γέγονας, ὁ ποιμήν σου προέλεγε καί σύ Ἀδρι|ανοῦ τήν κακίαν, ἀεί ἐπιδείξασα.

Κύριλλον τόν θειότατον, τό Ἰκόνιον σήμερον, τιμῶν προσ|κυνεῖ καί δοξάζει, ὡς ἱερομάρτυρα.

Θεοτοκίον

Τήν ἐμήν δέχου δέησιν, ἡ τεκοῦσα τόν Κύριον, καί τόν | σόν υἱόν ἐκδυσώπει, ἀείποτε Δέσποινα.

Καταβασία. Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς.
Κοντάκιον. ἦχος δ΄. Ἐπεφάνης σημερον.

Ἀνεδείχθης σήμερον, Ἱερομάρτυς, τήν ἀγχόνην | κλίμακα, ὡς Ἰακώβ διανελθών, εἰς οὐρανούς ἀνελή|λυθας, πρός τόν Σωτῆρα, σοφώτατε Κύριλλε.

Ὁ Οἶκος

Ἀβραάμ μέν ποτέ εἰς θυσίαν τόν Ἰσαάκ προσήγαγε, | προδηλῶν τήν ἄδικον σφαγήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, | τοῦ σήμερον ἐνδειξαμένου εἰς τόν ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαί|ας γάμον πρῶτον θαῦμα, μεταβολῇ τοῦ ὕδατος εἰς νε|κταρώδη οἶνον, σύ δέ θεόφρον Κύριλλε, ὅλον σεαυ|τόν δι' ἀγχόνης εὐάρεστον τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνενέγκας, | εἰς οὐρανούς ἀνελήλυθας πρός τόν σωτῆρα, σοφώτατε | Κύριλλε.

τό Συναξάριον πρῶτον τοῦ Μηναίου. εἶτα

Τῇ δευτέρᾳ τῆς β΄ ἑβδομάδος τοῦ Ἀντίπασχα μνείαν | ποιοῦμεν τοῦ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας γάμου, εἰς ὅν | προσελθών προσκληθείς ὁ Κύριος ἡμῶν καί Σωτήρ με|τέβαλε θαυμασίως τό ὕδωρ εἰς οἶνον ἡδύτατον, πρῶ|τον ἐπί γῆς θαῦμα ἐπιδεικνύς.

τοῦ γάμου
Στίχοι

» Ὁρᾷς τό ὕδωρ, οἶνον γεγενημένον,
» Ὁρῶ τό νέκταρ πρῶτον Χριστοῦ, ὦ θαῦμα.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ τοῦ ἐν Ἁγίοις Νέου Ἱερομάρτυρος, | Κυρίλλου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἐν Ἀ|δριανουπόλει δι' ἀγχόνης τελειωθέντος[α]

(α) Καί τῶν σύν αὐτῷ εἰκοσιοκτώ μαρτύρων συναθλητῶν· ὧν οἱ μέν δύω Ἱερομόναχοι ὁ εἰς Θεόκλητος πρωτοσύγκελλος, καί ὁ ἕτερος Ἰά|κωβος σύγκελλος· οἱ δέ λοιποί ἐξ εὐγενῶν προῦχοντες τῆς πατρίδος ὑπῆρχον Ἀδριανουπόλεως.

Στίχοι τοῦ Ἁγίου
»Δι' ἀγχόνης ὕψωσας Χριστέ εἰς πόλον
»Οὗ οὐκ ἦν ἀντάξιος ὁ κόσμος ὅλος.
» Ἑνάτῃ ἡμέρῃ τοῦ πάσχα Κύριλλος ἔπτη.

Ὑπόμνημα εἰς τόν βίον καί ἄθλησιν τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

Ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, πρῶτον εἶδε τόν ἥλιον, ὁ λαμ|πρός οὗτος ἡμῶν ἥλιος. ἐκπαιδευθείς δέ, καί εἰς νόμι|μον ἡλικίας ἐλθών, τόν μονήρη βίον προείλετο γνώμῃ τοῦ | πατρός αὐτοῦ Βασιλείου Μελικρατίδου, καί τῆς μητρός | αὐτοῦ Ζαπφείρας παρά τοῦ τότε Ἁγίου Ἀδριανουπόλεως, γραμ|ματεύς καί Ἀρχδιάκονος ψηφισθείς, Κυροῦ Καλλινίκου φημί, | τοῦ μετ' οὐ πολύ Πατριαρχεύσαντος. μετατεθέντος δέ τούτου | εἰς τόν τῆς Νικαίας θρόνον, μετεκλήθη ὁ ἱερός Κύριλλος | παρά τοῦ τότε Ἁγίου Ἐφέσου Κυρίου Σαμουήλ. τότε δή τότε μέγας | καί ἀρίγνωτος ἐγένετο δι' ἀρετήν καί σοφίαν, ἔν τε τῷ ἱε|ρῷ Κλήρῳ, καί τοῖς ἄρχουσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοσοῦτον, | ὥστε διαδεξαμένου τοῦ Καλλινίκου τόν πατριαρχικόν καί| οἰκουμενικόν θρόνον ἐνεκρίθη συνοδικῶς ὁ θεῖος Κύριλλος | κυβερνήτης καί οἰκονόμος τῆς αὐτοῦ παναγιότητος, καί | μάλιστα ὡς τἄλίσθια πνεύσαντος τότε τοῦ Σαμουήλ, καί Ἀρχι| διάκονος χρηματίσας τότε τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλη| σίας, καί μετ' οὐ πολύ κανονικῶς διαδεξάμενος τόν τοῦ | Ἰκονίου θρόνον, ἔδειξεν, ὅτι οὐχί οἱ θρόνοι, ἀλλ' αἱ ἀρεταί | δοξάζουσι τούς αὐτῶν ἐραστάς. τί δεῖ πολλῶν λέγειν πρός | τούς εὖ εἰδότας[30]; Μετακαλεῖται δ' ἔπειτα λόγῳ | προβιβασμοῦ εἰς τήν ἰδία πατρίδα, Ἀδριανουπόλεως | γεγονώς, ἐν ᾗ θεαρέστως ποιμάνας τό ποίμνιον, Με|τά τόν ἀπό Μιτυλήνης[31] Ἱερεμίαν

30. Ἡ φράσις αὕτη πιστοποιεῖ ὅτι τό ὑπόμνημα ὡς καί ὁλόκληρος ἡ Ἀκολουθία συνετέθησαν διά νά χρησιμοποιοῦνται ἐν Ἀδριανουπόλει καί ἀπηυθύνοντο πρός ἐκκλησίασμα ἔχον γνῶσιν τῶν σχετικῶν γεγονότων.

31. Διατηροῦμεν τήν ὀρθογραφίαν τοῦ χειρογράφου, ἥτις εἶναι ἐν προκειμένῳ ἡ κρατοῦσα κατά τήν ἐποχήν ἐκείνην.

Πατριάρχην, προσκλη|θεὶς παρὰ τῶν Ἀρχιερέων τούς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας ἐγ|χειρίζεται, ἀναβὰς εἰς τήν περιωπήν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου | ἐκυβέρνησε τήν οἰκουμενικήν τῆς ἐκκλησίας ὁλκάδα | ἐξαετῆ χρόνον ἐμφρόνως, πολιτικῶς, πρᾴως, καί | θεαρέστως, καί φεύγων τήν ταραχήν καί σύγχυσιν πα|ρητήθη αὐτοπροαιρέτως, καί ἀδείᾳ ἀνακτορικῇ, καί ψη|φίσματι ὡς ἔθος, ἀναχωρεῖ πάλιν εἰς Ἀδριανοῦ τήν | φίλην αὐτοῦ πατρίδα.

Μετ᾽ οὐ πολύ δέ, κρίμασιν οἷς οἶδε Θεός, κατέλα|βε τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν κίνδυνος μέγας, ἀναστά|του γενομένης τῆς Ἑλλάδος, ὥστε πολλοί τῶν ὁμογενῶν | καί τῶν τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καιροῦ, καί τῆς μανιώδους ῥύ|μης τῶν τότε ἀπανθρώπων Γενιτζάρων παρανάλωμα | ἐγένοντο. οἵ ἀκούσαντες τά διατρέξαντα τότε ἐν τῇ βασι|λευούσῃ, οὐ μόνον τούς προῦχοντας τῆς Ἀδριανοῦ ὀκτω καί | εἴκοσιν[α] εἰς τήν λεωφόρον ἀπέσφαξαν ἀκρίτως, ἀ|ναρχίας κυριευούσης τήν Ἀδριανοῦ, ἀλλά καί τόν σή|μερον ἑορταζόμενον θειότατον Κύριλλον πλαγίως | τῆς κάτωθεν τῆς Μητροπόλεως ἀγχόνῃ πικρᾷ δι|εχρήσαντο, εὐχόμενον κατά τόν πρᾳότατον Δαβίδ, τό, ἐκλίποιεν ἁμαρτωλοί ἀπό τῆς γῆς, καί ἄνομοι, | ὥστε μή ὑπάρχειν αὐτούς. ὅ καί ἐγένετο, ὑπ᾽ ἀλλήλων | τῶν ἀδίκων ἀναλωθέντων ἐσύστερον δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ | κρίσει.

Μετά δέ τρεῖς ἡμέρας ἐναποῤῥι|φθέντος τοῦ ἱεροῦ λειψάνου εἰς τόν ποταμόν, ἔλαχε | μετά πολλάς ἡμέρας, δηλαδή τῇ τριακοστῇ Ἀπρι|λίου, χριστιανός τις αὐτόχρημα πένης ὀνόματι Χρῆστος | Μουσεντόγλους[32] κατοικῶν ἐν τῷ Κουλελί Πυργαζίῳ, χωρίῳ | ἓξ ὥρας ἀπέχοντος τῆς Ἀδριανοῦ, καί ἐπισκεπτομένῳ | ἀπό τοῦ Ἁγίου Διδυμοτείχου· ὅς διά τόν

(α) Ἐκ τούτων τῶν εἴκοσι καί ὀκτώ Μαρτύρων, οἱ μέν δύο ἦσαν | Ἱερομόναχοι, ὁ εἷς Θεόκλητος πρωτοσύγγελος, καί ὁ ἕτερος Ἰάκωβος | Σύγγελος. οἱ δέ λοιποί προῦχοντες εὐπάτριδες τῆς Ἀδριανουπόλεως.

32. Εἰς τό χειρόγραφον ἐκ τῶν ὑστέρων καί μᾶλλον ὑπό τῆς αὐτῆς χειρός ὑπεγραμμίσθη ἡ λέξις καί προσετέθη ἄνωθεν αὐτῆς ἡ λέξις *Μισκεντόγλους*, ἀποτελοῦσα προφανῶς ἄλλην μορφήν τοῦ ἐπιθέτου τοῦ Χρήσου, ἴσως τήν ἐπικρατεστέραν.

φόβον τῶν τότε | μανέντων κρατούντων, καταγνούς, ὡς προειδώς τόν σε|βαστόν καί εὐσυμπάθητον νεκρόν, τολμήσας ἀνείλετο ἀπό | τοῦ ὕδατος, καί κατορύξας τάφον πενιχρόν ἐν τῷ ἰδίῳ | αὐτοῦ οἰκίσκῳ ἔθαψε. μιμητής τοῦ Ἰωσήφ καί Νικοδήμου | αὐτοδίδακτος γεγονώς. ἀλλ' ὦ τῶν θαυμασίων σου Χριστέ | βασιλεῦ. ὁ εἰρημένος Χρῆστος ἐκ πενήτων ἐγένετο ζά|πλουτος. ἡ χώρα Κουλέ Πυργάζιον ἐπηρεζομένη ἐκ πολ|λοῦ τοῦ χρόνου μένει εἰσέτι ἀνεπηρέαστος ὑπό τῆς χαλά|ζης τῆς πανδαμάτορος. καί ἔμεινεν ὁ θησαυρός τῆς | Ἀδριανοῦ σχεδόν χρόνους δεκατρεῖς κεκρυμένος, ἕως ὅτου | ὁ κύριος τοῦ οἰκίσκου θαῤῥήσας ἐξωμολογήθη τινί τῶν Ἱε|ρέων, καί ὁ Ἱερεύς ἀναγγέλει τό μυστήριον τῷ τότε Ἱεραρχοῦν|τι Ἁγίῳ Γέροντι Μητροπολίτῃ Ἀδριανουπόλεως Κυρίῳ Κυρίῳ | Γρηγορίῳ Βυζαντίῳ, Ἀρχιδιακόνῳ χρηματίσαντι παρά τῇ | αὐτοῦ Παναγιότητι, ἔν τε τῷ Ἰκονίῳ, Ἀδριανοῦ, καί Βασιλευ|ούσῃ. ὁ σεβαστός καί εὐγνώμων υἱός Ἅγιος Ἀδριανουπόλεως ἀνυπερθέτως ποιεῖ τήν ἀνακομοιδήν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου | κατά τάς ἀρχάς τοῦ Αὐγούστου· τῷ ,ωλδ΄. ἔτει, καί κιβώτιον | ἱεροπρεπέστατον κτησάμενος ἀνέθηκε τά ἱερά λείψανα τοῦ | σεπτοῦ αὐτοῦ πατρός καί Δεσπότου, κατάλληλον τόπον κρί|νας τό ἱερόν τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ πρός τά δεξιά τῆς Ἁγι|ωτάτης αὐτοῦ Μητροπόλεως, κηρούς, εὐχάς, καί θυμιάματα, | ὡς εἰκός προσφέρων ἑκάστοτε, καί παρά πάντων τῶν ἐν | Ἀδριανουπόλει οἰκούντων πιστῶν τιμωμένου, καί ὁσημέραι | τήν ἐξ αὐτοῦ προχεομένην χάριν τῶν ἰαμάτων δαψιλῶς | ἀρυομένων.

Κατά δέ τό 1836 ἐλθόντος τοῦ λογιωτάτου καί διδασκάλου | Κυροῦ Κωνσταντίνου Τζολάκογλου Λημνίου εἰς Ἀδριανοῦ, ἀνήγγειλεν | αὐτῷ ὁ Σεβασμιώτατος Κύρ Γρηγόριος Ἱεράρχης τήν τοῦ Ἁγίου | ἀνακομιδήν, διηγουμένου αὐτῷ τοῦ κύρ Κωνσταντίνου τό πρός | αὐτόν γεγονώς παράδοξον θαῦμα τοῦ Θειοτάτου Κυρίλλου[33]. |Κατεχομένου γάρ αὐτοῦ ὑπό κεφαλαλ-

33. Ἐκ τῶν ἐκτιθεμένων δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Τζολάκογλους δέν ἦλθε τό πρῶτον εἰς τήν Ἀδριανοῦ μετά τήν ἀνακομιδήν, ἀλλ' ἐπέστρεψεν ἀπουσιάζων ἐκ τῆς πόλεως ὅτε ἐγένετο αὕτη.

γίας ἀγρύπνου καί | ἀφορήτου, καί τόν θεῖον Κύριλλον ἐπικαλεσαμένου μετά | δακρύων, ἰατρεύθη ἡ κεφαλή αὐτοῦ παραδόξως. καί | εἰς εὐγνωμοσύνης συνέθετο τό ἀπολυτίκιον καί κοντάκι|ον τοῦ Ἁγίου. καί ὑποσχόμενος πρός τήν αὐτοῦ Σεβασμιότητα ὅτι ὑγείας οὔσης μέλλει συγγράψαι τήν τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου | ἀκολουθίαν.

Ἐν τούτοις ἰδού ἦλθε καί ὁ εἰρημένος Χρῆστος προσφέρων | τῇ αὐτοῦ πανιερότητι τά ἐν τῷ τάφῳ τοῦ Ἁγίου ἐναπομεί|ναντα μικρότατα λείψανα, ἐν οἷς ἦν καί ὁ πρῶτος ἁρμός | τοῦ δακτύλου τῆς δεξιᾶς χειρός τοῦ Ἁγίου οἱονεί ἐπιτάττον|τος εἰς τήν ταχεῖαν σύνθεσιν τόν Κωνσταντίνον. ὅν ἁρμόν | δεξάμενος εὐλαβέστατα παρά τοῦ Ἁγίου Γέροντος κύρ Γρηγορίου | Ἀδριανουπόλεως ὡς μέγα δῶρον ἐκράτησε τιμῶν καί ἀσπα|ζόμενος ὁσημέραι ἀνεπηρέαστος συντηρούμενος παντοίας | νόσου, ἔκτοτε χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καί εὐλα|βείᾳ μεγίστῃ τῇ πρός τόν σήμερον πανηγυριζόμενον νέον Ἱερομάρτυρα Ἅγιον Κύριλλον, καί τήν ἀκολουθίαν ταύτην συνέθεσεν. | Ὅτι δέ εἰσίν ἅγιοι οἱ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ θανατωθέν|τες ἀδίκως ἱεροί ἄνδρες, καί γενναῖοι στρατιῶται τῆς τοῦ | Χριστοῦ Ἐκκλησίας, μηδείς ἀμφιβαλλέτω, καί πρῶτον μαρτυρεῖ μοι τόν λόγον Ἰωάννης ὁ Θεολόγος ἐν τῇ αὐτοῦ | Ἀποκαλύψει λέγων »Ὧδε ἐστίν ἡ ὑπομονή τῶν | Ἁγίων[34]. καί ἀλλαχοῦ »οὗτοι εἰσιν υἱοί Θεοῦ καθαροί ἀ|μόλυντοι, οἵ οὐκ ἐπροσκύνησαν τήν εἰκόνα τοῦ θηρίου[35] καί | καί ὁ Δαβίδ ἐν ἁγίῳ πνεύματι, ὁσίους ἀποκαλεῖ. »Τάς | σάρκας τῶν ὁσίων σου ἔδωκαν τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ[36], | καί ὅτι αἷμα ἀθῶον αὐτῶν ἐξέχεον οἱ Ἀγαρηνοί. καί ὁ Κύριος | ἡμῶν ἐν Εὐαγγελίοις ἀποφαίνεται. »ὅς δ' ἄν ἀπωλέ|σῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ, ἕνεκεν ἐμοῦ καί τοῦ ὀνόματός μου, ἐ|κεῖνος σώσει αὐτήν.[37] »καί ἄν ὡς ἄνθρωποι, ἐπεί οὐ|δείς ἀναμάρτητος, εἶχον τινα κηλίδα, ἐν ὥρᾳ τοῦ Μαρτυρίου |

34. Ἀποκ. ιδ, 12 μέ τήν διαφοράν ὅτι ἡ λέξις *ἐστιν* εὑρίσκεται εἰς τό τέλος τῆς προτάσεως. Πρβλ. Ἀποκ. ιγ, 10.

35. Τό χωρίον δέν εὑρέθη αὐτούσιον ἐν τῇ Ἀποκαλύψει. Σχετικ. Ἀποκ. κ, 4.

36. Δέν κατέστη δυνατός ὁ ἐντοπισμός τοῦ χωρίου εἰς τήν Ἁγίαν Γραφήν.

37. Ματθ. ιστ, 25. Τό χωρίον ἔχει παραποιηθεῖ εἰς τό τέλος.

ἐλευκάνθησαν· κατά τό »ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ καί καθα|ρισθή-σομαι, πλυνεῖς με καί ὑπέρ χιόνα λευκανθήσομαι.«[38] | Ἕκα-στος οὖν τῶν Ἁγίων Ἀρχιερέων, Ἱερέων, καί λαϊκῶν, | ὀφείλει τιμᾶν τούς κεκανονισμένους ὑπό τῆς ἀπροσωπολήπτου Ἁ|γιωτάτης τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἁγίους, ὡς ἔθος ἀρχαῖον, καί πατροπαράδοτον, μηδόλως ἀκούων τῶν θνη|τοψύχων φιλοζόφων τοῦ ἐσχάτου ἡμῶν αἰῶνος· ὡς προεῖπε | τό Πνεῦμα τό Ἅγιον διά στόματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου | »ὧν ὁ Θεός ἡ κοιλία, τό στόμα πλῆρες δολιότητος καί βλασφη|»μίας· οἱ πόδες ταχεῖς τοῦ ἐκχέαι αἷμα, αἱ χεῖρες, χεῖ|ρες ἀνομίας καί ἁρπαγῆς[39]· οἵ εἴθε μή ἐγεννήθησαν | εἰς σκάνδαλον καί ζιζάνιον τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων ὁμογενῶν, | τῶν ἐκλεκτῶν ἁγίων, καί κληρονόμων τῆς τῶν οὐρανῶν | βασιλείας.

Ταῦτα εἰσίν ἀδελφοί τά ὑπερφυῆ καί ἡρωϊκά κατορθώ|ματα τοῦ Ἱερομάρτυρος θείου πατρός ἡμῶν Κυρίλλου, τό τῆς | Ἀδριανοῦ βλάστημα, καί οἰκουμενικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταν-τίνου | καύχημα, ἀρχιερέων κλέος, Πατριαρχῶν ἡ καλλονή, | καί τῶν ὀρθοδόξων προστάτης. τόν ὁποῖον ἐδόξασεν ὁ Θεός | καί ζῶντος ἔτι καί μετά θάνατον, καί ἀπέδειξε διά τῆς χάριτος | εἰς ἡμᾶς λαμπρότατον καί ἀειφανέστατον ἥλιον, διασκεδάζο-ντα | μέν τό σκότος τῆς ἀγνωσίας καί ἁμαρτίας, ἀκτινοβολοῦν-τα | δέ εἰς ὅλους τό φῶς τῆς ἀρετῆς, καί τῆς θείας γνώσε|ως. ἔδειξεν αὐτόν ἔτι ἡ χάρις ἕναν ἀνδρειότατον | καί ἀκαταμάχη-τον στρατιώτην, ὅν οὐκ ἠδυνήθησαν νικῆσαι | αἱ προσβολαί τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, οὔτε ἡ τυραννίς τῶν | ἀσεβῶν, οὔτε οἱ λοιποί πειρασμοί ἀναρίθμητοι ὁποῦ ἔ|σωθεν καί ἔξωθεν ἐκ τῶν οἰ-κείων καί ἀλλοτρίων αὐτῷ ἠκο|λούθησαν. καί ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τόν ἐθαυμάστωσε τόσον, | ὁποῦ τόν ἔκαμε νά φανῇ μιμητής καί ἀκόλουθος τῶν παλαιῶν | ἐκείνων πατριαρχῶν. ὅθεν παῤῥησίᾳ τῷ θρόνῳ τῆς τρι|σηλίου θεαρχίας παριστά-μενος, ἱκετεύει ἐκτενῶς, ὑπέρ | ἡμῶν τῶν ἐκτελούντων τήν

38. Ψαλμ. Ν, 9.

39. Πρόκειται περί συρραφῆς χωρίων μετά προσθηκῶν τοῦ συγγραφέως. Ἴδετε Φιλιπ. γ, 19, Ρωμ. γ, 15.

αὐτοῦ ἀεισέβαστον μνήμην, ἵνα | ἐν μέν τῇ παρούσῃ βιωτῇ χαρίζει ἡμῖν πάντα τά πρός | σωτηρίαν αἰτήματα. ἐν δέ τῇ μελλούσῃ ἀποκαταστάσει | ἀξιώσῃ τῆς οὐρανίου μακαριότητος μετά πάντων τῶν | ἁγίων, καί δικαίων. ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ|χεῖν. ταῖς εὐπροσδέκτοις αὐτοῦ πρεσβείαις Ἀμήν[α]

Ὠδή ζ΄. Εἰκόνι λατρεύειν

Ἧς πάτερ εἰς ἄκρον, λατρευτής εὐσεβείας, ἐν ἀσεβείᾳ πολ|λῇ, καί ὁδηγῶν πιστούς ἅπαντας, νουνεχῶς εἰς πίστιν | Χριστοῦ, ἐμμένειν ἔδειξας, τό ἀντίχριστον δόγμα τούς γεννά|δας εἰς τέλος μισήσαντας, καί νοερῶς ψάλλοντας, ὁ ὑπερυ|ψούμενος τῶν πατέρων καί ἡμῶν, Θεός εὐλογητός εἶ.

Σύν τρόμῳ καί βίᾳ, ἐν εἱρκτῇ συγκαθεῖρξαν, τούς προσφα|γέντας πιστούς, ἐν ταῖς ὁδοῖς ὀκτώ εἴκοσιν, καί καλεῖν | ἀρνεῖσθαι Χριστόν, οἱ πλάνοι ὥρμησαν, τό ἀντίθεον δόγ|μα, καί τήν πίστιν, ὡς λύτρον προβάλλοντες, τούτοις οἵ συνέ|ψαλλον. ὁ ὑπερυψούμενος, τῶν πατέρων καί ἡμῶν, Θεός εὐλογητός εἶ.

Ἀνύσας τόν δρόμον, τῆς ζωῆς σύ παμμάκαρ, καί στε|φηφόρος φανείς σύν ἀθληταῖς ὀκτώ εἴκοσιν, τήν | Σιών τήν πόλιν Θεοῦ, δι' ἀγχόνης κατέλαβες, καί | τό ὀρθόδοξον δόγμα, καί τήν ποίμνην εἰς τέλος διέσω|σας, λέγων θεῖε Κύριλλε· ὁ ὑπερυψούμενος τῶν | πατέρων[40] καί ἡμῶν Θεός εὐλογητός εἶ.

Θεοτοκίον

Τεκοῦσα ἀσπόρως, τόν υἱόν σύ καί λόγον, ὁσημέραι δυ|σωπεῖς, παναληθῶς αὐτόν πάντοτε, καί πολλήν τιμήν | πρός Θεοῦ, ὑπέρ πάντας τετίμησαι, καί τό ὀρθόδοξον | γένος, καί τήν πίστιν ἐλάμπρυνας, σύν χαρᾷ ἀνακ|ράζουσα, ὁ ὑπερυψούμενος, τῶν πατέρων καί ἡμῶν | Θεός εὐλογητός εἶ.

(α) Ταῖς τοῦ Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου πρεσβείαις | Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον, καί σῶσον ἡμᾶς.

40. Ἡ λέξις εἰς τό χειρόγραφον σημειοῦται ἐν συντομογραφίᾳ.

Καταβασία. Ὁ παῖδας ἐκ καμίνου
Ὠδή η΄. Τόν ἐν φλογί πυρός καιομένης.

Ὡς Ἀαρών ὑψῶν οὐρανόθεν τάς χεῖρας, ἡμᾶς εὐλό|γησον πάντας, τούς σούς υἱούς ὦ πάτερ. ἐξάρχων μέλους | τούτου, ὑμνεῖτε Κύριον, καί ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας τούς αἰῶνας. *δίς*

Σέ ἡ πατρίς τιμᾷ συγκαλοῦσα τά τέκνα, χαρᾶς ἔμπλε|ως πάσης, καί συγκροτεῖ τόν ὕμνον, τῶν ἐν καμίνῳ | παίδων. ὑμνεῖτε κύριον, καί ὑπερυψοῦτε εἰς πάντας | τούς αἰῶνας.

Θεοτοκίον

Σέ τήν ἁγνήν γεραίρω σύν πόθῳ παρθένε, μή ὢν ἄμεμ|πτος βίῳ καί συγκροτῶ τόν ὕμνον, σύν τοῖς παισί κα|μίνου, ὑμνεῖτε Κύριον, καί ὑπερυψοῦτε, εἰς πάν|τας τούς αἰῶνας.

Καταβασία. Αὕτη ἡ κλητή.
Ὠδή θ΄. Σέ τήν φαεινήν λαμπάδα

Ἑορτήν λαμπαδηφόρον, συνιστῶντες εὐσεβῶς, τήν σήν | Κύριλλε μάκαρ, τοῦ ὄντος θύτου πάσης τῆς οἰκουμένης | ἐν ὕμνοις μεγαλύνομεν.

Χριστοῦ τόν σεπτόν ποιμένα, καί ὑπέρλαμπρον πι|στοί, ἱκετεύοντες πόθῳ, σέ προσκαλοῦμεν πάτερ, | ἵνα φυλάττῃς ἡμᾶς, οἵ ὕμνοις σέ γεραίρομεν.

Ὦ Ἱερομάρτυς θεῖε, καί ὁλόφωτε φωστήρ, τά ἐφύμνια | δέχου, εἰ καί μή κατ᾽ ἀξίαν, οἶδας γάρ οἶδας, τήν | πρός σέ μου εὐλάβειαν.

Θεοτοκίον

Σέ τήν ὑπέρ νοῦν τεκοῦσαν, τόν υἱόν τόν τοῦ Θεοῦ, σύν τῷ | θείῳ ποιμένι, Ἱεροάθλῳ πανσόφῳ Κυρίλλῳ, ἐν | ὕμνοις μεγαλύνομεν.

Καταβασία. Ὁ Ἄγγελος ἐβόα
Ἐξαποστειλάριον. Τοῖς μαθηταῖς συνέλθωμεν

Θῦμα καί ὁλοκαύτωμα, δι᾽ ἀγχόνης ἐγένου, καί ὅλος | παρανάλωμα, τῶν ἀδίκων θηρίων, ὧν Κύριλλε Μυ|στηπόλε· ἵνα

εἴης σῆς ποίμνης, ὡς πρεσβευτής ἀεί|ποτε, τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι ἡ παρεστώς, μνημονεύοις | πάντοτε τῶν τελούντων, τήν φωτοφόρον μνήμην σου | Ἱερόαθλε μάκαρ.

καί τῆς ἑορτῆς.

Εἰς τούς Αἴνους. Πᾶσα πνοή. *ἱστῶμεν στίχους ς΄. καί ψάλλομεν τῆς ἑορτῆς γ΄. καί τοῦ Ἁγίου προσόμοια γ΄.*

ἦχος α΄. Πανεύφημοι μάρτυρες

Τό τέλος μακάριε τό σόν, ὁ Χριστός ἐδόξασεν, ἐπί |τοῦ στήθους ὁλόφωτον, χάριν ἑκάστοτε, ταῖς νυξί | ταῖς ἄμφω, καταλάμπων Κύριλλε, καί τούς ἀγαρη|νούς ἀπειλούμενος, καί ἐκφοβῶν αὐτούς, καί φρικ|τήν σου παρεχόμενος, τούτοις θέαν, δι᾽ ἄφατον | πρόνοιαν.

Σεπτόν ἀρχιθύτην ἀληθῶς, ὁ Χριστός σέ ἔδειξεν, | ἐν Ἰκονίῳ μακάριε, καί ἐν Ἀδριανοῦ, καί τῆς οἰ|κουμένης, τύπον ἀριζήλωτον, καί δόξης αἰωνίου συμμέτο|χον, χαροποιῶν πιστῶς τήν σεπτήν σου προβαλλομένοις | ἐτησίως, πανήγυριν τέκνοις σου.

Θεοῦ ἀμπελῶνος ἀληθής, ἐργάτης καί δόκιμος, ἀναδειχ|θείς σοφέ Κύριλλε, βάρος καί καύσωνα, πάντα τῆς ἡ|μέρας, καρτερῶς ἐβάστασας, καί ἤθλησας γενναίως ἐσυστε|ρον, ὑπέρ τῆς ποίμνης σου· διά τοῦτο εἰσελήλυθας, πάτερ | χαίρων, εἰς χαράν τοῦ κτίστου σου.

Δόξα. ἦχος πλ΄ α΄.

Πατριαρχῶν τήν καλλονήν, καί Ἱερομαρτύρων ἀγλάϊσμα, | Ἰκονίου καί Αἰλίας, καί τῆς οἰκουμένης ὅλης, τό ἀκηλίδω|τον ἔσωπτρον, Κύριλλον τόν Ἱερομάρτυρα, τόν ποιμένα | τόν καλόν, τόν τυθέντα δι᾽ ἀγχόνης πικρᾶς ὑπέρ τῶν | προβάτων, συνελθόντες σήμερον ἅπαντες τιμήσωμεν, δο|ξάζοντες Χριστόν, τόν τοῦτον ἀξίως ἀντιδοξάσαντα πρεσβεύοντα | ἐκτενῶς, ὑπέρ τῶν ἐκτελούντων τήν θείαν μνήμην αὐτοῦ.

Καί νῦν. Ἀναστάσεως ἡμέρα καί λαμπρυνθῶμεν.

Δοξολογία Μεγάλη καί Ἀπόλυσις. Εἰς τήν λειτουργίαν τυπικά,

καί ἐκ τοῦ κανόνος τῆς ἑορτῆς ᾠδή γ'. καί τοῦ Ἁγίου ᾠδή ς'. Ἀπόστολον, καί Εὐαγγέλιον λέγε τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἀνθίμου. σεπτεμβρίου γ'.

Μεγαλυνάρια.

Νεύσει θείᾳ Μάκαρ προχειρισθείς, ἐν βασιλευούσῃ, Ἀρχιθύ|της θῦμα σαυτόν, ὑπέρ τῆς σῆς ποίμνης, προσῆξας τῷ | δεσπότῃ, Κύριλλε διό πάντες πόθῳ τιμῶμεν σε.

Ἕτερον

Τόν Ἱερομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ, Ἀδριανοῦ γόνον, καί ποιμένα πα|ναληθῆ, τόν ὑπέρ τοῦ θείου ζήλου ἀναιρεθέντα, Κύριλλον | πατριάρχην ὕμνοις τιμήσωμεν.

Κοινωνικόν. Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον.

Τῷ Σεβασμιωτάτῳ καί Σοφωτάτῳ Γέροντι Ἁγίῳ Ἀδριανου|πόλεως Κυρίῳ μοι Κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ προσκυνητῷ μοι | πατρί καί εὐεργέτῃ τήν μετά πάσης αἰδοῦς καί εὐλαβείας | ἀπονέμω ταπεινήν προσκύνησιν.

Ἄδεται μέν Σεβασμιώτατέ μοι Ἱεράρχα τό, ὅτι ἡ θεά τῆς | εὐγλωττίας οὐρανόθεν καταβᾶσα ἐνῴκησεν εἰς τό στῆθος | τοῦ σοφοῦ Πλάτωνος διά νά συγγράψῃ ὅσα θαυμασίως συ|νέγραψεν. ὅθεν καί χάρις οὐκ ὀλίγη ὡμολόγηται τῇ θεᾷ | τῇ ψευδωνύμῳ διά ταύτην τήν θαυμασίαν ἐπίπνοιαν τήν | εἰς τόν δαιμόνιον Πλάτωνα. ἐμοί δέ πιστεύεται ἀληθῶς, | ὅτι ἦν ἀδύνατος ἡ σύνθεσις τῆς Ἱερᾶς Ἀκολουθίας τοῦ Ἁ|γίου Ἱερομάρτυρος Κυρίλλου, ἄν διά τῆς θεοπειθοῦς εὐχῆς καί | εὐλογίας δέν μοι ἐπεφοίτα ἀεί ἡ θεία χάρις τοῦ Παναγίου Πνεύματος[41]. | ὅθεν χαρίτων μυρίων ὑπόχρεως ἐγώ πρός τήν χαριτόβρυτον | αὐτῆς σεβασμιότητα. καί κατά λόγον δικαίου ἀφιερῶ ταύτην τήν | ἀκολουθίαν τῷ προσκυνητῷ μοι εὐεργέτῃ, ἕν μέν διά τάς πρός ἐμέ ἀναριθ|μήτους εὐεργεσίας, ἄλλο δέ ὅτι τά ἅγια τοῖς ἁγίοις ἀφοσιωτέον καί | τρίτον διά τήν ἀνάγκην τοῦ

41. Ἡ λέξις εἰς τό χειρόγραφον σημειοῦται ἐν συντομογραφίᾳ.

τύπου, καί συστάσεως καί ἐπιβεβαιώσεως | τῶν παρ' ἐμοῦ γεγραμμένων· οὐ γάρ σεσοφισμένοις μύθοις διηγήθην | τά τοῦ Ἁγίου, ἀλλ' ὅσα συνέβησαν ἀληθῶς, καί εἰσέτι ζῶσιν οἱ αὐτόπται | καί αὐτήκοοι τῶν εἰρημένων. Σόν ἄρα ἔργον τοῦ τά πάντα ὑπέρ ἐμέ | καλῶς εἰδότος[42], οὐ μόνον κοινῶσαι τά κατά τόν θειότατον Κύριλλον τόν | νέον Ἱερομάρτυρα τῇ Ἁγιωτάτῃ Μητρί καί τροφῷ, καί τυπῶσαι καί | διαδοῦναι τήν παροῦσαν ἁπανταχοῦ, ἀλλά καί καταστέψαι με ταῖς | χαριτοβρύτοις αὐτῆς εὐχαῖς καί εὐλογίαις· ἵνα μένω ὡς καί διά βίου | κηρυττόμενος.

Ἀωλς Μαρτίου ε'. Ἀδριανοῦ

Τῆς ὑμετέρας Σεβασμιωτάτης, καί εὐεργετικωτάτης Πανιερότητος | δοῦλος, καί ἐν Χριστῷ υἱός εὐπειθέστατος.

Κωνσταντῖνος Τζολάκογλους.

Ἁγιωτάτη ἀρραγεστάτη καί Μεγίστη τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία | ἡ ἁπάντων τῶν ὀρθοδόξων Μήτηρ, τροφός, καί εὐεργέτις | εἴης μοι διαιωνίζουσα, καί ὑπερνικῶσα ἐν Χριστῷ.

Ἔμελλεν ἄρα ὦ εὐεργετικωτάτη καί φιλοστοργωτάτη μου Μῆτερ | νά ἀφοσιώσω κἀγώ εἰς τούς ἀθανάτους κόλπους σου τόν σε|πτόν σου υἱόν, τόν τῆς οἰκουμένης πηδαλιοῦχον, τό κλέος τῆς Ἀ|δριανοῦ, τό ἄνθος τῶν καμάτων σου, τόν κήρυκα τῶν πολυστό|νων ἄθλων σου, καί τόν στέφανον τῶν νικῶν σου. τόν | ἀρίγνωτον ἀρετῇ καί σοφίᾳ Πατριάρχην σου, τόν λαμπρόν καί θεῖον σου Ἱε|ρομάρτυρα Κύριλλον διά τῆς Ἱερᾶς αὐτοῦ ἀκολουθίας· ἣν ἀφο|σιούμενος προσπίπτω νοερῶς εἰς τούς λίαν εὐθυδρόμους καί πα|ναμώμους πόδας, παρακαλῶν, ἵνα συνταγῇ ἡ παροῦσα | ὡς ἔθος, διά τῆς κεκανονισμένης ψήφου σου σύν ταῖς λοιπαῖς | ἐνιαυσίαις ἀκολουθίαις, μηδόλως ἀφορωμένης, ὅτι ἔχεταί τινος | δόγματος ἀφιλοστόργου, σύ γάρ καί οἶδας, καί ἠγάπησας, καί ἔστε|ψας, καί ἐδόξασας καί δοξάσης αὐτόν

42. Ἐν τῷ χειρογράφῳ ἡ λέξις ἀναγράφεται «εἰδότως», προφανῶς ἐκ παραδρομῆς.

ὑπέρ ἐμέ. καί ὁμολογεῖς ὑπέρ | πάντα, ὅτι καί διά σέ ἐγένετο θῦμα, καί καθάπερ τότε, ὡς ἄλλη | Ῥαχήλ, ἀπαραμυθήτως συνήλγεις, καί συνέκλαιες αὐτῷ συμπάσ|χοντι, οὕτω καί νῦν, ὡς ἄλλη Σιών, συνεφραίνου τῷ νῦν ἐγκωμια|ζομένῳ, καί συγκαλοῦσα νοερῶς πάντα ἡμᾶς τά τέκνα σου δαι|τυμόνας καί πανηγυριστάς ἀνάδειξον, καί γηθομένη ταῖς σαῖς μη|τρικαῖς εὐχαῖς καί εὐλογίαις κατάστεψον τούς πανηγυριστάς, ὡς εὐ|φραινομένους, καί ἐμέ ὡς περισσότερον τῶν ἄλλων κοπιάσαν|τα, καί ἐπαγρυπνήσαντα διά τήν σύνθεσιν, ἥς ὁ τύπος κηρύξει | τήν ἀμαχητόν σου νίκην, τήν νικῶσαν τόν κόσμον ἐν Χριστῷ | τῷ Θεῷ αἰωνίως· καί μενῶ αὐτῆς.

Τέκνον εὐπειθέστατον
Κωνσταντῖνος Τζολάκογλους ὁ Λήμνιος

Στίχοι τοῦ Διδασκάλου Γρηγορίου Ἀδριανουπολίτου[43], τούς | ὁποίους ἐπέγραψαν εἰς τό κιβώτιον | ὅπου ἐτέθησαν τά ἅγια λείψανα τοῦ ἐν μακαρίᾳ | τῇ λήξει γενομένου Κυρίλλου Πατριάρχου | Κωνσταντινουπόλεως.

»Οὐκ ἄν ἁμάρτοι, εἰπών με τις ὀλβίαν,
Κιβωτόν ἐγκλείουσαν, λείψανα τάδε,
τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως,
Σοφοῦ Κυρίλλου, τοῦ Παναγιωτάτου,
οὗ Ἀδριανούπολις πατρίς γνησία,
καί μαρτυρίῳ αὐτοῦ σεμνυνομένη.
ἵστορες δ' αὐτοῦ τῆς ἀληθοῦς Σοφίας,
πάντες πέλουσι, τοῦ γένους οἱ λογάδες:—

43. Οὐδέν περί τούτου γνωρίζομεν.

ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΒΙΖΥΗ - ΒΙΖΥΗΝΟΣ

... Γιώργη λένε τόνομά μου
τό φτωχό χωριό μου Βίζα...
Γ. Βιζυηνός (Κατάλοιπα)

Μέ τό ἄρθρο μου αὐτό ἐπιχειρῶ ἕνα ἄγγιγμα σέ δύο ἑνότητες:

Α. Σκιαγραφῶ τήν ἱστορία τῆς Βιζύης,

Β. Ἐπισημαίνω ὅτι γιά τόν Θρακιώτη λογοτέχνη ὁ τόπος πού γεννήθηκε ἦταν ἡ ἀνεξάντλητη πηγή ἐμπνεύσεως.

* * *

Α. Γιά τόν Γεώργιο Βιζυηνό ἡ ἰδιαίτερη πατρίδα του ἦταν *τό σταθερό σημεῖο ἀναφορᾶς*[1]. Στή *Βιζώ* του εἶχε ἀφήσει τήν ψυχή του. Σ' αὐτή γύριζε κάθε τόσο ὁ λογισμός του. Δήλωνε μέ ὑπερηφάνεια:

... τῆς Θράκης τά χωριά πολλά
σάν τή Βιζώ κανένα![2]

Ὅπως τονίζει ὁ Σπύρος Μελᾶς: *... δέν εἶναι τό Λονδίνο κι ὁ Βράϊλας Ἀρμένης πού ἄλλαξαν τόν Βιζυηνό, ἀλλά ἡ ξενιτειά. Ἡ θερμή πνοή τῆς νοσταλγίας παραμερίζει τό σοφό καί τό «μεγάλο κύριο» τῆς πολιτείας γιά ν' ἀναστήσει μέσα του τό χωριατόπουλο: Τό Γιωργί τῆς Μιχαλιέσσας, ὅπως τόν φωνάζανε. Ὁ Βιζυηνός γίνεται τό παιδί τῆς Θράκης. Καί πολύ συχνά, ὄχι ὅλης τῆς Θράκης ἀλλά τῆς Βιζύης...*[3].

Δίκαια ὁ Γ. Βιζυηνός ἦταν περήφανος γιά τόν τόπο του. Κατά τόν Στράβωνα ἡ Βιζύη ἦταν πρωτεύουσα τῶν Ἀστῶν, ἀρχαίου θρακικοῦ φύλου. Βρίσκεται βορειοδυτικά τῆς Κωνσταντινουπόλεως, σέ ἀπόσταση 130 περίπου χιλιομέτρων. Ἁπλώνεται σέ γραφική βουνοπλαγιά τοῦ Μικροῦ Αἵμου κοντά στίς πηγές τοῦ Ἐργίνη ποταμοῦ.

1. *Κ. Μητσάκης*, Ἀναδρομή στίς ρίζες, Γ. Βιζυηνός, Ἀθήνα 1977, σ. 24.
2. *Γ. Βιζυηνός*, Τά Ἅπαντα, ἔκδ. Χ. Γιοβάνη, Ἀθήνα 1955, τ. Β΄, σ. 91.
3. *Σπ. Μελᾶς*, Γ. Βιζυηνός, Ἑλληνική Δημιουργία, τ. Δ΄, τεῦχ. 40, Ἀθήνα 1949, σ. 5.

Ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες δίνουν γιά τή Βιζύη ὁ Πλίνιος καθώς καί ὁ Κλ. Πτολεμαῖος[4].

Ἔχει διαπιστωθεῖ, ὅτι ἡ Βιζύη κατά τόν 1ο π.Χ. αἰ. ἦταν πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν, πού συνήθιζαν νά μεταφέρουν τήν ἕδρα τους ἄλλοτε στήν Οὐσκουδάμα (Ἀδριανούπολη), ἄλλοτε στά Κύψελα κι ἄλλοτε στή Βιζύη[5]. Ὅπως πληροφορεῖ ὁ Γ. Βιζυηνός βρέθηκαν στήν περιοχή τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, εἰκόνα τοῦ βασιλέα Σαδάλα καί τῆς συζύγου του Πομοκρατείας, πού ἔγινε ἀπό τό γιό τους Κότυ, ἀφιέρωμα *θεοῖς πατρώοις* καί χαριστήρια στό θεό συμπλέγματα τοῦ Ροιμητάλκου καί τοῦ Πυθοδόριδος, οἱ ὁποῖοι παριστάνονται ἐξελληνισμένοι στά ἤθη, τή θρησκεία καί τή γλώσσα[6].

Ἐπίσης ἦρθαν στό φῶς ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Βιζύης, ἀρκετά ἀπό τά ὁποῖα φέρουν τήν προτομή τοῦ Κότυος καί ἐπιγραφές *Βιζυανῶν* ἤ *Βυζηνῶν*. Κοντά στή Βιζύη περνοῦσε τό τεῖχος πού ἔχτισε ὁ Ἀναστάσιος Α΄ μεταξύ τῆς Μαύρης Θάλασσας καί τῆς Προποντίδας. Κατά τόν 6ο αἰ. ὁ Ἱεροκλῆς τήν ὀνομάζει *τό τῆς Βιζύης πολίχνυον*. Ἦταν μιά ἀπό τίς 14 πόλεις τῆς Ἐπαρχίας Θράκης ἐκείνη τήν ἐποχή. Στούς βυζαντινούς χρόνους ἡ Βιζύη ὑπῆρξε τό φυσικό προπύργιο, πού ἐμπόδιζε τούς ἐπιδρομεῖς ἀπό τόν βορρά νά λεηλατήσουν τήν πλούσια συγκομιδή τῆς περιοχῆς. Παρά τούς ἀλλεπάλληλους αἰφνιδιασμούς οἱ Σκύθες δέν κατόρθωσαν νά τήν ἐκπορθήσουν[7]. Τόν 12ο αἰ. ὁ Ζωναρᾶς τήν ἀποκαλοῦσε *Κάστρον τῆς Βιζύης*.

Ἐπισημαίνεται ὅτι οἱ Τοῦρκοι, πού κατέλαβαν τό 1361 τήν Ἀδριανούπολη καί σιγά-σιγά ὅλη τή Θράκη, δέν μπόρεσαν νά κυριεύσουν τή Βιζύη παρά μόλις τίς παραμονές τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως δηλαδή τόν Μάρτιο τοῦ 1453[8].

Μετά τή Μικρασιατική καταστροφή καί τήν ἐκκένωση τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, ἡ συλλογή τῶν ἀγαλμάτων τῆς Βιζύης, πού φυλασσόταν ἀπό τόν «Φιλεκπαιδευτικόν Σύλλογον» τῆς Ραιδεστοῦ, μεταφέρθηκε στό Μουσεῖο Θεσσαλονίκης.

Σ' αὐτή τήν ἱστορική ἀλλά καί γραφική κωμόπολη, πού ἡ περιοχή της ποτίστηκε ἀπό τό αἷμα τῶν πολεμιστῶν της καί τόν ἱδρώτα τῶν καλλιεργη-

4. *Σπ. Σακελλαριάδης*, Πόλεις καί θέσμια Θράκης καί Ἰωνίας ἐν τῇ ἀρχαιότητι, Ἀθῆναι 1929, σ. 159. Βλ. ἐπίσης *Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου*, Λαογραφικές Μαρτυρίες Γ. Βιζυηνοῦ, Ἀθήνα 1982, σ. 13.

5. *Ἀχ. Σαμοθράκης*, Λεξικό Ἱστορικό καί Γεωγραφικό τῆς Θράκης, ἐκδ. Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1963, σ. 385.

6. *Γ. Βιζυηνός*, Οἱ Καλόγεροι καί ἡ λατρεία τοῦ Διονύσου ἐν Θράκῃ, Θρακική Ἐπετηρίς, ἐν Ἀθήναις 1897, σ. 103.

7. *Ἀχ. Σαμοθράκης*, ὅ.π., σ. 104.

8. *Ἀχ. Σαμοθράκης*, ὅ.π., σ. 105. Βλ. ἐπίσης *Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου*, Οἰκονομική καί Κοινωνική Ζωή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατά τήν Τουρκοκρατίαν, Ἀθῆναι 1974, σ. 33.

τῶν της, γεννήθηκε στίς 8.3.1849 ὁ Γ. Βιζυηνός καί πέρασε τά παιδικά του χρόνια.

* * *

Β. Ὁ Θρακιώτης λογοτέχνης στό πεζό καί στό ποιητικό του ἔργο περιγράφει, ἐξυμνεῖ καί ἀπαριθμεῖ τά βάσανα τῆς *Βιζῶς* του. Ἀκολουθοῦν χαρακτηριστικά ἀποθησαυρίσματα:

Στό διήγημά του «Τό μόνον τῆς ζωῆς του ταξίδιον» μιλεῖ γιά τήν Μπαήρα: *τό μέγα βραχῶδες ὕψωμα, ἐφ' οὗ ἄλλοτε ἦτον ἐκτισμένη ἡ ἀκρόπολις τοῦ τόπου* (Βιζύης), *νῦν δέ ὑψοῦται ἐπί τῶν πελασγικῶν αὐτῆς τειχῶν τό τουρκικόν διοικητήριον καί οἰκίαι τινές τῶν ἐγκρίτων ὀθωμανῶν, γραφικώτατον παρέχουσα θέαμα ἐν τῇ ποικιλίᾳ τῶν χρωμάτων καί τῇ ἀνωμαλίᾳ τοῦ ρυθμοῦ αὐτῶν...*[9]. Θυμᾶται τίς *τοῦμβες* δηλαδή τούς λοφίσκους, πού ὑψώνονταν γύρω ἀπό τή Βιζύη. Γιά τήν πιό ψηλή *τούμβα* ὁ παππούς τοῦ συγγραφέα ἔλεγε: *ἐκεῖ τελειώνει τῆς γῆς τό πρόσωπο*, κι ὁ ἔγγονός συμπλήρωνε: *ἡ γῆς τελειώνει αὐτουπέρα κι ἀρχίζει ὁ οὐρανός.*

Περιγράφει τή ζωή στή Βιζύη κατά τόν Ρωσοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1878 στό διήγημά του «Ποῖος ἦτο ὁ φονεύς τοῦ ἀδελφοῦ μου». Ἡ μάνα διηγεῖται: *... Οἱ ἐπίτροποι καί οἱ προεστοί ἐπῆγαν ἀπό νωρίς εἰς τόν σιδερόδρομο· οἱ δάσκαλοι μέ τά παιδιά τοῦ σχολείου ἀραδιασμένα· οἱ παπάδες καί οἱ χωριανοί ἐβγῆκαν καμμιάν ὥρα δρόμο γιά νά τόν προϋπαντήσουν. Ἔμεινε ἄδειο θαρρεῖς τό χωριό... Σάν εἶδα τόν κόσμον ἀπό μακρά πού ἐπέστρεφε, ἔσιαξα τό φακιόλι μου κ' ἐβγῆκα ὡς ἔξω ἀπό τό χωριό νά φιλήσω κ' ἐγώ τοῦ Δεσπότη τό χέρι. Τά ἐξαπτέρυγα καί οἱ σημαῖες τῆς ἐκκλησίας ἔλαμπαν ἀπό μακρυά εἰς τόν ἥλιο, καί κατόπιν ἐγυάλιζαν οἱ σταυροί καί τά φελώνια τῶν παπάδων. Πίσω στό ἕνα πλάγι, διέκρινα χρυσοσέλωτο τό ἄσπρο ἄτι, πού ἐπῆγαν γιά τόν Δεσπότη, μά ὅσο κι ἄν ἐκόντευε Δεσπότης δέν ἐφαίνετο ἐπάνω του. Βγά! εἶπα μέ τόν νοῦ μου, καί ἄρχισα νά πλησιάζω ἀνήσυχη καί βιαστική.*

— Φεύγα, κυρά! ἐφώναξε τότε ἕνα ἀπό τά παιδιά, πού ἔτρεχαν ἐμπρός, ἐμπρός μέ τά γιορτερά τους. «Φεύγα πίσω γιατί ἔρχεται τ' ἀσκέρι! Ἀκοῦς ἐκόψαν τόν σιδερόδρομο καί μᾶς ἐπῆραν τόν Δεσπότη...». Ἐκεῖ ἐτινάχθηκε ἡ καρδιά μου! Ὁ πόλεμος ἀκούετο, μά οἱ Ροῦσσοι ἦτανε μακρυά...[10].

Στό διήγημά του «Ὁ Μοσκώβ-Σελήμ» δίνει γλαφυρές εἰκόνες τῆς Βιζύης καί τῆς ἐξοχῆς της «*Καϊνάρτζα*»: *...ἐφθάσαμεν εἰς τήν ἔδραν τῆς ὑποδιοικήσεως Β. ἐν τῇ ἀνατολικῇ Θράκῃ. Ἐπί τῆς ὑψηλῆς ἀκροπόλεως διεκρίνομεν ἤδη τούς μελανούς ὄγκους καταπεπτωκότων βυζαντινῶν πύργων καί ὕπερθεν τῶν ἐρυθροσκεπῶν οἰκοδομημάτων ὑψοῦντο εὐθυτενεῖς οἱ δύο τρεῖς τῆς πολίχνης μιναρέδες, περίλευκοι ὑπό τοῦ λαμπροῦ φωτός τοῦ ἠρέμα δύοντος ἡλίου... Ἀληθῶς*

9. *Γ. Βιζυηνός*, Τά Ἅπαντα, ὅ.π., σ. 219.
10. *Γ. Βιζυηνός*, ὅ.π., σ. 99.

ή Καϊνάρτζα είναι τερπνότατον θέαμα πηγῆς, όφείλουσα τό τουρκικόν αὐτῆς ὄνομα εἰς τό ὅτι ἀναβλύζουσα παρέχει τό θέαμα σφοδρῶς κοχλάζοντος λέβητος. Τά χιονόψυχρά της ὕδατα, τόσον διαυγῆ, ὅσον ἡδύνατο νά εἶναι ὑγροί ἀδάμαντες, ἀναθρώσκουσι φωσφορίζοντα ἐκ τοῦ βάθους λευκοτάτου τιτανώδους βραχώματος, μετά θελκτικοῦ μυστηριώδους ψιθύρου, πυκνά καί γοργά καί ἀκάματα, ὡς ἐάν ἦσαν κύματα μαγικῶν ζωοφόρων ὑποχθονίων πνευμάτων, τά ὁποῖα, Πότνια μήτηρ, ἡ Γῆ μετ' ἀενάου στοργῆς ἐκπέμπει ἀπό τῶν κόλπων αὐτῆς, μέ τήν ἐντολήν νά περιχυθῶσι καί ἀναπτύξωσιν ἐν τῇ εὐρείᾳ πεδιάδι τόσα καί τόσα φυτά καί ἀνθύλλια λιποψυχοῦντα ὑπό τά ὀλέθρια τοξεύματα τοῦ θερινοῦ ἡλίου...[11].

Στό πόνημά του «Πρωτομαγιά» ἀναφέρει γιά τήν «*Κρύα Βρύση*», *μία τῶν ἀφθονοτέρων καί διαυγεστέρων πηγῶν, τῶν ἀναβρυουσῶν περί τήν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας κατά μικρά τοπικά διαστήματα*... Ἐκεῖ καθισμένος κάτω ἀπό ἕνα πλάτανο ἄκουγε τό μουρμούρισμα τῶν νερῶν τῆς πηγῆς πού *συνεκρούοντο μετ' ὀλίγον πρός τε τούς λευκούς τοῦ ἐδάφους χάλικας καί πρός ἑαυτά, ἀποτελοῦντα, ὡς κρυστάλλινα πλῆκτρα, τόσον γλυκύ καί ἡδυπαθές βαυκάλισμα ὥστε οἱ τῆδε κακεῖσε παρά τάς ὄχθας θάλουσσαι ἀνεμῶναι καί τολῦπαι ἔκλινον καί αὐταί νωχελῶς τάς κεφαλάς καί ἐπροσκύνων κατά τόν ρυθμόν τοῦ παρά τούς πόδας αὐτῶν διαβαίνοντος ρεύματος*... Λέγει ἀκόμη ὅτι ἀπολάμβανε τό θέαμα τῆς Βιζύης: Καθώς ἔδυε ὁ ἥλιος χρύσιζαν οἱ ἐπάλξεις τῶν βυζαντινῶν πύργων, πού ὀρθώνονταν στήν γραφική ἀκρόπολη τοῦ τόπου, ἐνῶ τά χριστιανικά σπίτια, πού βρίσκονταν στούς πρόποδες τῶν λόφων, σκιάζονταν ὅλο καί περισσότερο καί ἔκλειναν τά παραθυρόφυλλά τους *ὡς βλέφαρα ὀφθαλμῶν νυσταλέων*...

Οἱ συνήθειες καί οἱ δεισιδαιμονίες τῶν συμπατριωτῶν τοῦ συγγραφέα σχετικά μέ τήν Πρωτομαγιά τόν ἔκαναν νά σκεφθεῖ ὅτι βρισκόταν στή χώρα *τῶν Ἀναστεναρίων καί τῶν Μαγισσῶν, δηλαδή τήν πατρίδα τῶν Βακχίδων καί τῶν Μαινάδων, αἱ ὁποῖαι ἄλλοτε, ἐν τῇ παραφορᾷ τῶν ὀργίων των, ἐσπάραξαν τό σῶμα τοῦ δυστυχοῦς Ὀρφέως καί ἔρριψαν τήν νεκράν αὐτοῦ κεφαλήν μετά τῆς θραυσθείσης λύρας του εἰς τά κύματα τοῦ Ἕβρου!* Ὅλα τά ἀνοιξιάτικα ἔθιμα τῆς Θράκης θυμίζουν πώς καί οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι γιόρταζαν τά Ἀνθεσφόρια, τά Ἡροσάνθεια, τά Χλόεια, τά Θαλήσια καί τέλος τά Διονύσια, πού ὕμνησαν οἱ μεγαλύτεροι λυρικοί τῆς Ἑλλάδας καί ἰδιαίτερα ὁ Πίνδαρος...

Χαριτωμένη εἶναι ἐξάλλου ἡ περιγραφή τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ σχολείου τῆς πατρίδας του καί τοῦ νέου *φραγκοφορεμένου* δασκάλου, πού τά ἤξερε ὅλα *περιγραμμάτου*, ὅπως ἔλεγαν οἱ μαθητές. Μόλις ἔφθασε στήν τάξη καί πῆρε τόν κατάλογο τῶν μαθητῶν τούς διόρθωσε τά ὀνόματα: ὁ Θόδωρος ἔγινε Θουκυδίδης, ὁ Δημήτρης Δημοσθένης κλπ.

11. *Γ. Βιζυηνός*, ὅ.π., τ. Α΄, σ. 243, 294.

Τό δυσκολότερο ἀπό ὅλα ἦταν ὅτι ὁ δάσκαλος, ὀπαδός τῆς καθαρεύουσας, ἤθελε νά λένε τή μηλιά μηλέα! Γράφει ὁ Βιζυηνός: *Πρέπει νά ἠξεύρητε ὅτι εἰς τό χωρίον μου ἐπικρατεῖ μία φυσική κατά τῆς χασμωδίας ἀντιπάθεια, συνεπεία δέ ταύτης αἱ πλεῖσται τῶν λέξεών μας ὑπόκεινται εἰς ἐκθλίψεις πολλάς καί συνιζήσεις, ἐνῶ ἄλλαι τινές λαμβάνουν τό γ μεταξύ τῶν φωνηέντων ὡς τά Θεγός, νέγος, ὡραίγα, ἀντί θεός, νέος, ὡραία κλπ.* Ἔτσι μᾶς δίνει ὁ συγγραφέας μιά γεύση ἀπό τό γλωσσικό ἰδίωμα τῆς πατρίδας του[12].

Σέ ἀρκετά ποιήματά του ἐπίσης ὁ Βιζυηνός μιλεῖ γιά τήν *Βιζώ*: Στήν «Μητέρα τῶν ἑπτά» (εἰκών ἐκ τῶν ἐν Βιζύῃ καταστροφῶν κατά τόν τελευταῖον Ρωσοτουρκικόν πόλεμον) περιγράφει τά δεινά πού ὑπέφερε ὁ τόπος του κατά τόν πόλεμο τοῦ 1878. Ἀκολουθοῦν λίγοι στίχοι:

...Γιατ' ἤρθαν βίσεκτοι καιροί σ' ἀνατολή καί δύση
κι' ὅπου πλαγιάσ' ἀπό βραδίς δέν ξεύρ' ἄν θά ξυπνήσει
γερός ὡς τό ταχύ.
Κι ὁπόχει κάναν ἄρρωστο, ἄς τονε σαβανώση!
Ἄς ψάλει ἔν «Ἀλληλούϊα» κι ἄς τονε παραχώση
σέ μνῆμα σκοτεινό.
Πρίν φθάσουν καί τό μυρισθοῦν Τσερκέζοι καί Πομάκια
καί τόνε ρίξουν ζωντανό στοῦ κάμπου τά κοράκια,
τ' ἀγρίμια ἀπ' τό βουνό.
Γιατ' ἔστειλεν ὁ Μόσκοβος ἕνα κρυφό χαμπάρι
πώς θἄρθει τήν Ἁγιά-Σοφιά, τήν Πόλη νά μᾶς πάρη
τήν Πόλη τή γραικιά!
Κι ἀνδρείεψεν ἡ Βουλγαρά, κι ἀπό λαγός ἐγίνη
λιοντάρι π' ἀναφρύμαξε νά φά' τή ρωμιοσύνη
μαζί μέ τήν Τουρκιά...
Τ' ἄκουσ' ὁ Τοῦρκος κ' ἔβγαλε τ' ἀσκέρι του τσελάτη
κ' ἔκοψε γέρους καί παιδιά, λεχῶνες στό κρεβάτι,
στ' ἀφύλαχτο χωριό...[13]

Στίς ἀπερίγραπτες καταστροφές τῆς μικρῆς πόλης καί στίς ἀγριότητες τοῦ ἐχθροῦ πάνω στούς ἀνυπεράσπιστους ραγιάδες ἀναφέρεται ἐπίσης «Ἡ ἐπαῖτις τῆς Βιζύης»:

Τῆς Θράκης τά χωριά πολλά
σάν τήν Βιζώ κανένα,

12. *Γ. Βιζυηνός*, ὅ.π., τ. Α΄, σ. 243, 294, 301.

13. *Γ. Βιζυηνός*, ὅ.π., τ. Β΄, σ. 217. Σημειώνεται ὅτι ὁ Κ. Παλαμάς ἔχει πεῖ γιά τό ποίημα αὐτό: *...προσθέτει στήν πατριωτική μας ποίηση ἀπροσδόκητη δύναμη νέας ζωῆς καί ἁπλῶς ὡς ποίημα καί χωρίς ἄλλον προσδιορισμόν θά ἔφτανε γιά τή δόξα τοῦ* (Βιζυηνοῦ)..., Θρακικά, ἔκτακτον τεῦχος, Ἀθῆναι 1931, σ. 201.

μέ γειτονιά στά χαμηλά
πού Πλάτσα τήνε λένα.
Στῆς Πλάτσας τήν ἀγελαριά
μιά πέτρα 'νακοτρώνι
δίπλα στήν πέτρα μία γριά
τή φούχτα της ἁπλώνει
—'Ω δῶσε μ' εὔσπλαχνη καρδιά
ἕν ἄσπρο καί σ' ἐμένα
νά μνημονέψω τά παιδιά
πού μ' ἔχουν σκοτωμένα...[14]

'Ο Βιζυηνός στήν ξενιτειά νιώθει μαύρη τήν ψυχή του κι ἀναρωτιέται:

Πῶς νά τό φάγω τό ψωμί νά πάγει στήν καρδιά μου
σάν συλλογιοῦμαι μοναχή τή μάνα τή γλυκειά μου
Καί τό κρασί πῶς νά τό πιῶ πού ἡ μαύρη του θωριά
μοιάζει τό γαῖμα πῶχυσαν στά δόλια μας χωριά;[15]

Ὅπως τόνισε ὁ Κ. Παλαμᾶς, *'Ο Βιζυηνός εὐτύχησεν ἐνῶ δείχνει πώς εἶναι ἀποκλειστικά ὁ ραψωδός τῆς Θράκης νά κλείση τό τραγούδι του ἀκέρια τήν 'Ελληνική ψυχή...*[16].

'Η λατρεία τοῦ Γ. Βιζυηνοῦ γιά τόν τόπο πού γεννήθηκε μαρτυρεῖται κι ἀπό τό γεγονός ὅτι ἔδεσε τό ὄνομά του μ' ἐκεῖνο τῆς ἀγαπημένης του πατρίδας, ὥστε κάθε φορά πού τόν ἀναφέρουμε νά στοχαζόμαστε κι αὐτή.

14. *Γ. Βιζυηνός*, ὅ.π., σ. 91.

15. *Κ. Μαμώνη*, Βιβλιογραφία Γ. Βιζυηνοῦ (1873-1962) 'Ανέκδοτα ποιήματα ἀπό τό χειρόγραφο «Λυρικά», 'Ανάτυπο ἀπό τόν 29ο τόμο τοῦ 'Αρχείου τοῦ Θρακικοῦ καί Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, 'Αθήνα 1963, σ. 117.

16. *Γ. Βιζυηνός*, στίς 29.4.1930, Θρακικά, ὅ.π., σ. 201.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΙΔΗ

Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΡΟΔΟΠΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστό ότι ο Νομός Ροδόπης από άποψη βαθμού οικονομικής και γενικότερης ανάπτυξης θεωρείται προβληματικός, είτε συγκριθεί με το σύνολο της χώρας, είτε συγκριθεί με τους υπόλοιπους Νομούς της ίδιας γεωγραφικής περιφέρειας. Η μεγάλη απόσταση από τα αστικά και τα οικονομικά κέντρα, η κακή κατάσταση του εθνικού οδικού και σιδηροδρομικού δικτύου, η αποξένωσή του από τα μεγάλα τουριστικά ρεύματα δίνουν μια εικόνα με χαμηλούς δείκτες ανάπτυξης σε όλους σχεδόν τους τομείς, ενώ η περιοχή διαθέτει πολλούς συντελεστές που θα έπρεπε να την οδηγήσουν σε μια θέση από τις υψηλότερες όσον αφορά το βαθμό ανάπτυξης. Τέτοιοι συντελεστές είναι η θέση της στο σταυροδρόμι της σύνδεσης της Ευρώπης με την Ασία, οι μεγάλες και εύφορες πεδινές εκτάσεις, τα πλουσιότατα δάση, το υδάτινο δυναμικό που βρίσκεται σε μεγάλη ποσότητα σε σύγκριση με άλλες ελληνικές περιοχές, τα εκτεταμένα αλιευτικά πεδία του Θρακικού πελάγους και η πληθώρα σε μικρές και μεγάλες λιμνοθάλασσες, οι σπάνιοι υδροβιότοποι που προστατεύονται με διεθνείς συμβάσεις, το σημαντικό μήκος θαλάσσιων ακτών με τις δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης.

Για την ανάπτυξη όμως δεν αρκούν οι πλουτοπαραγωγικές πηγές, που όπως προαναφέρθηκε δεν λείπουν από την Ροδόπη. Χρειάζονται άλλοι τρεις παράγοντες. Ο ένας είναι το ανθρώπινο δυναμικό, και κυρίως το εξειδικευμένο προσωπικό. Ο δεύτερος είναι η υποδομή και ο τρίτος παράγοντας είναι ο σχεδιασμός και προγραμματισμός. Χρειάζεται λοιπόν ένας ολοκληρωμένος και όχι αποσπασματικός προγραμματισμός που βασιζόμενος στην έρευνα και τον προσδιορισμό ορισμένων κοινωνικών και οικονομικών δεικτών ανάπτυξης, να αντιμετωπίζει το πρόβλημα στο σύνολό του με σύγχρονες επιστημονικές μεθόδους.

Στα πλαίσια του πονήματος αυτού δεν περιλαμβάνονται οι τρεις από τους παράγοντες ανάπτυξης και δεν θα γίνει ανάλυση των πλουτοπαραγωγικών πηγών, της αύξησης, εκπαίδευσης και αξιοποίησης του ανθρώπινου

δυναμικού, ούτε βέβαια θα γίνει ανάλυση δεικτών και σύνθεση ενός ολοκληρωμένου σχεδίου προγραμματισμού. Εκείνο που θα γίνει είναι η ανάλυση και η σύνθεση των επί μέρους θεμάτων που αφορούν την υλικοτεχνική υποδομή, τον τέταρτο από τους προαναφερθέντες παράγοντες ανάπτυξης.

Η υποδομή παίζει κυρίαρχο ρόλο σε κάθε είδους ανάπτυξη σαν απαραίτητη προϋπόθεση για οποιοδήποτε προγραμματισμό, αποτελώντας τα θεμέλια και τη βάση για κάθε σχεδιασμό. Η ύπαρξη και η πρόβλεψη έργων σχετικά με τη μεταφορά προσώπων και αγαθών, την ευχερή επικοινωνία, τη διάθεση της απαραίτητης ενέργειας, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την εξασφάλιση σταθερής και υψηλής αφετηρίας για την άσκηση παραγωγικής δραστηριότητας και για την παροχή υπηρεσιών προς το σύνολο είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για ανάπτυξη.

Το θέμα της ανάλυσης της υλικοτεχνικής υποδομής ενός Νομού στο σύνολο των τομέων δραστηριότητας με σκοπό τη διαπίστωση των προβλημάτων και τη διατύπωση προτάσεων είναι τεράστιο και απαιτεί απασχόληση πολλών ανθρώπων για λήψη στοιχείων, επεξεργασία και περαιτέρω μελέτη. Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα καταβληθεί μια προσπάθεια για προσέγγιση του θέματος σε ορισμένους τομείς, και κυρίως στους τομείς εκείνους όπως οι μεταφορές, επικοινωνίες, ενέργεια, ύδρευση, παιδεία, υγεία κλπ., που με τις σημερινές αντιλήψεις ανήκει στις υποχρεώσεις της πολιτείας η μελέτη και εκτέλεση των απαιτουμένων έργων και η διάθεση των σχετικών πιστώσεων. Έτσι μοιραία ορισμένοι άλλοι τομείς όπως η γεωργία, η κτηνοτροφία, η κατοικία δεν θα αναπτυχθούν καθόλου, ενώ άλλοι όπως η αρχαιολογία, η βιομηχανία μόνο ακροθιγώς θα αναπτυχθούν.

Με βάση όσα προαναφέρθηκαν ακολουθεί μια αναλυτική κατά τομέα παρουσίαση του θέματος με δύο κυρίως άξονες. Πρώτον τη διαπίστωση της υπάρχουσας κατάστασης σε κάθε τομέα και δεύτερον τη διατύπωση προτάσεων περί του πρακτέου.

ΟΔΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Περιγραφή

Το οδικό δίκτυο αποτελεί την υποδομή των οδικών μεταφορών με τις οποίες εκτελείται σήμερα πάνω από το 80% του επιβατικού και το 40% του εμπορευματικού μεταφορικού έργου. Στον πρωτογενή τομέα το οδικό δίκτυο παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης στις γεωργικές, κτηνοτροφικές και δασικές περιοχές και έτσι συμβάλλει σημαντικά στον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων (διακίνηση και συγκέντρωση πρώτων υλών, μηχανημάτων και προϊόντων, αξιοποίηση δασών και βοσκοτόπων).

Στο δευτερογενή τομέα, η ύπαρξη ενός άνετου οδικού δικτύου είναι από

τις προϋποθέσεις για τη χωροθέτηση των μονάδων παραγωγής επηρεάζοντας τη διακίνηση πρώτων υλών και μεταφορά προϊόντων. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι οι περισσότερες βιομηχανικές μονάδες και βιομηχανικές ζώνες βρίσκονται κοντά στο εθνικό δίκτυο.

Στον τριτογενή τομέα, το οδικό δίκτυο είναι βασικός παράγοντας που επηρεάζει τη διάρθρωση και λειτουργία όλων των κοινωνικών εξυπηρετήσεων (υγεία, πρόνοια, παιδεία, πολιτισμός, αθλητισμός κλπ.) όπως και την ανάπτυξη και εξυπηρέτηση εσωτερικού και εξωτερικού τουρισμού.

Σε τελική ανάλυση η ύπαρξη ικανοποιητικού οδικού δικτύου αποτελεί παράγοντα άρσης της απομόνωσης μιας περιοχής και τροχοπέδη στην υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων στα μεγάλα αστικά κέντρα και βασικό παράγοντα ανάπτυξης κάθε περιοχής.

Η υφιστάμενη κατάσταση του οδικού δικτύου στο Νομό Ροδόπης, έχει σαν κύρια χαρακτηριστικά την έλλειψη κύριων αξόνων με γεωμετρικά στοιχεία χάραξης που να ανταποκρίνονται στις σημερινές συνθήκες κυκλοφορίας και τη διέλευση βασικών αξόνων μέσα από οικισμούς, γεγονός που δημιουργεί κυκλοφοριακά και περιβαλλοντικά προβλήματα. Ειδικότερα η κατάσταση του δικτύου είναι ικανοποιητική στο πεδινό τμήμα του Νομού, όπου η κατάσταση των δρόμων κυμαίνεται από καλή ως μέτρια. Προβληματικό είναι το οδικό δίκτυο στο ορεινό τμήμα του Νομού, όπου παρουσιάζει περιοδική βατότητα με προβλήματα κυρίως το χειμώνα. Επίσης η κατάσταση στο εθνικό δίκτυο πρέπει να θεωρηθεί ότι είναι κάτω από το μέτριο, κύρια από την άποψη της χάραξης του δρόμου, ενώ καλή είναι η κατάσταση του οδοστρώματος.

Για να αναφερθούμε με αριθμητικά στοιχεία, από τα 693 χιλιόμετρα του οδικού δικτύου τα 400 είναι ασφαλτοστρωμένα. Στο εθνικό δίκτυο ανήκουν 62 χιλιόμετρα δρόμων και στο επαρχιακό 459.

Από τον πίνακα δεικτών βασικών μεγεθών των Νομών του ΚΕΠΕ (1984) προκύπτει ότι ο δείκτης βατότητας των δρόμων του Νομού Ροδόπης είναι πολύ χαμηλός και φτάνει μόνο στο 63% του μέσου όρου της χώρας.

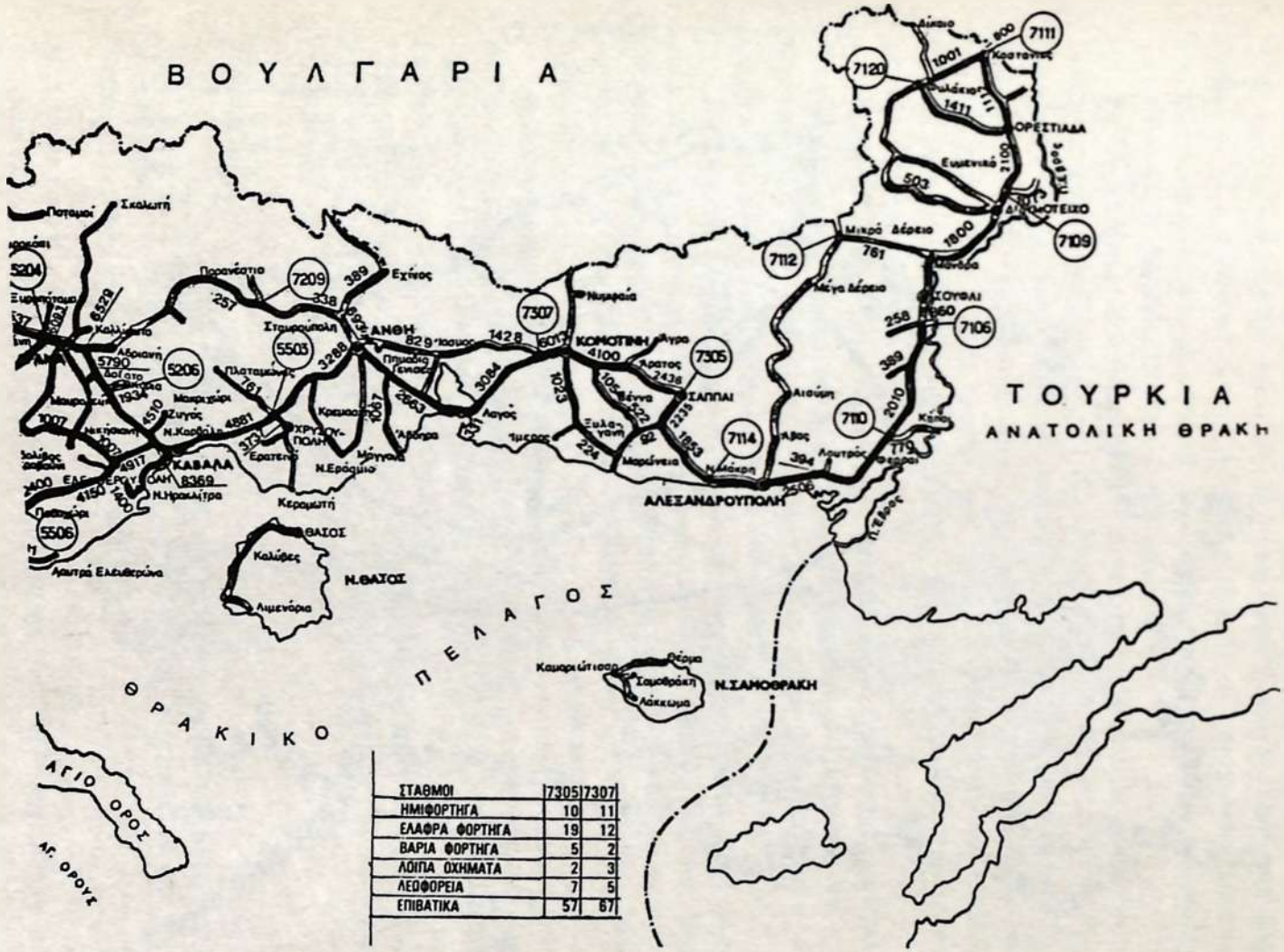
Στο εθνικό δίκτυο ανήκει ένας μόνο δρόμος, στην κατεύθυνση Λάγος-Κομοτηνή-Σάπες-Μέστη, που είναι τμήμα της Εθνικής οδού Θεσσαλονίκης-ελληνοτουρκικών συνόρων. Ο εθνικός αυτός δρόμος κατασκευάστηκε τη δεκαετία του 1930, διέρχεται μέσα από οικισμούς και η χάραξή του ακολούθησε τους αμαξητούς δρόμους της εποχής εκείνης με αποτέλεσμα, παρά τις επεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν κατά καιρούς, να μην ανταποκρίνεται στο επίπεδο και τις ανάγκες της σημερινής κυκλοφορίας. Σημειώνεται ότι από το εθνικό δίκτυο διέρχεται η διεθνής κυκλοφορία Ευρώπης-Ασίας (μέσω Τουρκίας) και έτσι ο χαρακτήρας του είναι διεθνής και όχι απλώς εθνικός.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α
ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΕΝΟΙ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΙ ΟΔΟΙ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ (ΦΕΚ. 47/1956)

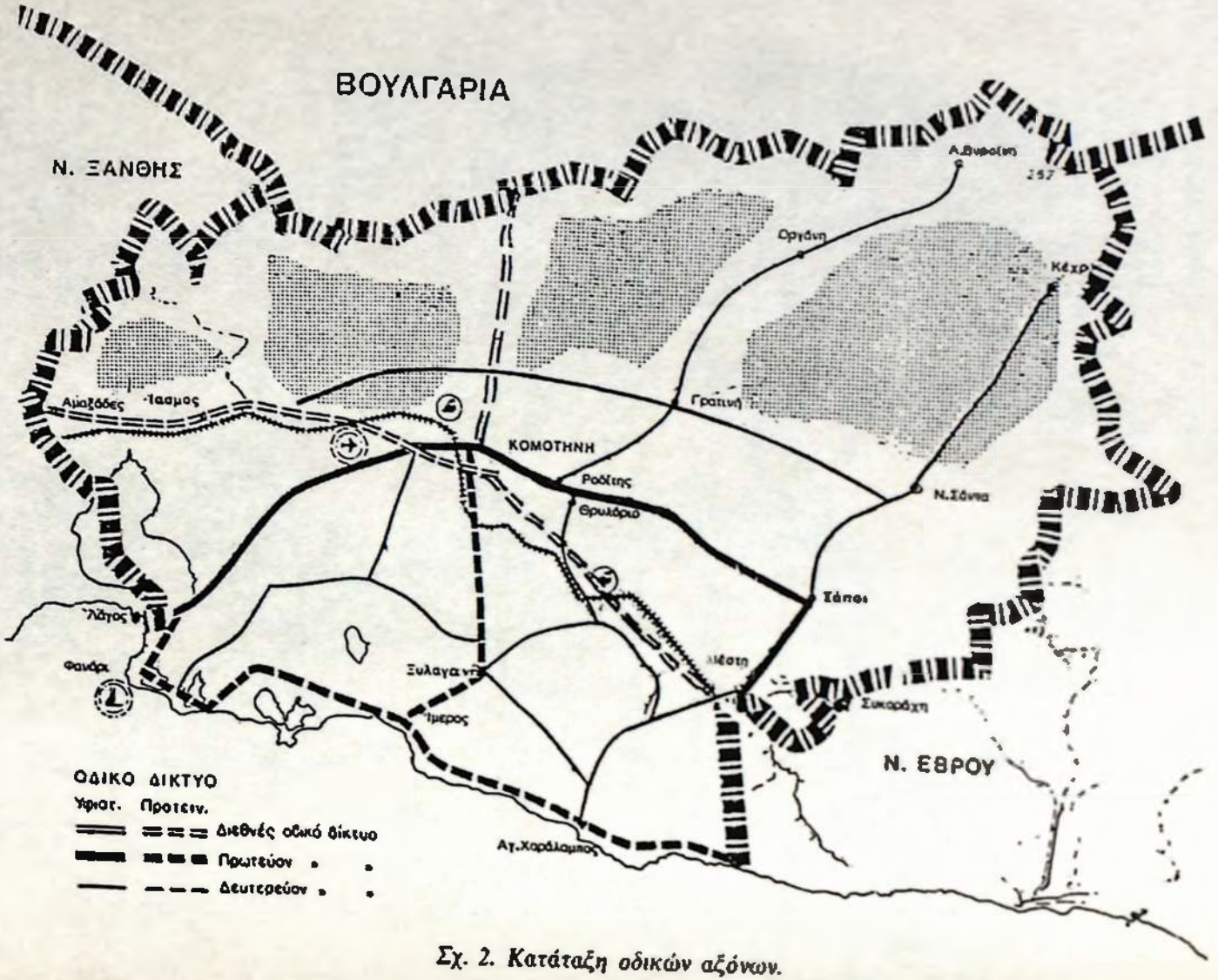
1. Κομοτηνή - Ξυλαγανή - Παραλία Μαρώνειας διά Κοσμίου και Μαρώνειας.
2. Κομοτηνή - Σ. Σ. Βέννας - Σ. Σ. Μέστης διά Φύλακα, Βέννας και Κρωβύλης.
3. Κρωβύλη - Μαρώνεια - Κορυφή Ισμάρου.
4. Κομοτηνή - Οργάνη - Βουλγαρικά Σύνορα διά Γρατινής, Καλλυντηρίου και Κάτω Δροσινής.
5. Άρατος - Κέχρον - Ύψωμα Σάπκας διά Μικρών Ξιδίων, Δαρμένης και Εσοχής.
6. Γρατινή - Μικρά Ξίδια.
7. Εσοχή - Μυρτίσκη.
8. Σάππαι - Αρριανά - Δαρμένη.
9. Σάππαι - Κασσιτεραί προς Κίρκην.
10. Αρριανά - Νέα Σάντα.
11. Κομοτηνή - Τελωνείον Νυμφαίας - Βουλγαρικά Σύνορα.
12. Νυμφαία - Πάτερμα - Κάτω Δροσινή.
13. Κομοτηνή - Ασώματοι - Κερασιά.
14. Κομοτηνή - Ίασμος προς Ξάνθη από 5ο χλμ. οδού Κομοτηνής - Λάγω και διά Πολυάνθου.
15. Κομοτηνή - Σύμβολα - Πολύανθος διά Δύμης, Θάμνας, Ασωμάτων και Σώστη.
16. Πολύανθος - Τρίκορφον προς Σάτρας.
17. Αστραία προς Τσαλαπετεινόν και Μέδουσαν.
18. Κομοτηνή - Παραδημή - Παγούρια.
19. Λάγω - Παγούρια - Βέννα διά Μέσης, Πόρπης, Σχοινίων και Εργάνης από Εθν. οδού Κομοτηνής - Ξάνθης εις επαρχ. οδόν 2.
20. Λάγω - Φανάρι - Στρατιωτ. Λιμήν από επ. οδού 19.
21. Μέση - Γλυφάδα - Αλυκαί από επαρχ. οδού 19.

ΠΙΝΑΚΑΣ Β
ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΩΝ ΟΔΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΕΙΔΟΣ	ΜΗΚΟΣ (χιλιομ.)	ΠΟΣΟΣΤΟ	ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΛΗ	ΜΕΤΡΙΑ	ΚΑΚΗ	ΔΥΣΧΕΡΟΥΣ ΔΙΑΒΑΣΗΣ	ΑΔΙΑΒΑΤΟΙ
Ασφαλτοστρωμένες	218,80	47,64%	52,70	123,30	42,80	—	—
Αμμοχαλικόστρωτες	100,50	21,88%	3,00	57,60	13,70	26,20	
Χωρίς οδόστρωμα	34,00	7,40%	—	—	10,00	24,00	
Ημιαδιανοιγμένες	64,50	14,04%	—	—	—	—	64,50
Αδιάνοικτες	41,50	9,04%	—	—	—	—	41,50
ΣΥΝΟΛΟ	459,30	100%	55,70	180,90	66,50	50,20	106,00

Σχ. 1. Μέση ημερήσια κυκλοφορία.

Σχ. 2. Κατάταξη οδικών αξόνων.

Στο επαρχιακό δίκτυο ανήκουν 21 δρόμοι, όπως φαίνεται στον πίνακα Α. Η κατάσταση των δρόμων αυτών φαίνεται στον πίνακα Β. Όπως παρατηρούμε σε ένα συνολικό μήκος 459,30 χιλιομέτρων επαρχιακής οδοποιίας τα 218,80 είναι ασφαλτοστρωμένα, δηλαδή ποσοστό 47,64%, ενώ υπάρχουν και 41,50 χιλιόμετρα αδιάνοικτα τελείως.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δρόμοι αυτοί έχουν καθοριστεί με βασιλικό διάταγμα από το Φεβρουάριο του 1956 (ΦΕΚ 47/1956) και οπωσδήποτε δεν ανταποκρίνονται στις σημερινές συνθήκες χωροταξικής οργάνωσης της περιοχής. Έτσι υπάρχουν δρόμοι που εξυπηρετούν λίγους οικισμούς και παρουσιάζουν μικρή κυκλοφορία, που όμως εντάχθηκαν στο επαρχιακό δίκτυο, ενώ αντίθετα δρόμοι μεγαλύτερης κυκλοφορίας δεν έχουν συμπεριληφθεί στο δίκτυο αυτό.

Μετρήσεις της μέσης ημερήσιας κυκλοφορίας υπάρχουν για την Εθνική οδό από όπου διέρχονται 3.084 οχήματα ημερησίως στο τμήμα Λάγος-διασταύρωση προς Ίασμο, 8.013 οχήματα στο τμήμα διασταύρωση προς Ίασμο-Κομοτηνή και 4.100 οχήματα στο τμήμα Κομοτηνή-Μέστη.

Επίσης στο δρόμο Κομοτηνής-Ιάσμου-Αμαξάδων έχουμε 1.428 οχήματα μέση ημερήσια κυκλοφορία και στην οδό Κομοτηνής-Ξυλαγανής-Μαρώνειας καταγράφηκε κυκλοφορία 1023 οχημάτων. Τέλος στο δρόμο Θρυλορίου-Βέννας-Κρωβύλης ο ημερήσιος κυκλοφοριακός φόρτος είναι 1054 οχήματα.

Αναλυτικότερα στοιχεία κυκλοφορίας υπάρχουν στο χάρτη (σχέδιο 1). Αξίζει να αναφερθεί ότι υπάρχει μια εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού οχημάτων τα τελευταία χρόνια. Έτσι ενώ το 1981 ο αριθμός οχημάτων στην Ροδόπη ανά χιλίους (1000) κατοίκους ήταν 50, το 1985 έφθασε στα 60. Υπολείπεται βέβαια από το μέσο όρο της χώρας που είναι 127 οχήματα ανά 1.000 κατοίκους, ενώ πλησιάζει το μέσο όρο της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης που είναι 85 οχήματα.

Προτάσεις

Με βάση τις διαπιστώσεις αυτές προτείνεται μια νέα οργάνωση του οδικού δικτύου με κατάταξη των αξόνων σε διεθνείς, πρωτεύοντες και δευτερεύοντες, όπως φαίνεται στο χάρτη (σχέδιο 2).

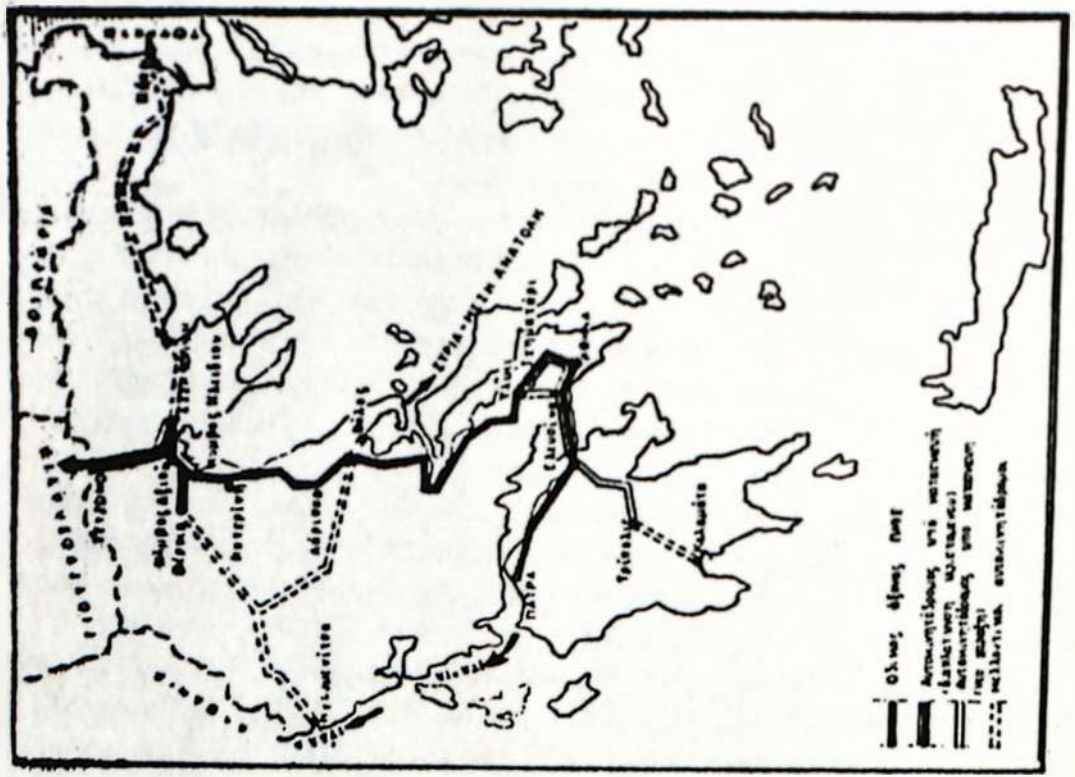
α) Διεθνές δίκτυο

Στο διεθνές δίκτυο στη Ροδόπη μπορούν να προταθούν για ένταξη δύο άξονες:

α.1) Αναγκαία πρέπει να θεωρηθεί η κατασκευή ενός διεθνούς αυτοκινητόδρομου στον άξονα Αμαξάδες-Κομοτηνή-Βέννα-Μέστη, απ' όπου θα διέρχεται η διεθνής και εθνική κυκλοφορία και ο οποίος θα έχει γεωμετρικά

Σχ. 3. Ο ΤΕΜ στην Ελλάδα.

Σχ. 4. Κύριο οδικό δίκτυο.

χαρακτηριστικά για οδήγηση με υψηλές ταχύτητες. Φυσικά ένας τέτοιος δρόμος δεν θα αφορά μόνο το Νομό Ροδόπης, αλλά συνεχιζόμενος στους όμορους Νομούς Ξάνθης και Έβρου και φτάνοντας μέχρι τη Θεσσαλονίκη, θα συνδέεται σε δύο κομβικά σημεία (Θεσσαλονίκη-Αλεξανδρούπολη) με τον διευρωπαϊκό αυτοκινητόδρομο Βορρά-Νότου (ΤΕΜ), όπως φαίνεται στους χάρτες (σχέδια 3 και 5). Αυτονόητο είναι ότι ο δρόμος αυτός θα εντάσσεται στο κύριο οδικό δίκτυο της Ελλάδας (σχέδιο 4).

Για τον άξονα αυτόν εκπονείται μελέτη με την επίβλεψη της Διεύθυνσης Συγκοινωνιακών Έργων της Κομοτηνής (3η ΠΥΔΕ) και στον άξονα αυτόν εντάσσεται το κατασκευαζόμενο έργο της παράκαμψης Κομοτηνής.

Η παραπέρα προώθηση της ολοκλήρωσης της μελέτης και η έναρξη κατασκευής και άλλων τμημάτων του αυτοκινητόδρομου κρίνεται άμεσης και ζωτικής προτεραιότητας για το Νομό.

Σύμφωνα με τη μελέτη ο δρόμος στην τελική του φάση προβλέπεται να αποτελείται από δύο κλάδους με διαχωριστική νησίδα στο μέσο. Κάθε κλάδος θα έχει δύο λωρίδες κυκλοφορίας.

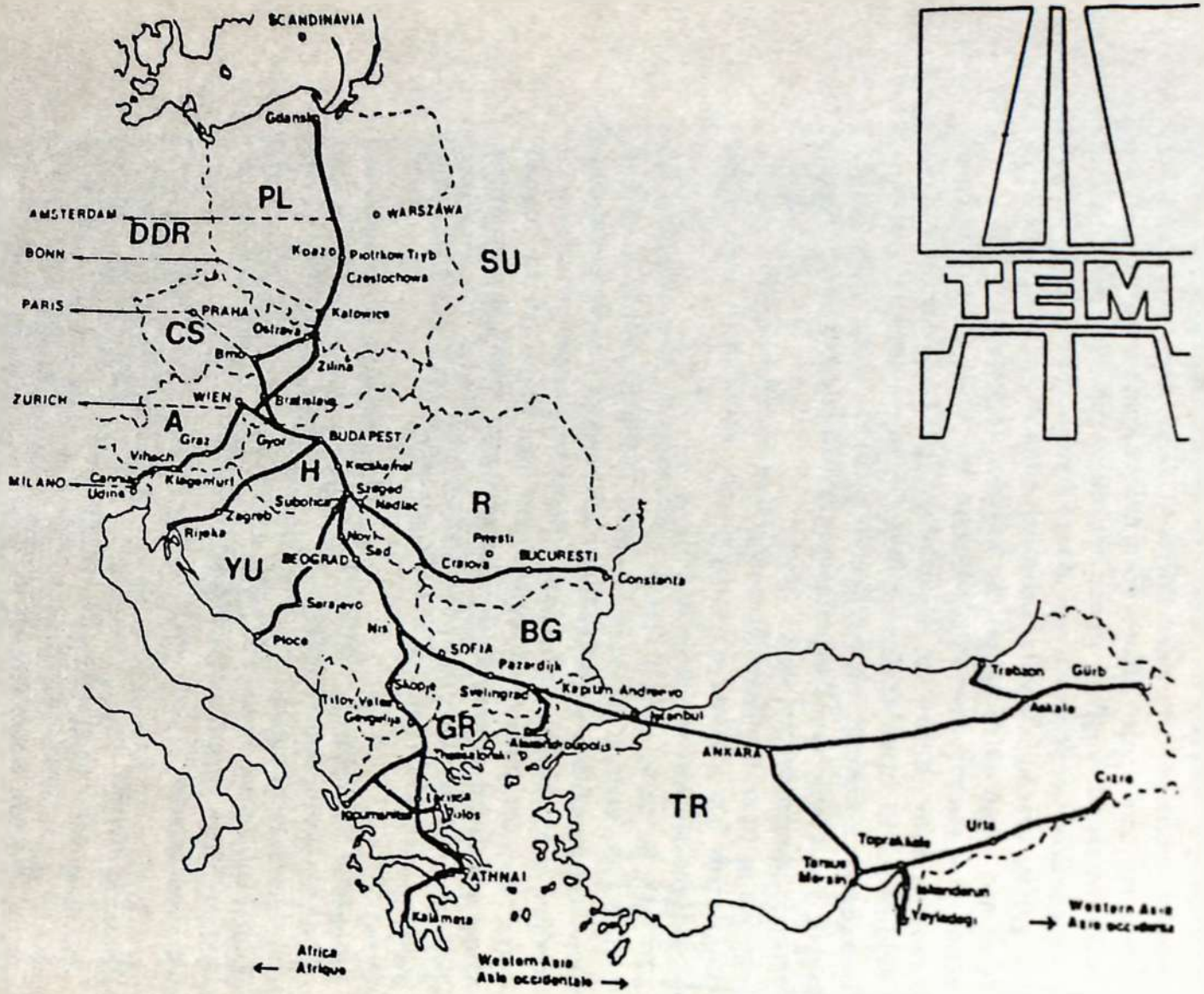
α.2) Ένας δεύτερος διεθνής άξονας που μπορεί να προταθεί στην περιοχή του Νομού, είναι ο άξονας Κομοτηνής-Νυμφαίας-Κίρτζαλι-Φιλιππούπολης, που θα συνδέει την Ελλάδα με τη Βουλγαρία. Από τεχνική άποψη ο δρόμος αυτός δεν μπορεί να ακολουθήσει το σημερινό στενό και με απότομους ελιγμούς δρόμο που οδηγεί από την Κομοτηνή στο οχυρό Νυμφαίας. Αρτιότερη τεχνικά και οικονομικά είναι η λύση χάραξης που θα ακολουθήσει την ανατολική όχθη του ποταμού της Πανδρόσου. Το μήκος της χάραξης αυτής είναι περίπου 20 χιλιόμετρα. Βέβαια το κόστος θα είναι σημαντικότατο.

Δεδομένου ότι ήδη από το Νοέμβριο του 1988 άρχισε η λειτουργία του τελωνείου Ορμενίου, που εντάσσεται στο διευρωπαϊκό αυτοκινητόδρομο (σχέδια 3 και 5) είναι αμφίβολη η τεχνοοικονομική δικαιολόγηση της δημιουργίας και νέου τελωνείου στη Νυμφαία. Εκτός από αυτό, η δημιουργία νέου οδικού άξονα προς Βουλγαρία είναι θέμα διακρατικών διαπραγματεύσεων και συμφωνιών.

β) Πρωτεύον δίκτυο

Στο πρωτεύον δίκτυο πρέπει να ενταχθούν άξονες που θα ενισχύσουν την ανάπτυξη και καλή σύνδεση του Νομού με τα μεγάλα καταναλωτικά κέντρα, τη γρήγορη διακίνηση των εμπορευμάτων, τη συγκοινωνιακή σύνδεση του οικιστικού πλέγματος και τον τουρισμό διέλευσης. Ένας άλλος στόχος αυτών των αξόνων θα μπορούσε να είναι και η ανακούφιση του κυκλοφοριακού φόρτου του διεθνούς δικτύου.

Στην κατηγορία αυτή μπορούν να προταθούν βασικά οι εξής τρεις

ΧΑΡΤΗΣ : ΤΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΟΥ ΔΙΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΔΡΟΜΟΥ ΒΟΡΡΑ - ΝΟΤΟΥ (TEM)

Σχ. 5. Χάρτης του δικτύου του διευρωπαϊκού αυτοκινητόδρομου βορρά-νότου (TEM).

άξονες:

β.1) Ο πρώτος άξονας είναι αυτός που σήμερα αποτελεί την Εθνική οδό στην κατεύθυνση Λάγος-Κομοτηνή-Σάπες-Μέστη. Στον άξονα αυτόν χρειάζεται να γίνουν διαπλατύνσεις και βελτιώσεις της χάραξης. Ήδη υπάρχουν μελέτες για βελτίωση του τμήματος από γέφυρα Λάγος μέχρι τη Νέα Καλλίστη, όπως επίσης και για βελτιώσεις από τον κόμβο Θρυλορίου μέχρι τη διασταύρωση προς τη Βιομηχανική περιοχή. Τέλος απαραίτητη κρίνεται και η παράκαμψη της πόλης των Σαπών.

β.2) Ένας άλλος άξονας που πρέπει να ενταχθεί στο πρωτεύον δίκτυο είναι αυτός που ξεκινάει από την Εθνική οδό και μέσω Φαναρίου-Αρωγής-Ιμέρου-Πλατανίτη-Αγίου Χαραλάμπους-Πετρωτών φτάνει στη Μάκρη.

Πρόκειται δηλαδή για έναν «παραλιακό» άξονα με την έννοια ότι, και αν ακόμη δεν περνάει σε όλο το μήκος του δίπλα από τη θάλασσα, συνδέει όμως όλες τις παραλίες του Νομού. Έτσι με αυτόν τον άξονα θα αξιοποιηθούν οι παραλιακές περιοχές της Ροδόπης και θα αναπτυχθούν οι τουριστικές και παραθεριστικές δραστηριότητες, καθώς και οι φυσικές καλλονές και οι αρχαιολογικοί χώροι. Η δημιουργία αυτού του δρόμου θα συμβάλλει επίσης στη διακίνηση αγροτικών και αλιευτικών προϊόντων και στη σύνδεση των λιμανιών και αλιευτικών καταφυγίων του Νομού με την ενδοχώρα.

Με τη διάνοιξη του παραλιακού άξονα θα έχουμε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία παρόδιας οικονομίας, δημιουργώντας συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων σε νέα σημεία, τα οποία με τη σειρά τους θα γίνουν πόλος έλξης νέων κοινωνικών και οικονομικών δραστηριοτήτων, που θα αναπτύσσονται αμφίπλευρα προς το δρόμο σε μικρό ή μεγάλο βάθος από αυτόν. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι η παραλιακή οδός θα άρει, ως ένα μεγάλο βαθμό, το ελάττωμα της ανορθολογικής ανάπτυξης των οδικών αξόνων της περιοχής, που εντοπίζεται στην ανυπαρξία οριζόντιων συνδέσεων και στην ακτινική διάταξη των αξόνων του Νομού με κέντρο την Κομοτηνή.

Τα κυριότερα και μεγαλύτερα τμήματα της παραλιακής οδού είναι σήμερα αδιάνοικτα. Υπάρχουν όμως ολοκληρωμένες στη Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας δύο μελέτες. Μία για το τμήμα Φαναρίου-Ιμέρου, μήκους περίπου 17 χιλιομέτρων και μια για το τμήμα Πλατανίτη-Μάκρης μήκους περίπου 20 χιλιομέτρων. Θα χρειασθεί να μελετηθεί μία σήραγγα στην περιοχή Πετρωτών και μία σημαντική γέφυρα στον ποταμό Λίσσο (Φιλιουρή).

Έτοιμη είναι επίσης και η μελέτη της συνέχισης του δρόμου στο Νομό Έβρου.

Με αφορμή κάποιες επιφυλάξεις που ακούστηκαν στο 1ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Νομού Ροδόπης (Σεπτέμβριος 1988) σε σχέση με πιθανή βλά-

βη του περιβάλλοντος από τον άξονα αυτόν, πρέπει να τονιστεί ότι δεν υπάρχει τέτοιος κίνδυνος. Τη βλάβη στο περιβάλλον δεν τη δημιουργούν τα τεχνικά έργα αλλά ο τρόπος με τον οποίο γίνονται. Έτσι το μόνο που χρειάζεται είναι η εκπόνηση μιας περιβαλλοντικής μελέτης για το δρόμο, στα τμήματά του που διέρχονται κοντά από τη θάλασσα, και τέτοιο τμήμα είναι κυρίως από Μαρμαρίτσα μέχρι Πετρωτά. Επίσης συμπληρωματικά πρέπει να τεθούν ορισμένοι περιορισμοί στη δόμηση αμφίπλευρα προς το δρόμο.

Ήδη, καθώς η Ελλάδα έχει πια «ενηλικιωθεί» στα θέματα προστασίας του περιβάλλοντος, υπάρχει η τεχνική εμπειρία και η δυνατότητα να κατασκευάζουμε έργα που, όχι μόνο να σέβονται το περιβάλλον αλλά και να το αναδεικνύουν και να το αξιοποιούν.

β.3) Ο τρίτος άξονας του πρωτεύοντος δικτύου είναι ο δρόμος Κομοτηνής-Ξυλαγανής-Ιμέρου-Παραλίας. Ο άξονας αυτός συνδέει την πρωτεύουσα του Νομού με την πλησιέστερη παραλία και μπορεί να θεωρηθεί ότι συνδέει τους δύο άλλους άξονες του πρωτεύοντος δικτύου. Σημειώνεται επίσης ότι ο άξονας αυτός παρουσιάζει σημαντική κίνηση που ξεπερνάει τα 1000 οχήματα ημερησίως.

Στην κατεύθυνση της οδού αυτής έχουν γίνει σημαντικά έργα κυρίως από τη γέφυρα του Λίσσου ποταμού (Φιλιουρής) μέχρι τον Ίμερο. Ολοκληρώνεται ήδη και η μελέτη του τμήματος από το Κόσμιο μέχρι τη σιδηροδρομική γραμμή, το οποίο παρουσιάζει αλλεπάλληλες στροφές και απότομους ελιγμούς και χρειάζεται οπωσδήποτε επέμβαση.

Άλλα προβληματικά τμήματα που κατά τη γνώμη μας χρειάζονται μελέτη και βελτίωση είναι η παράκαμψη της Ξυλαγανής (προς Ίμερο) και η παράκαμψη του Ιμέρου μέχρι την παραλία. Τέλος σε μια πιο μελλοντική βάση θα πρέπει να επιδιωχθεί και η κατασκευή ανισόπεδης διασταύρωσης με τη σιδηροδρομική γραμμή του Μεγάλου Δουκάτου.

γ) Δευτερεύον δίκτυο

Σε αυτό το δίκτυο πρέπει να ενταχθούν δρόμοι που θα στηρίζουν την αξιοποίηση γεωργικών, κτηνοτροφικών και δασικών καλλιεργειών και θα εξυπηρετήσουν λειτουργικά τη στήριξη του παραγωγικού συστήματος εξυπηρετώντας την προσπελασιμότητα προς όλους τους βασικούς οικισμούς και γενικά την ανάπτυξη των περιοχών του Νομού.

Οι δρόμοι του δικτύου αυτού αποτελούν τους βασικούς οδικούς άξονες (συλλεκτηρίους) των περιοχών, όπου απαιτείται αγροτικό παραγωγικό δίκτυο βοηθώντας και την τουριστική κυκλοφορία. Με ένα άρτιο και μελετημένο δευτερεύον δίκτυο είναι δυνατόν να περάσουμε από την μέχρι σήμερα ακτινική διάταξη σε μια σύγχρονη περιφερειακή διάταξη με τη σύνδεση

των τοπικών κέντρων μεταξύ τους και με τους οικισμούς που εξυπηρετεί το καθένα χωριστά. Σε μια τέτοια οργάνωση συμβάλλουν κατά κύριο λόγο οι εξής άξονες:

γ.1) Ο σημερινός δρόμος Αμαξάδων-Κοπτερού-Ιάσμου-Πολυάνθου-Κομοτηνής. Ο άξονας αυτός εξυπηρετεί ολόκληρο σχεδόν το πλέγμα του βορειοδυτικού τμήματος του Νομού Ροδόπης και παράλληλα θα ανακουφίζει το μελλοντικό διεθνές δίκτυο. Καθώς φτάνει προεκτεινόμενος μέχρι την Ξάνθη παρουσιάζει και στοιχεία οδού πρωτεύοντος δικτύου.

Η κύρια επέμβαση που χρειάζεται είναι στο τμήμα από Πολύανθο μέχρι Ίασμο όπου συνυπάρχει στενή γέφυρα με απότομο ελιγμό (φουρκέτα). Σύμφωνα με μελέτη που έχει ολοκληρωθεί είναι δυνατή βελτίωση της χάραξης με κατασκευή νέας γέφυρας, ώστε ο δρόμος να διέρχεται παράλληλα προς τη σιδηροδρομική γραμμή. Η βελτίωση αυτή συντομεύει τη διαδρομή κατά 1100 μέτρα.

Άλλες επεμβάσεις χρειάζονται στην περιοχή της γέφυρας μετά τον Ίασμο, στην περιοχή της ισόπεδης σιδηροδρομικής διάβασης Σώστη (με τη μετατροπή της σε ανισόπεδη) και στις στενές γέφυρες Αμαξάδων, Κοπτερού και Τραύου.

Σημειώνουμε ότι για μερικές από τις προαναφερθείσες επεμβάσεις εκπονούνται με την επίβλεψη της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών οι απαιτούμενες μελέτες.

γ.2) Ο άξονας Ροδίτη-Γρατινής-Οργάνης-Α. Βυρσίνης είναι ένας άξονας που θα εξυπηρετήσει το μεγαλύτερο τμήμα της βορειοανατολικής περιοχής του Νομού και τη σύνδεση των οικισμών της ορεινής περιοχής μεταξύ τους και με το κέντρο.

Ο άξονας αυτός είναι σήμερα ασφαλτοστρωμένος στο τμήμα του μέχρι τη Γρατινή και αμμοχαλικόστρωτος στο υπόλοιπο. Η χάραξη είναι σε μέτριο επίπεδο μέχρι τη Σμιγάδα, αλλά στο υπόλοιπο τμήμα τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά δεν μπορούν να θεωρηθούν ότι φτάνουν στο επίπεδο του μετρίου. Από άποψη τεχνικών έργων υπάρχουν τα στοιχειωδώς απαραίτητα ώστε να μη χρειάζεται η διέλευση μέσα από κοίτες ποταμών και χειμάρρων (ρείθρα), αλλά όλες οι διελεύσεις να γίνονται με γέφυρες. Βέβαια τα τεχνικά αυτά (γέφυρες) είναι στενά και υποτυπώδη αλλά δε δημιουργείται πρόβλημα λόγω της μικρής κυκλοφορίας.

γ.3) Ένας άλλος άξονας σημαντικής σημασίας είναι ο δρόμος που αναπτύσσεται στην κατεύθυνση Παραδημή-Μικρό και Μεγάλο Κρανοβούνιο-Παγούρια-Πόρπη-Μέση-Αρωγή-Φανάρι.

Η οδός αυτή εξυπηρετεί τη σύνδεση των οικισμών της νοτιοδυτικής περιοχής του Νομού μεταξύ τους και με την πρωτεύουσα. Παράλληλα με αυτήν εξυπηρετείται η μετακίνηση αγροτικών προϊόντων και δραστηριοτή-

των και το πλείστον των μετακινήσεων από Κομοτηνή προς τις ακτές. Τη θερινή κυρίως περίοδο η κίνησή της είναι μεγάλη καθώς εξυπηρετεί τις παραλίες Μέσης, Αρωγής και Φαναρίου όπου υπάρχουν και παραθεριστικοί οικισμοί. Μέσω αυτού του άξονα διέρχεται και η κυκλοφορία προς τις λιγότερο αναπτυγμένες παραλίες Μολυβωτής και Γλυφάδας.

Το δίκτυο αυτό είναι ασφαλτοστρωμένο αλλά χρειάζεται βελτίωση των γεωμετρικών χαρακτηριστικών του. Ήδη έχει ολοκληρωθεί η μελέτη βελτίωσης του τμήματος Μέσης-Αρωγής που παρουσιάζει κυρίως μηκοτομικά προβλήματα (καμπούρες) και υπάρχει μελέτη για μηκοτομική βελτίωση της μεγάλης ανηφοριάς μετά την Πόρπη.

Εκείνο που σε μια επόμενη φάση πρέπει να μελετηθεί, είναι η παράκαμψη ορισμένων οικισμών, όπου δημιουργούνται προβλήματα κυρίως κατά την αυξημένη θερινή κυκλοφορία. Τέτοιοι οικισμοί είναι το Μεγάλο Κρανοβούνιο και η Μέση.

γ.4) Ένας άλλος άξονας προτείνεται να αναπτυχθεί στην κατεύθυνση Σώστη-Μίσχου-Ασωμάτων-Καρυδιάς-Κάλχαντα-Γρατινής-Φιλλύρας-Αρριανών-Ν. Σάντας.

Ο δρόμος αυτός είναι κατά το μεγαλύτερο τμήμα του ασφαλτοστρωμένος και έχει ικανοποιητική γεωμετρική χάραξη. Η μεγάλη έλλειψή του είναι η ανυπαρξία τεχνικών έργων, ώστε η κυκλοφορία να είναι αναγκασμένη να διέρχεται μέσα από τις κοίτες των ποταμών και χειμάρρων με όλες τις δυσμενείς συνέπειες. Το πρόβλημα δυσχεραίνεται από το μεγάλο κόστος της κατασκευής τεχνικών έργων λόγω του εκτεταμένου πλάτους των κοιτών των ποταμών.

γ.5) Ένας πέμπτος άξονας μπορεί να θεωρηθεί ο άξονας Μαρώνεια-Κρωβύλη-Μέστη-Σάπες-Ν. Σάντα-Κέχρος.

Η οδός αυτή είναι πολλαπλής χρησιμότητας εξυπηρετώντας την ανατολική επαρχία του Νομού και συνδέοντας την πρωτεύουσα της επαρχίας (Σάπες) με την ορεινή και την παραθαλάσσια ενδοχώρα της. Εκτός από τη στήριξη στις δασοπονικές, κτηνοτροφικές και αγροτικές δραστηριότητες, παρουσιάζει και τουριστικό χαρακτήρα, καθώς μπορεί να κατευθύνει προς τον αρχαιολογικό και παραθαλάσσιο χώρο της Μαρώνειας την κυκλοφορία που εισέρχεται στην Ελλάδα από το Νομό Έβρου. Μπορεί δε κάλλιστα να αποτελέσει τον άξονα σύνδεσης του διεθνούς δικτύου με τον πρωτεύοντα παραλιακό δρόμο.

Σημειώνεται ότι το τμήμα Σάπες-Μέστη του άξονα αυτού έχει προταθεί στο πρωτεύον δίκτυο. Το δίκτυο είναι ασφαλτοστρωμένο στο μεγαλύτερο τμήμα του, με εξαίρεση το κομμάτι Ν. Σάντας-Κέχρου που είναι αμμοχαλικόστρωτο. Έχει επάρκεια τεχνικών έργων αλλά οι ελλείψεις του αφορούν τα γεωμετρικά στοιχεία της χάραξης. Και εδώ έχει ολοκληρωθεί μελέτη για

το τμήμα Κρωβύλης-Μαρώνειας και εκπονείται μελέτη για τη γέφυρα που είναι στην είσοδο της Νέας Σάντας.

γ.6) Η οδός Ξυλαγανής-Προσκυνητών-Μαρώνειας-Αγ. Χαραλάμπους εξυπηρετεί, εκτός από τη σύνδεση των οικισμών της νοτιοανατολικής περιοχής με το πρωτεύον δίκτυο, την κίνηση από την πρωτεύουσα του Νομού προς τον παραδοσιακό οικισμό, την παραλία και τις αρχαιότητες της Μαρώνειας. Σημαντική στήριξη παρέχει ο άξονας αυτός και στις γεωργικές ασχολίες. Από άποψη οδοστρώματος ο δρόμος είναι ασφαλτοστρωμένος και έχει επάρκεια τεχνικών έργων. Το μειονέκτημά του είναι στη χάραξη. Και εδώ υπάρχει μελέτη για τη βελτίωσή του, κυρίως στο τμήμα Ξυλαγανής-Προσκυνητών με τα μεγάλα μηκοτομικά προβλήματα (απότομες ανηφοριές και κατηφοριές) και στο τμήμα από γέφυρα Πλατανίτη ως την Μαρώνεια, που παρουσιάζει πολλούς ελιγμούς.

Στο τελικό τμήμα από Μαρώνεια ως τον Άγιο Χαράλαμπο οι δυνατότητες επέμβασης είναι μικρές καθώς διέρχεται σχεδόν καθ' ολοκληρία μέσα από αρχαιολογική περιοχή.

γ.7) Ο άξονας Θρυλορίου-Βέννας-Στρύμης-Κρωβύλης συνδέει μεταξύ τους και με το πρωτεύον δίκτυο τους οικισμούς που βρίσκονται στους πρόποδες του Ισμάρου όρους. Είναι κυρίως γεωργικής και κτηνοτροφικής σημασίας και παρουσιάζει σημαντικό κυκλοφοριακό φόρτο. Αξίζει να σημειωθεί ότι διέρχεται από τις παρυφές της Βιομηχανικής περιοχής του Νομού και ότι εξυπηρετεί την οδική σύνδεση με το σιδηροδρομικό σταθμό Βέννας, από όπου γίνεται η φορτοεκφόρτωση σημαντικών γεωργικών προϊόντων (σακχαρότευτλα, βιομηχανική ντομάτα).

Ο δρόμος είναι ασφαλτοστρωμένος και έχει επάρκεια τεχνικών έργων. Χρειάζεται όμως βελτίωση της χάραξης κυρίως στο τμήμα Βέννα-Κρωβύλη, για το οποίο έχει ολοκληρωθεί σχετική μελέτη. Επίσης πρέπει να αναφερθεί και η ανάγκη διαπλάτυνσης των στενών τεχνικών έργων (γεφυριών) που υπάρχουν στο τμήμα Θρυλορίου-Βέννας.

γ.8) Αξίζει να αναφερθούν μαζί δύο άξονες μικρότερης ίσως σημασίας αλλά απαραίτητοι, επειδή συνδέουν μεταξύ τους δευτερεύοντες άξονες της αυξημένης κυκλοφορίας και πυκνοκατοικημένης πεδινής περιοχής, όπως επίσης συνδέουν τους δευτερεύοντες άξονες με πρωτεύοντες και με κομβικά σημεία αυξημένης σημασίας (Ξυλαγανή, Βέννα κλπ.).

Οι άξονες αυτοί είναι:

ι) Παγούρια-Μ. Σιδηροχώρι-Άγ. Θεόδωροι-Δουκάτο

ιι) Ξυλαγανή-Ν. Πέτρα-Βέννα

Πρόκειται για ασφαλτοστρωμένους δρόμους που κάποτε θα πρέπει να ξεκινήσει η διαδικασία βελτίωσης των τεχνικών χαρακτηριστικών τους.

δ) Δίκτυο σύνδεσης οικισμών και περιοχών

Με τους οδικούς άξονες που προαναφέρθηκαν στο διεθνές, πρωτεύον και δευτερεύον δίκτυο δεν καλύπτονται βέβαια και οι 184 οικισμοί του Νομού Ροδόπης. Επιδιώκεται και επιτυγχάνεται η εξυπηρέτηση της σύνδεσης των κυρίων οικιστικών κέντρων μεταξύ τους και βέβαια η κυκλοφορία από το Νομό και προς το Νομό από την υπόλοιπη χώρα.

Υπάρχει όμως και ένας μεγάλος αριθμός δρόμων τοπικής σημασίας που συνδέουν τα τοπικά οικιστικά κέντρα με τους μικρότερους οικισμούς ή που εξυπηρετούν απομακρυσμένες περιοχές. Και στους δρόμους αυτούς χρειάζεται επέμβαση και βελτίωση. Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι δρόμοι προς τις απομακρυσμένες παραλίες Μολυβωτής και Πετρωτών (Παγούρια-Μολυβωτή και Κρωβύλη-Πετρωτά), οι δρόμοι Κομοτηνής-Νέου Σιδηροχωρίου και Κομοτηνής-Καρυδιάς-Πανδρόσου, ο δρόμος Ασωμάτων-Δύμης-Συμβόλων, ο δρόμος Αρριανών-Ιασίου-Κίζαρι, Σαπών-Συκορράχης κλπ.)

Ανακεφαλαίωση

Επειδή με την αναλυτική και λεπτομερειακή αναφορά προβλημάτων και προτάσεων για το οδικό δίκτυο της περιοχής του Νομού Ροδόπης κινδυνεύουμε ίσως να «χάσουμε» το δάσος κοιτάζοντας ένα-ένα τα δένδρα, είναι σκόπιμο ανακεφαλαιώνοντας να εστιάσουμε το ενδιαφέρον στα κυριώτερα προβλήματα και προτάσεις.

Βασική διαπίστωση είναι ότι το οδικό δίκτυο της περιοχής είναι πολύ πιο κάτω από το πανελλήνιο μέσο όρο και ότι έχει ανάγκη επεμβάσεων και βελτιώσεων.

Από την πληθώρα των νέων έργων που απαιτούνται ξεχωρίζουν δύο κυρίαρχα.

Το ένα είναι ο νέος διεθνής αυτοκινητόδρομος Θεσσαλονίκης-ελληνοτουρκικών συνόρων που αποτελεί ζωτική κυριολεκτικά ανάγκη για την Ροδόπη. Ευρισκόμενη γεωγραφικά απομακρυσμένη από τα μεγάλα κέντρα της χώρας χρειάζεται μια ταχεία, άνετη και ασφαλή σύνδεση με αυτά, για να μπορέσει να αναπτυχθεί μειώνοντας το κόστος μεταφοράς πρώτων υλών, προϊόντων και ανθρώπινου δυναμικού.

Το δεύτερο έργο είναι ο παραλιακός άξονας που θα επιτρέψει στην περιοχή να αξιοποιήσει το αναξιοποίητο τουριστικό δυναμικό της, όπου υπάρχουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης που πηγάζουν από το σημαντικό μήκος των ακτών της, τις αρχαιότητες και τους εκτεταμένους σπάνιους υγροβιότοπους των παραθαλάσσιων λιμνών της.

ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Η Ροδόπη συνδέεται με το σιδηροδρομικό δίκτυο της Ελλάδας. Η σιδηροδρομική γραμμή διασχίζει οριζόντια το Νομό στην κατεύθυνση Ίασμος-Κομοτηνή-Βέννα-Μέστη, όπως φαίνεται στο χάρτη (σχέδιο 2). Πρόκειται για μια σιδηροδρομική γραμμή εύρους μεταξύ τροχιών 1,50 μέτρου, με μια μόνο κατεύθυνση οπότε οι διασταυρώσεις συρμών γίνονται μόνο σε προκαθορισμένα σημεία και με χάραξη παμπάλαια (πριν από το 1900) και με κάποια δόση υπερβολής θα μπορούσε να λεχθεί, ότι είναι στην ίδια κατάσταση που ήταν όταν απελευθερώθηκε η Θράκη!!

Βέβαια η κατάσταση του σιδηροδρομικού δικτύου στην υπόλοιπη Ελλάδα δεν διαφέρει ουσιωδώς, αλλά με δεδομένη την απόσταση της περιοχής από τα κέντρα της χώρας οι συνέπειες είναι σημαντικότερες. Οι καθυστερήσεις στις αφίξεις των τραίνων είναι ο κανόνας και όχι η εξαίρεση, και όσο πιο μακριά είναι η αφετηρία του συρμού τόσο μεγαλύτερη η καθυστέρηση που φθάνει τις αρκετές ώρες.

Σε ικανοποιητικό επίπεδο είναι το δίκτυο από άποψη συντήρησής του, ενώ ικανοποιητικές είναι και οι συνθήκες στο σιδηροδρομικό σταθμό που μπορεί να εξυπηρετήσει ικανοποιητικά την υπάρχουσα κίνηση σε επιβατικό και εμπορευματικό μεταφορικό έργο. Μια βελτίωση και εκσυγχρονισμός του δικτύου με στόχο αύξηση του μεταφορικού έργου, θα απαιτήσει βέβαια αντίστοιχη βελτίωση και του σταθμού με νέους αποθηκευτικούς χώρους, μεθόδους και εξοπλισμό φορτοεκφορτώσεων, ανετότερους χώρους αναμονής κλπ.

Το ειδικότερο πρόβλημα εκσυγχρονισμού του σιδηροδρομικού δικτύου σε επίπεδο Νομού συνδέεται με το γενικότερο πρόβλημα εκσυγχρονισμού σε πανελλήνιο επίπεδο. Απαιτείται διπλή γραμμή (με δύο κατευθύνσεις), οπότε θα υποδιπλασιασθούν οι χρόνοι των ταξιδιών, ηλεκτροκίνηση των συρμών για λόγους οικονομικούς και περιβαλλοντικούς και φυσικά νέα χάραξη του δικτύου.

Αλλά πέρα από το γενικότερο και δύσκολο αυτό πρόβλημα της διπλής γραμμής και ηλεκτροκίνησης, πρέπει να επισημανθούν τα «μικρά» τοπικά προβλήματα που μπορούν και πρέπει να αντιμετωπισθούν πιο άμεσα.

Το ένα είναι η βελτίωση, επέκταση και εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού σταθμού Βέννας που αποτελεί κέντρο φόρτωσης πολλών προϊόντων της περιοχής, όπως είναι τα σακχαρότευτλα και η βιομηχανική ντομάτα.

Χρειάζονται χώροι αποθήκευσης και αυτόματης φόρτωσης των προϊόντων αυτών σε ειδικό βαγόνι.

Το άλλο άμεσο πρόβλημα είναι η σύνδεση της βιομηχανικής περιοχής

του Νομού με το σιδηροδρομικό δίκτυο.

Και σαν τρίτο απαιτούμενο αναφέρεται η δημιουργία μερικών ανισόπεδων διαβάσεων σε σημεία όπου επανειλημμένα δημιουργούνται ατυχήματα και κυρίως στις περιοχές Δουκάτου και Σώστη.

ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Ο Νομός δε διαθέτει δικό του αεροδρόμιο και εξυπηρετείται κυρίως από το αεροδρόμιο της Αλεξανδρούπολης που απέχει περί τα 75 χιλιόμετρα από την Κομοτηνή και χρειάζεται περίπου 1,5 ώρα για να φτάσει κανείς σ' αυτό. Έτσι η βελτίωση της Εθνικής οδού θα μειώσει το χρόνο αυτό κάτω της ώρας.

Το αεροδρόμιο της Αλεξανδρούπολης καθώς και το άλλο πλησιέστερο της Χρυσούπολης έχουν σύνδεση μόνο με Αθήνα. Για να αναφέρουμε μερικά τεχνικά στοιχεία, το αεροδρόμιο του Νομού Έβρου διαθέτει διάδρομο δύο χιλιομέτρων και πλάτους 45 μέτρων καθώς και πίστα 116×245 μέτρα.

Ο αεροσταθμός είναι νεότευκτος, σύγχρονος και αρκετά μεγάλος και μπορεί να εξυπηρετήσει κίνηση πολύ μεγαλύτερη από τη σημερινή.

Στο Νομό Ροδόπης υπάρχει και το μικρό αεροδρόμιο (σχέδιο 1) που σήμερα χρησιμοποιείται μόνο από το στρατό.

Η περίπτωση επαναλειτουργίας του, σε συνδυασμό με τον ορισμό της Κομοτηνής ως έδρας της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, μπορεί να εξετασθεί στα πλαίσια μιας τεχνοοικονομικής μελέτης. Αρνητικά συνηγορεί το γεγονός ότι η λειτουργία ενός αεροδρομίου προϋποθέτει την ύπαρξη σημαντικής ενδοχώρας που να εξυπηρετείται από αυτό και ήδη υπάρχουν τα δύο προαναφερθέντα αεροδρόμια που δεν παρουσιάζουν μεγάλη κίνηση (από το αεροδρόμιο Αλεξανδρούπολης γίνονται μία ή δύο πτήσεις ημερησίως για Αθήνα).

ΛΙΜΕΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Αλιευτικά - Τουριστικά Λιμάνια

Στο Νομό υπάρχουν τρεις αλιευτικοί συνεταιρισμοί παράκτιας αλιείας, στις θέσεις Φανάρι, Μαρώνεια και Ίμερος. Σύμφωνα με τη μελέτη για τις ανάγκες της χώρας σε αλιευτικά καταφύγια που εκπόνησε ο Καβαλιώτης Πολιτικός Μηχανικός κ. Νίκος Τουφεξής για λογαριασμό του Υπουργείου Γεωργίας και με στοιχεία Δεκεμβρίου του 1985, το σύνολο των αλιευτικών σκαφών της Ροδόπης ήταν 155.

Από την ίδια μελέτη προκύπτει ότι θεωρώντας ως «ψαρόβαρκες» σκάφη μήκους 3-5 μέτρων, σκάφη «παράκτιας αλιείας» όσα έχουν μήκος 5-9 μέτρων, «πεζότρατες» όσα σκάφη έχουν μήκος 9-15 μέτρων, «τράτες» τα σκάφη μήκους 15-25 μέτρων και «γρι-γρι» τα σκάφη 15-25 μέτρων και με βάση ότι ο συνήθης αριθμός απασχολουμένων ανά κατηγορία σκάφους είναι για τα γρι-γρι 10 άτομα, για μηχανότρατες 5 άτομα, για πεζότρατες 4, για σκάφη παράκτιας αλιείας 2 και για ψαρόβαρκες 1 άτομο, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο συνολικός αριθμός των ασχολουμένων με τη θαλάσσια αλιεία στο Νομό Ροδόπης είναι 320 άτομα.

Τέλος, με βάση ότι το εκτιμώμενο μέσο ετήσιο αλίευμα ανά κατηγορία σκάφους είναι 200 τόννοι για τα γρι-γρι, 80 τόννοι για τις μηχανότρατες, 60 τόννοι για τις πεζότρατες, 3 τόννοι για τα σκάφη παράκτιας αλιείας και 0,5 τόννος για τις ψαρόβαρκες, το συνολικό μέγεθος της ετήσιας αλιευτικής παραγωγής του Νομού εκτιμάται σε 2.000 τόννους αλιευμάτων περίπου.

Στην πραγματικότητα η παραγωγή αλιευμάτων πρέπει να είναι πολύ μικρότερη επειδή δεν γίνεται εντατική εκμετάλλευση των σκαφών. Αυτό οφείλεται στο ότι οι ασχολούμενοι με την αλιεία έχουν παράλληλα και άλλες ασχολίες (κυρίως γεωργικές) και επίσης η κακή κατάσταση των λιμανιών δεν επιτρέπει την άνετη και γρήγορη προσέγγιση των σκαφών σε περίπτωση ξαφνικής κακοκαιρίας. Έτσι τις περισσότερες μέρες του χρόνου τα σκάφη μένουν αχρησιμοποίητα στα λιμάνια.

Σημειώνουμε ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το 1985, η ολική παραγωγή αλιευμάτων του ελληνικού αλιευτικού στόλου ήταν 105.478 τόννοι, από τους οποίους 94.118 τόννοι από τις ελληνικές θάλασσες. Η αντίστοιχη παραγωγή της περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης ήταν 19.792 τόννοι. Τον ίδιο χρόνο οι εισαγωγές ψαριών στην Ελλάδα έφτασαν τους 45.310 τόννους και οι αντίστοιχες εξαγωγές ήταν 11.802 τόννοι.

Αναλυτικότερα στοιχεία ανά αλιευτικό καταφύγιο φαίνονται στον πίνακα Γ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχει στη Ροδόπη κανένα μεγάλο αλιευτικό σκάφος της κατηγορίας γρι-γρι και μηχανότρατας. Το γεγονός αυτό οφείλεται στην ανεπάρκεια των έργων υποδομής των αλιευτικών καταφυγίων, όπως φαίνεται από την ανυπαρξία σχετικών κρηπιδωμάτων και τις αβαθείς λιμενολεκάνες.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η κατάσταση παρουσιαζόταν ως εξής: Στη Μαρώνεια ο ελλιμενισμός γινόταν στα ερείπια του αρχαίου λιμανιού και δεν υπήρχε κανένα απολύτως έργο υποδομής.

Στον Ίμερο ο ελλιμενισμός γινόταν στα αβαθή και όταν υπήρχαν έντονα καιρικά φαινόμενα οι αλιείς έβγαζαν τα σκάφη στη στεριά. Κατά καιρούς ανοιγόταν δίαυλος για την επικοινωνία της παρακείμενης αβαθούς

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΛΙΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΤΑΦΥΓΙΩΝ

Α/Α	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	ΦΑΝΑΡΙ	ΜΑΡΩΝΕΙΑ	ΙΜΕΡΟΣ
1.	Αριθμός Σκαφών	95	27	33
2.	Γρι-Γρί	0	0	0
3.	Μηχανότρατες	0	0	0
4.	Πεζότρατες (σε μέγεθος)	25	2	3
5.	Παράκτιας αλιείας	40	15	20
6.	Ψαρόβαρκες	30	10	10
7.	Συμβατικός αριθμός απασχολουμένων	210	48	62
8.	Ετήσιο συμβατικό αλίευμα (τόννοι)	1635	170	245
9.	Προσήνεμος μώλος (υπάρχων) (μέτρα)	250	285	200
10.	Υπάρχον εύρος λιμενολεκάνης (τετ. μ.)	21000	πρακτικά 0	πρακτικά 0
11.	Βάθος λιμενολεκάνης (υπάρχον) (μέτρα)	2,5	1	1
12.	Υπήνεμος μώλος (υπάρχων) (μέτρα)	0	50	25
13.	Μήκος κρηπιδωμάτων (υπάρχον) (μ.)	380	0	40
14.	Προβλεπόμενος προσήνεμος μώλος (μέτρα)	335	475	286
15.	Προβλεπόμενος υπήνεμος μώλος (μέτρα)	370	220	68,85
16.	Προβλεπόμενο εύρος λιμενολεκάνης (τετ. μέτρα)	53395	57.500	20800
17.	Προβλεπόμενο βάθος λιμενολεκάνης (μέτρα)	-4,00/ -3,00	4,50/ -3,00	-3,50
18.	Προβλεπόμενο μήκος κρηπιδωμάτων (μέτρα)	1468	390	477
19.	Δυνατότητα δημιουργίας χερσαίας ζώνης	ικανοποιητική	περιορισμένη	απεριόριστη

1. Τα στοιχεία 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ελήφθησαν από τη μελέτη Ν. Τουφεξή.
2. Όλα τα στοιχεία αναφέρονται στο Δεκέμβριο του 1985.
3. Τα στοιχεία 14, 15, 16, 17 και 18 ελήφθησαν από τις μελέτες Π. Δρακόπουλου, Ν. Τουφεξή και Γ. Μαρτίνη και τις τροποποιήσεις των μελετών από τη Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών.

λίμνης με τη θάλασσα, ώστε τα σκάφη να ελλιμενίζονται εκεί. Όμως με τους πρώτους ισχυρούς ανέμους ο δίαυλος έκλεινε από προσχώσεις, ενώ η παρακείμενη αβαθής λίμνη στέρευε τελείως το καλοκαίρι.

Στο Φανάρι περί το 1970 είχε δημιουργηθεί λιμενίσκος με την εκβάθυνση μιας εσωτερικής περιοχής τύπου μικρής λιμνοθάλασσας, στην οποία ανοίχθηκε ένας δίαυλος επικοινωνίας με τη θάλασσα και κατασκευάσθηκαν εσωτερικά παραλιακά κρηπιδώματα μήκους 340 μέτρων και μια μικρή προβλήτα διαστάσεων 10×25 μέτρων. Υπήρχε έντονο πρόβλημα προσχώσεων με αποτέλεσμα το βάθος της λιμενολεκάνης από τα αρχικά 4,00 μέτρα να έχει μειωθεί σε 2,00 μέτρα κατά μέγιστο και σε μερικά σημεία να είναι

κάτω από 1,00 μέτρο. Η περιοχή του διαύλου είχε προστατευθεί από το 1971 με ένα μώλο περίπου 140 μέτρων.

Με βάση την ανεπαρκή αυτή υποδομή, μόνο σαν ηρωισμός μπορεί να θεωρηθεί η επαγγελματική ενασχόληση με την αλιεία στο Νομό Ροδόπης μέσα σε πρωτόγονες συνθήκες.

Το Νοέμβριο του 1976 ανατέθηκε από το Νομαρχιακό Ταμείο Ροδόπης στον Αλεξανδρουπολίτη Πολιτικό Μηχανικό κ. Παύλο Δρακόπουλο η μελέτη αλιευτικών καταφυγίων στον Ίμερο και στον Πλατανίτη. Στον Ίμερο το καταφύγιο θα εξυπηρετούσε τους τοπικούς αλιείς ενώ στον Πλατανίτη προβλεπόταν να μεταφερθούν οι αλιείς της Μαρώνειας, σε περίπτωση που για αρχαιολογικούς λόγους δεν θα επιτρεπόταν η κατασκευή λιμανιού στην περιοχή τους. Οι μελέτες ολοκληρώθηκαν και εγκρίθηκαν στις αρχές του 1980 και από τον Αύγουστο του 1981 άρχισε η κατασκευή της α΄ φάσης του λιμανιού Ιμέρου που ολοκληρώθηκε περί το 1983.

Το 1986 άρχισαν οι εργασίες της β΄ φάσης του λιμανιού που αναμένεται να τελειώσουν το 1988, ενώ έχει κατασκευασθεί και οδική πρόσβαση.

Το έτος 1979 στη Μαρώνεια άρχισε η κατασκευή ενός προσήνεμου μώλου που ολοκληρώθηκε σε δύο χρόνια. Ο μώλος αυτός μήκους 285 μέτρων κατασκευάστηκε με μελέτη της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας σε συννενόηση με την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Το έργο αυτό, αν και ανεπαρκές για την ολοκλήρωση του λιμανιού, αποτέλεσε την πρώτη σοβαρή λιμενική υποδομή και εξασφάλισε επί σειρά ετών μια στοιχειώδη προστασία ελλιμενισμού.

Το Νοέμβριο του 1983 το Νομαρχιακό Ταμείο ανέθεσε στον Πολιτικό Μηχανικό από την Καβάλα Νίκο Τουφεξή τη μελέτη λιμανιού στη Μαρώνεια, που ολοκληρώθηκε με την εποπτεία του Γραφείου Μελετών της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών το 1986 και από το επόμενο έτος άρχισε η κατασκευή των έργων της πρώτης φάσης που ολοκληρώνεται στις αρχές του 1989. Απαραίτητη είναι η δημοπράτηση και των έργων της δεύτερης φάσης που μπορούν να ολοκληρωθούν σε χρονικό διάστημα ενός έτους, οπότε η Μαρώνεια μετά τον Ίμερο θα έχει αποκτήσει ένα ολοκληρωμένο λιμάνι.

Στο Φανάρι τα προβλήματα προσαμμώσεων αντιμετωπίστηκαν το 1980 και το 1981 με εκβαθύνσεις, που όμως έδειξαν ότι το πρόβλημα είναι δυναμικό και επαναλαμβανόμενο και όχι στατικό. Έτσι το Νομαρχιακό Ταμείο ανέθεσε τον Οκτώβριο του 1983 την εκπόνηση μελέτης για την ολοκλήρωση και του λιμανιού αυτού. Η μελέτη ολοκληρώθηκε και εγκρίθηκε από το Γραφείο Μελετών της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών το 1986. Ειδικά για τις προσαμμώσεις έγινε μελέτη από τον καθηγητή Λιμενικών Έργων της Πολυτεχνικής Σχολής Ξάνθης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης κ. Χριστόφορο Κουτίτα, που ολοκληρώθηκε τον Αύγου-

στο του 1986. Ήδη από το 1986 άρχισε η κατασκευή των έργων στο λιμάνι Φαναρίου που η ολοκλήρωσή του προβλέπεται για το 1989.

Έτσι με την προϋπόθεση ότι θα εκτελεσθούν και τα έργα δεύτερης φάσης στη Μαρώνεια, η εικόνα της λιμενικής υποδομής στο Νομό Ροδόπης μετά το 1990 θα είναι η εξής:

α) Στο Φανάρι το λιμάνι θα διαθέτει λιμενολεκάνη έκτασης 53.000 τετραγωνικών μέτρων και βάθους 4,00 μέτρων (από μέση στάθμη θάλασσας) ή 3,50 μέτρων (από την κατωτάτη ρηχία). Θα διαθέτει κρηπιδώματα συνολικού μήκους 1.450 μέτρων, όπου θα μπορεί να παραβάλλει (δένει) μεγάλος αριθμός αλιευτικών και τουριστικών σκαφών.

Τα 600 μέτρα κρηπιδώματος θα έχουν βάθος 3,00 μέτρα και τα υπόλοιπα 850 μέτρα βάθος 4,00 μέτρα. Θα υπάρχει μία μικρή προβλήτα (25 × 10 μέτρα) και τρεις πρόβολοι μήκους 50 μέτρων ο καθένας.

Για προστασία από κυματισμούς και προσαμμώσεις θα υπάρχουν δύο μώλοι. Ο προσήνεμος θα έχει μήκος 335 μέτρα και στο αρχικό τμήμα των 140 μέτρων θα είναι βατός, κατά δε το υπόλοιπο μήκος 195 μέτρων θα είναι από φυσικούς ογκόλιθους. Ο υπήνεμος θα έχει μήκος 370 μέτρων και θα είναι κατασκευασμένος εξ ολοκλήρου από φυσικούς ογκόλιθους.

β) Στη Μαρώνεια το λιμάνι θα διαθέτει λιμενολεκάνη συνολικής έκτασης 57.500 τετραγωνικών μέτρων. Από αυτή την έκταση τμήμα 17.500 τετραγωνικών μέτρων καταλαμβάνει το αρχαίο λιμάνι, που περιέχεται μέσα στο νέο για λόγους προστασίας. Η έκταση αυτή είναι αβαθής και δεν θα ανήκει στον ωφέλιμο χώρο του λιμανιού, ούτε θα χρησιμοποιείται. Έτσι η χρήσιμη έκταση λιμενολεκάνης προβλέπεται 40.000 τετραγωνικά μέτρα.

Τα κρηπιδώματα θα έχουν συνολικό μήκος 390 μέτρα. Τμήμα μήκους 140 μέτρων θα έχει βάθος 4,50 μέτρα (από μέσης στάθμης) και το υπόλοιπο μήκους 250 μέτρων θα έχει βάθος 3,00 μέτρα.

Ο προσήνεμος μώλος θα αποτελείται από φυσικούς ογκόλιθους και το μήκος του προβλέπεται 475 μέτρα. Αντίστοιχα το μήκος του υπήνεμου μώλου είναι 220 μέτρα.

γ) Στον Ίμερο η λιμενολεκάνη θα καταλαμβάνει έκταση 20.800 τετραγωνικών μέτρων και το βάθος της προβλέπεται να διαμορφωθεί στα 3,50 μέτρα (από μέση στάθμη θαλάσσης).

Τα κρηπιδώματα θα έχουν συνολικό μήκος 477 μέτρα. Από αυτά τμήμα μήκους 397 θα έχει βάθος 3,50 μέτρα και τα υπόλοιπα 80 μέτρα θα έχουν βάθος 4,00 μέτρα.

Το συνολικό μήκος του υπήνεμου μώλου προβλέπεται 68,85 μέτρα ενώ του προσήνεμου 305,60 μέτρα. Τα 285,60 μέτρα του προσήνεμου μώλου και όλος ο υπήνεμος είναι βατός (από τεχνητούς ογκόλιθους) ενώ τμήμα του προσήνεμου μώλου μήκους 20,00 μέτρων θα είναι αδιάβατο, κατασκευασμέ-

νο από φυσικούς ογκόλιθους.

Με την ολοκλήρωση των έργων που προαναφέρθηκαν στα τρία λιμάνια Φαναρίου, Μαρώνειας και Ιμέρου που προσδιορίζονται για το έτος 1990, ο Νομός Ροδόπης θα διαθέτει μια σοβαρή υποδομή λιμανιών που θα μπορούν να εξυπηρετήσουν τους τομείς αλιείας και τουρισμού.

Έτσι θα είναι δυνατή η αύξηση του αριθμού των αλιευτικών σκαφών και κυρίως του μεγέθους των (μηχανότρατες, γρι-γρι) αλλά και η προσέγγιση και ελλιμενισμός τουριστικών σκαφών. Επίσης θα υπάρχει δυνατότητα επιβατικής σύνδεσης με τα κοντινά νησιά (Θάσος, Σαμοθράκη) καθώς και η προσέγγιση οχηματαγωγών πλοίων (φέρρυ-μποτ) από κοντινές αποστάσεις.

Ήδη όπως αναφέρει στην εισήγησή της στο 1ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Νομού Ροδόπης (Σεπτέμβριος 1988) η προϊσταμένη της εποπτείας αλιείας κ. Ασπασία Πατσιατζή, είναι υπό κατασκευή 7 νέα σκάφη παράκτιας αλιείας και 3 σκάφη μέσης αλιείας (2 μηχανότρατες και 1 γρι-γρι), ώστε να επιτρέπεται η αισιοδοξία, ότι με την ολοκλήρωση των τριών λιμανιών θα αυξηθεί κατά πολύ ο αλιευτικός στόλος του Νομού Ροδόπης.

Βέβαια οι ανάγκες και οι δυνατότητες για περαιτέρω βελτίωση της υποδομής υπάρχουν. Έτσι, εκτός από την αναγκαία εκτέλεση των έργων δεύτερης φάσης στο λιμάνι Μαρώνειας, θα πρέπει να αναφέρουμε ανάγκες για έργα χερσαίας ζώνης και στα τρία λιμάνια που προαναφέρθηκαν. Δηλαδή για έργα ιχθυόσκαλας, ψυγεία, τροφοδοσίας με νερό, ηλεκτρισμό και καύσιμα για τουριστικά σκάφη, ηλεκτροφωτισμού κλπ.

Τα έργα αυτά είναι απαραίτητο να γίνουν ώστε να αξιοποιηθούν στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό οι αλιευτικές και τουριστικές δυνατότητες του Νομού Ροδόπης ενόψη του έτους 1992, που θα είναι το έτος ολοκλήρωσης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

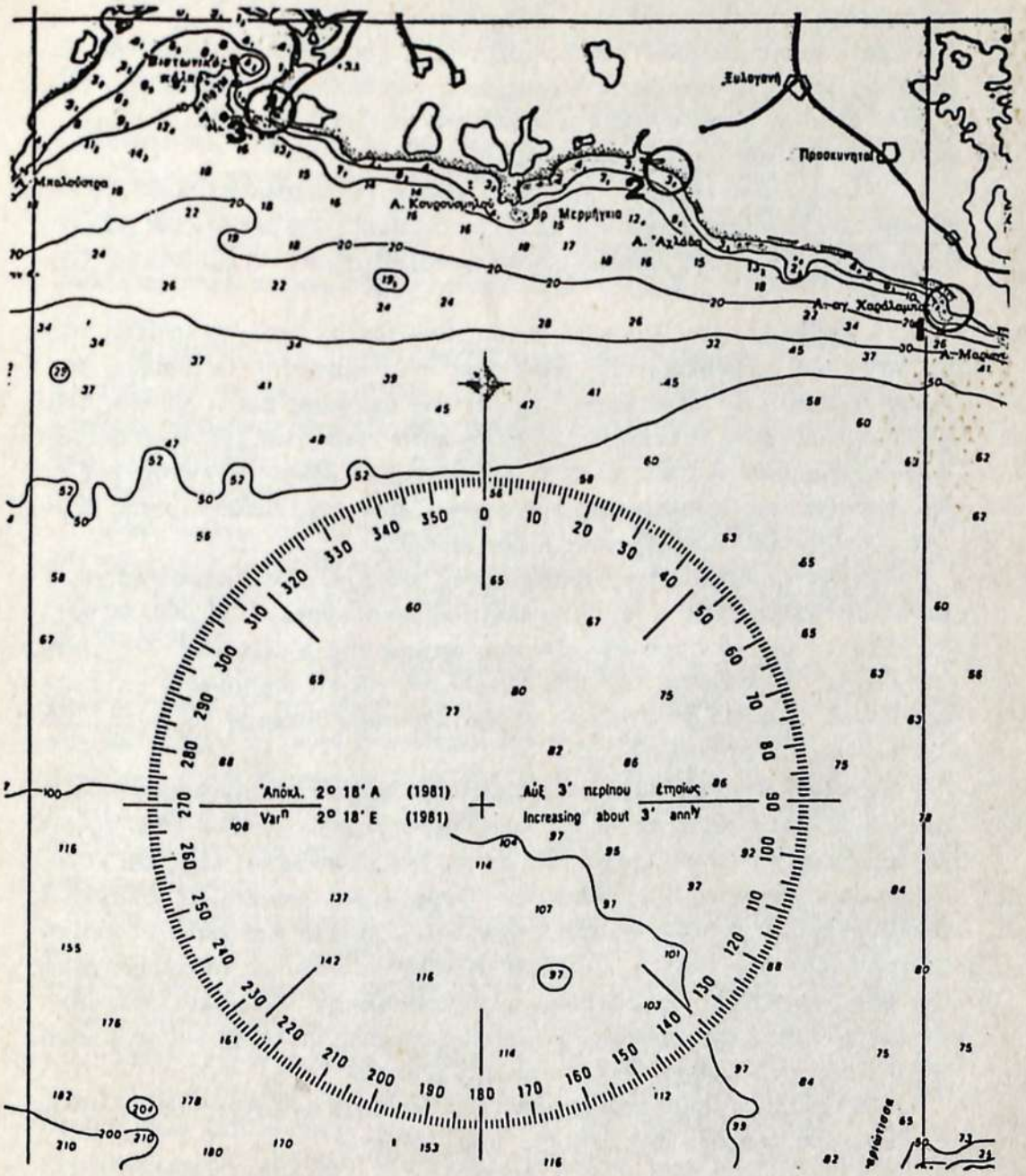
Επιβατικά - Εμπορικά Λιμάνια

Από άποψη εμπορευματικής κίνησης και σύνδεσης με τη νησιωτική Ελλάδα, ο Νομός Ροδόπης εξυπηρετείται από τα λιμάνια των γειτονικών Νομών Λάγος και Αλεξανδρούπολης.

Έργα ανάπτυξης της υποδομής των λιμανιών αυτών καθώς και βελτίωσης της οδικής τους σύνδεσης με την Κομοτηνή και την περιοχή της, αφορούν άμεσα και το Νομό Ροδόπης.

Η επιβατική σύνδεση των λιμανιών αυτών με τη νησιώτικη και παραθαλάσσια χώρα δεν είναι πυκνή και γενικά για τη μετάβαση στα νησιά, οι κάτοικοι της Ροδόπης χρειάζεται να μετακινηθούν χερσαίως ή αεροπορικώς στον Πειραιά, το λιμάνι του οποίου συνδέεται με καθημερινά πολλαπλά

Σχ. 6. Προγραμματισμός λιμανιών Νομού Ροδόπης.

Σχ. 7. Θέσεις λιμανιών Ν. Ροδόπης: 1. Μαρώνεια, 2. Ίμερος, 3. Φανάρι.

ακτοπλοϊκά δρομολόγια με τις λοιπές περιοχές.

Στα λιμάνια Πειραιά και Θεσσαλονίκης χρειάζεται να μεταφερθούν συνήθως και τα εμπορεύματα. Μέρος όμως των εμπορικών μεταφορών και σχεδόν το σύνολο των αγροτικών προϊόντων (σιτάρι, καλαμπόκι) διακινούνται κυρίως μέσω του λιμανιού Λάγος.

Το λιμάνι αυτό διαθέτει κρηπίδωμα μήκους 150 μέτρων και βάθους 5,00 μέτρων ενώ κατασκευάζεται νέο κρηπίδωμα μήκους 350 μέτρων και βάθους 10,00 μέτρων και μικρό κρηπίδωμα ιχθυόσκαλας μήκους 40 και βάθους 5,00 μέτρων.

Το πρόβλημα του λιμανιού αυτού είναι (εκτός από την ανάγκη της αύξησης των αποθηκευτικών χώρων) οι προσαμμώσεις. Ο δίαυλος του λιμανιού βρίσκεται στον όρμο της Βιστωνίδας, όπως και ο δίαυλος του λιμανιού Φαναρίου. Η περιοχή του έργου αυτού παρουσιάζει έντονα φαινόμενα προσαμμώσεων όπως προκύπτει από σχετική μελέτη του καθηγητή κ. Χρ. Κουτίτα του Εργαστηρίου Λιμενικών Έργων της Πολυτεχνικής Σχολής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

Για την προστασία του διαύλου Λάγος, που έχει μήκος πάνω από χίλια μέτρα, ολοκληρώθηκε η σχετική μελέτη προϋπολογισμού 700.000.000 δρχ.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί ότι στα αρχεία της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Ν. Ροδόπης υπάρχει προμελέτη για τη δημιουργία μεγάλου εμπορικού λιμανιού στο Φανάρι, προϋπολογισμού δαπάνης της τάξης του 1,5 δισεκατομμυρίου δραχμών.

Το λιμάνι αυτό δεν θα παρουσιάζει προβλήματα προσαμμώσεων αλλά η κατασκευή και λειτουργία του θα έχει οπωσδήποτε επιπτώσεις στον τουριστικό χαρακτήρα του οικισμού Φαναρίου, όπου λειτουργεί πλαζ και κατασκήνωση (κάμπινγκ) του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού. Επίσης η δημιουργία ενός τέτοιου λιμανιού πρέπει να εξετασθεί και από οικονομική σκοπιά, αφού πολύ κοντά βρίσκεται το λιμάνι του Λάγος και η ενδοχώρα που θα εξυπηρετεί το νέο λιμάνι είναι περιορισμένη. Ίσως είναι σκόπιμη η ανάθεση εκπόνησης σχετικής τεχνικοοικονομικής μελέτης για τη βιωσιμότητα και σκοπιμότητα ενός τέτοιου λιμανιού.

Εναλλακτικά αξίζει να εξετασθεί η δημιουργία στη θέση αυτή μαρίνας τουριστικών σκαφών, αντί για εμπορικό λιμάνι.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ

Από την άποψη της ραδιοφωνικής και τηλεοπτικής επικοινωνίας ο Νομός καλύπτεται ικανοποιητικά.

Στην Κομοτηνή λειτουργεί Ραδιοφωνικός Σταθμός που πρόσφατα η ισχύς του αυξήθηκε από 5 KW σε 50 KW με τοποθέτηση νέας κεραίας ύψους

112 μέτρων σε αντικατάσταση της παλιάς ύψους 75 μέτρων.

Για την τηλεόραση χρειάζονται μερικοί αναμεταδότες στις ορεινές περιοχές (Κίζαρι, Ακρίτας).

Μέσα στην πόλη της Κομοτηνής, λειτουργεί και ένας ερασιτεχνικός ραδιοφωνικός σταθμός, ενώ απόπειρα του Δήμου για εγκατάσταση αναμεταδότη δορυφορικών τηλεοπτικών προγραμμάτων απαγορεύτηκε. Ήδη τέτοιος αναμεταδότης τοποθετήθηκε στο δώμα του κτιρίου του Διοικητηρίου, αλλά η απόδοσή του δεν μπορεί να χαρακτηρισθεί ούτε καν πειραματική καθώς καλύπτει ανεπαρκώς (με κακή ποιότητα εικόνας) μικρά μόνο τμήματα της πόλης.

Έτσι από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής, παραμένει ως πρόβλημα η εξασφάλιση για τους κατοίκους της περιοχής της δυνατότητας να παρακολουθούν τα διεθνή δορυφορικά τηλεοπτικά προγράμματα, στον ίδιο βαθμό που αυτό συμβαίνει με τους κατοίκους του λεκανοπεδίου της Αττικής και της Θεσσαλονίκης.

Από άποψη τηλεπικοινωνιών ο αντίστοιχος κοινωνικός δείκτης είναι 151 τηλέφωνα ανά 1000 κατοίκους για το έτος 1985. Αυτό σημαίνει ότι το σύνολο των τηλεφωνικών συνδέσεων στη Ροδόπη ήταν κατά το έτος αυτό 16.500 περίπου.

Οι αντίστοιχοι δείκτες σε επίπεδο χώρας και περιφέρειας είναι 382 τηλέφωνα και 219 τηλέφωνα. Φαίνεται κι εδώ ότι ο δείκτης του Νομού μόλις και πλησιάζει το 40% του αντίστοιχου πανελληνίου μέσου όρου. Αν συνυπολογισθεί η μεγάλη γεωγραφική απόσταση της περιοχής από τα μεγάλα παραγωγικά και καταναλωτικά κέντρα, καθίσταται φανερό πόσο συμβάλλει στην απομόνωσή της και η έλλειψη της ανάλογης τηλεπικοινωνιακής υποδομής.

Στο Νομό λειτουργούν 19 αστικά τηλεφωνικά κέντρα και όπως φαίνεται από τον πίνακα Δ, στο τέλος του 1985 εκκρεμούσαν 5.259 αιτήσεις για νέες τηλεφωνικές συνδέσεις, πράγμα που σημαίνει ότι έχουμε έναν δείκτη ικανοποίησης αναγκών περίπου 75% (ο αντίστοιχος πανελλήνιος δείκτης είναι 78%). Ο δείκτης αυτός βέβαια δεν εκφράζει τις πραγματικές ανάγκες της περιοχής καθώς οι περιοχές που δεν καλύπτονται τηλεφωνικά δεν υποβάλλουν και σχετικές αιτήσεις, ούτε είναι λογικό να δεχθούμε ότι οι πραγματικές ανάγκες του Νομού είναι μόλις το 40% των αναγκών της χώρας.

Η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και της πληροφορικής στις μέρες μας άρχισε να οδηγεί την παγκόσμια κοινότητα σε ραγδαίες ανακατατάξεις στον οικονομικό και τεχνολογικό τομέα. Είναι λοιπόν κάτι παραπάνω από απαραίτητη η δημιουργία της υποδομής για τη συμμετοχή κάθε περιοχής σε ένα πανελλήνιο, διευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο επικοινωνιακό δίκτυο. Έτσι πέρα από τους ποσοτικούς δείκτες πρέπει να επιδιωχθούν και

ΠΙΝΑΚΑΣ Δ
ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΩΝ ΣΥΝΔΕΣΕΩΝ Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ

ΑΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ	ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΤΟΠΟΘΕΤΗΘΗΚΑΝ					ΑΙΤΗΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΚΚΡΕΜΟΥΣΑΝ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ				
	1983	*1984*	*1985*	*1986*	*1987*	*1983*	*1984*	*1985*	*1986*	*1987*
ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ	1308	1170	43	22	910	897	1680	2248	2796	2536
ΑΙΓΕΙΡΟΥ	151	46	155	26	16	124	146	176	201	204
ΑΡΑΤΟΥ	—	47	—	—	2	204	223	252	326	329
ΑΡΡΙΑΝΩΝ	1	38	2	—	1	152	173	224	245	241
ΓΡΑΤΙΝΗΣ	2	17	1	2	12	41	20	33	38	49
ΘΡΥΛΟΡΙΟΥ	41	206	9	10	69	86	71	94	54	56
ΙΑΣΜΟΥ	21	16	173	10	7	290	214	227	262	273
ΚΡΩΒΥΛΗΣ	16	78	—	2	—	174	150	156	200	238
ΜΕΣΗΣ	—	—	—	—	187	—	—	—	—	22
Ν. ΚΑΛΛΙΣΤΗΣ	136	25	5	—	267	199	222	233	243	—
ΣΙΔΗΡ/ΡΙΟΥ	109	23	3	68	304	453	457	512	487	302
ΞΥΛΑΓΑΝΗΣ	41	158	1	101	61	494	109	126	114	79
ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΩΝ	—	92	5	—	—	—	320	353	388	438
ΣΑΠΩΝ	78	54	83	62	—	484	448	438	466	420
ΣΩΣΤΗ	1	41	6	—	6	50	29	36	53	87
ΦΑΝΑΡΙΟΥ	1	1	3	2	90	98	104	129	136	92
ΦΙΛΥΡΑΣ	—	8	—	—	—	11	12	22	28	26
ΛΟΦΑΡΙΟΥ	—	—	0	—	44	—				44
ΑΜΒΡΟΣΙΑΣ		1	—	—	—	53	70	—	—	—
ΣΥΝΟΛΟ	1906	2021	489	305	1976	3810	4448	5259	6037	5436

ορισμένες ποιοτικές προδιαγραφές.

Η σημερινή δυσκολία για υπεραστική τηλεφωνική σύνδεση με τις επανειλημμένες κλίσεις που απαιτούνται μέχρι να αποκατασταθεί επαφή καθώς και με τα παράσιτα που παρεμβάλλονται, καθιστούν σχεδόν απαγορευτική οποιαδήποτε σκέψη για σύνδεση με δίκτυα υπολογιστών και τράπεζες πληροφοριών. Μια τέτοια σύνδεση όμως θα εκμηδένιζε κυριολεκτικά το μειονέκτημα της απόστασης του Νομού από τα μεγάλα κέντρα, καθώς δεν θα χρειαζόταν επιτόπια μετάβαση ή ταχυδρομική επικοινωνία για την επίτευξη οποιασδήποτε εμπορικής ή οικονομικής πράξης.

Έτσι δύο είναι τα ζητούμενα:

α) Η επιτάχυνση και μεγιστοποίηση του προγράμματος που εκτελείται από τον ΟΤΕ, με σκοπό την κάλυψη όλων των αιτήσεων που εκκρεμούν αλλά και των νέων αναγκών που δημιουργούνται στο μέλλον, με έμφαση τις αναπτυσσόμενες περιοχές (Μαρώνεια, Πλατανίτης, Ίμερος, Βιομηχανική περιοχή κλπ.).

β) Η ποιοτική αναβάθμιση του τηλεπικοινωνιακού δικτύου και η

εισαγωγή νέων τεχνολογιών και εξυπηρετήσεων όπως είναι τα τηλέτυπα, τα τηλεομοιότυπα (TELEFAX), οι οπτικές ίνες, τα ψηφιακά κέντρα, η επικοινωνία υπολογιστών, η κινητή τηλεφωνία, σύστημα VIDEOTEX κτλ.

ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟΣ - ΕΝΕΡΓΕΙΑ

Ένας από τους κοινωνικούς δείκτες ή «δείκτες ευημερίας» είναι και ο δείκτης της κατά κεφαλήν κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος. Με βάση το στοιχείο αυτό διαπιστώνεται ότι ο βαθμός εξηλεκτρισμού της Ροδόπης φτάνει μόλις στο 38% περίπου του μέσου όρου της Ελλάδας με στοιχεία του έτους 1986. Συγκεκριμένα ανέρχεται σε 939 ΩΧΒ (δηλαδή κιλοβάτ) ετησίως, ενώ ο αντίστοιχος πανελλήνιος δείκτης είναι 2.473 ΩΧΒ και για την περιφέρεια Αν. Μακεδονίας και Θράκης ο δείκτης είναι 1746 ΩΧΒ.

Βέβαια οι άμεσες οικιακές ανάγκες μιας σύγχρονης κατοικίας (φωτισμός, ψυγείο, ηλεκτρική κουζίνα, θερμοσίφωνας, θέρμανση), μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ικανοποιούνται σε σημαντικό βαθμό, τουλάχιστον στο κομμάτι εκείνο του πληθυσμού που έχει τον ανάλογο εξοπλισμό και την ανάλογη απαίτηση.

Ικανοποιητικός είναι και ο βαθμός εξηλεκτρισμού, καθώς μόνο λίγοι ορεινοί οικισμοί δεν έχουν ακόμα ηλεκτρισμό (Άνω και Κάτω Κάρδαμος, Χαμηλό και Κερασιά Κέχρου, Ραγάδα, Εσοχή). Επίσης ορισμένες εξελίξιμες παραθαλάσσιες περιοχές (Πετρωτά, Μολυβωτή, παραλία Ιμέρου κλπ.) βρίσκονται ακόμη έξω από το ηλεκτρικό δίκτυο της χώρας. Όμως η απαίτηση σε ηλεκτρικό ρεύμα είναι μεγάλη στους τομείς βιομηχανίας, βιοτεχνίας και αγροτικού εξηλεκτρισμού. Ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα η ανυπαρξία αρδευτικών δικτύων έχει οδηγήσει στην ανόρυξη γεωτρήσεων για την άρδευση των καλλιεργειών με υπόγεια ύδατα. Αυτό προϋποθέτει και απαιτεί ένα πυκνό ηλεκτρικό δίκτυο στο εκτεταμένο πεδινό τμήμα της περιοχής του Νομού Ροδόπης, ώστε να είναι δυνατή η λειτουργία των αντλιοστασίων των αρδευτικών γεωτρήσεων. Υπάρχει βέβαια ένα ετήσιο πρόγραμμα αγροτικού εξηλεκτρισμού που όμως πρέπει να ενταθεί με στόχο, ο Νομός να προσεγγίσει τον πανελλήνιο μέσο όρο.

Από την άποψη των ενεργειακών έργων διαπιστώνεται παντελής έλλειψή των στη Ροδόπη. Αν εξαιρεθεί μια προμελέτη για ένα φράγμα στον ποταμό Κομψάτο, τίποτα άλλο δεν υπάρχει. Θα μπορούσε όμως το υδατικό δυναμικό του Νομού, που βέβαια δεν είναι μεγάλο και σπουδαίο, να αξιοποιηθεί πολλαπλώς. Έτσι με μικρά σχετικά φράγματα στις περιοχές Πολυάνθου (Κομψάτος), Δειλινών, Συμβόλων, Γρατινής, Δαρμένης, Ν. Σάντας, Ασκητών, Ιασίου κλπ., όπου από μια πρώτη αναγνωριστική ματιά οι γεωμορφολογικές συνθήκες θεωρούνται ευνοϊκές, θα μπορούσε να υπάρξει

μια αύξηση της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας που θα μπορούσε να καταναλωθεί στο Νομό αυξάνοντας τις σχετικές δυνατότητές του. Παράλληλα τα έργα αυτά θα βοηθούσαν να αρδευτούν εκτάσεις 300.000 ως 500.000 στρεμμάτων και θα έδιναν και τη δυνατότητα εμπλουτισμού των υπογείων υδροφόρων στρωμάτων, των οποίων η ισορροπία αρχίζει να κινδυνεύει από τις αρδευτικές γεωτρήσεις.

Ήδη ο Γεωτεχνικός Τομέας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης διεξάγει ένα ερευνητικό πρόγραμμα για την υδρογεωλογική και υδρολογική διερεύνηση του Νομού, από τα πρώτα συμπεράσματα του οποίου προκύπτει ως αναγκαία και εφικτή η κατασκευή μιας σειράς μικρών φραγμάτων. Τέτοια είναι:

α) Το φράγμα Κομψάτου με ύψος 112 μέτρων και όγκο λίμνης 203.000.000 κυβικά μέτρα (ή εναλλακτικά φράγμα ύψους 70 μέτρων με όγκο λίμνης 100.000.000 κυβικών μέτρων, ώστε να μην διαταραχθεί ο υπόγειος ορίζοντας και το όλο οικολογικό σύστημα της λίμνης Βιστωνίδας).

β) Το φράγμα Δειλινών ύψους 35 μέτρων με όγκο λίμνης 50.000.000 κυβικών μέτρων.

γ) Το φράγμα Γρατινής ύψους 40 μέτρων και με χωρητικότητα 20.000.000 κυβικών μέτρων.

δ) Φράγμα χειμάρρου Κομοτηνής (Πος-Πος) με δύο εναλλακτικές θέσεις ύψους 45 και 70 μέτρων και αντίστοιχες χωρητικότητες 7 και 22 εκατομμυρίων κυβικών μέτρων.

Βέβαια οι δυνατότητες ενεργειακής αξιοποίησης των φραγμάτων αυτών πρέπει να τύχουν περαιτέρω λεπτομερούς και εξειδικευμένης μελέτης.

Πέρα από αυτά υπάρχουν και πολλά που πρέπει να γίνουν στον τομέα εκσυγχρονισμού του ηλεκτρικού δικτύου, ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της παρεχόμενης ενέργειας και να ελαχιστοποιηθούν οι διακοπές ρεύματος που είναι ιδιαίτερα επιβλαβείς στη Βιομηχανική περιοχή και στους παραγωγικούς τομείς.

Η κατασκευή υπογείων ηλεκτρικών γραμμών που να μην επηρεάζονται από τις καιρικές συνθήκες καθώς και έργα αύξησης τάσης στους υποσταθμούς και τα υπεραστικά δίκτυα, θα επιτρέψουν την αποτελεσματική αντιμετώπιση των αυξανομένων αναγκών σε ηλεκτρική ενέργεια των καταναλωτών του Νομού Ροδόπης. Επίσης θα συμβάλλει στη μείωση των προβλημάτων που εντοπίζονται στις πτώσεις τάσης που παρατηρούνται στις περιόδους αιχμής με επιπτώσεις κυρίως στο δευτερογενή τομέα και στο μεγάλο χρόνο ικανοποίησης αίτησης ηλεκτροδότησης για ορισμένες αναπτυσσόμενες περιοχές.

Για την ανάπτυξη της περιοχής είναι απαραίτητη η μείωση του χάσματος που υπάρχει ανάμεσα στην κατά κεφαλήν κατανάλωση ρεύματος στη Ροδόπη και στην αντίστοιχη πανελλήνια μέση κατανάλωση.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Στον τομέα αυτόν, από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής, είναι ευτύχημα για τη Ροδόπη ότι ήδη από το έτος 1978 λειτουργεί οργανωμένη Βιομηχανική περιοχή. Η περιοχή βρίσκεται κοντά στον εθνικό δρόμο Κομοτηνής-Αλεξανδρούπολης στο ύψος των χωριών Ορυλόριο και Βάκος, όπως φαίνεται στο χάρτη (σχέδιο 8). Καταλαμβάνει έκταση 4.332 στρεμμάτων. Από αυτά τα 2.847 στρέμματα αφορούν τα βιομηχανικά και βιοτεχνικά γήπεδα, τα 359 στρέμματα είναι προγραμματισμένα για πράσινο, τα 511 στρέμματα καταλαμβάνονται από το εσωτερικό οδικό δίκτυο και τα υπόλοιπα αφορούν άλλες εξυπηρετήσεις.

Το ρυμοτομικό σχέδιο της Βιομηχανικής περιοχής όπως θα είναι μετά την ολοκλήρωσή της φαίνεται στο σχέδιο 8. Ήδη όμως έχει ολοκληρωθεί το μεγαλύτερο μέρος της υποδομής ώστε σήμερα να διαθέτει πλήρες οδικό δίκτυο, δίκτυο ύδρευσης με ιδιαίτερο υδραγωγείο, δίκτυο αποχέτευσης ομβρίων υδάτων και δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων. Επίσης ολοκληρώθηκε και λειτουργεί και η Μονάδα Καθαρισμού Αποβλήτων (βιολογικός καθαρισμός) και υπάρχει ηλεκτρικό και τηλεφωνικό δίκτυο.

Σήμερα στη Βιομηχανική περιοχή είναι εγκατεστημένες περί τις 30 μονάδες με επενδυμένο ιδιωτικό κεφάλαιο της τάξης των 5 δισεκατομμυρίων δραχμών. Στις μονάδες αυτές, σύμφωνα με στοιχεία του διοικητή της ΕΤΒΑ κ. Σάλλα, απασχολούνται 1.375 άτομα. Βέβαια η ύπαρξη μιας οργανωμένης Βιομηχανικής περιοχής δεν αρκεί από μόνη της για την ανάπτυξη της βιομηχανίας σ' ένα νομό, αλλά οπωσδήποτε συμβάλλει σημαντικά. Γεγονός είναι ότι ο Νομός παραμένει κυρίως γεωργικός και η σύνθεση απασχόλησης είναι 68% στον πρωτογενή τομέα, 12,5% στο δευτερογενή τομέα και 19,5% στον τριτογενή τομέα.

Για την περαιτέρω ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα χρειάζονται μια σειρά από άλλα μέτρα και κίνητρα πέραν της υλικοτεχνικής υποδομής, των οποίων η ανάπτυξη εξέρχεται από τα όρια του παρόντος πονήματος.

ΥΔΡΑΥΛΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

α) Άρδευση - εγγειοβελτιωτικά

Ήδη στο κεφάλαιο ηλεκτρισμού-ενέργειας έγινε μια αναφορά στα «μικρά» υδραυλικά φράγματα που μπορούν και επιβάλλεται να κατασκευασθούν στη Ροδόπη, τα οποία εκτός από ενεργειακά έργα μπορούν να εξασφαλίσουν και την άρδευση σημαντικής αγροτικής έκτασης. Στον τομέα αυτόν υπάρχει πάντοτε και η μακροπρόθεσμη προοπτική άρδευσης στο Νομό Ροδόπης από τα φράγματα του Νέστου. Τα φράγματα αυτά είναι τρία. Το

ΡΥΜΟΤΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ

ΒΙ.ΠΕ. ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ

Σχ. 8. Ρυμοτομικό σχέδιο Βιομηχανικής περιοχής Κομοτηνής.

φράγμα Θησαυρού που κατασκευάζεται, το φράγμα Πλατανόβρυσης, του οποίου έχει ολοκληρωθεί η μελέτη και ανατέθηκε σε τεχνική εταιρεία η κατασκευή της πρώτης φάσης που αφορά τη σήραγγα εκτροπής του ποταμού και τρίτο το φράγμα του Τεμένους που βρίσκεται στη φάση της μελέτης.

Τα «μικρά» φράγματα του Νομού, αν κατασκευαστούν θα αποτελέσουν τη μεσοπρόθεσμη λύση και μπορούν μελλοντικά να συνδυαστούν και με την άρδευση του Νομού και από τα μεγάλα φράγματα του Νέστου.

Εκτός από τα φράγματα πρέπει να αναφερθούν και τα μελετώμενα έργα με το γενικό τίτλο «Αντιπλημμυρικά Νοτιοανατολικής περιοχής Βιστωνίδας» που φθάνουν από τους Αμαξάδες μέχρι την Αίγειρο και τον Σώστη και μέχρι το Γλυκονέρι. Στα έργα αυτά περιλαμβάνεται και η διευθέτηση της κοίτης των ποταμών Κομψάτου και Τραύου, που τόσα προβλήματα προκαλούν με τις πλημμύρες.

Τέλος επισημαίνεται και η ανάγκη διευθέτησης και συμπλήρωσης των αντιπλημμυρικών έργων του ποταμού Λίσσου (Φιλιουρή).

β) Υδρεύσεις - Αποχετεύσεις

Με τον όρο ύδρευση εννοούμε την εξεύρεση, μεταφορά και διάθεση νερού σ' έναν οικισμό και με τον όρο αποχέτευση τη συλλογή, μεταφορά, επεξεργασία και διάθεση των λυμάτων. Η αποχέτευση των οικισμών και η διάθεση των λυμάτων έχει εξελιχθεί σε μεγάλο πρόβλημα. Αυτό οφείλεται στο ότι η διάθεση των λυμάτων γίνεται στο υπέδαφος ή σε χειμάρρους χωρίς καμμία επεξαργασία. Έτσι, έχει ως αποτέλεσμα τη ρύπανση των αποδεκτών και τη διατάραξη της ισορροπίας του οικοσυστήματος με κίνδυνο μόλυνσης και μετάδοσης ασθενιών. Όσον αφορά το Νομό Ροδόπης στον τομέα ύδρευσης, από την άποψη ποσότητας νερού, η κατάσταση μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική στην ύπαιθρο και αρκετά ικανοποιητική στην Κομοτηνή. Από άποψη όμως εσωτερικού δικτύου ύδρευσης η κατάσταση είναι σε ορισμένους οικισμούς μέτρια και στην πόλη της Κομοτηνής μπορεί να χαρακτηρισθεί ως κακή, κυρίως από την άποψη της παλαιότητας του δικτύου. Στις σωληνώσεις έχουν συσσωρευτεί άλατα που φτάνουν σε ορισμένες περιπτώσεις μέχρι του μηδενισμού της υδραυλικής διατομής, με αποτέλεσμα το νερό που ξεκινά καθαρό και διαυγές από το εξωτερικό υδραγωγείο να φτάνει στους υδραυλικούς αποδέκτες με μειωμένη διαύγεια.

Η μεγάλη κατανάλωση εφυαλωμένων νερών που φτάνουν στην Κομοτηνή από άλλες περιοχές (Λουτράκι, Κύμη Ευβοίας, Ήπειρο κλπ.) και η αθρώα διάθεση φίλτρων, δείχνουν την έκταση του προβλήματος. Χαρακτηριστικό είναι το πρόχειρο φίλτρο (από τούλι και βαμβάκι) που συναντά

κανείς στις βρύσες όλων των σπιτιών της πόλης. Βέβαια εκτός από τα προβλήματα υγείας τα διαλυμένα άλατα και οι σκουριές καταστρέφουν και μειώνουν τη διάρκεια ζωής των αντίστοιχων υδραυλικών συσκευών (θερμοσίφωνες, βρύσες, ηλεκτρικά πλυντήρια ρούχων κλπ).

Στον τομέα της αποχέτευσης ακαθάρτων η διαπίστωση είναι μία. Δεν υπάρχει δίκτυο παροχέτευσης ούτε βιολογικός καθαρισμός στην ύπαιθρο και στην πόλη της Κομοτηνής με εξαίρεση το νέο οικισμό της ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ και τη Βιομηχανική περιοχή Κομοτηνής. Υπάρχει κατασκευασμένος ένας κεντρικός αποχετευτικός αγωγός στην παλιά κοίτη του ποταμού που διέσχιζε την Κομοτηνή, με τον οποίο όμως δεν συνδέεται δευτερεύον δίκτυο και ο οποίος δεν καταλήγει σε τελικό αποδέκτη. Ο αγωγός αυτός είναι δίδυμος ωοειδής και έχει κατασκευασθεί εκατέρωθεν της επικάλυψης της παλιάς κοίτης του Μπουκλουτζά. Είναι ανενεργός και περιμένει την κατασκευή και σύνδεση σ' αυτόν του δευτερεύοντος δικτύου. Ικανοποιητικό τέλος μπορεί να χαρακτηρισθεί το υφιστάμενο στην πόλη της Κομοτηνής αποχετευτικό δίκτυο για τα βρόχινα νερά.

Μετά την πρόσφατη (1988) ίδρυση της Δημοτικής Επιχείρησης Ύδρευσης και Αποχέτευσης (ΔΕΥΑΚ) δεν υφίσταται πλέον το νομοθετικό εμπόδιο για την εκτέλεση σχετικών έργων στην πόλη της Κομοτηνής. Έτσι το ενδιαφέρον πρέπει να εστιαστεί στην πρωτεύουσα του Νομού και να αρχίσουν αμέσως τα σχετικά έργα με επικαιροποίηση των μελετών που υπάρχουν από παλιά για την αποχέτευση και με εκπόνηση νέων μελετών όπου απαιτείται. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι το σωστό είναι τα έργα ύδρευσης και αποχέτευσης να αντιμετωπίζονται ενιαία, επειδή η αποσπασματική αντιμετώπισή τους δημιουργεί προβλήματα κατασκευαστικά (διπλές ανασκαφές δρόμων και πεζοδρομίων, αλληλοεμπλοκή των αγωγών των δικτύων) καθώς και προβλήματα υγιεινής, ενώ αυξάνει και το κόστος της κατασκευής.

Τα έργα που απαιτούνται στην Κομοτηνή μπορεί να διακριθούν σε:

α) Κατασκευή εσωτερικού δικτύου αποχέτευσης και ανακαίνιση διά ανακατασκευής του αντιστοίχου εσωτερικού δικτύου ύδρευσης με κόστος που ξεπερνά το 1.500.000.000 δραχμών.

β) Ενίσχυση του εξωτερικού υδραγωγείου με νέα υδροληψία, ώστε να καταργηθούν οι γεωτρήσεις που σήμερα συμπληρώνουν τις πηγές υδροληψίας με υπόγεια νερά. Η νέα υδροληψία μπορεί κάλλιστα να συνδυαστεί με τα προτεινόμενα φράγματα του ποταμού της Κομοτηνής στην περιοχή του χωριού Σύμβολα.

γ) Κατασκευή νέων σύγχρονων υδατοδεξαμενών.

δ) Κατασκευή του έργου βιολογικού καθαρισμού των ακαθάρτων λυμάτων και επέκταση του υπάρχοντος διδύμου ωοειδούς κεντρικού αγωγού

ακαθάρτων μέχρι το βιολογικό καθαρισμό και τον τελικό αποδέκτη (χείμαρρος Υφαντών).

Για τους υπόλοιπους οικισμούς του Νομού θα πρέπει να εκπονηθεί μελέτη που να εξετάζει τις δυνατότητες κατασκευής ομαδικών έργων αποχέτευσης ανά μεγάλες ομάδες οικισμών. Τα ιδιαίτερα προβλήματα κάθε οικισμού μπορούν να αντιμετωπιστούν σποραδικά με διάθεση πιστώσεων από αντίστοιχα προγράμματα. Κύρια θα απαιτηθούν έργα τμηματικής αντικατάστασης εσωτερικών δικτύων οικισμών.

Σκόπιμο είναι επίσης να συνταχθεί μια μελέτη εντοπισμού των πιθανών αποδεκτών των λυμάτων και να προσδιοριστούν οι ποιοτικές παράμετροι των ακαθάρτων (βαθμός ρύπανσης) που μπορούν να δεχτούν αυτοί οι αποδέκτες, ώστε να προστατευτεί το περιβάλλον.

ΚΤΙΡΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Η κτιριακή υποδομή δεν θα εξεταστεί στο σύνολό της επειδή ο τομέας της κατοικίας είναι τεράστιος και η εξέτασή του υπό τις ποικίλλες παραμέτρους του (λειτουργικότητα, μορφή, επάρκεια, ρυμοτομία κλπ.) απαιτεί ιδιαίτερη λεπτομερειακή αναφορά.

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα εξεταστεί η κτιριακή υποδομή όσον αφορά τα δημόσια κτίρια και κοινωνικές εξυπηρετήσεις.

α) Εκπαίδευση

1. Στον τομέα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο Νομός βρίσκεται σε πολύ υψηλό βαθμό επάρκειας της αντίστοιχης κτιριακής υποδομής. Στην πόλη της Κομοτηνής λειτουργούν 11 Δημοτικά Σχολεία, 13 Νηπιαγωγεία, 4 Γυμνάσια, 5 Λύκεια και ένα Σχολείο για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Με εξαίρεση τρία Δημοτικά Σχολεία και Νηπιαγωγεία, όλες οι άλλες σχολικές μονάδες λειτουργούν σε μία βάρδια, μόνο πρωί. Το γεγονός αυτό κατατάσσει το Νομό σε πολύ υψηλό επίπεδο αν συγκριθεί με την υπόλοιπη Ελλάδα. Ήδη άρχισε ανέγερση ενός Νηπιαγωγείου και ενός Δημοτικού Σχολείου, ώστε σε λίγα χρόνια να μπορέσει να επιτευχθεί ο στόχος της λειτουργίας όλων των σχολείων με πρωινό ωράριο. Η σημαντική αυτή υποδομή είναι καρπός μιας προσπάθειας, που άρχισε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 για να συνεχιστεί και τη δεκαετία του 1980 με ολοένα αυξανόμενο ρυθμό όπως φαίνεται στο σχετικό πίνακα Ε. Αξίζει ν' αναφερθεί ότι όλο αυτό το έργο έφερε σε πέρας το τμήμα Σχολικής Στέγης της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών του Νομού.

Βέβαια οι ανάγκες και οι απαιτήσεις πάντα εξελίσσονται και αυξάνονται. Έτσι πέρα από τα δύο διδακτήρια Δημοτικών Σχολείων και Νηπιαγω-

ΠΙΝΑΚΑΣ Ε
ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΑΙΘΟΥΣΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΑΔΟΘΗΚΑΝ ΣΕ ΧΡΗΣΗ

ΧΡΟΝΟΣ	ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΑΙΘΟΥΣΕΣ	ΧΡΟΝΟΣ	ΣΧΟΛΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ	ΑΙΘΟΥΣΕΣ
1975	Δημοτ. Σχολείο Ιμέρου	2	1983	Λύκειο Σαπών	9
1976	Γυμνάσιο Ιάσμου	4	1984	7ο Δημ. Σχολείο Κομοτηνής	6
1977	Γυμνάσιο Σαπών	6	»	3ο Νηπιαγωγείο	4
1978	Δημ. Σχολείο Αμφίων	1	»	Γυμνάσιο Οργάνης	2
»	Δημ. Σχολ. Πολυάνθου	1	»	11ο Δημ. Σχολείο	6
1979	Δημ. Σχολείο Φαναρίου	3	»	11ο Νηπιαγωγείο	2
»	Γυμνάσιο Ξυλαγανής	9	1985	Προσθήκη ΚΕΤΕ	6
1980	Γυμνάσιο Αρρένων (Π10)	10	»	Γυμν. Ν. Σιδηροχωρίου	6
»	Οικονομ. Γυμν. (ΚΕΤΕ)	9	»	Γυμνάσιο Ν. Καλλίστης	9
»	Δημ. Σχολ. Προσκυνητών	6	1986	5ο Δημ. Σχολ. Κομοτηνής	6
»	Δημ. Σχολ. Κοσμίου & Νηπιαγωγείο	4	»	Προσθήκη Γυμν. Ιάσμου	4
1981	Δημ. Σχ. Αγ. Θεοδώρων και Νηπιαγωγείο	3	1987	2ο Λύκειο Κομοτηνής	12
»	Γυμν. Αρρέν. (Β΄ φάση)	6	»	7ο Νηπιαγωγείο	2
»	6ο και 8ο Δ.Σ. Κομοτηνής & Νηπιαγωγείο	14	»	2ο Νηπιαγωγείο	2
1982	Δημ. Σχ. Σάλπης & Νηπιαγωγείο	3	»	Νηπιαγωγείο Σαπών	2
»	Προκατ. Νηπιαγ. Ροδίτη	1	»	Προσθήκη 2ου Δημ. Σχ.	2
»	Προκατ. Δ.Σ. Ροδίτη	2	»	Συγκρότημα ΚΕΤΕ	20
»	Προκατ. Δ.Σ. Χαμηλού	2	1988	4ο Δημ. Σχ. και Νηπιαγ.	8
»	Προσθήκη Δ.Σ. Ν. Σιδηροχωρίου	1	»	4ο Γυμνάσιο	12
			»	Δημ. Σχ. Ροδίτη & Νηπ.	4
			»	Νηπιαγωγείο Αιγείρου	1
		87			125

γείων που απαιτούνται να ανεγερθούν, θα πρέπει το ενδιαφέρον να στραφεί σε εμπλουτισμό των υφισταμένων διδακτηρίων με ειδικές αίθουσες, γυμναστήρια κλπ.

Πρόβλημα σχολικής στέγης δεν αντιμετωπίζει η ύπαιθρος του Νομού, όπου λειτουργούν 51 Δημοτικά Σχολεία, 30 Νηπιαγωγεία, 5 Γυμνάσια και 3 Λύκεια. Στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση τα διδακτήρια είναι νεότευκτα ενώ στην πρωτοβάθμια η έλλειψη προβλήματος οφείλεται στο ότι μειώνεται ο αριθμός των μαθητών. Θα έπρεπε όμως να εξεταστεί το θέμα της συγχώνευσης των ατροφικών σχολείων της υπαίθρου με τη δημιουργία πολυθέσιων Δημοτικών Σχολείων στα μεγάλα χωριά.

2. Στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης τα πράγματα είναι διαφορετικά:

Στο Νομό Ροδόπης είναι η έδρα του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου

Θράκης και λειτουργούν δύο σχολές, η Νομική και η Σχολή Φυσικής Αγωγής. Η στέγαση της Διοίκησης του Πανεπιστημίου γίνεται κατά μικρό μέρος στο παραχωρημένο παραδοσιακό «Τσανάκλειο» μέγαρο και κατά το υπόλοιπο είναι διασκορπισμένη σε διάφορα νοικιασμένα και ιδιόκτητα κτίρια.

Η στέγαση των φοιτητών γίνεται σε έξι κτίρια καθώς και σε διαμερίσματα του συνοικισμού ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ, που λίγα απ' αυτά ανήκουν στο Πανεπιστήμιο, ενώ τα περισσότερα είναι νοικιασμένα.

Τα μαθήματα γίνονται στις αρκετά ικανοποιητικές αίθουσες των παραχωρημένων γυμνασιακών διδακτηρίων που έχουν διασκευαστεί κατάλληλα. Τα μαθήματα Φυσικής Αγωγής γίνονται σε διάφορα σημεία, κυρίως στο 5ο χιλιόμετρο της οδού Κομοτηνής-Ξάνθης, στο παραχωρημένο κτίριο της Γεωργικής Σχολής και στο νοικιασμένο και διασκευασμένο κτίριο της ΕΤΒΑ (πρώην εργοστάσιο «Μεταλλουργικής»).

Στην κυριότητα του Πανεπιστημίου υπάρχει έκταση 3.000 στρεμμάτων, δίπλα στο δρόμο Κομοτηνής-Ασωμάτων, η οποία αποκτήθηκε με απαλλοτρίωση το 1980. Με μηχανήματα της ΔΕΒ και της ΜΟΜΑ έγινε στο χώρο της Πανεπιστημιούπολης διαμόρφωση του χώρου με αποψίλωση, κατασκευή αποστραγγιστικής τάφρου και ενός βασικού αμμοχαλικόστρωτου οδικού δικτύου.

Το 1984 ολοκληρώθηκε η μελέτη του Κτιριολογικού Προγράμματος της Πανεπιστημιούπολης και το 1986 η μελέτη συγκροτήματος ύπνου-εστίασης και ψυχαγωγίας φοιτητών. Η μελέτη αυτή περιλαμβάνει κατοικίες 700 κλινών, αμφιθέατρο 1000 θέσεων και εστιατόριο 2.400 ατόμων. Τα έργα για την ανέγερση του συγκροτήματος άρχισαν ενώ έχουν ανατεθεί και είναι σε εξέλιξη οι μελέτες για το κτίριο Διοίκησης και για το κτίριο της Νομικής Σχολής. Θα πρέπει να ολοκληρωθούν τα έργα και οι μελέτες που έχουν αρχίσει όπως προαναφέρθηκε και επίσης προτείνεται η ολοκλήρωση του κτιρίου Διοίκησης και η έναρξη των εργασιών του κτιρίου Νομικής μόλις ολοκληρωθούν οι σχετικές μελέτες. Για τις ανάγκες του τμήματος Φυσικής Αγωγής προέχει η κατασκευή ενός κλειστού κολυμβητηρίου.

Με τα έργα αυτά θα είναι εφικτή η μεταφορά των δραστηριοτήτων του Πανεπιστημίου στο φυσικό του χώρο της Πανεπιστημιούπολης. Οπωσδήποτε όμως ο δυναμισμός του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου και η μελλοντική επέκτασή του με νέες σχολές και τμήματα, φυσική εξέλιξη για ένα νέο Πανεπιστήμιο, θα δημιουργήσει νέες απαιτήσεις και μια σειρά έργων που δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν.

β) Υγεία - Πρόνοια

Μέσα στα πλαίσια της γενικότερης οικονομικοκοινωνικής ανάπτυξης, πρωτεύουσα σημασία έχει το επίπεδο και η γενικότερη εικόνα στους τομείς της υγείας και της πρόνοιας.

1) Στον τομέα της υγείας τα πράγματα δεν είναι καθόλου ρόδινα. Η Ροδόπη με μέσο όρο 2,5 νοσοκομειακών κλινών ανά 1000 κατοίκους, έναντι μέσου όρου 5,00 κλινών στην περιφέρεια Αν. Μακεδονίας - Θράκης και 6,1 κλινών σε επίπεδο χώρας, κατατάσσεται σε μια από τις χειρότερες θέσεις, πλησιάζοντας μόλις το 40% του μέσου πανελλήνιου επιπέδου. Το ίδιο συμβαίνει αν εξετάσουμε τον αριθμό γιατρών. Εδώ με 1,2 γιατρούς ανά 1000 κατοίκους η περιοχή του Νομού Ροδόπης φθάνει τα 48% του πανελλήνιου μέσου όρου που είναι 2,5 γιατροί ανά 1000 κατοίκους. Πιο συγκεκριμένα στην περιοχή υπάρχουν δύο ιδιωτικά Μαιευτήρια με 25 κλίνες και όλο το βάρος της δευτεροβάθμιας περίθαλψης πέφτει στο Κρατικό Νοσοκομείο Κομοτηνής δύναμης 200 κλινών.

Η πρωτοβάθμια περίθαλψη παρέχεται:

α) Από 22 Αγροτικά Ιατρεία και τα 2 Κέντρα Υγείας (Ιάσμου και Σαπών) που εξυπηρετούν 75.000 άτομα αγροτικού πληθυσμού.

β) Από το ΙΚΑ που εξυπηρετεί 25.000 περίπου ασφαλισμένους του στο νεόδμητο κτίριο των γραφείων και ιατρείων του στην πόλη της Κομοτηνής, καθώς και από τα εξωτερικά ιατρεία και τις Α΄ βοήθειες του Νοσοκομείου για το σύνολο του πληθυσμού.

Στον τομέα της πρόληψης (με εμβολιασμούς, ενημέρωση κλπ.) δρουν οι ανωτέρω φορείς και το ιατροκοινωνικό κέντρο του ΠΙΚΠΑ..

Σημειώνεται επίσης ότι στο Κρατικό Νοσοκομείο Κομοτηνής ιδρύθηκε πρόσφατα και λειτουργεί Σχολή Νοσοκόμων.

Οι κυριότερες ελλείψεις στον τομέα της υγείας πρέπει να εντοπισθούν κυρίως στον ανεπαρκή αριθμό ιατρικού προσωπικού που να στελεχώνει επαρκώς τις προαναφερθείσες μονάδες. Η έλλειψη αυτή αναγκάζει τους ασθενείς να καταφεύγουν σε άλλους Νομούς, με αποτέλεσμα να παρατηρείται μικρή πληρότης κλινών και να δίνεται μια πλαστή εικόνα επάρκειας της υλικής υποδομής.

Σαν ανάγκες υλικοτεχνικής υποδομής σήμερα θα μπορούσαν ν' αναφερθούν, η κατασκευή και λειτουργία των δύο Κέντρων Υγείας αστικού τύπου που προβλέπονται για την πόλη της Κομοτηνής, καθώς και ο εξοπλισμός του Νοσοκομείου με ορισμένα σύγχρονης τεχνολογίας ιατρικά όργανα και μηχανήματα (υπέρηχοι, αξονικός τομογράφος). Αίτημα για την αύξηση των νοσοκομειακών κλινών κρίνεται πρόωρο, πριν εξασφαλιστεί με κατάλληλα κίνητρα η στελέχωση των ιατρικών μονάδων που ήδη υπάρχουν με το απαραίτητο επιστημονικό προσωπικό. Ίσως είναι σκόπιμο να εξετα-

στεί κάποια μορφή διασύνδεσης με την Πανεπιστημιακή Ιατρική Σχολή της Αλεξανδρούπολης και τις εκεί πανεπιστημιακές κλινικές.

2) Στον τομέα της πρόνοιας, στο Νομό λειτουργούν 15 Κρατικοί Παιδικοί Σταθμοί από τους οποίους 5 στην πόλη της Κομοτηνής. Στην Κομοτηνή λειτουργεί επίσης ο Παιδικός Σταθμός του ΠΙΚΠΑ και δύο Βρεφονηπιακοί Σταθμοί της Ιεράς Μητρόπολης Μαρώνειας και Κομοτηνής, όπως επίσης ο Παιδικός Σταθμός της ΧΕΝ και ένας ιδιωτικός Παιδικός Σταθμός.

Με την επίβλεψη της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας κατασκευάσθηκαν και κατασκευάζονται πέντε σύγχρονα κτίρια για να στεγάσουν τους Παιδικούς Σταθμούς στην Κομοτηνή, που στεγάζονταν σε ενοικιασμένα και εν πολλοίς ακατάλληλα κτίρια.

Επίσης από την ίδια Υπηρεσία ανακαινίσθηκε το παλιό παραδοσιακό κτίριο του ΠΙΚΠΑ. Πάντως στην πρωτεύουσα του Νομού υπάρχει ανάγκη και για άλλους Βρεφονηπιακούς Σταθμούς σε αριθμό και χωροθετική αντιστοιχία προς τα Νηπιαγωγεία. Σαν πρώτη προτεραιότητα θα πρέπει να αναφερθεί η ανέγερση Σταθμού στον συνοικισμό του Νοσοκομείου.

Στον τομέα αυτό πρέπει να αναφερθούν επίσης το υπάρχον ιδιωτικό (ανήκει σε φιλανθρωπικό σωματείο) Γηροκομείο Κομοτηνής, το Δημοτικό Κέντρο Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ). Η ίδρυση και άλλων ΚΑΠΗ σε συνοικισμούς της πόλης θα ήταν ευκταίο γεγονός και θα μπορούσε να συνδυαστεί με την αγορά και αναστύλωση παλαιών παραδοσιακών κτιρίων.

Στο Νομό υπάρχει και λειτουργεί και Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Παίδων, στις διαρρυθμισμένες εγκαταστάσεις του παλαιού Αγροτικού Ορφανοτροφείου στην περιοχή της Ιεράς Μονής Παναγίας Φανερωμένης Βαθυρύακα. Και εδώ υπάρχει ανεπάρκεια κλινών και εγκαταστάσεων και έχει ολοκληρωθεί μελέτη για προσθήκη νέου κτιρίου που είναι ανάγκη να υλοποιηθεί.

Τέλος υπάρχει στα χαρτιά από ετών και κρατικό ίδρυμα με την επωνυμία Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Ενηλίκων, το οποίο διαθέτει οικοπεδική έκταση στην περιοχή Βαθυρύακα. Είναι καιρός να αρχίσει η μελέτη και να επακολουθήσει η ανέγερση και στελέχωση του απαραίτητου κτιρίου για να αρχίσει να λειτουργεί και αυτό το ίδρυμα.

γ) Πολιτισμός - Αθλητισμός - Αναψυχή

Στους τομείς αυτούς η Ροδόπη διαθέτει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης. Η ύπαρξη σημαντικού μήκους ακτών, σπάνιων υγροβιότοπων, σημαντικής δασοκάλυψης και αρχαιολογικών χώρων μαρτυρεί τις ανεκμετάλλευτες δυνατότητες στον τομέα της αναψυχής.

Η ύπαρξη πολλών και δραστήριων πολιτιστικών σωματείων στην πόλη και στην ύπαιθρο και η παρουσία του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου μαρτυρούν τις πολιτιστικές δυνατότητες. Η ίδρυση και λειτουργία στην Κομοτηνή του Τμήματος Φυσικής Αγωγής του Πανεπιστημίου δίνει μια νέα δυναμική στον τομέα αθλητισμού.

Αξίζει να αναφερθεί ότι πολλά που έγιναν και γίνονται στον τομέα αυτόν, οφείλονται στο πάθος και το μεράκι αλλά και τη χρηματοδότηση ορισμένων ατόμων ή συλλόγων. Έτσι έχουμε το Ίδρυμα Παπανικολάου, που με χρηματοδότησή του Συμβολαιογράφου και ιδρυτού του ιδρύματος άρχισε την ανέγερση κτιρίου (μορφής Βυζαντινού Μουσείου) που θα στεγάσει την πολύτιμη συλλογή του ιδρυτού αλλά θα μπορεί να εξυπηρετήσει και μια μεγάλη σειρά από πολιτιστικές δραστηριότητες.

Σημειώνεται η λειτουργία και σημαντική δράση του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, από την πολυσχιδή δράση και παρουσία του οποίου, από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής θα απομονώσουμε και θα αναφέρουμε μόνο το Λαογραφικό Μουσείο που στεγάζεται στο αναπαλαιωθέν παραδοσιακό κτίριο της οδού Αγίου Γεωργίου.

Το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο στεγάζεται προσωρινά στο ανακαινισμένο και διαρρυθμισμένο κτίριο της παλιάς Δημοτικής Βιβλιοθήκης, όπου δημιουργήθηκε και μία αίθουσα 150 θεατών.

Η Δημοτική Βιβλιοθήκη στεγάζεται από το 1988 στην ανακαινισθείσα παραδοσιακή οικία Ταμαρέση στην οδό Νέστορος Τσανακλή.

Τέλος το Αρχαιολογικό Μουσείο στεγάζεται σε κτίριο που ολοκληρώθηκε και άρχισε να λειτουργεί το 1976, ήδη όμως αρχίζει να παρουσιάζει προβλήματα έλλειψης χώρων.

Στον τομέα του αθλητισμού επίσης παρατηρείται μια πληθώρα αθλητικών συλλόγων και σωματείων, που η λειτουργία τους δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί από το ένα και μοναδικό κλειστό Γυμναστήριο που υπάρχει, παρά τη διάθεση εκ μέρους του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου των εγκαταστάσεών του ορισμένες ώρες ημερησίως. Αυτό μαρτυρεί και η ύπαρξη αρκετών ιδιωτικών γυμναστηρίων στην πόλη.

Γενικά στους τομείς που εξετάζονται εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η δράση και λειτουργία των συλλόγων και σωματείων περιορίζεται και ασφυκτιά από την έλλειψη κατάλληλης υποδομής. Έτσι δύο-τρία μεγάλα έργα κρίνονται εντελώς απαραίτητα. Τέτοια έργα είναι:

1) Η ανέγερση του Πνευματικού Κέντρου Κομοτηνής, που η μελέτη του ολοκληρώνεται με επίβλεψη του γραφείου Μελετών της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας. Στο κέντρο αυτό περιλαμβάνεται θέατρο χιλίων θέσεων, χώροι εκθέσεων, πολλαπλών χρήσεων και γραφείων.

2) Η ολοκλήρωση της ανέγερσης του Πανθρακικού Σταδίου, του

οποίου είναι κατασκευασμένος μόνο ο στίβος. Απομένουν να γίνουν τα έργα κατασκευής κερκίδων και αθλοπαιδιών. Εδώ πρέπει να αναφερθεί και η ανάγκη στέγασης του υπάρχοντος ανοικτού κολυμβητηρίου για την μετατροπή του σε κλειστό που να μπορεί να λειτουργεί όλες τις εποχές του έτους.

3) Η συνέχιση με πιο εντατικούς ρυθμούς, μετά βέβαια από ανάλογη χρηματοδότηση, των αρχαιολογικών ανασκαφών στις περιοχές Μαρώνειας, Συμβόλων και Παπικίου Όρους, καθώς και η έναρξη ανασκαφών σε άλλες ανάλογες περιοχές του Νομού όπως η Στρύμη, η Δικαία κλπ. Εδώ εντάσσεται και αξιοποίηση του σπηλαίου Μαρώνειας. Οι εργασίες αυτές κάνουν πιο εμφανή τη στενότητα του χώρου στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής και καθιστούν πιο έντονη την ανάγκη για επέκτασή του. Σχετικά είναι δυνατή η προσθήκη ορόφων στη δυτική πτέρυγα του Μουσείου.

4) Η δημιουργία ενός υπαίθριου Κέντρου Πολιτιστικών Εκδηλώσεων με ανοικτό θέατρο και θερινό κινηματογράφο (στο χώρο της παλιάς πισίνας Κομοτηνής) είναι θέμα που πρέπει να εξεταστεί, όπως επίσης και η κατασκευή των έργων που ολοκληρώθηκαν οι μελέτες τους (Τουριστικό Περίπτερο Νυμφαίας, Πολιτιστικό Κέντρο Ξυλαγανής).

5) Με την ολοκλήρωση των μελετών αξιοποίησης των περιοχών Μαρώνειας, Ισμάρου και Κασιτερών, που ήδη εκπονούνται, μπορεί να αρχίσει η σταδιακή εκτέλεση των έργων που θα προβλέπουν.

6) Στον τομέα αναψυχής, έργα που μπορούν να προωθηθούν σε συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση είναι η δημιουργία κατασκηνώσεων (κάμπινγκ) στις περιοχές Φαναρίου, Ιμέρου, Προσκυνητών, Μαρώνειας.

δ) Δημόσια διοίκηση και συναφείς τομείς

Μία από τις βασικές προϋποθέσεις για τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης είναι και η στέγασή της σε σύγχρονες συνθήκες και ο κατάλληλος εξοπλισμός της, ώστε να είναι δυνατή η άμεση και καλύτερη εξυπηρέτηση του πολίτη, χωρίς ουρές αναμονής και καθυστερήσεις.

Κατάλληλος εξοπλισμός και νέα κτίρια χρειάζονται και για την επέκταση των υπηρεσιών που προσφέρονται στο κοινωνικό σύνολο σε νέους τομείς, όπως ο έλεγχος των οχημάτων κλπ.

Στη Ροδόπη οι Νομαρχιακές Υπηρεσίες στεγάζονται σε ικανοποιητικές συνθήκες στο «νέο» σχετικά κτίριο του Διοικητηρίου. Υπάρχουν όμως και μερικές (Τοπογραφική Υπηρεσία, Τμήμα Βιομηχανίας κλπ.) που είναι διασκορπισμένες σε διάφορα κτίρια με ενοίκιο. Διασκορπισμένες και σε νοικιασμένα κτίρια είναι και το σύνολο των περιφερειακών υπηρεσιών.

Οι υπηρεσίες απονομής της δικαιοσύνης στεγάζονται στο μικρό και παραδοσιακό κτίριο της οδού Χαρ. Τρικούπη και οι συνθήκες λειτουργίας

τους από πλευράς κτιριακής υποδομής δεν μπορούν να θεωρηθούν άρτιες.

Διασκορπισμένες και σε νοικιασμένα κτίρια είναι και οι υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας.

Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν στην πρόταση μερικών έργων για την κάλυψη των αναγκών του τομέα που εξετάζεται.

Τα έργα που προτείνονται είναι:

1) Η ανέγερση ενός σύγχρονου Δικαστικού Μεγάρου με σύγχρονη διαρρύθμιση και αξιοποίηση του υφισταμένου παραδοσιακού κτιρίου. Η σχετική μελέτη εκπονείται από ειδικευμένο μελετητικό γραφείο με την επίβλεψη της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών. Με τη μεταφορά των Φυλακών στο νεόδμητο κτίριό τους απελευθερώθηκε ο απαιτούμενος χώρος και μετά την ολοκλήρωση της σχετικής μελέτης είναι δυνατή η έναρξη κατασκευής του νέου Δικαστηρίου. Πρέπει όμως προηγουμένως να ρυθμιστεί το θέμα της διάνοιξης τμήματος της αδιάνοικτης οδού δυτικά του χώρου.

2) Θα πρέπει να εξεταστεί η δυνατότητα στέγασης των Περιφερειακών Υπηρεσιών της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης σε ενιαίο χώρο, αφού βέβαια αποκτηθεί κατάλληλη έκταση. Δύο πιθανές θέσεις θα μπορούσαν να είναι: η έκταση μεταξύ της οδού Κοσμίου και του Εθνικού Σταδίου ή η περιοχή μεταξύ του συνοικισμού ΕΚΤΕΝΕΠΟΛ και της πόλης κοντά στον υπό διάνοιξη δρόμο προς το Πανθρακικό Στάδιο.

Εναλλακτικά, θα μπορούσε να εξεταστεί η δυνατότητα αγοράς παραδοσιακών κτιρίων για στέγαση υπηρεσιών, μετά από αναγκαίες επισκευές και διαρρυθμίσεις (μέγαρο Στάλλιου, παλιά Διεύθυνση Συγκοινωνιών κλπ.).

3) Επίσης προτείνεται η ανέγερση των κτιρίων που ολοκληρώθηκαν ή ολοκληρώνονται οι μελέτες τους. Αυτά είναι:

α) Προσθήκη στο Διοικητήριο Κομοτηνής. Αυτή θα επιτρέψει τη συγκέντρωση σε ενιαίο χώρο όλων των νομαρχιακών υπηρεσιών με ταυτόχρονη ανακατανομή αυτών στους χώρους για καλύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών. Έτσι θα ξεπεραστούν και τα όποια προβλήματα υπερπληρότητας και στενότητας χώρου αρχίζουν να εμφανίζονται στο υπάρχον κτίριο του Διοικητηρίου που λειτουργεί από το 1970.

β) Η ανέγερση κτιρίου Δημαρχείου και Διοικητηρίου στις Σάπες, τον δεύτερο μετά την Κομοτηνή Δήμο του Νομού Ροδόπης, όπου οι υπάρχουσες δημόσιες υπηρεσίες στεγάζονται με ενοίκιο σε διασκορπισμένα και ακατάλληλα κτίρια. Η ανέγερση του νέου κτιρίου θα επιτρέψει την αξιοπρεπή λειτουργία και της Δημαρχίας, που το σημερινό της κτίριο μπορεί μετά τη μεταστέγασή της να διατεθεί για πολιτιστικές εκδηλώσεις και δραστηριότητες.

γ) Η ανέγερση του νέου κτιρίου για τις υπηρεσίες της Ελληνικής

Αστυνομίας προβλέπεται στο χώρο μπροστά από την Στρατιωτική Λέσχη, κοντά στο νέο Μητροπολιτικό Ναό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου.

δ) Πρέπει να εξευρεθεί χώρος και να εκπονηθεί μελέτη για μεταστέγαση και της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας Κομοτηνής. Το κτίριο όπου σήμερα στεγάζεται είναι απαραίτητο στη Δημαρχία Κομοτηνής, στην οποία ανήκει. Επιπλέον όμως με την ίδρυση Περιφερειακής Διεύθυνσης της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας για τη Θράκη με έδρα την Κομοτηνή, οι ανάγκες της αυξάνουν και οπωσδήποτε δεν επαρκεί το σημερινό κτίριο. Σαν πρώτη σκέψη ένας κατάλληλος νέος χώρος είναι ο δημοτικός χώρος δίπλα στο νέο κτίριο των Δικαστικών Φυλακών.

4) Πέρα από την κτιριακή υποδομή, και καθώς αρχίζουμε διαρκώς και περισσότερο να ατενίζουμε προς το έτος ορόσημο 1992, που είναι το έτος υλοποίησης της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς στα πλαίσια των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ένα απαραίτητο εργαλείο για να ανταποκριθεί η Δημόσια Διοίκηση στις ευρωπαϊκής κλίμακας υποχρεώσεις της είναι η πληροφορική. Ο εξοπλισμός των υπηρεσιών με ηλεκτρονικούς υπολογιστές και σχετικά προγράμματα είναι ένας σοβαρότατος παράγων εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης και πρέπει να ενταχθεί στα απαραίτητα έργα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι ο Νομός Ροδόπης παρουσιάζεται ως σύνολο σαν μια από τις προβληματικές περιοχές της χώρας, όμως διαθέτει και σημαντικές δυνατότητες που μένουν σήμερα ανεκμετάλλευτες και αναξιοποίητες.

Η σημερινή απομόνωση και η προβληματική του κατάταξη μπορεί να μεταβληθεί ριζικά με την εκτέλεση μερικών βασικών έργων υποδομής που θα συνδέσουν την περιοχή με τα μεγάλα αστικά και οικονομικά κέντρα της χώρας αλλά και θα τη φέρουν κοντά στον άξονα των οδικών και σιδηροδρομικών συνδέσεων της Ευρώπης προς Ασία και Αφρική.

Το βάρος από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής πρέπει να δοθεί στους τομείς οδικού δικτύου, ύδρευσης και αποχέτευσης, υδραυλικών έργων, τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τουρισμού. Στα πλαίσια αυτά πρέπει να επιδιωχθεί η προώθηση της κατασκευής κάποιων σημαντικών έργων, που βέβαια απαιτούν σημαντική δαπάνη και μεγάλο χρόνο κατασκευής, είναι όμως μεγάλης προτεραιότητας και σημασίας. Τέτοια έργα είναι η Εθνική οδός Θεσσαλονίκης-ελληνοτουρκικών συνόρων, ο παραλιακός δρόμος Φαναρίου-Ιμέρου-Πλατανίτη-Μάκρης, η ύδρευση και αποχέτευση Κομοτηνής, τα μικρά αρδευτικά φράγματα, το Πνευματικό Κέντρο και το Δικαστικό Μέγαρο Κομοτηνής.

Η περιφέρεια της Ροδόπης δεν είναι φτωχή, ούτε έχει έλλειψη πόρων. Χρειάζεται καλύτερο νοικοκύρεμα με σαφή και συγκεκριμένο μακρόχρονο προγραμματισμό, που θα υλοποιηθεί με σταθερότητα μέσα στον απαιτούμενο χρόνο, χωρίς αναβολές, τροποποιήσεις και ευκαιριακές επεμβάσεις ανάλογα με την κρατούσα εκάστοτε πολιτική συγκυρία κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος. Έτσι, θα σταματήσει η μεταφορά πόρων και ανθρώπινου δυναμικού προς τα μεγάλα αστικά κέντρα και ο κάτοικος της περιοχής θα παραμένει, εργάζεται, παράγει και επενδύει στη Ροδόπη, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη για το καλό όλων των κατοίκων του Νομού αλλά και ολόκληρης της χώρας.

ΠΗΓΕΣ

Ν. Τουφεξή: Μελέτη Λιμανιού Μαρώνειας, Καβάλα, Νοέμβριος 1986.

Π. Δρακόπουλου: Μελέτη Αλιευτικού Καταφυγίου Ιμέρου, Αλεξανδρούπολη, Οκτώβριος 1979.

Ν. Τουφεξή: Μελέτη για τις ανάγκες της χώρας σε αλιευτικά καταφύγια, Καβάλα, Δεκέμβριος 1985.

Γ. Μαρτίνη: Μελέτη Λιμανιού Φαναρίου, Αθήνα, Αύγουστος 1985.

ΥΧΟΠ - Διεύθυνση Χωροταξίας: Προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης Νομού Ροδόπης, Αθήνα, Μάιος 1984.

Ελληνικοί Αυτοκινητόδρομοι, τεύχος 8-9 του 1987.

Ι. Πασσόπουλου: Έργα υποδομής στην Περιφέρεια Αν. Μακεδονίας-Θράκης. Εισήγηση στο Ιο Αναπτυξιακό Συνέδριο Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας και Θράκης, Κομοτηνή, Οκτώβριος 1988.

Γ. Χριστοφορίδη: Η υλικοτεχνική υποδομή του Νομού Ροδόπης. Εισήγηση στο Ιο Αναπτυξιακό Συνέδριο Ν. Ροδόπης, Κομοτηνή, Σεπτέμβριος 1988.

Ιωαν. Διαμαντή: Υδάτινο δυναμικό - Δυνατότητες - Προοπτικές αξιοποίησης, Εισήγηση στο Ιο Αναπτυξιακό Συνέδριο Ν. Ροδόπης, Κομοτηνή, Σεπτέμβριος 1988.

Κυριάκου Αρβανιτάκη: Ανάλυση των Οικονομικών και Κοινωνικών Δεικτών της Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας και Θράκης. Εισήγηση στο Ιο Αναπτυξιακό Συνέδριο Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας & Θράκης, Κομοτηνή, Οκτώβριος 1988.

Ι. Μουστάκα: Υγεία - Πρόνοια - Υφιστάμενη κατάσταση στο Νομό - Δυνατότητες βελτίωσης. Εισήγηση στο Ιο Αναπτυξιακό Συνέδριο Ν. Ροδόπης, Κομοτηνή, Σεπτέμβριος 1988.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ

ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΡΟΔΟΠΗΣ ΠΡΟ ΤΟΥ 1940

Ξαναγυρίζοντας κανείς πίσω, μέ τόν γραπτό λόγο, ὄχι μονάχα καταγράφει στοιχεῖα χρήσιμα γιά μιά συγκριτική μελέτη, τοῦ σήμερα ἤ τοῦ αὔριο, ἀλλά διασώζει καί μεταφέρει στούς νεότερους, σ' αὐτούς πού λόγῳ ἡλικίας δέν τά ἔζησαν, συνθῆκες περιβάλλοντος καί ἐργασίας, τρόπους ζωῆς καί συνήθειες, πού σιγά-σιγά ἀλλάζουν καί σβήνουν ἀπό τήν μνήμη, ἀκόμη καί τῶν πιό παλιῶν.

Ἡ μελέτη αὐτή ἀποσκοπεῖ στό νά συγκεντρώσει καί νά καταγράψει κάθε τι σχετικό μέ τόν τρόπο διαβιώσεως, ἀπό πλευρᾶς ὑγιεινῆς καί νά ἀναφερθεῖ στίς δυνατότητες πού ὑπῆρχαν γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἀσθενειῶν, τόσο ἀπό μέρους τῆς Πολιτείας ὅσο καί ἀπό μέρους τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Ὅσοι ἀπό τούς νεότερους ἀσχολοῦνται ἤ θά ἀσχοληθοῦν στό μέλλον μέ τό θέμα «Ὑγεία καί Πρόνοια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ», στά πρό τοῦ Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου χρόνια, πολύ δύσκολα θά πιστέψουν, στό πόσο πενιχρά ἦταν τά μέσα πού διέθεταν, οἱ κάτω τοῦ μεσαίου οἰκονομικοῦ εἰσοδήματος πολίτες καί πόσο ἐλάχιστες ἦταν οἱ δυνατότητες αὐτῶν πού ἀσκοῦσαν τήν Ἰατρική, τόσο στόν τομέα τῆς διαγνώσεως ὅσο καί τῆς θεραπείας τῶν ἀσθενειῶν, πού μάστιζαν τόν πληθυσμό τοῦ Νομοῦ μας.

Οἱ ἐξελίξεις στόν τεχνικό καί στόν ἐπιστημονικό τομέα καί ἡ ραγδαία ἄνοδος τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου ἄλλαξαν ἐντελῶς τόν τρόπο ζωῆς ὅλων τῶν κοινωνικῶν στρωμάτων. Βελτίωσαν τίς συνθῆκες διαβιώσεώς τους, μέ τήν προσαρμογή τῶν συνηθειῶν τους στούς σύγχρονους κανόνες τῆς ὑγιεινῆς, καλυτέρεψαν τούς χώρους καί τούς ὅρους τῆς ἐργασίας τους καί μέ τήν βοήθεια τῶν νεότερων κατακτήσεων τῆς Ἰατρικῆς ἐπιστήμης, περιώρισαν τίς ἀσθένειες, μείωσαν τήν θνησιμότητα καί αὔξησαν τόν χρόνο ἐπιβιώσεως.

Ἀνατρέχοντας στό παρελθόν καταλήγει κανείς σέ θλιβερές διαπιστώσεις, κυρίως σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τίς συνθῆκες διαβιώσεως στήν ὕπαιθρο χώρα, ἀλλά καί στίς δυνατότητες πού ὑπῆρχαν γιά τήν διάγνωση καί τήν θεραπεία τῶν ἀσθενειῶν. Ἡ ὕδρευση στά περισσότερα χωριά, ἰδίως τῆς ὀρεινῆς

Ροδόπης, γινόταν ἀπό ἐπιφανειακά νερά, ἀκάλυπτα, πού ἦταν δυνατό νά μολυνθοῦν ἀνά πάσα στιγμή, ἀπό ποίμνια ζώων καί ἀπό περιττώματα ἀνθρώπων καί ζώων. Στά χωριά τῆς πεδινῆς περιοχῆς, ἡ ὕδρευση γινόταν ἀπό φρέατα ἀκάλυπτα ἤ πρόχειρα σκεπασμένα, κατά τρόπο πού ἦταν εὔκολο νά μολυνθοῦν ἀπό τό περιβάλλον τους, ἀλλά ἀκόμη καί ἀπό αὐτόν τόν τρόπο ἀντλήσεως τοῦ νεροῦ μέ ἀκάθαρτα σκεύη.

Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ τρόπου ὑδρεύσεως ἦταν τά συχνά κρούσματα τῶν τυφοπαρατυφικῶν λοιμώξεων καί κατά ἕνα ποσοστό καί οἱ γαστρεντερίτιδες τῆς βρεφονηπιακῆς ἡλικίας, πού ἀποδεκάτιζαν παιδιά αὐτῆς τῆς ἡλικίας.

Οἱ κατοικίες, στό μεγαλύτερο ποσοστό τους, ἦταν μικρές καί ἀνθυγιεινές, χωρίς τόν κατάλληλο φωτισμό καί ἀερισμό. Ἀπέφευγαν τά πολλά παράθυρα καί τά ἀνοίγματα γενικῶς, γιά νά θερμαίνονται πιό εὔκολα τόν χειμώνα. Ὁ συγχρωτισμός σέ μικρούς χώρους, ἀτόμων κάθε ἡλικίας, καθιστοῦσε πιό εὔκολη τήν μετάδοση ἀσθενειῶν. Λουτρά καθαριότητας δέν ὑπῆρχαν, γιατί δέν ἦταν εὔκολο νά λειτουργήσουν μέ κουβαλητό νερό. Ψυγεῖα, γιά τήν συντήρηση τροφίμων, διέθεταν ἐλάχιστοι μόνο στίς πόλεις. Τά ψυγεῖα αὐτά λειτουργοῦσαν μέ πάγο, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἀκόμη ἡλεκτρικά ψυγεῖα καί ἡ χρήση τοῦ ἡλεκτρικοῦ ρεύματος γιά φωτισμό καί τίς ἄλλες οἰκιακές συσκευές δέν εἶχε ἐπεκταθεῖ στήν ὕπαιθρο. Τά ἐντομοκτόνα καί παρασιτοκτόνα, γιά τήν καταπολέμηση ἐντόμων καί τρωκτικῶν, ἦταν ἄγνωστα τήν ἐποχή ἐκείνη. Οἱ σταῦλοι τῶν ζώων, πού ἦταν ἀπαραίτητοι γιά τίς ἀγροτικές τους ἀσχολεῖες, ἦταν δίπλα στίς κατοικίες τους καί οἱ αὐλές τῶν σπιτιῶν ἦταν γεμάτες ἀπό ἀκαθαρσίες τῶν οἰκόσιτων ζώων καί ἀπό στάσιμα νερά. Ὅλες αὐτές οἱ ἑστίες ἀποτελοῦσαν κατάλληλους χώρους γιά τήν ἀνάπτυξη τῶν κουνουπιῶν, τά ὁποῖα κάθε σούρουπο ἐξορμοῦσαν κατά χιλιάδες, γιά νά ἀπομυζήσουν τό αἷμα τῶν ταλαιπωρημένων ἀπό τίς ἀγροτικές τους ἐργασίες χωρικῶν καί νά τούς μεταδώσουν τό πλασμώδιο τῆς ἑλονοσίας.

Ἡ ἑλονοσία θέριζε τούς καλοκαιρινούς μῆνες, τήν περίοδο τῆς πιό ἐντατικῆς ἀγροτικῆς ἐργασίας καί ἀποδεκάτιζε τά παραγωγικά ἐργατικά χέρια. Χιλιάδες ἡμερομίσθια πήγαιναν χαμένα στήν πιό κρίσιμη γιά τήν παραγωγή περίοδο. Ἄνθρωποι κατάχλωμοι ἀπό τήν ἀναιμία, μέ τά μάτια βαθουλωμένα καί κατακόκκινα ἀπό τόν πυρετό, ἀδυνατισμένοι ἀπό τούς ἀλλεπάλληλους παροξυσμούς καί τήν ἀνορεξία, μέ τήν κοιλιά προισμένη ἀπό τόν τεράστιο πολλές φορές ἑλονοσιακό σπλήνα, ἦταν συνηθισμένο φαινόμενο τούς θερινούς μῆνες.

Τήν ἑλονοσιακή καχεξία καί τήν κακή διατροφή ἀκολουθοῦσε ἡ φυματίωση. Σπηλαιώδεις φυματιώσεις, μέ ἀνοιχτές κοιλότητες, πού ἀποτελοῦσαν πηγή διασπορᾶς τοῦ βακίλου τῆς φυματιώσεως, σέ μικρούς καί

μεγάλους, πού ἔτρωγαν ἀπό τό ἴδιο πιάτο, μέ τά ἴδια σκεύη ἤ κοιμοῦνταν στό πάτωμα ὁ ἕνας δίπλα στόν ἄλλο, μέσα στά σκοτεινά καί ἀνήλια δωμάτια. Τά σανατόρια ἦταν πάντα γεμάτα. Τά λιγοστά κρεβάτια πού διέθεταν δέν ἄδειαζαν γρήγορα, γιατί ἡ θεραπεία ἦταν μακροχρόνια. Δέν ὑπῆρχε τότε, οὔτε στρεπτομυκίνη οὔτε τά ἄλλα ἀντιφυματικά φάρμακα. Ἀνάπαυση καί καθαρός ἀέρας (ὅλα τα σανατόρια ἦταν σέ ὀρεινές τοποθεσίες), ὑγιεινή τροφή καί ἐνέσεις ἀσβεστίου ἦταν τά μοναδικά μέσα πού διέθεταν γιά τήν θεραπεία τῆς φυματιώσεως.

Στά χωριά τῆς ὀρεινῆς Ροδόπης, τά γνωστά σάν Πομακοχώρια, δέν ὑπῆρχε βέβαια ἐλονοσία, γιατί λόγῳ τοῦ ὑψόμετρου καί τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους δέν ἦταν εὔκολο νά δημιουργηθοῦν στάσιμα νερά καί νά ἀναπτυχθοῦν κουνούπια. Ἐξαιτίας ὅμως τῆς κακῆς διατροφῆς ὑπῆρχε μεγάλος ἀριθμός ἀρρώστων ἀπό φυματίωση ὅλων τῶν μορφῶν. Ἡ περιοχή αὐτή παρουσίαζε ἀκόμη ἀσυνήθιστο ἀριθμό κρουσμάτων κληρονομικῆς σύφιλης, πράγμα πού ἀνάγκασε τίς κρατικές ὑπηρεσίες νά πάρουν ἔκτακτα μέτρα γιά τήν καταπολέμηση αὐτῆς τῆς πληγῆς.

Εἰδικό συνεργεῖο τοῦ Ὑγειονομικοῦ Κέντρου πήγαινε, σέ καθορισμένες ἡμερομηνίες, στά χωριά αὐτά καί ὑπέβαλε σέ θεραπεία, μέ ἐνδοφλέβιες ἐνέσεις νεοσαλβαρσάνης, τίς γνωστές καί σάν ἐνέσεις «606», ὅσους εἶχαν ἐπισημάνει σάν πάσχοντες ἀπό τίς διάφορες μορφές τῆς σύφιλης.

Ἐκτός ἀπό τίς τρεῖς ἀρρώστειες πού προαναφέρθηκαν, οἱ ὁποῖες μάστιζαν τήν περιοχή τοῦ νομοῦ Ροδόπης, συχνές ἦταν οἱ ἐντερικές λοιμώξεις, λόγω τῶν κακῶν συνθηκῶν ὑδρεύσεως καί συντηρήσεως τῶν τροφίμων, τά λοιμώδη νοσήματα, ὀστρακιά, ἱλαρά, κοκκύτης καί διφθερῖτις, μέ συχνές ἐπιδημίες τούς χειμερινούς μῆνες, λόγω τῶν ἀνθυγιεινῶν συνθηκῶν διαβιώσεως, τοῦ μεγάλου συγχρωτισμοῦ καί τῆς μή ὑπάρξεως προληπτικῶν ἐμβολιασμῶν καί συχνά κρούσματα τετάνου, κυρίως σέ ἀγρότες, πού μόλυναν τά τραύματά τους μέ τίς κοπριές τῶν ζώων ἤ σέ νεογέννητα, πού μολύνονταν ἀπό τίς φροντίδες τῶν αὐτοσχέδιων μαιῶν (συχνότερη ἡ μόλυνση ἀπό τήν περιποίηση τοῦ ὀμφάλιου λώρου).

Προληπτική ὑγιεινή μέ ἐμβολιασμούς δέν ὑπῆρχε. Γινόταν σέ ὅλους ὑποχρεωτικά μόνο δαμαλισμός, κατά τῆς εὐλογιᾶς, τόν πρῶτο χρόνο τῆς σχολικῆς φοιτήσεως καί στούς νεοσύλλεκτους κατά τήν στράτευσή τους. Ἀνύπαρκτη ἦταν καί κάθε εἰδική μέριμνα γιά τήν βρεφική καί νηπιακή ἡλικία (βρεφονηπιακοί σταθμοί κλπ.).

Ἡ κύρια φροντίδα τοῦ κράτους εἶχε στραφεῖ στήν καταπολέμηση τῆς ἐλονοσίας, πού γινόταν μέ τήν ἀποξήρανση τῶν ἑλῶν καί τῶν στάσιμων νερῶν, μέ τούς πετρελαιοψεκασμούς ὅσων δέν μποροῦσαν νά ἀποξηρανθοῦν καί μέ τήν δωρεάν διανομή τῆς κινίνης, γιά τήν θεραπεία αὐτῶν πού εἶχαν ἤδη προσβληθεῖ ἀπό τήν ἐλονοσία.

Τήν πρωτοβάθμια ὑγειονομική περίθαλψη στούς κατοίκους τοῦ Νομοῦ παρεῖχαν οἱ 25-30 γιατροί τοῦ Ἰατρικοῦ Συλλόγου Ροδόπης. Οἱ 20 περίπου ἀπ' αὐτούς ἦταν ἐγκατεστημένοι στήν Κομοτηνή καί οἱ ὑπόλοιποι 8-10 στίς κωμοπόλεις καί στά μεγαλύτερα χωριά τοῦ Νομοῦ (Σάπες-Ἴασμο-Μαρώνεια-Ξυλαγανή-Αἴγειρο-Καλαμόκαστρο-Μέσση-Ἀρίσβη-Σώστη).

Ἐκτός ἀπό ἕναν χειρούργο καί ἕναν ἀφροδισιολόγο καί ἕναν ἤ δύο μαιευτῆρες, κανένας ἄλλος δέν εἶχε ἰατρική εἰδικότητα. Ἐξασκοῦσαν ὅλοι γενική Ἰατρική, ἀκόμη καί αὐτοί οἱ εἰδικοί πού ὑπῆρχαν.

Γιά τήν ἄσκηση τῆς Ἰατρικῆς δέν εἶχαν κανένα παρακλινικό βοήθημα. Δέν ὑπῆρχε οὔτε Μικροβιολογικό οὔτε Ἀκτινολογικό ἐργαστήριο. Διέθετε μικροβιολόγο μόνο το Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο καί στήν βοήθεια αὐτοῦ προσέφευγαν, κάθε φορά πού εἶχαν ἕνα δύσκολο καί βαρύ περιστατικό.

Ἀκτινολογικό μηχάνημα λειτούργησε γιά πρώτη φορά στήν Κομοτηνή τό 1936. Τό ἐγκατέστησε καί τό χειριζόταν γιατρός, πού γιά μικρό χρονικό διάστημα διδάχθηκε τόν τρόπο λειτουργίας του καί στοιχεῖα ἀκτινοδιαγνωστικῆς, χωρίς ποτέ νά ἀποκτήσει ὁλοκληρωμένη εἰδικότητα ἀκτινολόγου.

Ἡ ἀμοιβή τῶν γιατρῶν, πού ἀσκοῦσαν τό ἐπάγγελμα στήν ὕπαιθρο χώρα, γινόταν εἴτε ἀπό τά Κοινοτικά Ταμεῖα εἴτε μέ τό σύστημα τῆς «κοντότας», ἀπό τούς ἴδιους τούς χωρικούς. Δηλαδή πλήρωναν τόν γιατρό μιά φορά τόν χρόνο, στά «ἀλώνια», ἀνάλογα μέ τόν ἀριθμό τῶν ἀτόμων τῆς οἰκογένειας καί ἀνεξάρτητα ἀπό τόν ἀριθμό τῶν ἐπισκέψεων, πού θά πραγματοποιοῦσε ὁ γιατρός στά μέλη τῆς οἰκογένειας καθ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ ἔτους.

Ἐκτός ἀπό τά ἀνύπαρκτα διαγνωστικά βοηθήματα, πενιχρά ἦταν καί τά θεραπευτικά μέσα πού διέθεταν τήν ἐποχή ἐκείνη. Ἡ διάγνωση στηριζόταν μόνο στά στοιχεῖα πού παρεῖχε ἡ κλινική ἐξέταση, δηλαδή ἡ ἐπισκόπηση, ἡ ψηλάφηση καί ἡ ἀκρόαση μέ τό στηθοσκόπιο.

Τά φάρμακα πού διέθεταν ἦταν ἐλάχιστα καί ἡ ἀποτελεσματικότητα τῶν περισσότερων ἀπ' αὐτά ἀμφισβητεῖται μέ τά σημερινά ἐπιστημονικά δεδομένα. Ἡ κινίνη γιά τήν ἑλονοσία, οἱ ἐνέσεις σαλβαρσάνης γιά τήν σύφιλη, τά σαλικυλικά γιά τούς ρευματισμούς, ἡ δακτυλίτιδα γιά τίς καρδιοπάθειες, οἱ ἐνέσεις τῆς καμφουρᾶς γιά τήν τόνωση τῆς περιφερικῆς κυκλοφορίας καί διάφορα τονωτικά καί δῆθεν ὀρεκτικά σιρόπια ἀπό ἀφεψήματα χόρτων καί βολβῶν.

Ἀκόμη θεραπευτικά μέσα ἀποτελοῦσαν οἱ βεντοῦζες, κούφιες ἤ κοφτές, τά καταπλάσματα μέ σινάπια ἤ λιναρόσπορο, οἱ ἐπαλείψεις μέ βάμμα ἰωδίου ἤ σλοάνς, ἐντριβές καί περιτυλίξεις μέ κρύα σεντόνια σέ περιπτώσεις ὑπερπυρεξίας. Πέρα ἀπ' αὐτά πολύς κομπογιαννιτισμός καί προσφυγή σέ πρακτικές μαῖες ἤ γριές τῆς οἰκογένειας ἤ τῆς γειτονιᾶς, γιά γιατροσόφια ἤ καί ἐξορκισμούς.

Τό ἐπιστημονικό, νοσηλευτικό καί διοικητικό προσωπικό τοῦ Δημοτικοῦ Νοσοκομείου Κομοτηνῆς, κατά τό ἔτος 1930.

Αὐτές οἱ συνθῆκες ἐπικρατοῦσαν, κυρίως στήν ὕπαιθρο χώρα, ἀλλά καί στίς ἀσθενέστερες οἰκονομικῶς καί λιγότερο μορφωμένες τάξεις τῶν πόλεων.

Δύσκολη ἡ ἄσκηση τῆς Ἰατρικῆς, χωρίς τήν ἐργαστηριακή πληροφόρηση καί βοήθεια καί ἀκόμη δυσκολότερη ἡ θεραπευτική ἀντιμετώπιση, λόγω ἐλλείψεως μέσων, γιά τήν αἰτιολογική καταπολέμηση τῶν παραγόντων πού προκαλοῦσαν τίς ἀρρώστειες.

Μέχρι τό 1937 τήν δευτεροβάθμια ὑγειονομική περίθαλψη στούς κατοίκους τοῦ Νομοῦ Ροδόπης παρεῖχε τό Δημοτικό Νοσοκομεῖο τῆς Κομοτηνῆς.

Τό Νοσοκομεῖο αὐτό στεγαζόταν σέ ἕνα παλιό κτήριο, τό ὁποῖο δέν εἶχε κτισθεῖ γιά Νοσοκομεῖο καί γι' αὐτό δέν εἶχε καί τήν κατάλληλη κατασκευή καί τήν ἀνάλογη διαρρύθμιση χώρων. Τό κτήριο αὐτό στέγασε ἀργότερα καί τό Δημαρχεῖο τῆς πόλης. Τό μικρό αὐτό Νοσοκομεῖο εἶχε ἀνεπτυγμένες στούς δύο ὀρόφους του 40-45 κλίνες. Στόν πρῶτο ὄροφο τοῦ κτηρίου στεγάζονταν τά γραφεῖα τῆς Διευθύνσεως καί σέ 3 θαλάμους τό Παθολογικό τμῆμα, πού εἶχε δύναμη 25 κλινῶν. Στόν δεύτερο ὄροφο, σέ 3 θαλάμους, ἦταν ἀναπτυγμένα 20 κρεβάτια γιά τούς ἀρρώστους τοῦ Χειρουργικοῦ καί τοῦ Μαιευτικοῦ τμήματος. Τό τέταρτο δωμάτιο τοῦ ἴδιου ὀρόφου χρησίμευε γιά χειρουργεῖο. Στό ὑπόγειο τοῦ οἰκήματος στεγαζόταν τό φαρμακεῖο καί στούς χώρους ἑνός ξεχωριστοῦ οἰκήματος, πού ὑπῆρχε μέσα στήν αὐλή του, τά μαγειρεῖα καί ὁ θάλαμος γιά τούς ἀσθενεῖς πού ἔπασχαν

ἀπό μολυσματικά νοσήματα.

Το Νοσοκομεῖο διοικοῦσε πενταμελές Ἀδελφάτο, τό ὁποῖο διοριζόταν ἀπό τό Δημοτικό Συμβούλιο. Ἡ μισθοδοσία τοῦ προσωπικοῦ καί τά ἔξοδα νοσηλείας τῶν ἀσθενῶν καί λειτουργίας τοῦ Νοσοκομείου βάρυναν ἐξ ὁλοκλήρου τά οἰκονομικά τοῦ Δήμου.

Σ' αὐτό τό ὑποτυπῶδες Νοσοκομεῖο, μέ τά ἀρχέγονα μέσα, προσέφευγαν οἱ κάτοικοι τοῦ Νομοῦ, οἱ μέν ἄποροι κάθε φορά πού ἀρρωστοῦσαν, οἱ δέ εὐπορότεροι μόνο στίς δύσκολες περιπτώσεις. Γιατί πρέπει νά τονισθεῖ ἰδιαίτερα, ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη, θεωροῦσαν ὑποτιμητικό τό νά νοσηλευθεῖ ἕνα εὔπορος στό Νοσοκομεῖο. Ὑπῆρχε ἡ ἀντίληψη, ὅτι τό Νοσοκομεῖο ἀποτελοῦσε καταφύγιο μόνο τῶν ἀπόρων καί αὐτῶν πού δέν εἶχαν συγγενεῖς ἤ οἰκείους, γιά νά τούς περιθάλψουν στό σπίτι τους.

Τήν ἴδια ἐποχή λειτουργοῦσε στήν Κομοτηνή καί Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο, γιά τίς ἀνάγκες τῶν Μονάδων τῆς περιοχῆς, ἐγκατεστημένο σέ καλύτερο κτήριο (διατηρεῖται μέχρι σήμερα καί εἶναι γνωστό σάν Στρατιωτικό Νοσοκομεῖο). Τό κτήριο αὐτό ἀργότερα στέγασε τήν Λέσχη Φρουρᾶς Κομοτηνῆς καί σήμερα λειτουργεῖ σάν πρατήριο τροφίμων τῶν στρατιωτικῶν. Τό Νοσοκομεῖο αὐτό ἦταν καλύτερα ὀργανωμένο, μέ περισσότερο καί καλύτερα καταρτισμένο προσωπικό, ἐπιστημονικό καί νοσηλευτικό, μέ Μικροβιολογικό ἐργαστήριο καί εἰδικευμένους χειρουργό καί ὀφθαλμίατρο.

Τό καινούργιο Νοσοκομεῖο, τό Σισμανόγλειο, ἄρχισε νά λειτουργεῖ ἀπό τό 1938. Ὁ τότε μητροπολίτης Ἄνθιμος, εἶχε πληροφορίες, ὅτι ἕνας πλούσιος Μικρασιάτης, ὁ Κωνσταντῖνος Σισμάνογλου, εἶχε τήν πρόθεση νά διαθέσει χρήματα, γιά να κτισθοῦν δύο Νοσοκομεῖα. Ἕνα Ἀντιφυματικό Ἰνστιτοῦτο, κατά τά πρότυπα τῶν εὐρωπαϊκῶν, στήν περιοχή τῶν Ἀθηνῶν καί ἕνα ἄλλο, Γενικό Νοσοκομεῖο, σέ ἐπαρχιακή πόλη τῆς Ἑλλάδας. Κατέβηκε στήν Ἀθήνα καί μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι στόν Νομό Ροδόπης κατέφυγαν μετά τήν μικρασιατική καταστροφή καί διαβιοῦν πολλοί συμπατριῶτες του, τόν ἔπεισε νά τοποθετήσει τό δεύτερο Νοσοκομεῖο στήν Κομοτηνή, ἀφοῦ μέ τόν τρόπο αὐτόν θά ἐξυπηρετοῦσε ἐκτός ἀπό τούς γηγενεῖς καί τούς συμπατριῶτες του. Πράγματι ὁ Σισμάνογλου πείσθηκε καί διέθεσε ὅλα τά χρήματα πού χρειάστηκαν γιά τήν ἀγορά τοῦ οἰκοπέδου καί τό κτίσιμο καί τόν ἐξοπλισμό τοῦ Νοσοκομείου. Ἀκόμη τό προικοδότησε μέ μεγάλο χρηματικό ποσό, γιά νά λειτουργήσει σάν αὐτεξούσιο Ἵδρυμα Ἰδιωτικοῦ Δικαίου. Τό καινούργιο Νοσοκομεῖο, τό μεγαλύτερο καί τό ὡραίτερο, τήν ἐποχή ἐκείνη, σέ ὁλόκληρη τη Βόρειο Ἑλλάδα, διέθετε πλῆρες Μικροβιολογικό καί Ἀκτινολογικό ἐργαστήριο, ἐξοπλισμένα καί τά δύο μέ τά πλέον σύγχρονα ἐργαλεῖα καί μηχανήματα.

Λειτουργοῦσε μέ 70 κρεβάτια, ἀνεπτυγμένα σέ τρεῖς κλινικές, τήν Παθολογική μέ δύναμη 40 κλινῶν, τήν Χειρουργική μέ δύναμη 20 κλινῶν

καί τήν Μαιευτική μέ δύναμη 10 κλινῶν. Οἱ πρῶτοι Διευθυντές τμημάτων καί ἐργαστηρίων διορίστηκαν ἀπό τόν ἴδιο τόν δωρητή καί ἦταν οἱ ἑξῆς: Ἀ. Φλῶκος, Γενικός Ἀρχίατρος, Διοικητικός Διευθυντής καί Διευθυντής τοῦ Παθολογικοῦ τμήματος, Κ. Σκούρας, Διευθυντής τοῦ Χειρουργικοῦ τμήματος, Ἰωάν. Κεραμεύς, Διευθυντής τοῦ Μαιευτικοῦ τμήματος, Γ. Γκιρτζῆς, Διευθυντής τοῦ Ἀκτινολογικοῦ ἐργαστηρίου καί Ἀγ. Κορύτσογλου, Διευθυντής τοῦ Μικροβιολογικοῦ ἐργαστηρίου.

Μέ τήν λειτουργία τοῦ νέου Νοσοκομείου τό ἐπίπεδο τῆς παρεχόμενης ὑγειονομικῆς περίθαλψης στούς κατοίκους τοῦ Νομοῦ ἀνέβηκε σημαντικά. Εὐρύχωροι, φωτεινοί καί ὑγιεινοί θάλαμοι, περισσότερο καί ἐκπαιδευμένο προσωπικό καί ἀρτιότερη ἐπιστημονική παρακολούθηση, μέ τήν συνδρομή καί τῶν δύο ἐργαστηρίων.

Ἔτσι λειτούργησε τό Σισμανόγλειο Γενικό Νοσοκομεῖο τῆς Κομοτηνῆς μέχρι τό 1940. Μέ τήν κήρυξη τοῦ πολέμου καί τήν ἐπιστράτευση τῶν γιατρῶν, ἡ λειτουργία του ὑποβαθμίστηκε καί ἡ ἀπόδοσή του μειώθηκε ἀκόμη περισσότερο. Στή διάρκεια τῆς ξενικῆς κατοχῆς λειτούργησε σάν Νοσοκομεῖο τῶν ὑπόδουλων κατοίκων τοῦ Νομοῦ.

Αὐτές ἦταν οἱ συνθῆκες διαβιώσεως, ἀπό πλευρᾶς ὑγείας, γιά τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς καί οἱ δυνατότητες ἀντιμετώπισης τῶν ἀσθενειῶν, μέχρι τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1940, ὁπότε ἡ λαίλαπα τοῦ Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου ἀνέτρεψε τά πάντα καί ὑποβάθμισε ἀκόμη περισσότερο τό ἐπίπεδό τους.

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

τῶν γιατρῶν πού ἄσκησαν τό ἐπάγγελμα στήν περιοχή τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, πρίν ἀπό τό 1940.

1. Ἀραμπατζόγλου Ἀναστάσιος		Ἴασμος
2. Γεωργιάδης Γεώργιος		
3. Γουδελῆς Μιχαήλ	Ἰατρός Δημοτ. Ἰατρείου	
4. Γύρας Νικόλαος		
5. Κακαϊδῆς Εὐάγγελος		
6. Κακαρούγκας Ἀριστείδης		
7. Καραμεύς Ἰωάννης		
8. Κιακίδης Δημήτριος		
9. Κιακίδης Θεόδωρος		
10. Κογιούλης Ἀντώνιος		Σώστης
11. Κωνσταντινίδης Χριστόδουλος		
12. Λαμπράκης Φίλιππος		
13. Λαμπρινόπουλος Παναγιώτης	Νομίατρος	
14. Λεοντίου Λεόντιος		
15. Μαλακόπουλος Κωνσταντῖνος		Σάπες

16.	Μπαλτατζῆς Ἰωάννης	
17.	Νάσος Ἀθανάσιος	
18.	Νικολαΐδης Θεολόγος	Σχολίατρος
19.	Νικολόπουλος Νικόλαος	Μεσούνη
20.	Οἰκονομίδης Ἀνδρέας	Σάπες
21.	Οἰκονομίδης Βασίλειος	
22.	Παντελᾶς Ἀλέξανδρος	
23.	Παπαγεωργίου Ἠλίας	
24.	Παπάζογλου Ἀλέξανδρος	Μαρώνεια
25.	Παπαντωνίου Δῆμος	Καλαμόκαστρο
26.	Παπατσώρης Ἰωάννης	Αἴγειρος
27.	Πολίτης Ἰωάννης	Μέσση
28.	Σακελλαρίου Ἠλίας	Ξυλαγανή
29.	Σομουντζιάν Ὀχανές	
30.	Τσιρλιάγκος Ἀθανάσιος	
31.	Τσιτσιάν Ἀρτίν	
32.	Τσιτσώνης Χρίστος	Σάπες
33.	Τσουκαλᾶς Βασίλειος	
34.	Τσοχατζῆς Δημήτριος	Ξυλαγανή

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΟΝΤΟΒΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΙ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ (Ζ΄-ΙΘ΄ ΑΙΩΝΕΣ) Δ΄ ΜΕΡΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Παραδίδω σήμερα στο φιλαναγνώστη και ερευνητή το τέταρτο μέρος από την επταμερή μελέτη μου για τους βιβλιογράφους θρακικής καταγωγής και προέλευσης, καθώς και εκείνους, των οποίων η παραμονή και παραγωγική εργασία ξεπερνά περίοδο 10-15 ετών. Η έναρξη της συλλογής στοιχείων άρχισε από το 1986, αναφορικά στο δ΄ μέρος, διακόπηκε όμως κατ' επανάληψη ενδιάμεσα από διάφορες άλλες ανειλημμένες ερευνητικές υποχρεώσεις, για να ολοκληρωθεί το έτος 1989, προς το τέλος του. Έτσι, παραδίδεται η εργασία με τη συναίσθηση, ότι το έργο κιόλας βρίσκεται σε ικανοποιητικό δρόμο, ως προς την έρευνα.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

΄Αμαντος, Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων,

Κωνσταντίνου Αμάντου, Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων από του ενδεκάτου αιώνος μέχρι του 1821· τ. Α΄, Οι πόλεμοι των Τούρκων προς κατάληψιν των ελληνικών χώρων (1071-1571), ΟΕΔΒ Αθήναι 1955, σσ. 213.

΄Αμαντος,

Κων. Αμάντου, Τα γράμματα εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν 1566-1822 (Σχολεία και Λόγιοι), Αθήναι 1976, σσ. 246.

Κοντοβάς, Τουρκοκρατία,

Βασιλείου Θ. Κοντοβά, Πίστη και Τέχνη στο μεταλωσιακό Βυζάντιο· ένα προσκυνηματικό οδοιπορικό στις πνευματικές μας αξίες κατά την Τουρκο-

κρατία (Αφιέρωμα στη μνήμη του Φώτη Κόντογλου), Θεσσαλονίκη 1986 (υπό εκτύπωση στο περιοδικό ΠΕΡΡΑΙΒΙΑ 1990).

Χρήστου Παν.,

Χρήστου Παναγιώτου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία· Πατέρες και Θεολόγοι του Χριστιανισμού, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 547.

Δασκαλάκης, Κείμενα-Πηγαί,

Αποστόλου Β. Δασκαλάκη, Κείμενα-Πηγαί της ιστορίας της ελληνικής επαναστάσεως. Σειρά τρίτη· Τα περί παιδείας. Η εκπαιδευτική προσπάθεια των επαναστατικών κυβερνήσεων και επί Καποδίστρια - Κανονισμοί και προγράμματα - Σχολεία και διδάσκαλοι, Αθήναι 1968· τ. Α΄, σσ. 1-736· τ. Β΄, σσ. 737-1504· τ. Γ΄, σσ. 1505-2187.

Δημητρακόπουλος, Σχολεία Τρικάλων,

Φωτίου Αρ. Δημητρακοπούλου, Σχολεία Τρικάλων στα μέσα του 16ου αιώνα και η παιδεία του Αρσενίου Ελασσόνος, ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ 5 (1985) 79-106.

Διαμαντόπουλος,

Αδαμαντίου Διαμαντοπούλου, Σίλβεστρος Συρόπουλος και τα Απομνημονεύματα αυτού της εν Φλωρεντία Συνόδου, Ιεροσόλυμα 1923.

A. B. Garcia, Cod. Esc. Ω III 22 (535),

Antonio-Bravo Garcia, Concerning the manuscript entitled Escorialensis Ω III 2 (535) and its scribes, MACEDONIAN STUDIES I/I (1983) 2-6.

Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης,

Γερασίμου μοναχού Μικραγιαννανίτου, Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων της Βιβλιοθήκης του Κυριακού της κατά το Αγιώνυμον Όρος του Άθω Ιεράς και Μεγαλωνύμου Σκήτης της Αγίας Θεομήτορος Άννης, Αθήναι 1961, σσ. 234.

J. Gill,

J. Gill, Orationes Georgii Scholarii in Concilio Florentino babitae; in Concilium Florentinum. Documenta et Scriptores, series B, volumen VIII - fasciculus I, Roma 1964.

Γλαβίνας, Μητροπολίται Θεσσαλονίκης,

Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Μητροπολίται τινες Θεσσαλονίκης κατά τον ΙΣΤ΄ αιώνα, ΕΕΘΣΠΘ (Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης) 19 (1974) 322-323.

Γλαβίνας, Λητή-Ρεντίνα,

Αποστόλου Αθ. Γλαβίνα, Η επισκοπή Λητής και Ρεντίνης, ΕΕΘΣΠΘ 24 (1979) 327-355.

Griech. Kopisten,

Herbert Hunger - Dieter Harlfinger - Ernst Gamilscheg, Repertorium der griechischen Kopisten 800-1600. I. Grossbritannien Vienna 1981, 3 vols. no 191.

Hunger I-II,

Herbert Hunger, Katalog der griechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek; Teil I, Codices Historici; Codices Philosophici et Philologici, Wien 1961, S. 504; Teil II, unter mitarbeit von Otto Kresten, Codices Juridici; Codices Medici, Wien 1969, S. 126.

Ιωσηφίδης,

Γ. Ιωσηφίδου, Διονύσιος Μητροπολίτης Αδριανουπόλεως, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ 4 (1920) 666-670.

Κούκκου, Νικηφόρος Θεοτόκης,

Ελένης Ε. Κούκκου, Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), Αθήναι 1973, έκδ. Εθνικής 150ετηρίδος No 13, σσ. 131.

Λάμπρος I-II,

Σπυρίδωνος Λάμπρου, Κατάλογος των εν ταις βιβλιοθήκαις του Αγίου Όρους ελληνικών κωδίκων, τόμοι Α΄-Β΄, Κανταβριγία 1895-1900.

Λάμπρος, Πανάρετος,

Σπυρίδωνος Λάμπρου, Το Τραπεζουντιακόν χρονικόν του πρωτοσεβαστού και πρωτοναταρίου Μιχαήλ Παναρέτου, Νέος Ελληνομνήμων 4 (1907), σσ. 257-295.

Λυριτζής, Κοινότητες Αυστρουγγαρίας,

Γεωργίου Λυριτζή, Αι μακεδονικαί κοινότητες της Αυστρουγγαρίας επί Τουρκοκρατίας, ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ 171-172, Φλώρινα 1985, 1-52.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς,

Αθανασίου Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Παλαιογραφικά Θράκης-Μακεδονίας Ι /Α. Από Σηλυμβρίας μέχρι Καλλιπόλεως/, ΚΠολις 1892.

Πατρινέλης, Κώδικες Αναγεννήσεως,

Χρήστου Πατρινέλη, Έλληνες κωδικογράφοι των χρόνων της Αναγεννήσεως, Αθήναι 1961.

P. G.,

Abbé J. R. Migne, Patrologiae Graecae Cursus Completus, vols. 168, Paris 1857-1868.

Petit - Jugie - Sidérides,

L. Petit - M. Jugie - X. Sidérides, Oeuvres complètes de Georges Scholarios, vols. I-VIII, Paris 1928-1936, ed. Maison de la Bonne Presse.

Σάθας, Ιερεμίας Β΄,

Κωνσταντίνου Σάθα, Βιογραφικόν σχεδίασμα περί του πατριάρχου Ιερεμίου Β΄ (1572-1594) εξ Αγχιάλου, εν Αθήναις 1870 (φωτ. έκδ. Παν. Πουρναρά), Θεσσαλονίκη 1979.

Σάθας, Μεσ. Βιβλ. Ι,

Κωνσταντίνου Σάθα, Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη Ι, Αθήναι 1872.

Σιγάλας, Α΄,

Αντωνίου Σιγάλα, Από την πνευματική ζωή των ελληνικών κοινοτήτων της Μακεδονίας Α΄. Αρχεία και βιβλιοθήκαι Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σσ. 221.

Τσιρπανλής,

Ζαχαρία Τσιρπανλή, Το ελληνικό κολλέγιο της Ρώμης και οι μαθητές του· 1576-1700, Θεσσαλονίκη 1980, ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΒΛΑΤΑΔΩΝ 32, σσ. 935.

Βακαλόπουλος I-II,

Αποστόλου Βακαλοπούλου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού Α΄, Θεσσαλονίκη 1964.

Βλάχος, Σ. Κανέλλος,

Νικολάου Κ. Βλάχου, Στέφανος Κανέλλος (1792-1823), ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ ΙΖ΄, 2 (1975) 257-276.

Vogel - Gardthausen,

Marie Vogel - Victor Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig 1909 (re-ed. phot. Hildesheim 1966) pp. 508.

Ζήσης, Σχολάριος,

Θεοδώρου Ν. Ζήση, Γεννάδιος Β΄ Σχολάριος. Βίος - Συγγράμματα - Διδασκαλία, Θεσσαλονίκη 1980, ΑΝΑΛΕΚΤΑ ΒΛΑΤΑΔΩΝ No 30.

Ζιώγας,

Παναγιώτη Χ. Ζιώγα, Προβλήματα παιδείας του Ελληνισμού κατά τον πρώτο αιώνα της Τουρκοκρατίας: Η βυζαντινή παράδοση, το καθεστώς της δουλείας και οι ιδεολογικοί στόχοι των Ελλήνων ως ρυθμιστές της μορφής και του περιεχομένου της παιδείας, (διατριβή επί διδακτορία), Θεσσαλονίκη 1982, σσ. 197.

Αθανάσιος Χαλκεόπουλος - 1/2 ΙΕ΄ αι.

(A. B. Garcia, Cod. Esc. Ω III 2 (535), σ. 3).

Από τον Ga. αναφέρεται σαν ένα από τα χέρια του κώδικα της συλλογής Escurial μαζί με άλλους, που θα μνημονευτούν στους οικείους τόπους και οι οποίοι εντάσσονται σε κοινή φόρμα γραφής, αυτή που χαρακτηριστικά αναφέρεται από τον Dieter Harlfinger «Sguropulos - Schrift» και είναι τόσο ευδιάκριτη από τη σύγχρονή της άλλη ομάδα γραφής με την ονομασία «Eugenikos - Schrift».

(Dieter Harlfinger, Die Textegeschichte der pseudo-aristotelischen Schrift, Περί ατόμων γραμμών. Ein Kodikologische -Kulturgeschichtlicher Beitrag zur Klärung der Uberlieferungsver- hältnisse στο Corpus Aristotelicum, Amsterdam 1971, σελ. 410. Του ιδίου, Specimina griechischen Kopisten der Renaissance I: Griechischen des 15 Jahrhunderts, Berlin 1974, σελ. 21. Επίσης την υποσημείωση 23, σελ. 6 του Garcia, όπου και άλλη σχετική βιβλιογραφία).

Αλέξανδρος (ή Κωνσταντίνος), υιός Ιέρακος του Βυζαντίου 1565-1593

(Βλ. Α΄ μέρος, σ. 239, Δημητρακόπουλος, Σχολεία Τρικάλων, σ. 102, 105)

Κατά την πληροφορία του Δημητρακόπουλου ο Αλέξανδρος που μετέφερε το γράμμα διορισμού του Αρσενίου στην επισκοπή Ελασσόνας, από τον πατριάρχη ΚΠόλεως Ιερεμία τον Τρανό στο σουλτάνο δεν είναι άλλος από το γιο του Μεγάλου Λογοθέτη Ιέρακος, ο οποίος υπηρετεί σαν νοτάριος του πατριαρχείου από το έτος 1580 και σαν λογοθέτης από το 1590. Γι' αυτόν μνημονεύεται, ότι είναι και κωδικογράφος.

/Βλ. σχετ. και Χρίστου Πατρινέλη, Πατριαρχικά γράμματα και άλλα έγγραφα και σημειώματα του ΙΣΤ΄-ΙΗ΄ αιώνος εκ του κώδικος του Ιέρακος (Ε.Β.Ε. 1474), Επετηρίς Μεσαιωνικού Αρχείου 12 (1962) 151-152. Ακόμη Π. Γ. Νικολόπουλου, Γραφείς και πρότυπα του Πατμιακού επιστολαρίου του Πηγά, Ο πατμιακός κώδιξ 396 και ο Θεόφιλος Λιβύης, Σύμμεικτα 1 (1966) 174-176./

Στη μονογραφία του Στογιόγλου για τη μονή Βλατάδων (βλ. Γεωργίου Α. Στογιόγλου, Η εν Θεσσαλονίκη πατριαρχική μονή των Βλατάδων, Θεσ/νίκη 1971, σειρά Ανάλεκτα Βλατάδων 12, του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών, σ. 162-163 και υποσ. 1 και 2) διαβάζουμε, ότι ο Ιέραξ γεννήθηκε στην ΚΠολη το 1530 ή περί το έτος τούτο. Ο πατέρας του ήταν

οικονόμος του Πατριαρχείου και ονομαζόταν Θεόδωρος. Συχνά περιόδευσε την Ελλάδα σαν πατριαρχικός έξαρχος και μάλιστα το Δεκέμβριο του 1567 είχε συνοδό του το Θεσσαλονίκης μητροπολίτη Ιωάσαφ Αργυρόπουλο. Πέθανε ανάμεσα στα έτη 1609-1611. Συνέγραψε «Χρονικόν» έμμετρο, που εξέδωσε ο Κων. Σάθας, «Ιέρακος Χρονικόν περί της των Τούρκων Βασιλείας» στη «Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη». Το ποίημα αυτό χαρακτηρίζεται από τον Καρλ Κρουμβάχερ (Ιστορία της Βυζαντινής Λογοτεχνίας) σαν «άνοστον ποίημα». Γράφηκε όμως για χάρη του γιου του Κωνσταντίνου ή Αλεξάνδρου αλλιώς ονομαζόμενου, μετά από σχετική του παράκληση. Ο Ιέραξ πρέπει να επισημανθεί επίσης σαν φαλσογράφος ή έστω υπερβολικά άκριτος στην πληροφοριοδοσία του. (Βλ. σχετ. και Θ.Ε. 6/64).

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος ο εξ Απορρήτων – 1641-1709

(Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Παλαιογραφικά Θράκης-Μακεδονίας Ι, σ. 10 /Α΄. Από Σηλυμβρίας μέχρι Καλλιπόλεως/).

Σύμφωνα με την πληροφορία που αρύεται από τον Δημητρακόπουλο (εφημ. Κλειώ αρ. 875) και παραθέτει επί λέξει: *Τοῦ δὲ διασημοτάτου διερμηνευτοῦ τῆς Υ. Πύλης Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων ἀνέκδοτον σύγγραμμα, ἅπαξ μνημονευθὲν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Δημητρακοπούλου... ὑπάρχει ἐν Καλλιπόλει τὸ ἐπιγραφόμενον· "Ζητημάτων θεολογικῶν λύσεις ἐκδοθεῖσαι παρὰ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ῥήτορος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τοῦ Κωνσταντινουπολίτου κατὰ τὸ ,αχο΄ (1670) ἔτος τὸ κοσμοσωτήριον ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. Πρὸς τοὺς λεγομένους Ἐγγλέζους, ἃς ἐκεῖνοι ἀπορήσαντες ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας"*. Σε παραπομπή του μάλιστα σημειώνεται ότι: *τὸ ἐν Καλλιπόλει ἀπόγραφον εὕρηται ἐν τῷ κώδικι· ἐνέχεται ἐν 15 φύλλοις καὶ ὑπὸ τὴν πέζαν φέρει κτητορικόν· "καὶ τόδε πρὸς τοῖς ἄλλοις κτίμα* (!) *Πάνου Πετριοτήτου"*.

(Παν. Κ. Χρήστου, Εκκλησιαστική Γραμματολογία· Πατέρες και Θεολόγοι του Χριστιανισμού, τ. Β΄, Θεσ/νίκη 1971, σσ. 295-296).

Ο Αλ. Μαυροκορδάτος (1636-1709) διακρίθηκε θεωρούμενος από τους θεμελιωτές της φαναριώτικης τάξης. Σπούδασε στην Ιταλία και έπειτα για επτά χρόνια υπήρξε διευθυντής της πατριαρχικής σχολής και μετά μέγας λογοθέτης της Εκκλησίας, για να περάσει τελικά στη θέση του μεγάλου διερμηνέα του τουρκικού κράτους, περίπου σαν υπουργός εξωτερικών. Συχνά διώχθηκε για διπλωματικές του ενέργειες, που κρίθηκαν επιβλαβείς, αλλά με την επιτηδιότητά του κατάφερνε ν' αποκαθίσταται πάντοτε. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στη συνθήκη του Κάρλοβιτς. Διασφάλισε τα ορθόδοξα δικαιώματα στα προσκυνήματα του Παναγίου Τάφου.

[Κων. Αμάντου, Τα γράμματα εις την Χίον κατά την Τουρκοκρατίαν

1566-1822 (Σχολεία και Λόγιοι), Αθήναι 1976, σσ. 103-116, όπου αναφορά στο πρόσωπο και στη συγγραφική δράση του Αλ. Μαυροκορδάτου].

Αλέξανδρος Τιμόνης ΚΠολίτης - 1814

Βλέπε και Εμμανουήλ Τιμόνης στο παρόν μέρος της μελέτης.

Δεν έχουμε ιδιαίτερες πληροφορίες που να συνδέουν τον Εμμανουήλ και τον Αντώνιο με ιδιαίτερη συγγένεια με τον Αλέξανδρο. Γι' αυτόν γνωρίζουμε —κατά τον Άμαντο, Τα γράμματα εις Χίον, σ. 123— ότι ήταν ΚΠολίτης και δημοσίευσε βιβλίο με τίτλο: «Nouvelles promenades dans le Bosphore ou meditations bosphorique, ouvrage historique, archéologique, politique, descriptif et moral; par Alexandre Timonis des Constantinople», vols I-II, Constantinople 1814.

Ανδρόνικος Γαλησιώτης - 1/2 ΙΕ' αι.

(A. B. Garcia, Cod. Escor. Ω III 2 (535) σ. 3).

Από τον Garcia μνημονεύεται στην ομάδα αντιγραφέων με τον τίτλο που απέδωσαν οι Dieter and J. Harlfinger σαν μοντέλο γραφής του τύπου «Eugenikos Schrift». Αλλά ο Ανδρόνικος έγραψε εξίσου καλά και σε δεύτερη μορφή γραφής, με τους Δημήτριο και Αθανάσιο Χαλκεόπουλο και Λέοντα Ατραπά. Το δεύτερο αυτό μοντέλο διακρίνεται σαν «Sguropoulos Schrift», από το όνομα του εισηγητή του γραφικού σχεδιασμού.

(Βλέπε σχετικά και Dieter and J. Harlfinger, Zu griechischen Kopisten und Schriftslisten des 15. und 16. Jahrhunderts, στο "La Paléographie grecque et byzantine", Paris 1977, σελ. 333-334. Του ιδίου, Specimina griechischen Kopisten der Renaissance I: Griechischen des 15. Jahrhunderts, Berlin 1974, σελ. 21. Βλ. επίσης, Elpidio Mioni, Bessarione scriba e alcuni suoi collaboratori, στο Miscellanea Marciana di studi bessarionei, Padova 1976, σ. 299).

Ανδρόνικος Κάλλιστος - (1400-1487) ΚΠολίτης

Βλέπε και 6/47-48.
(Απόστολου Βακαλόπουλου, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Α', Θεσ/νίκη 1961· και P.G. 161, 695).

Για τον Ανδρόνικο Κάλλιστο σημειώνουμε εδώ βασικά βιογραφικά του στοιχεία θυμίζοντας πως μαζί με πρόσφυγες λόγιους της ΚΠολης πέρασε αρχικά στην Ιταλία και συγκεκριμένα στην Πάδοβα, στη Μπολώνια, στη Ρώμη, στη Φλωρεντία (1471-1475) και στο Μιλάνο (1476). Στο τελευταίο πουλάει τους θαυμάσιους κώδικές του, που φημίζονται για την καλλιγραφία και την ορθογραφία τους, μόνο και μόνο για να συγκεντρώσει χρήματα για

να ταξιδέψει στη Γαλλία, ελπίζοντας σε καλλίτερες συνθήκες ζωής. Ο Palla Strozzï, που φιλοξένησε τον Κάλλιστο στην Πάδοβα, τον εκθειάζει για την εκλεκτή του μόρφωση. Από το Μάρτιο του 1476 μέχρι το 1487, έτος θανάτου του, βρίσκεται στο Λονδίνο, όπου και πεθαίνει, μάλλον φτωχός.

Κώδικες του Καλλίστου θα δίνουμε, όπου τους εντοπίζουμε μέσα από τους καταλόγους χειρογράφων και των σποραδικών μελετών, στις οποίες θα εντοπίζονται.

Ανδρόνικος Χαλκεόπουλος - 1/2 ΙΕ΄ αι.

(A. B. Carcia, Cod. Escor. Ω III 2 (535), σ. 3).
—Codex Escor. Σ III 5 (104). Γράφει τα φφ. 1-120^{v}.
—Codex Escor. Ω III 2 (535). Γράφει τα φφ. 98-123.

Αντώνιος Τιμόνης ΚΠολίτης - 1762

(΄Αμαντος, Τα γράμματα εις Χίον, σ. 123).

Βλέπε και Εμμανουήλ Τιμόνη στο παρόν μέρος της μελέτης. Ο Αντώνιος υπήρξε γιος του Εμμανουήλ. Το 1762 στη Βιέννη δημοσίευσε μελέτες για την ευλογιά με τον τίτλο «Disertation sur l'inoculation de la petite vérole».

Αριστώνυμος ο Βυζάντιος - 2/2 ΙΕ΄ αι.

(Βακαλόπουλος Ι, σ. 344).

Μνημονεύεται μαζί με τον Ιωάννη Σταυράκιο σαν τον άνθρωπο που παρακίνησε το Μιχαήλ Αποστόλη να στραφεί στον αυτοκράτορα της Γερμανίας Φρειδερίκο τον Γ΄.

Χειρόγραφα ιδιόγραφά του θα δοθούν στα επόμενα μέρη.

Αρσένιος ... ο από Γαλατά

(Γεράσιμος Μικραγιαννατίτης, σ. 7).

Στον κατάλογο χειρογράφων του Κυριακού Μικράς Αγίας ΄Αννης ο Αρσένιος μνημονεύεται σαν αφιερωτής κωδίκων, αλλά δεν αποσαφηνίζεται και η δράση του σαν βιβλιογράφου.

Γαβριήλ ιερομόναχος ο εξ Αγχιάλου

(Λάμπρος Ι, ΙΙ).

Φέρεται σαν συγγράψας το έργο «Περί σημαδίων ψαλτικής (τέχνης)» που θησαυρίζεται στα αγιορειτικά χειρόγραφα 3534,9 - 5323 - 5399,1.

Δεν διευκρινίζεται αν κάποιο από αυτά είναι αυτόγραφό του και η αυτοψία δεν είναι, στο σημείο αυτό της έρευνας, εφικτή.

Γεράσιμος Βυζάντιος, Διευθυντής Πατμιάδας Σχολής – (1738)

(Λάμπρος Ι).

Φέρεται ότι συνέγραψε Γραμματική που διασώζεται στον αθωνικό κώδικα με αύξοντα γενικό αριθμό 4207,1.

(Κ. Αμάντου, Τα γράμματα εις Χίον, σ. 126).

Προς το Γεράσιμο απευθύνει επιστολή ο Κων. Γορδάτος. Η επιστολή απευθύνεται από το Γορδάτο με χρονολογία 20 Ιανουαρίου 1738, την εποχή που ο Γεράσιμος είχε διαδεχθεί το Μακάριο Καλογερά στη διεύθυνση της Πατμιάδας Σχολής.

Γεώργιος Αθανασίου Κωνσταντινουπολίτης – ΙΗ΄ αι.

(Σιγάλας Α΄, σ. 159).

Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Βιβλιοθήκη, τμήμα χφφ.

Χφ. 15, χαρτώ, 215×150, φφ. 82, ΙΗ΄ αι.

Αναστασιματάριο.

Στο φ. 2^{r} το σημείωμα: *Καὶ τόδε σὺν τοῖς ἄλλοις πέφυκε κτῆμα ἐμοῦ τοῦ Γεωργίου Ἀθ:(ανασίου) Κωνσταντινουπολίτου.*

Στο φ. 82^{v} πάλι υπάρχει άλλο σημείωμα: *νῦν δὲ πέλει κτῆμα ἐμοῦ τοῦ Γεωργίου Ἀθανασίου Κ(ω)Ν(σταντινου)Π(ολί)Τ(ου): ἀγορασθὲν παρὰ Γερμανοῦ Πνευματικοῦ Καταφυ/γι/ότου: διὰ γρόσια 15.*

Στη συνέχεια άλλο χέρι σημειώνει με μεταγενέστερη γραφή: *Διδάσκαλος μὴν Κωνσταντῖνος Ἀποστολίδης. Μαθητὴς δ΄ ὁ ἄνωθεν Γ:(εώργιος) Ἀθ(ανασίου) Κ(ωνσταντινου)π(ολίτης).*

Από τα σημειώματα φαίνεται, ότι ο Αθανασίου εμφανίζεται σαν κτήτορας, που το αγόρασε από το Γερμανό, ενώ ο Κων. Αποστολίδης επισημείωνε την ιδιότητά του σαν δάσκαλου, προφανώς διαβάζοντας το χφ.

Επομένως εδώ επισημαίνουμε απλά το Γεώργιο Αθανασίου επιφυλασσόμενοι για την πιθανή ανεύρεση κάποιου μαθηματαρίου ή σχολικού εκλογαρίου.

Γεώργιος Βαϊφόρος – 1/2 ΙΕ΄ αι.

(Griechischen Kopisten 1, S. 183 Nr. 55).

Πιθανώς συγγενής (αδελφός;) του Ιωάννη Βαϊφόρου της ίδιας εποχής.

Μνημονεύεται στους Gr. Kop. σε κώδικα, που έχει επίσης σαν άλλο χέρι γραφής το Στέφανο Μηδείας (βλ. πιο κάτω το όνομα στο επόμενο μέρος) με αύξοντα αριθμό 55 στο corpus.

Γεώργιος Βυζάντιος ιεροδιάκονος – 1830

(Δασκαλάκης, Κείμενα-Πηγαί, τ. Β΄, σ. 1426).

Το όνομά του εντοπίζεται στην υπ' αριθμ. 662 έκθεση Ι. Κοκκώνη «Περί των σχολείων Καρυταίνης, Δημητσάνης, Στεμνίτσης, Ζάτουνας, Κοντοβαζαίνης» με ειδικό αριθμό 4, που απευθύνεται «Προς την επί των Εκκλησιαστικών και την Δημ. Παιδ. Γραμματείαν».

Σ' αυτήν ο Κοκκώνης αναφερόμενος στη μορφωτική κατάσταση της Καρύταινας γράφει ότι: *Εἰς Καρύταιναν Γ. Βυζάντιος, Ἱεροδιάκονος, διδάσκει κατὰ τὸν καινὸν τρόπον 50 μαθητάς, πληρωνόμενος ὑπὸ τῆς κοινότητος κατ' ἔτος φοιν(ικας) 80· ἔχει καί τι σιτηρέσιον εἰς γεννήματα ..., εἶναι ἄνθρωπος μικροῦ νοὸς καὶ ὀλίγων γνώσεων.* Βέβαια ο χαρακτηρισμός του Κοκκώνη δεν εμποδίζει την άποψη, ότι αντιγραφείς κωδίκων είναι μόνο μοναχοί ευρύνοες και ευρυμαθείς. Εκατοντάδες σχεδόν αγράμματοι μοναχοί, μιμούμενοι ακόμη και την ορθογραφία του αντιβόλου τους, παρέδωσαν σημαντική αντιγραφική παραγωγή σωζόμενη μέχρι σήμερα.

Τέτοιοι μικροδιδάσκαλοι ιερωμένοι με το αθέατο έργο τους στήριξαν την εθνική μας αφύπνιση και υπηρέτησαν την ιδέα του Νέου Ελληνισμού.

Ο Γεώργιος εντοπίζεται σαν τέτοιος, όχι όμως ακόμη και σαν αντιγραφέας πράγμα που θα ελεγχθεί στην εξέλιξη της έρευνας.

Γεώργιος Γεμιστός (Πλήθων) – 1360-1452

(Χρήστου, Παν., σσ. 80-83· Άμαντος, Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων, σσ. 100-101).

Υπήρξε θαυμάσιος οραματιστής του Νέου Ελληνισμού, φιλάρχαιος και Πλατωνολάτρης, λόγιος μεγαλοφυής και θαρραλέος πολιτειολόγος. Γέννημα της ΚΠόλεως με ευρυμάθεια και στο θεωρητικό τομέα και στις φυσικές επιστήμες. Ο Άμαντος σημειώνει, ότι αγνοείται το ακριβές έτος γεννήσεώς του, ενώ ο Χρήστου θεωρεί το 1360 σαν τέτοιο. Στα τέλη του 1389 περί το τέλος της βασιλείας του Μουράτ Α΄ (1362-1389) ο Γεμιστός βρίσκεται στην Αδριανούπολη σε ηλικία 29 ετών, μετά από σύντομη διδασκαλία στην ΚΠολη. Καταλήγει στην Πελοπόννησο, χωρίς όμως να κόψει τις επαφές του με την πρωτεύουσα.

Συνοδός του Ιωάννη Η΄ στη σύνοδο Φλωρεντίας εξέπληξε τους Ιταλούς λόγιους, ενώ συνέβαλε στην είσοδο του Πλάτωνα στις αυλές των ευγενών και στους λόγιους της Ευρώπης απωθώντας τον Αριστοτέλη. Επιστρέφοντας στην Ελλάδα έμεινε στο Μυστρά μέχρι το θάνατό του (1452). Ο Sigismundo Malatesta (Francesco κατά τον Άμαντο) το 1466 μετέφερε τα οστά του στο Rimini της Ιταλίας, όπου τα εναπόθεσε στο ναό του Αγίου Φραγκίσκου.

Χειρόγραφοι κώδικες του Πλήθωνα δεν εντοπίστηκαν μέσα από τους ήδη ερευνηθέντες καταλόγους.

Γεώργιος Ερμώνυμος - 1478

(Hunger I, σ. 201).

Κώδ. 92, χαρτ. 284×185/190, φφ. VI. 161, του 1478 έτους. Περιέχει Μανουήλ Μοσχόπουλου, Ερωτήματα γραμματικά. Ο Hunger δεν παραθέτει σημειώματα. Ο κώδικας είναι αντιγραφικό έργο του Γεωργίου Ερμώνυμου.

Γεώργιος Κλεόβουλος ο εκ Φιλιππουπόλεως - † 1819

(Δασκαλάκης, Κείμενα-Πηγαί Α΄, σσ. 185-187).

Το όνομά του φέρεται συνδεδεμένο με την έναρξη λειτουργίας του αλληλοδιδακτικού σχολείου στη Σύρο. Το κείμενο και τα ιστορικά στοιχεία —κατά το Δασκαλάκη— βρίσκονται στη Γενική Εφημερίδα του Κράτους (αντίστοιχη προς το ΦΕΚ των σημερινών κυβερνήσεων του κράτους μας) με στοιχεία «έτος Δ΄, αρ. 9, 30 Ιανουαρίου 1829». Αναφέρεται σαν «πρόσκλησις» συνταχθείσα από το δάσκαλο Παναγιώτη Ζωντανό, ο οποίος τον διαδέχθηκε στην διεύθυνση του σχολείου Σύρου και συνέχισε την αλληλοδιδακτική μέθοδο. Στην αναφορά του αυτή ο Ζωντανός χαρακτηριστικά λέγει ότι «*ἡ βάσκανος τύχη μᾶς ἁφήρπασε παράκαιρα τὸν πολύτιμον ἐκεῖνον ἄνδρα*» (σ. 185).

Ο Κλεόβουλος ο εκ Φιλιππουπόλεως φαίνεται —κατά την αναφορά της 7ης Ιουλίου 1819— ότι συνέθεσε πίνακες αλληλοδιδακτικής μεθόδου —δηλαδή μεθοδολογία της αλληλοδιδακτικής— που υπέβαλε στη Συνέλευση των Μεθόδων και συγκεκριμένα στο Leboeuf. Οι πίνακες του Κλεόβουλου είναι 72 τον αριθμό, με ευρεία χρήση παραδειγμάτων για εμπέδωση από τους μαθητές.

Ο Ζωντανός στην αναφορά του παραθέτει και ανάλυση τούτων των πινάκων, ώστε να γίνουν ευκρινέστεροι στον τότε υπουργό παιδείας. Τέλος σημειώνει, ότι ο Κλεόβουλος κλείνει το σύγγραμμά του περί πινάκων αλληλοδιδακτικής μεθόδου «*διά θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καί πατριωτικῶν στίχων*». Το αυτόγραφο του Κλεόβουλου δεν έχει επισημανθεί στην έρευνά μας ακόμη.

Γεώργιος Κόντης ρήτωρ Αίνου - 1/2 ΙΖ΄ αι.

Βλέπε και Α΄ Μέρος 4/250-251.

Συνέγραψε τα παρακάτω έργα, που θησαυρίζονται βάσει καταλόγου αγιορειτικών χφφ. Σπυρ. Λάμπρου σε διάφορες μοναστηριακές βιβλιοθήκες του Άθωνα, χωρίς αυτό να μπορούμε, προς το παρόν, να ελέγξουμε αν είναι αυτόγραφοί του ή αντίγραφα των έργων του.

— Αποφθέγματα και ιστορίαι αγίων. Κώδικες με αύξ. αρ. 105. 108,4. 145. 2131,2. 2794,3. 3224. 3764,11. 5641,15. 6083.

— Ερωταποκρίσεις 4720,26.

— Μετάφρασις Βασιλείου Μεγάλου, Περί ελέους και κρίσεως 6548,20.
— Ομιλία 6548,2.

Γεώργιος Σχολάριος - 1400-1472

(Griechischen Kopisten 800-1600, σ. 61).

Τα χφφ. του στη γραφή προσομοιάζουν με τη γραφή του Ματθαίου Καμαριώτη (α/α 269) και με κάποιον που στο παραπάνω έργο οι συντάκτες του τον χαρακτηρίζουν σαν «Ανώνυμο».

Στους Vogel-Gardthausen φέρει αύξ. αρ. 84.

Χφφ. που έχουν επισημανθεί στη Μεγ. Βρεττανία είναι: i) Laur. 86.27 (Υπόμνημα στο Θωμά τον Ακινάτη). ii) Lond. Lamb. Pal. 461, Περγαμηνός με σχόλια. iii) Oxon. Bar. 85, ff. 1-8^{v} με Ομιλίες και αποσπάσματα ομιλιών.

Τέλος Vat. Gr. 433, ff. 81-179^{v} και 260-267. Περγαμηνά είναι τα φύλλα 1-80. Περιέχει υπόμνημα στο Θωμά τον Ακινάτη, Ψευδοδωρόθεο και Μ. Βασίλειο.

Οι συντάκτες του καταλόγου δεν δίνουν αναλυτικότερες πληροφορίες για τα περιεχόμενα των παραπάνω κωδίκων.

Βλέπε και 6/58 για τα ίδια.

(Hunger I, σσ. 301-303).

Χφ. 192, χαρτ. 216/218×145 mm, φφ. III, 222.2/2 ΙΕ΄ αι.

Στα φφ. 1^{r}-5^{r}: « *Ἐπιτάφιος τῷ υἱῷ τῷ κύρ Θεοδώρῳ τῷ Σοφιανῷ*». Το έργο αυτό περιέχεται στα Oeuvres complètes de Georges Scholarios των L. Petit - X. Siderides - M. Jugie, vol. I, Paris 1928, σσ. 277-283. Ο Hunger σημειώνει το τμήμα αυτό του χφ. σαν αυτόγραφο του Σχολαρίου.

Βλέπε και 6/58 για τα παραπάνω.

(Χρήστου Παν., σσ. 77-80 και Ζήσης, σσ. 63-87).

Κατά τον Χρήστου πρόκειται για μια από τις τραγικότερες φυσιογνωμίες της εποχής της άλωσης. Φέρεται και σαν Γεώργιος Κουρτέσης, που πρόκειται για εκλατινισμένη μορφή του Σχολάριου. Το κοσμικό του όνομα Γεώργιος άλλαξε στο μοναχικό στάδιο με το Γεννάδιος.

Ο Χρήστου θεωρεί ότι γεννήθηκε από Θεσσαλονικέα πατέρα. Ο Ζήσης διορθώνει ότι: «μολονότι ο πατήρ του κατάγεται εκ Θεσσαλίας από εκεί δέ μετώκησεν εις την Κωνσταντινούπολιν, αυτός προτιμά να λέγη ότι είναι Κωνσταντινουπολίτης, "Βυζάντιος" και όχι "Θετταλός", διότι εις το Βυζάντιον, την Κωνσταντινούπολιν δηλαδή, εγεννήθη» (΄Απαντα III, 252).

Θαυμάσιος γνώστης της λατινικής, μετέφρασε Θωμά Ακινάτη. Υπήρξε μαθητής του Μάρκου Ευγενικού. Ανήκε στους ανθενωτικούς Βυζαντινούς. Με συγγενείς του σύρθηκε αιχμάλωτος στην Αδριανούπολη. Από εκεί επιλέχθηκε για το θρόνο, αφού γύρω στο 1450 έχει καρεί μοναχός.

Σώζονται πολλά χφφ. αυτόγραφα του Σχολάριου. Στον κωδ. 127 της Ι. Μονής του Παντοκράτορος του Αγίου Όρους στο φ. 212ν με το χέρι του σημειώνει ο Γεννάδιος Σχολάριος: *συνεγράφη τοῦτο ὀκτὼ ἔτεσι πρὸ τῆς ἁλώσεως, τρισὶ δὲ ἔτεσι πρὸ τῆς ἁλώσεως ἐγένετο Γεννάδιος μοναχός.* /Απαντα Ι, XXXIV/.

Κατά το Ζήση υπάρχει σταθερή συνήθεια στο Σχολάριο, στη χειρόγραφή του παράδοση, να χρησιμοποιεί μόνο το *Σχολάριος*. Το *Κουρτέσης* τοποθετήθηκε σε τίτλους γνήσιων ή νόθων έργων του για να μειωθεί η αντιλατινική του πολεμική. Στον Codex Laurentianus Pl. 74,13, που περιέχει συλλογή 18 επιστολών του, χωρίς να είναι αυτόγραφός του είναι έτσι φαλκιδευμένος, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα να θεωρηθεί και σαν αυτόγραφος. Αντίστοιχη φαλκίδευση υπάρχει και σε κώδικα του Βατικανού του ΙΕ΄ αιώνα με ομιλία στη Γέννηση του Χριστού.

Ψευδοσχολάριοι κώδικες θεωρούνται επίσης και οι: Laurentianus 3 dei Conventi soppresi· Ambrosianus 252 (D 77 supp.)· Parisinus Gr. 422. Συντάκτης των έργων φέρεται ο Δωρόθεος Μυτιλήνης, ο Ισίδωρος Ρωσίας, ο Βησσαρίων Νικαίας ή άλλοι λατινόφιλοι ή λατινόφρονες. (Ζήσης σ. 403). (Βλέπε σχετικά και το έργο του Th. Fromman, Kritische Beiträge zur Geschichte der Florentiner Kircheneiningung, Halle 1872).

Ο Σύλβεστρος Συρόπουλος επίσης υπήρξε φαλσογράφος κωδίκων αποδιδομένων στο Σχολάριο, όπως απέδειξε ο Διαμαντόπουλος, σ. 64. Το ίδιο συνέβη και με τον περίφημο Ιωάννη Πλουσιαδηνό, τόν μετέπειτα Ιωσήφ Μεθώνης, οπότε τα μέχρι προ ολίγου θεωρούμενα σαν αυτόγραφα έργα του Σχολάριου —Parisinus Gr. 423, Ambrosianus Gr. 429— αποδεικνύονται από τον J. Gill και L. Petit σαν αυτόγραφα του Πλουσιαδηνού. Μάλιστα οι κώδικες Paris Gr. 422 και Ambrosianus Gr. 252 αποτελούν το Stemma Codicum για την έκδοση των πρακτικών της Φλωρεντινής Συνόδου.

Κατά τον Πατρινέλη (σ. 112) ο Σχολάριος με το να συγγράφει ο ίδιος τα συγγράμματά του με επιτυχία, ανήκει στους παραγωγικότερους κωδικογράφους του Βυζαντίου. Στη Βιβλιοθήκη του Βερολίνου βρίσκεται ο κώδ. Phill. 1456 του ΙΖ΄ αιώνα με πραγματεία «*Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογὴ ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν*». Ο Σπυρίδων Λάμπρος, αναφερόμενος στο Θεωνά, παραθέτει μεγάλα τμήματα του κώδικα πολύ ενδιαφέροντα (Νέος Ελληνομνήμων 4 (1904) 191-202). Το έργο αυτό θεωρείται πλέον ότι είναι νόθο και ψευδώς αποδίδεται στο Σχολάριο, κατά τον Dölger (Franz Dölger, Ein literarischer und diplomatischer Fälcher der 16. Jahrhundert, Metropolit Macarios von Monembasia, στο Otto Glaunning zum 60 Geburtstag, Leipzig 1936, σελ. 25-36).

Εσφαλμένα θεωρήθηκε, ότι ο Σχολάριος υπήρξε μαθητής του Ματθαίου

Καμαριώτη, ενώ κατά το Θεόδωρο Ζήση (σ. 86) του Σχολάριου υπήρξε μαθητής ο Καμαριώτης, καταγόμενος από τη συνοικία «Καμάρα» της Θεσσαλονίκης. Πάντως, όπως φαίνεται κι από τους Griechischen Kopisten (σελ. 61) τα χέρια γραφής Σχολάριου-Καμαριώτη μοιάζουν, πράγμα που σημαίνει, ότι ο ένας επηρεάζεται από τον άλλο.

Μεγάλο πρόβλημα αναφύεται γύρω και από τη σχέση των επιθέτων Σχολάριος-Κουρτέσης. Ο Ζήσης (σ. 69) προσθέτει ότι είναι «τόσον μάλιστα προβληματικόν, ώστε να συζητείται αν ο Γεώργιος ή Γεννάδιος Σχολάριος είναι το αυτόν πρόσωπον προς τον Γεώργιον Κουρτέσην Σχολάριον». Λίγο πιο κάτω μάλιστα παρατηρεί, πως «το περίεργον με το επίθετον Κουρτέσης είναι ότι η χρήσις του δεν είναι διάσπαρτος εις την χειρόγραφον παράδοσιν» (σ. 69) ενώ δεν παραλείπει να σημειώσει, ότι «το Κουρτέσης είναι συνώνυμον του Σχολαρίου σημαίνον τον αυλικόν (κούρτη=αυλή)» (σ. 72) και πως «η μόνη αναμφίβολος επωνυμία ... διαδεδομένη δε ευρέως εν τη παραδόσει είναι το όνομα Σχολάριος, ουχί δε το λατινίζον Κουρτέσης» (σ. 72). Παρόλα αυτά όμως στον κώδ. Marcianus Gr. DCVIII του ΙΕ΄ αιώνα το Χρονικόν του Μιχαήλ Παναρέτου, «*Περὶ τῶν τῆς Τραπεζοῦντος βασιλέων, τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ὅπως καὶ πότε καὶ πόσον ἕκαστος ἐβασίλευσεν*», εμφανίζει μεγάλο λογοθέτη με το όνομα *κῦρ Γεώργιος ὁ σχολάρις*, (Λάμπρος Πανάρετος, σ. 264). Η χρονολόγηση τον τοποθετεί γύρω στο 1340, δηλαδή 60 περίπου χρόνια πριν τη γέννηση του δικού μας Σχολαρίου. Πρόκειται για οικογένεια με μεγάλες ρίζες σ' όλη τη βυζαντινή αυτοκρατορία; Λίγο πιο κάτω στον ίδιο κώδικα (φ. 294ᶜ): *Μηνὶ Ἰουνίῳ ἔτους ,ϛωνα΄* (6851=1343) *ἦλθον οἱ Ἀμιτιῶται εἰς πόλεμον ... ἀπῆλθεν ὁ μέγας δοὺξ ὁ Σχολάριος, καὶ παρέλαβε τὸν κῦρ Μιχαὴλ ...*, δείχνει ότι ο Σχολάριος εξετράπη σε οικογενειακό από τίτλο ή αξίωμα. Στο φ. 294ᵛ *ἐτιμήθη ὁ Σχολάρις ὁ κῦρ Νικήτας μέγας δούξ, Γρηγόριος ὁ Μειζομάτης μέγας στρατοπεδάρχης ... ὁ υἱὸς τοῦ Σχολάριος παρακοιμώμενος, Μιχαὴλ ὁ Μειζομάτης ἀμυρτζαντάριος ...*, όπου φαίνεται το «Σχολάριος» σαν αξίωμα.

Στον ίδιο κώδικα στο φ. 300ᵛ διαβάζουμε: *τῷ ,ϛωξθ΄* (6869=1361) *Ἰνδικτιῶνος ιδ΄, μηνὶ Ἰουλίῳ ... ἐκοιμήθη ὁ μέγας δοὺξ Νικήτας ὁ Σχολάρις*· όπου το Σχολάριος εμφανίζεται σαν οικογενειακό επίθετο. Τέλος στο φ. 301ᵛ: *Μηνὶ Ἀπριλίῳ Ἰνδικτιῶνος α΄ τοῦ ,ϛωοα΄* (6871=1363) *ἔτους ἀπήλθαμεν μετὰ τοῦ βασιλικοῦ κατέργου εἰς τὴν μεγάλην Πόλιν, ὅ τε μέγας λογοθέτης κῦρ Γεώργιος ὁ Σχολάρις καὶ ὁ πρωτοσεβαστὸς καὶ πρωτονοτάρις Μιχαὴλ ὁ Πανάρετος ὁ ταῦτα γράφων, καὶ προσεκυνήσαμεν προσκυνήσεις φοβεράς.*

Με την εκτενή αυτή παράθεση δείχνουμε, ότι το όνομα Σχολάριος εξετράπη σε οικογενειακό επίθετο από αυλικό αξίωμα. Συνεπώς πριν ακόμη γεννηθεί ο Σχολάριος, που εξετάζουμε, ήταν ήδη διακλαδισμένο το δέντρο της οικογένειάς του, ώστε να πλεονάζει η άποψη πως ο ίδιος ο Γεώργιος

κατάγεται από γενιά αυλικών σχολαρίων. Η άλλη πάλι άποψη του Ζήση, ότι το Κουρτέσης είναι υπείσακτο των λατινοφρόνων για την υπερακόντιση της στερεάς ορθοδοξίας του αίρεται επίσης και από δύο ακόμη μαρτυρίες του Ζαχαρία Τσιρπανλή, που παρατίθενται ευθύς αμέσως. Σύμφωνα με αυτές στο Ελληνικό Κολλέγιο της Ρώμης γράφηκαν δύο μαθητές με το επώνυμο *Κουρτέσης*.

Έτσι με στοιχεία α/α 130. (22.XI.1593) αναφέρεται στο Colleggio Greco εισαγωγή του Georgio Cortese (Γεωργίου Κουρτέση από το Lungro di Calambria, αλβανόφωνο χωριό της επαρχίας Cosenza, που σπούδασε Γραμματική, Ανθρωπιστικά Γράμματα, Φιλοσοφία και Θεολογία. Σε έγγραφο της 13.5.1642 από το Lungro ο Giorgio Cortese "Scriva comme un arciprete rettore della Terra di Lungro di Calambria" (Τσιρπανλής σ. 336/7).

Ο άλλος μαθητής του Κολλεγίου είναι ο Johannes Cortesius με α/α 267.26.X. ελληνικής καταγωγής από τη νήσο Χίο (Τσιρπανλής σ. 417/8). Στα ελληνικά αποδίδει το όνομα Ιωάννης Κορτέσσιος —Κουρτέσης— Κορέσσιος. Φαίνεται λοιπόν, ότι υπάρχει και οικογενειακός κλάδος επωνύμου Κουρτέσσης (-σης), που εξελίχθηκε σε Κορτέσιος, Κορέσσιος, Cortese χωρίς να είναι απαραιτήτως λατινική επινόηση, για να βληθεί απλά και μόνο η ποιότητα ή το ορθόδοξο ύφος του Σχολαρίου, που σε τελική ανάλυση παραδίνεται από την ιστορική μνήμη αναλλοίωτο και ορθόδοξο.

Ο Παναγιώτης Ζιώγας στη διατριβή του για τα «Προβλήματα παιδείας του ελληνισμού στα πρώτα χρόνια της Τουρκοκρατίας», έχει μια αξιόλογη παρατήρηση σχετικά με τις ομάδες λογίων του Βυζαντίου «που στρέφονται στη Δυτική Θεολογία και Εκκλησία, γνωρίζουν τη λατινική γλώσσα, μελετούν Λατίνους θεολόγους, τους οποίους και μεταφράζουν στην ελληνική, όπως το Θωμά τον Ακινάτο, και κάνουν γνωστή τη Λατινική Θεολογία στο Βυζάντιο. Και ο Γεώργιος Σχολάριος μετέφρασε και σχολίασε το έργο του Ακινάτου "De ente et essentia", το οποίο αφιέρωσε στο μαθητή του Ματθαίο Καμαριώτη· βλ. Σχολαρίου Άπαντα, τ. 8, σ. 24, (Ζιώγας, σ. 20/21).

Λίγο πιο κάτω ξεκάθαρα σημειώνει ότι «Οι ενωτικοί —γίνεται λόγος εδώ μόνο για τους λογίους της ελληνικής παιδείας— βασίζουν την ελπίδα τους για την αποσόβηση του τουρκικού κινδύνου μόνο στη συνεννόηση και τη συνεργασία με τη Δύση». «Με τη λειψανδρία και το λοιμό, από τον οποίο επί πολλά χρόνια αποδεκατίζεται η Κωνσταντινούπολη, αυτή δε θα αντέξει ούτε στην πρώτη έφοδο των Τούρκων, αν δε βοηθήσουν οι Ευρωπαίοι· ακόμη η βοήθεια θα ενθαρρύνει και τους Έλληνες στον αγώνα τους· γιατί μόνο στην ισχυρή αντίστασή τους θα συντρέξει ο Θεός», λέει στη Σύνοδο της Φλωρεντίας ο Γεώργιος Σχολάριος, που εξέφραζε τότε τις απόψεις των ενωτικών· βλ. Σχολαρίου Άπαντα, τ. 1, σ. 300, 303. (Ζιώγας, σ. 22/23).

Τέλος για να κλείσουμε το θέμα για το Σχολάριο σημειώνουμε το

περιστατικό με τον Ιουβενάλιο, ο οποίος *πρῶτον μὲν ἦν χριστιανός, εἶτα γέγονεν Ἰουδαῖος, εἶτα τοῖς τοῦ Μωάμεθ συνωργίαζεν αἱρεσιώταις, εἶτα αὐτοματιστής, εἶτα χριστιανοκατήγορος*, Σχολαρίου Ἅπαντα, τ. 4, σ. 482» (Ζιώγας, σ. 29). Ο Σχολάριος λοιπόν με επιστολές του προς τον άρχοντα Μανουήλ Ραούλ Οισή τον εξώθησε σε απόφαση θανάτωσης με μαρτυρικό θάνατο του Ιουβενάλιου «και υπάρχουν, φαίνεται, πολλοί που κατακρίνουν αυτή τη σκληρή πράξη. Ο Γεννάδιος, λοιπόν, για να καλύψει το Ραούλ και για να τον τονώσει ηθικά, του γράφει αυτήν την επιστολή και τον επιδοκιμάζει και τον συγχαίρει για την πράξη του»,... /Σχολαρίου Ἅπαντα, τ. 4, σ. 483/8 και 481/ (Ζιώγας, σ. 30).

Δαμασκηνός Στουδίτης (Θράξ;) – 1/4 ΙΣΤ΄ αι. – †1577

(Γλαβίνας, Ληστή-Ρεντίνα, σσ. 341-343).

Εμφανίζεται να χρηματίζει επίσκοπος Ληστής και Ρεντίνας και είναι γεννημένος στη Θεσσαλονίκη στις αρχές του ΙΣΤ΄ αι., από γονείς πιθανότατα θρακικής καταγωγής, που διέμεναν στη συνέχεια στη συμπρωτεύουσα. Έζησε αρκετά χρόνια στην ΚΠολη σπουδάζοντας με δάσκαλο το Θωμά/ Θεοφάνη Ελεαβούλκο Νοταρά. Καρείς μοναχός ονομάστηκε Δαμασκηνός με το προσωνυμικό Στουδίτης. Σαν υποδιάκονος εκήρυττε στους ναούς. Συγγραφικό του έργο είναι ο «Θησαυρός». Μεταξύ 1558, όποτε ήταν ιερομόναχος, και 1574, γίνεται επίσκοπος της παραπάνω επισκοπής.

Στο χφ. 24 της μονής Ολυμπιώτισσας Ελασσόνας σημειώνει με το χέρι του, ότι είναι και πρόεδρος Πολιανής και Δημονίκου και Ελασσόνας. Από τον Ιερεμία Β΄ τον Τρανό στέλνεται στη Μικρή Ρωσία σαν έξαρχος του Οικουμενικού Θρόνου. Ο Στέφανος Γκέρλαχ τον θεωρεί πολύπλευρο ταλέντο και τον πιο αξιόλογο πνευματικό άντρα της εποχής. Συγγραφέας πολλών εκκλησιαστικών έργων και πραγματειών πεθαίνει το 1577.

Ο Γλαβίνας στην υποσ. 55 των σ. 342-343 δίνει πλήρη βιβλιογραφία.

Ο Δαμασκηνός επισημαίνεται εδώ σαν άτομο με συνδέσεις με το θρακικό χώρο, χωρίς ακόμη επισήμανση χφφ. κωδίκων του, πράγμα που θ' ακολουθήσει στα επόμενα μέρη.

Δημήτριος Ραούλ Καβάκης (-κος) ο Θραξ – ΙΕ΄ αι.

Βλέπε σχετ. 6/61.

Βακαλόπουλος Ι (σ. 339), ΙΙ (σ. 225)· Σάθας, Μεσ. Βιβλ. Ι (σ. 126).

Ο Δημήτριος υπογράφει τα έργα του σαν *Σπαρτιάτης καὶ Βυζάντιος* ή ακόμη *Ἕλλην τε καὶ Θρᾷξ· οὐ καληγράφος* (!) *ἀλ' ἐξ ἀρχοντικῆς τάξεως συγκλητικῆς*. Υπήρξε ρομαντικός οραματιστής του Πλήθωνα (Γεμιστού).

Ο Σάθας διασώζει ότι ο Καβάκης ή Καμπάκης, όπως επίσης τον αναφέρει, γράφει μια σύντομη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους για το γιο του.

Δημήτριος Χαλκεόπουλος - 1/2 ΙΕ΄αι.

(A. B. Garcia, Cod. Esc. Ω III 2 (535) p. 3).

Όπως και ο Αθανάσιος Χαλκεόπουλος είναι γραφέας πολλών κωδίκων και γράφει με δύο τύπους γραφής, που, όπως αναφέραμε και για τον Αθανάσιο, από τον Harlfinger κατατάσσονται στους «Eugenikos Schrift» και «Sguropulos Schrift» τύπους γραφής.

Διονύσιος μητροπολίτης Αδριανουπόλεως ο Χίος, κατά κόσμον Δημήτριος Άμοιρος - 1690/5-1774

(Άμαντος, Τα γράμματα εις Χίον, σσ. 199-200· Ιωσηφίδου, Διονύσιος Αδριανουπόλεως, σσ. 666-670).

Λεπτομέρειες για τη ζωή της οικογένειάς του, τις σπουδές του και τη νεότητά του δεν γνωρίζουμε. Το 1739 γίνεται μητροπολίτης Αδριανούπολης και μένει στη θέση αυτή μέχρι το 1774. Πεθαίνει εκείνο το έτος ή λίγο μετά.

Υπήρξε καλός ρήτορας και προστάτης των γραμμάτων. Ο Σάθας παραθέτει εκτενή βιβλιογραφική αναφορά γι' αυτόν. Έγραψε ομιλίες που τυπώθηκαν σε δυο βιβλία στη Βενετία το 1777 και 1778.

Το 1759 μετά από κλήση του Σεραφείμ Β΄ υπηρέτησε σαν καθηγητής σε φιλολογικά και θεολογικά μαθήματα στην Πατριαρχική Σχολή ΚΠόλεως (σ. 667-668). Ο Ιωσηφίδης σημειώνει ότι με παρέμβαση των Τούρκων εξαναγκάστηκε σε παραίτηση. Δεν επισημάνθηκαν ακόμη αυτόγραφά του χφφ.

Διονύσιος ιερομόναχος Καλλιουπολίτης

(Γεράσιμος Μικραγιαννατίτης, σ. 56· βλέπε και Α΄ μέρος 4/257).

— Βιβλιογράφος του κ. 56 και αφιερωτής των κ. 58,10.
— Στο Α΄ μέρος μνημονεύεται σαν «Διονύσιος ιερομόναχος ο Στουδίτης»
— 1582.
— Κώδ. Λάμπρου 103.22.
— Κώδ. Αγίας Άννης 104.23.

Διονύσιος Κωνσταντινουπόλεως Δ΄ ο Μουσελίμης Σερ(ι)ογλάνης - 1678-1683

(Λάμπρος I-II).

— Απολογία εις τας περί της πατριαρχείας ψήφους κώδ. 2328, 1 σημ.
— Ευχαί εις την Θεοτόκον κώδ. 2585,16.
— Υπόμνησις περί θαύματος Θεοτόκου 2587, 17.

Έργα τούτου, χωρίς να διευκρινίζεται αν είναι αυτόγραφα, υπάρχουν στους αθωνικούς κώδικες Λάμπρου 4122. 4687 (1683). 4738,6 σημ. 4807,7 σημ. (1678). 5425.

Ο Διονύσιος είναι θρακικής καταγωγής.

Διονύσιος Πίστης εκ Ξάνθης

(Λάμπρος ΙΙ).

Συνέγραψε «Πασχάλια», κώδ. 6016,1 και «Ποικιλία», κώδ. 5770. 5771. Δεν αποσαφηνίζεται, αν είναι αυτόγραφοι.

Ελένη Κατελούζαινα, μεγάλη κυρά Αίνου

(Λάμπρος Ι, ΙΙ)

Συνέγραψε «Βίβλος καλλίστη αββά Ησαΐου», που σώζεται στ' αθωνικά χφφ. 736,1. 4652,13.

Εμμανουήλ Τιμόνης ιατρός εκ ΚΠόλεως – 1669-±1720

('Αμαντος, Τα γράμματα εις Χίον, σσ. 122-123).

Η καταγωγή της οικογένειας Τιμόνη είναι από τη Χίο (βλ. σχετικά το άρθρο Μ. Παϊδούση, Η ιατρική εις την Χίον κατά τους τελευταίους αιώνες, Περιοδικόν του εν Χίω συλλόγου Αργέντη, τ. 2 (1939) σ. 113).

Γεννήθηκε στην ΚΠολη το 1669, σπούδασε στην Πάντοβα και το 1703 έγινε διδάκτορας στην Οξφόρδη και μέλος της Royal Society. Το 1714 διαβάστηκε εκεί μελέτη του, «*Περὶ τοῦ εὐλογιασμοῦ, ἤτοι τῆς μεταδόσεως τῆς εὐλογίας ἀπὸ ἄνθρωπο εἰς ἄνθρωπον*».

Σύμφωνα με την άποψη του Παϊδούση (σ. 122/3) «η σχετική περί ευλογιασμού μελέτη του Τιμόνη αποτελεί το πρώτο γραπτό μνημείο της παγκοσμίου ιατρικής φιλολογίας περί του θέματος τούτου και εδημοσιεύθη εις το Philosophical Transactions». Το 1720 ανακοινώθηκε στη Royal Society of London άλλη ανακοίνωσή του για το λοιμό της ΚΠολης «De peste Constantinopolitanae».

Οι μελέτες αυτές έκαναν τον Τιμόνη γιατρό του σουλτάνου.

Ευθύμιος Βυζάντιος, ηγούμενος Στουδίου

(Λάμπρου Ι).

Συνέγραψε επιστολή προς αυτόν στον αθωνικό κώδ. 3809,91.

Θεόδωρος Εκκλησιαστής Αδριανουπόλεως

(Λάμπρος ΙΙ).

Συνέγραψε «Εξήγησις εις το μνημόσυνον», αθωνικός κώδ. 4884,2.

Θεόδωρος Κυζίκου

(Λάμπρος Ι).

Συνέγραψε «Χρονικόν», αθωνικός κώδ. 3758,41.

Μοναχός Θεόκλητος Καρατζάς ο Βυζάντιος – ΙΗ΄ αι.

(Λάμπρος Ι-ΙΙ. Βλ. και Α΄ μέρος 4/260-261).

Συνέγραψε «Σύνταγμα κανόνων» (Νομοκάνων), αθωνικοί κώδ. 795,3. 796. 5776.

Αρχιμανδρίτης Θεόκλητος Πολυειδής εξ Αδριανουπόλεως – 1/2 ΙΗ΄ αι.

(Λυριτζής, Κοινότητες Αυστρουγγαρίας, σ. 29).

Είναι ο συγγραφέας του βιβλίου «Αγαθάγγελος», που ήταν συλλογή προφητειών σχετικών με την εθνεγερσία. Καταγόταν από την Αδριανούπολη, σπουδαίας μόρφωσης κληρικός, εφημέριος ελληνικής κοινότητας Τοκάιας Ουγγαρίας. Εργάστηκε για την καλλιέργεια φιλελληνισμού στην Ευρώπη σαν τον Κοσμά Αιτωλό του εξωτερικού.

Ιακωβάκης Ρίζος Νερουλός ΚΠολίτης – 1828/9.

(Δασκαλάκης, Κείμενα-Πηγαί, τ. Α΄, σ. 321-322· Κούκου, Νικηφόρος Θεοτόκης, σσ. 94-95).

Από το Δασκαλάκη το όνομά του περιέχεται σε αναφορά των κατοίκων της Σερίφου, «*Πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματέα τῆς Σ. Κυβερνήσεως κύριον Ν. Χρυσόγελον, εἰς Αἴγιναν*», για την αποστολή στο νησί τους δασκάλου αλληλοδιδακτικής, μια και οι κάτοικοι τελείωσαν το σχολείο, που έχτιζαν, όπως είχαν ενημερώσει και τον Ρίζο Νερουλό.

Η Ελένη Κούκου μνημονεύει βιβλίο του Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού, όπου σχολιάζονται το συγγραφικό έργο του Νικηφόρου Θεοτόκη και του Ευγένιου Βούλγαρη και αξιολογούνται συγκρινόμενα μεταξύ τους (Jacob Riso-Neroulos, Cours de Litterature grecque moderne, Génève 1828, σελ. 139).

Ιάνος Λάσκαρης (1445-1535)

(Βακαλόπουλος Ι, σ. 330-334).

Δεν είναι απόλυτα γνωστή η καταγωγή του. Υπήρξε κι αυτός ένας μεγάλος λόγιος της φυγής, που έζησε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του στη Δύση.

Σπούδασε στην Πάδοβα και από τον Ιούλιο του 1463 διδάσκει αρχαία ελληνική φιλολογία στο πανεπιστήμιο του Μιλάνου. Τέλη του 1464 φεύγει για Νεάπολη και μετά για Μεσσήνη.

Με τη μεσολάβηση του δασκάλου του Δημήτριου Χαλκοκονδύλη γνωρίζεται με το μαικήνα Lorengo dei Medicci. Διορίζεται μάλιστα βιβλιοθηκά-

ριός του. Ανάμεσα στα έτη 1489-1492 κάνει δυο ταξίδια στον ελληνικό χώρο προς άγραν ελληνικών χφφ. σύμφωνα με το πνεύμα που είχε καταλάβει τους άρχοντες της εποχής εκείνης, να εμπλουτίζουν τις βιβλιοθήκες τους με ελληνικά χφφ. που θα προμηθεύονταν από τον καθημαγμένο ελληνικό χώρο κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες και με όποια μέσα μπορούσαν.

Στην Κέρκυρα ο Γεώργιος Έπαρχος, συγγενής του, τον διευκολύνει. Ακολουθεί η Ήπειρος, η Ακαρνανία, η Θεσσαλία και φυσικά τα Μετέωρα και μετά η Θεσσαλονίκη. Στην τελευταία προμηθεύεται χφφ. από συγγενείς του νεκρού κιόλας Ματθαίου Λάσκαρη, από το Δημήτριο Σγουρόπουλο κι άλλους. Επόμενος σταθμός η ΚΠολη, όμορφη μεν ακόμη σαν απόηχος της Βασιλεύουσας, απογυμνωμένη όμως από πνευματικό υλικό, γι' αυτό και η πορεία του μεταβάλλεται προς Αδριανούπολη, Σωζόπολη, Σέρρες, Άγιον Όρος —πήρε από εκεί θαύμασια χφφ. αντί πινακίου φακής— και Κρήτη.

Συνολικά 200 χφφ. πέρασαν μ' αυτόν τον τρόπο στην Ιταλία, την εποχή που ο Άλδος Μανούτιος στη Βενετία εξέδιδε τους αρχαίους συγγραφείς.

Το 1492 γίνεται καθηγητής στη θέση του δασκάλου του Χαλκοκονδύλη. Το 1494 φεύγει στη Γαλλία και διορίζεται σαν βασιλικός βιβλιοθηκάριος των βασιλέων Καρόλου Η΄, Λουδοβίκου ΙΒ΄ και Φραγκίσκου Α΄. Συχνά αναλαμβάνει διπλωματικές αποστολές στην Ιταλία.

Σύμφωνα με το Μάρκο Μουσούρο ο Λάσκαρης, με τις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων στα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, γίνεται ο πρόξενος των Ελλήνων. Τα συγγράμματά του και τα έργα του απόκεινται στην Εθνική Βιβλιοθήκη του Παρισιού.

Ιερεμίας Τρανός – 1536-1576

(Δημητρακόπουλος, Σχολεία Τρικάλων, σ. 90· Σάθας, Ιερεμίας Β΄· Γλαβίνας, Μητροπολίται Θεσσαλονίκης, σσ. 322-323).

Από μητροπολίτης Λαρίσης εξελέγη πατριάρχης ΚΠόλεως (1568/9 - Μάιο 1572). Καταγόταν από την Αγχίαλο της Θράκης και είχε δάσκαλο το Ματθαίο Κρητικό. (Βλ. σχετικά Νικολάου Τωμαδάκη, Μητροφάνης Θεσσαλονίκης και Ματθαίος ο ρήτωρ και διδάσκαλος και υμνογράφος οι Κρήτες εν Μακεδονία (16ος αι.), ΕΕΒΣ 44 (1979-1980), σσ. 117-140). Μαζί μ' αυτόν δάσκαλοί του αναφέρονται οι Δαμασκηνός Ναυπάκτου και Άρτης, Ιερόθεος Μονεμβασίας και Αρσένιος Τορνόβου (Δημητρ. σ. 93). Ο Δημητρακόπουλος παραθέτει ανεπιβεβαίωτη πληροφορία, ότι ο Ιερεμίας ήταν «Θεσσαλιώτης» και τονίζει, ότι είναι βάσιμες οι υποθέσεις, ότι πραγματικά η οικογένεια είχε «θεσσαλική χροιά», όπως και οι Καντακουζηνοί. Η Αγχίαλος όμως της Θεσσαλίας φέρει την ονομασία Νέα Αγχίαλος και είναι μεταγενέστερη. Οσάκις λοιπόν γίνεται λόγος περί Αγχιάλου, νοείται ότι

αφορά σ' εκείνη της Ανατολικής Θράκης.

Ο Ιερεμίας —κατά το Turcograeciae του Μαρτίνου Κρούσιου— εκάρη μοναχός στη Σωζόπολη της Μαύρης Θάλασσας, στη μονή του Ιωάννου Προδρόμου.

Κατά το Γλαβίνα, ο Ιερεμίας απομακρύνθηκε από το θρόνο στο διάστημα από 29 Νοεμβρίου 1579 μέχρι 9 Αυγούστου 1580, αλλά δεν ήταν η μόνη πατριαρχεία του.

Τρεις υπήρξαν συνολικά οι πατριαρχείες του Ιερεμία Β', ενώ στα μεσοδιαστήματα ανέβηκαν στο θρόνο οι πατριάρχες Μητροφάνης Γ', Παχώμιος Β' Πατέστος και Θεόληπτος Β'.

Ιωάννης Αργυρόπουλος (±1415-1487)

(Griechischen Kopisten 800-1600, σσ. 94-95· A. B. Garcia, σ. 5· Βακαλόπουλος, σσ. 327-8 και 334-5· Άμαντος, Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων, σσ. 97, 99-100, 105).

Σύμφωνα με τους G. Kop. εμφανίζεται στο δημόσιο βίο στη σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας στην ηλικία των 23-25 ετών. Φίλος των μεγάλων ανθρωπιστών Francesco Filelfo, Bessarione, Palla Strozzi, Donato Acciaioli και δάσκαλος της ελληνικής (αριστοτελικής) φιλοσοφίας στην ΚΠολη (Ξενώνας του Κράλη) και στην Ιταλία. Πεθαίνει στην Ιταλία.

Κατά το Βακαλόπουλο ο Αργυρόπουλος πέρασε δύσκολα χρόνια στην Ιταλία, όπως δείχνει η επιστολή του Κων. Λάσκαρη προς τον ποιητή Ιωάννη Πάρδο: *... παραλείπω δὲ τὸν σοφὸν ἐμὸν καθηγητὴν Ἰωάννην τὸν Ἀργυρόπουλον ἐν μέσῃ ὁδῷ πενόμενον καὶ καθ' ἑκάστην τὰς ἑαυτοῦ βίβλους ἀποδιδόμενον* (P.G. 161, 957/8).

Αυτόγραφα έργα του κατά τους G. Kop. είναι:

— Eton. 113 (Ηρόδοτος).
— Mut.a.U.S. 14 (72) (Μ. Βασίλειος, Γρηγ. Νύσσης, Φώτιος).
— Oxon.An. T. 4.8. (Misc. 246) (Αριστοφάνης) φφ. 1-40.
— Paris. Doisl. 84 (Marg.) in 2° ff. 8^{v}, 18^{v}, 19^{v}, 70^{v}, (Βοήθιος).
— Vat. Gr. 24.

Στον κώδικα Bodleianus Baroccensis Gr. 37 ff. 34^{v} υπάρχει το πορτραίτο του Αργυρόπουλου την ώρα διδασκαλίας των μαθητών του στον Ξενώνα του Κράλη. Το έργο αυτό του S. Bernardinello υπάρχει στο βιβλίο του «Autografi grece e greco-latini in Occidenti», Padua 1979 (A. B. Garcia, σ. 5, § 9).

Ενώ κατηγορούσε τον Γεώργιο Τραπεζούντιο για μουσουλμανισμό, όταν ο ίδιος τελικά κατέφυγε στην Ιταλία, αναγκάστηκε να παραδεχτεί τον εαυτό του *δοῦλον τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ*, (Άμαντος, Σχέσεις, σ. 100).

Ιωάννης Βαϊοφόρος - 1/2 ΙΕ΄αι.

(A. B. Garcia, σ. 2).

Αναφέρεται ότι εργάστηκε μαζί με άλλους γραφείς, όπως τον Ιωάννη Χορτασμένο, το Στέφανο Μηδείας και το Γεώργιο Χρυσοκκούκη, στην αντιγραφή χφφ. στη μονή του Τιμίου Προδρόμου της Πέτρας. Δεν μνημονεύονται όμως στο άρθρο του αυτό χφφ. αυτόγραφά του.

Ιωάννης Ευγενικός Ίμβριος ο Μεταξόπουλος ή Νομοφύλαξ Ιωάννης ο διάκονος ο Ευγενικός ή Ιωάννης νοτάριος ο Ευγενικός - ±1400-1464

(Βλ. Α΄ μέρος 4/265· A. B. Garcia, σ. 3· Θ. Ζήση, Σχολάριος, σ. 65· Άμαντος, Σχέσεις, σ. 213).

Ο Garcia σκιαγραφεί τον Ιωάννη σαν βοηθό του αδελφού του Μάρκου στη σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας, συλλέκτη χφφ. και αντιγραφέα ενδιαφερόντων χφφ., που εναπόκεινται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Μαδρίτης. Ο Escor. Ω III 2 (535) φέρει επίσης τα φφ. 123^{v}-153^{v} αυτόγραφα του Ευγενικού, όπως και ο Leid. Periz. F6 του 1464 στα φφ. 123^{v}-129, φφ. 130-152 και στα φφ. 152^{v}-153^{v}, που ταυτίζονται βάσει γραφής.

Ο Paris. Gr. 2075 στα φφ. 333-334^{v} είναι επίσης αυτόγραφος του Ιωάννη.

Η γραφή του Ιωάννη υπήρξε τόσο χαρακτηριστική, ώστε να ωθήσει τον Harlfinger να ονομάσει αυτή τη σχηματοποίηση του τύπου σαν «Eugenikos Schrift». Στα σημειώματά του υπογράφει σαν, *Ὁ νομοφύλαξ Ἰωάννης ὁ διάκονος ὁ Εὐγενικός*, ή σπανιότερα *Ἰωάννης νοτάριος ὁ Εὐγενικός*, στον codex Vat. Urb. Gr. 95, όπως έδειξε ο Giorgio Mercati (Sopra alcuni autografi di Giovanni Eugenico, Bessarione 35 (1919), e altro; Opere minori raccolte in occasione del sentantessimo natalizio IV, Studi e Testi 79, Città del Vaticano 1937, σ. 61).

Ακόμη ο Vaticanus Graecus 125 περιέχει αυτόγραφο τμήμα του Ιωάννη Ευγενικού μαζί με άλλα χέρια γραφής, όπως συμβαίνει και στον codex Monacensis Gr. 186. Για τον Ιωάννη βλ. επίσης Vincent Laurent, Lexicon für Theologie und Kirche, Freiburg 5, 1032 κλπ.

Κατά τον Σπ. Λάμπρο (Παλαιολόγεια και Πελοποννησιακά, Αθήναι 1912/3, τ. Α΄, σ. 240-1) ο Ιωάννης συνέταξε με σύσταση του Σχολάριου το βίο και την ακολουθία του Μάρκου Εφέσου. Επίσης πριν από την άλωση έγραψε και εγκώμιο λόγο για το Μάρκο Εφέσου, εξαιτίας του οποίου ο Σχολάριος τον θεωρεί ότι δεν υστερεί από κανένα άλλο σε δύναμη ρητορική.

Σύμφωνα, τέλος, με το Μιχαήλ Δούκα (Ed. Bekker 1834, σ. 228) ο «νομοφύλαξ» Ιωάννης Ευγενικός έγραψε και *μονῳδίαν ἐπί τῇ ἁλώσει καὶ καταστροφῇ τοῦ ἐν Ἰσθμῷ περιβόλου*, που εκδόθηκε στο Bessarione 33 (1917) 186 κ.εξ.

Ιωάννης Θρακήσιος κουροπαλάτης – άγνωστη χρονολόγηση

(Λάμπρος ΙΙ).

Συνέγραψε υπόμνημα προς το βασιλέα Αλέξιο. Διασώζεται στο αγιορειτικό χφ. 4406,39. Πρόκειται για αυτόγραφο; Δεν είχα αυτοψία.

Ο τίτλος του Κουροπαλάτη ήταν τρίτος στη σειρά μετά τον Καίσαρα και τον Νομπελίσιμο στη βυζαντινή αυτοκρατορία. Σχετικά με τους 18 τίτλους ευγενίας στο Βυζάντιο σύμφωνα με το κλητορολόγιο του Φιλοθέου βλ. σχετικά: René Guillard, Études sur l'histoire administrative de l'empire byzantine: le césarat, OCP (Orientalia Christiana Periodica) 13 (1947), σ. 168 κ.εξ.· του ιδίου, Études sur l'histoire administrative de l'empire de Byzance: Obserbations sur le Cletorologe de Philothée, REB (Revue d'Études Byzantines) 20 (1962), σ. 159 κ.εξ.

Ιωάννης Καρυοφύλλης – 1610-1693

(Χρήστου Παν., Εκκλησ. Γραμ. τ. Β΄, σσ. 287-288).

Θρακικής καταγωγής, οπαδός των αντιλήψεων του Κυρίλλου Λούκαρη και του Θεοφίλου Κορυδαλλέα. Είχε μεγάλα πνευματικά προσόντα και ικανότητες και τιμήθηκε με μεγάλους τίτλους από την εκκλησία. Επί 20 έτη διοίκησε την πατριαρχική σχολή (1646-1664). Εξωτερικά ορθόδοξος είχε όμως καλβινικές απόψεις. Τα τετράδιά του, μέσα στα οποία υποστήριζε τις θέσεις του, τά έκαψε ο ίδιος. Χάθηκε έτσι το σύνολο της θεολογικής του διδασκαλίας και δεν μπορούμε νά 'χουμε ξεκάθαρη αντίληψη γι' αυτή. Υπέργηρος έφυγε στη Βλαχία, όπου και πέθανε.

Ιωάννης αναγνώστης ο Μαλαξός εν τω Γαλατά – 1557-1570

(Griechischen Kopisten 800-1600, σ. 98).

Ανεπιβεβαίωτη η θρακική καταγωγή των Μαλαξών. Τρεις συνολικά εμφανίζονται με το όνομα αυτό: ο Ιωάννης, ο Νικόλαος και ο Μανουήλ.

Ο Ιωάννης εμφανίζεται με κώδικα του 1565 με το επίθετο «Ευτελής» και μοναχός στη μονή Παναγίας Χρυσοπηγής στο Γαλατά. Χρονολογημένα χφφ. δικά του έχουμε στα έτη 1557-1570. Στην Αγγλία σώζονται 6 χφφ. με ποικίλη ύλη.

Ιωάννης Πλουσιαδηνός ή Ιωσήφ Μεθώνης ΚΠολίτης – 1429-1500

(Βακαλόπουλος ΙΙ, σ. 232).

Σύγχρονος του Μιχαήλ Αποστόλη και κωδικογράφος αξιόλογος με πολλά σωζόμενα χφφ. έργα του. Στα 1491 έγινε επίσκοπος Μεθώνης και στα 1500 βρήκε βίαιο θάνατο από τους Τούρκους κατά την άλωση της Μεθώνης

(βλ. σχετικά Man. Manoussakas, Recherches sur la vie de Plousiadenos, REB (Revue d'Études Byzantines) 17 (1959) 28-51· του ιδίου, Αρχιερείς Μεθώνης, Κορώνης, Πελοποννησιακά 3 (1959) 97-100).

Σε επόμενη συνέχεια αναλυτική αναφορά περί των χφφ. του.

ΤΕΛΟΣ Δ΄ ΜΕΡΟΥΣ

ΣΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ

(sic)	Πρόταση γραμματικά ή συντακτικά εσφαλμένη.
(!)	Λέξη ανορθόγραφη.
(27)	Ο μέσα σε παρένθεση αριθμός ταυτότητας του κώδικα δηλώνει την αρίθμηση που χρησιμοποιείται από τη βιβλιοθήκη, το μουσείο, την ιδιωτική συλλογή ή τη μονή. Ακόμη δηλώνεται και η παλιότερη αρίθμηση του κώδικα.
.....	Οι τελείες κάτω από τα γράμματα των σημειωμάτων, που αποκαθίστανται μέσα σε εισαγωγικά ή παρενθέσεις, δηλώνουν την κακογραφία των λέξεων από ευθύνη του αντιγραφέα, από φθορά του φύλλου στο σημείο εκείνο ή από φυσική φθορά χρήσεως και χρόνου.
[ ]	Σε αγκύλη μέσα αποκαθίσταται γνωστό σε μας κείμενο, που επαναφέρουμε στην αρχική του μορφή.
φ. - φφ.	φύλλο - φύλλα
χφ. - χφφ.	χειρόγραφο - χειρόγραφα.
// //	Κείμενο που εξοβελίζουμε λόγω διπλογραφής, διαγραφής ή επειδή είναι νόθο.
βλ. - πρβλ.	Βλέπε - παράβαλλε.
r - v	recto - verso (Εμπρόσθια και οπίσθια όψη του φύλλου).
σ. - σσ.	σελίδα - σελίδες.
/ /	Διαχωρισμός στίχων κατά την μεταγραφή των σημειωμάτων.
(;)	Άγνωστη η σημασία της λέξεως λόγω κακογραφίας του βιβλιογράφου.
χ^1, χ^2, χ^3 κλπ.	α΄ χέρι, β΄ χέρι, γ΄ χέρι,...

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΘΡΑΚΗ (Α-Γ ΜΕΡΗ)

αμαθής τις ιεροδιάκονος εν Αδριανουπόλει (1797) 6/44

Αβράμιος τάχα και ιεροδιάκων (1514-1534) 6/44-45

Αγαθάγγελος μοναχός ο Βυζάντιος (±1750) 4/238

Αθανάσιος Αδριανουπόλεως (4/5 ΙΖ΄ αι. - +1739) 6/45.

Αθανάσιος ο Φιλανθρωπινός και καθηγούμενος της Μονής του Αγίου Μάμαντος (1159) 4/238.

Αθανάσιος παπάς εν τω Γαλατά (1700-1734) 4/238-239.

Αλέξανδρος υιός Ιέρακος του Βυζαντίου (1593) 4/239.

Αλέξιος αναγνώστης εκ πόλεως της του Γαλατά (1732) 4/239.

Αλέξιος πρωτοψάλτης και νομοφύλαξ (1483) 4/239.

Αμβρόσιος μοναχός εκ Γαλατά της Βυζαντίδος (1720) 4/240.

Αναστάσιος ιερομόναχος τουπίκλην Βουρδής (±1300) 4/240.

Αναστάσιος Προικονήσιος ο και δομέστικος (1795) 4/240-241, 6/45-46.

Ανδρόνικος διάκονος (ή Ανδρόνικος μοναχός) (1446) 6/46-47.

Ανδρόνικος Κάλλιστος (1400-1487) 6/47-48.

Ανδρόνικος Λάσκαρις Παζίκης Βιζάντιος (sic) (4/4 ΙΕ΄ αι.) 4/241, 6/48.

Ανδρόνικος Χαλκεόπουλος (ΙΕ΄ αι.) 6/48.

Ανδρόνικος χαρτοφύλαξ εκ Βυζαντίου (1720) 6/48-49.

΄Ανθιμος εξ Ανδριανουπόλεως (1643-1672) 4/241-242.

΄Ανθιμος ιερομόναχος υιός Δημητρίου Επιβατηνού (1827-1831) 6/49.

΄Αννα (ΙΓ΄ αι.) 5/167.

΄Αννα Κομνηνή (1/2 ΙΒ΄ αι.) 4/242-243.

Αντώνιος ιερεύς τάχα και πνευματικός (1550) 4/243.

Αντώνιος μοναχός εν τη μονή της Χώρας (1088-1089) 4/243-244.

Αντώνιος υιός Λάσκαρη (ΙΣΤ΄ αι.) 4/244.

Απόστολος Ανδρίστης (ή Ανδρίστος) γραφεύς πενιχρός (1616) 6/49-50.

Απόστολος Κώνστας εκ Χίου εν ΚΠόλει (1796-1821) 5/167-170.

Αρσένιος μοναχός της μονής του Προδρόμου (4/4 ΙΒ΄ - 1/4 ΙΓ΄ αι.) 4/244, 5/170.

Αχίλλειος ιερομόναχος και καθηγούμενος μονής Προδρόμου εν τω νησίω της Σωζοπόλεως (1572) 4/245.

Βατάτζης ιερεύς Καλιουπόλεως (sic) (1539) 4/245.

Βησαρίων ευτελής θύτης (1/2 Ι΄ αι.) 4/245.

Βησαρίων Μακρής εξ Ιωαννίνων (1635-1699) 6/52-53.

Γαβριήλ μοναχός (1/2 ΙΒ΄ αι.) 4/246.

Γαβριήλ τάχα και ιερομόναχος ο εκ Καλλιουπόλεως (1566-1583) 4/246-248, 6/53-55.

Γαβριήλ μοναχός ο Κουτλουμουσιανός από χωρίον Επιβάτες από Κωνσταντινούπολιν (1865-1906) 4/248.

Γαλακτίων Μαδαράκης ιερομόναχος (1343-1344) 4/248-249, 6/55.

Γεράσιμος μητροπολίτης Ράσκας ο Κωνσταντινουπολίτης (1778-1779) 4/249-250.

Γερμανός μοναχός ο Στουδίτης (1075) 6/55-56.

Γεώργιος ο εξ Αδριανουπόλεως (ΙΖ΄ αι.) 6/56.

Γεώργιος Βασιλικός εκ της επταλόφου ΚΠόλεως (1542-1573) 5/171, 6/56.

Γεώργιος Γαλησιώτης (1278-1357) 6/56-57.

Γεώργιος διάκονος ο Δοκειανός (1422) 4/250.

Γεώργιος Ευγενικός ο Βυζάντιος (2/2 ΙΕ΄ αι.) 6/57.

Γεώργιος Κόντις ο Ρήτωρ μητροπόλεως

Αίνου (1599-1626) 4/250-251, 6/57.
Γεώργιος Κωνσταντίνου ο Αδριανουπολίτης (1824) 4/251-252.
Γεώργιος εκ της Κωνσταντινουπόλεως (1542) 4/252.
Γεώργιος Παρασχόπουλος ΚΠολίτης (1824) 4/252.
Γεώργιος ο πρόξιμος ο Συλημβρινός (1388) 4/252-253.
Γεώργιος Ραιδεστινός (1805) 4/253.
Γεώργιος Ρετσιπέρογλου Ραιδεστινός (1866-1937) 6/58.
Γεώργιος Σανταλτζί Σοβατζόγλου ο κε (!) Βυζάντιος (1743) 4/253.
Γεώργιος Σπηλαιώτης ΚΠολίτης (ΙΕ΄ αι.) 5/171-172.
Γεώργιος Σχολάριος (Γεννάδιος) (1/2 ΙΕ΄ αι.) 4/253-254, 5/171, 6/58.
Γεώργιος Χρυσοκούκκης (ή Χρυσοκόκκος) (2/2 ΙΔ΄ αι. - 1/4 ΙΕ΄ αι.) 6/59.
Γιάγκος μαθητής του Κρουστάλλα εν ΚΠόλει (1818) 4/254.
Γρηγόριος Αγαπητός εξ Ηρακλείας (1548) 4/254-255.
Γρηγόριος ιερομόναχος ο κατά κόσμον Αλύατος (1435-1445) 4/255, 6/59-60.
Γρηγόριος ιερομόναχος της μονής Ευεργέτιδος (1065) 4/256.
Γρηγόριος ιερομόναχος εις την Μάκρην του Μαρώνειας (1721) 4/256.

Δαβίδ ο Ραιδεστινός (1433-1436) 4/256.
Δανιήλ ιερομόναχος Καλλιπολίτης (1854) 5/172.
Δημήτριος Ανατολικός ιερεύς εν ΚΠόλει (1354) 6/60-61.
Δημήτριος ιερεύς ή Διονύσιος ιερομόναχος (1562-1564) 4/257.
Δημήτριος Ραούλ Καβάκης ή Καβάκος (ΙΕ΄ αι.) 6/61.
Δημήτριος Χατζή Σπανδωνής (μοναχός Σαμουήλ Κουτλουμουσιανός) ο Βυζάντιος (ΙΗ΄ αι.) 6/61-62.
Διονύσιος ιεροδιάκων Μοσχοννησίων (ΙΘ΄ αι.) 5/172-173.
Διονύσιος ιερομόναχος ο Στουδίτης (1582) 4/257.
Διονύσιος μοναχός των Αβραμιτών εν ΚΠόλει (981) 6/62.
Δωρόθεος διάκονος αμαρτωλός (±950) 4/257.

Ευγένιος ιεροδιάκονος Ξηροποταμηνός (1844) 4/258.
Εμμανουήλ εκ ΚΠόλεως (ΙΕ΄ αι.) 6/62.
Ευφημιανός ιεροδιάκονος εν ΚΠόλει (1705) 4/258.

Θεοδόσιος ιεροδιάκονος εξ Αδριανουπόλεως (1699) 4/259.
Θεοδόσιος ιερομόναχος ο και Θεόφιλος (1/2 ΙΣΤ΄ αι.) 6/62.
Θεοδόσιος Ζυγομαλάς Ναυπλιεύς (1544-1604) 6/62-63.
Θεόδωρος Αγιοπετρίτης (Μονής Αετίου αρχαϊστί Πέτρας καλουμένης) (2/2 ΙΒ΄ αι.) 6/63.
Θεόδωρος Αινίτης ... ονομαζόμενος Ζαβός (1785) 4/259, 6/63-64.
Θεόδωρος εν τη βασιλευούση των πόλεων (1293) 4/259.
Θεόδωρος ιερεύς εκ ΚΠόλεως (1460) 6/64.
Θεόδωρος ταπεινός Ραιδεστινός (1/2 ΙΔ΄ αι.) 4/259.
Θεόκλητος Καρατζάς ο Βυζάντιος (1767-1783) 4/260-261.
Θωμάς μοναχός μονής Ευεργέτιδος (1/2 ΙΓ΄ αι.) 4/261.
Θωμάς ιερεύς εν ΚΠόλει (1572) 4/261.

Ιάκωβος μοναχός (1841-1879) 4/261-263.
Ιάκωβος μοναχός εν Μάδυτα (1855-1889) 4/263.
Ιέραξ ο Βυζάντιος Μέγας Λογοθέτης (1530-1610) 6/64.
Ιερόθεος ιερομόναχος (1670) 4/263.
Ιωακείμ ιερομόναχος (1696) 4/264.
Ιωαννάκης Λείβης ποστέλνικος ο εκ Σωτήρος της Ζαγοράς (1754) 6/64.
Ιωάννης αναγνώστης ΚΠόλεως (12..;) 6/64-65.
Ιωάννης Ασκανδάλης ιερεύς και πρωτέκδικος μητροπόλεως Αίνου (ΙΔ΄ αι.) 6/65.
Ιωάννης Αριστάρχης μπέης εκ ΚΠόλεως (1811-1897) 6/65-67.
Ιωάννης ιερεύς και μέγας σακελλάριος (1686) 4/264, 6/67-68.
Ιωάννης ιερεύς και ανάξιος νομικός (1319)

6/68-69.
Ιωάννης ιερεύς και χαρτοφύλαξ Αδριανουπόλεως (1605) 4/265.
Ιωάννης Καλλιάρχης Χίος εν ΚΠόλει (ΙΗ΄ αι.) 6/69.
παπά Ιωάννης εν τη Καλλιουπόλει (1832) 4/264.
Ιωάννης Κοντοστέφανος εκ ΚΠόλεως (1357-1358) 6/70.
Ιωάννης Δημητρίου Κωνσταντίνου βοεβόδας από Αδριανούπολιν (1693-1698) 6/70-71.
Ιωάννης Ευγενικός Ίμβριος ο Μεταξόπουλος (1425) 4/265.
Ιωάννης αναγνώστης ο Μαλαξός (1565) 4/265.
Ιωάννης ο Μόλυβδος εξ Ηρακλείας (1680) 4/266.
Ιωάννης ο Ολόβωλος νοτάριος πατριαρχικός (1369) 4/266.
Ιωάννης Σερβόπουλος (1484-1500) 6/71.
Ιωάννης Σούτζος ή -τσος (1579-1588) 6/71-72.
Ιωάννης μοναχός ... των Στουδίου 6/72.
Ιωάννης ταπεινός και ελάχιστος μοναχός (916) 4/266.
Ιωάννης Χαλκεόπουλος ο ΚΠολίτης (1391-1469) 5/173-174.
Ιωάσαφ ελάχιστος και αμαρτωλός (1391) 4/266-267, 6/72-74.
Ιωάσαφ ο παντλήμων (1665) 4/267.
Ιωσήφ ιερομόναχος εκ Προικονήσου (1693) 4/267.

Καλλίνικος Ηρακλείας (1793) 4/267-268.
Καλλίνικος ταπεινός μητροπολίτης Πρεσπών ο εκ Καλλιουπόλεως (1/2 ΙΗ΄ αι.) 4/268.
Καλλίνικος εκ Φιλιππουπόλεως (1823) 4/268.
Κύριλλος ιεροδιάκονος εξ Αδριανουπόλεως (1803) 4/268.
Κωνσταντίνος (1741) 4/268-269.
Κωνσταντίνος Αδριανουπολίτης (1337) 6/74.
Κωνσταντίνος Βουτηράς Καλλιπολίτης (1725) 4/269.
Κωνσταντίνος Βυζάντιος Πρωτοψάλτης (τέλος ΙΗ΄ - αρχές ΙΘ΄ αι.) 4/269.
Κωνσταντίνος Δημητριάδης ο Βυζάντιος (1/2 ΙΘ΄ αι.) 6/74.
Κωνσταντίνος Λάσκαρης (1434-1501) 6/75.
Κωνσταντίνος ταβουλλάριος Αδριανουπόλεως ο Ραιδεστινός (ΙΑ΄ αι.) 4/269-270.

Λάζαρος Αδριανουπολίτης (ΙΖ΄ αι.) 6/75.
Λαυρέντιος Καβάκης (ή -κος) (2/2 ΙΖ΄ αι.) 6/75-76.
Λουκάκης από ΚΠολιν (1796) 4/270.
Λουκάς μοναχός (ΙΔ΄ αι.) 4/270-271.

Μακάριος Καλλιπολίτης Τζαούσης μονής του Φιλοθέου ο και Μάξιμος (1566-1577) 5/174-175.
δομέστικος Αγιοσοφίτης κυρ Μανουήλ ο Βλαστερός (1422) 4/271.
Μανουήλ Μοσχόπουλος Βυζάντιος (1/2 ΙΕ΄ αι.) 4/271.
Μανουήλ τάχα και ιερεύς ο Μοσυνοπολίτης (1/4 ΙΣΤ΄ αι.) 4/271.
Μανουήλ ταβουλλάριος Σωζοπόλεως (1428) 6/76.
Μανουήλ Χρυσάφης Λαμπαδάριος (1458) 5/175, 6/76.
Μάξιμος τάχα και μοναχός υιός του παπά Κωνσταντίνου του Καλλιπολίτι του επίκλην Τζαούσι (1529-1539) 4/272-273, 6/77-78.
Μάρκος ιερομόναχος (1381) 6/79.
Μάρκος Εφέσου Ευγενικός εκ ΚΠόλεως (1/2 ΙΕ΄ αι.) 4/273.
Μάρκος Κόντης εκ ΚΠόλεως (1543) 6/79.
Μαυροκορδάτος ΚΠολίτης ο μεγάλος Λογοθέτης (1636-1709) 4/273-274.
Μεθόδιος μοναχός και δομέστικος μονής Οδηγήτριας (1432) 4/274.
Μητροφάνης ιερομόναχος και πρωτοσύγγελος Σαμοθράκης (1603) 4/274.
Μητροφάνης ιερομόναχος Χαμοδράκης της μονής Προδρόμου Σωζοπολίτης (1598-1623) 6/79-80.
Μιχαήλ Ανδρίστος (1605) 6/81.
Μιχαήλ Αποστόλης Βυζάντιος (1479-1486) 4/274-276.
Μιχαήλ Δράκος εξ Αδριανουπόλεως (1768) 4/276.
Μιχαήλ Πασχατάκης Ραιδεστινός (1813) 6/81.

Νεκτάριος μοναχός εν ΚΠόλει (1678) 4/276.
Νεόφυτος ιεροδιάκονος Ξηροποταμηνός εκ Ραιδεστού (1718) 4/276.
Νεόφυτος Παροναξίας Λαχοβάρης ο Βυζάντιος (1802) 6/81-82.
Γ. Νιάγκας (1903) 6/82.
Νικήτας κουβικουλάριος (ΙΑ΄ αι.) 4/276-277.
Νικήτας ο ποτέ Μοσχόπουλος από Μεσημβρίας (1827-1853) 4/277.
Νικηφόρος νοτάριος δούλος ελάχιστος (955;) 4/277.
Νικόλαος Λογάδος εν ΚΠόλει (1832) 6/83.
Νικόλαος Μεσαρίτης (1209) 4/277-278.

Παρασκευάς από επαρχία Φιλιππουπόλεως (1727) 4/278.
Παρθένιος ιεροδιάκονος ο Βύζας (1676) 4/278.
Παρθένιος ιερομόναχος εν Μουδανίοις (1755) 4/279.
Παύλος ιερεύς εν Βυζαντίω (1694-1705) 5/175-177, 6/83.
Πέτρος ο Βυζάντιος (1789) 4/279, 6/83-84.
Πέτρος κληρικός Παλεοκά(ππας) των Στουδίου (ΙΓ΄ αι.) 5/177-178.
μοναχός Πορφύριος υποδιάκων Σωζοπολίτης (!) (1597) 4/279.

Σάββας Δημητρίου αμαρτωλός και αχρείος δούλος του Θεού από ... Βιζύης (2/2 ΙΗ΄ αι.) 6/84.
Σεραφείμ ιερομόναχος ο Θάσιος (1694-1696) 6/84-85.
Σέργιος μικρός ιερομόναχος (1680) 4/279-280.
Σολωμός (ή Σολομών;) ιερομόναχος εν τη νήσω Χάλκη (1/4 ΙΕ΄ αι.) 4/280.
ο ταπεινός διδάσκαλος της εν Αδριανουπόλει ελληνικής σχολής Σταμάτιος ο Παπάς εκ Κορωνοφωλεάς (1739) 4/280, 6/85.
Συμεών (μον)αχ(ός) της μονής των Γαλακρηνών (1062) 4/281.
Σωφρόνιος προηγούμενος Μ. Λαύρας (1832) 4/281.

μοναχός Φιλόθεος εκ ΚΠόλεως (ΙΕ΄ αι.) 6/85.
Φωκίων Ισιδώρου, μαθητής (Θράξ) (1874) 4/281-282.

Χαρίτων μοναχός της μονής των Οδηγών (1319-1346) 4/282-285, 6/85-86.
Χουρμούζιος χαρτοφύλαξ ο Βυζάντιος (1834) 6/86.
Χρήστος Αναστασιάδης ο Βυζάντιος (1837-1847) 6/86.
Χριστόφορος Προηγούμενος Αινίτης (1566) 4/285.
Χρύσανθος μητροπολίτης εν ΚΠόλει (1671) 4/285.
Χρυσοβέργης εξ Αγχιάλου (1778) 6/87.

ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΡΙΑ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΘΡΑΚΗ
(Από τό 'Ιστορικό 'Αρχεῖο τοῦ 'Υπουργείου 'Εξωτερικῶν)

'Η ἐργασία τοῦ ἐρευνητοῦ τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων εἶναι ἐπίπονη καί ἀπαιτεῖ ὑπομονή καί ἐπιμονή. Ὅταν ὅμως βρεθοῦν σημαντικά ἔγγραφα δικαιώνεται ἡ ἐπιμονή καί ἐπιβραβεύεται ὁ μόχθος.

Τά τρία ἔγγραφα στά ὁποῖα ἀναφέρεται τό δημοσίευμά μου αὐτό μέ ἀποζημίωσαν γιά τούς κόπους πολλῶν ἡμερῶν.

Πρῶτο καταχωρῶ τό ἀπό 17 Μαΐου τηλεγράφημα τοῦ 'Ελευθερίου Βενιζέλου πρός τόν Χαρίσιο Βαμβακᾶ, ὄχι μόνο γιατί ἀποτελεῖ ἕνα ἱστορικό ντοκουμέντο, ἀλλά ἐπειδή παρουσιάζει τήν ψυχοσύνθεση ἑνός μεγάλου ἡγέτη. 'Ο Πρωθυπουργός 'Ελ. Βενιζέλος ἐπαινεῖ τόν συνεργάτη του, πού δέν ἀκολούθησε τίς ὁδηγίες, ὅπως τοῦ εἶχε γράψει. 'Η ἱστορία δέν μᾶς ἔχει συνηθίσει σέ παρόμοια περιστατικά! Ἴσως διότι εἶναι τόσο σπάνιο νά ἐμφανισθεῖ μιά προσωπικότητα τόσο μεγάλη ὅσο ὁ 'Ελευθέριος Βενιζέλος.

'Ακολουθεῖ τό κείμενο:

'Αντιπρόσωπον Κυβερνήσεως

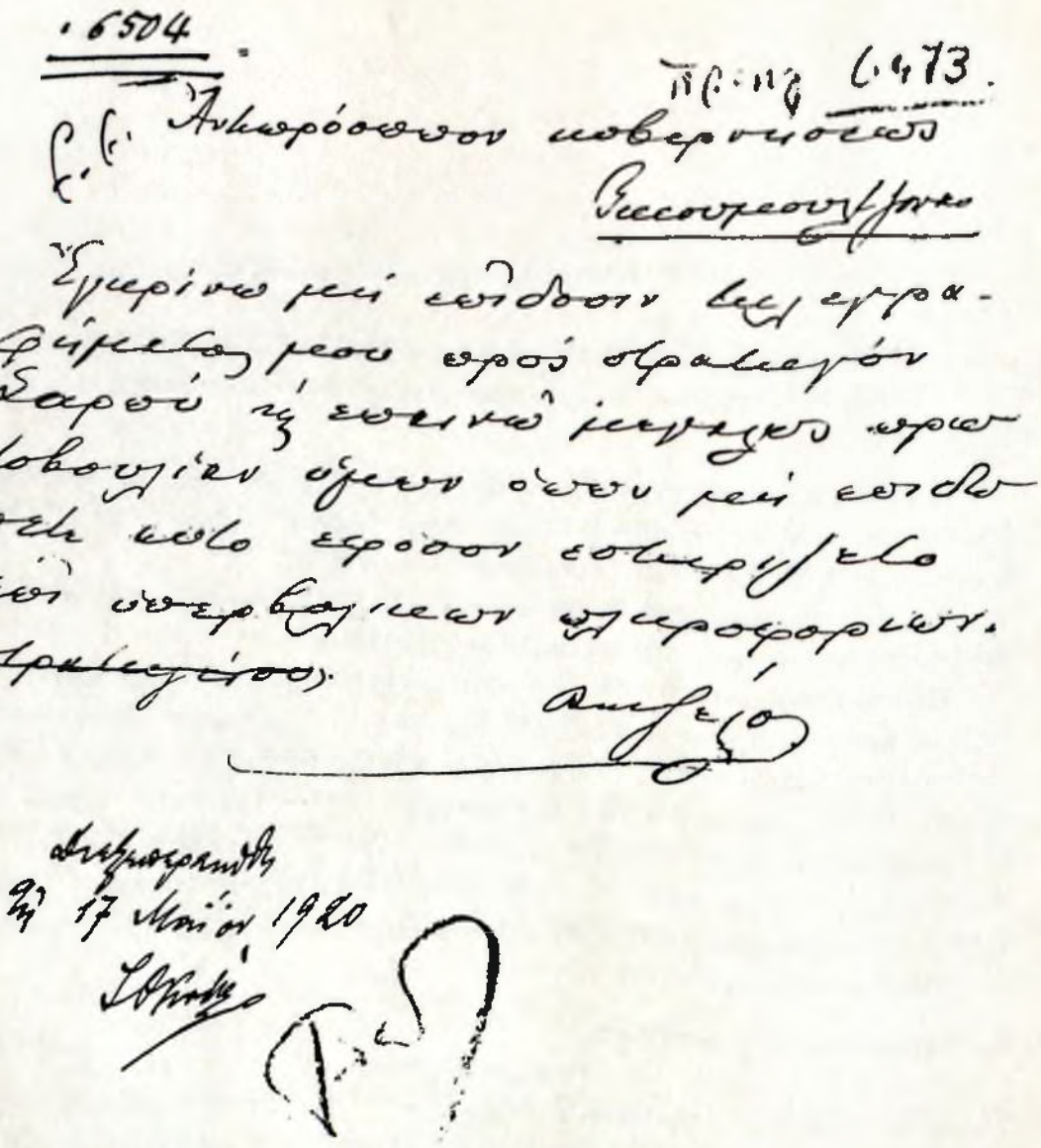
Γκιουμουλτζίναν

'Εγκρίνω μή ἐπίδοσιν τηλεγραφήματός μου πρός στρατηγόν Σαρπύ καί ἐπαινῶ μεγάλως πρωτοβουλίαν ὑμῶν ὅπως μή ἐπιδώσητε αὐτό ἐφόσον ἐστηρίζετο ἐπί ὑπερβολικῶν πληροφοριῶν.

Βενιζέλος[1]

Πολύ ἐνδιαφέροντα ἐπίσης εἶναι δύο ἔγγραφα πού ἔστειλε ὁ Χ. Βαμβακᾶς στόν 'Υπουργό τῶν 'Εξωτερικῶν Νικόλαο Πολίτη (τά ὁποῖα κοινοποιήθηκαν στόν 'Ελ. Βενιζέλο στό Παρίσι) ἀμέσως μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Δυτικῆς Θράκης. 'Ο Χ. Βαμβακᾶς ἀντιμετώπιζε ἐπείγοντα προβλήματα ἀναδιοργανώσεως τῆς περιοχῆς. Τόν ἀπασχολοῦσε ἡ προσέλκυση τοῦ μωαμεθανικοῦ στοιχείου. Γι' αὐτό ἀπαιτοῦσε νά εἶναι ἡ συμπεριφορά τόσο τῶν πολιτικῶν ὅσο καί τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν εὐμενής πρός τή μειονότητα

1. Α.Υ.Ε.Φ. Α5/1920 τηλεγράφημα 'Ε. Βενιζέλου 6504/17.5.1920.

Τό χειρόγραφο τηλεγράφημα τοῦ Ἐλ. Βενιζέλου.

αὐτή, ὥστε νά ἐξασφαλισθεῖ ἡ εὐχερής προέλαση τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων στήν Ἀνατολική Θράκη. Σέ τηλεγράφημά του ἀπό τήν Ξάνθη τονίζει: *... Ἀρχηγός καί Μέραρχοι δέον νά ἀπέχωσι πάσης ἀναμίξεως εἰς διοίκησιν ὀφείλοντες περιορισθῶσι ἀποκλειστικῶς εἰς στρατιωτικά καθήκοντα. Οἱ στρατιωτικοί δέον ἀποκλεισθῶσιν ἀπό κάθε μέτρον περιοριστικόν ἐλευθερίας λαοῦ ἀστυνομίας ἐπιτάξεων διατιμήσεων καί ἐν γένει ἐπεμβάσεως εἰς καθήκοντα καί εὐθύνας ἀντιπροσωπείας Κυβερνήσεως καί διοικητῶν καί λοιπῶν ὀργάνων αὐτῆς. Οὐδαμῶς παρόντος ἐμοῦ θά ἀνεχθῶ νά ἀνατραπῇ ἔργον ἐξασφαλισθέν κατόπιν τόσων μόχθων καί θυσιῶν...* Πληροφορεῖ ἀκόμη ὅτι ἐνῶ παντοῦ βασίλευε

ήσυχία ὁ Μέραρχος Σερρῶν ἀποφάσισε νά κηρύξει τόν στρατιωτικό νόμο. Μέ δυσκολία τόν ἔπεισε νά τό ἀναβάλει. Ἐπίσης ὁ Μέραρχος Σερρῶν σκόπευε νά καθορίσει τή διατίμηση τῶν λεβίων καί γενικά ἔπαιρνε μέτρα ξένα πρός τή δικαιοδοσία του πού μποροῦσαν νά διαθέσουν ἄσχημα ὄχι μόνο τούς ξένους πληθυσμούς ἀλλά καί τούς Ἕλληνες. Παρατηρεῖ: ... *Εὐνόητον δέ ὁποία σύγχυσις δύναται νά προέλθῃ ἐάν τυχόν καί λοιποί Μέραρχοι προβῶσιν εἰς ἀνάλογα μέτρα ἀλλά μέ ἄλλας ἀντιλήψεις. Δι' ἀνωτέρω λόγους ἐάν Κυβέρνησις νομίζῃ ὅτι δύναται μέχρι καταλήψεως καί τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἐμπιστευθῇ εἰς ἐμέ χειρισμόν διοικήσεως χώρας παρακαλῶ ὅπως διά διαταγῶν καί ἀποφάσεων ὁριστικῶν ἄς ἐγκρίνῃ προσηκούσας ἐνισχύση τάς προσπαθείας μου. Ἐν ἐναντία περιπτώσει μέ τήν ἔκφρασιν τῆς ἀπολύτου καί εἰλικρινεστάτης ἀφοσιώσεώς μου εἰς τήν Κυβέρνησιν καί τῆς χαρᾶς καί ἱκανοποιήσεώς μου διά τό πλήρως ἐπιτευχθέν ἔργον, παρακαλῶ θερμῶς ὅπως μεριμνήσῃ διά τήν ἐξεύρεσιν καταλλήλου προσώπου διά τήν διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Θράκης*[2].

Τό δεύτερο ἔγγραφο, τό καταχωρῶ αὐτούσιο, γιατί ἔχει ἰδιαίτερη σημασία· εἶναι ἡ πρώτη ἔκθεση πού ἔστειλε στόν Ν. Πολίτη ὁ Χ. Βαμβακᾶς ἀπό τήν ἐλεύθερη Κομοτηνή[2]:

ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἀρ. Πρωτ. Ἐμπ. 6059 *Ἐν Γκιμουλτζίνῃ τῇ 24ῃ Μαΐου 1920*

Πρός
ΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΕΞΟΧΟΤΗΤΑ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟΝ
ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
κ.κ. Ν. Πολίτην
Ἀθήνας

Κύριε Ὑπουργέ,

Λαμβάνω τήν τιμήν νά ἐπισυνάψω τήν ἐπιστολήν τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ κ. Σιαρπύ πρός τήν Α. Ἐξοχότητα τόν κύριον Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, περί ἧς ἀνέφερον εἰς τό σημερινόν τηλεγράφημά μου. Λογίζομαι εὐτυχής, διότι ἀφ' ἑνός μέν παρ' ὅλας τάς πολλαπλᾶς δυσχερείας, ἐναντίον τῶν ὁποίων εἶχον νά παλαίσω καθ' ὅλον τό διάστημα τῆς ἐνταῦθα παρουσίας τῶν Γάλλων καί τῶν ὁποίων οὐχί ὀλίγαι προήρχοντο ἐξ ἐπιπολαιότητος ἡμετέρων στρατιωτικῶν, ἠξιώθην νά ἐκπληρώσω συμφώνως πρός τάς ὑμετέρας ὁδηγίας τήν ἀποστολήν μου, ἐξ ἑτέρου δέ ἐπέτυχον ὅπως ὁ Γάλλος Στρατηγός καί ἡ ἀκολουθία του ἀπέλθωσιν ἐντεῦθεν ἀποκομίζοντες τάς μᾶλλον εὐαρέστους τῶν ἐντυπώσεων.

Ἡ ἰδιαιτέρα μου χαρά ἔγκειται ἐν τῷ ὅτι ψυχολογήσας ἐπισταμένως τόν

2. Α.Υ.Ε.Φ. Α5/1920 τηλεγράφημα 605/16.5.1920, ἔκθεση 6059/24.5.1920.

Γάλλον Στρατηγόν καί ἐμβαθύνας εἰς τήν μελέτην τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ κατώρθωσα ἀπό τῆς πρώτης ὥρας νά κατανοήσω τό τί ἐχρειάζετο καί πῶς ἔπρεπε νά προβαίνω εἰς τάς ἐνεργείας παρ' αὐτῷ, καί νά τῷ ἐμπνεύσω ἐμπιστοσύνην τοιαύτην, ὥστε τελευταίως νά τοῦ πάρω τόν στρατιωτικόν λόγον του ὅτι θά μέ βοηθήσῃ εἰς τό ζήτημα τῆς προελάσεως τοῦ ἡμετέρου Στρατοῦ πρός ἀποφυγήν καί τοῦ ἐλαχίστου ἐπεισοδίου. Ἦτο δέ τόση ἡ δημιουργηθεῖσα παρ' αὐτῷ συναίσθησις πρός ἀκεραίαν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεώς του ταύτης, ὥστε, ὁπόταν τήν δευτέραν ἡμέραν τῆς προελάσεως συνεπείᾳ τῶν τηλεφωνημάτων πρός με τῶν ἡμετέρων στρατιωτικῶν, μηδέ τοῦ ἀρίστου ὑποστρατήγου κ. Λεοναρδοπούλου ἐξαιρουμένου, ὅτι δῆθεν εἰς Καραγάτς ὁ Γαλλικός Στρατός ἐπρόκειτο νά ἐγκαταλείψῃ τάς θέσεις του, ἐδέησε καταλλήλως νά τῷ ἐμφυσήσω τήν ἰδέαν ὅτι παρά τάς δοθείσας ὁριστικάς διαταγάς του, καλόν θά ἦτο νά λάβῃ ἐσπευσμένως μέτρα, ἵνα μή συμβῇ τυχόν τι ἀπευκταῖον, κατῆλθε τήν νύκτα εἰς τόν σταθμόν, ὅπου ἐπί ὁλοκλήρους ὥρας νηστικός ἔδιδε μόνος του διαταγάς, περί τό μεσονύκτιον δέ προσῆλθε εἰς τό σπῆτι μου ὅπως μοί ἀναγγείλῃ μέ ἐνθουσιασμόν: "Voilá! êtes-vous maintenant content? L'armée se trouve à un kilomètre de distance à Caragatch".

Συμφώνως πρός τήν ὑμετέραν ἐπιστολήν προσέφερα μέγα γεῦμα εἰς τιμήν του, παρισταμένων πάντων τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν του καί πλείστων ἀλλοφύλων. Κατά τήν διάρκειαν τῆς προπόσεώς μου συνεκινήθη εἰς ὕψιστον βαθμόν· ὅταν ἔκαμα τήν ἀνάλυσιν τῶν δύο του ἀρετῶν τῆς "politique morale" καί τῆς "morale dans l'administration", ἀνέλυσεν εἰς δάκρυα. Διεξήχθησαν δέ τά πάντα ἐν πλήρει τάξει. Τόν συνώδευσα ὁ ἴδιος μέχρι Δεδέαγατς καί εἰς ὅλους τούς σταθμούς κατόπιν ἐγκαίρως δοθεισῶν ὁδηγιῶν ὅλαι αἱ Ἀρχαί καί οἱ ὁμογενεῖς κατῆλθον ὅπως τόν προπέμψωσιν. Ἔμεινε πράγματι ἐνθουσιασμένος.

Ὀφείλω προσέτι νά ὁμολογήσω ὅτι ἅπας ὁ ὁμογενής πληθυσμός ἐπεδείξατο πειθαρχίαν θαυμασίαν καί πλήρη ὑπακοήν εἰς τάς συστάσεις μου. Ἀπεδείχθη δέ ὅτι οὗτος καλῶς ποδηγετούμενος καί διοικούμενος δύναται νά ἀποβῇ παράγων εὐεργετικός διά τήν πρόοδον τῆς μεγαλυνθείσης Ἑλλάδος. Ἐξ ἄλλου, ἡ καθ' ὅλον τό ὀκτάμηνον διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς μου ἐπαφή μέ πάντα τά στοιχεῖα τοῦ τόπου προπαρασκεύασε μίαν πραγματικήν ἀφοσίωσιν πρός τό ἑλληνικόν καθεστώς ἐκ μέρους ὅλων χωρίς νά ἐξαιρεθοῦν καί αὐτοί οἱ Βούλγαροι.

Εἶναι ὅμως ἀπόλυτος ἀνάγκη τό κτηθέν τοῦτο ἀγαθόν νά διατηρηθῇ καί ἐνισχυθῇ. Πρός τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ πλήρης ἐπίγνωσις τοῦ καθήκοντος ἐκ μέρους ὅλων τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων καί, ἰδίᾳ, τῶν στρατιωτικῶν. Οἱ ὑποστράτηγοι Λεοναρδόπουλος καί Μαζαράκης ὑπῆρξαν πάντοτε ἐξαίρετοι καί ἐξετίμησαν τάς συνθήκας, ὑφ' ἃς εὑρίσκονται καί οἱ πληθυσμοί καί ὁ τόπος.

Ὁ ἐνταῦθα ὅμως ἀποσταλείς ὑποστράτηγος Ζυμπρακάκης εἶναι κατώτερος τῶν περιστάσεων. Ὁ σατραπικός του χαρακτήρ, ἡ ἔλλειψις καί τοῦ ἐλαχίστου τάκτ ἐκ μέρους του, ἡ κατάληψις τοῦ διοικητηρίου, ἔνθα ἤδρευεν ὁ κ. Σιαρπύ καί εὑρίσκοντο αἱ πολιτικαί καί διοικητικαί ὑπηρεσίαι του καί ὁ ἀποκλεισμός οὕτω,

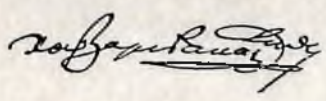
διά τόσον αὐθαιρέτου τρόπου, τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως ὅπως συνεχίσῃ, συμφώνως πρός τήν τελευταίαν παράγραφον τοῦ ὑμετέρου ὑπ' ἀριθ. 5934 τηλεγραφήματος, τό ἔργον τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ μέ πολιτικήν χροιάν καί οὐχί στρατιωτικήν, καί πλεῖστα ἄλλα, ἅτινα αἰσθάνομαι ψυχικήν ὀδύνην ν' ἀναφέρω, δέν ἀποτελοῦν ἐνθαρρυντικά σημεῖα διά τήν ἀπρόσκοπτον ἐξακολούθησιν τῆς ἐργασίας μετά τῆς αὐτῆς καί πρότερον παραστάσεως καί ἐπιβολῆς. Ἐπιτρέψατέ μοι δέ νά εἴπω ἐν ὅλῃ τῇ εἰλικρινείᾳ, ἥν πάντοτε ἔθηκα ὡς γνώμονα, ὅπως φανῶ ἀντάξιος τῆς ἐμπιστοσύνης, δι' ἧς εὐηρεστήθητε νά μέ τιμήσητε, ὅτι μοί εἶναι δυσχερέστατον νά ἐξακολουθήσω ἐργαζόμενος ἐνταῦθα, ἐάν δέν διατηρηθῇ τοὐλάχιστον τό αὐτό κῦρος, ὅπερ εἶχον ἐπιτύχει νά ἀποκτήσω κατά τήν διάρκειαν τῆς ἐνταῦθα παρουσίας τοῦ Γάλλου Στρατηγοῦ. Ἄνευ τοῦ κύρους τούτου ὄχι μόνον εἶναι ἀδύνατον νά ἐξασκήσω τήν αὐτήν καί πρότερον ἐπί τῶν ἀλλογενῶν πληθυσμῶν εὐεργετικήν ἐπίδρασιν, ἀλλά καί νά ἀποτύχω εἰς τάς ἐνεργείας μου παρά τοῖς Μουσουλμάνοις Ἀδριανουπόλεως, ἐνεργείας ἀναλόγους πρός ἐκείνας, αἵτινες συνέτειναν εἰς τό νά προλειανθῇ ἡ ὁδός πρός ἀναίμακτον προέλασιν τοῦ Στρατοῦ μας εἰς τήν Δυτικήν Θράκην.

Ἐπιτρέψατέ μοι προσέτι νά ἀναφέρω ὑμῖν ὅτι εἶναι ἀνάγκη, κατά τό δυνατόν, ν' ἀποφύγῃ ἡ Κυβέρνησις διορισμούς ὑπαλλήλων ἐκ Παλαιᾶς Ἑλλάδος, ἀγνοοῦντας ὡς ἐπί τό πλεῖστον τήν διανοητικότητα τῶν ἐνταῦθα λαῶν. Ἡ ἀνάγκη αὕτη καθίσταται περισσότερον ἀκόμη ἐπιτακτική διά τήν Ἀνατολικήν Θράκην, ὅπου θά συναντήσωμεν οὐχί στοιχεῖα μουσουλμανικά ὁμοειδῆ ὅπως ἐνταῦθα, ἀλλά ἕνα μωσαϊκόν ἐκ διαφόρων μωαμεθανικῶν φυλῶν: Τούρκους ἐκ Θράκης καί πρόσφυγας Ἀλβανούς, Βοσνίους, Μωαμεθανούς ἐκ Παλαιᾶς καί Νέας Σερβίας, ἐκ Βουλγαρίας, Ρωσσίας καί ἐκ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας.

Διά πάντας τούς ἀνωτέρω λόγους ἐθεώρησα καθῆκον μου ν' ἀπευθύνω τό σημερινόν ὑπ' ἀριθ. 6058 τηλεγράφημά μου καί νά παρακαλέσω ὅπως ληφθῇ μέριμνα διά τήν ἀποστολήν ἐνταῦθα ἑνός τῶν κυρίων Ὑπουργῶν, ὅστις ἐκ τοῦ σύνεγγυς καί ἐκ τῶν πραγμάτων μορφώσῃ ἰδέαν τόσον περί τῆς καταστάσεως ὅσον καί περί τῶν ληπτέων μέτρων.

Τό ἰδεῶδες μου εἶναι, Κύριε Ὑπουργέ, ὅπως ἔργον, μέ τήν ἐξέλιξιν τοῦ ὁποίου ἔχω ζυμωθῇ, τό ὁποῖον ἔχω πονέσει καί διά τήν ἄχρι τοῦδε ἐπιτυχίαν τοῦ ὁποίου ἔχω ἐπί ὁλοκλήρους νύκτας ἀγρυπνήσῃ, ὄχι μόνον νά παραληφθῇ πλῆρες ἀπό ἐκεῖνον, ὅστις θά μέ διαδεχθῇ εἰς τήν διοίκησιν τῆς χώρας, ἀλλά καί νά συνεχισθῇ ἐπί ἀδιασαλεύτων βάσεων, μέ αὔξουσαν πρόοδον, ἵνα κατανοήσωσιν οἱ ξένοι, φίλοι καί ἐχθροί, ὅτι ἡ Ἑλλάς εἶναι πράγματι Κράτος τάξεως, εὐνομίας καί πολιτισμοῦ.

Δέξασθε παρακαλῶ, Κύριε Ὑπουργέ, τήν διαβεβαίωσιν τῆς ἄκρας πρός ὑμᾶς τιμῆς καί πλήρους ἀφοσιώσεώς μου,

Ὁ Χαρίσιος Βαμβακᾶς διορίσθηκε πρῶτος Γενικός Διοικητής τῆς Δυτικῆς Θράκης στίς 21.5.1920. Τό μεγαλόπνοο ἔργο του στή Θράκη ἀποτελεῖ φωτεινό παράδειγμα ταχύτατης ἀνορθώσεως μιᾶς περιοχῆς κατεστραμμένης ἀπό τήν πολύχρονη ὀθωμανική κατοχή καί τή λιγόχρονη ἀλλ' ἐξίσου ἐξουθενωτική παραμονή τῶν βουλγαρικῶν ἀρχῶν κατοχῆς.

B. LENK - ART. BETZ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γ΄

Σημείωμα τοῦ Μεταφραστοῦ

Στήν ΘΡΑΚΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ 5 (1984) 73-110 καί 6 (1985-86) 169-188 παρακολουθήσαμε τήν Ἱστορία τῆς Θράκης μέχρι τῆς ὑποταγῆς της στούς Ρωμαίους, ὅπως συνετέθη ἀπό τόν B. Lenk. Στόν παρόντα τόμο συμπληρώνεται ἡ ἱστορία αὐτή μέ τό κεφάλαιο 9 (Ἡ Θράκη ὑπό ρωμαϊκήν κυριαρχίαν), τό ὁποῖο ἐγράφη ἀπό τόν Βιεννέζο ἐπιγραφικό Artur Betz.

Πρός διευκόλυνσιν τῶν ἀναγνωστῶν παραθέτομε ἐδῶ τήν διάρθρωσι καί τά περιεχόμενα τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ:

I. Ἔκτασις τῆς ἐπαρχίας

II. Διοίκησις

A. Ἡ ἐπαρχία Θράκη

α) Ὑπό ἐπιτρόπους

β) Ὑπό πρεσβευτάς Αὐγούστου ἀντί στρατηγοῦ

B. Ἡ θρακική Χερσόνησος

Γ. Ἡ Διοίκησις Θράκης

Δ. Τό θέμα Θράκης

III. Στρατιωτική ὀργάνωσις

A. Αἱ σταθμεύουσαι... στρατιωτικαί δυνάμεις

B. Στόλος

Γ. Οἰκισμοί βετεράνων ἐν Θράκῃ

Δ. Οἱ Θρᾶκες εἰς τόν ρωμαϊκόν στρατόν

IV. Διοικητικαί περιφέρειαι καί πόλεις

V. Ἐπισκόπησις τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων ἐπί τοῦ ἐδάφους τῆς ἐπαρχίας καί διοικήσεως Θράκης

Βιβλιογραφία

Π. Α. Πάντος

9. Η ΘΡΑΚΗ ΥΠΟ ΡΩΜΑΪΚΗΝ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΝ

Ι. ΕΚΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

Εἰς τήν ἐπαρχίαν Θράκην ἀνῆκε γεωγραφικῶς ἡ ἀπό τῆς θρακικῆς διοικήσεως ἐξαρτωμένη Χερσόνησος (ἰδ. κεφάλαιον ΙΙ Β) καί αἱ νῆσοι Θάσος, Σαμοθράκη καί Ἴμβρος[1].

Προβληματικά διά τούς δύο πρώτους αἰῶνας εἶναι τά βόρεια σύνορα τῆς Θράκης. Τήν ἄποψιν ὅτι ἤδη κατά τήν καθίδρυσιν τῆς ἐπαρχίας καθωρίσθη ὡς σύνορον ὁ Αἷμος καί ἡ ripa Thraciae προσηρτήθη εἰς τήν Μοισίαν, ἐκπροσωποῦν οἱ Καλαποθάκης[2], A. Stein[3], Patsch[4], ἐνῶ ὁ von Premerstein[5] προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ χώρα βορείως τοῦ Αἵμου παρέμεινε ἐπί δεκαετίας ἡνωμένη μέ τήν Θράκην[6]. Ἀσφαλές ἀντιθέτως εἶναι ὅτι κατά τόν 2ον αἰ., ἴσως ἀπό τοῦ Τραϊανοῦ, αἱ πόλεις Νικόπολις πρός Ἴστρον καί Μαρκιανόπολις, αἱ ὁποῖαι ὤφειλον εἰς αὐτόν τήν ἵδρυσίν των[7], ἀνῆκον μετά τῆς περιοχῆς των εἰς τήν Θράκην. Τά νομίσματα καί τῶν δύο πόλεων ἀπό τήν ἐποχήν αὐτήν κατονομάζουν Θρᾷκας διοικητάς[8]. Τό ἀργότερον ἐπί Σεπτιμίου Σεβήρου ἡ περιοχή αὐτή ἐνεσωματώθη εἰς τήν ἐπαρχίαν Moesia inferior καί ὁ Αἷμος ἀπετέλεσε τότε τό φυσικόν σύνορον μεταξύ Μοισίας καί Θράκης[9]. Περί μιᾶς συνοριακῆς διευθετήσεως inter Moesos et Thraces ἐπί Ἀντωνίνου Πίου μανθάνομεν ἀπό πέντε σχεδόν ταυτόσημα ὁροθετικά σημεῖα[10].

Οἱ τόποι εὑρέσεως τῶν ὅρων δεικνύουν, ὅτι τό σύνορον διήρχετο τότε

1. *Πτολεμ.*, ΙΙΙ 11,8· Περί τῆς γραμμῆς τῶν συνόρων τῆς ἐπαρχίας εἰς τά ἐπί μέρους, βλ. ἀνωτ. κεφάλαιον Γεωγραφία.
2. *Kalapothakes*, 5.
3. *A. Stein*, 11 κ.ἑξ.
4. *Patsch*, 146.
5. *v. Premerstein*, 183, 185 κ.ἑξ.
6. Πρβλ. καί *Seure*, Rev. Archeol. X [1907] 266. *Tocilescu*, Mon. epigr. si sculp. ale mus. nat. din Bucuresti, 141 κ.ἑξ.
7. Ἰδ. κεφάλαιον IV.
8. *Kalapothakes*, 37 κ.ἑξ. *A. Stein*, 12 μέ *A. I. Fluss*, RE XIV, στ. 1506 κ.ἑξ. *Pick*, Wien. Num. Zeitschr. XXII 1891, 32 κ.ἑξ.
9. *v. Premerstein*, 189. *Fluss*, RE XV, στ. 2358, 50 κ.ἑξ.
10. Χρονολογούμενα εἰς τήν ἐποχήν Δεκέμβριος 135 ἕως Δεκέμβριον 136. Πρβλ. *A. Stein*, 16. α) CIL III 749 (πρβλ. p. 992, 1338) = Dess. 5956 = *Tocilescu*, 128 κ.ἑξ. β) CIL III, p. 992, add. zu nr. 749 = *Tocilescu*, 128. γ) CIL III 12407 = *Tocilescu*, ἔ.ἀ. δ) CIL III 14422[1]. ε) Bull. bulg. II (1911) 271 (πρβλ. *Klio*, XII (1912) 236, A.1).

βορείως τοῦ Αἵμου. Ὁ v. Premerstein[11] προσεπάθησε ἐπί τῇ βάσει τῶν τριῶν γνωστῶν εἰς αὐτόν ὅρων νά καθορίση τήν γραμμήν τῶν συνόρων, ἀλλά δέν ἔτυχεν ἐπιδοκιμασίας[12].

Διά τῆς δημιουργίας τῆς ἐπαρχίας Δακίας ἐπί Αὐρηλίου, ἡ Θράκη ὑπέστη μίαν ἀπόσπασιν περιοχῆς της εἰς τά δυτικά. Αἱ πόλεις Παυταλία καί Σερδική περιελήφθησαν εἰς τήν ἐπαρχίαν Dacia mediterranea, ἔνθα πρωτεύουσα ἦτο ἡ Σερδική[13]. Τήν Παυταλίαν καί τήν Σερδικήν ὀνομάζει ὁ Ἱεροκλῆς ὡς πόλεις τῆς Dacia mediterranea[14].

II. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

Α. Ἡ ἐπαρχία Θράκη

α) Ὑπό ἐπιτρόπους (Procuratores)

Ἡ Θράκη ἦτο αὐτοκρατορική ἐπαρχία καί διῳκήθη κατά τάς πρώτας δεκαετίας τῆς ὑπάρξεώς της ὑπό διοικητῶν λαμβανομένων ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων —procuratores. Τόν πρῶτον γνωστόν εἰς ἡμᾶς ἐπίτροπον Iulius Ustus κατονομάζουν ὁδοποιητικαί ἐπιγραφαί[15] τοῦ ἔτους 61 μ.Χ. Αὗται δεικνύουν τήν ἀνάπτυξιν μιᾶς ζωηρᾶς, ἀφορώσης εἰς τάς γραμμάς ἐπικοινωνίας, οἰκοδομικῆς δραστηριότητος (κατασκευή τῶν viae militares) καί ἀποτελοῦν τήν ἀρχαιοτέραν ἀπόδειξιν διά τόν χαρακτηρισμόν Provincia Thracia[16]. Μία σχέσις ἐξαρτήσεως τοῦ Θρακός διοικητοῦ πρός τόν legatus Aug. pr. pr. τῆς Μοισίας[17] δέν ὑφίσταται, ὅπως ἐξέθεσε πειστικῶς ὁ A. Stein[18]. Οἱ θρακικοί προεδρικοί ἐπίτροποι κατατάσσονται ὑπό τοῦ v. Domaszewski[19] εἰς τήν ἱεραρχικήν τάξιν τῶν ducenarii[20]. Κατά τήν ἐποχήν τῆς συγγραφῆς τοῦ βιβλίου I τῶν Ἱστοριῶν τοῦ Τακίτου[21] ἡ Θράκη ἦτο ἀκόμη ἐπιτροπική ἐπαρχία, ὅπως ἐξάγεται ἐκ τοῦ 11: ... *Thracia et quae aliae procuratoribus cohibentur.*

11. *v. Premerstein*, 186 κ.ἑξ.
12. *Seure*, 266 κ.ἑξ. *Weiss*, Mitt. d. geogr. Gesch. L 1907, 51 κ.ἑξ.
13. *Brandis*, RE, τόμ. IV, στ. 1975 κ.ἑξ.
14. Συνέκδ. ed. Parthey, 654, 3 κ.ἑξ.
15. CIL 6123 = *Kalinka* 17 nr. 19. Bull. bulg. III (1912), 17 = Rev. arch. XX (1912) 466, nr. 193.
16. *Seure*, Rev. arch. II (1915) 165 κ.ἑξ. *Patsch*, 163.
17. Οὕτως *Marquardt*, 314. *v. Premerstein*, 184 κ.ἑξ. Ἐπίσης *Paribeni*, Opt. princ. I 335.
18. *A. Stein*, 4 κ.ἑξ.
19. Rangordnung d. röm. Heeres = Bonn. Jahrb. 1908, 150, 157.
20. Πρβλ. *A. Stein*, 98.
21. Χρόνος δημιουργίας τοῦ ἔργου περίπου 104-109, πρβλ. *Schanz*, Gesch. d. röm. Liter. II 2², 311.

β) Ὑπό πρεσβευτάς Αὐγούστου ἀντί στρατηγοῦ

Ἀλλ' ἤδη ἐπί Τραϊανοῦ ὁ procurator ὑποκατεστάθη ὑφ' ἑνός εἰς τήν τάξιν τῶν συγκλητικῶν ἀνήκοντος legatus Augusti pro praetore. Τόν πρῶτον γνωστόν εἰς ἡμᾶς διοικητήν αὐτῆς τῆς κατηγορίας —Iuventius Celsus— κατονομάζουν νομίσματα ἐκ Περίνθου τοῦ Τραϊανοῦ, ἐπί τῶν ὁποίων χαρακτηρίζεται ὡς «πρεσβευτής»[22]. Ὁ leg. Aug. pr. pr. τῆς Θράκης ἀνήκει εἰς τήν ἱεραρχικήν τάξιν τῶν πραιτωρίων, τῶν στρατηγησάντων, ὅπερ ἐξηγεῖται ἐκ τῶν συνθηκῶν κατοχῆς, διότι εἰς τήν Θράκην ἐστάθμευον μόνον ἐπικουρικά στρατεύματα[23]. Εἰς τήν ὑπαλληλικήν σαδιοδρομίαν ὁ διοικητής τῆς Θράκης κατέχει ὡρισμένην θέσιν[24]. Τοιοῦτος ἐγίγνετό τις πρό τῆς ὑπατείας καί συνήθως ἐπετύγχανε νά ὀνομασθῇ ὕπατος διαρκούσης τῆς θητείας του ὡς διοικητοῦ[25]. Ὑπάρχουν περιπτώσεις κατά τόν τρίτον αἰῶνα, εἰς τάς ὁποίας εἶναι λίαν πιθανόν ὅτι ὁ διοικητής τῆς Θράκης ἤρχετο εἰς τήν ἐπαρχίαν ἤδη ὡς cos. suff., οὕτως ὥστε ἔχομεν μίαν ἐπισώρευσιν διοικήσεως καί ὑπατείας[26]. Φαίνεται ἐπίσης ὅτι δέν ἀκολουθεῖ τήν θρακικήν διοίκησιν ἀμέσως ἡ ὑπατεία, ἀλλά ἡ διοίκησις μιᾶς ἱεραρχικῶς ἀνωτέρας στρατηγικῆς ἐπαρχίας[27]. Ἡ Θράκη κατετάσσετο ἱεραρχικῶς ὄπισθεν ἐκείνων τῶν ἐπαρχιῶν τῶν διοικουμένων ὑπό στρατηγησάντων, εἰς ἅς σταθμεύει μία λεγεών.

Κατάλογος τῶν διοικητῶν Θράκης ἀμφοτέρων τῶν κατηγοριῶν μέ ἐπιμελεῖς χρονολογικάς καί προσωπογραφικάς ἐξηγήσεις μαζί μέ αὐτοτελῆ παράθεσιν τῶν πηγῶν δίδει ὁ A. Stein[28]. Διά τήν ἐποχήν τοῦ Antoninus Pius ὁ W. Hüttl[29]. Χρονικά διοικητῶν διά τήν Θράκην εὕρηνται ἀκόμη παρά Liebenam[30], Dumont[31] καί Καλαποθάκη[32], ὁ ὁποῖος ὅμως δέν χωρίζει τούς προεδρικούς ἐκ τῶν οἰκονομικῶν ἐπιτρόπων καί ἐσφαλμένως, ὡς καί ὁ Dumont, παραθέτει διά τό ἔτος 82 ἕναν συγκλητικόν διοικητήν. Ὁ Avidius Quietus οὐδέποτε ὑπῆρξε διοικητής Θράκης[33]. Τά ἐπί θρακικῶν νομισμάτων ἀπαντῶντα ὀνόματα ὑπαλλήλων συνεκέντρωσε κατά πόλεις ὁ R. Münsten-

22. Πρβλ. *Kubitschek*, Wien. Num. Ztschr. N. F. IV 1911, 165 κ.ἑξ. Νέα παραδείγματα *Muschmow*, nr. 4445, Taf. 29,2.
23. Βλ. κεφάλαιον III.
24. *A. Stein*, 91 κ.ἑξ. *Domaszewski*, 173 κ.ἑξ.
25. Nr. 16.18.32 παρά *A. Stein*.
26. *Stein*, nr. 30, 37.
27. *A. Stein*, nr. 39: Syria Phoenice· nr. 41: Arabia. Πρβλ. σ. 96 κ.ἑξ.
28. *A. Stein*, 7-73, πρβλ. 127.
29. *W. Hüttl*, Ant. Pius II 163 κ.ἑξ.
30. *Liebenam*, Legaten, 389 κ.ἑξ.
31. *Dumont*, 522 κ.ἑξ.
32. *Kalapothakes*, 47 κ.ἑξ.
33. Βλ. κεφάλ. IV.

berg[34]. Ἀπό τοῦ βιβλίου τοῦ A. Stein ἐγένοντο γνωστοί, καθ' ὅσον γνωρίζω δύο νέοι διοικηταί. Εἷς ἐπίτροπος ἐκ τῶν χρόνων τοῦ Βεσπασιανοῦ[35] καί εἷς legatus Aug. ἐπί αὐτοκράτορος Δεκίου[36].

Περί τῆς δραστηριότητος τοῦ διοικητοῦ C. Iulius Commodus Orfitianus δίδει διασαφήσεις σπουδαίας ἡ προσφάτως ἀνευρεθεῖσα ἐπιγραφή[37] εἰς τήν περιφέρειαν τῆς Ἀγχιάλου (154/155 μ.Χ.):

Imp(erator) Caes(ar) T. Aelius Hadrianus
Antoninus Aug. Pius p.p. trib.
pot. XVIII cos IIII burgos et
praesidia ob tutelam provin.
Thraciae fecit curante C. Iu-
lio Commodo Orfitiano leg.
Aug. pr. pr. per fin. col, Fl. Deult. burgos
et praesidium

Εἰς τούς αὐτοκρατορικούς ὑπαλλήλους ἐν Θράκῃ πρέπει νά καταλεγοῦν ἐκτός τῶν προεδρικῶν ἐπιτρόπων καί τῶν αὐτοκρατορικῶν πρεσβευτῶν μερικοί ἀκόμη οἰκονομικοί ἐπίτροποι ἀπό τοῦ 2ου αἰ. μ.Χ.[38]. Οὗτοι ἀνήκουν εἰς τήν ἱεραρχικήν βαθμίδα τῶν centenarii[39]. Περαιτέρω εἷς procurator ad accipiendus (sic) census ... in provincia Thracia[40] καί ὁ ἐξασκῶν τήν ἰδίαν λειτουργίαν censitor provinciae Thraciae[41]. Ἀμφότεροι: 2ος αἰ. μ.Χ.[42].

Ἡ ἕδρα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἦτο ἡ Πέρινθος. Ἐδῶ μαρτυροῦνται οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τό officium τοῦ διοικητοῦ στρατιῶται Cornicularii[43] καί equites singulares[44].

Β. Ἡ θρακική Χερσόνησος

Ἂν καί, γεωγραφικῶς ἀνήκουσα εἰς τήν Θράκην, καταλαμβάνει ὑπό διοικητικήν ἄποψιν μίαν ἰδιαιτέραν θέσιν, ἐξαρτᾶται ἀπό τοῦ διοικητοῦ Θράκης.

34. Die Beamtennamen auf griechischen Münzen, 22 κ.ἑξ.· πρβλ. 250 = Wien Num. Ztschr. N.F. IV (1911) 90 κ.ἑξ., VII (1914) 74.
35. Amer. Journ. of arch., 38 (1934) 233.
36. Bull. bulg. VI (1930/31) 302 = Rev. arch. 36 (1932) 205, nr. 28.
37. Bull. bulg. IV (1926/27) 108 = Rev. arch. 26 (1927) 359, nr. 49.
38. *A. Stein*, 73 κ.ἑξ.
39. *Domaszewski*, 157. *Stein*, 98.
40. CIL XIV 4250 = Dess. 1391.
41. CIL V 7784.
42. *A. Stein*, 78 κ.ἑξ.
43. CIL III 7394 = 12324 = Dess. 1093.
44. CIL III 7395. *A. Stein*, 110 μέ A.2.

Κατά τόν 1ον αἰ. καί ἐπί Τραϊανοῦ ἀκόμη ἦτο κτῆμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, διοικούμενον ὑφ' ἑνός proc(urator) Aug(usti) reg(ionis) Chers(onesi)[45]. Ὅτι οὗτος ὁ proc. reg. Chers. μέ τόν proc. prov. Hellesponti εἶναι εἴτε ταυτόσημος[46] εἴτε ὑποδεέστερός του[47], ἔχει ἐκθέσει διεξοδικῶς ὁ A. Stein[48] καί κατέδειξε περαιτέρω[49] ὅτι ὁ Καλαποθάκης δι' αὐθαιρέτου ἑρμηνείας οὕτως ἤ ἄλλως συγκεχυμένων ἐκθέσεων[50] ἔφθασεν εἰς τήν παραδοχήν, ὅτι ἡ Χερσόνησος ἤδη ἀπό τοῦ Βεσπασιανοῦ δέν εἶναι πλέον αὐτοκρατορικόν δημόσιον κτῆμα. Πιθανόν ἐπί Ἀδριανοῦ κατέστη ἡ Χερσόνησος ἐπιτροπική ἐπαρχία, ὅπως συνεπέρανεν ὁ A. Stein ἐκ μιᾶς τό πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευομένης ἐπιγραφῆς[51], ἡ ὁποία ὀνομάζει ἕναν «*ἐπίτροπον τοῦ Σεβαστοῦ ἐπαρχείας Χερσονήσου*», τοῦ ὁποίου ἕδρα ἦτο τό mun. Ael. Coela[52]. Μίαν ἀσφαλῶς ἰδιαιτέραν θέσιν κατέχει καί ἡ πόλις Βυζάντιον, ἡ ὁποία τοὐλάχιστον κατά καιρούς ἐξηρτᾶτο ἀπό τοῦ διοικητοῦ Θράκης.

Γ. Ἡ Διοίκησις Θράκης

Ἀντιστοίχως πρός τάς θεμελιώδεις ἀρχάς τῆς ἐπί Διοκλητιανοῦ ἀρξαμένης καί διαρκοῦντος τοῦ 4ου αἰ. συμπληρωθείσης ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐπαρχιῶν, κατετμήθη καί ἡ Θράκη εἰς μικροτέρας διοικητικάς περιφερείας, ἐξ ὧν μία διατηρεῖ τό ἀρχαῖον ὄνομα. Συγχρόνως ὅμως μέ τήν Θράκην σχηματίζεται ἐκ τῶν ἄλλοτε ἐπαρχιῶν Θράκης καί Κάτω Μοισίας μία νέα διοικητική μονάς, ἡ ὁποία καλεῖται *Διοίκησις*. Περί τῆς συνθέσεώς της ὁμιλοῦν αἱ ἀκόλουθοι πηγαί[53]:

1. Laterculus Veronensis IV[54]
   Dioecesis Thraciae habet provincias numero VI:

Europa	Ἄλλοτε ἐπαρχία Θράκης
Rhodope	
Thracia	
Haemimontus	

45. CIL III 726 = Dess. 1419 (ἐποχῆς Τραϊανοῦ).
46. *Marquardt*, 312 A.2.
47. *Kalapothakes*, 10 κ.ἑξ.
48. *A. Stein*, 79 κ.ἑξ.
49. *A. Stein*, 85 κ.ἑξ.
50. *Μαλάλας*, ἔκδ. Dindorf, p. 262, πρβλ. *Schenk-Stauffenberg*, Kaisergesch bei Malalas, 234 κ.ἑξ. *Εὐστάθιος* εἰς Διον. Περ. 270 καί 323 = GGM II, p. 264 καί 275.
51. Νῦν δημοσιευθείσης Forsch. in Ephesus III 134.
52. Βλ. κεφάλαιον IV, πβλ. καί *Patsch*, 147.
53. Πρβλ. *Mommsen*, Ges. Schr. V 578. VII 664 κ.ἑξ. *Bury*, Journ. rom. Stud. 13 (1923) 133, 150. *Kiepert*, FOA XXXIV.
54. *Riese*, GLM, p. 127 = *Seeck*, Not. dig., p. 248.

Scythia Moesia inferior	Ἄλλοτε ἐπαρχία Κάτω Μοισίας

2. Ruf. Festus IX (ἔκδ. Foerster)

Thracia	Scythia
Haemimontus	Rhodopa
Moesia inferior	Europa

3. Polemius Silvius VI (Riese 131 = Seeck 258)

In Thraciis sex

Thracia prima	Scythia inferior
Thracia secunda	Europa, in qua est
Moesia inferior	Constantinopolis
Rodopa	

Περί τῶν ἀπαντωμένων ἐδῶ ὀνομάτων, τά ὁποῖα ἀπέχουν ἀπό τά συνήθη εἰς τούς λοιπούς Laterculi (πλίνθους), πρβλ. Mommsen, ἔ.α.

4. Notitia dignitatum (ἔκδ. Seeck) Or. II 52 κ.ἑξ.

Provinciae...	Haemimontus
Thraciae sex	Rhodopa
Europa	Moesia secunda
Thracia	Scythia

5. Ἱεροκλέους Συνέκδημος (ἔκδ. Parthey) 631, 4 κ.ἑξ.

Ἐπαρχία...	Εὐρώπης	(μέ 14 πόλεις)
	Ῥοδόπης	(μέ 7 πόλεις)
	Θράκης	(μέ 5 πόλεις)
	Αἱμιμόντου	(μέ 5 πόλεις)
	Μυσίας	(μέ 7 πόλεις)
	Σκυθίας	(μέ 15 πόλεις)

6. Ammianus Marcellinus XXVII 4, 12 κ.ἑξ. ἀριθμεῖ τάς ἐπαρχίας μέ δήλωσιν τῶν σπουδαιοτέρων πόλεων εἰς τήν σειράν:

Thracia	Scythia
Haemimontus	Europa
Mysia	Rhodopa

Ἡ Διοίκησις Θράκης ἀνήκει εἰς τήν Praefectura per Orientem[55] καί ἵσταται, εἰς θέματα πολιτικῆς διακυβερνήσεως, ὑπό ἕνα vicarius, vir spectabilis[56].

55. Not. dign. or. II 5, πρβλ. *Ζώσιμ.*, II 33,1.
56. Not. dign. or. I 33. XXVI [ἐδῶ ἡ συμπαράθεσις τοῦ ἀξιώματός του].

Οἱ πολιτικοί κυβερνῆται εἰς τάς ἐπαρχίας τῆς θρακικῆς διοικήσεως ὀνομάζονται:

Consulares (κονσουλάριοι) εἰς: Europa Thracia[57]

Praesides (ἡγεμόνες) εἰς: Haemimontus Rhodopa Moesia secunda Scythia[58]

Διά τάς δύο συνοριακάς ἐπαρχίας Moesia secunda Scythia κατονομάζεται ἀνά εἷς dux, vir spectabilis, ὁ ὁποῖος ἀσκεῖ τήν διοίκησιν τῶν στρατευμάτων εἰς τό τμῆμα του τῶν συνόρων[59].

Ὁ ἀνώτατος στρατιωτικός διοικητής τῆς Διοικήσεως, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπό τάς ἐντολάς του τά τακτικά στρατεύματα καί τήν φρουράν, ἦτο ὁ magister militum per Thracias, vir illustris[60], θεσμός ὑπάρχων ἀπό τοῦ λήγοντος 4ου αἰ. μ.Χ.[61].

Κατά τόν 6ον αἰ. ἀπαντᾶ ἐν τῇ διαρθρώσει τῆς Διοικήσεως Θράκης ἕν νέον βραχύβιον ἀξίωμα, τοῦ ὁποίου ὁ φορεύς ὀνομάζεται «βικάριος τοῦ μακροῦ τείχους»[62]. Τοῦτο καθιερώθη ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου πιθανόν, ὅστις ἔκτισε τό λεγόμενον μακρόν τεῖχος πρός προστασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως[63]. Κατά Νεαράν[64] αὐτό τό ὄνομα φέρουν δύο ὑπάλληλοι, ἐξ ὧν ὁ εἷς εἶχεν τό στρατιωτικόν πρόσταγμα, ὁ ἕτερος τήν πολιτικήν διακυβέρνησιν τῆς «ἐπισκοπῆς» του[65]. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ὅπως δεικνύει Νεαρά[66] (τοῦ ἔτους 535), παρακινούμενος ὑπό στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, ὑποκατέστησε τούς δύο βικαρίους δι' ἑνός μόνου ἀσκοῦντος τήν πολιτικήν καί στρατιωτικήν ἐξουσίαν: «*πραίτωρ Ἰουστινιανός ἐπί Θράκης*». Ἂν τά καθήκοντά του ὑπερέβαινον τήν περιφέρειαν τῶν προκατόχων του, ὅπως δυνατόν θά ὑπετίθετο ἐκ τοῦ προσθήματος «*ἐπί Θράκης*», δέν καθορίζει ἡ Νεαρά[67].

57. Not. dign. or. I 71-73. *Ἱεροκλ.*, 631.4, 635.3.

58. Not. dign. or. I 112-116. *Ἱεροκλ.*, 634.4, 635.9, 636.1,9.

59. Not. dign. or. I 51-53. XXIX XL (ἐδῶ παρατίθενται αἱ ὑπό τάς διαταγάς των στρατιωτικαί δυνάμεις).

60. Not. dign. or. I 7. VIII.

61. *Grosse*, Röm. Militärgesch., 186.

62. Nov. Iust. VIII Notitiae § 5.

63. Βλ. κεφάλαιον V.

64. Nov. XXVI praef.

65. *Ἐπί γάρ τοῦ μακροῦ τείχους δύο τινάς καθῆσθαι καί βικαρίους ὀνομάζεσθαι σύνισμεν ἅπαντες, τόν μέν στρατιωτικῶν ἡγούμενον τάξεων... τόν δέ τοῖς πολιτικοῖς πράγμασιν ἐφεστῶτα.*

66. Nov. XXVI 1 κ.ἑξ.

67. Ὅτι οὗτος κατέλαβε τήν θέσιν τοῦ βικαρίου Θράκης καί τοῦ vicarius longi muri, ἡ δέ ἁρμοδιότης του περιελάμβανε ὁλόκληρον τήν Διοίκησιν, ὅπως συμπεραίνει ὁ *Bury* (Hist. of the lat. Rom. Emp. II² 34) δέν διαγιγνώσκεται ἐκ τῆς ἀρχαίας πηγῆς. Ὁ Bury παρορᾷ ὅτι ὁ λόγος, κατά τήν σαφῆ ἔκφρασιν τῆς Νεαρᾶς, γίνεται περί δύο *βικαρίων τοῦ μακροῦ τείχους*, οὐχί ἀντιθέτως περί τοῦ βικαρίου τῆς Διοικήσεως.

Δ. Τό θέμα Θράκης[68]

Κατά τόν 7ον αἰ. ἐγένετο μία ἀναδιοργάνωσις τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, καταστᾶσα ἐπιτακτική λόγῳ τῆς ἀνάγκης δραστικῆς στρατιωτικῆς ἀμύνης, ἡ ὁποία ἀφορᾶ καί εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης. Ἡ νέα ὀργάνωσις θεμάτων ἀνάγεται οὐσιωδῶς εἰς τόν αὐτοκράτορα Ἡράκλειον (611-641). Διά τήν θρακικήν Διοίκησιν παραδίδει ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος[69], ὅτι ἐνταῦθα ἡ θεματική διοργάνωσις εἰσήχθη ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δ΄ τοῦ Πωγωνάτου συνεπεία τῆς βουλγαρικῆς εἰσβολῆς (679). Τό ἀρχικόν «*θέμα τῆς Θράκης*» καλύπτει ὅλην τήν θρακικήν Διοίκησιν, τῆς ὁποίας αἱ ἐπαρχίαι ὑφίστανται ἐπί τινα χρόνον. Ὁ E. Stein προσεπάθησε ν' ἀποδείξη[70] ὅτι τά ληφθέντα ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Δ΄ μέτρα ἐν Θράκῃ ἀναφέρονται κατά πρῶτον εἰς τήν πολιτικήν διοίκησιν, ἐφόσον βεβαίως τότε ἐτοποθετήθη εἰς «*ἀνθύπατος τοῦ θέματος*», ὁ ἀνώτατος πολιτικός ὑπάλληλος, ὁ ὁποῖος ἀντιστοιχεῖ πρός τόν ἀρχαιότερον βικάριον τῆς διοικήσεως καί ὅτι αἱ πολιτικῶς νενομοθετημέναι δικαιοδοσίαι ἀπεσπάσθησαν ἀπό τόν ἐπικεφαλῆς τῆς ὑπαρχίας Ἀνατολῆς, καί τοιουτοτρόπως οὗτος χάνει καί τό τελευταῖον ὑπόλοιπον τοῦ κύκλου δραστηριότητός του. Ὁ ἀνώτατος στρατιωτικός ἀξιωματοῦχος τοῦ θρακικοῦ θέματος, ὁ «*στρατηγός Θράκης*» (μέ τόν τίτλον «*πατρίκιος*»[71]) ἔχει ἐδῶ τόν πρόδρομόν του εἰς τόν παλαιόν magister militum per Thracias. Ἐκ τῆς παραπλεύρου πολιτικῆς καί στρατιωτικῆς ἐξουσίας ἀναπτύσσεται ὑπό τήν πίεσιν μονίμου ἐξωτερικῆς ἀπειλῆς ἡ ἐκ στρατιωτικῶν λόγων ἀναγκαία ὑπαγωγή τοῦ «*ἀνθυπάτου τοῦ θέματος*» ὑπό τόν «*στρατηγόν*» τοῦ θέματος, δηλαδή ἡ στρατιωτικοποίησις τῆς διοικήσεως[72].

III. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ

Α. Αἱ σταθμεύουσαι ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καί Διοικήσει Θράκης στρατιωτικαί δυνάμεις

Τήν φρουράν τῆς ἐπαρχίας Θράκης ἀπετέλουν τόσον κατά τήν ἐποχήν καθ' ἥν διωκεῖτο ὑπό ἐπιτρόπων, ὅσον καί ἀργότερον, ὁπότε ὑπήγετο εἰς

68. Περί τοῦ Θρακῴου θέματος πρβλ. ἔτι: *Ch. Diehl*, Etud. byz., 283, 289 κ.ἑξ. *H. Gelzer*, Die Genesis der byz. Themenverf., Abh. der Sächs, Ges. XLI 18 (1899), Abh. V 8 κ.ἑξ., 25 κ.ἑξ. *Schlumberger*, Sigillogr. de l'emp. byz., I 97 κ.ἑξ., 122 κ.ἑξ.

69. De Them., p. 44 κ.ἑξ. B.

70. *E. Stein*, Byz. neugr. Jahrb., 1 (1920) 71 κ.ἑξ.

71. *Θεοφάν.*, ἔκδ. de Boor, σ. 474.

72. *E. Stein*, 76 κ.ἑξ.

αὐτοκρατορικούς πρεσβευτάς, ἐπικουρικά στρατεύματα. Ἀνῆκε εἰς τήν κατηγορίαν τῶν provinciae inermes, ἡ στρατιωτική της προστασία ἀπέκειτο ἐν σοβαρᾷ καταστάσει εἰς τάς παρά τό μοισικόν σύνορον τοῦ Δουνάβεως διατεταγμένας λεγεῶνας. Καθ' ὅσον αἱ ὑπάρχουσαι πηγαί ἐπιτρέπουν νά κρίνωμεν, φαίνεται ὅτι αἱ στρατιωτικαί δυνάμεις ἐν Θράκῃ οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν ἀριθμητικήν ἰσχύν εἶχον.

Διά τόν πρῶτον αἰῶνα παραπεμπόμεθα ἁπλῶς καί μόνον εἰς μίαν σημείωσιν τοῦ Ἰωσήπου[73], ὅπου ἡ ἰσχύς τῶν στρατευμάτων ἐν Θράκῃ μαρτυρεῖται κατά τούς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑβραίων εἰς 2.000 ἄνδρας (2 Cohortes miliariae;)[74]. Τεκμήριον διά τήν ὕπαρξιν στρατιωτικῆς φρουρᾶς ἐν Θράκῃ ἐπί τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ ἀποτελεῖ ἓν τῶν γνωστῶν νομισμάτων Exercitus αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος[75].

Κυρία ὄψις: *Hadrianus Aug. cos. III p.p.*
Ὀπισθία ὄψις: *sc exerci... Thraciae*

Τελευτῶντος τοῦ 2ου καί κατά τάς ἀρχάς τοῦ 3ου αἰῶνος δύναται νά καταδειχθῇ μετ' ἀσφαλείας ἐν Θράκῃ μία cohors II Lucensium. Αὕτη μαρτυρεῖται διά τό ἔτος 105 μ.Χ. καί ἀκόμη μερικά ἔτη ἀργότερον εἰς τήν Moesia inferior[76], ὁπόθεν προκύπτει ὁ terminus post quem τῆς μετασταθμεύσεώς της εἰς Θράκην[77].

Τά θρακικά της μνημεῖα εἶναι:

α) 3 ἀναθηματικαί ἐπιγραφαί ἐκ τῆς περιφερείας Radomir[78]. Ἐποχή τοῦ Ἀλεξάνδρου Σεβήρου[79].

β) Μία ἀναθηματική ἐπιγραφή ἐξ Iswor παρά τήν Ἰάμπολιν[80]. Χρονικῶς ἀκαθόριστος ἐγγύτερον.

Ἂν μία κοόρτις Ἰτουραίων ἐστάθμευεν ἐν Θράκῃ[81], εἶναι ἀσαφές[82]. Βέβαιον δέν εἶναι τοῦτο οὔτε εἰς τήν περίπτωσιν τῆς cohors III Breucorum, τήν ὁποίαν ὁ Filow[83] καταλέγει εἰς τόν στρατόν τῆς Θράκης[84].

73. *Ἰώσηπ.*, Ἰουδ. πολ. II 16,4.
74. Πρβλ. *A. Stein*, 111.
75. *Strack*, Unters. z. röm. Reichspräg. d. 2. Jhdts. II Hadrian 149. Taf. XV 815.
76. Dipl. XXII καί XXXVIII = CIL III, p. 865, 1974.
77. *A. Stein*, 6 A.1.111.
78. CIL 7418 = 12337 = 14207[32] = *Kalinka*, 27 nr. 32 τοῦ ἔτους 196. Ebd. 12339 = *Kalinka*, 48 nr. 44. (Τό ἀπόσπασμα 12338 = *Kalinka*, 49 nr. 46 πρέπει νά συσχετισθῇ μέ αὐτήν τήν κοόρτιν).
79. Πρβλ. *A. Stein*, 54 κ.ἑξ.
80. Rev. arch. XVIII (1911) 213, nr. 17 (πρβλ. σ. 438).
81. *Kalinka*, 146 nr. 132 = IGR I 1462.
82. *A. Stein*, 111.
83. Die Legionen der Provinz Moesien 12 A.3.
84. Πρβλ. *A. Stein*, A.6.

Περαιτέρω μαρτυρεῖται ἐν Θράκῃ εἰς Numerus Divitesium[85], τῶν ὁποίων τήν παρουσίαν ἐν Θράκῃ ὁ A. Stein[86] τοποθετεῖ εἰς τά τέλη τοῦ 3ου αἰῶνος. Καί ὁ εἰς τήν πρώτην ἐπιγραφήν κατονομαζόμενος Numerus Melenuensium δυνατόν νά ἐστάθμευεν ἐδῶ. Εἰς τήν αὐτήν ἐποχήν ἀνήκει πιθανόν ἡ ἐπιγραφή ἑνός *miles n(umeri) expl(oratorum) [G]er[m]anicianorum*[87].

Περί τῆς διαρθρώσεως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Θράκῃ κατά τόν 3ον αἰῶνα δίδει διασαφήσεις τό αἴτημα τῶν κατοίκων τῆς Σκαπτοπάρας[88], ἔνθα λέγεται[89] ὅτι ἡ Σκαπτοπάρα κεῖται *μέσον δύο στρατοπέδων*. Ἐξ αὐτῶν τῶν λέξεων ἐξάγεται ὅτι ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Παυταλίας, εἰς ἣν ἔκειτο ὁ vicus Σκαπτοπάρα, ὑπῆρχον εἰς στενόν χῶρον δύο στρατόπεδα. Ἡ φρουρά των εἶναι ἄγνωστος. Ὅτι δυνατόν νά πρόκειται μόνον περί μέρους τῶν ὠχυρωμένων θέσεων τῆς ἐπαρχίας, προβάλλει δικαίως ὁ A. Stein[90].

Κατά τόν 4ον αἰῶνα ἀναφέρει τούς Divitenses ἐν Θράκῃ ὁ Ἀμμιανός Μαρκελλῖνος[91]. Τάς ἐν τῇ Διοικήσει Θράκης σταθμευούσας συνοριακάς δυνάμεις ὑπό τήν διοίκησιν τοῦ dux Scythiae καί dux Moesiae secundae ἀπαριθμεῖ ἡ Notitia dignitatum[92]. Ἡ αὐτή[93] τούς ὑποκειμένους εἰς τόν magister militum per Thracias σχηματισμούς τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καί τῆς φρουρᾶς[94]. Ἀνά μία fabrica scutaria et armorum κατονομάζει ἡ Notitia dignitatum[95] ἐν Ἀδριανουπόλει καί Μαρκιανουπόλει.

Β. Στόλος

Ὅτι παρά τά θρακικά παράλια ἐστάθμευεν μοῖρα τοῦ στόλου, δεικνύει ἡ IGR I 781. Αὕτη φέρει ἐκ τοῦ ναυλοχίου της τό ὄνομα *κλάσση περινθία*[96].

Ἕτεραι εὑρεθεῖσαι ἐν Θράκῃ στρατιωτικαί ἐπιγραφαί εἶναι ἀσήμαντοι διά τήν ἀναπαράστασιν τῶν συνθηκῶν τῆς φρουρᾶς. Πρόκειται περί στρατιωτῶν, οἱ ὁποῖοι μετά τήν ἀπόλυσίν των ἐκ τῆς θητείας των ἀλλαχοῦ ἐγκατεστάθησαν εἰς τήν πατρίδα, ἤ ἄλλων, οἱ ὁποῖοι κατά τήν πορείαν διά

85. CIL III 728, πρβλ. 7387 = AEM XIX 1896, 62 μετ' εἰκόνος ἐκ Ραιδεστοῦ, Ebd. 7415 = *Kalinka*, 317 πτ. 403 ἐκ Σερδικῆς.

86. *A. Stein*, 113 κ.ἑξ.

87. CIL III 14207[10] ἐκ Τσάντας παρά τήν Πέρινθον.

88. CIL III 12336.

89. Col. I, 15 κ.ἑξ.

90. *A. Stein*, 112.

91. *Ammian. Marc.*, XXVI 6,12. 7,14.

92. Not. dign. or. XXXIX καί XL: ἐν Σκυθίᾳ: 7 cunei equitum, 8 auxilia, 7 legiones riparienses. Ἐν Moesia secunda: 7 cunei equitum, 10 auxilia, 7 legiones riparienses.

93. Not. dign. or. VIII.

94. Πρβλ. *Seeck*, Unterg. d. ant. Welt. II 482. V 482.

95. Not. dign. or. XI 31 κ.ἑξ.

96. *Fiebiger*, RE τ. III, στ. 2643. *A. Stein*, 110, 114 κ.ἑξ. *Patsch*, 170.

τῆς Θράκης, ἡ ὁποία τόσον συχνά ὑπῆρξεν ὁ ἐνδιάμεσος σταθμός δι' ἐκστρατείας πρός τήν Ἀνατολήν, ἀπέθανον ἐδῶ[97].

Γ. Οἰκισμοί βετεράνων ἐν Θράκῃ

Ἐμφαντικῶς μαρτυρεῖται διά τήν Δεβελτόν, ὅπου μετήχθησαν βετεράνοι τῆς μοισικῆς leg. VIII Aug. ἐπί Βεσπασιανοῦ καί ἀσφαλῶς εἰς τήν περίπτωσιν τῶν Ἄπρων ἐπί Κλαυδίου[98]. Ὁ E. Ritterling[99] δέχεται μίαν οἴκησιν βετεράνων ἤ ἵδρυσιν ἀποικίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Φιλιππουπόλεως κατά τήν ἐποχήν τοῦ Βεσπασιανοῦ ἐπί τῇ βάσει τῆς ἐπιγραφῆς ἑνός ἐξ Ἀντιοχείας τῆς Συρίας καταγομένου βετεράνου τῆς legio VII Claudia[100].

Μίαν οἴκησιν βετεράνων εἰς τήν περιοχήν τῆς Augusta Trajana ἐπί Ἀλεξάνδρου Σεβήρου ἐπιτρέπει νά συμπεράνωμεν ἡ ἐπιγραφή[101]:

> *veterani consistentes Augusta Traiana honc* (sic!) *Augustium ex suis impendiis a solo fabricaverunt feliciter et dedicaverunt* (13 Νοεμ. 233).

Δ. Οἱ Θρᾶκες εἰς τόν ρωμαϊκόν στρατόν

Ἡ Θράκη εἶχε, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει τῆς πολεμικῆς ἀνδρείας τῶν κατοίκων της, μεγίστην σημασίαν ὡς περιοχή στρατολογίας διά τόν αὐτοκρατορικόν στρατόν. Ἤδη ὁ Στράβων[102] ἐκτιμᾶ λίαν τήν πολεμικήν ἀλκήν τῆς χώρας καί μία μεταγενεστέρα πηγή[103] δύναται νά εἴπῃ: ... *maximos habens viros et fertes in bello. Propter quod et frequenter inde milites tolluntur.*

Εἰς τήν πρώτην γραμμήν, οἱ Θρᾶκες παρέχουν στρατιώτας εἰς τάς ἐπικουρικάς δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνουν ἀξιόλογον ἀριθμόν ἀπό alae καί cohortes Thracum (εἰς τάς τελευταίας ἀνήκουν καί αἱ cohortes Bessorum), αἱ ὁποῖαι κατανέμονται εἰς ὁλόκληρον τό κράτος[104]. Καί εἰς ἄλλους ἐπικουρικούς σχηματισμούς, περαιτέρω εἰς σημαντικόν ἀριθμόν ἐν τοῖς στρατεύμασι τῆς πρωτευούσης (εἰς τήν φρουράν κατά τόν 3ον αἰ.) καί εἰς τούς στόλους ὑπηρετοῦν Θρᾶκες (ἰδίᾳ ἀντιπροσωπεύεται τό φῦλον τῶν Βησσῶν). Τέλος εὑρίσκονται καί εἰς τάς λεγεώνας ἀπό τοῦ 2ου αἰ. στρατιῶ-

97. *A. Stein*, 115 κ.ἑξ., 118 κ.ἑξ., 120 A. 1. Πρβλ. καί τήν σύνθεσιν παρά *Dumont*, 529 κ.ἑξ..

98. Βλ. κεφ. Πόλεις.

99. *E. Ritterling*, RE τ. XII στ. 1274.

100. CIL III 6120 = Dess. 4075 (76 μ.Χ.), πρβλ. καί *Patsch*, 183.

101. Bull. bulg. VII (1933) 92 εἰκ. 72 = Rev. arch. II (1933) 392, nr. 90.

102. *Στράβ.*, VII ἀπόσπ. 48.

103. Expos. tot. mundi 50 = *Riese*, GLM, p. 117.

104. *Cichorius*, RE τ. I, στ. 1263 κ.ἑξ., τ. IV, στ. 254, 335 κ.ἑξ. *Cheesman*, The Auxilia of the rom. imp. army, 178 κ.ἑξ.

ται θρακικῆς καταγωγῆς[105]. Κατά τήν ἰουστινιάνειον περίοδον συχνάκις ἐγένοντο στρατολογίαι ἐν Θράκῃ διά τούς ἐν Ἰταλίᾳ πολέμους[106].

IV. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΙ ΚΑΙ ΠΟΛΕΙΣ

Ὅτε ἡ Θράκη ἐγένετο ρωμαϊκή ἐπαρχία, ἦτο χώρα πτωχή εἰς οἰκισμούς πόλεων. Αὗται περιωρίζοντο σχεδόν ἀποκλειστικῶς εἰς τήν παραλιακήν περιοχήν. Ἡ καταγομένη ἀπό τούς προρρωμαϊκούς χρόνους καί ἀφεθεῖσα ὑπό τῶν Ρωμαίων ἐσωτερική ὀργάνωσις τῆς χώρας χαρακτηρίζεται ἀπό τήν διαίρεσιν εἰς περιφερείας, ὠνομαζομένας «*στρατηγίαι*», τῶν ὁποίων ἡ μικροτέρα διοικητική μονάς ὠνομάζετο «*κώμη*» (vicus). Ἀριθμός τοιούτων κωμῶν συναπετέλει μίαν «*κωμαρχίαν*». Ἀμφότεραι αἱ ἀρχαῖαι πηγαί, αἱ ὁποῖαι ὁμιλοῦν περί αὐτῆς τῆς διαιρέσεως[107], ἀφίστανται πολύ εἰς τάς μαρτυρίας των. Κατά τόν Πλίνιον ὑπῆρχον 50 στρατηγίαι, ἐνῶ ὁ Πτολεμαῖος μνημονεύει μόνον 14 (παρατιθεμένας ἐδῶ ὀνομαστικῶς). Μεταξύ τῶν προσπαθειῶν ἑρμηνείας[108] τάς μεγαλυτέρας πιθανότητας συγκεντρώνει ἐκείνη τοῦ Marquardt[109], ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι κατά τήν ἐποχήν τοῦ Πτολεμαίου αἱ στρατηγίαι εἶχον περιληφθῆ ἐν μέρει ἤδη εἰς τάς ἐπικρατείας τῶν νέων πόλεων[110].

Ρωμαϊκαί πόλεις[111] ὑπῆρχον εἰς τήν ἐπαρχίαν Θράκην μόνον δύο καί δή αἱ ἀποικίαι:

α) Apri (Colonia Claudia Aprensis). Ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου ἀσφαλῶς μέ σύγχρονον ἀποστράτευσιν βετεράνων ὑψωθεῖσα εἰς ἀποικίαν[112].

β) Deultum (Colonia Flavia Pacis Deultensium). Στρατιωτική ἀποικία. Ἡ μεταγωγή βετεράνων τῆς leg. VIII Aug. ἐκ Μοισίας εἰς Δεβελτόν μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπό ἐπιγραφῆς[113]. Ἐπειδή ὁ Πλίνιος[114] ἤδη ὁμιλεῖ περί *Deultum... veteranorum*, πρέπει ἡ ἵδρυσις τῆς ἀποικίας, ἡ ἐπιτευχθεῖσα δι'

105. Τεκμήρια παρά *Dumont*, 473 κ.ἑξ. *A. Stein*, 113 A.3. 116. *Bohn*, Hei mat der Praet. 16. *Liebenam*, RE VI, στ. 315. *Ritterling*, ἄρθρον Legio, εἰς τούς παρατεθειμένους καταλόγους οἴκων στήν Ἱστορία τῶν ἐπί μέρους λεγεώνων.

106. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ. III 10,1. 39,9. IV 26,9 κ.ἑξ.

107. *Πλίν.*, Nat. Hist. IV 40 καί *Πτολεμ.*, III 11,6.

108. Βλ. *Καλαποθάκη*, 13 κ.ἑξ.

109. *Marquardt*, 315.

110. Πρβλ. καί *Rostovtzeff*, Ges. u. Wirtschaft I 202 καί 343 A.87. Κατάλογος τῶν γνωστῶν ἡμῖν «κωμῶν» (vici) παρά *Dumont*, 499 κ.ἑξ.

111. Πρβλ. *Kubitschek*, Imp. Rom. trib. discr., 238 κ.ἑξ.

112. *Kornemann*, RE IV, στ. 550. *Ritterling*, ebd., στ. 1253, 33 κ.ἑξ. *Kalapothakes*, 28. *A. Stein*, 3α. 1. 102.

113. CIL VI 3828 = 31692 = Dess. 6105.

114. *Πλίν.*, Nat. Hist. IV 45.

οἰκισμοῦ βετεράνων νά ἔλαβε χώραν ἐπί Βεσπασιανοῦ[115] καί ὄχι τό πρῶτον κατά τό ἔτος 82, καθόσον κατά τήν σημειωθεῖσαν ἀνωτέρω πηγήν παρακαλεῖται ὁ παλαιότερος διοικητής τῆς λεγεῶνος νά παραλάβη τήν πατρωνείαν[116].

Παλαιότεραι ὑποθέσεις ὅτι τό Αὐλαίου τεῖχος ὑπῆρξε ἀποικία καί ὅτι ἡ Φιλιππούπολις ἐπί αὐτοκράτορος Φιλίππου ἔλαβε τήν τάξιν ἀποικίας[117], ἀπεδείχθησαν πεπλανημέναι[118].

Εἰς τήν θρακικήν Χερσόνησον ρωμαϊκή πόλις ἦτο τό municipium Aelium Coela[119].

Αἱ λοιπαί πόλεις ὑπῆρξαν ἑλληνικαί πολιτεῖαι, αἱ ὁποῖαι κατά μέγα μέρος ἔλαβον τό δικαίωμα πόλεως ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ, εἴτε ὤφειλον εἰς αὐτόν τήν ἵδρυσίν των. Τήν ἐνθύμησιν τῆς δραστηρίας ἐνισχύσεως, τήν ὁποίαν ἐγνώρισαν αἱ θρακικαί πόλεις ἀπό τόν αὐτοκράτορα αὐτόν, διατηρεῖ τό ἐπίθετον Ulpia, τό ὁποῖον φέρουν αἱ πόλεις ἐπί νομισμάτων καί ἐπιγραφῶν. Ἀγχίαλος, Αὐγούστα Τραϊανή, Βιζύη, Νικόπολις πρός Ἴστρον (βραδύτερον ἀνήκουσα εἰς τήν Μοισίαν), Νικόπολις πρός Νέστον, Παυταλία (βραδύτερον ἐπίσης, ὡς καί ἡ Σερδική, ἀνήκουσα εἰς τήν Dacia mediterranea), Πλωτινόπολις, Σερδική, Τόπειρος, Τραϊανούπολις. Τά καθιδρύματα τοῦ Τραϊανοῦ ἀκολουθεῖ ἡ Ἀδριανούπολις[120]. Τά νομίσματα τῶν πόλεων εἶναι κατ' ἐξοχήν ἑλληνικαί κοπαί, μόνον δέ αἱ πόλεις μέ ρωμαϊκόν σύνταγμα κόπτουν μέ λατινικάς ἐπιγραφάς· ἡ Φιλιππούπολις ἔχει ἐπί βραχύ χρόνον (Δομιτιανός - Ἀδριανός) παρά τά ἑλληνικά νομίσματα καί ἄλλα μέ λατινικούς μύθους.

Ἀπό τῆς σκοπιᾶς τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως εἶχε παρά τήν Πέρινθον[121], τήν ἕδραν τοῦ διοικητοῦ, ἡ ὁποία κατά τήν μεταδιοκλητινιάνειον

115. Ὡς ὁ *Ritterling*, στ. 1275, 1651 ὀρθῶς προβάλλει, πρβλ. καί *Kalapothakes*, 34, ὁ ὁποῖος τοποθετεῖ πράγματι τήν ἵδρυσιν τῆς ἀποικίας κατά τήν ἐποχήν τοῦ Βεσπασιανοῦ, τήν ἐγκατάστασιν τῶν βετεράνων ὅμως ἐσφαλμένως βραδύτερον.

116. Ὅτι πρόκειται περί αὐτοῦ, καί ὄχι λ.χ. περί τοῦ διοικητοῦ Μοισίας, τονίζουν ὁ *A. Stein*, 5 καί ὁ *Ritterling*, 1651 κατά τοῦ *v. Premerstein*, 184.

117. *Kornemann*, RE τ. IV, στ. 550.

118. Πρβλ. *Kubitschek*, Österr. Jahresh. XVII (1914) 157 κ.ἑξ. *A. Stein*, 102 A.

119. Βλ. κεφ. II, B. Forsch. in Eph. III 134. Ἐπί τῆς μαρτυρίας τοῦ Πλινίου (Nat. Hist. IV 47) *colonia Flaviopolis, ubi antea Coela oppidum vocabatur*, πρβλ. *A. Stein*, 102 A.2. *Mommsen*, 281 A.3: «*Φλαβιούπολις, ἡ παλαιὰ Coela, ... δὲν ὑπῆρξε βεβαίως ἀποικία, ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὸν ἰδιότυπον οἰκισμὸν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐργατῶν γῆς εἰς αὐτὴν τὴν κυριαρχικὴν κτῆσιν*» Ὁ *Kubitschek*, Imp. rom. trib. discr., σ. 23 A 348, ὅστις ὑποδεικνύει ὅτι ὁ Πλίνιος (Nat. Hist. IV 49) καί περί ἑνός portus Coelos ὁμιλεῖ καί δυνατόν ἐδῶ νά εἶναι ἡ Coela. Πρβλ. καί *Oberhummer*, RE, τόμ. XI, στ. 1048, nr. 3.

120. Περί τῶν θρακικῶν πόλεων ὁμιλεῖ ὁ *Καλαποθάκης*, 24 κ.ἑξ. Πρβλ. ἀκόμη *Paribeni*, Opt. Princ. I 331 κ.ἑξ. *Rostovtzeff*, Ges. u. Wirtschaft I 203 καί τά σχετικά ἄρθρα ἐν RE.

121. Βλ. κεφ. II A.

ἐποχήν ὀνομάζεται Heraclea ἤ Heraclea Perinthus, τήν μεγίστην σημασίαν ἡ Φιλιππούπολις[122]. Ἐδῶ εἶναι ἡ ἕδρα τοῦ ἀπό τοῦ 2ου αἰ. ὑφισταμένου «*κοινοῦ τῶν Θρᾳκῶν*», τῆς συνελεύσεως τῆς συνερχομένης ὑπό τήν προεδρίαν ἑνός «*ἀρχιερέως τοῦ κοινοῦ Θρᾳκῶν*» (μέ αὐτόν ταυτίζεται ἴσως ὁ συχνότερον ἀναφερόμενος «*Θρακάρχης*»)[123]. Ἡ κυρία δραστηριότης τοῦ κοινοῦ, ὡς καί ἀλλαχοῦ, οὕτως καί ἐδῶ ἀφεώρα εἰς τήν ἐπαρχιακήν λατρείαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὡς θέσις τῆς αὐτοκρατορικῆς λατρείας ἡ Φιλιππούπολις ἔλαβεν τήν νεωκορίαν, ἀπό τοῦ Σεπτιμίου Σεβήρου δέ φέρει τόν τίτλον «*μητρόπολις*»[124].

V. ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ ΕΠΙ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΘΡΑΚΗΣ

Εἰς τήν ἐπαρχίαν Θράκη προώριστο μέχρι τοῦ 3ου αἰ. μία ἤρεμος ἀνάπτυξις. Ὑπό τήν προστασίαν τοῦ ὑπό ἰσχυρᾶς στρατιωτικῆς δυνάμεως κατεχομένου μοισικοῦ συνόρου, ἡ χώρα εἶχεν ὅλα τά προτερήματα μιᾶς εἰρηνικῆς ἐσωτερικῆς ἐπαρχίας. Κατόπιν τούτου δέν εἶναι τυχαῖον ὅτι κατά τήν διάρκειαν τῶν δύο πρώτων αἰώνων αἱ πηγαί ἡμῶν μόλις δύνανται νά ὁμιλήσουν περί μειζόνων γεγονότων ἐπί τοῦ ἐδάφους τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς. Ἡ βασιλεία τοῦ αὐτοκράτορος Τραϊανοῦ ἐνεῖχεν σημασίαν διά τήν ἐπαρχίαν ὅσον ἀφορᾶ εἰς τήν διοίκησίν της καί τήν διοργάνωσιν τῶν πόλεών της, ὅπως δεικνύουν τά κεφάλαια I, II, IV. Εἰς τό περίπλοκον ζήτημα, ποίας ὁδούς ἤνοιξεν ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανός κατά τήν προέλασίν του εἰς τούς Δακικούς πολέμους, ἡ Θράκη πρέπει νά ληφθῆ ὑπ᾽ ὄψει, βεβαίως χωρίς νά δύναται νά προσκομισθῆ μία ἀσφαλής ἀπόδειξις. Οὕτω κατά τόν A. Domaszewski[125] ὁ αὐτοκράτωρ στρατοπεδεύει κατά τάς ἀρχάς τοῦ δευτέρου Δακικοῦ πολέμου ἐν Θράκῃ καί ἐντεῦθεν συνεχίζει πέραν τοῦ Αἵμου τήν πορείαν πρός τό θέατρον τοῦ πολέμου[126].

Κατά τάς ἐκτεταμένας περιοδείας του εἰς τάς ἐπαρχίας ἐπεσκέφθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός καί τήν Θράκην[127]. Τήν παραμονήν του ἐν Θράκῃ μαρτυροῦν νομίσματα μέ τήν ἐπιγραφήν:

Adventui Aug. Thraciae[128].

122. *A. Stein*, 103 κ.ἑξ.

123. *A. Stein*, 104.

124. «*Ἡ λαμπροτάτη τῆς Θρᾳκῶν ἐπαρχίας μητρόπολις Φιλιππόπολις νεωκόρος*». *Kalinka*, 52, nr. 49 = IGR I 719.

125. *A. v. Domaszewski*, Philol. LXV, 1906, 337 κ.ἑξ.

126. Οὕτως καί ὁ *W. Weber*, Unters z. Gesch. d. Kaisers Hadrian, 18 κ.ἑξ.· ἀποκρούεται ὑπό *Paribeni*, Opt. princ. I 284 κ.ἑξ.

127. Κατά τόν *Weber* (148) μεταξύ φθινοπώρου 123 καί 124.

128. *Cohen*, Méd. imp. II 112 ἀρ. 77 κ.ἑξ.

Τέλη τοῦ 2ου αἰῶνος ἡ ἐπαρχία γίνεται διά πρώτην φοράν θέατρον μεγάλων γεγονότων. Ἐδῶ διεδραματίσθη ἕν μέρος τῶν ἐπακολουθησάντων τόν θάνατον τοῦ Κομμόδου ἀγώνων τῶν ἀνταπαιτητῶν. Τό 193 ὁ Σεπτίμιος Σεβῆρος, διά νά προλάβη τόν ἐν Ἀνατολῇ ἀντίπαλόν του Pescennius Niger, διέταξε νά καταληφθῇ ἀμέσως ἡ Θράκη[129]. Ὁ Niger, κατέχων ἤδη τό Βυζάντιον, ἐζήτησε νά γίνη κύριος τῆς στρατηγικῶς σημαντικῆς Περίνθου, ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀπέτυχε, διό ἀπέσυρε πάλιν τάς δυνάμεις του εἰς Βυζάντιον[130]. Πρός προστασίαν τῆς Περίνθου ὁ Fabius Cilo εἰσῆλθεν εἰς τήν Θράκην[131]. Βραδύτερον εἰσῆλθεν εἰς τήν Θράκην αὐτός ὁ αὐτοκράτωρ μετά τοῦ στρατοῦ του καί διέμεινεν ἐν Περίνθῳ, ὅπου ἐστρατοπέδευσε κατ' ἀρχάς, ἐνῶ τά στρατεύματά του διεπεραιώθησαν εἰς τήν Μικράν Ἀσίαν. Κατόπιν τῆς νικηφόρου καταπαύσεως τῶν ἀγώνων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τό 196 ὁ στρατός τοῦ Σεβήρου διέσχισε τάνάπαλιν τήν Θράκην, καί μέ τήν εὐκαιρίαν αὐτήν ὁ αὐτοκράτωρ διέμεινε τό δεύτερον ἐν Περίνθῳ[132]. Εἰς τούς ἀγῶνας μεταξύ Σεπτιμίου Σεβήρου καί Niger ἐν Θράκῃ πρέπει νά ἀναφερθῇ ἡ σημείωσις παρά Μαλάλᾳ[133], ἔνθα ἐσφαλμένως γίνεται λόγος περί τοῦ Albinus ἀντί τοῦ Niger.

Τό ἔτος 202 ἡ Θράκη ἦτο πάλιν ἡ χώρα διελεύσεως διά τόν ἐπανερχόμενον ἐκ τοῦ δευτέρου Παρθικοῦ πολέμου στρατόν[134]. Ἐπίσης ὁ Καρακάλλας, ὅτε ἐξεστράτευσε κατά τῶν Πάρθων, ἔλαβε τό 214 τήν διά τῆς Θράκης ὁδόν[135].

Αἱ ἐξελίξεις ἐν Θράκῃ κατά τόν τελευτῶντα 2ον αἰ. ἀποτελοῦν τρόπον τινά τό πρελούδιον διά τά περαιτέρω γεγονότα, τά ὁποῖα μεταβάλλουν τήν εἰρηνικήν εἰκόνα, τήν ὁποίαν παρεῖχε μέχρι τοῦδε ἡ Θράκη. Μέ τήν διάσπασιν τοῦ μοισικοῦ συνόρου ὑπό τῶν Γότθων, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν περί τό 240 μ.Χ. εἰς τόν Κάτω Δούναβιν, ὀπισθοδρομεῖ καί ἡ ἀσφάλεια τῆς ἐπαρχίας Θράκης. Μόνιμος ἀπειλή, πολλαπλή σκληρά δοκιμασία παρά τῶν λαῶν ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως, ἀγῶνες τῶν ἀνταπαιτητῶν, οἱ ὁποῖοι διεξάγονται ἐδῶ, ἐκστρατεῖαι κινούμεναι πρός τήν Ἀνατολήν καί ὀπίσω διά τῆς Θράκης χαρακτηρίζουν τήν περαιτέρω ἱστορίαν τῆς Ἐπαρχίας καί ἀργότερον τήν Διοίκησιν Θράκης.

129. SHA Sev. 8,12. *Ἡρωδιαν.*, II 14,6.

130. *Δίων*, 74,6,3. SHA Sev. 8,13.

131. CIL VI 1408 = Dess. 1141 praepositus vexillation (ibus) Perinthi pergentib(us).

132. *Hasebrock*, Unters z. Gesch. d. Kais. Sept. Sev., 53 κ.ἑξ., 86 κ.ἑξ. *A. Stein*, 119 κ.ἑξ.

133. *Μαλάλας*, XII, σ. 291B (πρβλ. *Schenk. v. Stauffenberg*, Kaisergesch. bei Malalas, 338).

134. *Hasebrock*, 118.

135. SHA Car. 5,8. *Δίων*, 77,16,7. *Ἡρωδιαν.*, IV 8,1.

Μετά τήν ἐκστρατείαν τοῦ Γορδιανοῦ Γ΄ κατά τῶν Περσῶν τό 242 ἐνεπλάκη οὗτος ἐν Θράκῃ εἰς ἀγῶνας μέ εἰσβαλόντας Σαρμάτας, Γότθους καί Ἀλανούς[136]. Περί μιᾶς εἰσβολῆς Γότθων (ἀρχηγός ὁ Ostrogotha) ἐπί Φιλίππου Ἄραβος τό 249, πρός ἀπόκρουσιν τῆς ὁποίας ὡρίσθη ὁ μετέπειτα αὐτοκράτωρ Δέκιος, τότε dux Moesiae et Pannoniae[137], ὁμιλεῖ ὁ Ἰορδάνης[138]. Ἐπί αὐτοκράτορος Δεκίου ἐπετεύχθη μία μεγάλη γοτθική εἰσβολή (βασιλεύς ὁ Kniva). Ὁ αὐτοκράτωρ ἡττήθη παρά τήν Βέροιαν (Τραϊανή Αὐγούστα) καί ἡ ἐπί μακρότερον χρόνον πολιορκηθεῖσα Φιλιππούπολις ἐγένετο τό 250 λεία τῶν βαρβάρων ἕνεκα προδοσίας τοῦ διοικητοῦ L. Priscus[139]. Ὁ Trebonianus Gallus ἔκλεισε εἰρήνην μέ τούς Γότθους, οἱ ὁποῖοι ἠδυνήθησαν νά συμπαραλάβουν ἀνεμπόδιστοι τήν μεγάλην λείαν τῆς Φιλιππουπόλεως[140]. Μετά μικρόν διάλειμμα οἱ Γότθοι ἐπανῆλθον[141] τό 254 καί προεχώρησαν διασχίζοντες τήν Θράκην μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης[142]. Περί τό τέλος τῆς βασιλείας του ὁ Γαλλιηνός προσέβαλλεν τό 267 παρά τόν θρακικόν συνοριακόν ποταμόν Νέστον βαρβάρους (ἰδίᾳ Ἐρούλους) εἰσδύσαντας διά θαλάσσης εἰς τήν Ἐπαρχίαν Ἀχαΐας, ὅτε οὗτοι ἠθέλησαν νά ἐπιστρέψουν οἴκαδε διά Μακεδονίας καί Θράκης[143]. Εἰς τούς Γοτθικούς πολέμους τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου Β΄ ἡ Θράκη δέν ἦτο ἄμεσον θέατρον πολέμου. Μετά τήν μεγάλην μάχην τῆς Ναϊσσοῦ οἱ ἡττηθέντες Γότθοι, παρ' οἷς ἔκανε θραῦσιν ἡ πανώλης, συνέρρευσαν πρός τήν Μακεδονίαν καί Θράκην[144]. Κατά τήν βραχεῖαν βασιλείαν τοῦ διαδόχου τοῦ Κλαυδίου Κοϊντιλλίου οἱ Γότθοι εἰσέβαλον ἐκ νέου εἰς Θράκην καί ἠρήμωσαν τήν παράλιον πόλιν Ἀγχίαλον[145]. Ἐπί Αὐρηλιανοῦ ἔλαβε χώραν ὁμοίως τό 271 μία ἐχθρική εἰσβολή εἰς Θράκην. Ἐκτός τῶν Γότθων (ὑπό τόν Cannaba ἤ Κανναβαύδην) Ἀλανοί, Ρωξολάνοι καί Σαρμάται ἐλυμαίνοντο τήν ἐπαρχίαν. Οὗτοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Θράκης ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος προήλαυνε πρός τήν Ἀνατολήν[146]. Περί ἀγώνων μέ τούς Γότθους ἐν Θράκῃ ἐπί τῆς ἐποχῆς τοῦ Πρόβου (278;) ὁμιλεῖ ἡ Vita Probi (16,3). Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐγκατέστησε ἐν Θράκῃ 100.000 Βαστάρνους, ἐκδιωχθέντας ὑπό τῶν Γότ-

136. SHA Gord. 26,4· πρβλ. 34,4. *Schmidt*, 59.
137. *Wittig*, RE τ. XV, στ. 1251, 59 κ.ἑξ., 1265 κ.ἑξ.
138. *Ἰορδ.*, Get., 90.
139. *Ἰορδ.*, Get., 101 κ.ἑξ. *Δέξιππ.*, ἀποσπ. 16,20 = FHG III, σ. 674, 678, Vict. Caes. 29,2. *Amnian. Marc.*, 31,5,17. *Ζώσιμ.*, I 23,1.
140. *Ζώσιμ.* I 24,2. Πρβλ. *Schmidt*, 61 κ.ἑξ. *Wittig*, 1269 κ.ἑξ.
141. Πρβλ. *Schmidt*, 65 A.1.
142. SHA Gall. 5,6. *Ζωναρ.*, XII 23, σ. 139, Dind.
143. *Ζώσιμ.*, I 39,1. *Σύγκελλ.*, σ. 717, Dind. Vict. Caes. 33,3· πρβλ. *Schmidt*, 70.
144. *Ζώσιμ.*, I 46.
145. SHA Claud. 12,4. *Amnian. Marc.*, 31,5,16. *Ἰορδ.*, Get. 108. Πρβλ. *Schmidt*, 75.
146. SHA Aurel. 17,2·, 22,2 κ.ἑξ. 32,2· 33,4· 41,9. Πρβλ. *Schmidt*, 75 κ.ἑξ.

θων[147]. Ἀφοῦ ἡ Θράκη ἐπί 40 στρογγύλα ἔτη μέ ἀσημάντους διακοπάς ὑπῆρξε τό θέατρον ἀγώνων μέ γερμανικούς λαούς, ἠκολούθησε ἕν μακροχρόνιον, μέχρι τῆς ἐποχῆς Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου διαρκέσαν, διάλειμμα: *Siluerunt immobiles nisi quod postea latrocinales globi vicina cum sui exitio rarius incursabant*[148]. Ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανός ἐγκατέστησε ἐν Θράκῃ αἰχμαλώτους ἀπό τόν Περσικόν πόλεμον[149].

Κατά τόν 4ον αἰῶνα ἡ Θράκη βλέπει μίαν σειράν ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι διεξάγονται ἐδῶ μεταξύ τῶν ἀντιμαχομένων ἰσχυρῶν. Τό 313 ἐπηκολούθησε ἡ σύγκρουσις μεταξύ Μαξιμίνου Δάζα καί Λικινίου μεταξύ Ἀδριανουπόλεως καί Περίνθου εἰς τόν λεγόμενον Campus Serenus, ἀφοῦ ὑπό Δάζα εἶχεν πολιορκηθῆ τό Βυζάντιον καί ἡ Πέρινθος. Ἐδῶ ἡττήθη ὁ Μαξιμῖνος Δάζας[150]. Δίς ἀντιπαρετάχθησαν ἐν Θράκῃ οἱ στρατοί Κωνσταντίνου καί Λικινίου. Τό 314, μετά τήν ἧτταν τῶν Κιβαλῶν, ὁ Λικίνιος διέφυγε πρός τήν Θράκην καί συνεκέντρωσε νέα στρατεύματα παρά τήν Ἀδριανούπολιν. Πρός συγκάλυψιν διεξήχθησαν ἐν Φιλιππουπόλει συνομιλίαι εἰρήνης μέ τόν Κωνσταντῖνον. Τόν Νοέμβριον τοῦ 314 συνήφθη μάχη εἰς τόν Campus Mardiensis μεταξύ Ἀδριανουπόλεως καί Φιλιππουπόλεως. Κατά τήν σύναψιν εἰρήνης (314) ἀπενεμήθησαν εἰς τόν Λικίνιον αἱ ἀνατολικαί Ἐπαρχίαι, καί ἡ Διοίκησις Θράκης[151]. Τό 323 οἱ Γότθοι εἰσέβαλον εἰς Θράκην. Ὁ Κωνσταντῖνος προήλασε ἐκ Θεσσαλονίκης, ἄν καί ἡ περιοχή εἰσβολῆς δέν ἀνῆκε εἰς τό ἰδικόν του μέρος τοῦ κράτους, εἰς τήν Θράκην καί ἀπέκρουσε τούς ἐχθρούς. Ἡ οὕτως ἐπιτευχθεῖσα τυπική λύσις τῆς συνθήκης τοῦ 314 ἔδωσε ἀφορμήν μιᾶς νέας ἐνόπλου συγκρούσεως μεταξύ Λικινίου καί Κωνσταντίνου. Τήν 3ην Ἰουλίου 324 ὁ Λικίνιος ἡττήθη παρά τήν Ἀδριανούπολιν καί ἐπανέκαμψε εἰς Βυζάντιον, ἔνθα ὁ στόλος του κατεστράφη ὑπό θυέλλης[152].

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας ἐγκατέστησε ἐν Θράκῃ ἕν τμῆμα τῶν ὑπό τῶν Sarmatae Limigantes ἐκδιωχθέντων Sarmatae Argaragantes (κατοικούντων ἐν Banat)[153].

Τήν θρακικήν Διοίκησιν (μέ τήν Μακεδονίαν καί Ἀχαΐαν) ἔπρεπε κα-

147. SHA Prob. 18,1. *Ζώσιμ.*, I 71,1. Πρβλ. *Schmidt*, 78.465.

148. *Amnian. Marc.*, 31,5,17. Πρβλ. *Seeck*, V 87.

149. *Πανηρ.*, Lat. ἔκδ. Baehrens 8,12,1. Πρβλ. *Schiller*, Gesch. d. röm. Kaiserzeit II 141.

150. Lactant. de mort. pers, 45 κ.ἑξ. Πρβλ. *Seeck*, I 144 κ.ἑξ. *A. Stein*, 142.

151. Ἀνώνυμ. Val., 17 κ.ἑξ. *Ζώσιμ.*, II 18,5· 19-20,1. Πρβλ. *Seeck*, I 156 κ.ἑξ., 463.

152. Ἀνώνυμ. Val., 21.24 κ.ἑξ. *Ζώσιμ.*, II 21· 22,3-25. Cons. Constantinop. περί τοῦ ἔτους 324 = Chron. min. I, σ. 232. Πρβλ. *Seeck*, I 164 κ.ἑξ. *E. Stein*, 158 κ.ἑξ. *Schmidt*, 81. *Patsch*, 19.

153. Ἀνώνυμ. Val., 32. Πρβλ. *Εὐσεβ.* Χρον., σ. 315, Fotheringham. *Seeck*, IV 5. *E. Stein*, 198. *Patsch*, Anz. Akad. Wien, 1925, 182 κ.ἑξ.

τά τήν θέλησιν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου νά κρατήση μετά τήν τελευτήν του ὁ ἀνεψιός του Δελμάτιος[154]. Μετά τόν παραμερισμόν τοῦ Δελματίου τό μερίδιόν του περιῆλθεν κατά τήν σύσκεψιν τοῦ Βιμινακίου (338) εἰς τόν Κώνσταντα, ὁ ὁποῖος παρεχώρησε τήν Διοίκησιν Θράκης εἰς τόν Κωνστάντιον Β΄ βραχύ πρό τοῦ ἀγῶνος μέ τόν Κωνσταντῖνον Β΄, τό 339[155]. Ὑπό τοῦ Κωνσταντίνου Β΄ ἐγκατεστάθησαν ἐν Θράκῃ αἰχμάλωτοι ἐκ τοῦ τόπου Ἀδιαβηνή[156].

Ὅτε ὁ Ἰουλιανός δέν ἠδυνήθη νά ἐπιβάλη τήν ἀναγνώρισίν του ὡς Αὐγούστου ἐπί τοῦ Κωνσταντίου, ἐκινήθη μέ στρατόν κατά τῆς Ἀνατολῆς καί κατέβαλε ἐν Θράκῃ τήν στρατηγικῶς σημαντικήν δίοδον τῶν Σούκκων[157]. Διά νά ἐμποδίση περαιτέρω προώθησιν, τοῦ ἀντετάχθη ὁ comes per Thracias Marcianus[158]. Ἐπίσης ὁ Κωνστάντιος ἐπεδόθη εἰς προπαρασκευάς, διά νά ἐμφανισθῆ εἰς Θράκην[159], ἠμποδίσθη ὅμως εἰς τήν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου ὑπό τοῦ θανάτου. Ἐπί τῷ ἀγγέλματι τῆς τελευτῆς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου, ὁ Ἰουλιανός συνέχισε τήν πορείαν του καί ἔσπευσε διά Φιλιππουπόλεως καί Περίνθου εἰς Κωνσταντινούπολιν[160].

Περί τῆς ἐπιβλητικῆς ὀχυρωματικῆς δραστηριότητος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ ἐν Θράκῃ ἐκθέτει ὁ Ἀμμιανός Μαρκελλῖνος[161].

Ἀπό τοῦ 364 ἡ Θράκη ἀπειλεῖται πάλιν ὑπό εἰσβολῶν. Ἤδη τό ἔτος αὐτό γοτθικαί ὁρδαί ἐλεηλάτησαν τήν χώραν[162]. Κατά τά ἑπόμενα ἔτη οἱ Γότθοι ἀνέλαβον μίαν μεγαλεπήβολον ἐπίθεσιν κατά τῆς Θράκης, οὕτως ὥστε ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης, εἰς τό μερίδιον τοῦ ὁποίου ἀνῆκε ἡ Διοίκησις Θράκης[163] καί ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς εὑρίσκετο καθ' ὁδόν πρός τήν Συρίαν, ὑπεχρεώθη νά ἀποστείλη μέρος τῶν στρατευμάτων του διά τήν παραβιασθεῖσαν περιοχήν[164]. Πρός τήν ἐξωτερικήν αὐτήν πίεσιν συνδυάζονται καί ἐσωτερικαί περιπλοκαί εἰς τήν θρακικήν διοίκησιν, προκληθεῖσαι ὑπό τοῦ Προκοπίου, ὁ ὁποῖος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ἐν Κωνσταντινουπόλει καί

154. Vict. epit. 41, 20, πρβλ. Anonym. Val. 35.

155. Οὕτως ὁ *Seeck*, II 69f.; IV 7. 40 κ.ἑξ., 46, 59, 68, πρβλ. 400, ἐνῶ ταύτην κατά τόν *E. Stein*, 202 κ.ἑξ. Α.4 εἰς σελ. 204, ἔλαβε ἀμέσως ὁ Κωνστάντιος. Πρβλ. καί *Patsch*, 33.

156. *Λιβαν.*, or. LIX, 82 κ.ἑξ. Πρβλ. *Seeck*, IV 78. *E. Stein*, 213.

157. *Amnian. Marc.*, XXI 10,2, πρβλ. 27,4,5: Succorum angustiae Thracias dirimentes et Daciam.

158. *Ammian. Marc.*, 21,12,22.

159. *Ammian. Marc.*, 21,13,6 κ.ἑξ.

160. *Ammian. Marc.*, 21,12,3· 22,2,2 κ.ἑξ. Πρβλ. *Seeck*, IV 298 κ.ἑξ. *E. Stein*, 242 κ.ἑξ. *Bidez*, La vie de l emp. Iul., 194 κ.ἑξ., 207.

161. *Ammian. Marc.*, XXII 7,7. Πρβλ. *Schmidt*, 85. *Patsch*, 39. *Bidez*, 247.

162. *Ammian. Marc.*, 26,4,5.

163. *Ζώσιμ.*, IV 3,1.

164. *Ammian. Marc.*, XXVI 6,11.

ἔφερε μέ τό μέρος του τάς κατά τῶν Γότθων ἀποσταλείσας δυνάμεις[165]. Ὁ παραμείνας πιστός εἰς τόν νόμιμον αὐτοκράτορα διοικητής τῶν θρακικῶν στρατευμάτων Iulius (comes per Thracias copiis militaribus praesidens) περιῆλθε διά δόλου εἰς τήν ἐξουσίαν τοῦ στασιαστοῦ[166]. Ὁ Προκόπιος ἔλαβε ἐπαφήν καί μέ τούς Γότθους, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἀπέστειλον ἕν βοηθητικόν σῶμα νομίζοντες ὅτι πρόκειται περί τοῦ νομίμου αὐτοκράτορος, ὡς ἐδικαιολογήθησαν βραδύτερον. Μετά τήν ἐκτέλεσιν τοῦ Προκοπίου ἐνεφανίσθη νέος σφετεριστής ὀνόματι Μάρκελλος[167]. Εἰς τόν νέον αὐτόν σφετερισμόν ἔδωσε τελικῶς πέρας ὁ mag. mil. per Illyr. Aequitius, ὁ ὁποῖος μέχρι τότε εἶχεν ἐμποδίσει μετάδοσιν τῆς στάσεως εἰς τάς γειτονικάς ἐπαρχίας διά τῆς καταλήψεως στρατηγικῶς σημαντικῶν σημείων[168] καί νῦν εἰσήλασε εἰς τήν Θράκην διά τῆς διόδου τῶν Σούκκων. Ἡ Φιλιππούπολις ἐπολιορκήθη, ὁ Μάρκελλος, ὁ ὁποῖος κατέφθασε πρός ἄρσιν τῆς πολιορκίας, συνελήφθη. Ἡ Φιλιππούπολις ἐτιμωρήθη σκληρῶς, τό 366[169]. Τό γοτθικόν βοηθητικόν σῶμα, ὅτε ἠθέλησε, νά πορευθῇ ὀπίσω, συνελήφθη, ἀφωπλίσθη καί κατενεμήθη εἰς τάς πόλεις[170]. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Οὐάλεντος μέ τούς Γότθους κατά τά 3 ἑπόμενα ἔτη διεδραματίσθησαν ἐπί τῶν ἄλλοτε μοισικῶν περιοχῶν τῆς Διοικήσεως Θράκης[171].

Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν λαῶν, τήν ὁποία ἐξαπέλυσε ἡ εἰσβολή τῶν Οὔννων εἰς τόν κάτω Δούναβιν, εἶχεν σημαντικάς συνεπείας καί διά τάς θρακικάς χώρας. Τό κράτος τῶν Ὀστρογότθων τοῦ Ἑρμαναρίχου ὑπέκυψε εἰς τούς Οὔννους. Ἐπίσης οἱ Βησιγότθοι δέν ἠδυνήθησαν νά ἀντιπαρατάξουν καμμίαν ἀντίστασιν εἰς τήν θύελλαν. Μέρος τῶν τελευταίων ἀπεφάσισε νά ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τήν Θράκην[172], ἡ ὁποία οὕτως εὑρίσκετο πρό μιᾶς νέας εἰσβολῆς[173]. Εἰς τό αἴτημά των νά γίνουν δεκτοί ὡς φοιδερᾶτοι ὑπῆρξεν ἀνταπόκρισις καί οὕτως οἱ Βησιγότθοι διέβησαν τόν Δούναβιν μέ τούς ἀρχηγούς των Ἀλάβιβον καί Φριτίγερον τό 376[174]. Οἱ Ὀστρογότθοι ὑπό τήν ἡγεσίαν τοῦ Ἀλαθέως καί τοῦ Σάφρακος, οἱ ὁποῖοι ἦλθον μέ τήν αὐτήν

165. *Ammian. Marc.*, XXVI 6,12. 7,9.

166. *Ammian. Marc.*, 26,7,5.

167. *Ammian. Marc.*, 26,10,3· πρβλ. 27,4,1· 5,1· 31,3,4.

168. *Ammian. Marc.*, 26,5,11· 7,12.

169. *Ammian. Marc.*, 26,10,4-6.

170. *Εὐνάπ.*, ἀποσπ. 37 = FHG IV 28. *Ζώσιμ.*, IV 10,1. Πρβλ. *Schmidt*, 85 κ.ἑξ. *Seeck*, V 48 κ.ἑξ. *E. Stein*, 271, 287. *Patsch*, 41 κ.ἑξ.

171. *Patsch*, 43 κ.ἑξ.

172. *Amnian. Marc.*, 31,3,8.

173. *Ammian. Marc.*, 30,2,8: rem Romanam... circumsteterat metus totius Gothiae Thracias licentius perrumpentis.

174. *Ammian. Marc.*, 31 4,1-8. *Ἰορδ.*, Get., 131 κ.ἑξ. *Ζώσιμ.*, IV 20,5 κ.ἑξ.· πρβλ. 26,1. *Εὐνάπ.*, ἀποσπ. 42 καί 55 = FHG IV, σ. 31 καί 38 (κατ' αὐτόν δῆθεν 200.000 ἄνθρωποι).

σκέψιν, μέ τήν ὁποίαν καί ἕνας ἄλλος Γότθος ἡγέτης ὀνόματι Farnobius, ἀπεπέμφθησαν[175]. Οἱ διαπεραιωθέντες Γότθοι, μεταξύ τῶν ὁποίων προέκυψε μία ἐπικίνδυνος ζύμωσις λόγῳ διαφόρων ἀστοχιῶν, δι' ἃς ἔπταιον οἱ Ρωμαῖοι ὑπάλληλοι, ἰδιαιτέρως ὁ comes per Thracias Lupicinus, μετήχθησαν ὑπό στρατιωτικήν προστασίαν εἰς τό ἐσωτερικόν τῆς χώρας[176]. Τήν οὕτω προκληθεῖσαν ἐξασθένησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων παρά τό σύνορον ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Ὀστρογότθοι, διά νά διαβοῦν τόν Δούναβιν[177]. Μετά τήν βαρεῖαν ἧτταν, τήν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Ρωμαῖοι παρά τήν Μαρκιανούπολιν, ὁ δρόμος πρός τήν κυρίως Θράκην ἦτο ἀνοικτός εἰς τούς βαρβάρους (ἀρχάς τοῦ 377)[178]. Ἐδῶ προσεχώρησαν εἰς αὐτούς δύο ἐξέχοντες Γότθοι, ὁ Σουέριδος καί ὁ Κολίας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὑπό τάς διαταγάς των ἐν Ἀδριανουπόλει Γότθους φοιδεράτους εἰς τήν αὐτοκρατορικήν ὑπηρεσίαν, ἐκτός δέ τούτου ἐδέχθησαν προσέλευσιν ἀγροτῶν, οἱ ὁποῖοι ἔζων ἐδῶ ὡς δοῦλοι καί τοιαῦτα στοιχεῖα δυσηρεστημένα μέ τήν ρωμαϊκήν ἐξουσίαν. Μετά τινα ἀποτυχοῦσαν αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν κατά τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπέστησαν μιᾶς περαιτέρω συστηματικῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου καί διέσχιζον τήν Θράκην δηοῦντες καί φονεύοντες[179]. Ἐνώπιον αὐτῆς τῆς ἀπειλητικῆς καταστάσεως ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἀπέστειλε δύο ἀνώτερους ἀξιωματικούς, τόν Τραϊανόν καί τόν Προφουτοῦρον, μέ στρατιωτικήν δύναμιν εἰς Θράκην. Οὗτοι ἐπέτυχον νά ἐξωθήσουν πέραν τοῦ Αἵμου τούς Γότθους[180]. Οἱ ἐγκλωβισθέντες εἰς τόν χῶρον μεταξύ Δουνάβεως καί Αἵμου Γότθοι κατέβαλλον ἀπεγνωσμένας προσπαθείας νά διασπάσουν τάς ὑπό τῶν Ρωμαίων κατεχομένας διόδους πρός τήν Θράκην καί συνεμάχησαν μέ Οὔννους καί Ἀλανούς ἐκεῖθεν τοῦ Δουνάβεως. Πρό τῆς τοιαύτης ὑπεροχῆς οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοί ἀπέσυραν τάς δυνάμεις των καί οἱ ἡνωμένοι βάρβαροι ἐξεχύθησαν *vastabundi omnes per latitudines Thraciae*[181]. Ἐνταῦθα οἱ βάρβαροι ἐπήνεγκον βαρεῖαν ἧτταν εἰς τά στρατεύματα τοῦ tribunus scutariorum Barxímeres παρά τήν Δεβελτόν (Dibaltum, Deultum)[182]. Τότε οἱ Γότθοι ἐστράφησαν κατά τοῦ παρά τήν Βέροιαν φυλάσσοντος τήν ὁδόν διά τῆς διόδου Σίπκα dux Frigeribus, ὁ ὁποῖος διώκει τό παννονικόν βοηθητικόν

175. *Ammian. Marc.*, 31,4,12 κ.ἑξ.

176. *Ammian. Marc.*, 31,4,9-11· 5,1-2. *Ἰορδ.*, Get., 134 κ.ἑξ. *Oros.*, VII 33,11, *Εὐσεβ.*, Χρον., σ. 330, Fotheringham.

177. *Ammian. Marc.*, 31,5,3.

178. *Ammian. Marc.*, 31,5,4-9. Πρβλ. *Ἰορδ.*, Get., 136 κ.ἑξ. *Εὐσεβ.*, Χρον., σ. 331. Cons. Constantinop. εἰς τό ἔτος: 337,1 = Chron. Min., σ. 242.

179. *Ammian. Marc.*, 31,6.

180. *Ammian. Marc.*, 31,7,1-3.

181. *Ammian. Marc.*, 31,8,3-8.

182. *Ammian. Marc.*, 31,8,9.

σῶμα[183]. Οὗτος ἀπεσύρθη πρός Δυσμάς καί ἐπέτυχε νά κτυπήση τούς Γότθους τοῦ Farnobius[184]. Εἶτα κατέλαβε τήν δίοδον τῶν Σούκκων, ἵνα διασφαλίση τήν διά τῆς Σερδικῆς ἄγουσαν ὁδόν[185]. Τό 378 ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης ἐνεφανίσθη ἐπί τοῦ πολεμικοῦ θεάτρου ἐν Θράκῃ. Προηγουμένως εἶχεν γίνει ἤδη μία ἀλλαγή εἰς τήν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ, τήν ὁποίαν ἀνέλαβεν εἰς τήν θέσιν τοῦ Τραϊανοῦ ὁ ἐκ τῆς Ἰταλίας ἀνακληθείς Σεβαστιανός[186].

Ἐκ τῶν διεσπαρμένων ἀνά τήν χώραν γοτθικῶν στιφῶν —ἓν ἐστάθμευεν παρά τήν Βέροιαν πρός διασφάλισιν τῆς διόδου[187]— μία ὁμάς, ἡ ὁποία ἐπορεύετο ἐκ Νότου φορτωμένη μέ λείαν κατά τῆς Ἀδριανουπόλεως, συνελήφθη ἐξ ἀπίνης ὑπό τοῦ Σεβαστιανοῦ ἐγγύς τῆς πόλεως. Μετά ταῦτα ὁ Φριτίγερος συνεκέντρωσε τούς Γότθους παρά τήν Καβύλην[188]. Ἐντεῦθεν προχώρησε νοτίως πρός τήν Ἀδριανούπολιν, ὅπου ἐπορεύετο καί ὁ αὐτοκράτωρ μέ τάς δυνάμεις του καί παρετάχθη εἰς τήν τοποθεσίαν Νίκη, οὐχί μακράν τῆς Ἀδριανουπόλεως[189]. Ἐδῶ ὁ Φριτίγερος προσεπάθησε, ὅπως κερδίση χρόνον διά νά ἑνωθῇ μέ τούς μή παρουσιασθέντας ἔτι Ὀστρογότθους τοῦ Ἀλαθέως καί τοῦ Σάφρακος, νά ἔλθη εἰς διαπραγματεύσεις μέ τόν αὐτοκράτορα καί παρεκάλεσε νά τούς παραχωρηθῇ χώρα εἰς τήν Θράκην, ὅμως ἄνευ ἐπιτυχίας. Τήν 9ην Αὐγούστου 378 συνήφθη μάχη παρά τήν Ἀδριανούπολιν, ὁ ἱστορικῶς σημαντικώτατος πολεμικός ἀγών ἐπί θρακικοῦ ἐδάφους, ἐν ᾗ ἔπεσε ὁ αὐτοκράτωρ[190]. Κατά τάς ἑπομένας τρεῖς ἡμέρας ἐγένοντο σφοδραί ἐφορμήσεις τῶν Γότθων κατά τῆς Ἀδριανουπόλεως, αἵτινες ὅμως ἀπεκρούσθησαν ὑπό τῶν γενναίως ἀμυνομένων πολιορκημένων. Οἱ Γότθοι ἔλυσαν τήν πολιορκίαν, ἔφθασαν μέ Οὔννους καί Ἀλανούς πρό τῆς Περίνθου, ἡ περιοχή τῆς ὁποίας ἐλεηλατήθη δεινῶς, καί ἐκεῖθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, χωρίς νά δυνηθοῦν νά προβοῦν ἐκεῖ εἰς πολιορκίαν[191]. Ἡ Διοίκησις Θράκης εὑρίσκετο εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων[192].

183. *Ammian. Marc.*, 31,7,3.
184. *Ammian. Marc.*, 31,9-10,1.
185. *Ammian. Marc.*, 31,10,21.
186. *Ammian. Marc.*, 31,11,1. *Ζώσιμ.*, IV 21,1· 22,4· 23,1. Cons. Constantinop. ἐν ἔτει 378,1 = Chron. Min. I, σ. 242.
187. *Ammian. Marc.*, 31,11,2.
188. *Ammian. Marc.*, 31,11,2-5.
189. *Ammian. Marc.*, 31,12,1-4.
190. *Ammian. Marc.*, 31,12,8-13,19. *Ζώσιμ.*, IV 24,1 κ.ἑξ. *Ἰορδ.*, Γετ. 138. *Σωκρ.*, IV 38. *Σωζομ.*, VI 40. *Φιλόστοργ.*, IX 17. *Λιβαν.* Λογ., 14,3-5. Vict. epit. 46. *Oros.*, VII 33,13 κ.ἑξ. *Ρουφῖν.*, Hist. eccl. II XI 13. *Εὐσεβ.*, Χρον., σ. 331, Fotheringham. Cons. Constantinop. ἐν ἔτει 378,2 = Chron. Minora I, σ. 243.
191. *Ammian. Marc.*, 31,15,16,1-7.
192. Cons. Constantinop. περί τοῦ ἔτους 378, 3 = Chron. Min. I, σ. 243: *per Diocesim*

Ὁ Γρατιανός ἐτοποθέτησε κυρίαρχον τῆς Ἀνατολῆς τόν Θεοδόσιον· εἰς τήν κυρίαρχον περιοχήν αὐτοῦ ἔπιπτε καί ἡ θρακική Διοίκησις[193]. Οὗτος ἐξωπλίσθη διά τήν ἀπελευθερωτικήν ἐπίθεσιν. Τό 379 ἀκόμη οἱ βάρβαροι ἀπωθήθησαν ἀπό τήν κυρίως Θράκην ὑπό τοῦ Μοδάρη, ἑνός Ρωμαίου ἀξιωματικοῦ γοτθικῆς καταγωγῆς[194]. Κατά τά ἑπόμενα ἔτη ἡ Θράκη ἦτο περιοχή διόδου διά τούς ἐν Μακεδονίᾳ προσβληθέντας καί συμπτυσσομένους Γότθους[195]. Τό 382 συνήφθη τελικῶς συνθήκη μέ τούς Βησιγότθους, ἡ ὁποία παρεχώρει εἰς αὐτούς μέρος πρός κατοίκησιν εἰς τό βόρειον τμῆμα τῆς Διοικήσεως Θράκης ὡς φοιδεράτους[196].

Τό ἔτος 386 ἀπέκρουσε ὁ Promotus, ὁ *στρατηγός τῶν κατά Θράκην πεζῶν*, μίαν εἰσβολήν εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης ἐπιχειρηθεῖσαν ὑπό τῶν Ὀστρογότθων ὑπό τήν ἡγεσίαν τοῦ Ὀδοθέου[197].

Ἤδη ἐπί Θεοδοσίου ἐξηγέρθησαν οἱ ὑπόσπονδοι Βησιγότθοι —ἡγέτης των ὁ Ἀλάριχος— καί εἰσέβαλον μέ ἄλλους λαούς εἰς Θράκην νοτίως τοῦ Αἵμου. Ὁ Θεοδόσιος, ἐπί τῆς ὁδοῦ πρός Κωνσταντινούπολιν, ἡττήθη ὑπ' αὐτῶν παρά τόν ποταμόν Ἔβρον, τό 391[198]. Ὁ Promotus, εἰς τόν ὁποῖον ἦτο διαπεπιστευμένη ἡ στρατιωτική προστασία τῆς Θράκης, συνέχισε τόν ἀγῶνα κατά τῶν Γότθων καί ἔπεσε[199]. Τό πρῶτον ὁ Στιλίχων ἠδυνήθη νά τούς κατανικήση, τό 392[200]. Τό 395 οἱ Γότθοι τοῦ Ἀλαρίχου ἐπανῆλθον εἰς ἐνεργόν δρᾶσιν, εἰσέβαλον ἀπό τῆς Μοισίας εἰς τήν Θράκην καί διέσχισαν τήν χώραν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως δηοῦντες. Ὁ praef. praet. Rufinus ἠδυνήθη νά τούς ἀποτρέψη ἀπό μίαν πολιορκίαν. Οὗτοι ἀπεσύρθησαν εἰς Θεσσαλίαν[201].

Trachiarum et Scythiae et Moesiae Gothi habitaverunt simul et eas praedaverunt. Πρβλ. *Ζώσιμ.*, IV 24,4. Victor epit. 47. Περί τῶν γεγονότων ἐν Θράκῃ τῶν 376-378 πρβλ. *Seeck*, V 99-110, 113-121. *Schmidt*, 165-178. *E. Stein*, 290 κ.ἑξ. *Patsch*, 61 κ.ἑξ.

193. *Ζώσιμ.*, IV 24,4: «*ἐπιστήσας δὲ τοῖς κατὰ Θράκην αὐτὸν καὶ τὴν ἑῴαν πράγμασιν*». Πρβλ. καί *Oros.*, VII 34,2.

194. *Ζώσιμ.*, IV 25, πρβλ. *Ἰορδ.*, Get. 140. *Εὐναπ.*, ἀποσπ. 50 τέλος. 51 = FHG IV, σ. 36 κ.ἑξ. *Oros.*, VII 34,9.

195. *Ζώσιμ.*, IV 33,2 κ.ἑξ.

196. *Θεμιστ.* Λογ., XVI, σ. 2080. *Φιλόστοργ.*, XII 2. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., IV 5,13. Πρβλ. *Schmidt*, 114, 179 κ.ἑξ., 185. *E. Stein*, 298 κ.ἑξ.

197. *Ζώσιμ.*, IV 35,1· 38 κ.ἑξ. Cons. Constantinop. ἐν ἔτει 386,1 = Chron. min. I, σ. 244. Marcell. com. ἐν ἔτει 386 = Chron. minor. II, σ. 62. Πρβλ. *Schmidt*, 119 κ.ἑξ. *E. Stein*, 300 καί A.2.

198. Πρός τό γεγονός αὐτό δυνατόν νά σχετίζεται τό χωρίον τοῦ *Ζωσίμου* IV 49. Πρβλ. Claud. de sexto consol. Hon., 104 κ.ἑξ.

199. *Ζώσιμ.*, IV 50,1. 51,3.

200. Claud. de consol. Stilich. I 94 κ.ἑξ.· de tert consol. Hon., 144 κ.ἑξ. Πρβλ. *Schmidt*, 190.

201. *Procop.*, Βανδ. πόλ., I 2,7. Claudian. in *Ruf.*, II 45 κ.ἑξ. *Ζώσιμ.*, V 5,5. Πρβλ. *Schmidt*, 193 κ.ἑξ. *E. Stein*, 349 κ.ἑξ. *Bury*, I 109 κ.ἑξ.

Ὅτε τό 399 ἐξερράγη ἡ στάσις τοῦ Τριβιγίλδου ἐν Φρυγίᾳ, ὁ εἰς τήν κρατικήν ὑπηρεσίαν Γότθος Γαϊνᾶς ἔλαβε τήν ἐντολήν νά καταλάβῃ τόν Ἑλλήσποντον καί νά ἐμποδίσῃ ἀπόβασιν τῶν στασιαστῶν εἰς τήν Θράκην[202]. Βραδύτερον ἐξηγέρθη ὁ ἴδιος, τό 400 κατέλαβε τήν Κωνσταντινούπολιν καί ἐλεηλάτησε μέ τά στρατεύματά του τήν Θράκην[203]. Κατ' αὐτοῦ ἐτάχθη ὁ Γότθος Flavius Fravitta. Μετά τινα ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν νά διαβῇ εἰς τήν Ἀσίαν διά τοῦ Ἑλλησπόντου, ὁ Γαϊνᾶς ἔχασε τήν ὑπόθεσίν του, ἐπορεύθη διά τῆς Θράκης πρός Βορρᾶν εἰς τόν Δούναβιν καί ἐδολοφονήθη ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ ὑπό τινος Οὔννου ἀρχηγοῦ[204].

Κατά τό πρῶτον ἥμισυ τοῦ 5ου αἰ. οἱ Οὖννοι εἶναι ἐκεῖνοι, παρά τῶν ὁποίων προέρχεται ἡ ἀπειλή κατά τῆς θρακικῆς Διοικήσεως. Τό 408/9 εἰσέβαλε ὁ Οὖννος ἡγέτης Οὐλδῖνος συμμαχήσας μέ Σκίρους, ἀλλ' ὅμως ἐξεδιώχθη συντόμως[205]. Τό 422 ἐπηκολούθησε ἕν νέον κῦμα τῶν Οὔννων[206]. Τό 441 ὁ Βλέδας καί ὁ Ἀττίλας, οἱ κυρίαρχοι τοῦ οὐννικοῦ κράτους, ἤρχισαν πόλεμον μέ τήν Νέαν Ρώμην διαρκέσαντα ἐπί τινα ἔτη. Τό μοισικόν σύνορον διεσπάσθη, οἱ ἐχθροί ἐξεχύθησαν εἰς Θράκην, αἱ πόλεις Φιλιππούπολις καί Ἀρκαδιούπολις κατελήφθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἐπίσης τό εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπό τῆς Κωνσταντινουπόλεως φρούριον Ἀθύρα. Ἐπί τῆς θρακικῆς χερσονήσου ἠττήθη εἷς αὐτοκρατορικός στρατός καί ἡ Νέα Ρώμη εἶδεν ἑαυτήν ἠναγκασμένην νά κλείσῃ εἰρήνην[207]. Τό 447 ὁ πόλεμος ἐξερράγη ἐκ νέου, αὐτήν τήν φοράν ἰδιαιτέρως ὑπέφερεν τό βόρειον μέρος τῆς θρακικῆς Διοικήσεως. Κατά τήν σύναψιν τῆς εἰρήνης ἡ Νέα Ρώμη ὑπεχρεώθη νά ἐκχωρήσῃ μίαν ζώνην 5 ἡμερῶν δρόμου εἰς τούς Οὔννους ἐπί τοῦ διαδρόμου ἀπό Σιγγηδόνος μέχρι Νοουῶν (Novae), συνεπῶς καί τῆς ἀνηκούσης εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης ἐπαρχίας Moesia secunda[208].

Μετά τήν κατάρρευσιν τοῦ κράτους τοῦ Ἀττίλα ἕν μέρος τῶν ὑπό τήν κυριαρχίαν του Ρουγίων ἐγκατεστάθη ἐν Θράκῃ εἰς τήν περιοχήν τῆς Βιζύης καί τῆς Ἀρκαδιουπόλεως[209]. Κατά τά ἔτη 466-469 διεξήχθη πόλεμος

202. *Ζώσιμ.*, V 14, 1 κ.ἑξ.

203. *Ζώσιμ.*, V 18,9-19,7. *Φιλόστοργ.*, XI 9. *Σωκρ.*, VI 6. *Σωζομ.*, VIII 4.

204. *Ζώσιμ.*, V 20-22. Πρβλ. *Seeck*, V 308, 319 κ.ἑξ.

205. *Σωζομ.*, IX 5. Πρβλ. Cod. Theod. V 6,3.

206. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 422 = Chron. minor. II, σ. 75. Πρβλ. *Seeck*, V 408 κ.ἑξ. VI 86. *Schmidt*, 351. *E. Stein*, 425.

207. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 441 καί 442 = Chron. min. II, σ. 30 κ.ἑξ. Prosp. Chron. 1346 = Chron. min. I, σ. 479. *Θεοφαν.*, 5942, σ. 102 κ.ἑξ., Boor. *Prisc.*, ἀποσπ. 5 = FHG IV, σ. 74.

208. *Marcell.* com. 447,2 = Chron. min. II, p. 82. Chron. Gall. 132 = FHG IV, σ. 76. Πρβλ. *E. Stein*, 437. *Seeck*, VI 293 κ.ἑξ. *Bury*, 237 κ.ἑξ. *Güldenpenning*, Geset. des oström. Reiches.

209. *Iord.*, Geb. 266. Πρβλ. *Schmidt*, 328.

ἐν Θράκῃ μέ τούς Οὔννους, οἱ ὁποῖοι εἰσέβαλον ὑπό τήν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀττίλα Δεγγιζίκου. Μέ αὐτούς ἔδρων ἀπό κοινοῦ Γότθοι. Ἀπό ρωμαϊκῆς πλευρᾶς ὁ πόλεμος διεξήχθη ὑπό τοῦ mag. mil. per Thracias Ἀναγάστου, τοῦ mag. mil. praes. Ζήνωνος κ.ἄ. Ὁ Ἀναγάστης ἐπέτυχε τό 469 μίαν ἀποφασιστικήν νίκην ἐπί τῶν Οὔννων[210].

Ἀπό τοῦ 470 μέχρι τῆς ἀποχωρήσεως τῶν Ὀστρογότθων τοῦ Θεοδωρίχου εἰς Ἰταλίαν ἡ Θράκη γίνεται θέατρον πολλαπλῶν ἀγώνων, προκληθέντων ὑπό ἀνυποτάκτων Γότθων φοιδεράτων. Οὕτω ὁ comes Ὄστρις, μετά τινα ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατά τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Α΄ ἐν Κωνσταντινουπόλει (471), ἐπέρασε εἰς ἀνοικτήν στάσιν. Μέ αὐτόν συνηνώθη ὁ Θευδέριχος Στράβων, ὁ ὁποῖος διώκει τούς Ὀστρογότθους φοιδεράτους. Ἀπό κοινοῦ ἐβάδισαν κατά τῆς Κωνσταντινουπόλεως[211]. Ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν περαιτέρω ἐχθροπραξιῶν ὁ Στράβων κατέλαβε τήν Ἀρκαδιούπολιν καί ἐλεηλάτησε τήν περιφέρειαν Φιλιππουπόλεως[212]. Μετά βραχύ διάλειμμα ἡ ἐπανάστασις ἐξερράγη πάλιν κατά τήν ἐνθρόνισιν τοῦ Ζήνωνος (474). Εἰς τά ἑπόμενα γεγονότα δρᾶ ἀποφασιστικῶς εἷς νέος παράγων: ὁ Ὀστρογότθος βασιλεύς Θεοδώριχος. Τμῆμα τῶν ἐγκατασταθέντων ἐν Παννονίᾳ Ὀστρογότθων, μετά τήν κατάρρευσιν τοῦ οὐννικοῦ κράτους, ἐγκατέλειψε αὐτήν τήν ἐποχήν τήν ἐπαρχίαν, διά νά ἀναζητήση νέας ἑστίας εἰς τάς χώρας τοῦ Αἵμου. Ἀφοῦ ἦλθον ἀρχικῶς μέχρι Μακεδονίας, ὁ Θεοδώριχος τούς ὡδήγησε μετά τήν ἀνάληψιν τῆς διακυβερνήσεως εἰς τά βόρεια μέρη τῆς Διοικήσεως Θράκης[213].

Ἡ πολιτική τῆς Νέας Ρώμης κατατείνει εἰς τήν ἐξουδετέρωσιν ἀμφοτέρων τῶν Θευδερίχων μεταξύ των. Κατ' ἀρχάς ἐκινητοποιήθη ὁ βασιλεύς Θεοδώριχος κατά τοῦ Στράβωνος. Οὗτος ἐπροχώρησε ἀπό τῆς Μαρκιανουπόλεως πρός νότον διά τοῦ Αἵμου, ἐπειδή ὅμως δέν τοῦ ἐδόθη ἡ ὑπεσχημένη ρωμαϊκή βοήθεια, ἐφάνη προσιτός εἰς τάς προσπαθείας προσεγγίσεως τοῦ Στράβωνος (476). Ἐπί τινα χρόνον ἐνήργουν ἀπό κοινοῦ. Τά στίφη τοῦ βασιλέως Θεοδωρίχου ἐλεηλάτησαν τήν Θράκην[214]. Μία συντόμως ἐπακο-

210. *Prisc.*, ἀπόσπ. 38, 39 = FHG IV, σ. 108. *Θεοφάν.*, 5962, σ. 116, Boor. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 469 = Chron. min. II 90. Πρβλ. *Seeck*, VI 315, 358. *E. Stein*, 528, 532. (Ὁ Ζήνων χαρακτηρίζεται πεπλανημένως ἐδῶ ὡς mag. mil. per. Thr· πρβλ. *Bury*, I 318).

211. *Malalas*, XIV, σ. 371, B. *Θεοφάν.*, 5964, σ. 117, Boor.

212. *Malch.*, ἀποσπ. 2 = FHG IV 113 κ.ἑξ.

213. Περί αὐτῆς τῆς ἐγκαταστάσεως εἶναι ἡ σημείωσις τοῦ *Προκοπίου*, Βανδ. πόλ., I 2. Πρβλ. Γοτθ. πόλ., I 1,9 (ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων δεινῶς παραμορφωμένη παρά *Θεοφαν.*, 5931, σ. 94, Boor· πρβλ. *Κωνσταντ. Πορφ.*, de admin. imp. 25, σ. 111 πρός συσχετισμόν. Πρβλ. ἐπί τούτοις *Alföldi*, Unterg. d. Römerh. in Pann. II 95.

214. *Malch.*, ἀπόσπ. 17 = FHG IV, σ. 124: *ἐπί τάς πρός Ροδόπην παραγίνεται μέρη καί κατατεινάμενος τά κάλλιστα τῆς χώρας τῶν Θρακῶν ἅπαντα, καί εἴ τι ἦν κτηνικόν ἁρπάζει.*

λουθήσασα συμφιλίωσις μεταξύ αὐτοκράτορος Ζήνωνος καί Θευδερίχου Στράβωνος ἔφερε εἰς δεινήν στενοχωρίαν τόν Γότθον βασιλέα ἐν Θράκῃ, ὥστε ἀπεφάσισε νά ἀποσυρθῆ εἰς Μακεδονίαν (479)[215].

Ταχέως ἀνέζησαν αἱ ἐχθρότητες μεταξύ τοῦ Στράβωνος καί τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νέας Ρώμης. Οὗτος εὑρέθη ἠναγκασμένος νά καλέση εἰς βοήθειαν τούς Βουλγάρους κατά τοῦ Στράβωνος, ὁ ὁποῖος περιήρχετο δῃῶν τήν Θράκην. Ὁ Στράβων ὅμως ἐφάνη ἀντάξιός των καί ἐπέτυχε νά προωθηθῆ μέχρι Κωνσταντινουπόλεως. Κατά τήν ἐπάνοδον τόν κατέλαβε ἐξ ἀπροόπτου ὁ θάνατος παρά τό Stabulum Diomedis (481)[216]. Τό 483 οἱ Γότθοι τοῦ βασιλέως Θεοδωρίχου εἶναι πάλιν εἰς τάς παλαιοτέρας ἑστίας των ἐν τῇ Διοικήσει Θράκης[217]. Τό 486/87 συνέβησαν αἱ τελευταῖαι, προκληθεῖσαι ὑπ' αὐτῶν, ταραχαί. Κατά τήν πορείαν των ἔφθασαν ἀμέσως πρό τῆς Κωνσταντινουπόλεως[218]. Τό πρῶτον μετά τήν ἀποχώρησιν τῶν Ὀστρογόθων εἰς Ἰταλίαν παρενεβλήθη ἔν βραχύ διάλειμμα ἠρεμίας[219].

Ἐπί Ζήνωνος ἀναφέρεται ἐπίσης εἰσβολή Οὔννων εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης[220]. Οἱ Οὖννοι, τάς ἐπιθέσεις τῶν ὁποίων κατά τά τέλη τοῦ 5ου καί τόν 6ο αἰ. εἰς τήν χερσόνησον τοῦ Αἵμου καταλογογραφοῦν αἱ πηγαί, πρέπει νά διακριθοῦν ἴσως ἀπό ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπήρτισαν τό κράτος τοῦ Ἀττίλα[221]. Κατά τήν βασιλείαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου ἔλαβον χώραν πλείονες ἐχθρικαί εἰσβολαί εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης. Λ.χ. τό 493, καθ' ὅ ἔπεσε ὁ mag. mil. per. Thracias Ἰουλιανός, τό 499 καί τό 502. Τά δύο τελευταῖα ἔτη ὀνομάζονται Βούλγαροι ὡς ἐπιτιθέμενοι[222].

Ἐνώπιον τῆς διαρκοῦς ἀπειλῆς κατά τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκ τῶν εἰσβολῶν αὐτῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀναστάσιος ἔκτισε ἰσχυρόν τεῖχος, τό ὁποῖον θά καθίστα δυνατήν μία δραστικήν προστασίαν τῆς πρωτευούσης. Τοῦτο φέρει τήν ὀνομασίαν *μακρόν τεῖχος* καί ἐξετείνετο, προστατεῦον μίαν σπουδαίαν στρατηγικήν γραμμήν, ἀπό τῆς Συληβρίας ἐν Προποντίδι μέχρι τῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου Πόντου[223].

215. *Malch.*, ἀπόσπ. 15-18 = FHG IV, σ. 121 κ.ἑξ.

216. *Ἰωαν. Ἀντιοχ.*, ἀποσπ. 211,4 τέλος. 211,5 = FHG IV, σ. 619 κ.ἑξ. *Θεοφάν.*, 5970, σ. 126, Boor.

217. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 483 = Χρον. min. II, σ. 92.

218. *Ἰωαν. Ἀντιοχ.*, ἀποσπ. 214,7,8 = FHG IV, σ. 621· V, σ. 27. *Μαλάλας*, XV, σ. 383, B. *Θεοφάν.*, 5977, σ. 131, Boor.

219. Πρβλ. *Schmidt*, 135 κ.ἑξ. *Seeck*, 370. *E. Stein*, 534 κ.ἑξ. *Bury*, I, 320, 412 κ.ἑξ.

220. *Θεοφάν.*, 5966, σ. 120, Boor.

221. Πρβλ. *Kiebling*, RE VIII, στ. 2605 κ.ἑξ.

222. *Marcell.* com. s.a. = Chron. min. II, σ. 95 κ.ἑξ. *Θεοφαν.*, 5994, σ. 143, Boor. *Ζωναρ.*, XIV 3, σ. 261, Dind.

223. Σου(ι)δ. βλ. *Ἀναστ. Ζωναρ.*, XIV 4, σ. 265, Dind. Πρβλ. *Bury*, I 434, περί αὐτοῦ τοῦ τείχους *Schuchhardt*, Arch. Jahrb XIV (1901) 107 κ.ἑξ.

Τό 513 ἐξερράγη ἐπί θρακικοῦ ἐδάφους ἡ στάσις τοῦ «κόμητος φοιδεράτων» Βιταλιανοῦ, ἡ ὁποία ἔρριψε εἰς ἀγῶνας τήν χώραν ἐπί τινα ἔτη. Ὁ Βιταλιανός συνεμάχησε μέ Οὔννους καί Βουλγάρους, ἐπέτυχε σημαντικάς ἐπιτυχίας, κατέλαβε τήν Ἀγχίαλον, συνέλαβε αἰχμάλωτον τόν mag. mil per. Thracias Ὑπάτιον καί διέταξε νά φονευθῆ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Κύριλλος. Εἰς τούς θρακικούς λιμένας ἐξήρτυσε στόλον καί τόν ἀπέστειλεν εἰς τόν Βόσπορον. Μετά τινα ἀτυχῶς διαδραματισθεῖσαν ναυμαχίαν ἡ ἐπανάστασις εὗρε τό τέλος της[224].

Ὑπό τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου ἐγκατεστάθησαν αἰχμάλωτοι Ἴσαυροι εἰς τάς θρακικάς χώρας ὡς ἄποικοι μετά τόν Ἰσαυρικόν πόλεμον τοῦ 497[225]. Ἀκόμη περί τά τέλη τῆς βασιλείας Ἰουστίνου Α΄[226] ὁ mag. mil. per. Thracias Γερμανός ἀπέκρουσε εἰσβολήν τῶν Σλάβων Ἀντῶν[227]. Αἱ εἰσβολαί εἰς τήν Διοίκησιν Θράκης συνεχίσθησαν ἐπί Ἰουστινιανοῦ[228]. Κατά τά πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ἡ Θράκη ἐπιέσθη ὑπό Οὔννων καί Βουλγάρων (αἱ μαρτυρίαι τῶν πηγῶν διχάζονται). Οὕτως ἐπετεύχθη τό 529 διάσπασις εἰς τά βόρεια μέρη τῆς Διοικήσεως καί περαιτέρω εἰς τήν κυρίως Θράκην. Πολλοί Ρωμαῖοι στρατηγοί ἠττήθησαν[229]. Τό 530 ἀπεκρούσθη νέα ἐπίθεσις[230]. Κατά τά ἑπόμενα τρία ἔτη ὁ mag. mil. per. Thracias Χιλβούδιος ὑπερησπίσθη μέ ἐπιτυχίαν τήν Διοίκησιν ἐναντίον τῶν Οὔννων, Ἀντῶν καί Σκλαβηνῶν[231]. Τό 540 οἱ Οὔννοι διεισέδυσαν μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς θρακικῆς χερσονήσου[232]. Τό 545 λεηλατοῦντες Σκλαβηνοί ἠττήθησαν τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἐρούλων, οἱ ὁποῖοι εἶχον προσληφθῆ διά τόν πόλεμον ἐν Ἰταλίᾳ καί εὑρίσκοντο ἐν Θράκῃ[233]. Τό 549 οἱ Σκλαβηνοί ἐφάνησαν ἐκ νέου εἰς Θράκην, προήλασαν μέχρι τοῦ Αἰγαίου Πελάγους καί κατέλαβον τήν Τόπειρον παρά τόν Νέστον[234]. Τό 550 οἱ Ρωμαῖοι ὑπέστησαν μίαν βαρεῖαν ἧτταν παρά τήν Ἀδριανούπολιν ἀπό τούς Σκλαβηνούς, οἱ

224. Διεξοδική ἔκθεσις παρά *Ἰωαν. Ἀντιοχ.*, ἀπόσπ. 214e = FHG V, σ. 32 κ.ἑξ. *Μαλάλας*, XVI, σ. 402 κ.ἑξ. Β. *Θεοφαν.*, 6006, σ. 160 κ.ἑξ., Boor. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 514, 515 = Chron. min. II, σ. 98 κ.ἑξ. *Ζωναρ.*, XIV 3, σ. 261, Dind. Πρβλ. *Bury*, I 147 κ.ἑξ.

225. *Θεοφάν.*, 5988, σ. 140, Boor. *Bury*, I 433.

226. Πρβλ. *Enßling*, RE III A, στ. 698.

227. *Προκόπ.*, Πόλ. Γοτθ., III 40, 5 κ.ἑξ.

228. *Προκόπ.*, Ἀνέκδ., 18,20.

229. *Μαλάλας*, 18, σ. 437 κ.ἑξ., Β: Οὔννοι. *Θεοφάν.*, 6031, σ. 217, Boor: Βούλγαροι.

230. *Μαλάλας* 18, σ. 451, Β: Οὔννοι. *Marcell.* com. περί τοῦ ἔτους 530 = Chron. min. II, σ. 103: Bulgares.

231. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., III 14,2 κ.ἑξ.

232. *Προκόπ.*, Περσ. πόλ., II 4,4 κ.ἑξ.

233. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., III 13,21 κ.ἑξ.

234. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., III 38.

ὁποῖοι ἔφθασαν μέχρι τοῦ τείχους τοῦ Ἀναστασίου[235]. Τό 551 ἠγωνίσθη ὁ Ναρσῆς, ὁ ὁποῖος ἦτο καθ' ὁδόν πρός τήν Ἰταλίαν, παρά τήν Φιλιππούπολιν μέ οὐννικά στίφη πού τοῦ ἔφρασσον τόν δρόμον[236]. Τό 558 θύελλα Κουτουγούρων Οὔννων ὑπό τόν Ζαβεργᾶνον ἐπέπεσε εἰς τήν θρακικήν Διοίκησιν. Οἱ ἐχθροί διέσχισαν τήν χώραν μέχρι χερσονήσου καί ἐνεφανίσθησαν πρό τῆς Κωνσταντινουπόλεως[237].

Καί περί εἰσβολῶν γερμανικῶν λαῶν ὁμιλοῦν αἱ πηγαί, λ.χ. τῶν Ἐρούλων[238]. Ὑπό τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἰκίσθησαν 2.000 Κουτουγοῦροι ἐπί θρακικοῦ ἐδάφους, οἱ ὁποῖοι εἶχον καταφύγει εἰς τήν ρωμαϊκήν ἐπικράτειαν φεύγοντες τούς Οὐτουγούρους[239]. Μίαν οἴκησιν Λογγοβάρδων παρά τούς Ἄπρους μνημονεύει ὁ Προκόπιος[240].

Μεταξύ τοῦ 540-550 ἔλαβε χώραν μία μεγαλεπήβολος ὀχυρωματική δραστηριότης εἰς τήν βαλκανικήν χερσόνησον. Παρά τό σύνορον καί εἰς τήν ἐνδοχώραν, καί εἰς τάς ἔξ ἐπαρχίας τῆς Διοικήσεως Θράκης, ἀνεπτύχθη ζωηρά οἰκοδομική δραστηριότης αὐτοῦ τοῦ εἴδους[241].

Artur Betz

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Παραγράφων I-IV

Marquardt, R. Staatsverw., I², 312 κ.ἑξ.
Mommsen, R. G., V 277 κ.ἑξ.
D. Kalapothakis, De Thracia provincia Romana, Diss. Lpz. 1893.
A. Stein, Röm. Reichsbeamte der Provinz Thracia, 1920.
G. Kazarow, Bulgarien im Altertum, 1926, 48 κ.ἑξ. (βουλγαριστί).
B. Filow, Röm. Herrschaft in Bulgarien, Bulg. hist. Bibl. I 1928 (βουλγαριστί)· πρβλ. ἐπίσης *τοῦ αὐτοῦ*, Bibliographie Annuaire du mus. nat. de Sofia (1922-25) 618 κ.ἑξ.
C. Patsch, Beitr. z. Völkerkde v. SO-Europa V 1· μέχρι τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρω-

235. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., III 40,34 κ.ἑξ.
236. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., IV, 21,21 κ.ἑξ.
237. *Ἀγαθ.*, Ιστορ., V 11 κ.ἑξ. = HGM ἔκδ. Dind II, σ. 366 κ.ἑξ. *Μαλάλας*, XVIII, σ. 490, Β. *Θεοφάν.*, 6051, σ. 233, Boor. Πρβλ. περί τῶν γεγονότων *Bury*, II, 256, 293 κ.ἑξ., 304 καί *Einßlin*, ἔ.ἀ.
238. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., III 33,13. Πρβλ. *Schmidt*, 339.
239. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., IV 19,5 κ.ἑξ. Πρβλ. *Bury*, II 303.
240. *Προκόπ.*, Γοτθ. πόλ., IV 27.
241. Διεξοδική περιγραφή παρά Προκοπίῳ (Περί κτισμάτων, IV 8,2-11), ὁ ὁποῖος ἐν τέλει παραθέτει εἰς κατάλογον τά ἐν Θράκῃ ἀνεγερθέντα φρούρια. Πρβλ. *Bury*, II 308 κ.ἑξ.· *Jireček*, Heeresstr. Belgrad-Constant., 60 κ.ἑξ.

μαίων πέραν τοῦ Δουνάβεως = S. Ber. Akad. Wien 214. Bd. (1932), 1. Abh. A.

A. von Premerstein, Die Anf. d. Prov. Moesien (ἰδία III), Österr. Jahresh. I (1898) Beibl. Sp. 178 κ.ἑξ.

Μία χρήσιμος σειρά ἄρθρων:

Archéol. Thrace. Documents inédits ou peus connus παρέχει ὁ *G. Seure*, Rev. arch. 1911-1918. II. Serie 1921-1925. III. serie 1925 κ.ἑξ.

Ἐκθέσεις περί ἀνασκαφῶν καί δημοσιεύσεις:

Παρέχει κυρίως τό Bull. de la soc. arch. bulg. (ἀπό τοῦ 1923 Bull. de l'Inst. arch. bulg. [εἰς τό κείμενον σημειοῦται Bull. bulg.])

Αἱ ἐπιγραφαί τῆς ἐπαρχίας Θράκης:

CIL III p. 129 κ.ἑξ., 990 κ.ἑξ., 1328 κ.ἑξ., 2082 κ.ἑξ., 2316[44] κ.ἑξ., 2328[66], IGR I 3 p. 225 κ.ἑξ.

Ἕν εἶδος Corpus τῶν θρακικῶν ἐπιγραφῶν εἶναι ἡ συλλογή τοῦ *Dumont-Homolle*, Mél. d'arch. et d'épigr. (1892) 307 κ.ἑξ. [Σ.τ.Μ. καί νῦν τοῦ *G. Mihailov*, IG Bulg.].

Πολλαπλῶς βελτιωμένας ἀναγνώσεις παρέχει ὁ *E. Kalinka*, Ant. Denkmäler in Bulgarien (Schrift. d. Balkankommission, Antiq. Abt. IV 1906).

Τά ἐν Θράκῃ κοπέντα νομίσματα πραγματεύονται:

Mionnet, Descript. de méd. ant. II Suppl., σ. 206 κ.ἑξ.

Head εἰς τόν Catal. of Gr. coins.

Münzer καί *Strack*, Die antik. Münzen von Thrakien I/1 (εἰς Imhoof-Blumer, Die antik. Munzen Nordgriechenl. II).

L. Ruzicka, Die Münzen von, Pautalia = Bull. bulg. VII (1933) 1-216.

Muschmow, Antich. moneti na Balkanskia pol.

Χάρται:

Kiepert, FOA XYΠ

CIL III, Χάρτης IV.

Παραγράφου V

L. Schmidt, Gesch. d. deutschen Stämme, τόμ. I.

O. Seeck, Gesch. d. Untergangs d. ant. Welt, τόμ. I-VI.

J. B. Bury, History of the later Roman Empire, 2α ἔκδ.

E. Stein, Gesch. d. spätröm. Reiches, τόμ. I.

C. Patsch, Beitr. z. Völkerk. von SO-Europa III/1 = S.-Ber. Akad. Wien 208, τόμ. 2. Abh.

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΚΑΛΟΓΕΡΕΑ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

I

Α'. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

'Απ' ὅλες σχεδόν τίς ἱστορικές πηγές μποροῦμε νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι ἡ Θράκη κατοικοῦνταν ἀπό διάφορα θρακικά φύλα, πού προσέγγιζαν τόν ἀριθμό τῶν ἑξήντα (60).

Φαίνεται ὅτι ἡ Θράκη εἶχε κατοικηθεῖ ἀπό τήν παλαιολιθική ἐποχή (10.000-7.000 π.Χ.), ὅπως μποροῦμε νά συμπεράνουμε ἀπό τά λίθινα ἐργαλεῖα, πού βρέθηκαν στίς πεδιάδες τοῦ Ἔβρου καί τοῦ Ἄρδα (παραπόταμου τοῦ Ἔβρου) κατασκευασμένα ἀπό πυρόλιθο. Οἱ κάτοικοι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (θηρευτικό στάδιο), ἦταν νομάδες καί μετακινοῦνταν συνεχῶς.

Οἱ ἀνασκαφές τῆς Παραδημῆς μᾶς δίνουν τό δικαίωμα, ὅπως καί ἀνάλογες τῆς 'Ανατολικῆς Μακεδονίας καί τῆς Νότιας Βουλγαρίας, νά ἰσχυριστοῦμε, ὅτι ὑπῆρχε κάποιο εἶδος κοινωνικῆς ζωῆς καθώς καί γιά καλλιέργεια τῆς γῆς (5.000-2.500 π.Χ.).

Οἱ Θράκες εἶναι λαός ἰνδοευρωπαϊκός μέ συγγένεια πρός τούς Ἕλληνες καί τούς 'Ιλλυριούς (περιοχή τῶν βόρειων ἀκτῶν τῆς 'Αδριατικῆς). Συγγένευαν ἐπίσης μέ τούς λαούς, πού κατοικοῦσαν στήν ἀπέναντι τῆς Θράκης Μ. 'Ασία. Τούς Φρύγες, τούς Λυδούς, τούς Καππαδόκες, τούς Τεύκτους κ.ἄ.

'Ο Γερμανός ἐθνολόγος Meyer ἰσχυρίζεται ὅτι ἀνιχνεύτηκαν οἰκισμοί τῶν Θρακῶν στήν περιοχή τῶν Καρπαθίων (Ρουμανία, Τσεχοσλοβακία, Πολωνία) καί στίς κοιλάδες τῶν ποταμῶν Δνείπερου (Οὐκρανία) καί Δνείστερου (Μολδαυΐα), οἱ ὁποῖοι ἀνάγονται στήν ἀρχή τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ (2.500-2.000 π.Χ.) Μετά τή 2η χιλιετηρίδα π.Χ., φαίνεται ὅτι τά θρακικά φύλα μετανάστευσαν. 'Ο Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Stanley Casson (1889-1944) πιστεύει ὅτι ἡ παρουσία τῶν Θρακῶν συνδυάστηκε μέ φρυγικά καί μυσικά φύλα πού κατοικοῦσαν στίς περιοχές τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας.

'Αργότερα οἱ Θράκες εἰσόρμησαν στίς ἀκτές τοῦ Εὔξεινου Πόντου, στή Μ. 'Ασία καί στή Μακεδονία. 'Η ἔλλειψη ἀρχαιολογικῶν ντοκουμέντων

καὶ γλωσσικῶν ἐπιγραφῶν κάνουν ἀσαφή, κατά τήν περίοδο αὐτή, τήν *ἱστορική παρουσία τῶν Θρακῶν*. Ὁ ἀρχαιολόγος Καζάροφ ἰσχυρίζεται ὅτι τό θρακικό ρεῦμα ἔφτασε μέχρι τήν Κρήτη.

Τό 13ο αἰώνα π.Χ. ἡ ὁρμητική εἰσβολή διάφορων ἰλλυρικῶν φύλων ἦταν συγκλονιστική. Οἱ Ἰλλυριοί ξεκίνησαν ἀπό τήν ὀρεινή περιοχή τοῦ Αἵμου (Μπαλκάν) καί εἰδικότερα ἀπό τό βορειοδυτικό τμῆμα του, συμπίεσαν τά θρακικά φύλα καί τά ἀπώθησαν πρός τήν Ἀσία (ἡ λεγόμενη φρυγική μετανάστευση). Ἀπό τήν ἐπιμιξία αὐτή προῆλθαν οἱ Παίονες.

Σταθερές θέσεις ὑποστηρίζονται ἀπό τούς ἐρευνητές γιά τήν ἐμφάνιση τῶν Θρακῶν. Ὁ Ἑλάνικος, ὁ Στράβων (ὁ μεγαλύτερος γεωγράφος τοῦ ἀρχαίου κόσμου 65 π.Χ. - 23 μ.Χ.) καί ὁ Παυσανίας (ἱστορικός καί περιηγητής, ἥμισυ τοῦ 2ου αἰώνα μ.Χ.) ὁμιλοῦν γιά «Θράκες στή Βοιωτία». Ὁ Στράβων καί Θουκυδίδης (μέγας ἱστορικός τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, πού γεννήθηκε τό 460 π.Χ. στήν Ἀθήνα ἀπό πατέρα Θράκα, τόν Ὄλορον), ἀναφέρουν «Θράκες στή Φωκίδα». Ὁ Τηρεύς γιός τοῦ Ἄρη καί τῆς νύμφης Βιστονίδας πεθαίνει μέσα στά Μέγαρα. Ἡ Θράκη κατά τήν προϊστορική περίοδο δέν εἶχε σταθερά καί συγκεκριμένα ὅρια. Κατά καιρούς τά ὅρια τῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς τῆς Θράκης λογίζονται: νότιο ὅριο ὁ Πηνειός ποταμός, ὁ Ἑλικώνας, ἡ Βοιωτία, τό Αἰγαῖο καί ἡ Προποντίδα· δυτικό ὅριο ἀπό τό Στρυμόνα μέχρι τόν Ἀξιό καί τό Βέρμιο· ἀνατολικό ὅριο ὁ Εὔξεινος Πόντος καί βόρειο ὅριο ὁ Δούναβης.

Στήν περιοχή αυτή ἔζησαν καί κινήθηκαν τά διάφορα θρακικά φύλα, ἀλλά πολλές φορές, καί τά πέρα ἀπό τό Δούναβη ἐδάφη κατοικοῦνταν ἀπό θρακικά φύλα, Γέτες, Δάκες κ.ἄ. Οἱ Γέτες ἦταν σκυθικός λαός, ἐγκατεστημένος μεταξύ τῶν Βαλκανίων καί τοῦ Δούναβη. Οἱ Δάκες ἦταν λαός πού κατοικοῦσαν στήν περιοχή τῆς σημερινῆς Ρουμανίας. Ὁ Δίων ὁ Κάσιος, ἀναφερόμενος στούς Δακούς (Δάκες) γράφει: *κέκληνται εἴτε δὴ Γέται τινές, εἴτε καὶ Θρᾷκες τοῦ Δακικοῦ γένους, τοῦ τὴν Ροδόπην ποτὲ ἐποικίσαντος ὄντες.* Ὁ Ἀππιανός στό προοίμιο 4 γράφει: *Γετῶν τοὺς ὑπὲρ Ἴστρον, οὓς Δάκους καλοῦσιν.* Ἴστρος εἶναι ὁ Δούναβης.

Καθώς μᾶς πληροφορεῖ ὁ κ. Μπακιρτζῆς, στήν Ἐργάνη (Ἀσάρ-τεπέ), κοντά στήν Ξυλαγανή, βρέθηκαν ἀντιπροσωπευτικά μνημιακά στοιχεῖα στίς κορυφές ὑψωμάτων πού χρησιμοποιοῦνταν, τρόπο τινά, σάν θρακικές ἀκροπόλεις. Πιθανῶς τά στοιχεῖα αὐτά νά ὀφείλονται στήν κάθοδο διάφορων φυλῶν ἰνδοευρωπαϊκῆς προέλευσης, πού προέρχονταν ἀπό τό Βορρά.

Β'. ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥΣ

Τόν 8ο αἰώνα π.Χ. ἄρχισε ὁ ἑλληνικός ἀποικισμός τῆς Θράκης. Ἕνα στεφάνι ἀπό ὀνομαστές πόλεις ἱδρύθηκαν ἤ ἀναπτύχθηκαν πάνω σέ θρακι-

κούς οἰκισμούς. Ἡ θρακική Χαλκιδική, τά Ἄβδηρα, ἡ Μαρώνεια, ἡ Αἶνος, ἡ Πέρινθος, ἡ Σηλύβρια, τό Βυζάντιο, ἡ Ἀγχίαλος κ.ἄ.

Τά Ἄβδηρα βρίσκονται κοντά στίς ἐκβολές τοῦ ποταμοῦ Νέστου. Ὁ Ἡρόδοτος, ὁ μεγαλύτερος ἀρχαῖος ἱστορικός τῆς Ἑλλάδας, 485-421 π.Χ., ὁ πατέρας τῆς Ἱστορίας, ὅπως ἀποκαλεῖται, γράφει στό Α168, ὅτι οἰκιστής τῶν Ἀβδήρων ἦταν ὁ Τιμήσιος ὁ Κλαζομένιος τό 656 π.Χ. Ἡ πόλη καταστράφηκε τό 455 π.Χ. καί ἐπαναποικίστηκε ἀπό τούς Ἕλληνες, πού ἦρθαν ἀπό τήν Τέω τῆς Λυδίας (χώρα τῆς Μ. Ἀσίας μέ πρωτεύουσα τίς Σάρδεις). Ὁ Στράβων ὀνομάζει τά Ἄβδηρα *Καλὴ τῶν Τηΐων ἀποικίαν*. Τό 482 π.Χ. ὑπέκυψαν στούς Πέρσες, ἀλλά μετά τή μάχη τῶν Πλαταιῶν (479 π.Χ.) ἐλευθερώθηκαν καί ἀποτέλεσαν μέλος τῆς Ἀθηναϊκῆς Συμμαχίας. Γιά τά Ἄβδηρα ἔχουν γράψει πολλοί ἀρχαῖοι συγγραφεῖς (Ἡρόδοτος, Στράβων, Διόδωρος, Κικέρων, Τίτος Λίβιος, Ἀπολλόδωρος κ.ἄ.π.).

Τά Ἄβδηρα ἔχουν καταστεῖ πασίγνωστα σ' ὅλον τον κόσμο. Ἀπό τά Ἄβδηρα καταγόταν μία πλειάδα ἀτομικῶν φιλοσόφων (Δημόκριτος καί Λεύκιππος), φιλοσόφων (Ἑκαταῖος καί Ἀναξαγόρας) καί σοφιστῶν (Πυθαγόρας κ.ἄ). Ἔχουν τά Ἄβδηρα τό μεγάλο προνόμιο, ὅτι ὁ πρῶτος καί μέγιστος ἀτομικός ἐπιστήμονας, Δημόκριτος, γεννήθηκε καί ἔζησε σ' αὐτήν τήν πόλη (τό 470 π.Χ.). Ὁ Δημόκριτος θεωρεῖται καί εἶναι ὁ πατέρας τῆς ἀτομικῆς θεωρείας. Εἶχε δάσκαλο τόν ἐπίσης μεγάλο ἀτομικό φιλόσοφο Λεύκιππο (5ο αἰ. π.Χ.), ὁ ὁποῖος τόν εἰσήγαγε στά μυστικά τῆς ἀτομικῆς θεωρείας. Ὁ Ἄγγλος μεγάλος σοφός F. Bacon θεωρεῖ τό Δημόκριτο σάν τό μεγαλύτερο σοφό τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Ταξίδεψε πέντε χρόνια στήν Περσία, τίς Ἰνδίες καί τήν Αἴγυπτο, ὅπου τό μυαλό του ἀναζητοῦσε μέ ἀγωνία τή λύση τοῦ καυτοῦ ἐρωτήματος πάνω στή δομή τῆς ὕλης καί ἦρθε ἡ στιγμή πού ἀστραποβόλησε στό προνομιοῦχο μυαλό του ἡ πιό μεγάλη ἰδέα πάνω στή δομή τοῦ σύμπαντος.

Στά 60 περίπου ἔργα πού ἔγραψε, καί πού καλύπτουν πλατειά περιοχή τοῦ πνεύματος, παραδέχεται ὅτι τό σύμπαν ἀποτελεῖται ἀπό «ἄτομα καί κενόν», ὅτι ὑπάρχει «ἄπειρος ἀριθμός κόσμων», ὅτι «δέν μποροῦμε νά γνωρίζουμε τήν ἀλήθεια», ὅτι ἀντιλαμβανόμαστε μόνο «ὅ,τι μᾶς παρέχουν οἱ αἰσθήσεις μας».

Παραδέχεται κάθε «γένεσιν» σάν ἀποτέλεσμα *ὥσεως καὶ ἀπώσεως τῶν ἀτόμων*, πού τά θεωρεῖ ἄπειρα, ἀδιαίρετα, ἄφθαρτα καί ἀναλλοίωτα σωματίδια. Πιστεύει ὅτι ἡ ὕλη συγκρατεῖται ἀπό τό *ὄν* πού κινεῖται ἐπ' ἄπειρον στό κενό, τό ὁποῖο ὀνομάζει *μή ὄν*. Γιά πρώτη φορά ἔμπαινε στή διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἀτομική συγκρότηση τῆς ὕλης. Ὁ Μεσαίωνας σκέπασε ἐφιαλτικά μέ τρόμο τήν ἀνθρώπινη σκέψη. Στήν Ἀναγέννηση, τό ἀνθρώπινο μυαλό λευτερώθηκε καί οἱ ἰδέες τοῦ Δημόκριτου δόνησαν τίς σκέψεις στρατιᾶς ὁλόκληρης ἐπιστημόνων γιά τή συγκρότηση τῆς ὕλης.

Ὁ Κορτέσιος, ὁ Ἑλβέτιος, ὁ Κασσέντι καί Χάλμπαχ προσδιορίζουν τό ἄτομο σάν ἀδιαίρετο ὑλικό καί χωρίς καμιά ἰδιότητα. Ὁ Δάλτων (1866-1944) εἰσάγει τήν ὕπαρξη μορίων-ἀτόμων. Ὁ Ἰωσήφ Προύστ (1754-1826) κάνει ἕνα σοβαρό βῆμα διατυπώνοντας τό νόμο «τῶν προσδιορισμένων ἀναλογιῶν». Ὁ μεγάλος Ἄγγλος φυσικός Ἔρν. Ράδερφορντ (1871-1937) εἰσάγει τήν ἠλεκτρονική δομή τῆς ὕλης· ἠλεκτρόνια - πρωτόνια - νετρόνια. Τό 1900 ὁ Γερμανός φυσικός Πλάνκ εἰσάγει τή θεωρία τῶν «κβάντα» (κβάντα εἶναι ἡ στοιχειώδης ποσότητα πού ἐκπέμπεται κατά τίς ἀκτινοβολίες). Θά μπορούσαμε νά τό ὀνομάσουμε φωτόνιο. Τό 1907 ὁ μεγάλος Ἀϊστάιν συμπληρώνει τήν κβαντική θεωρεία καί δίνει στή δημοσιότητα τήν περίφημη ἐξίσωση τοῦ $E = mc^2$. Ὁ δρόμος γιά τή διάσπαση τοῦ ἀτόμου εἶχε ἀνοίξει.

Ὁ Δημόκριτος ὅμως στά ἐξάχρονα ταξίδια του στήν Ἀνατολή, ἐπηρεάστηκε ἀπό τήν ἀνατολική φιλοσοφία καί κατέστη φιλόσοφος κοινωνιολόγος. Γράφει ὁ Δημόκριτος «Ἡ φτώχεια στή δημοκρατία εἶναι τόσο προτιμότερη ἀπό τήν εὐτυχία στήν τυραννία, ὅσο ἡ ἐλευθερία εἶναι προτιμότερη ἀπό τή δουλεία. Πολλοί ἄν καί δέν διδάχτηκαν τή λογική, ζοῦνε σύμφωνα μέ τή λογική». Δέν ἀποδέχεται δηλαδή ὅτι ἡ μόρφωση καί τά πτυχία εἶναι οἱ μόνες ἐγγυήσεις γιά τόν καλό χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰσχυρίζεται ὅτι τούς ἄρχοντες πρέπει νά τούς κρίνει ὁ λαός γιατί «πολλοί λένε τά καλλίτερα ἀλλά πράττουν τά χειρότερα.» Παραδέχεται ὅτι «εὐτυχία εἶναι ἡ ψυχική κατάσταση πού νιώθει ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἡ ψυχή ζεῖ μέ γαλήνη καί σταθερότητα, χωρίς νά παράγεται ἀπό φόβο ἤ δεισιδαιμονία ἤ κάποιο ἄλλο πάθος. Δέν ἀρκεῖ νά μήν ἀδικεῖς», μᾶς λέει, «ἀγαθό εἶναι νά μή θέλεις νά ἀδικεῖς».

Μαζί μέ τά Ἄβδηρα ἀποικίστηκε τόν 8ο αἰώνα καί ἡ Μαρώνεια, πού βρίσκεται ἀνατολικά τῶν Ἀβδήρων. Κατά τήν παράδοση ἱδρυτής της ἦταν ὁ ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνα στόν Ἴσμαρο Μάρων (Διόδωρος Α 18,20). Κατά τόν Ἔφορο (ἱστορικός ἀπό τήν Κύμη περί τό 325 π.Χ.), ἐκεῖ ζοῦσαν οἱ Κίκονες (ζοῦσαν μεταξύ Ἔβρου καί Βιστονίδας λίμνης). Ἀναφέρονται στήν Ὀδύσσεια τοῦ Ὁμήρου, ὅπου περιγράφονται οἱ ἀγῶνες τῶν Κικόνων πρός τόν Ὀδυσσέα. Ὁ Στράβων (Ζ 330,10) ἀναφέρει τήν Ξάνθεια, τή Μαρώνεια καί τόν Ἴσμαρο σάν πόλεις πού ζοῦσαν προηγουμένως Κίκονες. Ἐξαφανίστηκαν πολύ νωρίς. Ἦταν δεινοί ἱππεῖς καί φοβεροί πολεμιστές.

Ἡ Αἶνος πού ἀποικίστηκε κατά τήν ἐποχή αὐτή ἀπό Αἰολεῖς ἀπό τή Λέσβο, ἦταν παλιά πόλη κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ἔβρου, πού κατά τήν παράδοση χτίστηκε ἀπό τόν Αἰνεία. Ἡ γειτονεία της μέ τήν Κωνσταντινούπολη τῆς ἔδωσε τή δυνατότητα νά ἀναπτυχθεῖ πληθυσμιακά καί οἰκονομικά.

Ἡ Πέρινθος ἦταν χτισμένη στήν Προποντίδα ἀπό ἀποίκους Σαμίους.

Μετονομάστηκε σέ 'Ηράκλεια.

Τήν περίοδο αὐτή τοῦ ἀποικισμοῦ καί τῆς συμβίωσης Θρακῶν καί 'Ελλήνων, ἀναπτύχθησαν καί ἱδρύθηκαν καί ἄλλοι οἰκισμοί ὅπως τά Δίκαια, ἡ Στρύμη, ἡ Σάλη, ἡ Τέμπορα, τό Χαράκωμα κτλ.

Δείγματα τῆς συμβίωσης 'Ελλήνων καί Θρακῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα, ἀναβρέθηκαν σέ ἀρχαῖο νεκροταφεῖο τοῦ ποταμοῦ Φιλιουρῆ (Λισσός) καί τά ὁποῖα βρίσκονται στό Μουσεῖο Κομοτηνῆς.

'Ο 'Ηρόδοτος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι δυτικότερα πρός τό Νέστο κατοικοῦσαν οἱ Βίστονες καί οἱ Σαπαῖοι (Στ 5, 6, 7, 8, 110).

Οἱ Σαπαῖοι κατοικοῦσαν στήν περιοχή μεταξύ Φιλίππων καί 'Αβδήρων. Γιά τούς Σαπαίους καί τούς Βίστονες ὁ 'Ηρόδοτος γράφει: *Τὰς παρθένους φυλάττωσιν. 'Ωνέονται τὰς γυναίκας*, δηλαδή ἀγόραζαν τή νύφη. *Τὸ μὲν ἐστύχθαι εὐγενὲς κέκριται.* Δίνει ἐπίσης ὁ 'Ηρόδοτος πληροφορίες γιά τά ταφικά ἔθιμα, τήν καύση τῶν νεκρῶν, τούς ἀγῶνες τους, τίς μονομαχίες τους καί τά βραβεῖα τους.

Γ'. ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΘΡΑΚΗ

Στήν 'Ιλιάδα καί στήν 'Οδύσσεια τοῦ 'Ομήρου ὑπάρχουν πολλές ἀναφορές γιά τή Θράκη καί τούς Θρακιῶτες. 'Ο "Ομηρος ἦταν ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ περιφημότερος ἐπικός ποιητής τῆς ἀρχαιότητας· σᾶς ἀναφέρω λόγω συντομίας, μόνο μερικές περικοπές πού βρίσκονται στά ἔργα του.

Στό Β τῆς 'Ιλιάδας ἀναφέρονται ὡς ἀρχηγοί τῶν Θρακῶν ὁ 'Ακάμας καί ὁ ἥρωας Πεῖρος.

.... 'Ο 'Ιφιδάμας ἀναθρεμμένος στὴν ἀρνομάνα Θράκη...
.... Στὴν χώρα ποὺ ἔμεναν οἱ ἀλογοθρόφοι Θρᾶκες...
.... 'Ο Δήπυρος ἀπὸ τὴν Θράκη ποὺ χτυπήθηκε ἀπὸ τὸν "Ελενο...
.... 'Η "Ηρα γοργὰ χυμάει καὶ στῶν Θρακῶν τῶν ἀλογάρηδων τὰ χιονισμένα ἐχύθη βουνά...
.... Τὸ θρακιώτικο πέλαγος ποὺ θέριευε βογγώντας...
.... Θάχει ἀπὸ μένα τὸ θρακιώτικο ἀσημοκαρφωμένο θηκάρι χάρισμα...
.... Μιὰν ὥρια κούπα διάλεξε ποὺ τοὔχαν οἱ Θρακιῶτες χαρίσει...

Στό Κ 470 τῆς 'Ιλιάδας ἀναφέρει ὁ "Ομηρος: *Γιὸς τοῦ 'Ηονέα ὁ Ρήγας τους καὶ Ρῆσο τὸν φωνάζουν... Κι' εὐτὺς σὲ λίγο τοὺς βαρδιάτορες τῶν Θρακιωτῶν ἐφτάσαν...* Τά παραπάνω ἀποσπάσματα πάρθηκαν ἀπό τή μετάφραση Ν. Καζαντζάκη - 'Ι. Κακριδῆ

'Ο Ρῆσος ἦταν κατά τή μυθολογία βασιλιάς τῶν Θρακῶν. 'Ο μυθικός αὐτός βασιλιάς ἀποτέλεσε τό θέμα τῆς ὁμώνυμης τραγωδίας, πού ἀποδίδεται στόν Εὐριπίδη. 'Ο 'Αχιλλέας, ὡς γνωστόν, ἀποτραβήχτηκε τό δέκατο ἔτος

τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου, ἀπό τή μάχη. Στή μάχη τῶν κατασκόπων ὁ Ὀδυσσέας καί ὁ Διομήδης πιάνουν αἰχμάλωτο τόν κατάσκοπο τῶν Τρώων Δόλωνα. Πληροφοροῦνται ὅτι μόλις πρό ὀλίγου ἔφτασε ὁ Ρῆσος ἀπό τήν Θράκη μέ στρατό, γιά βοήθεια τῶν Τρώων. Μέ ἐπέμβαση τῶν Ἑλλήνων σκοτώνεται ὁ Ρῆσος καί δώδεκα στρατιῶτες του στό θρακικό καταυλισμό.

Ἀλλά καί ὁ Εὐριπίδης (485-407 π.Χ.) ἀναφέρεται στή Θράκη καί στούς Θράκες στήν «Ἄλκηστη» (λυρική τραγωδία σέ πέντε πράξεις) πού γράφηκε τό 438 π.Χ. Ὁ Εὐριπίδης γράφει: ... *τοὺς δυσχείμερους τόπους τῶν Θρακῶν... Τὸ τετράλογο ἅρμα τοῦ Θρακιώτη Διομήδη... ...θὰ πάρει θρηκίους ἵππους...*

Στήν Ἑκάβη, πού γράφηκε τό 425 π.Χ., ἀναφέρει: ... *Στὴ χιονοσκέπαστη Θράκη...* Στούς στίχους 1053-1090 τῆς Ἑκάβης γράφει γιά ... *Θρήσκιους ἱππότες, ... Ἀλλοίμονο, λογχοφόροι βαρειὰ ἁρματωμένοι Θρᾷκες...* Στήν «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» ὁ Εὐριπίδης ἀναφέρει ἐπίσης ἕνα ἀλογόσυρτο ἅρμα ἀπό *τῆς Θράκης τοὺς μυριοχιόνιστους τόπους....*

Τελικά μποροῦμε νά συμπεράνουμε ὅτι οἱ ἀρχαῖοι λέγοντας Θράκη ἐννοοῦσαν μία πλούσια, *πολύχρυσο*, ὅπως τήν ἔλεγαν περιοχή μέ ἐξαίρετα ἄλογα καί ὑπέροχους ἱππεῖς καί πολεμιστές. Ὁ Ὅμηρος χαρακτηρίζει τούς Θράκες σάν τό *μέγιστον μετὰ τοὺς Ἰνδοὺς λαὸν τῆς γῆς.*

Δ΄. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ ἱστορική περίοδος τῆς Θράκης ἀρχίζει οὐσιαστικά ἀπό τήν ἐκστρατεία τοῦ Δαρείου τοῦ Α΄ ἐναντίον τῶν Σκυθῶν. Σκύθες ἦταν πολεμοχαρής καί ἄγριος λαός, πού ζοῦσε στό χῶρο βόρρεια τῆς Μαύρης Θάλασσας. Ὁ Δαρεῖος νίκησε τούς Σκύθες, τούς ὑπέταξε καί ἐξασφάλισε τήν περσική κυριαρχία στή Θράκη. Ἐγκατέστησε ἀκόμη φρούρια στό Δορίσκο, ὅπως λεγόταν τότε ὁλόκληρη ἡ παρά τίς ἐκβολές τοῦ Ἕβρου πεδιάδα καί στήν Ἠιόνα (Ἀμφίπολιν). Κατά τήν ἐποχή αὐτή, ζοῦσαν στή Θράκη τά διάφορα θρακικά φύλα, ὅπως προαναφέρθηκε, οἱ Κίκονες, οἱ Σαπαῖοι, οἱ Δερσέοι, οἱ Ἠδωνοί καί ἄλλοι.

Κατά τήν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη κατά τῆς Ἑλλάδας, τό 480 π.Χ., τά περσικά στρατεύματα κινήθηκαν σέ ἕναν ἄξονα κινήσεων διαμέσου τῆς Θράκης, ὁ ὁποῖος ὀνομάστηκε «ὁδός Ξέρξου».

Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἡρόδοτος (Δ 89) οἱ Θράκες δέν ἔλαβαν μέρος στήν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη κατά τῆς Ἑλλάδας. Ὅμως καί μετά τήν ἥττα των στή Σαλαμίνα, οἱ Πέρσες δέν ἀποσύρθηκαν ἀπό τή Θράκη.

Ε΄. ΤΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΤΩΝ ΟΔΡΥΣΩΝ

Τήν περίοδο αὐτή ἐπωφελήθηκαν οἱ Ὀδρύσες γιά νά ἀναπτυχθοῦν σέ

ἡγετικό φύλο. Ζοῦσαν στήν περιοχή τοῦ Ἄνω Ἔβρου καί τῶν ποταμῶν Τούντζα καί Ἐργίνη. Ἦταν λαός πολεμικός καί γενναῖος. Τό 513 π.Χ. ὁ βασιλιάς τους Τήρης ἕνωσε καί ἄλλα θρακικά φύλα καί δημιούργησε ἕνα ἰσχυρότατο κράτος. Ὁ Στράβων (VII, ἀπόσπ. 48) γράφει ὅτι οἱ Ὀδρύσες κατοικοῦσαν ἀπό τῶν περιοχῶν τοῦ Ἔβρου μέχρι τῆς Βάρνας. Ἡ τελευταία πόλη τῶν Ὀδρυσῶν στή νότια παραλία τῆς Θράκης ἦταν τά Ἄβδηρα. Ὁ Ἡρόδοτος (IV 101) λέει ὅτι ἐλεύθεροι Θράκες ζοῦσαν στήν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καί στό βορειότερο τμῆμα τῆς παραποτάμου πεδιάδας. Στό V 6, ἀναφέρει τό βασιλιά Πόλη τῶν Ὀδομάντων καί τό βασιλιά Πιττακό τῶν Ἠδωνῶν. Οἱ Ὀδόμαντες καί Ἠδωνοί ἦταν θρακικά φύλα πού κατοικοῦσαν ἀρχικά στά δυτικά τοῦ Στρυμόνα. Ἀναφέρονται πρώτα κατά τούς Μηδικούς πολέμους (πόλεμοι μεταξύ Περσῶν καί Ἑλλήνων).

Τόν Τήρη διαδέχτηκε ὁ Σιτάλκης, ὁ ὁποῖος ὁδήγησε τό κράτος σέ μεγάλη δύναμη. Τό 431 π.Χ., οἱ Ἀθηναῖοι πέτυχαν συμμαχία μέ τούς Ὀδρύσες καί συνῆψαν ἐμπορικές σχέσεις. Ὁ Τήρης ὑπέταξε τούς Βοττιαίους καί Χαλκιδαίους ἀλλά σκοτώθηκε σέ μία μάχη μέ τούς Τριβαλλούς, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Θουκυδίδης (II 100). Οἱ Τριβαλλοί κατοικοῦσαν μεταξύ Αἵμου καί Δούναβη.

Ὁ Πλούταρχος μᾶς πληροφορεῖ, στήν «Κύρου Ἀνάβαση» ὅτι ὁ βασιλιάς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος Β΄ (444-369 π.Χ.), κατά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τήν Ἀσία συγκρούστηκε σκληρά ἐπανειλημμένα μέ τούς Θράκες. Ὁ Ἀριστοτέλης στήν «Πολιτεία» του, στίχος 15, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος (600-528 π.Χ.) ἐκμεταλλευόταν μεταλλεῖα στόν Κάτω Στρυμόνα. Ὁ Θουκυδίδης, τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας Ὄλορος ἦταν Θράκας τήν καταγωγή, ἀναφέρει ὅτι ὁ ἴδιος ἐκμεταλλευόταν στή Θράκη, ἀπέναντι ἀπό τή Θάσο, μεταλλεῖα χρυσοῦ.

Τό Σιτάλκη διαδέχτηκε ὁ ἀνηψιός του Σεύθης ὁ Α΄, ὁ ὁποῖος ἐπεξέτεινε τό κράτος, τό δυνάμωσε καί τό ὀργάνωσε. Παντρεύτηκε τήν κόρη του Περδίκκα Στρατονίκη καί ἔγινε ἀρχηγός τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος. Τό κράτος του περιλάμβανε ὁλόκληρη τή σημερινή Βουλγαρία μέχρι τήν Ἀδριανούπολη. Ἔκοψε ἀργυρά κοσμήματα μέ ἑλληνικές ἐπιγραφές.

Ὁ Ξενοφῶν (430-354 π.Χ.) μεγάλος Ἀθηναῖος ἱστορικός, μᾶς πληροφορεῖ στήν «Κύρου Ἀνάβαση», ὅτι τό 400 π.Χ., ἐπιστρέφοντας ἀπό τήν Ἀσία μέσω τῆς Θράκης, εἰσῆλθε στήν ὑπηρεσία τοῦ Σεύθη καί τό 399 π.Χ. παρέδωσε τό στράτευμα στό Σπαρτιάτη Θίμβρωνα.

Τό Σεύθη τόν Α΄ διαδέχτηκε ὁ Ἀμόδοκος περί τά τέλη τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. Ἦταν φίλος τοῦ Ἀλκιβιάδη. Ὑπάρχουν νομίσματα μέ τήν ἐπιγραφή ΜΗΤΟΚΟ καί ΑΜΟΔΟΚΟ, πού κόπηκαν στή Μαρώνεια.

Τό 383 π.Χ. ἔγινε βασιλιάς τῶν Ὀδρυσῶν ὁ Κότυς Α΄, πού βασίλεψε 24 ὁλόκληρα χρόνια. Πάντρεψε τήν κόρη του μέ τόν Ἀθηναῖο στρατηγό

Ἰφικράτη. Συμμάχησε κατ' ἀχρήν μέ τοὺς Ἀθηναίους. Δολοφονήθηκε ἀπό δύο Ἕλληνες, γιά λόγους προσωπικῆς ἐκδίκησης, τό 360 π.Χ.

ΣΤ'. Η ΘΡΑΚΗ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΜΑΚΕΔΟΝΑΣ

Τό 359 π.Χ. τό κράτος τῶν Ὀδρυσῶν κατατμήθηκε σέ τρία τμήματα κατόπιν καί τῶν ἐπιδράσεων τῶν πολιτικῶν κομμάτων τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ κατάτμηση ἔγινε μεταξύ τοῦ Κρασοβλέπτη, τοῦ Βηρισιάδη καί τοῦ Ἀμόδοκου, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Δημοσθένης, μέ λόγο πού ἐξεφώνησε τό 352 π.Χ., κατά τοῦ Ἀριστοκράτους. Ὁ λόγος ἀναφερόταν εἰς *τὰ ἐν Θράκῃ πράγματα* καί ἦταν προετοιμασία γιά ἀντίσταση κατά τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Μακεδονίας. Ἦταν ἀκόμη ὁ λόγος αὐτός ἐπίθεση κατά τοῦ Εὐβούλου. Ὁ Εὔβουλος ἦταν ἐπιφανής δημαγωγός τῶν Ἀθηνῶν, πού στράφηκε ἀργότερα πρός τά ἰδεώδη τῆς δημοκρατίας.

Ὁ Φίλιππος Β' τῆς Μακεδονίας ἔκανε δυό ἐκστρατεῖες στή Θράκη (353-350 π.Χ. καί 341-339 π.Χ.). Το 349/48 π.Χ. ὁ Δημοσθένης ἀναφέρει ὅτι ὁ Φίλιππος Β' πολιόρκησε τό Ἡραῖον τεῖχος παρά τήν Πέρινθο, πού μετονομάστηκε Ἡράκλεια, τό 341 π.Χ. Ἔμεινε τρία χρόνια στή Θράκη καί διόρισε διοικητή πού τόν ὀνόμασε *στρατηγὸν ἐπὶ Θράκης*.

Ζ'. Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Μετά τή δολοφονία τοῦ Φιλίππου Β', ὁ γιός του Ἀλέξανδρος συνέχισε τήν ἐκστρατεία, πέρασε τό Νέστο τό 335 π.Χ., καί σέ δέκα μέρες ἔφτασε πεζῆ στόν Αἷμο. Ὁ Niese καί ὁ Belach παραδέχονται ὅτι ἀκολούθησε τήν ἀνατολική ἀκτή τῆς Θράκης καί διά τῆς Ἀδριανούπολης, ἔφτασε στόν ποταμό Τούντζα (παραπόταμος τοῦ Ἔβρου μέ πηγές στόν Αἷμο). Ἀντίσταση πρόβαλαν οἱ ἐλεύθεροι Θράκες κατά τή διάβαση τοῦ Αἵμου. Μετά τήν ἐκπληκτική διάβαση τοῦ Δούναβη, ὅλα τά θρακικά φύλα καί οἱ κελτικές δυνάμεις συνθηκολόγησαν. Φεύγοντας ὁ Ἀλέξανδρος πῆρε μαζί του, ὡς ὁμήρους, εὐγενεῖς Θράκες. Κατά τήν ἀναχώρηση τοῦ Ἀλεξάνδρου γιά τόν πόλεμο κατά τῆς Περσίας, ὁρίστηκε διοικητής τῆς Θράκης ὁ Ἀντίπατρος (397-319 π.Χ.). Ἐπέδειξε σπουδαῖες πολιτικές καί στρατιωτικές ἀρετές. Κατέστειλε τήν ἐπανάσταση τοῦ Μέμνωνα στή Θράκη, νίκησε τούς Σπαρτιάτες τό 330 π.Χ. στή μάχη τῆς Μεγαλούπολης καί ἐξουδετέρωσε τούς Πέρσες στρατηγούς Φαρνάβαζον καί Αὐτοφραδάτην, πού ἀπειλοῦσαν τά ἑλληνικά παράλια τοῦ Αἰγαίου μέ τόν περσικό στόλο.

Μέ εἰσήγηση τῆς βασιλομήτορας Ὀλυμπιάδος, ὁ Ἀλέξανδρος κάλεσε τόν Ἀντίπατρο στήν Ἀσία καί ὅρισε ἀντικαταστάτη του τόν στρατηγό Κρατερό (321-265 π.Χ.). Ἡ ἀντικατάσταση δέν ἔγινε, λόγω θανάτου τοῦ

Ἀλεξάνδρου. Τό 325 π.Χ. ὁ στρατηγός τῶν Μακεδόνων ἡττήθηκε καί ἡ μακεδονική κυριαρχία ἐπί τῆς Θράκης κλονίστηκε. Οἱ Ὀδρύσες Θράκες ἀποσκίρτησαν καί οἱ Θράκες ἀντέδρασαν κατά τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας.

Μετά τό θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ σωματοφύλακας καί στρατηγός του Λυσίμαχος (360-281 π.Χ.) ἀνέλαβε τή διοίκηση τῆς Θράκης. Τήν περίοδο αὐτή νότιο σύνορο τῆς Θράκης ἦταν ὁ Νέστος, βόρειο ὁ Δούναβης καί ὁ Ἴσκερ, ποταμός τῆς Βουλγαρίας, παραπόταμος τοῦ Δούναβη.

Τό 319 π.Χ. πέθανε ὁ Ἀντίπατρος καί ἡ θέση τοῦ Λυσίμαχου ἰσχυροποιήθηκε. Τό 313 π.Χ. ὁ Λυσίμαχος διεξήγαγε ἕναν ἀκόμα πόλεμο μέ τό βασιλιά τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθην, τόν νίκησε, στέριωσε τήν ἰσχύ του, ὀνομάστηκε βασιλιάς καί παντρεύτηκε Θρακιώτισσα. Σαράντα ὁλόκληρα χρόνια ἔμεινε ὁ Λυσίμαχος στή Θράκη. Τό 309 π.Χ. ἵδρυσε τή Λυσιμάχεια στόν ἰσθμό τῆς θρακικῆς χερσονήσου. Ἡ πόλη ἀναπτύχθηκε πληθυσμιακά καί πολιτιστικά, τό 202 περιῆλθε στούς Μακεδόνες καί τό 144 καταστράφηκε ὁλοκληρωτικά ἀπό τούς Θράκες. Ὁ Λυσίμαχος σκοτώθηκε στή μάχη τοῦ Κουροπεδίου, τό 281 π.Χ.

Η΄. Η ΕΙΣΒΟΛΗ ΤΩΝ ΚΕΛΤΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ὁ στρατός καί ὁ στόλος τοῦ Λυσίμαχου ἀνακήρυξε ἀρχηγό τόν Πτολεμαῖο τόν Κεραυνό (320-280 π.Χ.). Στόν Κεραυνό ἔπεσε ὁ κλῆρος νά ἀντιμετωπίσει τήν εἰσβολή τῶν Κελτῶν στή Θράκη. Οἱ Κέλτες, πού οἱ Ἰταλοί τούς ἀποκαλοῦν Gali, μέ τήν τεράστια διείσδυση στόν εὐρωπαϊκό χῶρο, ἀναστάτωσαν ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη. Περί τό 279 π.Χ. περίπου, καταλαμβάνουν τή Θράκη καί φθάνουν στή Μ. Ασία. Τό 279 π.Χ. σκοτώνεται ὁ Κεραυνός σέ μιά μάχη μέ τούς Κέλτες. Τό 277 π.Χ. ὅμως ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς νίκησε ἀποφασιστικά στή Λυσιμάχεια τούς Κέλτες καί ἀπελευθέρωσε τή Θράκη. Ὁ Ἀντίοχος Β΄ προέλασε μέχρι τά Κύψελα (σημερινή ὀνομασία Ὕψαλα). Ἡ ἀπώθηση τῶν Κελτῶν στό ἐσωτερικό τῆς Θράκης ἔγινε ἀποκλειστικά ἀπό τούς Θράκες.

Μετά τό θάνατο τοῦ Πτολεμαίου Δ΄ τοῦ Φιλοπάτορα (205 π.Χ.), ὁ Φίλιππος ἀνέλαβε νά ἀποκαταστήσει τά δικαιώματα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους μέ ἐκστρατεία. Κατέλαβε τή Μαρώνεια, τήν Αἶνο, τό Σέρρειον, τό Δορίσκο, τά Κύψελα καί τή Χερσόνησο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λίβιος (XVII 1,48, 2). Οἱ ἐκστρατεῖες ὅμως τοῦ Φιλίππου δέν ἔφεραν διαρκές κέρδος.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ρωμαῖοι εἶχαν ἀρχίσει τήν ἔφοδό τους γιά κατάκτηση τῆς Θράκης. Ἡ κατάληψη παρά τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Γ΄, τό 196 π.Χ., τῆς Λυσιμάχειας τόν ἔφερε σέ σύγκρουση μέ τούς Ρωμαίους.

Ὁ Φίλιππος ὁ Ε΄ τῆς Μακεδονίας, πού βρισκόταν στό δεύτερο Μα-

κεδονικό πόλεμο μέ τόν Ἀντίοχο τόν Γ΄ (114-89 π.Χ.), ἐπίγονο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὑποστήριξε τήν ἐπίθεση τῶν Ρωμαίων (τό 190 π.Χ.). Ἐν τῷ μεταξύ τά διάφορα θρακικά φύλα ἀπέκτησαν τά περισσότερα ἀνεξαρτησία καί τό 188 π.Χ. πέντε ἑνωμένα θρακικά φύλα νίκησαν τίς λεγεῶνες τοῦ Ρωμαίου Manlius Vulso, στά Κύψελα. Τό 183 π.Χ. ὁ Φίλιππος Ε΄ ἀναγκάστηκε νά ἐκκενώσει τά παράλια. Ἡ Μαρώνεια καί ἡ περιοχή της πλήρωσε σκληρή ἐκδίκηση ἀπό τό στρατηγό τοῦ Φιλίππου Ὀνόμαρχο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἑλληνικῆς καταγωγῆς Λατίνος ποιητής Λίβιος (109 π.Χ.). Ὁ Στράβων χαρακτηρίζει τόν πληθυσμό τῆς Μακεδονίας, τήν ἐποχή αὐτή, *θρακικόν* (Στρ. VII 321).

Τήν περίοδο αὐτή ἀνασυντάχθηκε τό βασίλειο τῶν Ὀδρυσῶν. Ἀρχηγός τους ἀναφέρεται ὁ γιός τοῦ Σεύθη, Κότυς Β΄. Τό 179 μ.Χ. πέθανε ὁ Φίλιππος Ε΄ καί τόν διαδέχεται ὁ Περσέας, νόθος γιός του (178-168 π.Χ.), τελευταῖος βασιλιάς τῆς Μακεδονίας, πού ἄρχισε νά προετοιμάζεται γιά τόν πόλεμο μέ τή Ρώμη. Ἡ σύγκρουση ἔγινε στήν Πύδνα, στίς 22 Ἰουνίου 168 π.Χ. Στή μάχη σκοτώθηκαν 20.000 Μακεδόνες καί αἰχμαλωτίστηκαν 11.000 περίπου. Ὁ Περσέας κατέφυγε στή Σαμοθράκη, συνελήφθη καί κόσμησε τό θρίαμβο τοῦ ὑπάτου καί νικητή Αἰμιλίου Παύλου, πού ἔγινε στή Ρώμη τό 167 π.Χ. Ὁ γιός τοῦ Περσέα Ἀνδρίσκος προσπάθησε, μέ τή βοήθεια τῶν Θρακῶν, νά ἀντιμετωπίσει τούς Ρωμαίους. Τό 148 π.Χ. ὅμως, στρατός τοῦ Ρωμαίου Μέτελλου συνέτριψε τίς δυνάμεις τοῦ Ἀνδρίσκου στήν Ἀμφίπολη. Ἡ Μακεδονία ἐντάχθηκε σάν ρωμαϊκό, πολιτειακό καί περιφερειακό κράτος τῆς Ρώμης.

Θ΄. Η ΘΡΑΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

Σημαντική δύναμη εἶχε ἀποκτήσει τήν περίοδο αὐτή (185 π.Χ.) τό θρακικό φύλο τῶν Καινῶν, πού κατοικοῦσε ἀπό τόν παραπόταμο τοῦ Ἔβρου Ἐργίνη μέχρι τήν Προποντίδα. Μέ σύμμαχο τή Βιθυνία (περιοχή τῆς Μ. Ἀσίας), πού συνόρευε μέ τή Μυσία, τή Φρυγία καί τή Παφλαγονία, πολέμησε μέ τό βασιλιά τῆς Περγάμου, Ἄτταλο Β΄. Ὁ ἀρχηγός τῶν Καινῶν Διήγυλις νικήθηκε, ἀφοῦ κατάστρεψε τή Λυσιμάχεια. Τό 144 π.Χ. οἱ Καινοί ὑπετάγησαν στόν Ἄτταλο Β΄ τῆς Περγάμου (Στράβων ΙΓ 624 καί Λίβιος XXXVIII 407).

Ὁ Λατίνος ἱστορικός Ἀμμιανός (335-406 μ.Χ.) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τό 113 π.Χ. οἱ Θράκες πού εἶχαν συνενωθεῖ σ' ὅλη σχεδόν τή Θράκη, νικήθηκαν ἀπό τούς Ρωμαίους καί τό 105 ἐπίσης στή μεγάλη μάχη τοῦ Ἔβρου, ἐνῶ τό 104 κατέκτησαν μεγάλη νίκη.

Μέ προτροπή τοῦ βασιλιᾶ τῶν Πάρθων Μιθριδάτη τοῦ Β΄ (123-86 π.Χ.), οἱ Θράκες πολέμησαν ἐπανειλημμένα μέ τούς Ρωμαίους ἀπό τό 91-85 π.Χ.,

ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λίβιος, σέ συμμαχία μέ τό Μιθριδάτη.

Μετά τίς νίκες τοῦ Ρωμαίου Σύλλα στόν Ὀρχομενό τό φθινόπωρο τοῦ 85 π.Χ., καί τή Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας τό 86 π.Χ., ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτη, οἱ Θράκες ἐστράφησαν φιλικά πρός τή Ρώμη.

Τήν ἐποχή αὐτή φαίνεται πώς ἐπικρατέστερο θρακικό φύλο ἦταν πάλι οἱ Ὀδρύσες. Ὁ Σύλλας διέσχισε τή Θράκη μέχρι τά Κύψελα, τά ὁποῖα ἀνῆκαν στό σύμμαχό του Σαδάλα, πιθανῶς γιό τοῦ Κότυ. Ὁ Λίβιος καί ὁ Ἀμμιανός μᾶς βεβαιώνουν ὅτι τό 86 μέ 78 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος στρατηγός Ἄπιος Πούλχερ πολέμησε κατά τῶν Θρακῶν τῆς Ροδόπης. Ὁ Οὐάρων Λούκουλλος τό 72 π.Χ. νίκησε τούς Βησσούς, πού κατοικοῦσαν τήν περιοχή τοῦ Ἄνω Ἔβρου, μεταξύ Αἵμου καί Ροδόπης. Γείτονες τῶν Βησσῶν ἦσαν, ὅπως ἴσως προαναφέρθηκε, οἱ Παίονες, οἱ Ἀνταριάτες, οἱ Δαρδάνοι, οἱ Ὀδρύσες καί οἱ Σαπαῖοι. Ὅλοι τους πολεμοχαρεῖς λαοί (πληροφορίες ἀπό τό Γερμανό ἱστορικό Oberhumer).

Ὁ Ρωμαῖος Λούκουλλος, προχωρώντας κατέλαβε τή Φιλιππούπολη καί τήν Ἀδριανούπολη, ἡ ὁποία χτίστηκε ἀπό τούς Ὀδρύσες καί ὀνομαζόταν Οὐσκουνδάμα, στήν ἐκβολή σχεδόν τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου καί τῶν παραποτάμων του Ἄρδα καί Τούντζα. Κατέλαβε ἐπίσης τήν Καβύλη, πέρασε τόν Αἷμο καί στράφηκε πρός τό Δούναβη.

Τό 55 π.Χ., σέ ψήφισμα πού βρέθηκε στή Διονυσόπολη ὁ ἀρχηγός τῶν Δακῶν Βουρεβίστας χαρακτηρίζεται κι ὁ ἰσχυρότερος τῶν Θρακῶν βασιλέων. Τό 48 π.Χ. κατά τή μάχη τῶν Φαρσάλων, μεταξύ Καίσαρα καί Πομπηΐου, οἱ Θράκες βοήθησαν τόν δεύτερο. Τό 44 π.Χ., μετά τό θάνατο τοῦ Βουρεβίστα, ἔπαυσε σχεδόν ἡ πίεση τῶν Δακῶν ἐναντίον τῶν Ρωμαίων.

Τήν περίοδο αὐτή ἀναφέρονται διάφοροι βασιλίσκοι, Θράκες τό πιθανότερο τοῦ φύλου τῶν Ὀδρυσῶν μέ ὀνόματα Σαδάλας, Κότυς, Πολεμοκράτειρας, ὅπως ἀναφέρονται σέ ἐπιγραφή πού κατά τόν ἰσχυρισμό τοῦ Γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Monsen βρέθηκαν στή Βιζύη, σημερινή Βίζα καί ἡ ὁποία βρίσκεται ἐπί τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης, 40 χλμ. ἀπό τόν Εὔξεινο Πόντο.

Ι΄. Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΣΣΟΥ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Οἱ Θράκες διεδραμάτισαν κάποιο ρόλο καί κατά τή μεγάλη ναυμαχία πού ἔγινε τό 31 π.Χ. στό ἀκρωτήριο Ἄκτιο, στόν Ἀμβρακικό κόλπο κοντά στήν Πρέβεζα, μεταξύ τῶν Ρωμαίων Ὀκταβίου καί Ἀντωνίου, τόν ὁποῖο βοηθοῦσε καί ὁ αἰγυπτιακός στόλος, ὑπό τή βασίλισσα Κλεοπάτρα. Ὁ ἀρχηγός ἑνός θρακικοῦ φύλου Σαδάλας τάχτηκε μέ τό μέρος τοῦ Ἀντωνίου καί ὁ Ροιμητάλκης ὑποστήριξε τόν Ὀκτάβιο.

Ἀπό τό 29 π.Χ. ὁ Λικίνιος Κράσσος ὡς ἀνθύπατος Μακεδονίας, γιά νά κάνει σεβαστή τή ρωμαϊκή κυριαρχία στή Θράκη, ἔκανε μεγάλες ἐκκαθαρι-

στικές ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῶν Μοισῶν (περιοχή σημερινῆς Βουλγαρίας), τῶν Βαστάρνων (περιοχή τοῦ Κάτω Δούναβη), τῶν Τριβαλλῶν (γειτόνων τῶν Μοισῶν), τῶν Δανθαλητῶν (κατοίκων τῆς περιοχῆς τοῦ Αἵμου) καί τῶν γειτόνων τῶν Βησσῶν, τῶν Σέρδων (στήν περιοχή τῆς Σόφιας), τῶν Μαίδων καί τῶν Παιόνων (περιοχή ὄρους Κερκίνης), τῶν Γετῶν (μεταξύ Βαλκανίων καί τοῦ Δούναβη) καί τῶν γειτόνων των Δακῶν. Πρός τούς Ὀδρύσες συμπεριφέρθηκε φιλικά. Ὁ Ἕλληνας ἱστορικός Δίων Κάσιος (155-230 μ.Χ.) καί ὁ Γάλλος Desseau δίνουν σημαντικές πληροφορίες γιά τήν ἀνήσυχη αὐτή περιοχή κατά τήν ἐν λόγω περίοδο καί ἰδιαίτερα γιά τούς ἀρχηγούς (βασιλίσκους) τῶν Θρακῶν-Ὀδρυσῶν Ράσκο, Κότυ καί Ροιμητάλκη. Ἤδη εἶχε σχεδόν ἐπιτευχθεῖ ἡ ἐπιβολή τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας στή Θράκη.

ΙΑ΄. Η ΘΡΑΚΗ ΣΑΝ ΡΩΜΑΪΚΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΡΑΤΟΣ (ΜΕΧΡΙ ΤΟ 46 μ.Χ.)

Βρισκόμαστε στό 20 π.Χ. περίπου καί ἡ Θράκη ὁριζόταν ἀπό τόν Αἷμο, τό Δούναβη καί τόν Πόντο. Ὁ Ὀβίδιος, Λατίνος ποιητής (43 π.Χ. - 17 ἤ 18 μ.Χ.) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ ἀδελφοί Ροιμητάλκης καί Ρασκούπορης, τῆς δυναστείας τῶν Ὀδρυσῶν ἀγωνίστηκαν σάν ὑποτελεῖς τοῦ Αὐγούστου (63 π.Χ.-14 μ.Χ.). Ὁ Στράβων γράφει ὅτι ἡ Θράκη ἦταν τήν περίοδο αὐτή *μιά περιοχή φιλελευθέρων καί ὑπερηφάνων εἰσέτι φύλων*. Ὁ Ροιμητάλκης ὁ Γ΄ βασιλιάς ὑπό τήν κυριαρχία τῶν Ρωμαίων (36-46 μ.Χ.) κυβερνοῦσε τή Θράκη. Μιά πατριωτική στάση τῶν θρακικῶν φύλων ἐκδηλώθηκε κατά τῶν Ρωμαίων καί τοῦ τοποτηρητῆ των Ροιμητάλκη, ἀλλά κατεστάλη ἀπό τίς ρωμαϊκές λεγεῶνες. Ὁ Ροιμητάλκης δολοφονήθηκε τό 46 μ.Χ. ἀπό τή σύζυγό του. Τόν ἴδιο χρόνο ἡ Ρώμη κήρυξε τή Θράκη ρωμαϊκή ἐπαρχία.

Ἡ Θράκη σάν ρωμαϊκή ἐπαρχία

Μετά τή νίκη τοῦ Ὀκταβιανοῦ ἄρχισε ἡ στερέωση τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἡ περίφημη PAX ROMANA δηλαδή «ρωμαϊκή εἰρήνη», ἐξαπλώθηκε γιά πολλά χρόνια σ' ὁλόκληρο τόν κόσμο. Ἔτσι καί στή Θράκη δέν μποροῦμε νά μιλήσουμε γιά σοβαρά γεγονότα ἐπί ἀρκετές δεκαετίες. Τήν ἠρεμία ἦρθαν νά ταράξουν οἱ Δακικοί πόλεμοι. Ἡ Δακία τήν ἐποχή αὐτή περιλάμβανε τή σημερινή Ρουμανία καί μέρος τῆς Οὐγγαρίας, μεταξύ Δούναβη, Καρπαθίων καί Προύθου ποταμοῦ (σύνορο μεταξύ Ρωσίας καί Ρουμανίας). Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης Τραϊανός 98-117 μ.Χ. ἔκανε δύο πολέμους κατά τῶν Δακῶν (101-102 μ.Χ. καί 105-107 μ.Χ.), ὁπότε καί κατέβαλε τούς Δάκες καί μετέβαλε τή Δακία σέ ρωμαϊκή ἐπαρχία. Κατά τό δεύτερο πόλεμο ὁ Τραϊανός πέρασε διά τῆς Θράκης καί διά τοῦ Αἵμου προωθή-

θηκε στο θέατρο τοῦ πολέμου.

Τό 196 μ.Χ. ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Σεπτίμιος Σεβῆρος νίκησε τόν ἀντεκδικητή τοῦ θρόνου Πεσκένιο Νέγηρα, σέ μάχη πού ἔγινε στήν Πέρινθο, εἰσῆλθε στή Θράκη καί ἡ περιοχή δοκίμασε τά δεινά τοῦ πολέμου. Διά τῆς Θράκης ἐπίσης διῆλθαν τά ρωμαϊκά στρατεύματα κατά τούς Παρθικούς πολέμους 202 καί 214 μ.Χ. Μεγάλη ἀναταραχή στή Θράκη ἔγινε περί τό 240 μ.Χ. μέ τήν εἰσβολή τῶν Γότθων στίς κάτω τοῦ Δούναβη περιοχές.

ΙΒ΄. ΓΟΤΘΟΙ ΚΑΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Γορδιανός Γ΄ (238-244 μ.Χ.) πολέμησε τό 242 μ.Χ. στή Θράκη μέ τούς Γότθους καί Ἀλανούς. Οἱ Γότθοι, λαός πού ξεκίνησε ἀπό τή Σκανδιναυία, πιθανῶς τίς ὄχθες τοῦ Βιστούλα, συγκρούστηκε μέ τούς Ρωμαίους καί ἡττήθηκε ἀπό τούς Οὔννους. Ὁ αὐτοκράτορας Δέκος (243-251 μ.Χ.) ἡττήθηκε τό 250 μ.Χ. στήν Τραϊανή Αὐγούστα (σημερινή Βέροια). Μία ἀκόμη δοκιμασία πέρασε ἡ Θράκη, τό 254, ὅταν οἱ Γότθοι διέσχισαν τήν περιοχή μέχρι τή Θεσσαλονίκη.

Ὁ Κλαύδιος Β΄, πού ἀποκλήθηκε Γοτθικός (263-270 μ.Χ.), νίκησε τούς Γότθους στή Ναϊσσό (σημερινή Niss) τῆς Σερβίας. Οἱ ἡττηθέντες Γότθοι συνέρρευσαν στή Θράκη, ἐρήμωσαν πολλές πόλεις καί κατέλαβαν τή θρακική πόλη Ἀγχίαλο (σημερινή Παμόρια, βουλγαρική πόλη στόν Εὔξεινο Πόντο) τήν ὁποία καί ἐρήμωσαν. Ἀργότερα οἱ Γότθοι εἰσέβαλαν πάλι στή Θράκη περί τό 272 μ.Χ. Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης Αὐριλιανός Λεύκιος (214-275 μ.Χ.) ἐξεδίωξε τούς Γότθους, οἱ ὁποῖοι μαζί μέ τούς Ἀλανούς ἐλυμαίνοντο τή Θράκη. Οἱ Ἀλανοί ἦταν λαός ἀσιατοϊρανικός, ἐμφανίστηκε στήν Εὐρώπη κατά τούς πρώτους χριστιανικούς χρόνους καί ἐκδιώχτηκε ἀπό τούς Οὔννους.

Περί τό 280 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης Μάρκος Αὐρήλιος Πρόβος (232-282 μ.Χ.) ἐγκατέστησε στή Θράκη 100.000 Βαστάρνους. Οἱ Βάσταρνες ἦταν ἐξαπλωμένοι μεταξύ τοῦ Ἄνω Βιστούλα καί τοῦ Κάτω Δούναβη. Μετά τή νίκη, τό 324 μ.Χ. ἐναντίον τοῦ Λουκιανοῦ Βαλερίου Λικινίου (250-325 μ.Χ.) στήν Ἀδριανούπολη, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀνάθεσε τή διοίκηση τῆς Θράκης στό γιό του Κώνσταντα. Ὁ ἄλλος γιός του Κωνσταντῖνος Β΄ τό 331-332 μ.Χ. ἐκστρατεύει κατά τῶν Γότθων, στόν Κάτω Δούναβη, ἐξοντώνει 100.000 καί ἡ Θράκη γίνεται πάλι θέατρο πολεμικῶν ἀναμετρήσεων. Κατά τήν ἐπιστροφή του ὁ Ἰουλιανός ὁ Παραβάτης (361-363 μ.Χ.) ἀπό τίς νικηφόρες ἐκστρατεῖες του τό 356 κατά τῶν Ἀλανῶν, καί τό 358 κατά τῶν Φράγγων καί Γερμανῶν, ἔφτασε στήν Κωνσταντινούπολη διά τῆς Φιλιππούπολης καί τῆς Περίνθου. Ἐξετέλεσε κατά τήν περίοδο

αὐτή ἀξιόλογα ὀχυρωματικά ἔργα στή Θράκη, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἀμμιανός Μαρκελλίνος.

Ὁ Φλάβιος Οὐάλης, ὅταν ἀνακυρήχτηκε τό 364 μ.Χ. συναυτοκράτορας τῆς Ρώμης ἀπό τόν ἀδελφό του Οὐαλεντιανό Α΄ (364-375 μ.Χ.), ἀναγκάστηκε νά πολεμήσει κατά τῶν Βησιγότθων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν εἰσέλθει στή Θράκη λεηλατοῦντες καί καταστρέφοντες τά πάντα. Στή μάχη τῆς Ἀδριανούπολης, πού ἔγινε τό 378 μ.Χ., ὁ Οὐάλης ἡττήθηκε καί σκοτώθηκε.

Ἡ κάθοδος τῶν Οὔννων στήν Εὐρώπη, περί τό 375 μ.Χ., οἱ ὁποῖοι ξεκίνησαν ἀπό τίς περιοχές τοῦ Δόν καί τοῦ Βόλγα ὁδήγησε στήν ὑποταγή τῶν Ὀστρογότθων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἱδρύσει ἐκτεταμένο κράτος μεταξύ τοῦ Δνείστερου ποταμοῦ καί τοῦ Δόν, ὑπό τό βασιλιά τους Ἑρμανάριχο. Τήν ἴδια τύχη εἶχαν καί οἱ Βησιγότθοι. Μέρος τῶν ἐκδιωχθέντων ζήτησε καταφύγιο στή Θράκη, δημιουργώντας μία νέα εἰσβολή. Οἱ Ρωμαῖοι ἡττήθηκαν ἀπό τούς Γότθους στή Μαρκιανούπολη τῆς Βουλγαρίας, πλησίον τῆς Βάρνας. Οἱ Γότθοι τότε εἰσήλασαν πλέον ἀνενόχλητοι στή Θράκη, δηοῦντες καί φονεύοντες (περί τό 377 μ.Χ.). Οἱ ρωμαϊκές λεγεῶνες ὑπέστησαν ἀκόμα μία ἥττα στή διάβαση τῆς Σίπκας στίς νότιες κλιτεῖς τοῦ Αἵμου.

Τό 378 μ.Χ. ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Οὐάλης ἐπισκέφτηκε τό πολεμικό θέατρο τῆς Θράκης, ἐνῶ τίς ἐπιχειρήσεις διηύθυνε ὁ Σεβαστιανός. Στίς 9 Αὐγούστου τοῦ 378 μ.Χ., κοντά στήν Ἀδριανούπολη, συνήφθη ἀποφασιστική μάχη, στήν ὁποία σκοτώθηκε ὁ αὐτοκράτορας Οὐάλης. Οἱ Γότθοι ἑνωθέντες μέ τούς Οὔννους πορεύτηκαν διά τῆς Περίνθου (Ἡράκλειας) πρός τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ Θράκη βρέθηκε πάλι στά χέρια τῶν βαρβάρων.

Ὁ αὐτοκράτορας τοῦ ἀνατολικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους Θεοδόσιος (378-395 μ.Χ.) ἡττήθηκε ἀπό τόν ἀρχηγό τῶν Ὀστρογότθων Ἀλάριχο, νότια τοῦ Αἵμου, στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου, τό 391 μ.Χ. Περί τό 400 μ.Χ. ἡ στάση τοῦ Ὀστρογότθου Τριβιγίλδου καί τοῦ Γότθου Γαϊνᾶ ἀναστάτωσαν τή Θράκη καί κατέλαβαν γιά λίγο τήν Κωνσταντινούπολη. Τελικά ὁ Γαϊνᾶς δολοφονήθηκε ἀλλά ἡ Θράκη δεινοπάθησε καί λεηλατήθηκε.

ΙΓ΄. Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΤΩΝ ΟΥΝΝΩΝ

Οἱ Οὔννοι ὑπό τόν Ἀττίλα καί τόν ἀδελφό του Μπλέντα, πού ἦσαν κύριοι τῆς πεδιάδας τῆς Οὐγγαρίας, διέσπασαν τό 441 μ.Χ. τό μοισικό σύνορο, ὅπως ὀνομαζόταν ὁ Δούναβης, ξεχύθηκαν στίς περιοχές τῆς Θράκης καί κατέλαβαν τή Φιλιππούπολη καί τήν Ἀρκαδιούπολη, σημερινό Λουλέ Μπουργκάζ, κοντά στόν ποταμό Ἐργίνη. Μετά πέντε ἔτη ἐκδηλώθηκε νέα ἐπίθεση τῶν Οὔννων ἐπί τῆς θρακικῆς χερσονήσου. Μετά τήν ἀποφασιστική ἥττα τοῦ Ἀττίλα στά Καταλανικά πεδία, κοντά στή γαλλική

πόλη Ὀρλεάνη, τό 451 μ.Χ. ἀπό τό στρατηγό Ἀέτιο, οἱ Οὖννοι ἀποσύρθηκαν στήν περιοχή τοῦ Δούναβη.

Ἕνα μέρος ὅμως ἀπ' αὐτούς, οἱ Ρούγιοι ἐγκαταστάθηκαν στή Θράκη, στίς περιοχές τῆς Βιζύης (πόλη τουρκική σήμερα) καί τῆς Ἀρκαδιούπολης.

Τό 466 μ.Χ., οἱ Οὖννοι μέ ἐπικεφαλῆς τό γιό τοῦ Ἀττίλα Δέγγιζα, πολέμησαν μέ ρωμαϊκά στρατεύματα καί μέ ἀρχηγό τό Ζήνωνα τόν μετέπειτα αὐτοκράτορα (474-475 καί 476-491 μ.Χ.). Τό 469 μ.Χ. οἱ Οὖννοι ἡττήθηκαν ἀποφασιστικά ἀπό τά στρατεύματα τῆς Νέας Ρώμης, ὑπό τόν Ἀναγάστην.

Τήν ἀπειλή τῶν Οὖννων συνέχισε ὁ Θεοδώριχος ὁ Α΄, βασιλιάς τῶν Ὀστρογότθων, τόν ὁποῖο υἱοθέτησε ὁ αὐτοκράτορας Λέων ὁ Α΄, καί τόν χρησιμοποίησε γιά νά κατανικήσει τόν ἀντίπαλό του Ζήνωνα. Τό 490 μ.Χ. ὁ Θεοδώριχος νίκησε τόν τελευταῖο αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης, πού κατέφυγε στή Ραβέννα. Ἐνῶ αὐτά γίνονται στήν Ἰταλία, ὁ Θεοδώριχος Στράβων, ὁ Γηραιός (βασίλευσε 473-484 μ.Χ.), πού διοικοῦσε τούς ὁμόσπονδους Ὀστρογότθους (φοιδεράτους), ἤρθε τό 471 μ.Χ. σέ ρήξη μέ τό ρωμαϊκό κράτος καί βάδισε κατά τῆς Κωνσταντινούπολης. Ἡ Ἀρκαδιούπολη καί ἡ Φιλιππούπολη καταλήφθηκαν καί ὁλόκληρη ἡ περιοχή δεινοπάθησε καί δηώθηκε ἀπό τούς βαρβάρους τῆς Εὐρώπης. Ὁ Στράβων κατόρθωσε νά προωθηθεῖ μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη ἀλλά, κατά τήν ἐπιστροφή του, τόν βρῆκε ἐξ ἀπροόπτου ὁ θάνατος (τό 481 μ.Χ.).

Τό 481 μ.Χ. οἱ Ὀστρογότθοι τοῦ Θεοδώριχου Α΄ ἐγκαταστάθηκαν πάλι στίς παλιές ἑστίες τους στή Θράκη καί δημιούργησαν τίς τελευταῖες ταραχές στό κράτος τῆς Νέας Ρώμης, στό κράτος τοῦ Βυζαντίου πιά.

ΙΔ΄. ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Οἱ Βούλγαροι εἶναι, κατά τήν ἐπικρατέστερη ἐκδοχή, ἀπόγονοι τῶν Οὖννων, προερχόμενοι ἀπό τήν κοιλάδα τοῦ Βόλγα. Ἀρχικά ἡ περιοχή κατοικεῖτο ἀπό Θράκες καί εἶχε τό ὄνομα Μοισία. Ὁ Δοκλητιανός διαίρεσε τή Μοισία σέ δύο ἐπαρχίες, τήν Ἄνω καί Κάτω Μοισία. Ἡ Κάτω Μοισία ἀντιστοιχεῖ στή σημερινή Βουλγαρία. Πρώτη ἐμφάνιση ἔκαναν τό 481 μ.Χ. στήν περιοχή τοῦ Κάτω Δούναβη. Σχεδόν ἀμέσως ἄρχισαν οἱ εἰσβολές καί οἱ ἐπιθέσεις κατά τῶν Βαλκανίων καί τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Ἀπό τό 493 μέχρι τό 502 μ.Χ., ἐχθρικές ἐπιθέσεις ἔγιναν ἀπό Γότθους, Οὖννους καί Ἀβάρους (οἱ ὁποῖοι προέρχονταν ἀπό τά βάθη τῆς Ἀσίας καί τῆς Μαντζουρίας) καί ἵδρυσαν τό κράτος τους (407-553 μ.Χ.). Στίς ἐπιθέσεις αὐτές συμμετεῖχαν γιά πρώτη φορά καί Βούλγαροι. Ὁ αὐτοκράτορας Ἀναστάσιος (430-518 μ.Χ.) ἀναγκάστηκε νά κτίσει τά Ἀναστασιανά τείχη γιά προστασία ἀπό τούς βαρβάρους. Ἄρχιζαν ἀπό τή Σηλύβρια, κοντά στήν Προποντίδα, μέχρι τήν πόλη Δέρκα παρά τόν Πόντο. Εἶχαν μῆκος 23 χλμ.,

ὕψος 5,84 μ. καί πλάτος περίπου 6,5 μ.

Τό 513 μ.Χ. ὁ στρατηγός Βιταλιανός καί ἀρχηγός τῶν φοιδεράτων (ὁμόσπονδων) Ὀστρογότθων, συμμαχήσας μέ Βουλγάρους καί Οὔννους, ἐπαναστάτησε γιά δῆθεν λόγους θρησκευτικούς, κατέλαβε τήν Ἀγχίαλο (σημερινή Πομόρια) στόν Εὔξεινο Πόντο, τή Σωζόπολη (πόλη τῆς Βουλγαρίας στό μυχό τοῦ κόλπου τοῦ Πύργου) καί τήν Ὀδησσό. Ἡ πίεση συνεχίστηκε μέχρι τό 515, ὁπότε ὁ Βιταλιανός ἡττήθηκε στή ναυμαχία τῶν Συκῶν καί ἀποσύρθηκε ἀνατολικά.

Περί τό τέλος τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νέας Ρώμης Ἰουστίνου (518-527 μ.Χ.), ὁ διοικητής τῆς Θράκης Γερμανός ἀπέκρουσε εἰσβολές ἀπό τούς βαρβάρους, κυρίως Ἄντες. Οἱ Ἄντες ἦταν Σλάβοι τῆς Ἀνατολῆς, προερχόμενοι ἀπό τίς περιοχές τῶν κάτω Καρπαθίων. Τό 530 μ.Χ. ἡττήθηκαν ἀπό αὐτούς ἐπανειλημμένα Ρωμαῖοι στρατηγοί. Τό 540 μ.Χ. οἱ Οὔννοι διέσχισαν ἐκ νέου τή θρακική χερσόνησο μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ πολύπαθη Θράκη δοκιμάστηκε γιά μία ἀκόμη φορά.

ΙΕ΄. ΟΙ ΣΚΛΑΒΗΝΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΟΥΛΟΙ

Οἱ διαμένοντες στή Θράκη Σκλαβηνοί ἄρχισαν ληστρικές ἐπιχειρήσεις στόν εὐρύτερο χῶρο τῆς Θράκης. Οἱ Σκλαβηνοί ἦταν νομαδικός λαός, σλαβικῆς προέλευσης καί προῆλθε ἀπό τίς βόρειες περιοχές τοῦ Δούναβη. Ἐμφανίστηκαν τό 545 μ.Χ. μέ τίς ἐπιθέσεις τους στή Θράκη καί ἀποκρούστηκαν μέ τή βοήθεια τῶν Ἐρούλων. Οἱ Ἔρουλοι ἦταν γερμανικός λαός, πού ἐμφανίστηκαν κατά πρῶτον, τό 2ο μ.Χ. αἰώνα (τό 280 μ.Χ.) καί ἔγιναν ὁμόσπονδοι (σύμμαχοι τρόπον τινά) τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ Ἔρουλοι, τό 545, βοήθησαν τόν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου νά ἀποκρούσει τίς ἐπιθέσεις τῶν Σκλαβηνῶν. Τέσσερα χρόνια ἀργότερα, οἱ Σκλαβηνοί προήλασαν καί κατέλαβαν τήν Τόπειρο (θρακική πόλη κοντά στά Ἄβδηρα) καί τόν ἑπόμενο χρόνο, 550 μ.Χ., οἱ Ρωμαῖοι ἡττήθηκαν κοντά στήν Ἀδριανούπολη ἀπό τούς Σκλαβηνούς, πού ἔφτασαν μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινούπολης.

Οἱ Κουτρηγοῦροι (βουλγαρικό φύλο), πού ἀνῆκαν στούς ἀνατολικούς Οὔννους, ἀπό τούς ὁποίους ἀποσπάστηκαν καί ἀποτέλεσαν ἀργότερα τόν πυρήνα τῶν Βουλγάρων, ἐπετέθησαν στή Θράκη, κατέλαβαν τή χερσόνησο καί ἔφτασαν μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη (τό 558 μ.Χ.).

Ἐπί Ἰουστινιανοῦ (527-565 μ.Χ.) οἰκίστηκαν στή Θράκη 2.000 Κουτρηγοῦροι. Ἐπίσης ὁ Προκόπιος (σοφιστής τοῦ 5ου αἰώνα) ἀναφέρει οἴκηση Λογγοβάρδων στή Θράκη. Οἱ Λογγοβάρδοι ἤ Λομβαρδοί ἦταν κάτοικοι τῆς Ἰταλίας πρός βορράν τοῦ ποταμοῦ Πάδου.

ΙΣΤ'. Η ΘΡΑΚΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Τρεῖς εἶναι οἱ ἐπικρατέστερες ἀπόψεις γιά τήν ἱστορική ἐμφάνιση τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Πρώτη τό 330 μ.Χ. ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος μετέφερε τήν πρωτεύουσα ἀπό τή Ρώμη στήν Κωνσταντινούπολη. Δεύτερη ἄποψη, τό 395 μ.Χ., ὁπότε μετά τό θάνατο τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἔγινε ντέ φάκτο ἡ διαίρεση τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους σέ δυτικό καί ἀνατολικό. Τρίτη ἄποψη τό 476 μ.Χ. ὅταν καταλύθηκε τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος καί ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης Ὀδόακρος παρεχώρησε τά δικαιώματά του στήν Ἀνατολή.

Τή διοικητική διαίρεση τῆς Θράκης ἔκανε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος (285-337 μ.Χ.). Διαίρεσε τή Θράκη σέ δύο ἐπαρχίες (θέματα), τήν ἐπαρχία τῆς Ἀνατολῆς καί τήν ἐπαρχία τοῦ Ἰλλυρικοῦ τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ἱεροκλῆς (527-567 μ.Χ.) βιογράφος Βυζαντινός, στό ἔργο του «Συνέκδημος» ἀπαριθμεῖ 64 ἐπαρχίες καί 912 πόλεις. Ἀναφέρει ὅτι πρό τοῦ 535 μ.Χ. ὑπῆρχε ἡ παρακάτω διαίρεση καί οἱ ἀντίστοιχες πόλεις, τίς σπουδαιότερες τῶν ὁποίων θά ἀναφέρω.

α) Ἐπαρχία Κάτω Μοισίας

1. Πρωτεύουσα ἡ *Μαρκιανούπολη*, πού ἀπεῖχε ἀπό τή Βάρνα τῆς Βουλγαρίας 30 χλμ. περίπου. Χτίστηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος τῆς ἔδωσε τό ὄνομα τῆς ἀδελφῆς του Μαρκιανῆς. Τό 270 μ.Χ. ὁ Κλαύδιος νίκησε ἀποφασιστικά τούς Γότθους.

2. Ἡ *Ἴστρος*, ἡ βορειότερη πόλη τῆς Θράκης. Ἦταν ἀποικία τῆς Μιλήτου καί χτίστηκε τό 657 π.Χ.

3. Οἱ *Τόμοι* ἤ ἡ *Τόμις* ἡ σημερινή Κωνστάντζα. Χτίστηκε τόν 7ο π.Χ. αἰώνα ἀπό τούς Μιλησίους. Ὁ Ἀπολλόδωρος γράφει, ὅτι ὀνομάστηκε Τόμις γιατί κατά τήν παράδοση ὁ βασιλιάς τῆς Κολχίδας Αἰήτης, πού καταδίωκε τούς Ἀργοναῦτες, καθυστέρησε τήν καταδίωξη γιά νά συγκεντρώσει τά κομμάτια τοῦ γιοῦ του Ἀψύρτου ἀπό τή θάλασσα πού εἶχε ρίξει ἡ ἀδελφή του Μήδεια, πού τόν εἶχε σκοτώσει. Τόν 3ο αἰώνα μετονομάστηκε σέ Κωνστάντια, πρός τιμήν τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Κωνσταντίας.

4. Ἡ *Βιζύη*. Σημερινή βουλγαρική πόλη Καβάρνα. Ἦταν ἀποικία τῆς νοτιότερης πόλης τῆς Μεσημβρίας. Ἐλάχιστα ἐρείπια σώζονται σήμερα κοντά στήν Καβάρνα.

5. Οἱ *Κρουνοί* ἤ *Διονυσούπολη* (σημερινό Μπαλτζίκ στή Βουλγαρία). Ἦταν ἀκμάζουσα πόλη μέ πολύ πληθυσμό. Τόν 4ο αἰώνα, ὅπως γράφει ὁ Ἀμμιανός ἀλλά καί ὁ Ἀππιανός ὁ Ἀλεξανδρεύς, οἱ πόλεις Ἴστρος, Τό-

μοι, Κάλλατις, Ὀδησσός καί Μεσημβρία *εἰσὶν Ἑλληνίδες ἓξ πόλεις Μυσοῖς πάροικοι.*

6. Ἡ *Ὀδησσός*. Πολύ παλιά πόλη, ἡ σημερινή Βάρνα τῆς Βουλγαρίας. Ἡ θέση της βεβαιώθηκε ἀπό ἀνασκαφές καί ἀνευρεθέντα ἀγάλματα καί νομίσματα.

7. Τό *Δορύστολον*. Στή δεξιά ὄχθη τοῦ Δούναβη χτίστηκε ἀπό τό Ρωμαῖο αὐτοκράτορα Τραϊανό (98-117 μ.Χ.). Σήμερα εἶναι ἡ βουλγαρική πόλη Συλίστρια. Ἦταν ἀπό τά ἰσχυρότερα φρούρια τῆς Θράκης. Ἡ περιοχή της ἀποτελεῖ τόν πυρήνα τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους.

8. Ἡ *Νικόπολη πρός Ἴστρον*, σέ διάκριση ἀπό τή Νικόπολη πρός Νέστον. Ἡ πόλη ὑπάρχει καί σήμερα στή Βουλγαρία.

9. Τό *Τρόπαιον*. Χτίστηκε ἀπό τόν Τραϊανό σέ ἀνάμνηση νικῶν του κατά τῶν Δακῶν καί τῶν Γετῶν (θρακικῶν φυλῶν).

10. Τό *Πρόβατον*. Σημερινό βουλγαρικό ὄνομα Προβάντιγια. Βρίσκεται 42 χλμ. δυτικά τῆς Βάρνας.

11. Ἡ *Πρεσλάβα*. Σημερινό Πρεσλάβο. Πρό τῆς ἐγκατάστασης τῶν Βουλγάρων στήν περιοχή, τό 679 μ.Χ. περίπου, ὀνομαζόταν Μεγαλόπολις. Ἀπό τό 10ο μ.Χ. αἰώνα χρημάτισε πρωτεύουσα τῆς Βουλγαρίας. Σήμερα στή θέση της βρίσκεται ἡ κωμόπολη Ἐσκῆ Σταμπούλ.

12. Ἡ πόλη *Νόβαι*, κοντά στό Δούναβη μέ σημερινή ὀνομασία Σιστόβ. Ἐπί Τουρκοκρατίας ἦταν ἐμπορικό κέντρο καί κατοικεῖτο κυρίως ἀπό Ἕλληνες. Ἀπό τό σημεῖο αὐτό πέρασαν τά ρωσικά καί γερμανοβουλγαρικά στρατεύματα ὅταν εἰσέβαλαν στή Ρουμανία κατά τόν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Θά ἀναφέρω μόνο τίς ὑπόλοιπες πόλεις καί κωμοπόλεις τῆς Κάτω Μοισίας: ἡ *Πρίστα* ἤ *Πρίστη*, τό *Νοδιόβουνο*, τό *Νόβον*, οἱ *Ἄκραι*, ἡ *Ἀξιούπολη* (Ἡράκλεια), ἡ *Ἄκριτος*, ἡ *Ἀλμυρίς*, ἡ *Ἀππία*, ἡ *Πίσκοβα*, ἡ *Κάρσος* καί ἀρκετές ἄλλες.

β) Ἐπαρχία καί πόλεις ὑψιπέδου Σαρδικῆς (Τριαδίστας-Σόφιας)

Ὁ Θουκυδίδης στό (Β 96) ἀναφέρει ὅτι ἡ περιοχή κατοικεῖτο ἀπό Τιλαταίους, ἀργότερα καί ἀπό Τρήρους καί Σέρδους, ἀπό τούς ὁποίους πῆρε καί τό ὄνομα Σαρδική. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος εἶπε γι' αὐτή *Νέα Roma Sardika est.* Πρωτεύουσα εἶχε τή σημερινή Σόφια. Ἐπί τῆς ἐποχῆς τῶν Ρωμαίων ὑπήχθηκε στήν ἐπαρχία τῆς Θράκης. Ἀπό τό 2ο μ.Χ. αἰώνα φαίνεται ἐξελληνισμένη. Ἐπί Τραϊανοῦ ὀχυρώθηκε καί ὀνομάστηκε Οὔλπια. Μέχρι τό 1194 παρέμεινε ὑπό ἑλληνική κυριαρχία, ὁπότε ὁ ἱδρυτής τοῦ δεύτερου βασιλείου τῶν Βουλγάρων Ἀσσάν ὁ Α΄ τήν ἔκανε πρωτεύουσά του.

γ) Ἐπαρχία τῆς Θράκης

Περιλάμβανε τήν περιοχή κατά μῆκος τοῦ Εὔξεινου Πόντου (νότια τοῦ Αἵμου).

1. Μεγάλη πόλη ἦταν ἡ *Μεσημβρία* σημερινό βουλγαρικό Νεσεμπέρ, στόν Εὔξεινο Πόντο. Ἦταν ἀποικία τῶν Μεγαρέων. Στή Μεσημβρία ἀνατράφηκε ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Λέων ὁ Γ΄ ὁ Ἴσαυρος (717-741 μ.Χ.). Στή Μεσημβρία ἐπίσης τό 814 μ.Χ., ὁ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος ἔπαθε πανωλεθρία ἀπό τά στρατεύματα τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Λέοντος τοῦ Ε΄.

2. Ἡ *Ἀγχίαλος*. Τό σημερινό Πομόριε. Ἦταν ὀχυρωμένη πόλη. Ἔγινε πεδίο ἄγριων μαχῶν μεταξύ Βουλγάρων καί Βυζαντινῶν τό 811, 917 καί 976 μ.Χ. Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Ἀγχιάλου ὑπέστησαν ἄγριες διώξεις καί μαρτύρια ἀπό τούς Βουλγάρους. Τήν 30ή Ἰουλίου τοῦ 1906 ἔλαβαν χώρα πρωτοφανεῖς διωγμοί, σφαγές καί ἀτιμώσεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς πόλης, πού ἀνήρχοντο σέ ἀρκετές χιλιάδες.

3. Ἡ *Ἀπολλωνία*, σημερινό Σωζοπόλ, ἀρχαιότατη ἑλληνική πόλη. Ὁ Στέφανος Βυζάντιος γράφει ὅτι ἦταν ἀποικία τῆς Μιλήτου. Βρίσκεται ἐπί τῆς ἀκτῆς τοῦ Εὔξεινου Πόντου.

4. Ἡ *Χερσόνησος*, ἡ ὁποία ἦταν μία μικρή πολίχνη νότια τῆς Ἀπολλωνίας.

5. Τό *Αὐλαῖον*. Μικρή ἀρχαία καί ὀχυρή πόλη, ἡ σημερινή Κουρού Ντεπέ. Πρό τοῦ 1912 οἱ 12.000 κάτοικοί της ἦταν Ἕλληνες ψαράδες. Μετά τήν κατάληψή τους ἐξεδιώχθηκαν ἀπό τούς Βουλγάρους. Ἡ μικρή κώμη Νέα Ἀγαθούπολη, κοντά στό σιδηροδρομικό σταθμό τῆς Μεθώνης, ἔγινε τό καταφύγιο τῶν περισσοτέρων κατοίκων τοῦ Αὐλαίου.

6. Ἡ πόλη *Τόνζος*, τό σημερινό Ζεϊτίν Μπουρού.

7. Ἡ πόλη *Θυνιάς*. Βρισκόταν νοτιότερα, ἐπί τοῦ Εὔξεινου Πόντου στό ὁμώνυμο ἀκρωτήριο.

8. Ἡ πόλη *Σαλμυδησός* ἤ *Μήδεια*, σήμερα Μιντιέ. Πολύ ἀρχαία πόλη τῆς Θράκης μεγάλη καί πλούσια. Ὁ Κροῦμμος τή λεηλάτησε τό 813 μ.Χ. Τό 1913, μέ τή Συνθήκη τοῦ Λουδίου, ἀποτέλεσε τό σύνορο τῆς βουλγαροτουρκικῆς μεθορίου.

9. Ἡ πόλη *Φρυγία*. Νοτιότερα τῆς Σαλμυδησοῦ. Εἶχε καί τό ὄνομα Φιλέα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Σκύμνος ὁ Χίος (721-722 μ.Χ.).

δ) Ἐπαρχία καί πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας

1. Ἡ πόλη *Ἀετός*. Λουτρόπολη ἀπό τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας, τό 583 μ.Χ. τήν κατέλαβε ὁ ἀρχηγός τῶν Ἀβάρων καί τήν κατέστρεψε.

2. Ἡ πόλη *Ἄριζος*. Ἀπεῖχε ἀπό τή Φιλιππούπολη περίπου 100 χλμ.

3. Ἡ πόλη *Βερόη* ἢ *Βέροια*. Τόν 4ο μ.Χ. αἰώνα ἦταν ἀπό τίς σημαντικότερες πόλεις τῆς Θράκης. Σήμερα στή θέση της βρίσκεται ἡ βουλγαρική πόλη Στάρα Ζαγορά. Ἦταν θέση κλειδί γιά τίς κινήσεις τῶν στρατῶν μέσω τῶν στενῶν τῆς Σίπκας. Ὅταν τήν κατέλαβαν οἱ Τοῦρκοι (1359-1383 μ.Χ.), ἐπί Μουράτ, τήν ὀνόμασαν Ἐσκῆ Ζαγορά.

4. Ἡ πόλη *Βεσαπάρα*. Ἀρχαία πόλη καί αὐτή τῆς Θράκης. Πῆρε τό ὄνομά της ἀπό τόν πολεμικό λαό Βέσσοι καί τό *πάρα* πού ἐδῶ σημαίνει πόλη. Ἐπιγραφές πού βρέθηκαν δεικνύουν ὅτι οἱ Βέσσοι ἢ Βησσοί τοῦ 3οῦ αἰώνα ἦταν ἐξελληνισμένοι καί λάτρευαν τούς ἑλληνικούς θεούς.

5. Ἡ πόλη *Δεβελτός*. Χτίστηκε ἀπό τούς πρώτους αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης. Τό τουρκικό της ὄνομα ἦταν Γιακεσλῆ. Ἦταν πλούσια πόλη καί ἔγινε πεδίο πολλῶν καί μεγάλων μαχῶν.

6. Ἡ πόλη *Καβύλη*. Στίς νότιες ὑπωρείες τοῦ Αἵμου καί κοντά στόν ποταμό Τούντζα. Ὁ Σουΐδας ἀναφέρει *Καβύλη, χώρα τῆς Θράκης ἱδρυμένη πρὸς τῷ Τάξῳ ποταμῷ κατὰ μέσου τῆς Θράκης*. Τάξον ἐννοεῖ τόν ποταμό Τούντζα.

7. Ἡ πόλη *Σάλημνος*. Σημερινό Σλίβεν, μέ 30.000 κατοίκους. Σύμφωνα μέ τίς ἀνακαλυφθεῖσες ἀρχαιότητες ὑπῆρχε ἐκεῖ ἀρχαῖος θρακικός οἰκισμός.

8. Ἡ πόλη *Πίζος*. Βόρεια τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου, σημερινό Τσακαρλάρ. Χτίστηκε ἀπό τούς Ρωμαίους τό 202 μ.Χ. καί ἔγινε μεγάλο ἐμπορικό κέντρο μέ περισσότερους ἀπό 12 οἰκισμούς, πού καταλάμβαναν μεγάλη περιοχή.

9. Ἡ πόλη *Στενήμαχος*. Εἴκοσι χιλιόμετρα πρός νότον τῆς Φιλιππούπολης. Πιθανοί ἱδρυτές της φέρονται οἱ Ἰστιαῖοι ἀπό τήν Εὔβοια. Εἶναι πόλη μέ σημαντική ἱστορία. Τό 1885 μ.Χ. ἡ πόλη εἶχε κατοίκους Ἕλληνες 8.583 καί Βουλγάρους 2.500.

10. Ἡ *Φιλιππούπολη*. Ἀρχαιότατη πόλη τῆς Θράκης, στή δεξιά ὄχθη τοῦ Ἔβρου. Ἦταν χτισμένη πάνω σέ τρεῖς λόφους γι' αὐτό ὀνομαζόταν καί *Τρίλοφος*. Ὅταν ὁ Φίλιππος ὁ Β΄ τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τή Θράκη τήν ὀνόμασε Φιλιππούπολη. Ἐπί τῶν Ὀδρυσῶν ἦταν ἡ δεύτερη πόλη μετά τή Βιζύη. Τό 251 μ.Χ. τήν κατέλαβαν οἱ Γότθοι καί, ὅπως μᾶς λέει ὁ Λέξιππος, κατέσφαξαν τούς 100.000 κατοίκους της.

ε) Ἐπαρχία καί πόλεις τῆς Θράκης (βόρεια τοῦ Αἵμου)

1. Ἡ *Ἀδριανούπολη*. Εἶναι χτισμένη στή συμβολή τοῦ ποταμοῦ Ἔβρου καί τῶν παραποτάμων του Ἄρδα καί Τούντζα. Ὀνομάστηκε Ἀδριανούπολη τό 127 μ.Χ. Τό παλιό της ὄνομα ἦταν Ὀρεστιάδα, γιατί σ' αὐτή τήν πόλη κατέφυγε ὁ Ὀρέστης καί λούστηκε στά ὕδατα τῶν ποταμῶν γιά νά ἀπαλλαγεῖ ἀπό τίς Ἐρινύες, οἱ ὁποῖες τόν κατεδίωκαν γιά τή δολοφονία τῆς

μητέρας του Κλυταιμνήστρας (τόν 4ο μέ 5ο αἰώνα π.Χ.). Ἡ ἱστορία της εἶναι συνδεδεμένη μέ τήν ἱστορία τῆς Θράκης.

2. Ἡ πόλη *Αἶνος* κοντά στίς ἐκβολές τοῦ Ἔβρου. Σημερινό Γιάλα. Τήν ἀναφέρουν ὁ Ὅμηρος, ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καί πολλοί ἄλλοι ἀρχαῖοι ἱστορικοί. Ὁ Ἱεροκλῆς τήν ἀναφέρει ὡς πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας Ροδόπης-Εὐρώπης.

3. Ἡ *Ἀναστασιούπολη* ἡ σημερινή Μάκρη. Ἀρχαία πόλη μέ λιμενική κίνηση καί ὀχυρώσεις ἀπό τίς ὁποῖες ὑπάρχουν ἐρείπια.

4. Ἡ πόλη *Ἀπάμεια* κοντά στήν Κωνσταντινούπολη, 3 χλμ. περίπου. Σήμερα ὀνομάζεται Μακρῆ-Κιοΐ.

5. Ἡ πόλη *Θεοδοσιούπολη*. Πάνω στήν Ἐγνατία ὁδό, 80 χλμ. περίπου ἀπό τή Βιζύη, μέ σημαντική ἱστορία.

6. Ἡ πόλη *Βεργούπολη* ἤ *Ἀρκαδιούπολη* ἤ *Λουλέ Μπουργκάς*, ὄνομα πού διατηρεῖ σήμερα. Δέκα ὀκτώ περίπου μίλια, 25 χλμ. περίπου ἀπό τό Μπαμπά-Ἐσκήρ.

7. Ἡ πόλη *Βήρα*, σημερινή ὀνομασία Φέρραι, 30 χλμ. βορειότερα ἀπό τήν Ἀλεξανδρούπολη. Παλαιότερα ὀνομαζόταν Βέροια καί Φηρά. Σώζεται ἐκεῖ σέ ἄριστη σχεδόν κατάσταση ὁ ναός τῆς Κοσμοσώτειρας, ἐξαίρετο βυζαντινό μνημεῖο πού εἶχε ἱδρυθεῖ τό 1151-1152 μ.Χ. ἀπό τόν Ἰσαάκιο, γιό τοῦ Ἀλέξη Κομνηνοῦ τοῦ Α΄.

8. Ἡ πόλη *Βιζύη*. Κοντά στίς ὄχθες τοῦ Ἐργίνη ποταμοῦ, 80 χλμ. ἀπό τό Βυζάντιο. Ἦταν πρωτεύουσα τῶν Ὀδρυσῶν βασιλέων. Κοντά ἀπό τή Βιζύη περνοῦσε τό Ἀναστασιανό τεῖχος. Οἱ κάτοικοι τῆς Βιζύης ὑπόφεραν φοβερά κατά τό Ρωσοτουρκικό πόλεμο τοῦ 1878. Εἶναι πατρίδα τοῦ μεγάλου Θράκα ποιητή Βιζυηνοῦ. Γράφει ὁ Βιζυηνός γιά τήν ἀγαπημένη του Βιζύη:

τῆς Θράκης τά χωριά πολλά
σάν τή Βιζώ κανένα.

9. Ἡ πόλη *Βισάνθη*, ἡ σημερινή Ραιδεστός. Ἀρχαιότατη πόλη ἀποικία τῶν Σαμίων περί τόν 6ο π.Χ. αἰώνα. Στή Ραιδεστό τόν 5ο π.Χ. αἰώνα συνελήφθησαν οἱ πρέσβεις, πού στάλθηκαν ἀπό τούς Λακεδαιμονίους στό βασιλιά τῆς Περσίας καί παραδόθηκαν στούς Ἀθηναίους, οἱ ὁποῖοι τούς ἐφόνευσαν, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἡρόδοτος στό Ζ137 τῆς ἱστορίας του. Ὁ Ξενοφῶν στήν «Κύρου Ἀνάβαση» καί στό κεφάλαιο Ζ 3 καί 38 ἀναφέρει ὅτι ὁ βασιλιάς τῶν Ὀδρυσῶν Σεύθης τοῦ ὑποσχέθηκε γιά σύζυγο τή θυγατέρα του καί γιά προίκα τήν πόλη Βισάνθη. Ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅταν διέμενε στή χερσόνησο σάν ἐξόριστος, ὀχύρωσε τή Ραιδεστό μέ δύο φρούρια.

στ) Διάφορες ἄλλες πόλεις

Ἡ ἱστορική ἀφήγηση καί συνέπεια μέ ὑποχρεώνει νά ἀναφέρω καί μία

ἀκόμη σειρά τῶν πόλεων τῆς Θράκης. Χρησιμοποιῶ τή λέξη πόλη σάν γενική ἔννοια ἄν καί σέ πολλές περιπτώσεις πρόκειται γιά οἰκισμούς ἤ κώμες ἤ μικρότερες πόλεις.

Ἔτσι προχωρῶ στήν ἀναφορά μιᾶς ὄχι μικρῆς σειρᾶς πόλεων οἱ ὁποῖες ἀναπτύχθηκαν στόν εὐρύτερο χῶρο τῆς Θράκης, ὅπως ἡ *Βουρτουδίζος*, ἡ *Βρύσανη* (σημερινό Μπουνέρ Χισάρ), ἡ *Γάνος*, ἡ *Γαριούπολη*, ἡ *Γρατιάνα*, τό *Δάμινον Τεῖχος*, ἡ *Δέρκος*, τό *Διδυμότειχο*, ἡ *Δίκαια*, ὁ *Δορίσκος*, ἡ *Τραϊανούπολη*, ἡ *Δρουζιπάρα*, ἡ *Μεσσήνη*, ἡ *Δρύς*, ἡ *Ἐργίσκη* ἤ *Ζώνη*, τό *Ἡραῖο Τεῖχος*, ὁ *Ἴσμαρος*, ἡ *Μαρώνεια*, τά *Καρτερά*, ἡ *Καστραβάζα* ἤ *Μένδη*, τό *Μυριόφυτο*, ἡ *Μαξιμιανούπολη*, ἡ *Μοσυνούπολη*, ἡ *Μεσημβρία*, ἡ *Τσατάλτζα*, τά *Κουμουντζινά*, τά *Κύψελα* ἤ *Ὕψαλα*, ἡ *Νικόπολη πρός Νέστον*, ἡ *Ξάνθη* ἤ *Ξάνθεια* (δέν εἶναι ἡ σημερινή πόλη Ξάνθη), οἱ *Ὄρνοί*, τό *Περιθώριο*, ἡ *Πλωτινούπολη*, ἡ *Πεντάπορος*, τό *Πολύβατον*, τό *Ρήγιον*, ἡ *Σηλύμβρια*, ἡ *Στρύμη*, ἡ *Τόπειρος*, ἡ *Χαριούπολη*.

Ἱστορικά ἐνδιαφέρουσες εἶναι ἐπίσης οἱ πόλεις:

Ἡ *Αἰγός Ποταμοί*, πού βρισκόταν μεταξύ τῆς Καλλίπολης καί τῆς Σηστοῦ. Ἐκεῖ ὁ ναύαρχος Λύσανδρος τῆς Σπάρτης νίκησε τόν ἀθηναϊκό στόλο καί τερμάτισε νικηφόρα γιά τή Σπάρτη τόν Πελοποννησιακό πόλεμο.

Ἡ πόλη *Λυσιμάχεια*. Κτίστηκε ἀπό τόν στρατηγό τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καί μετέπειτα βασιλιά, κατά τό 309 π.Χ., ὁ ὁποῖος καί τήν ἔκανε πρωτεύουσά του. Πολλές μάχες ἔλαβαν χώρα στήν περιοχή της. Δύο φορές καταστράφηκε ὁλοκληρωτικά. Εἶναι πόλη γεμάτη ἀπό ἱστορικά γεγονότα.

Ἀπό τίς παραπάνω ἀναφορές φαίνεται καθαρά ὅτι ἀνέκαθεν ἡ Θράκη ὑπῆρξε μιά τεράστια κυψέλη, πού τό κυρίαρχο στοιχεῖο ἦταν τό ἑλληνικό. Στή Θράκη χτυποῦσε ἀδιάκοπα ἡ καθαρότερη καί δυνατότερη καρδιά τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἔκανα τήν περιληπτική αὐτή καταγραφή τῶν περισσότερο ἀναπτυγμένων πόλεων τῆς Θράκης, γιατί τά ἱστορικά ντοκουμέντα μαρτυροῦν ὅτι οἱ περισσότερες πόλεις τῆς Θράκης εἶχαν χτιστεῖ ἀπό Ἕλληνες, ὅτι ἡ ἱστορική διαδρομή τῆς Θράκης περνάει μέσα ἀπό ἑλληνικές ἤ βυζαντινές δραστηριότητες. Οἱ σχέσεις τῶν πόλεων αὐτῶν καί γενικότερα τῆς Θράκης μέ τήν Ἑλλάδα τοῦ Περικλῆ, τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀλεξάνδρου, τῶν ἐπιγόνων του καί τῶν Βυζαντινῶν ἦταν σχέσεις στενές καί οἱ Θράκες εἶχαν δεχτεῖ ἔντονα τήν ἐπίδραση τοῦ εὐρύτερου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀκόμα καί κατά τά χρόνια τῆς μακρόχρονης σκλαβιᾶς τοῦ ἔθνους, ἄν καί προάστεια σχεδόν τῆς πρωτεύουσας τῶν δυναστῶν, τῆς Κωνσταντινούπολης δηλαδή, πέτυχαν νά διατηρήσουν ἀλώβητη τήν ἑλληνικότητά τους. Ἡ μελέτη τῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς Θράκης ἀναδίδει ἕνα ἄρωμα ἀνώτερου ἑλληνισμοῦ καί ἕνα αἴσθημα εὐγενοῦς ὑπερηφάνειας.

ΙΖ΄. Η ΘΡΑΚΗ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟ

Τό 527 μ.Χ. ἀνακυρήχθηκε αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου ὁ Ἰουστινιανός (527-565 μ.Χ.). Ἱστορικά μέ τό θάνατο τοῦ Ἰουστινιανοῦ σημειώνεται καί τό τέλος τῆς ἀρχαιότητας καί ἄρχιζαν οἱ σκοτεινοί αἰῶνες τοῦ Μεσαίωνα. Ὁ Ἰουστινιανός στό διάστημα τῆς βασιλείας του εἶχε δημιουργήσει ἕνα μεγάλο καί ἰσχυρό βυζαντινό κράτος. Οἱ ἐπελθόντες ὅμως αἰῶνες ὁδήγησαν τούς βαρβάρους τῶν στεπῶν πρός τήν Κωνσταντινούπολη.

Ἄβαροι

Μέ τούς Ἀβάρους, ἡ Θράκη ἔμελε γιά μιά ἀκόμη φορά νά γίνει θέατρο πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, διαρπαγῶν καί λεηλασιῶν ἀπό τή δράση τῶν στιφῶν τῶν Ἀβάρων. Ἦταν λαός οὐνικῆς καταγωγῆς. Ὁ βασιλιάς τῶν Λογγοβάρδων Ἀλουάν μέ τήν ἀπόφασή του νά χρησιμοποιήσει τούς Ἀβάρους ἐναντίον τῶν Γεπιδῶν, ὁδήγησε αὐτούς στό χῶρο τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης μέ ἀποτέλεσμα νά ἐγκατασταθοῦν στήν Πανονία, περιοχή πού ὁριοθετεῖ σήμερα ἐκτάσεις τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Βόρειας Γιουγκοσλαβίας καί τῆς Δυτικῆς Ρουμανίας, μέ ἀποτέλεσμα νά βρεθοῦν ἀπέναντι στά σύνορα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας (τό 568 μ.Χ.).

Περί τό 588 μ.Χ. ὁ χαγάνος (ἀρχηγός) τῶν Ἀβάρων Βαλιανός (578-588 μ.Χ.) παραβίασε τά βόρεια σύνορα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους πού ἦσαν καί τά σύνορα τῆς Θράκης. Στήν πρώτη σύγκρουση τῶν Ἀβάρων μέ τό στρατό τοῦ Τιβερίου, τόν ὁποῖο ἔστειλε ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Ἰουστίνος στά βόρεια σύνορα τῆς Πανονίας, οἱ Ἄβαροι νικήθηκαν. Ἀργότερα ὅμως ὁ Βαλιανός πέρασε τά σύνορα καί νίκησε τό στρατό τοῦ Τιβερίου, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν ὁ Θεοφάνης καί ὁ Μένανδρος. Οἱ Ἄβαροι τότε προωθήθηκαν μέχρι τήν Ἀγχίαλο (τό 584 μ.Χ.). Τό Βυζάντιο, ἀπασχολημένο μέ τόν πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν ἀναγκάστηκε νά ὑπογράψει μαζί τους εἰρήνη μέ μεγάλες παραχωρήσεις. Ἡ εἰρήνη παραβιάστηκε ὅμως καί οἱ Ἄβαροι προωθήθηκαν μέχρι τή Θεσσαλονίκη (22 Σεπτεμβρίου τοῦ 586 μ.Χ.). Μετά τήν ἀποτυχία τους στή Θεσσαλονίκη στράφηκαν κατά τῆς Ἀδριανούπολης, τήν ὁποία καί πολιόρκησαν.

Κατά τό διάστημα αὐτό ἡ Θράκη δεινοπάθησε φοβερά ἀπό τίς μάχες, τίς λεηλασίες, τίς δηώσεις καί τίς διαρπαγές. Σέ νέα ἐπίθεσή τους οἱ Ἄβαροι ἔφτασαν μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά ἐξαιτίας τοῦ λοιμοῦ πού ἐνέσκηψε στό στρατό τους, ὑπόγραψαν εἰρήνη. Ὁ Βυζαντινός στρατηγός Πρίσκος καταδίωξε τούς Ἀβάρους μέχρι τό Δούναβη καί ἔφτασε μέχρι τόν Τισσό ποταμό. Στίς 7 Αὐγούστου ὅμως τοῦ 626 μ.Χ. καί ἐπί τοῦ αὐτοκράτορα Ἡρακλείου πολιόρκησαν ἀπό θαλάσσης τήν Κωνσταντινούπολη. Ἡ πόλη σώθηκε χάρη στή βοήθεια τοῦ Πατριάρχη Σεργίου, στόν ὁποῖο

ἀποδίδεται καί ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκάθιστου Ὕμνου. Μετά τήν ἥττα τους οἱ Ἄβαροι ἀποδυναμώθηκαν καί ἐξαφανίστηκαν ἀπό τήν ἱστορική κονίστρα.

ΙΗ΄. Η ΔΙΕΙΣΔΥΣΗ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Ἀπό τό 668 μ.Χ. ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ ἐπιλεγόμενος Πωγωνάτος (668-685 μ.Χ.) εἶχε ἐμπλακεῖ σέ πόλεμο μέ τούς Ἄραβες ὑπό τό Μωαβία. Πολύ γρήγορα ἄρχισαν νά περισφίγγουν τήν πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου. Τό 678 μ.Χ. κατέλαβαν τή Σμύρνη καί ἄρχισαν νά πολιορκοῦν τήν Κωνσταντινούπολη. Οἱ Βυζαντινοί ὅμως χάριν στό λεγόμενο *ὑγρὸν πῦρ*, νίκησαν, κατάστρεψαν τόν ἀραβικό στόλο καί ὑποχρέωσαν τό Μωαβία νά ὑπογράψει εἰρήνη ἡττημένου.

Τίς δυσκολίες αὐτές τῶν Βυζαντινῶν ἐκμεταλλεύτηκαν οἱ Βούλγαροι καί ἀπό τό 670 μ.Χ. μέ ἀρχηγό τόν Ἀσπαρούχ ἄρχισαν τή διείσδυση στά σύνορα τῶν Βυζαντινῶν στό Δούναβη. Ὁ πόλεμος πού ἄρχισε, ὁδήγησε νικηφόρα τόν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο τόν Δ΄ μέχρι τίς ἐκβολές τοῦ Δούναβη στόν Εὔξεινο Πόντο.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὅμως ἀσθένησε, ἀναγκάστηκε νά ἐπιστρέψει στήν Κωνσταντινούπολη καί ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχε. Τότε ἡ Βούλγαροι πέρασαν τό Δούναβη, συμμάχησαν μέ σλαβικά φύλα καί ἵδρυσαν τό πρῶτο βουλγαρικό κράτος. Ὁ φοβερός χάνος τῶν Βουλγάρων Κροῦμμος τήν περίοδο αὐτή (803-814 μ.Χ.) συμπλήρωσε τήν κατάκτηση μεγάλου ἐδαφικοῦ χώρου, κατέλαβε τή Σόφια καί τό 813 μ.Χ. νίκησε τό στρατό τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρου καί πολιόρκησε τήν Κωνσταντινούπολη, τήν ὁποία ἔσωσε ὁ θάνατός του τό 815 μ.Χ.

Ὁ βασιλιάς τῶν Βουλγάρων Βόρις ὁ Α΄ (852-889 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος ὁδήγησε τούς Βουλγάρους στό χριστιανισμό, ἰσχυροποίησε ἀκόμα περισσότερο τό βουλγαρικό κράτος. Ἀπό τό 893 μέχρι τό 927 μ.Χ. ὁ Συμεών τῆς Βουλγαρίας ἐπεξέτεινε τό κράτος του, μέ ἐδάφη ἀπό τή Θράκη, τή Σερβία, τήν Ἀλβανία καί τή Δυτική Μακεδονία. Ἔτσι τό 897 μ.Χ. οἱ Βούλγαροι ἀπείλησαν τήν πρωτεύουσα καί ἀνάγκασαν τό Βυζάντιο νά καταβάλει ἐτήσιο φόρο. Ὁ Συμεών δυό φορές κατέλαβε τήν Ἀδριανούπολη τό 914 καί τό 923 μ.Χ. Τό 927 ὑπογράφηκε εἰρήνη μεταξύ Βυζαντίου καί τοῦ βασιλιᾶ Πέτρου τῆς Βουλγαρίας. Εἶχε δημιουργηθεῖ ὅμως μία μεγάλη Βουλγαρία καί ὁ χάνος της ἀπέκτησε τόν τίτλο τοῦ τσάρου.

Τό 967 καί τό 972 μ.Χ. οἱ Βούλγαροι δέχτηκαν ἐπανειλημμένες ἐπιθέσεις ἀπό τούς Ρώσους τοῦ Κιέβου καί ἀπό τά στρατεύματα τοῦ Ἰωάννη Τσιμισκῆ τοῦ Βυζαντίου. Ἔτσι νικήθηκαν καί συρρικνώθηκαν μόνο στό κομμάτι τῆς Δυτικῆς Βουλγαρίας. Τό 1014 μ.Χ. ὁ βουλγαρικός στρατός ὑπό

τό Σαμουήλ ὑπέστη μεγάλη ἥττα ἀπό τό στρατό τοῦ Βασιλείου Β΄ τοῦ Βουλγαροκτόνου στό Κλειδί τοῦ Στρυμόνα. Μετά ἀπό ἐπανειλημμένες ἥττες, τό βουλγαρικό κράτος ὑπετάγη καί κατανεμήθηκε στίς ἐπαρχίες τοῦ Βυζαντίου.

Ἐνάμισυ αἰώνα ἔμειναν οἱ Βούλγαροι ὑπό τούς Βυζαντινούς. Τό 1185 μ.Χ. ὅμως ἐξεγέρθηκαν ὑπό τόν Ἰωάννη Ἀσάν τόν Β΄, κατέλαβαν τήν κοιλάδα τοῦ Κάτω Δούναβη καί μέ πρωτεύουσα τό Τέρνοβο προωθήθηκαν πρός τίς περιοχές τῆς Σαρδικῆς (Σόφιας), τῆς Μακεδονίας καί τῆς Θράκης καί ἔφτασαν στή θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ μέχρι τή Ραιδεστό. Τό Βυζάντιο ἀναγκάζεται νά ἀναγνωρίσει (τό 1204 μ.Χ.) τήν ἵδρυση τοῦ νέου βουλγαρικοῦ βασιλείου ὑπό τόν Καλοϊωάννη (1197-1207 μ.Χ.).

Ὅλη ἡ περιοχή τῆς Θράκης ἀπό τή Σόφια μέχρι τή Ραιδεστό βρέθηκε πάλι ὑπό τήν κυριαρχία τῶν ἀδυσώπητων Βουλγάρων. Πολλές πόλεις καταστράφηκαν καί πολλοί κάτοικοι τῆς Θράκης ἐξανδραποδίστηκαν ἤ ἀναγκάστηκαν νά ἐκπατριστοῦν. Βασικός σκοπός τῶν Βουλγάρων ἦταν νά ἀλλοιώσουν τή φυλετική σύνθεση τῶν κατοίκων τῆς Θράκης ἀπό θρακοελληνική σέ βουλγαρική.

Τό 1205 οἱ Βούλγαροι νίκησαν στήν Ἀδριανούπολη τό Λατίνο αὐτοκράτορα τῆς Φλάνδρας Βαλδουΐνο τόν Α΄ καί τό 1206 ὁ Καλοϊωάννης κατέλαβε τή Θεσσαλονίκη. Ὑπό τόν Ἰωάννη Ἀσάν Β΄ ἡ Βουλγαρία κατέστη κυρίαρχος δύναμη τῶν Βαλκανίων. Τήν περίοδο αὐτή ἡ Βουλγαρία ἀνέπτυξε σχέσεις καί ἐπιγαμίες μέ τήν Οὐγγαρία, τή Σερβία καί τό κράτος τῆς Νικαίας καί διαμόρφωσε ἀξιόλογη πολιτιστική ἀνάπτυξη, μέ κέντρο τό Τέρνοβο. Μέ τό θάνατο τοῦ Ἀσάν Β΄ ἄρχισε καί ἡ κατάρρευση τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους. Μετά τή μάχη τοῦ Κιουνστεντήλ, ἡ Βουλγαρία προσαρτήθηκε προσωρινά στή Σερβία τοῦ Δουσάν. Τό 1396 ἡ Βουλγαρία προσαρτήθηκε στήν ὀθωμανική αὐτοκρατορία.

Χαρακτηριστικό τῆς περιόδου 1204-1254 εἶναι ὅτι ὁ ἑλληνισμός τῆς Θράκης καί εἰδικότερα τοῦ Ἔβρου καί τῆς Ροδόπης ὑπέστη μεγάλη φθορά καί συρρίκνωση. Οἱ περισσότερες πόλεις καί τά φρούρια της καταλήφτηκαν ἀπό τούς Βουλγάρους. Ὁ βουλγαρισμός καί ὁ σλαβισμός ἀναπτύχθηκαν σέ βάρος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου.

Δυστυχῶς ἡ Θράκη ἀντιμετώπισε φοβερές ἀναταραχές καί ἐξαιτίας τοῦ Ἀνδρόνικου καί τῆς Ἄννας τοῦ Βυζαντίου ἀφ' ἑνός καί τοῦ Δομέστικου Καντακουζηνοῦ διεκδικητῆ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινούπολης ἀφ' ἑτέρου. Ὅταν ὁ Καντακουζηνός πολιόρκησε τό Περιθώρι, στό βορειοδυτικό ἄκρο τῆς Βιστονίδας λίμνης πολλά φρούρια τῆς Ροδόπης προσεχώρησαν σέ αὐτόν. Τότε ὁ Ἰωάννης Ε΄ καί ἡ Ἄννα προσεταιρίστηκαν τόν τσάρο τῶν Βουλγάρων Ἀλέξανδρο προσφέροντάς του τό θέμα τῆς Φιλιππούπολης —Στενημάχου— Τζεπαίνης (μέ 9 πόλεις καί πολλά χωριά). Αὐτή ἡ ἐμφύλια

σύγκρουση ἐπέφερε μεγάλο κακό στή Θράκη, μεγάλες ζημιές καί καταστροφές ἀλλά καί πολύ ὀδυνηρές ἐθνικές ἐπιπτώσεις. Μπῆκαν τότε τά θεμέλια τῶν βουλγαρικῶν διεκδικήσεων τοῦ Αἵμου καί τῆς Ροδόπης.

Στό μεταξύ οἱ Τοῦρκοι Ὀσμανλῆδες μέ σφρίγος καί ζωντάνια εἰσόρμησαν στή Θράκη μέ κατεύθυνση βορειοδυτική. Γρήγορα καταλαμβάνουν τήν Καλλίπολη, τό Διδυμότειχο καί τήν Κομοτηνή καί ὁρμοῦν πρός τή Φιλιππούπολη. Οἱ ἑνωμένοι στρατοί τῶν Βουλγάρων, τῶν Σέρβων καί τῶν Βυζαντινῶν νικήθηκαν στή μάχη τοῦ Girmen τό 1371 καί ὁλόκληρη ἡ Θράκη ὑποτάσσεται στούς Τούρκους γιά 550 ὁλόκληρα χρόνια.

ΙΘ΄. Η ΘΡΑΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Μέ τό θάνατο τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, πού ἔπεσε μαχόμενος στήν πύλη τοῦ Ρωμανοῦ, ἔπεσε καί ἡ βυζαντινή αὐτοκρατορία. Εἶχε διαδεχτεῖ τόν ἀρχαῖο ἑλληνικό καί ρωμαϊκό πολιτισμό καί εἶχε δημιουργήσει ἕνα νέο, τό βυζαντινό. Τό Βυζάντιο εἶχε καταστεῖ τό κέντρο τῶν θεωρητικῶν καί φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν. Εἶχε καταστεῖ ἐπίσης τό ἄδυτο τῆς ἀρχαίας σοφίας, τό λίκνο τῆς φιλοσοφίας, τό βάθρο τῆς χριστιανικῆς πίστης καί ἡ ἀκρόπολη τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ σκοτεινή νύχτα τῆς δουλείας κράτησε περίπου 400 χρόνια.

Ἀποτέλεσμα τῆς ἐπελθούσης συμφορᾶς ἦταν νά ἐγκαταλείψουν τήν πρωτεύουσα ἔντρομοι οἱ λόγιοι καί οἱ διανοούμενοι τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Γιάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Πλήθων ὁ Γεμιστός, ὁ Νικαίας Βησσαρίων, ὁ Χαλκοκονδύλης, ὁ Γαζῆς, ὁ Τραπεζούντιος Γεώργιος, ὁ Ἰσίδωρος ὁ Πελοποννήσιος, ὁ Καλλίμαχος ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ ἐκ Σπάρτης Χαριτώνυμος, ὁ Κώστας ὁ Λάσκαρης, ὁ Γιώργος Φραντζῆς καί πολλοί ἄλλοι, οἱ ὁποῖοι κατέφυγαν στήν Εὐρώπη. Ὁ τρόμος καί τό βαθύ σκοτάδι ἁπλώθηκε πάνω σ' ὁλόκληρο τόν ἑλληνισμό. Ἡ ὁμορφιά τῶν Ἑλληνίδων μεταλλάχτηκε σέ ἀληθινή κατάρα. Ἡ τεκνοποίηση θεωρεῖτο σάν μεγάλο ἁμάρτημα λόγω τοῦ παιδομαζώματος.

Οἱ ἐπιπτώσεις αὐτές εἶχαν τήν ἐπίδραση καί στή Θράκη. Ἡ πολύπαθη αὐτή περιοχή εἶχε δοκιμαστεῖ σκληρά ἀπό τίς λεηλασίες, τίς δηώσεις καί τίς ἁρπαγές. Οἱ Οὖννοι, οἱ Τάταροι, οἱ Ἄβαροι, οἱ Γιουροῦκοι, οἱ Μογγόλοι, οἱ Τοῦρκοι, οἱ Βούλγαροι εἶχαν κυριολεκτικά ρημάξει τήν περιοχή τῆς Θράκης. Ὁ φόβος καί ὁ τρόμος ἀπό τίς ἐπιδρομές καί τούς πολέμους, εἶχαν ἀναγκάσει τούς Θρακοέλληνες τῆς Θράκης νά καταφύγουν στίς μεγάλες πόλεις καί στά διάφορα κάστρα, ἐλπίζοντας νά βροῦν σωτηρία. Ἡ ὕπαιθρος εἶχε σχεδόν ἐγκαταλειφθεῖ.

Τώρα πλέον, πού ἦταν στή διάθεση τοῦ κάθε Τούρκου ἡ ζωή τους, ἡ τιμή τους καί ἡ περιουσία τους, περιέπεσαν σέ μιά κατάσταση ἀπελπισίας.

Ἀπό τά βάθη τῆς Ἀσίας καραβάνια καί στρατιές ἄξεστων καί ἀπολίτιστων βαρβαρικῶν ὀρδῶν τῆς στέπας, μεταφέρθηκαν καί ἐγκαταστάθηκαν στή πολύπαθη Θράκη. Οἱ ντόπιοι Θρακοέλληνες ἐξεδιώχθησαν ἀπό τά εὔφορα μέρη καί ἀναγκάστηκαν νά καταφύγουν σέ ὀρεινές περιοχές. Ὅλες οἱ ἀξιόλογες ἐκκλησίες μετατράπηκαν σέ τζαμιά. Ὅλα τά ἀξιόλογα οἰκοδομήματα διαρπάγησαν ἀπό τούς ἀδίστακτους δυνάστες.

Ὁ Μωάμεθ ὁ Πορθητής ἀφοῦ τέλειωσε τό ἔργο τῆς διαρπαγῆς, τῆς σφαγῆς καί τῶν κτηνωδιῶν, ἀναζήτησε τόν κατάλληλο ἱερωμένο, τόν ὁποῖο θά τοποθετοῦσε ἐπικεφαλῆς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐκλογή του ἔπεσε στό Γεννάδιο. Ἀπό τό 1450 εἶχε τοποθετηθεῖ ἐπικεφαλῆς τῶν Ἀνθενωτικῶν. Ἦταν διάσημος νομομαθής, ρήτορας, θεολόγος καί φιλόσοφος· κατά κόσμον ὀνομαζόταν Γεώργιος Κουρτέσης. Ἦταν Θράκας τήν καταγωγή κατά τήν ὁμολογία τοῦ Μαγκριώτη, γεννημένος στήν Κωνσταντινούπολη τό 1405. Ὁ σουλτάνος τόν ἀναζήτησε καί τόν βρῆκε αἰχμάλωτο στήν Ἀδριανούπολη. Σέ μεγάλη τελετή τοῦ παρέδωσε ἀργυρό ποιμαντορικό σκῆπτρο, πολυτελῶς στρωμένο ἄλογο, χρήματα καί τοῦ εἶπε: *Πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἔχων πάντοτε τὰ σὰ προνόμια ὡς καὶ οἱ πρὸ σοῦ εἶχον.*

Πρώτη φροντίδα τοῦ Γενναδίου ἦταν νά μετακαλέσει ἀπό τήν ἐξορία ὅσους μπόρεσε ἀπό τούς πνευματικούς ἀνθρώπους, συγκεντρώνοντας περί τό Πατριαρχεῖο τά λείψανα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Γεννάδιος πατριάρχευσε τρεῖς πενταετίες καί πέθανε τό 1472 στή μονή τοῦ Ἁγίου Προδρόμου στίς Σέρρες, ὅπου εἶχε ἀποσυρθεῖ λίγους μῆνες νωρίτερα.

Ὁ Μωάμεθ εἶχε ἀντιληφθεῖ, ὅτι κάτω ἀπό τίς συνθῆκες πού εἶχαν δημιουργηθεῖ σύντομα οἱ ραγιάδες θά ἐξέλιπαν. Αὐτό ὅμως θά ἦταν δεινό πλῆγμα γιά τήν αὐτοκρατορία, γιατί θά ἐξέλιπαν ἐπίσης καί τά ἐργατικά χέρια τῶν ραγιάδων. Ἔτσι θέσπισε τήν κοινωνική στρατηγική του, πού ἔδινε στούς ραγιάδες του κάποιο εἶδος αὐτοδιοίκησης, στά πλαίσια τῆς ὁποίας στρατηγικῆς, τοποθέτησε καί τό Γεννάδιο ἐπικεφαλῆς τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, παραχωρώντας του συγχρόνως καί ὁρισμένα προνόμια.

Ἕνα ἄλλο ἐκλεκτό τέκνο τῆς Θράκης ἦταν ὁ Γεώργιος Γεννάδιος, ὁ ὁποῖος πῆγε στό Βουκουρέστι καί στή Λειψία (τό 1809) σάν παιδαγωγός. Ἀφιερώθηκε ὁλοκληρωτικά στήν ἐκπαίδευση καί διάπλαση τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας. Δίδαξε στό Βουκουρέστι καί στήν Ὀδησσό. Ἀναπτέρωσε τό φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καί τούς προετοίμασε, ὥστε, ὅταν ἦρθε ἡ μέρα σύσσωμοι οἱ Ἕλληνες τῆς Μολδοβλαχίας ὥρμησαν καί τάχτηκαν κάτω ἀπό τήν ἐπαναστατική σημαία τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη.

Ἡ φιλοπατρία τοῦ Γεωργίου Γενναδίου καί ἡ τεράστια προσφορά του καταφαίνεται ἀπό τό ἐπεισόδιο, πού μᾶς ἀναφέρει ὁ Γιάννης Μαγκριώτης στό 16ο τεῦχος τοῦ «Ἀρχείου τῆς Θράκης».

Γράφει ὁ Γιάννης Μαγκριώτης γιά τό Γεννάδιο:

Ὁ πατέρας του ἦταν ἱερεύς, ἡ δὲ μήτηρ του κατήγετο ἐκ Ζαγορίου. Μετὰ τὰς σπουδάς του ἐν Ἰωαννίνοις καὶ Βουκουρεστίῳ μετέβη τῷ 1809 εἰς Λειψίαν ὡς παιδαγωγὸς τέκνων πλουσίας οἰκογενείας. Καὶ ἔκτοτε ἀφιερώθη εἰς τὸ εὐγενὲς στάδιον τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διαπλάσεως τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ἐπὶ 50 ὁλόκληρα ἔτη. Ἐδίδαξεν εἰς τὴν Ὀδησσὸν καὶ εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου διὰ τῆς πυρετώδους καὶ πατριωτικῆς διδασκαλίας του ἀνεπτέρωσε τό Ἑλληνικὸν φρόνημα τῶν μαθητῶν του εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε, ὅταν ἦλθεν ἡ πεπρωμένη ἡμέρα καὶ ἤρχησεν ἡ σάλπιγξ τῆς Ἀναστάσεως, ἡ νεολαία τῆς Βλαχίας ὥρμησεν εἰς τὰ ὅπλα καὶ ἐτάχθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀλεξ. Ὑψηλάντου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του ὁ Ὑψηλάντης κατέφυγεν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ δ' αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα σπεύδων νὰ συναγωνισθῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἢ νὰ συναποθάνῃ μετ' αὐτῶν. Τῷ 1826 εὑρίσκετο εἰς τὸ Ναύπλιον. Πλῆθος πεινα λέων καὶ δυστυχούντων, οἱ ὁποῖοι περιεσώθησαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Μεσολογγίου συνωθοῦντο καὶ ἐζήτουν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ὡς μόνην ἀμοιβὴν τῆς ἐνδόξου θυσίας των, ξηρὸν ἄρτον διὰ νὰ φάγουν καὶ πυρίτιδα διὰ νὰ πολεμήσουν. Ἀλλ' ἡ Κυβέρνησις εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν εὑρισκόμενη δὲν ἦτο εἰς θέσιν οὔτε τό ἕν, οὔτε τό ἄλλο νά κάμῃ. Ἀπαίσια καὶ τρομακτικὰ πανταχόθεν κατέφθανον τά μηνύματα. Περίτρομος καὶ κατηφὴς ὄχι μόνον ὁ λαὸς συνέρρευσεν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ναυπλίου, ἀλλὰ καὶ οἱ πεινα λέοι στρατιῶται ἀπειλητικοὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των. Καὶ ἐνῷ οὐδεὶς ἑτοίμα καὶ οὐδεὶς ἤξευρε τὶ νὰ προτείνῃ, ἔξαφνα ἀνεπήδησεν ὁ Γεννάδιος εἰς τὴν ρίζαν τῆς πλατάνου, τῆς ὑψουμένης ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πλατείας καὶ μὲ φωνὴν στέντορος καὶ μὲ εὐγλωττίαν Δημοσθένους ἀνέκραξεν: «Ἡ Πατρὶς καταστρέφεται, ὁ ἀγὼν ματαιοῦται, ἡ ἐλευθερία ἐκπνέει. Ἀπαιτεῖται βοήθεια σύντονος. Πρέπει οἱ ἀνδρεῖοι αὐτοί, οἵτινες ἔφαγον πυρίτιδα καὶ ἀνέπνευσαν φλόγας καὶ ἤδη ἀργοὶ καὶ λιμώττοντες μᾶς περιστοιχίζουν νὰ σπεύσωσιν ὅπου νέος κίνδυνος τοὺς καλεῖ. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτοῦνται πόροι καὶ πόροι ἐλλείπουσιν. Ἀλλ' ἂν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν πατρίδα, ἂν εἴμεθα ἄξιοι νὰ ζῶμεν ἐλεύθεροι, πόρους εὑρίσκομεν. Ἂς δώσῃ ἕκαστος ὅ,τι ἔχει καὶ δύναται. Ἰδοὺ ἡ πενιχρὰ εἰσφορά μου. Ἂς μὲ μιμηθῇ ὅστις θέλει». Καὶ ἐκκένωσε κατὰ γῆς ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς καταπλήξεως τὸ ἰσχνὸν διδασκαλικὸν του βαλάντιον, ἐκ τοῦ ὁποίου κατέπεσαν μερικὰ χρυσᾶ νομίσματα, τῶν ὁποίων ὁ ἦχος ἀντήχησεν ὡς μελῳδία εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν οὐρανόν. «Ἀλλ' ὄχι!» ἐπανέλαβε μετ' ὀλίγον· «ἡ εἰσφορά μου αὕτη εἶναι οὐτιδανή! Ὀβολὸν ἄλλον δὲν ἔχω νὰ δώσω, ἀλλ' ἔχω ἐμαυτόν, καὶ ἰδοὺ τὸν πωλῶ! Τὶς θέλει διδάσκαλον ἐπὶ 4 ἔτη διὰ τὰ παιδιά του: Ἂς καταβάλῃ τὸ τίμημα!».

Αἱ γενναῖαι καὶ συγκινητικαὶ αὗται λέξεις ἐξῆψαν τὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ ὅλοι μὲ δάκρυα προσήρχοντο προσφέροντες ἄλλοι μὲν χρήματα, ἄλλοι δὲ ὅπλα καὶ κοσμήματα. Ἐντὸς ὀλιγίστου χρόνου συνελέγη ποσὸν ἱκανὸν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν θεραπείαν τῶν πρώτων ἀναγκῶν. Ἀπεφασίσθη δὲ τὴν ἐπαύριον νὰ προσέλθουν εἰς

τὴν Ἐκκλησίαν καὶ αἱ γυναῖκες διὰ νὰ προσφέρουν καὶ αὐταὶ ὅ,τι προαιροῦνται.

Λίαν πρωΐ ὁ Γεννάδιος περιέμενεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου· ἡ λειτουργία ἐτελείωσε καὶ αἱ γυναῖκες δὲν ἐφαίνοντο ἢ πολὺ ὀλίγαι. Τότε καταληφθεὶς ἀπὸ ἱερὰν ἀγανάκτησιν ὁ Γεννάδιος ἐστράφη πρὸς τοὺς ἐκεῖ παρισταμένους μαθητὰς τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου καὶ ἀνέκραξεν· «Δυστυχῆ παιδιά, σᾶς ἐγκατέλειψαν αἱ μητέρες σας! Ἠξεύρουν ὅτι ὁ Ὀθωμανὸς σφάζει καὶ ἀνδραποδίζει, ὅτι αὔριον θά ἔλθῃ νὰ σύρῃ καὶ σᾶς εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἀλλ' ἀδιαφοροῦσι φειδωλευόμεναι ὀλίγου χρυσίου. Ἄλλος προστάτης δὲν σᾶς μένει ἐπὶ τῆς γῆς ἀπὸ τὸν κοινὸν προστάτην ἐκεῖ ἐπάνω». Καὶ ἀμέσως κατὰ διαταγήν του ἐγονάτισαν τὰ παιδία, αὐτὸς δὲ ἀποκαλυφθεὶς καὶ ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνεφώνησεν: « Ὕψιστε Θεέ, Σὺ ὁ προστάτης τῶν ἀθώων καὶ τῶν μὴ ἐχόντων καταφυγήν, μὴ ἐγκαταλείψῃς καὶ τὰ παιδία ταῦτα τὰ προσπίπτοντά Σοι. Σῶσον αὐτὰ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τὰ δεσμά. Οἱ ἄνθρωποι τὰ παρήτησαν, ἐπίβλεψον ἐπ' αὐτά, ἐπίβλεψον καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος, ἣν παρορῶσι καὶ προδίδουσιν αὐτά της τὰ τέκνα. Δὸς νὰ ἐπιλάμψῃ ἐπ' αὐτῆς ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, τὰ δὲ παιδία ταῦτα, πολῖται ἐλεύθεροι, νὰ τὴν ὑπηρετήσωσί ποτε ἐν πίστει καὶ εἰλικρινείᾳ πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς καὶ πρὸς δόξαν Σου αἰωνίαν! Ἢ ἂν ὁ πάνσοφος Σὺ γινώσκῃς ὅτι πέπρωται νὰ γίνωσί ποτε δεινῶν τῇ πατρίδι παραίτιοι παράδος τα μᾶλλον εἰς τῆς μαχαίρας τὸ στόμα, καὶ παράδος καὶ ἐμὲ εἰς αὐτὸ πρὶν ἴδω ἐκ νέου τῆς Ἑλλάδος τὴν δουλικὴν ἡμέραν καὶ ταπείνωσιν». Ἀφοῦ εἶπε ταῦτα, ἐρρίφθη ἔξω τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀφῆκε τὸν λαὸν ἐκπεπληγμένον καὶ δακρυροοῦντα. Αἱ εἰσφοραὶ ἐπανελήφθησαν γενναιότεροι καὶ αἱ γυναῖκες ὄχι μόνον χρήματα ἔστελλον, ἀλλὰ καὶ τοὺς νυμφικοὺς δακτυλίους καὶ τὰ κοσμήματά των.

Ἡ ζωὴ τῶν Θρακοελλήνων τήν περίοδο τῆς δουλείας στή Θράκη ἦταν τραγική ἀλλά καί τῶν ἄλλων ραγιάδων. Γιά τό μέγεθος τῆς δυστυχίας τῶν κατοίκων τῆς Θράκης τήν περίοδο αὐτή, παραθέτουμε περιγραφή τοῦ Γεωργίου Γιαννακάκη, ὁ ὁποῖος γράφει στόν 29ο τόμο τῶν «Θρακικῶν»:

Οἱ δὲ χριστιανοὶ κάτοικοι μετεβλήθησαν εἰς εἵλωτας, ἐργαζόμενοι διὰ λογαριασμὸν τοῦ Μπέη. Οὗτος δὲ ἐξήσκει ἐπ' αὐτῶν τὰ δικαιώματα τοῦ κατακτητοῦ ἐπὶ τῶν κατακτηθέντων. Ἐνέμετο αὐτὸς τὰς προσόδους τῶν γαιῶν, δασῶν, βοσκοτόπων καὶ εἶχεν ἀπόλυτον κυριότητα καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ζωῆς τῶν κατακτηθέντων. Ἅπασαι οἱ εὔφοροι γαῖαι ἔξω τῶν πόλεων εἶχαν μεταβληθῇ εἰς ἀπειράριθμα Μπεηλίκια. Πᾶν κτίριον στερεὸν καὶ εὐπρόσωπον δημόσιον ἢ ἰδιωτικὸν κατελαμβάνετο καὶ οἱ ἐνοικοῦντες ἐξεδιώκοντο· καὶ ἂν ἀνθίσταντο, ἐφονεύοντο. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι παντὸς μέτρου εὐεργετικοῦ, ποὺ ἐλαμβάνετο ἐν τῇ πρωτευούσῃ διὰ τοὺς χριστιανούς, ἡ ἐκτέλεσις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ τοιούτου δὲν ὑπερέβαινε τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ἔξω καθ' ὅλην τὴν λοιπὴν Θράκην ἐβασίλευεν ἡ αὐθαιρεσία, ἡ ἁρπαγή, ὁ σφετερισμός, ὁ τρόμος, αἱ ἐπιθέσεις, οἱ φόνοι κατὰ τῶν χριστιανῶν, αἱ ἐξώσεις καὶ οἱ διωγμοὶ ὑπὸ τῶν ἀχαλινώτων Τούρκων.

Ὁσάκις χριστιανὸς εἰς τὸ ὕπαιθρον συναντοῦσε Τοῦρκον εἰς τὸν δρόμον, ἐξ ἀντιθέτου ἐρχόμενον, ἔπρεπεν ὁ Χριστιανὸς νὰ παραμερίσῃ, νὰ κύψῃ εἰς τὸ ἔδαφος, νὰ περιμένῃ ἀκίνητος τὴν διάβασιν τοῦ Τούρκου, τὴν ἀπομάκρυνσίν του καὶ ἔπειτα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πορείαν του. Καὶ οἱ μὲν Τοῦρκοι περιεφέροντο ὁπλοφοροῦντες, εἰς δὲ τοὺς Χριστιανοὺς δὲν ἐπετρέπετο τὸ παραμικρὸν ὅπλον. Τοῦρκος ὁπλοφορῶν, ἐξεκένου πολλάκις τὸ ὅπλον του κατὰ Χριστιανοῦ, διὰ νὰ δοκιμάσῃ, ἂν λειτουργῇ τοῦτο καλῶς. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ δὲν ἐλογαριάζετο οὔτε κἂν ὡς ἑνὸς λαγοῦ ἢ ὄρνιθος.

Καταγγελία Χριστιανοῦ κατά Μουσουλμάνου πρὸς τὸν δικαστὴν τοῦ ἱεροῦ νόμου (Καδδῆν) δὲν εἶχε καμμίαν ἰσχὺν καὶ δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Ἔπρεπε ὁ καταγγέλων Χριστιανὸς νὰ ἔχῃ μάρτυρας Μουσουλμάνους, διὰ νὰ μαρτυρήσουν κατὰ τοῦ ἀδικοπραγοῦντος Μουσουλμάνου. Ἀλλὰ τοῦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέβαινεν ἀδύνατον. Ἡ τοιαύτη δὲ κατάστασις ἐπεκράτησεν ἐπὶ δύο περίπου αἰῶνας καὶ μάλιστα, ἀφοῦ εἶχεν ἐκλείψῃ ὁ Πορθητὴς Μωάμεθ καὶ τὸν διαδέχθηκαν ἄλλοι, ὡς θέλομεν ἴδει, ὅταν φθάσωμεν νὰ ἐξιστορήσωμεν τὰ γεγονότα τῶν χρόνων ἐκείνων.

Κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας μετὰ τὴν ἅλωσιν, ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸ ὕπαιθρον εἶχεν ἀποβῇ τόσον τραγικὴ καὶ ἀπαισία, ὥστε ὁ Ἑλληνισμὸς ἐφαίνετο τελείως ἐξουθενωμένος. Διότι αἱ μὲν πόλεις τῆς Θράκης, ὡς ἡ Ἀδριανούπολις, ἡ Καλλίπολις, ἡ Ραιδεστός, ἡ Τυρολόη, ἡ Βιζύη, ἡ Ἀρκαδιούπολις, ἡ Αἶνος, τὸ Διδυμότειχον, ἡ Κομοτηνή, αἱ ἄλλοτε ἀκμαῖαι ἐμπορικῶς, τώρα εἶχαν μεταβληθῇ εἰς κέντρα στρατιωτικά, ὅπου ἥδρευον τὰ διάφορα στρατιωτικὰ τῶν Ὀθωμανῶν τάγματα. Καὶ κατῴκουν μὲν ἐντὸς καὶ χριστιανοὶ ἔμποροι καὶ βιοτέχναι, ἀλλὰ μὲ πολλοὺς κινδύνους καὶ γεμᾶτοι ἀπὸ φόβον. Καὶ ἠναγκάζοντο νὰ κολακεύωσι καὶ νὰ δωροδοκῶσι τούς διαφόρους ἰσχυροὺς τοῦ τόπου, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ ζῶσιν. Ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν χωρικῶν ἦτο εἰς ἄκρον ἀξιοθρήνητος. Διότι μετὰ τὴν ἅλωσιν ἤρχισε ρεῦμα μεταναστευτικὸν ἐξ Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Θράκην.

Ὅλα τὰ ταραχοποιά, τὰ ἀτίθασσα, τὰ φιλάρπαγα καὶ ληστρικὰ στοιχεῖα τῆς Ἀνατολῆς ἐστέλλοντο εἰς τὴν Ρούμελην (Θράκην) διὰ νὰ ἀποτελέσουν Μουσουλμανικὸν πληθυσμόν, ὥστε νὰ μὴ διατρέχῃ κίνδυνον ἡ Τουρκικὴ ἐξουσία ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν. Οἱ σκληροὶ δὲ οὗτοι «ἐπήλυδες» κατελάμβανον τὰ οἰκήματα τῶν χωρίων, ἐξεδίωκον τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους καὶ μετέβαλλον τούς χριστιανικοὺς ναοὺς εἰς τζαμιά. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ ἠναγκάζοντο νὰ ἀπομακρύνωνται μέσα εἰς τὰ δάση, εἰς βουνά, εἰς χαράδρας καὶ ἐν γένει εἰς δύσκολα μέρη, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἠδύνατο κἄπως νὰ προφυλάσσηται ἀπὸ ἄνθρωπον. Ἐκεῖ ἔστηνον προχείρους καλύβας καὶ ἔζων ἐν πτωχείᾳ καὶ δυστυχίᾳ μετὰ φόβου καὶ τρόμου. Ἤρχετο ἡ νύκτα καὶ ἐσκέπτοντο πῶς θὰ ξημερωθοῦν· ἐξημέρωνε, καὶ ἐσκέπτοντο πῶς θὰ βραδιασθοῦν. Ἔτσι, εἰς τὴν Θράκην αἱ ἐκκλησίαι μετεβλήθησαν εἰς

Τζαμία, ἀντὶ σημάντρων καὶ κωδώνων ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ Μουεζίνη ἐπὶ τοῦ Μιναρέ, ἀντὶ τῶν χριστιανικῶν ψαλμωδιῶν ἠκούετο ἡ φωνὴ τοῦ Χότζα, ποὺ ἡρμήνευε τὰς ρήτρας τοῦ Κορανίου. Ἀντὶ τῶν Μοναστηρίων μὲ τοὺς μοναχούς, ὑπῆρξαν Τεκέδες μὲ τοὺς Δερβίσσας, οἱ ὁποῖοι μὲ τοὺς αὐλοὺς καὶ τὰ τύμπανα ἐχόρευαν, ὡς ἄλλοι κορύβαντες μὲ ἀφροὺς εἰς τὸ στόμα. Ἀντὶ τῆς γλυκυφθόγγου Ἑλληνικῆς γλώσσης, τραχεῖα καὶ βάρβαρος ἠκούετο διάλεκτος.

Κ'. ΟΙ ΠΟΜΑΚΟΙ

Ἡ ὀθωμανική πλημμυρίδα γρήγορα ἐξαπλώθηκε, μετά τήν ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης, σ' ὅλο τό θρακικό χῶρο. Ἡ μόνη περιοχή πού ἔμεινε ἀπρόσβλητη καί ἀμόλυντη ἦταν ἡ ὀρεινή περιοχή τῆς Ροδόπης. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς οἱ Ροδοπαῖοι ἤ Ἀγριάνες πέτυχαν νά διατηρήσουν ἀνόθευτη τή φυλετική καί γλωσσική τους αὐτοτέλεια, μέ ἐξαίρεση τή θρησκευτική τους πίστη, εἶναι οἱ Πομάκοι.

Οἱ περισσότεροι ἀπό τούς Πομάκους κατοικοῦν κοντά στήν Ξάνθη (10 χλμ. πρός βορρᾶν), στό Νομό Ροδόπης κοντά στά βουλγαρικά σύνορα καί στό νομό Ἔβρου (στήν κοινότητα Κέχρου καί στό χωριό Ὀργάνη).

Ἡ ἐπικρατέστερη ἄποψη τῶν ἱστορικῶν εἶναι ὅτι οἱ Πομάκοι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Ἀγριάνων, πού κατοικοῦσαν στίς πηγές τοῦ Στρυμόνα. Ὁ Θουκυδίδης μιλάει γιά τούς Ἀγριάνες καί τούς τοποθετεῖ στίς περιοχές πού εἶναι καί σήμερα. Οἱ Βούλγαροι ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ λέξη Πομάκος προέρχεται ἀπό τό ρῆμα *πομάγκαμ* (βοηθῶ), οἱ Τοῦρκοι ὅτι προέρχεται ἀπό παραφθορά τῆς λέξης Πατσινάκ, πού σημαίνει Πετσενέγος. Οἱ Πετσενέγοι ἦταν ἰσχυρή τουρκική φυλή πού ξεκίνησαν ἀπο τίς πεδιάδες τοῦ Βόλγα καί τοῦ Οὐράλη. Τό 1053 ἐγκαταστάθηκαν στή βορειοανατολική Βουλγαρία.

Οἱ ἴδιοι οἱ Πομάκοι τῆς περιφέρειας Ξάνθης αὐτοαποκαλοῦνται Ἀγριάνες καί ἡ συνοικία τους ὀνομάζεται «Ἀχριάν Μαχαλεσῆ», δηλαδή μαχαλᾶς τῶν Ἀγριάνων. Στήν περιφέρεια τῆς Ροδόπης ἡ λέξη *Ἀγριάν* ἔχει παραφθαρεῖ σέ *Ἀρέν*. Στήν περιοχή τοῦ Ἔβρου ὑπάρχει τουρκικός οἰκισμός, πού λέγεται «Πηγή τῶν Ἀγριάνων» (Ἀχριάν Πουνάρ).

Οἱ Τοῦρκοι ἱστορικοί ἀποδίδουν τή λέξη Ἀρέν-Ἀγριάνες-Ἀριάν σέ τουρκικά φύλα (Πετσενέγοι, Κομάνοι, Ἄβαροι) μέ καταγωγή «ἀριανή».

Ἡ πίεση, πού δέχτηκαν οἱ Ροδοπαῖοι μετά τήν πτώση τοῦ Βυζαντίου ἀπό τούς κατακτητές (κεφαλικός φόρος, δεκάτη κλπ.), τούς ὤθησαν στόν ἐξισλαμισμό, πού ἄρχισε ἐπί Σελήμ Α΄ (1512-1520).

Θά πρέπει νά σημειώσουμε ἐδῶ, ὅτι ὁ ἐκβουλγαρισμός τῶν Πομάκων πού ἔγινε στά 150 χρόνια, πού κράτησε ἡ παραμονή τῆς περιοχῆς κάτω ἀπό βουλγαρική κυριαρχία, ἐξ αἰτίας τῆς διαμάχης μεταξύ τῆς Ἄννας τοῦ Βυ-

ζαντίου καί τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ὁ τελευταῖος ὑπέγραψε τό 1340 συνθήκη μέ τόν Ἀλέξανδρο τῆς Βουλγαρίας καί τοῦ παρεχώρησε τήν περιοχή Φιλιππούπολης καθώς καί τήν περιοχή τῆς Ροδόπης.

Ἡ ὁλοκλήρωση τῆς θρησκευτικῆς τους μεταστροφῆς συντελέστηκε στά χρόνια τοῦ Μωάμεθ Δ΄ καί ἰδιαίτερα περί τό 1660. Τότε ὅλοι οἱ πρόκριτοι τῶν Πομάκων πῆγαν ὁμαδικά στή Φιλιππούπολη, παρουσιάστηκαν στίς πολιτικές καί θρησκευτικές ἀρχές, ζήτησαν τόν ὁμαδικό ἐξισλαμισμό τους καί ἔκαναν περιτομή, παρά τίς προσπάθειες τοῦ Μητροπολίτη τῆς Φιλιππούπολης Γαβριήλ (1636-1672). Μετά τήν ἐπάνοδό τους ὁλοκληρώθηκε καί ὁ ἐξισλαμισμός τῶν ὑπολοίπων· κατεδαφίστηκαν τότε 218 ἐκκλησίες καί 336 παρεκκλήσια στήν περιοχή τῆς ὀρεινῆς Ροδόπης.

Η ΓΛΩΣΣΑ - Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ - ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ - ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΜΑΚΩΝ

Κατά τήν ἄποψη τοῦ Π. Χιδίρογλου πού ἐκφράζεται στό βιβλίο του «Οἱ Ἕλληνες Πομάκοι καί ἡ σχέση τους μέ τήν Τουρκία» ἡ γλώσσα τῶν Πομάκων δέν ἔχει ποτέ γραφεῖ καί στερεῖται παντελῶς γραπτῶν κειμένων. Τό λεξιλόγιο τῶν Πομάκων ἀποτελεῖται κατά τό μεγαλύτερο μέρος, (περίπου 70%) ἀπό βουλγαρικές λέξεις μέ σλαβικές ρηματικές καταλήξεις π.χ. φτάσβαμ (φτάνω), χάρισβαμ (χαρίζω), κεράσβαμ (κερνάω) κλπ. καί σχεδόν τά περισσότερα οὐσιαστικά ἐκφράζονται μέ βουλγαρικές λέξεις. Χρησιμοποιοῦνται σέ μία ἀναλογία περίπου 15% ἑλληνικές λέξεις, κυρίως ρήματα, καί 15% περίπου τουρκικές. Χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης πολλές ἀρχαιοπρεπεῖς ἑλληνικές λέξεις, κάπως παραμορφωμένες.

Κατά τή θρησκεία ἀρχικά οἱ Πομάκοι ἦταν ἕνα θρακικό φύλο, τό φύλο τῶν Ἀγριάνων. Τόν 6ο π.Χ. αἰώνα μαζί μέ τίς περισσότερες φυλές τῶν Θρακῶν ἐξελληνίστηκαν καί εἶχαν ἐνταχθεῖ στήν ὁμάδα τῶν Θρακοελλήνων. Ἀργότερα ἐκχριστιανίστηκαν μέχρι το 1660, ὁπότε δέχτηκαν τή θρησκεία τοῦ Ἰσλάμ.

Ἔχουν ὅμως σημαντικές ἀποκλίσεις ἀπό τίς θρησκευτικές ἐντολές τῶν Μωαμεθανῶν, τρῶνε χοιρινό καί πολύ λαρδί (σλανίνα). Εἶναι μονογαμικοί. Οἱ γυναῖκες δέν φοροῦν φερετζέ. Ἔχουν δικά τους τζαμιά καί δικό τους κλῆρο.

Ὡς πρός τά ἤθη καί ἔθιμα ἔχουν ὡραῖα δημοτικά τραγούδια. Ἡ παράδοσή τους φέρνει σάν συντοπίτη τους τό Μέγα Ἀλέξανδρο. Πιστεύουν ὅτι ὁ μπέης τοῦ Βιδινίου (Πασβάντογλου) ἦταν Πομάκος, φίλος καί ἀδελφοπητός τοῦ Ρήγα Φεραίου. Εἶναι ἐξακριβωμένο ὅτι ὁ Ρήγας μύησε τόν Πασβάντογλου στά σχέδια τῆς ἐπανάστασης, ὅταν βρισκόταν στό Βιδίνι.

Ἀνθρωπολογικά οἱ Πομάκοι εἶναι δολιχοκέφαλοι (μογγολικά χαρα-

κτηριστικά τῆς κίτρινης ἤ ταταρικῆς φυλῆς), ξανθοί, γαλανομάτηδες. Οἱ Πομάκοι τῆς Ξάνθης εἶναι ὑψηλόσωμοι, ὡραῖοι, ξανθοί, γοργοπόδαροι καί ἔξυπνοι. Οἱ Πομάκοι τῆς Ροδόπης εἶναι μᾶλλον κοντοί, βλοσυροί, μελαχρινοί καί ἀθῶοι, καθώς καί φανατικοί θρησκόληπτοι. Πόθος κάθε γονιοῦ εἶναι νά δεῖ τό παιδί του ἱμάμη ἤ ἱεροκήρυκα στό τζαμί τοῦ χωριοῦ του καί συγχρόνως δάσκαλο, θεσμός πού εἶναι συνήθως κληρονομικός. Ἡ προσκύνηση στή Μέκκα εἶναι τό ὄνειρο κάθε Πομάκου.

Οἱ γυναῖκες βρίσκονται σέ πολύ χαμηλό ἐπίπεδο ἔναντι τῶν ἀνδρῶν μέσα στήν οἰκογένεια. Δουλεύουν οἱ γυναῖκες πολύ, συνέχεια, καί λογαριάζονται λίγο. Τό φαγητό τῶν Πομάκων εἶναι πολύ λιτό, ἡ καθαριότητά τους ὄχι σπουδαία. Τρῶνε συνήθως ἀπό κοινό πιάτο καθισμένοι στό δάπεδο, γύρω στό σοφρά, σούπες καί φαγητά μέ πολύ κόκκινο πιπέρι.

Οἱ Πομάκοι γενικά εἶναι ὑγιεῖς, παρά τίς στερήσεις τους. Παλιότερα ἡ περιοχή τους μαστιζόταν ἀπό ἀφροδίσια νοσήματα, πρόβλημα πού δέν ὑπάρχει διόλου σήμερα.

Τά ὑφάσματα γιά τά ρούχα τους οἱ Πομάκοι τά ὑφαίνουν μόνοι τους, ἀπό μαλλιά κατσικιῶν καί προβάτων. Οἱ ἄνδρες φοράνε τά *ποτούρια*, φαρδιά γενικά ρούχα γιά τίς ἀνάγκες τῆς προσευχῆς καί τοῦ «ὀκλαδόν» πού συνήθως κάθονται. Φοροῦν φέσια μέ σαρίκια διάφορων χρωμάτων.

ΚΑ΄. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ

Μαζί μέ τή σκληρή σκλαβιά ἁπλώθηκε καί τό πνευματικό σκοτάδι σ' ὅλη τήν περιοχή τῆς Θράκης. Ὁ μόνος πνευματικός φάρος ἦταν ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή στήν Κωνσταντινούπολη. Ἑκατό χρόνια ἀργότερα λειτούργησε μία ἀκόμη σχολή στήν Ἀδριανούπολη, στήν ὁποία δίδαξε καί ὁ Θεοδόσης Ζυγομαλᾶς. Σέ κανένα μέρος τῆς Θράκης δέν λειουργοῦσε κατά τό 15ο καί 16ο αἰώνα. Τό 17ο αἰώνα ἄρχισαν νά λειτουργοῦν ἑλληνικά σχολεῖα σέ διάφορες πόλεις. Τό 1652 ἱδρύθηκε ἡ Σχολή τῆς Αἴνου στή μονή τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου. Ἡ Σχολή τῆς Καλλίπολης λειτούργησε τό 1602.

ΚΒ΄. ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ-ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ

Ὅταν οἱ κατακτητές ὁλοκλήρωσαν τήν κατάκτηση ὅλων τῶν Βαλκανίων, ἡ τύχη ὅλων τῶν Ἑλλήνων, τῶν Σέρβων, τῶν Βουλγάρων καί τῶν Ἀλβανῶν ἔγινε κοινή. Κοινή ἔγινε καί ἡ δυστυχία ὅλων τῶν ραγιάδων τῆς Θράκης. Κοινό σημεῖο ἕνωσης ὅλων, ἦταν τό Πατριαρχεῖο τῆς Κωνσταντινούπολης, ὅπου ὑπαγόταν ὅλος ὁ ὀρθόδοξος πληθυσμός. Ἡ ἀθλιότητα εἶχε

ἐπεκταθεῖ σ' ὅλον τό λαό τῆς Θράκης, ἀνεξάρτητα ἀπό ἐθνότητα. Ὁ πατριάρχης ἦταν ὁ θρησκευτικός καί ἐν μέρει καί ὁ πολιτικός ἀρχηγός τῶν Ἑλλήνων καί Σλαβοβουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι μέχρι τό τέλος τοῦ 19ου αἰώνα ζοῦσαν ἑνωμένοι μέ τούς Ἕλληνες. Βαφτίζονταν, παντρεύονταν καί κηδεύονταν σέ ἑλληνικές ἐκκλησίες. Φοιτοῦσαν συνήθως σέ ἑλληνικά σχολεῖα καί ἡ χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας εἶχε προτίμηση στίς ἐπαγγελματικές ἀσχολίες τους καί στό ἐμπόριο.

Δυστυχῶς, τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο δέν συνέβαλε, οὔτε ἐπεδίωξε ἀποτελεσματικά, ἐπί 400 περίπου χρόνια, τόν ἐξελληνισμό τῶν βορειότερων ἐπαρχιῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἂν τό πατριαρχεῖο ἔβαζε σάν βασική του ἐπιδίωξη ὄχι μόνο τά ἐκκλησιαστικά καί θρησκευτικά ζητήματα τῶν χριστιανῶν τῆς Θράκης καί ἄν οἱ πατριάρχες σκόπευαν καί στόν ἐξελληνισμό καί τῶν μή Ἑλλήνων χριστιανῶν τῆς περιοχῆς, τότε ἡ ἐθνολογική κατάσταση θά εἶχε ἀλλάξει καί δέν θά ἦταν δυνατόν, ὥστε ἡ τρομακτική βουλγαρική προπαγάνδα νά λειτουργήσει ἀποτελεσματικά καί νά συνταραχθεῖ γιά ὁλόκληρες δεκαετίες ὅλη ἡ περιοχή τῆς Θράκης.

Μέχρι τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἡ συμβίωση τῶν Ἑλλήνων καί τῶν Βουλγάρων ἦταν ἄριστη. Ἡ Ρωσία ὅμως, πού ἤθελε νά ἀποκτήσει ἐδάφη ἀπό τήν ἀσπαίρουσα ὀθωμανική αὐτοκρατορία, κυρίως τήν Κωνσταντινούπολη, ἄρχισε νά ὑποδαυλίζει τά ἐθνικά κινήματα τῶν ὑποδούλων. Οἱ Βούλγαροι ἐνθουσιάστηκαν μέ τά πανσλαβιστικά κηρύγματα τῆς Ρωσίας καί ἄρχισαν νά ξυπνοῦν ἀπό τόν ἐθνικό λήθαργο καί νά ζητοῦν τήν ἀποσύνδεση ἀπό τό πατριαρχεῖο καί τήν ἵδρυση αὐτόνομης βουλγαρικῆς ἐκκλησίας, πού ἔγινε τό 1872 μέ σχετικό φιρμάνι.

Ἀποτέλεσμα ἦταν νά ἀποκτήσουν οἱ Βούλγαροι ἐθνική συνείδηση καί νά στραφοῦν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί κατά τῶν Ἑλλήνων, μέ τούς ὁποίους πρίν λίγα χρόνια ζοῦσαν φιλικά. Σέ αὐτό βοήθησε κάπως καί ἡ κάποια ὑπεροψία πού ὑπῆρχε στούς Ἕλληνες ἔναντι τῶν Βουλγάρων, τούς ὁποίους ἀποκαλοῦσαν ὑποτιμητικά Μπουλγκάρ. Μέ κατάλληλη προπαγάνδα οἱ ἔχθρες καί τά μίση ἀναπτύχθηκαν καί οἱ Βούλγαροι στράφηκαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας καί οἱουδήποτε ἑλληνικοῦ. Τό 1875 οἱ Βούλγαροι ἐξεγέρθηκαν κατά τῶν Ὀθωμανῶν, λόγω τῶν μεγάλων καί παράνομων φορολογιῶν.

Ἡ Πύλη ἀντέδρασε καί ἔστειλε στρατεύματα, πού κατέπνιξαν στό αἷμα τόν πόθο γιά ἐλευθερία τῶν κατοίκων τῆς Θράκης. Ἡ Ρωσία ἐπενέβη γιά νά προστατέψει τούς ὁμοθρήσκους τῆς Βαλκανικῆς καί ἰδίως τούς Βουλγάρους. Οἱ τσάροι ἔκαναν πολλούς πολέμους μέ τούς σουλτάνους. Τόν πόλεμο 1736-1739, πού ἔληξε τό 1739 μέ τή Συνθήκη τοῦ Βελιγραδίου καί μέ νικήτρια τήν Τουρκία. Τόν 1768-1774, πού ἔληξε μέ τή Συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ (τό 1774) μέ ἥττα τῆς Τουρκίας καί μέ τήν ὁποία συνθήκη ἡ

Ρωσία ἀναγνωρίστηκε προστάτρια τῶν ὀρθοδόξων τῆς Βαλκανικῆς. Τό 1828 σέ νέο πόλεμο, ρωσικά στρατεύματα ἔφτασαν μέχρι τήν Ἀδριανούπολη, ὅπου ἡ ἡττημένη Τουρκία ὑπόγραψε τήν ὁμώνυμη συνθήκη.

ΚΓ΄. Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ - Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ

Ὅπως προαναφέρθηκε, τό 1875 σημειώθηκε ἡ μεγάλη ἐξέγερση τῶν Βουλγάρων κατά τῆς Τουρκίας. Περισσότεροι ἀπό 10.000 χωρικοί Βούλγαροι σφάχτηκαν. Οἱ τρομακτικές ὠμότητες ξεσήκωσαν τήν κοινή γνώμη τῆς Εὐρώπης καί ἡ Ρωσία βρῆκε τήν εὐκαιρία νά ἐπέμβει. Ἀποτέλεσμα ἦταν ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος (Ἀπρίλιος τοῦ 1877 μέ Ἰανουάριο 1878), στόν ὁποῖο ἡ Τουρκία ἡττήθηκε κατά κράτος καί ὁ ρωσικός στρατός ἔφτασε μέχρι τήν Κωνσταντινούπολη.

Ὑπογράφηκε τότε ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (19 Φεβρουαρίου 1878) μέ τήν ὁποία δημιουργήθηκε μία αὐτόνομη βουλγαρική ἡγεμονία. Ἡ συνθήκη αὐτή ἀναθεωρήθηκε μέ τό Συνέδριο τοῦ Βερολίνου τό 1878. Μέ τό συνέδριο αὐτό ἡ Βουλγαρία ἐπανερχόταν στά πρό τοῦ 1877 σύνορά της, ἡ δέ Ἀνατολική Ρωμυλία ἀποτέλεσε ὀθωμανική ἐπαρχία ὑπό χριστιανό διοικητή. Στά 1885 ἔγινε ἡ ἕνωσή της μέ τή Βουλγαρία. Στήν περιοχή τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας κατοικοῦσαν τήν περίοδο αὐτή 150.000 περίπου Ἕλληνες. Τό 1870, μέ σουλτανικό φιρμάνι εἶχε δημιουργηθεῖ γιά τά θρησκευτικά ζητήματα τῶν Βουλγάρων ἐξαρχία, μέ ἕδρα τήν Κωνσταντινούπολη. Ὀκτώ χρόνια ἀργότερα, τό 1878, ἡ βουλγαρική ἐκκλησία ἀπέκτησε τήν αὐτονομία της.

ΚΔ΄. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΩΜΥΛΙΑ ΣΤΟ ΕΛΕΟΣ ΤΩΝ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΚΩΝ

Μέ τήν ἐνσωμάτωση τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, τό 1885, ἄρχισε ἕνας ἀκήρυχτος καί ἐξοντωτικός πόλεμος τῶν Βουλγάρων πρῶτα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καί στή συνέχεια κατά τῶν διαβιούντων σ' ὁλόκληρη τή βουλγαρική ἐπικράτεια ἀκόμη καί ἐκτός τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, στή Μακεδονία καί στή Θράκη.

Μέ τήν κήρυξη τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, 1912-1913, ὁ βουλγαρικός στρατός βρέθηκε πολύ ἰσχυρός. Μέ τήν κατάρρευση τοῦ τουρκικοῦ κράτους νίκησε τούς Τούρκους στήν πόλη τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καί τούς καταδίωξε μέχρι τήν Τσαλτάτζα.

Τόν ἑπόμενο χρόνο ὅμως καί μετά τήν ἥττα τῶν Βουλγάρων ἀπό τούς πρώην συμμάχους Σέρβους, Ἕλληνες καί Μαυροβούνιους, ὁ τουρκικός στρατός ἐπιτέθηκε κατά τῶν Βουλγάρων καί ἀνακατέλαβε τά ἐδάφη τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, μέχρι καί τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Μία νέα μαύρη περίοδος ἄρχισε τότε γιά τούς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καί ὅλης σχεδόν τῆς Θράκης. Κατά τήν ἀποχώρηση τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἑκατοντάδες οἰκίες Ἑλλήνων διαρπάγησαν καί κάηκαν, πολλά δέ χωριά καταστράφηκαν. Τώρα μέ τήν ἀνακατάληψη τῶν περιοχῶν ἀπό τούς Τούρκους, νέοι διωγμοί, νέες ἐκτελέσεις, νέες συμφορές.

Μέσα σέ δύο μῆνες περισσότεροι ἀπό 120.000 Ἕλληνες ἐκτοπίστηκαν. Ὁλόκληρα ἑλληνικά χωριά καταστράφηκαν. Διαβήματα ἔντονα ἔγιναν καί ἀπό τήν ἑλληνική κυβέρνηση Βενιζέλου καί ἀπό τό πατριαρχεῖο. Στάλθηκε μάλιστα καί εἰδική ἀποστολή στή Θράκη ἀπό ἐκπροσώπους τῆς Ἀγγλίας, Γερμανίας, Γαλλίας καί Αὐστρίας μαζί μέ τόν πονηρό, ὕπουλο καί κακοῦργο ὑπουργό Ταλαάτ, τόν ὁποῖο ἀποκαλοῦσαν ἀλεπού μέ ἔνστικτα θηρίου.

Στήν Τουρκία κυβερνοῦσαν πλέον οἱ Νεότουρκοι, οἱ ὁποῖοι σέ διώξεις, λεηλασίες καί ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν ὅλους τούς σουλτάνους. Ὑποστήριζαν ὅτι αὐτοί πού ἔφευγαν ἦταν ληστές, ἤ ὅτι οἰκεία βουλήσει ἐγκατέλειπαν τίς πατρίδες τους.

Ἡ κατάσταση ἔγινε τραγική μέ τήν ἀπόπειρα δολοφονίας τοῦ Τούρκου γενικοῦ διοικητῆ τῆς Θράκης Χατζῆ-Ἀβίλ μπέη, στήν κωμόπολη Σαμακόβων, κοντά στή Βιζύη. Συστηματικά πλέον ἄρχισαν οἱ Τοῦρκοι νά ὀργανώνουν τήν ἐξόντωση τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων ἔγινε ἀβίωτος. Ἐγκατέλειπαν τά πάντα καί ἀναγκάζονταν νά φύγουν τό γρηγορότερο. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεμπόδιστα σχεδόν, λήστευαν, καταδίωκαν, ἐκτόπιζαν, ἀτίμαζαν, φυλάκιζαν καί σκότωναν τούς Ἕλληνες τῆς πολύπαθης περιοχῆς καί ὅλης τῆς Θράκης.

ΚΕ'. ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΟΥ - ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

Τό 1893 ἱδρύθηκε, ἀπό τούς Ντάμε Γκρούεφ καί Πέρετ Τόσεφ, τό κομιτάτο τῶν Σαντραλιστῶν (Κεντριστῶν) ἤ Εσ.Μ.Ε.Ο. (Ἐσωτερική Μακεδονική Ἐπαναστατική Ὀργάνωση) μέ σκοπούς στρεφόμενους ἐνταντίον τῆς οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης καί ἐναντίον τῶν μεγάλων τσιφλικιῶν τῆς Μακεδονίας. Σέ ἀντίδραση ὁ βασιλιάς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος δημιούργησε τήν ὀργάνωση Ε.Μ.Ε.C., καί ἡ ὁποία ὀνομάστηκε κομιτάτο τῶν Βερχοσιστῶν. Τελικά ἡ τελευταία ἐξετέλεσε ὅλα τά μέλη τῆς πρώτης ὀργάνωσης καί μέ τίς σωβινιστικές ἐπιδιώξεις της ἄρχισε τίς ὀργανωμένες πολιτικές δολοφονίες καί τρομοκρατικές ἐνέργειες ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Μακεδονίας. Σκοπός τους ἦταν, μέ τήν τρομοκρατία, νά μεταβάλλουν τήν ἐθνολογική συγκρότηση τοῦ λαοῦ τῆς Μακεδονίας ὑπέρ τῆς Βουλγαρίας. Πρῶτα θύματα τῶν ἐνεργειῶν τους ἦταν οἱ πρόκριτοι τῶν Σερρῶν, τῆς Καστάνιας καί τῆς Βαστάρχης. Ἡ δράση τῶν Κομιτατζήδων κάλυψε σέ λίγο ὅλη τή Μακεδονία καί Θράκη μέ σκοπό τόν ἀφανισμό τοῦ ἑλληνικοῦ

στοιχείου τῆς περιοχῆς. Μετά τόν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897 οἱ Βούλγαροι αὔξησαν τίς δραστηριότητές τους. Οἱ δολοφονίες αὐξήθηκαν, πολλοί πρόκριτοι στήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης δολοφονήθηκαν. Τό 1900 ἀποστέλλονται στή Μακεδονία ἔνοπλα σώματα, ἐνῶ συγχρόνως ἀναπτύσσεται ἔντονη προπαγάνδα διά τοῦ τύπου σ' ὁλόκληρη τήν Εὐρώπη. Συγχρόνως μέ τήν ἐξόντωση τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, διεξάγεται ἔρανος γιά τή συγκέντρωση χρημάτων, μέ ἀναγκαστικές εἰσφορές ἀπό ὅλους τούς κατοίκους τῆς Μακεδονίας, ἀνεξαρτήτως ἐνθότητας. Τό 1902 ἡ Μακεδονία εἶχε κατακλυστεῖ ἀπό ἔνοπλες βουλγαρικές συμμορίες. Τό 1903 ἐσφάγησαν 283 Ἕλληνες πρόκριτοι καί τό 1904, 365. Πολλές ἑκατοντάδες χωρικοί σκοτώθηκαν καί 130 σχολεῖα ἔκλεισαν.

Τό 1903 ἄρχισε ἡ ἀντίδραση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Μελούνας. Πρῶτος ὁ Ἴων Δραγούμης, ἱδρύει στό Μοναστήρι τή «Μακεδονική Φιλική Ἑταιρεία». Ὀργανώθηκαν τότε δύο σώματα Μακεδόνων πολεμιστῶν, ὑπό τούς καπετάν Βαγγέλη καί Κώττα. Ἡ ἑλληνική κυβέρνηση ἀποστέλλει ὁμάδα Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν στή Μακεδονία, ἐνῶ ἱδρύεται καί τό «Μυστικό Μακεδονικό Κομιτάτο» τό 1904.

Στίς 27 Αὐγούστου 1904 ἀποστέλλεται στή Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελᾶς μέ 80 πολεμιστές. Οἱ ὁμάδες αὐτές κατώρθωσαν νά ἐπιβληθοῦν τῶν Βουλγάρων νικώντας αὐτούς ὅπου τούς συναντοῦσαν καί οἱ Ἕλληνες τῆς Μακεδονίας ἀναθάρρησαν. Πρωτεργάτης τοῦ ὀργανωμένου πλέον ἀγώνα κατά τῶν βουλγαρικῶν συμμοριῶν ὑπῆρξε ὁ Παῦλος Μελᾶς, πού σκοτώθηκε στό χωριό τῶν Κορεστίων Στάτιτσα.

ΚΣΤ'. Η ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΟΥ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ

Τό βουλγαρικό κομιτάτο δέν περιόρισε τή δράση του μόνο στη Μακεδονία. Ἡ ἴδια μέθοδος τῆς τρομοκράτησης ἐφαρμόστηκε καί στούς κατοίκους τῆς περιοχῆς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Μέ ὅλα τά μέσα προσπαθοῦσαν νά ἀναγκάσουν τούς Ἕλληνες κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, ἀλλά καί τούς διαβιοῦντες στή βουλγαρική ἐπικράτεια νά ὑπογράψουν βεβαιώσεις, ὅτι αὐτοί καί οἱ οἰκογένειές τους ἦσαν Βούλγαροι.

«Καὶ τὸ τμῆμα ἡμῶν ὑπερπληρώθη βουλγαρικῶν συμμοριῶν...» γράφει στό Πατριαρχεῖο στήν Κωνσταντινούπολη ὁ μητροπολίτης τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1907. Τόν Αὔγουστο τοῦ ἴδιου χρόνου οἱ Κομιτατζῆδες ἐπέδραμαν στά χωριά Γραμπούνα καί Ἀλμανῆ. Τά ὅπλα πού ἔφεραν καί τά φυσίγγια ἀνῆκαν στό βουλγαρικό στρατό. Ἄρχισαν τότε νά ἐξοπλίζουν τούς Βούλγαρους χωρικούς καί νά ἐκγυμνάζουν πολλές τρομοκρατικές ὁμάδες.

Τό 1908 διαρπάγησαν ἤ δημεύτηκαν ὅλες σχεδόν οἱ περιουσίες, ἰδιω-

τικές ἢ κοινοτικές, τῶν χωριῶν τῆς περιοχῆς Ἀγχιάλου καί Πύργου. Τό 1910 ἡ λεηλασία ἐπεκτείνεται καί στίς ἑλληνικές ἐκκλησίες. Ἀπειλήθηκαν τότε σοβαρότατα ἐπεισόδια καί ἡ τουρκική κυβέρνηση ἐπωφελήθηκε τῆς εὐκαιρίας γιά νά κλείσει 300 χριστιανικές ἐκκλησίες καί πολλά σχολεῖα.

ΚΖ΄. Ο ΣΩΒΙΝΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΝΕΟΤΟΥΡΚΩΝ

Μετά τή μεταπολίτευση τῆς 10ης Ἰουλίου 1908 ὁ σωβινισμός στήν τουρκική κυβέρνηση αὐξήθηκε. Τό ἑλληνικό στοιχεῖο ἄρχισε νά καταδιώκεται συστηματικά, οἱ περιουσίες τῶν Ἑλλήνων διαρπάζονταν καί ἡ μόνη σωτηρία ἦταν ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ πάτριου ἐδάφους. Ὁ διωγμός τῶν Ἑλλήνων αὐτή τή φορά ἦταν φοβερός. Οἱ Τοῦρκοι ὑπερέβησαν καί τίς ὀρδές τοῦ Ἀττίλα. Οἱ Ἕλληνες τρομοκρατημένοι ἔφευγαν πρός ὅλες τίς κατευθύνσεις. Στή Ραιδεστό μόνο συγκεντρώθηκαν 30.000 Ἕλληνες περιμένοντας γιά νά ἔρθουν πλοῖα νά τούς μεταφέρουν στήν Ἑλλάδα, λιμοκτονοῦντες καί ὑποφέροντες τά πάνδεινα.

Μετά τόν Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο καί τήν ἥττα τῆς Τουρκίας, ὁ ἑλληνικός στρατός ὁλοκλήρωσε τήν κατάληψη τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης στίς 20 Ἰουλίου 1920. Οἱ ἐπιζήσαντες ἀπό τούς ἐκπατρισθέντες Ἕλληνες ἄρχισαν νά ἐπιστρέφουν στίς ἀγαπημένες τους πατρίδες.

Δέν ἦταν ὅμως πεπρωμένο ὁ πολυπληθής καί ἀμιγής ἑλληνισμός τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης νά γευθεῖ τά ἀγαθά τῆς ἐλευθερίας. Μετά τή Μικρασιατική καταστροφή καί τήν ὑπογραφή τῆς ἀνακωχῆς τῶν Μουδανιῶν, τό Σεπτέμβριο τοῦ 1922, ὁ ἑλληνικός στρατός ἀποσύρθηκε ἀπό τήν Ἀνατολική Θράκη. Συγχρόνως ἄρχισε καί ἡ θλιβερή ἔξοδος τῶν Ἑλλήνων οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στήν ἐλεύθερη Ἑλλάδα.

Τά ὑπέροχα αὐτά τέκνα τῆς ἑλληνικῆς γῆς ρίζωσαν στά χώματα τῆς εὐρύτερης πατρίδας καί μέ τή φιλοπονία τους, τήν τιμιότητά τους καί τίς δραστηριότητές τους, συνέβαλαν στήν προκοπή, στήν πρόοδο καί τόν πολιτισμό τῆς κοινῆς πατρίδας.

Ἐμεῖς ἐκφράζοντες τό σεβασμό μας πρός τή μνήμη τῶν ἡρώων, πού ἀγωνίστηκαν γιά τά ἑλληνικά ἰδανικά καί τήν Ἑλλάδα, εὐχόμαστε νά εἶναι ἐλαφρό τό χῶμα πού σκεπάζει τίς ἡρωικές αὐτές μορφές τοῦ ἑλληνισμοῦ.

ΙΙ

Α΄. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

α) Ὀνομασία τῆς Θράκης

Ἡ ὀνομασία τῆς Θράκης εἶναι ἕνα ἀμφιλεγόμενο θέμα. Οἱ πλέον ἐπι-

κρατέστερες γνῶμες εἶναι οἱ παρακάτω.

Ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος Ζ΄ ὁ Πορφυρογέννητος στήν πραγματεία του «Περί θεμάτων» γράφει: *Ἡ δὲ Θράκη ὀνομασίαν ἀπὸ Θρᾳκὸς Βασιλέως ἢ ἀπὸ νύμφης Τιτανίδος, ἀφ' ἧς καὶ Κρόνος Δόλογγος, ὅθεν τὸ πρῶτο γένος τῶν Θρᾳκῶν Δόλογγοι ὠνομάζοντο.*

Οἱ Δόλογγοι ἦταν θρακικό φύλο συγγενικό μέ τούς Βιθυνούς.

Ὁ Ἡρόδοτος μᾶς πληροφορεῖ (στό Στ 34 κ.ε.) ὅτι ὁ Ἀλκιβιάδης ἀναγνωρίστηκε ἀρχηγός τους καί ἵδρυσε ἀθηναϊκή ἀποικία στή θρακική χερσόνησο.

Ὁ Ἰωάννης Τζέζης, Βυζαντινός ποιητής (1110-1180 μ.Χ.), ἀναφερόμενος σέ ἀπόσπασμα τοῦ Ἄνδρωνος τοῦ Ἀλικαρνασσέως (4ος αι. π.Χ.) καί στό ἔργο του «Λυκόφρων», ἰσχυρίζεται, ὅτι «Θράκη ὀνομάστηκε ἀπό τήν ὁμώνυμη θυγατέρα τοῦ Ὠκεανοῦ, τήν ὁποία ἀπέκτησε ἀπό τήν Παρθενόπη».

Ὁ Ἀρριανός (Ἕλληνας ἱστορικός, 95-180 π.Χ.) μᾶς πληροφορεῖ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Εὐστάθιος στή «Διονυσίου περιήγηση», ὅτι ἡ Θράκη πῆρε τό ὀνομά της ἀπό *νύμφην σοφὴν ἀμφὶ ἐπωδός τε καὶ φάρμακα ... καὶ ἀπὸ ταύτης δοκεῖ ὀνομάσθαι ἡ χώρα.*

Ὁ Ἰουδαῖος ἱστορικός Φλάβιος Ἰώσηπος (37 μ.Χ.), στό βιβλίο του (Α΄, ΙΙΙ, κεφ. Ζ΄) γράφει: *Θείρης δὲ θείρας μὲν ἐκάλεσεν, ὧν ἦρξεν. Ἕλληνες δὲ Θρᾴκας ὠνόμασαν.* Θείρης ἦταν ἕνας ἀπό τούς ἑπτά γιούς τοῦ Ἰάφεθ, ἀπογόνου τοῦ Νώε.

Μικρότερης προσοχῆς εἶναι καί ἄλλες ἐκδοχές, ὅτι δηλαδή τό ὄνομα Θράκη προέρχεται ἀπό τή λέξη «τραχεῖα», πού δηλώνει τό τραχύ καί δυσχείμερο κλίμα τῆς περιοχῆς.

Ἄλλη ἐκδοχή εἶναι ὅτι ἡ λέξη THRAKH σημαίνει πόρος καί σήμαινε πέρασμα τοῦ Βοσπόρου.

β) Θρησκεία τῶν ἀρχαίων Θρακῶν - Ὀρφέας

Οἱ Θράκες λάτρευαν τούς ἴδιους θεούς μέ τούς ἄλλους Ἕλληνες. Περισσότερο τιμοῦσαν τόν Ἀπόλλωνα. Ἦταν ἀπό τούς πιό εὐσεβεῖς λαούς τῆς ἀρχαιότητας. Ὁ Παυσανίας στό (ΙΧ 29,3) μᾶς πληροφορεῖ: ... *Εἶναι τὸ θρακικὸν ἔθνος καὶ οὐχ ὁμοίως εἰς τὰ θεῖα ὀλίγωρον.*

Ὁ Ὅμηρος ἀναφέρει τό Φοῖβο Ἀπόλλωνα σάν προστάτη τῆς Ἰσμάρου (πόλη τῆς Θράκης κοντά στή Μαρώνεια) (Ὀδύσσεια Ι 197).

Θερμός θιασώτης τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνα ἦταν ὁ Ὀρφέας, ὁ μυθικός ἱδρυτής τοῦ ὀρφισμοῦ. Ὁ Ὀρφέας ἦταν Θράκας γιός τοῦ Οἰάγρου καί τῆς Μούσας Καλλιόπης. Ἦταν κατά τή μυθολογία βασιλιάς τῶν Βιστόνων ἤ τῶν Ὀδρυσῶν, ποιητής καί περίφημος μουσικός καί πῆρε μέρος στήν Ἀργοναυτική ἐκστρατεία. Ὁ Αἰσχύλος καί ὁ Εὐριπίδης ἀναφέ-

ρουν, ὅτι μέ τή μουσική του, πού ἔβγαινε ἀπό τή λύρα του, γοήτευε καί λίθους ἀκόμη. Γοήτευσε ἀκόμη καί τά τέρατα τοῦ Ἅδη καί τούς χθόνιους θεούς.

Ἔτσι, ὁ Ἅδης καί ἡ Περσεφόνη συγκατατέθηκαν νά πάρει ὁ Ὀρφέας τή σύζυγό του ἀπό τόν Ἅδη. Ἐπειδή ὅμως ὁ Ὀρφέας παρέβηκε τόν ὅρο καί κοίταξε τήν Εὐρυδίκη, πρίν ἐγκαταλείψει τόν Ἅδη, οἱ χθόνιοι θεοί τήν ἐπανέφεραν στά τάρταρα.

Τό μύθο πραγματεύεται μέ πληρότητα, ὁ Λατίνος ποιητής Βιργίλιος (70-19 π.Χ.) στά «Γεωργικά» του. Κατά τό μύθο πάντοτε, ὁ Ὀρφέας ἐκτελέστηκε ἀπό Θρακιώτισσες γυναῖκες, ἐπειδή, κατά τήν ἐπικρατέστερη ἄποψη ἀπεῖχε, μετά τό θάνατο τῆς γυναίκας του, ἀπό κάθε ἐρωτική σχέση μέ γυναῖκες, πράξη πού θεωρήθηκε προσβλητική.

Κατ' ἄλλη ἐκδοχή, ὁ Ὀρφέας κεραυνοβολήθηκε ἀπό τό Δία, τεμαχίστηκε καί τό κεφάλι του μαζί μέ τή λύρα του μεταφέρθηκαν στή Λέσβο. Ὁ μύθος ἀποτέλεσε τό θέμα τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου «Βασσάραι».

Ἡ ζωή, ὁ θάνατος, ἡ μουσική καί ὁ μύθος τοῦ Ὀρφέα δημιούργησαν τά «ὀρφικά δόγματα καί μυστήρια», καθώς καί τόν «ὀρφισμό» δηλαδή τή θρησκεία τοῦ Ὀρφέα. Ὁ ὀρφισμός διαμορφώθηκε κατά τόν 6ο π.Χ. αἰώνα καί διακήρυξε τήν «πανθεϊστική ἀντίληψη» τοῦ κόσμου. Δίδασκε τή θεία φύση τῆς ψυχῆς καί τήν ἀπελευθέρωσή της, μέσω διαδοχικῶν μετεμψυχώσεων. Ὁ ὀρφισμός δημιούργησε πλουσιότατη λογοτεχνία καί ἦταν κατά κάποιο τρόπο πρόδρομος τοῦ πυθαγορισμοῦ. Σκηνές σχετικές ἀπεικόνισε ὁ Πολύγνωτος στή λέσχη τῶν Κνιδίων στούς Δελφούς. Ἐπίσης ἀπεικονίσεις ὑπάρχουν στόν ἀμφορέα τοῦ Μονάχου καί στούς τοίχους τῆς Πομπηίας. Πολλοί μουσικοί ἐμπνεύστηκαν ἀπό τό μύθο τοῦ Ὀρφέα. Ὁ Ἰταλός μουσουργός Κατσίνι συνέθεσε τήν «Εὐρυδίκη» περί τό 1600 καί ὁ Μοντεβέρντι τόν «Ὀρφέα», πού θεωρεῖται καί τό πρῶτο τέλειο μελόδραμα.

γ) Ἤθη καί ἔθιμα τῶν Θρακῶν

Τά διάφορα θρακικά φύλα διατηροῦσαν σέ μεγάλη ἐκτίμηση τό θεσμό τῆς οἰκογένειας. Ὁ Ἡρόδοτος στό βιβλίο του (V 5) γράφει: *... ἔχει ἕκαστος γυναίκας πολλάς.* Ὁ Στράβων (Z 297) ἀναφέρει ὅτι κάθε Θράκας παντρευόταν μέχρι καί 10 ἤ 11 γυναῖκες: *... εἰ μή δεκ' ἤ ἕνδεκα γυναίκας ἤ πλείους τινές.* Ὁ Ξενοφῶν στήν «Κύρου Ἀνάβαση» (VII, γ', 31) γράφει: *Πολλοὺς δὲ ἵππους, πολλοὺς αἰχμαλώτους δούλους καὶ πολλὰς γυναίκας κατακτῆσαι, οὓς οὐ λήζεσθαί σε δεήσει.* Γιά νά πάρουν τίς γυναῖκες τους οἱ ἄνδρες ἔδιναν στούς δικούς τους ζῶα ἤ πράγματα ἀνάλογης ἀξίας.

Καθώς οἱ Θράκισσες γυναῖκες ἦταν συνήθως ροδαλές καί ὄμορφες, οἱ πλούσιοι Ἀθηναῖοι τίς ἔπαιρναν γιά συζύγους ἤ παλακίδες. Ἔτσι πολλοί

ἐπιφανεῖς ἄνδρες τῆς Ἀθήνας εἶχαν *Θράσσαν* μητέρα, ὅπως ὁ μεγάλος Θεμιστοκλῆς, ὁ πολιτικός Κίμων ὁ γιός τοῦ Κόνωνα, ὁ στρατηγός Τιμόθεος κ.ἄ. Ἐπίσης ὁ νικητής τοῦ Μαραθώνα Μιλτιάδης, ὁ στρατηγός Ὑφικράτης καί πολλοί ἄλλοι παντρεύτηκαν Θρακιώτισσες.

Πολλές φορές, καί ὅταν κυρίως ἦταν ἐπίσημο τό πρόσωπο πού πέθαινε, οἱ συγγενεῖς ἔσφαζαν τήν πιό ἀγαπημένη του σύζυγο καί τήν ἐνταφίαζαν μαζί του. Αὐτό θεωροῦνταν μεγάλη τιμή γιά τήν τυχερή πού θά συνόδευε τό νεκρό σύζυγό της. Τήν πληροφορία δίνει ὁ Ἡρόδοτος (V 5). Γράφει ὁ μεγάλος ἱστορικός: *Ἐπεὰν ὧν τις ἀποθάνει κρίσις γίνεται γυναικῶν ... ἥτις σφαχθεῖσα συνάπτεται τῷ ἀνδρί...* Ἀπό τόν ἴδιο ἐπίσης πληροφορούμεθα, ὅτι συνήθως ἔκαιγαν τό σῶμα τοῦ νεκροῦ πρό τῆς ταφῆς μετά ἀπό θυσίες, ἀγῶνες, ἀπονομές βραβείων κ.ἄ. (Ἡρόδ. V 8).

δ) Διαβίωση τῶν Θρακῶν

Ὁ Ξενοφῶν στήν «Κύρου Ἀνάβαση» (VII, δ΄, 3) γράφει γιά τό δριμύ ψύχος τῆς Θράκης. *Ἦν δ' ἡ χιὼν πολὺς καὶ ψύχος, ὥστε τὸ ὕδωρ, ὃ ἐφέρετο ἐπὶ δεῖπνον ἐπήγνυτο καὶ ὁ οἶνος, ὁ ἐν τοῖς ἀγγείοις καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλῶν καὶ βίνες ἀπεκάοντο καὶ ὦτα.*

Γιά τό λόγο αὐτόν, οἱ ἐνδυμασίες τῶν Θρακῶν ἦταν βαρειές, κατασκευασμένες συνήθως ἀπό δέρματα ἀλεπούδων. Στά πόδια τους φοροῦσαν ἐμβάδες. *Εὐτελὲς μὲν τὸ ὑπόδημα, θρᾴκιον δὲ τὸ εὕρημα*, γράφει ὁ Πολυδεύκης (λεξικογράφος τοῦ 2ου αἰώνα μ.Χ.), στούς «Ὀνομαστικούς» του.

Τά φαγητά τῶν Θρακῶν ἦταν κρέατα, κυνήγι, μέλι, γάλα, τυρί, λαχανικά καί φροῦτα. Ὁ Ξενοφῶν, στήν «Κάθοδο τῶν Μυρίων», περιγράφει τό τραπέζι πού τοῦκανε ὁ βασιλιάς τῶν Θρακῶν Σεύθης. Κάθονταν σέ σκαμνιά, χρησιμοποιοῦσαν τρίποδα τραπέζια γεμάτα ἀπό κομμάτια κρέατα, στά ὁποῖα ἦταν μπηγμένα ἔνζυμα ψωμιά. Οἱ Θράκες ἀγαποῦσαν ἰδιαίτερα τό σκόρδο. Ὁ Ἡσύχιος (λεξικογράφος τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα) γράφει: *σκορδοφαγοῦσιν οἱ Θρᾷκες*, καί ὁ Ἀριστοφάνης, στούς «Ἀχαρνεῖς», χαρακτηρίζει τούς Θράκες *ἥρωες σκορδοφάγους*.

Οἱ Θράκες ἔπιναν πολύ κρασί, εὐθυμοῦσαν καί χόρευαν. Ἡ ἀγάπη τους στή μουσική ἦταν τόσο μεγάλη, ὥστε ὁ Στράβων (Ἕλλην. συγγρ. 65 π.Χ. - 23 μ.Χ.) ἔγραψε ὅτι *ἡ μουσικὴ Θρᾳκία νενόμισται*, δηλαδή ὅτι βγῆκε ἀπό τή Θράκη. Μουσικοί τῆς Θράκης στήν ἀρχαιότητα ἦταν ὁ Εὔμολπος, ὁ Μουσαῖος, ὁ Θάμορις καί ὁ θεῖος Ὀρφέας. Ὁ πυρίχειος χορός χορευόταν στή Θράκη.

ε) Οἱ Θράκες στόν πόλεμο

Οἱ Θράκες ἦταν, κατά γενικό κανόνα, φοβεροί πολεμιστές. Τά ὅπλα πού χρησιμοποιοῦσαν, ἦταν κυρίως τά μακριά ἀκόντια, τό θρακικό φάσγανο (ξίφος), ἡ χειρασπίδα τῶν Θρακῶν, ἡ ἅρπη (μαχαίρι καμπυλωτό), ὁ δίστομος πέλεκυς, τά ρόπαλα καί τά τόξα. Κυρίως ὅμως οἱ Θράκες ἦταν φοβεροί ἱππεῖς. Τό ἱππικό τῶν Θρακῶν ἦταν γνωστό καί περίφημο ἀπό τόν Τρωικό πόλεμο. Ρίχνονταν στή μάχη μέ πολεμικές κραυγές, ὥστε ὁ Θουκυδίδης μᾶς πληροφορεῖ: ... *διὰ τὸ μέγεθος τῆς βοῆς ἀφόρητοι.* Ἀκαταπόνητοι καί σκληροτράχηλοι πολεμιστές προκαλοῦσαν τό δέος σέ ὅλους. Ὁ Ἀριστοφάνης στούς «Ἀχαρνεῖς» του, συνιστᾶ στούς συμπατριῶτες του: «Μακριά ἀπό αὐτούς τούς ἥρωες» (στίχοι 158-166).

Στή μάχη ἡ τακτική τους ἦταν νά ἐπιπίπτουν ξαφνικά κατά τῶν ἐχθρῶν μέ ὁρμή καί ἰδίως τή νύχτα. Ἐνεργοῦσαν ἢ μεμονωμένα ἢ σάν συρφετός, χωρίς ὀργάνωση, πειθαρχία καί τάξη. Ἐν τούτοις παρά τόν καλό ἐπιθετικό καί ἀμυντικό ὁπλισμό τους, τήν ἀξιωσύνη τους, τήν ἀνδρεία τους καί τή φήμη τους, δέν κατάφεραν νά δημιουργήσουν ἕνα μεγάλο, ἐνιαῖο καί ἰσχυρό κράτος ὑπό μία ἐξουσία.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν ὅτι οἱ Θράκες δέν ἦταν ἀξιόπιστοι στή συμφωνία τους. Ὁ Μένανδρος μᾶς μεταφέρει ἀπόσπασμα ἀπό τό λεξικό Σουΐδα, ὅτι *Θρᾷκες ὅρκια οὐκ ἐπίστανται*, δηλαδή δέν κρατοῦν τούς ὅρκους τους. Χρησιμοποιοῦσαν ἐπίσης τήν ἔκφραση *θρᾳκία παρεύρεσις*, δηλαδή θρακικό κόλπο.

ζ) Ἡ ἔνταξη τῶν θρακικῶν φυλῶν στόν ἑλληνικό κόσμο

Τό θέμα αὐτό εἶναι τόσο παλιό ὅσο καί δύσκολο. Ἔχουν γίνει πολλές μελέτες καί ἔχουν διατυπωθεῖ πολλές θεωρίες γιά τήν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ πάνω στούς Θράκες. Θά προσπαθήσω νά προσεγγίσω τό θέμα μέ γνῶμες ἀπό τίς περισσότερο ἀξιόπιστες πηγές.

Ὅταν δύο λαοί ἔρχονται σέ πολιτικές, πολιτιστικές ἢ ἐμπορικές ἐπικοινωνίες, ἢ δημιουργοῦνται μεταξύ τους σχέσεις κυριαρχείας ἢ ὑποτέλειας εἶναι ἀναμφισβήτητο καί ἱστορικά βεβαιωμένο ὅτι θά δημιουργηθεῖ μία ἀλληλοεπίδραση μεταξύ τους. Ἡ σχέση αὐτή εἶναι δυνατόν νά φτάσει μέχρι καί τήν ἀλληλοαπορρόφηση.

Λειτουργεῖ συνήθως ὑπέρ τοῦ λαοῦ μέ ἀνώτερο πνευματικό ἐπίπεδο. Κριτήρια γιά τίς ἐπιδράσεις αὐτές εἶναι ἡ γλώσσα, ἡ τέχνη, ἡ θρησκεία, τά ἤθη καί ἔθιμα καί οἱ θεσμοί. Ἂν ἐξετάσουμε τίς φάσεις πού πέρασε ὁ ἐξελληνισμός τῆς Θράκης, θά μπορέσουμε νά ξεχωρίσουμε τίς παρακάτω:

Ἡ *πρώτη φάση* ἀφορᾶ τή σχέση τῶν Θρακῶν καί τοῦ μυκηναϊκοῦ

κόσμου. Ἀπό τήν ἀφθονία τῶν ἀναφορῶν τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδη καί τῶν Τραγικῶν τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ φαίνεται καθαρά ἡ σχέση καί ἡ ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ πάνω στή Θράκη.

Ἡ *δεύτερη φάση* χαρακτηρίζεται ἀπό τόν ἑλληνικό ἀποικισμό τῆς Θράκης πού ἔγινε ἀπό πολλές ἑλληνικές πόλεις. Πολλές δεκάδες πόλεων ἀποικίστηκαν κατά τόν 8ο π.Χ. αἰώνα, μεταξύ τῶν ὁποίων τά Ἄβδηρα, ἡ Μαρώνεια, ἡ Αἶνος, ἡ Πέρινθος κ.π.ἀ. Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν στή συνέχεια, στή χερσόνησο τῆς Θράκης, ἡγεμονία ὑπό τό Μιλτιάδη. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι στή φάση αὐτή οἱ Θράκες δέχτηκαν ἔντονη τήν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Στή φάση αὐτή ἄρχισαν ἐπίσης οἱ ἐποικισμοί τῶν διαφόρων πόλεων ἤ πολισμάτων ἤ κωμῶν τῆς Θράκης ἀπό τούς Νοτιοέλληνες. Ἀπό τό μεγάλο κομπολόι τῶν ἐποικισθεισῶν πόλεων θά ἀναφέρω μερικές μόνο ἐνδεικτικά. Τά Ἄβδηρα οἰκίστηκαν ἀπό τόν Τιμησία τόν Κλαζομενέα τό 456 π.Χ., καταστράφηκαν τό 453 π.Χ. καί ἐπανεποικίστηκαν ἀπό τούς Ἕλληνες τῆς Τέω τῆς Λυδίας. Ἡ Ὀδησσός ἦταν ἀποικία τῆς Μεσημβρίας. Ὁ Ἀππιανός γράφει ὅτι οἱ πόλεις Ἴστρος, Τόμοι, Κάλλατις, Μεσημβρία, Ὀδησσός (Βάρνα), Βιζύη, *εἰσὶν Ἑλληνίδες πόλεις Μυσοῖς πάροικοι*. Ἡ πόλη Τρόπαιον χτίστηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Τραϊανό. Οἱ Νόβαι κατοικοῦνταν κατά τό πλεῖστον ἀπό Ἕλληνες. Ἡ Σαρδική (Σόφια) φαίνεται ἐξελληνισμένη ἀπό τό 2ο μ.Χ. αἰώνα. Ἡ Μεσημβρία ἦταν ἀποικία τῶν Μεγαρέων. Ἡ Ἀγχίαλος ἔσφυζε ἀπό ἑλληνικό πληθυσμό. Ἡ Στενήμαχος ἦταν ἀποικία τῆς Εὔβοιας. Ἡ Φιλιππούπολη πόλη ἑλληνική. Ἡ Ραιδεστός ἀποικία τῶν Σαμίων. Ἡ Πέρινθος σύμμαχος τῶν Ἀθηναίων. Ἡ Καρδία ἀποικία τῶν Μιλησίων. Ἡ Λυσιμάχεια, πού χτίστηκε ἀπό τό Λυσίμαχο τῆς Μακεδονίας.

Ἐν τούτοις οἱ Θράκες διατήρησαν κατά τήν περίοδο αὐτή τήν ἀρχαϊκή δική τους θρακική δομή, μέ ἀποτέλεσμα, παρά τήν προσπάθεια τῶν Ὀδρυσῶν, νά μήν ἐπιτευχθεῖ ἡ δημιουργία ἑνός ἑνιαίου ὀργανωμένου κράτους.

Τρίτη φάση ἔνταξης τῶν Θρακῶν ἀποτελεῖ ἡ ἑλληνιστική ἐποχή καί ἡ ὑποταγή τους στό μακεδονικό κράτος. Ὁ Φίλιππος Ε΄ συμπεριφέρθηκε φιλικά στούς Θράκες, ἵδρυσε πολλές πόλεις (Φιλιππούπολη, Καβύλη, Βερόη) καί δημιούργησε τό βόρειο σύνορο τοῦ ἑλληνισμοῦ στό Δούναβη, τό ἀποκαλούμενο Μοισικό τεῖχος, γιά νά συγκρατήσει τούς βόρειους ἐπιδρομεῖς μακριά ἀπό τή θάλασσα. Ὁ Φίλιππος Ε΄ ἄσκησε πολιτική ἐξελληνισμοῦ τῆς Θράκης καί μετέφερε θρακικούς πληθυσμούς στά παράλια καί ἑλληνικούς στήν ἐνδοχώρα. Ὁ Λυσίμαχος ἔμεινε 30 χρόνια βασιλιάς στή Θράκη. Θά μπορούσαμε νά ἰσχυριστοῦμε, μέ μεγάλη προσέγγιση τῆς ἀλήθειας, ὅτι κατά τή φάση αὐτή, ἡ Θράκη ἔχασε τήν ἐθνολογική της σημασία καί ἔγινε γεωγραφικός ὅρος. Ὁ A. Fol σημειώνει ὅτι οἱ Θράκες,

πού κατοικοῦσαν στά βόρεια κυρίως τῆς Θράκης, ὀνομάζονταν Βησσοί. Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι τήν περίοδο αὐτή, εἰδικότερα, τό ἐθνολογικό ὑπόβαθρο τοῦ θρακικοῦ πληθυσμοῦ μειώθηκε ἐξαιρετικά λόγω τῆς ἑλληνικῆς καί ἑλληνιστικῆς ἐπίδρασης πού ἄσκησε ἤ ἐπέβαλε ὁ ἑλληνισμός. Ἡ τρίτη αὐτή φάση τῶν ἐθνολογικῶν καί πολιτιστικῶν ἐξελίξεων γιά τή Θράκη, συνεχίστηκε καί κατά τή ρωμαϊκή κυριαρχία. Ἡ μετακίνηση τῶν πληθυσμῶν, ἡ ἀποδημία καί ἡ καθολική σχεδόν στρατολογία τοῦ ἄρρενα πληθυσμοῦ γιά τό ρωμαϊκό στρατό, συντέλεσαν στή σχεδόν ἐξαφάνιση τῶν θρακικῶν φύλων, τόν ἐξελληνισμό τοῦ νότιου θρακικοῦ χώρου καί τόν ἐκρωμαϊσμό τῶν βόρειων θρακικῶν περιοχῶν.

Ἡ *τέταρτη φάση* ἀναφέρεται στήν ἐπίδραση τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος στήν περιοχή, καί ἡ ὁποία συνέπεσε μέ τόν ἐκχριστιανισμό τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς. Ἡ φάση αὐτή συνέπεσε ἐπίσης μέ τή μετατόπιση τῶν πολιτιστικῶν κέντρων τῆς Ἀθήνας καί τῆς Ρώμης στήν Κωνσταντινούπολη. Τήν περίοδο αὐτή παρουσιάστηκε καί μία σημαντική κινητικότητα τῶν πληθυσμῶν τόσο στό γαιοπολιτικό ὅσο καί στό δημογραφικό ἐπίπεδο, πού συνέβαλαν στήν κοινωνική ἄνοδο τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς καί προκάλεσαν μεγάλες μετατοπίσεις πληθυσμῶν.

Ἡ *πέμπτη φάση* ἔνταξης τῶν Θρακῶν εἶναι ἡ *βυζαντινή φάση* πού συντελέστηκε κατά μέγα μέρος τά χρόνια τοῦ Μεσαίωνα καί τοῦ Βυζαντίου. Ἡ Θράκη ἔγινε κατά κάποιο τρόπο «προάστειο» τῆς Κωνσταντινούπολης.

Τό Βυζάντιο στήριξε τήν ἀσφάλειά του πρός τήν κατεύθυνση τοῦ βορρᾶ στή Θράκη. Οἱ Ἕλληνες τῆς Θράκης πρόσβλεπαν πρός τό Βυζάντιο γιά ὁριστική λύτρωση. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικός πολιτισμός ξαναζοῦσε στή σκέψη τῶν Ἑλλήνων, στό βυζαντινό κράτος. Ὁ εὐρύχωρος χῶρος τῶν θρακικῶν πεδιάδων γέμισε ἀπό τό ἑλληνικό στοιχεῖο, πού εἶχε τό προβάδισμα καί στό πνεῦμα καί στήν κοινωνική ἄνοδο.

Ἡ κάθοδος τῶν βόρειων βαρβαρικῶν λαῶν εἶχε σάν ἀποτέλεσμα τή δημιουργία σλαβοβουλγαρικῶν κρατῶν μέσα στά ὁποῖα συμπιέστηκε ὁ ἑλληνισμός. Ἔξω ὅμως ἀπό αὐτό, οἱ ἀφομοιωμένοι πλέον Ἕλληνες κράτησαν τήν πρωτοπορεία στήν ἀνάπτυξη, στή γλώσσα, στήν παιδεία καί στήν ἀντίσταση κατά τῶν ἐπιδρομέων. Καί στά 400 χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, μέσα στόν πολύ χαμηλοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου χῶρο τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ὁ ἑλληνισμός τῆς Θράκης διατήρησε τήν ἐθνικότητά του καί ἀπέβη ὑπολογίσιμος παράγοντας στίς ὑποθέσεις τῶν Τούρκων. Ἡ Θράκη τότε κατέστη τό μοναδικό ἐθνολογικό καί πολιτιστικό κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖ συγκεντρώθηκε τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητο ὅτι, παρά τίς ἐπελθοῦσες ἀνακατατάξεις στό κοινωνικό, στό δημογραφικό καί πολιτιστικό τομέα, οἱ Θράκες διατήρησαν τή γνησιότητα τοῦ χαρακτήρα τους, τῶν ἐθίμων τους, τῆς ὡραίας

ἐσωτερικῆς ὑφῆς καί ψυχοσύνθεσης, τῆς ἀδούλωτης ψυχῆς τους καί τῆς ξακουστῆς λεβεντιᾶς γενικότερα.

Εἶναι βέβαιο ὅτι οἱ Βυζαντινοί Θρακοέλληνες, οἱ νεότεροι Θρακοέλληνες, οἱ Θρακοελληνοσλάβοι, οἱ μουσουλμάνοι Θρακοέλληνες, οἱ Θρακοβούλγαροι καί οἱ Ροδοπαῖοι εἶναι παρακλάδια τῆς ὑπερήφανης ἀρχαίας θρακικῆς φυλῆς.

Β΄. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

α) Μαρτυρίες περιηγητῶν, χρονικογράφων καί ἐρευνητῶν μετά τήν ἅλωση

Κατά τή διάρκεια τῶν μαύρων χρόνων τῆς σκλαβιᾶς ἡ πνευματική κατάσταση τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης κατρακύλησε σέ πολύ χαμηλά ἐπίπεδα. Ἀποτέλεσμα ἦταν καί ἡ ἔλλειψη γραπτῶν ἱστορικῶν ντοκουμέντων.

Μία ἀξιόλογη ὅμως πηγή μπορεῖ νά θεωρηθοῦν τά ὁδοιπορικά, πού ἔγραψαν διάφοροι κυρίως περιηγητές πού, εἴτε σάν τουρίστες, εἴτε σάν πρεσβευτικά ἤ διοικητικά ὄργανα, ἔγραψαν γιά τήν περιοχή τῆς Θράκης μετά τό 1453.

Ὁ καπουτσῖνος Robert de Dreux, συνοδός τοῦ Γάλλου πρεσβευτή de la Haye Ventetet, πού πήγαινε μέ διπλωματική ἀποστολή ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στή Λάρισα, τό 1666, κάνει ἀξιόλογη περιγραφή τοῦ ταξιδιοῦ τους. Περιγράφει τή Σηλυβρία, πού εἶχε ὀρθόδοξη ἐκκλησία καί τή Ραιδεστό (Rodosto) ὅπως τήν ἀποκαλεῖ, ἡ ὁποία, εἶχε σημαντική ἐμπορική κίνηση. Πέντε μέρες ταξίδευαν στόν ἔρημο, ρημαγμένο χῶρο τῆς Θράκης μέχρι νά φτάσουν στόν Ἕβρο καί νά σταθμεύσουν στή Βήρα (Φέρρες), ὅπου ὑπῆρχε μεγάλο τζαμί, στό ὁποῖο εἶχε μετατραπεῖ ἡ μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἀξίας ὀρθόδοξη ἐκκλησία τῆς Κοσμοσώτειρας. Τό μνημεῖο κτίστηκε τό 1152 ἀπό τό γιό τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλεξίου Α΄, Ἰσαάκιο. Οἱ τοιχογραφίες ἀποδίδονται σέ ἀνώνυμο Κωνσταντινοπολίτη καλλιτέχνη. Ἀνάλογες τοιχογραφίες εἶναι στόν Ὅσιο Δαβίδ τῆς Θεσσαλονίκης, στή Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στό Χορτιάτη καί τῆς Κοίμησης τῆς Θεοτόκου στό Δαφνί. Μαζί μέ τίς τοιχογραφίες τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα στό Herezi τῆς Ν. Γιουγκοσλαβίας ἀποτελοῦν τήν ἔκφραση τῆς «κομνήνειας» λεγόμενης ζωγραφικῆς. Εἶναι ἔργα προκλασικῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Κοσμοσώτειρας ἀποτελεῖ ἕνα ἀπό τά ἀξιολογότερα οἰκοδομικά μνημεῖα τῆς Θράκης. Μετά τίς Φέρρες οἱ ταξιδιῶτες ἐπισκέπτονται τή Μάκρη καί τήν Κομοτηνή (Γκιουμουλτζίνα). Κάνει ἀναφορά ἐπίσης ὁ de Dreux γιά τούς κατοίκους τῆς Μπουρνού (Περιθώρι τότε) καί τήν ἀθλιότητα στήν ὁποία βρίσκονταν οἱ κάτοικοί του. Μετά φτάσανε στό Τοπτσιλάρ, ὅπου βρῆκαν καλό φαΐ καί κρασί καί συνέχισαν τήν πορεία τους.

Ἕνας ἄλλος Γάλλος περιηγητής ὁ Bertrundon de la Broquière κατά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τήν Ἱερουσαλήμ στή Γαλλία, τό 1432, περιγράφει τίς πόλεις τῆς Θράκης πού πέρασε.

Ξεκίνησε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στίς 23 Γενάρη τοῦ 1433, ἔφτασε στά Ἄθυρα (Τσεμετζέ), ὅπου κατοικοῦσαν μόνο Ἕλληνες, ἔπειτα στή Σηλύβρια, στό Τσορλοῦ, πού κατοικεῖτο ἐπίσης ἀπό Ἕλληνες καί στό Λουλέ Μπουργκάς, ὅπου κατοικοῦσαν μόνο Τοῦρκοι. Στό ἑπταήμερο ταξίδι του ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στήν Ἀδριανούπολη κάνει μιά ὡραία περιγραφή τοῦ ὄμορφου τοπίου μέ τά πολλά ποτάμια καί τούς εὔφορους κάμπους. Ἐπισκέφτηκε τό Διδυμότειχο μέ τό κάστρο του, πού τόχαν κάνει θησαυροφυλάκειο οἱ Τοῦρκοι, τά Ὕψαλα κοντά στά σημερινά ἑλληνοτουρκικά σύνορα καί τήν Αἶνο, στίς ἐκβολές τοῦ Ἕβρου. Ἀναφέρει διάφορες ἄλλες πόλεις καί τοποθεσίες πού πέρασε, ὅπως τή Μάκρη, τήν Γκιουμουλτζίνα, τή Βήρα (Φέρρες) καί τήν Τραϊανούπολη.

Ὁ ἐπίσης Γάλλος περιηγητής Γουλιέλμος Grelot, πού ἐπισκέφτηκε τή Θράκη, περί τό 1680, μᾶς δίνει πολύτιμες πληροφορίες γιά τήν Ἡράκλεια. Μιλάει γιά τήν περίφημη τοποθεσία της, τό λιμάνι της, τό ἀμφιθέατρό της γιά τίς ὑδαταποθῆκες της, τά θέατρα, τά ὡραῖα σπίτια, τά σπασμένα ἀγάλματά της, τά ἄδεια ἑλληνικά σπίτια, γιά τήν πλούσια ἀγορά της καί τά ἱστορικά μνημεῖα της.

Τό ταξίδι τοῦ Ἄγγλου ἐφημέριου τῆς πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη Robert Walch (1772-1852), πού ἔγινε κατά πάσα πιθανότητα τό 1827, μᾶς ἄφησε ἐνδιαφέρουσες περιγραφές. «Εἶδα μέ τά μάτια μου», γράφει, «τήν κρεμάλα τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄, τοῦ μητροπολίτη Δέρκων στά Θεραπειά καί τόν ἐξανδραποδισμό τῆς Χίου». Μιλάει ὁ Walch γιά τά ἑλληνικά σχολεῖα ἀλληλοδιδακτικοῦ συστήματος, πού λειτουργοῦσαν στίς Σαράντα Ἐκκλησιές. Σαρκάζει ὁ περιηγητής τό γεγονός ὅτι, ἄν καί εἶναι πάμπολλοι Ἕλληνες καί παρά τήν ὀνομασία τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν (Kirklezi), οὔτε μία ὀρθόδοξη ἐκκλησία (!) δέν ὑπῆρχε, λόγω τῆς ἀπαγόρευσης ἀπό τήν τουρκική διοίκηση. Μᾶς πληροφορεῖ ἀκόμη γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀγγειοπλαστικῆς στό Λουλέ Μπουργκάς (Ἀρκαδιούπολη) καί τήν ἐρήμωση τῆς Θράκης, τή φιλοξενία τῶν κατοίκων καί τά ἤθη καί ἔθιμα τῶν χωρικῶν.

Ὁ Adam Wernern πού ἐπισκέφτηκε τή Φιλιππούπολη, στά 1616, γράφει: «Ὅταν φτάσαμε στή Φιλιππούπολη μᾶς προϋπάντησαν πολλοί καβαλλάρηδες. Καταλύσαμε σέ τουρκόσπιτο πάνω στό ποτάμι Ἕβρος, πού τώρα τό λένε Μαρίτσα. Τή Φιλιππούπολη οἱ Τοῦρκοι τή λένε Philippé ... Ἔχει μερικές ὡραῖες ἐκκλησίες, ἱμαρέτ, καραβάν σεράγια, χαμάμια καί ἕνα μπεζεστένι. Πάρθηκε ἀπό τό Μουράτ Α΄, τό 1362 καί τώρα κατοικεῖται ἀπό Ἕλληνες, Βουλγάρους, Παυλικιανούς, Τούρκους, Ἑβραίους καί Ραγουζέους».

Ὁ Γερμανός Heinriche Randzoven, κατά τό ταξίδι του στήν Ἱερουσαλήμ, Κάϊρο καί Κωνσταντινούπολη γράφει: «Στίς 27 Σεπτεμβρίου 1632, φτάσαμε στή Φιλιππούπολη. Τά γύρω τῆς πολιτείας γεμάτα ὁμορφιές. Μία ἐπιγραφή στό μετόχι τοῦ Ἁγίου Τάφου δηλώνει πώς ἡ πόλη ἦταν κατοικημένη ἀπό Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι πήγαιναν συχνά προσκυνητές στά Ἱεροσόλυμα».

Ὁ Ἐβλιγιά Τσελεμπῆ, πού ἐπισκέφτηκε τήν Ἀδριανούπολη τό 1625, ἀρχίζει τήν περιγραφή του: «Τό ὄνομα τῆς πόλης ἦταν Ἀδριανούπολη. Ὁ Γερμανός αὐτοκράτορας, τόν ὁποῖο ἐπισκέφτηκα, μοῦ εἶπε ὅτι λυπόταν, γιατί ἡ πολιτεία δέν ἦταν στά χέρια του. Μέ τό χρυσάφι, τό ἀσήμι, τό σίδερο καί τό μολύβι πού κρύβονταν στά βουνά της θά κυριαρχοῦσε σ' ὅλον τόν κόσμο».

Γιά τή Φιλιππούπολη γράφει ὅτι ἦταν παλιά πολιτεία καί ὑπαγόταν στό σαντζάκι τῆς Σόφιας. Ἀπό τίς δέκα πόλεις κλειδιά τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, πρώτη εἶναι ἡ Ἀδριανούπολη καί δέκατη ἡ Φιλιππούπολη. Προηγοῦνται ἡ Θεσσαλονίκη, οἱ Σέρρες, ἡ Λάρισα, ἡ Σόφια, τό Βελιγράδι, ἡ Βούδα, τό Σεράγιεβο καί τά Σκόπια. «Κείτεται», γράφει, «ἡ Ἀδριανούπολη κοντά στόν Ἕβρο, ἀνάμεσα σέ ἐννιά λόφους. Τό κλίμα εἶναι ὑγρό τό χειμώνα καί φλογισμένο τό καλοκαίρι» καί τελειώνει, «Πόσο μεγάλη καί πλούσια πολιτεία!».

Τό 1664 πέρασε ἀπό τή Φιλιππούπολη ὁ Ἄγγλος John Burbury, ἀκολουθώντας τήν ἀγγλική πρεσβεία, πού πήγαινε ἀπό τό Λονδίνο στήν Κωνσταντινούπολη, μέσω Βιέννης. Μετά τή συνηθισμένη περιγραφή ἀναφέρει ὅτι πάνω σ' ἕνα λόφο ὑπάρχει ἐκκλησία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἀναφέρει ἀκόμη ὅτι ὑπῆρχαν Παυλικιανοί, σκορπισμένοι σέ διάφορα χωριά. Οἱ Παυλικιανοί ἀνῆκαν στή χριστιανική αἵρεση πού δεχόταν τήν ὕπαρξη δύο θεῶν, τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, καί ἀπόρριπταν τήν τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ. Τονίζει ὁ Burbury τό μεγάλο φόβο πού ἐνέπνεαν οἱ Τοῦρκοι στούς ὑποδούλους καί τή μεγάλη τυραννία τους.

Ὁ Reccaut, γραμματέας τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη, πηγαίνοντας στό Βελιγράδι, φιλοξενήθηκε στό μέγαρο τοῦ μητροπολίτη. Ἀναφέρει τούς τύμβους τῆς Θράκης, πού, ὅπως λέει «ἀναπαύονται τά κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων πού ἔπεσαν σ' αὐτά τά μέρη πολεμώντας».

Ὁ Konte de Marsigli, στρατιωτικός ἀκόλουθος τῶν Κάτω Χωρῶν στήν ὀθωμανική αὐτοκρατορία, γράφει ὅτι πέρασε πολλές φορές ἀπό τή Φιλιππούπολη καί τή χαρακτηρίζει σάν τουρκόπολη, ἀλλά στήν ὁποία ζοῦσαν πολλοί Ἕλληνες. Δέν ἀναφέρει Βουλγάρους, ἀλλά μιλᾶ γιά Παυλικιανούς. Ὁ ντέ Μαρσίγγλι ζωγράφισε ἀκόμα καί μία εἰκόνα τῆς Φιλιππούπολης, πάνω στήν ὁποία γράφει: «Ἡ Φιλιππούπολη ἀπό τόν ποταμό Μαρίτσα».

Ὁ Γάλλος γιατρός Παῦλος Λουκᾶ, πού ἔγραψε τό ἔργο «Ταξίδι στήν

'Ελλάδα», δίνει ὡραῖες περιγραφές γιά τήν πόλη τίς γέφυρές της καί τίς ἕξι ἐκκλησίες της. Περιγράφει μέ ἐνάργεια τό ἀκμαῖο θρησκευτικό φρόνημα καί τή φιλοστοργία τῶν 'Ελλήνων.

'Ο "Αγγλος Soeniour Luzignan, ὁ ὁποῖος πέρασε ἀπό τή Φιλιππούπολη τό 1786 ἀναφέρει ὅτι οἱ κάτοικοί της ἦταν 26.000, ἀπό τούς ὁποίους 12.500 ἦταν "Ελληνες. Γιά τούς Βουλγάρους γράφει ὅτι ζοῦσαν στά προάστεια.

'Ο Γάλλος ὁδοιπόρος κόμης Ferné de Sauveboef γράφει ὅτι τό 1788 ὑπῆρχαν πολλοί "Ελληνες, πού καταγίνονταν κυρίως μέ τό ἐμπόριο τῶν ἀμπάδων.

'Ο Γάλλος περιηγητής 'Ι. Β. Σεβαλιέ ἀναφέρει πώς ὅταν ἐπισκέφτηκε τή Βάρνα, τό 1775, βρῆκε Τούρκους, "Ελληνες, 'Αρμένιους ἀλλά δέν ἀναφέρει γιά Βουλγάρους.

'Ο Ρώσος συγγραφέας Γκολομπίνσκι, γράφει ὅτι «δέν βρῆκε κάτοικο πού νά ξέρει ὅτι εἶναι Βούλγαρος». 'Επίσης ὁ Ρώσος περιηγητής Τεπλιάκωφ πού ἐπισκέφτηκε τή Βάρνα τό 1830, πιστοποιεῖ ὅτι βρῆκε Τούρκους, "Ελληνες, 'Αρμένηδες κατοίκους. 'Ο πληθυσμός τῆς Βάρνας, τήν ἐποχή αὐτή, ἦταν καθ' ὁλοκληρία ἑλληνικός μέ μερικές οἰκογένειες Γκαγκαούζηδων, τελείως ἐξελληνισμένων.

'Ο Vicointe de Marelius στό βιβλίο του «'Αναμνήσεις τῆς 'Ανατολῆς», πού δημοσιεύτηκε τό 1840 στίς Βρυξέλες, γράφει: «Εἶδα τόν "Ελληνα δεσπότη Πρώιο. Διήθυνε μέ ἐπιτυχία τήν ἐκπαίδευση τῶν ὁμοφύλων του. 'Η πόλη μας, μοῦ εἶπε, εἶναι πολύ μεγάλη, ἀλλά ἔχει ἄτονο ἐμπόριο καί ὑπάρχει μεγάλη φτώχεια».

'Ο "Αγγλος ἐπίσκοπος Rober Pococke, στό βιβλίο του «Περιγραφή τῆς 'Ανατολῆς», τό 1740, γράφει: «'Η 'Αδριανούπολη βρίσκεται σέ θελκτική θέση. Τά καταστήματα καλοχτισμένα καί ἐφοδιασμένα. Εἶναι μία ἀπό τίς τέσσερις πόλεις πού ἔχει τήν ἕδρα του ὁ σουλτάνος. Παράγει μετάξι, κρασί καί ὀπωρικά».

Μνημονεύει καί τό Demetica (Διδυμότειχο) καί σημειώνει ὅτι ἐκεῖ ἔζησε ὁ Κάρολος ΙΒ΄, αὐτοκράτορας τῆς Σουηδίας. 'Αναφέρει τή Μακρά Γέφυρα (Οὐζούν Κιουπρού), πού εἶχε 170 ἀψίδες. Γράφει γιά τή Ραιδεστό πού εἶχε ἀρκετούς "Ελληνες καί πέντε χριστιανικές ἐκκλησίες. Στήν Καλλίπολη βρῆκε εἴκοσι ἐρειπωμένες ἐκκλησίες καί 300 ἑλληνικές οἰκογένειες.

'Η λαίδη Wortley Montagu, πού ἔμπασε τόν ἐμβολιασμό γιά τήν εὐλογιά στήν 'Αγγλία μαθαίνοντάς τον ἀπό τίς 'Ελληνίδες τῆς 'Αδριανούπολης, σέ μιά ἐπιστολή της στόν "Αγγλο πρωθιερέα μιλεῖ γιά τή Θράκη. «Φτάσαμε», λέει, «στά 1717, σέ τέσσερις μέρες στή Φιλιππούπολη, περνώντας τά χιονισμένα βουνά τῆς Ροδόπης. 'Η Φιλιππούπολη κεῖται στή ροή τοῦ "Εβρου. Κατοικεῖται ἀπό "Ελληνες μόνο. 'Υπάρχουν πολλές ἐκκλησίες χριστιανικές. Οἱ "Ελληνες ἔχουν μητροπολίτη. Πλουσιότατες ἑλληνικές

οἰκογένειες ζοῦν σέ τούτη τήν πολιτεία, κρύβοντας τά πλούτη τους μέ φροντίδα μεγάλη ἀπό τούς Τούρκους».

Ἡ ἴδια γράφει ἀπό τήν Ἀδριανούπολη στά 1717: «Γενικά οἱ κάτοικοι εἶναι ἑλληνικῆς καταγωγῆς». Θέλοντας δέ νά ἐκφράσει τήν ὁμοιότητα τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων, ὅπως τήν εἶδε γράφει: «Ξαναδιάβασα τόν ποιητή Ὅμηρο μέ μιά ἀπέραντη εὐχαρίστηση. Θαυμάζω τώρα πολλές σελίδες, πού προκαταβολικά δέν ἀντελήφθηκα τήν ὁμορφιά τους. Οἱ συνήθειες τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἐξακολουθοῦν ἀκόμα τό πλεῖστον στόν τόπο. Πλιότερο ἐκπλήσσομαι, βρίσκοντας συνήθειες ἀρχαῖες, πού δέν εἶχα συναντήσει».

Ὁ Albert Dumont στό βιβλίο του μέ τίτλο «Στενήμαχος» γράφει: «Ἡ πόλη ὑπολογίζεται μέ 15.000 κατοίκους καί οὔτε Τοῦρκοι οὔτε Βούλγαροι ὑπάρχουν. Ἡ ἑλληνική αὐτή κοινότητα διαφυλάγει μιά διάλεκτο ἰδιάζουσα, ὅπου βρίσκει κανείς διακόσιες λέξεις καί πλέον ρωμαϊκές ἀχρησιμοποίητες καί στήν Ἑλλάδα καί σ' αὐτή τή Φιλιππούπολη, πού ἡ ἑτοιμολογία τους ἀνάγεται στήν κλασική ἑλληνική γλώσσα. Ἡ πολιτεία τῆς Στενημάχου συμμερίζεται τά παθήματα τῆς νέας Ἑλλάδας, πάντοτε ἦταν γνωστή γιά τόν φιλελληνισμό της. Στήν τελευταία ἐπανάσταση τῆς Κρήτης, ἔστειλε στή νῆσο ἑξακόσια παλικάρια, πού πεζῆ ἀνεχώρησαν καί περιπλανήθηκαν γι' αὐτή καί μέ χίλια προσκόμματα κέρδισαν τόσο μακριά τό πεδίο τῆς μάχης. Σήμερα ἡ Στενήμαχος ἔχει στό ἀθηναϊκό πανεπιστήμιο δέκα φοιτητές καί ἄλλους τρεῖς στή Γαλλία καί δύο στή Βιέννη. Οἱ σπουδαστές αὐτοί ἐπιπλέον, παρ' ὅλες τίς δυσκολίες, εἶναι ὑπόδειγμα γιά μίμηση».

β) Φυσική θέση τῆς Θράκης

Ἡ Θράκη βρίσκεται σχεδόν στό κέντρο τῶν τριῶν ἠπείρων, τῆς Ἀσίας, τῆς Εὐρώπης καί τῆς Ἀφρικῆς.

Γαιολογικά ἀποτελεῖται κυρίως ἀπό ἀζωϊκά ἤ ἀρχαιολογικά πετρώματα, πού ἐμφανίστηκαν στή γῆ, ὅταν δέν εἶχε δημιουργηθεῖ ἀκόμη ζωή ἤ βλάστηση. Μεταξύ τῶν πετρωμάτων αὐτῶν βρίσκονται μεσοζωϊκά ἤ ἠφαιστιογενῆ πετρώματα.

Τά παράλια τῆς Θράκης, στό Βόσπορο καί στήν Προποντίδα, εἶναι ἀπότομα, ἀλίμενα καί κρημνώδη, ἔνδειξη ὅτι προῆλθαν ἀπό διάρρηξη καί ἀποκοπή τῆς ξηρᾶς καί στή συνέχεια πλήρωση ἀπό τά ὕδατα τοῦ Εὔξεινου Πόντου.

Ἡ παραλία τοῦ Θρακικοῦ πελάγους πρός τό Αἰγαῖο δέν εἶναι πανταχοῦ κρημνώδης, γιατί πιθανότατα δημιουργήθηκε ἀπό προσχώσεις.

γ) Ὀρεογραφία - ὑδατογραφία τῆς Θράκης

Ἡ Θράκη ὀρεοθετικά δεσπόζεται ἀπό τό ὄρος Αἷμος πού ἀποτελεῖ τή

ραχοκοκαλιά της. Ἀπό τούς Τούρκους ὀνομάστηκε Μπαλκάν καί ἔδωσε τό ὄνομά του καί στή Βαλκανική χερσόνησο. Τό μῆκος τοῦ Αἵμου εἶναι 600 χλμ., μέ ψηλότερη κορυφή τοῦ Φερδινάνδου 2374 μ. Ξεκινάει ἀπό τόν Τιμόκ (παραπόταμο τοῦ Δούναβη) πού διαρρέει τήν πεδιάδα κοντά στή Νίσσα, καί ἐκτείνεται σέ μῆκος 600 περίπου χλμ. σχηματίζοντας στή βάση του μία εὔφορη πεδιάδα, πού φτάνει στόν Πύργο τῆς Βουλγαρίας, μέ μέσο πλάτος περίπου 80 χλμ.

Τά ὕδατα πρός βορράν τοῦ Αἵμου ρέουν πρός τόν ποταμό Δούναβη. Τά ὕδατα τῆς πλευρᾶς πρός τό Αἰγαῖο μέ παραποτάμους ἀπάγονται πρός τόν Ἔβρο. Ὁ Ἔβρος, φτάνοντας στήν περιοχή τῆς Ἀδριανούπολης, συνάντησε σκληρά πυρογενῆ πετρώματα καί ἀναγκάστηκε νά στραφεῖ πρός νότον καί νά ἐκβάλλει στή χερσόνησο τῆς Αἴνου. Τά ὕδατα τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας ὁδηγοῦνται διά τοῦ ποταμοῦ Ἀρίσβη (Τούντζα) στόν Ἔβρο.

Κατά μῆκος τοῦ Εὔξεινου καί ἀπό τίς Σαράντα Ἐκκλησιές μέχρι τήν Τσατάλτζα, ἐκτείνεται τό βουνό Μικρός Αἷμος ἤ Στράντζα. Κατά μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντίδας καί ἀπό τά νότια τῆς Ραιδεστοῦ, ἐξαπλώνεται τό Ἱερόν ὄρος, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό παλαιοζωϊκά πετρώματα, πιθανῶς εἶναι συνέχεια τῶν ἀποκοπέντων καί καταβυθισθέντων ὄγκων, ὑπόλοιπα ὁρατά τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Ἴμβρος, ἡ Τένεδος, ἡ Λῆμνος καί τό Κουρού Ντάγ.

Σημαντικός ὀρεινός ὄγκος τῆς Θράκης εἶναι τό ὄρος Ροδόπη. Κατά τή μυθολογία ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπό τό ὄνομα τῆς νύμφης Ροδόπης, κόρης τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνα ἤ ἀπό τό ὄνομα τῆς συζύγου ἤ ἀδελφῆς τοῦ Αἵμου. Ἀρχίζει ἀπό τόν ὀρεινό ὄγκο τῆς συνάντησης τοῦ Αἵμου καί τοῦ Σκομίου (Ρίλου) καί ἐκτείνεται παράλληλα σχεδόν μέ τό Νέστο ποταμό. Ἔχει μέσο ὕψος 1.000 περίπου μ. Ἀπό τό Νέστο ποταμό, ἡ Ροδόπη συνεχίζεται πρός τά ΒΑ ἀνεβαίνει στή κορυφή Τζάλ-Τεπέ (1162 μ.) καί σχηματίζει τά στενά τῶν Κορπιλλῶν ἤ τῆς Χρυσούπολης, ἀπό τά ὁποῖα πέρασε ὁ Ρωμαῖος στρατηγός Κάσσιος τό 42 π.Χ. Ὁ Κάσσιος, προερχόμενος ἀπό τή Θράκη, πέρασε τά στενά τό 42 π.Χ., γιά νά ἐνισχύσει τό στρατό τοῦ Βρούτου ἐναντίον τῶν ρωμαϊκῶν λεγεώνων τοῦ Ὀκταβιανοῦ καί τοῦ Ἀντωνίου, στή μάχη πού ἔλαβε χώρα στούς Φιλίππους τῆς Μακεδονίας.

Ἀπό τά στενά τῶν Κορπιλλῶν περνοῦσε καί ἡ Ἐγνατία ὁδός. Στή συνέχεια της, ἡ Ροδόπη, ἐκτείνεται πρός τήν Ἀλεξανδρούπολη καί τό Σουφλί. Καταλήγει τελικά στόν ποταμό Ἄρδα δυτικά τῆς Ἀδριανούπολης.

δ) Ἰδιομορφίες τῆς Θράκης

Ἕνα σπουδαῖο φαινόμενο στά περισσότερα μέρη τῆς Θράκης, εἶναι οἱ τύμβοι (tumuli). Εἶναι γήλοφοι ὕψους ἀπό 3-10 μ. Κοινῶς ὀνομάζονται

«τοῦμπες» ἤ «χώματα». Οἱ τύμβοι προέρχονται ἀπό τή λέξη τάφος ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἡσύχιος. Ἡ φράση *ποιεῖν τύμβον*, σήμαινε *θάπτειν*. Οἱ τύμβοι αὐτοί βρίσκονται κατά μῆκος τῶν ποταμῶν, γύρω ἀπό μεγάλες πόλεις. Εἶχαν σκοπό, εἴτε νά εἰδοποιοῦν γιά ἐμφάνιση ἐχθρῶν, εἴτε γιά τή διαμονή φρουρῶν σ' αὐτούς, εἴτε γιά τή μετάδοση σημάτων διά πυρῶν. Ἀπό ἀνασκαφές, πού ἔκαναν ἀρχαιολόγοι ἤ ἀρχαιοκάπηλοι, δέν βρέθηκαν τίποτε μέσα σ' αὐτούς τούς τύμβους. Περίπου σέ 1000 ἀνεβάζουν τούς τύμβους αὐτούς ὁ G. Seure καί N. Degran. Πολλά χωριά ἔχουν τύμβους γύρω ἤ καί μέσα στά νεκροταφεῖα τους. Εἶναι πολύ πιθανό, πολλοί ἀπ' αὐτούς νά παριστοῦν τάφους νεκρῶν. Οἱ νεκροί κατά τήν παλιά παράδοση ἐκαίοντο. Ἡ καύση τῶν νεκρῶν εἶναι ἀρχαιοτάτη, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Καβαδίας (Ἀρχαιολογία, σ. 650).

III

Α'. ΤΑ ΘΡΑΚΙΚΑ ΦΥΛΑ - ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΘΡΑΚΕΣ

Στίς παρακάτω σελίδες θά ἀναφέρω μέ ἀλφαβητική σειρά τά θρακικά φύλα πού ζήσανε κατά περιόδους στήν περιοχή τῆς Θράκης.

Ἀγριάνες, κατοικοῦσαν ἀνάμεσα στή Ροδόπη καί στόν Αἷμο καί ἦταν πολύ καλοί τοξότες. Ἀγριάνες θεωροῦνται οἱ σημερινοί Πομάκοι.

Ἄσται, κατοικοῦσαν στά παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου, κοντά στό Βυζάντιο. Πρωτεύουσά τους θεωρεῖται ἡ Βιζύη.

Ἀψίνθιοι, κάτοικοι τῆς βόρειας περιοχῆς τῆς Θράκης, πού ἀργότερα ὀνομάστηκε Κορπιλλική.

Ἀγάθυρσοι, κατοικοῦσαν πέρα ἀπό τό Δούναβη. Ἀργότερα πῆραν τό ὄνομα Δάκες.

Βίστονες, αὐτοί κατοικοῦσαν κοντά στή Βιστονίδα λίμνη καί στήν περιοχή τῶν Ἀβδήρων. Ἔτρεφαν κατά τήν παράδοση ἵππους ἀνθρωποφάγους. Μυθικός βασιλιάς τους ἦταν ὁ Διομήδης.

Βισάλτες, κατοικοῦσαν στήν περιοχή τοῦ Στρυμόνα.

Βησσοί, διέμεναν στήν περιοχή τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Ἔβρου ποταμοῦ. Λαός πολεμικός καί ἄγριος, ἀνῆκαν δέ στήν εὐρύτερη φυλή τῶν Σατρῶν.

Βιθυνοί, ἦταν κάτοικοι τῆς περιοχῆς τοῦ Βοσπόρου οἱ ὁποῖοι μετεγκαταστάθηκαν στή Μ. Ἀσία (Παφλαγονία, Φρυγία).

Βρένες, μεταξύ τῶν Κορπίλλων καί Βέσσων.

Βέρβυκες, ἐλάχιστες πληροφορίες γι' αὐτούς γνωρίζουμε.

Βάντιοι, μόνο ἀναφορά τοῦ ὀνόματός τους ἔχουμε.

Γέτες, κατοικοῦσαν μεταξύ Αἵμου καί Δούναβη. Ὑποτάχτηκαν στόν Δαρεῖο τό 515 π.Χ. Συγχωνεύτηκαν τελικά μέ τούς Δάκες.

Γρααῖοι, διέμεναν κοντά στό Γάζωρο τῶν Σερρῶν.

Δίοι, ὁ Tomaschek τούς τοποθετεῖ περί τή Ροδόπη.

Δαδαλεψοί, πού μαζί μέ τούς *Δισσόρους* καί τούς *Διατύλεπτους* δέν μᾶς ἐγκατέλειψαν, παρά μόνο τά ὀνόματά τους.

Δρῶοι, τούς ὁποίους ἀναφέρει ὁ Θουκυδίδης (Β 101). Κατοικοῦσαν τήν περιοχή τοῦ Κάτω Στρυμόνα.

Δόβηρες, κατοικοῦσαν τήν περιοχή κάτω ἀπό τά βουνά Σκοπίου, Ροδόπης καί Ὀρβήλου. Ἀπό τή χώρα τους πέρασε ὁ Ξέρξης κατά τήν ἐκστρατεία του στήν Ἑλλάδα (Ἡρόδ. Ζ 113).

Δανθελῆτες, κατοικοῦσαν τήν περί τόν Αἶμο περιοχή· πολεμικός καί ἄγριος λαός, γείτονες τῶν Βέσσων ἤ Βησσῶν. Πολέμησαν μέ τούς Μακεδόνες καί ἀργότερα μέ τούς Ρωμαίους.

Δάρδανοι ἤ *Δαρδάνοι*, κατοικοῦσαν τήν περιοχή μεταξύ Μοισίας καί Μακεδονίας πρός νότον τοῦ Δούναβη, στίς κοιλάδες τοῦ Δρίνου καί Μοράβα. Τραχεῖα πολεμική φυλή.

Δάκες ἤ *Δακοί*, στήν ἀρχαιότητα λέγονταν Δακοί. Ταυτίζονταν πολλές φορές μέ τούς Γέτες. Ὁ Στράβων στό (Ζ 305) γράφει: *ὁμόγλωσσοι εἰσὶν οἱ Δακοὶ τοῖς Γέταις*. Ἐπί Ρωμαίων ἡ περιοχή διαιρέθηκε στήν Ἄνω Μοισία καί Κάτω Μοισία. Ὑπῆρξε τό θέατρο τρομερῶν συγκρούσεων μεταξύ Γότθων, Βουλγάρων, Πετσενέγκων, Ἀβάρων, Χατζάρων, Οὔγγρων κ.π.ἄ. Ἦταν τό βόρειο σύνορο τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Δόλογγοι, ἦταν ἀρχαῖος αὐτόχθονας λαός, πού κατοικοῦσε τή θρακική χερσόνησο. Ἀρχηγός αὐτῶν ἔγινε ὁ Μαραθωνομάχος Μιλτιάδης, ὁ ὁποῖος καί ἵδρυσε ἀθηναϊκή ἡγεμονία στή θρακική χερσόνησο. Γενάρχης ἦταν ὁ Δόλογγος, γιός τοῦ Κρόνου καί τῆς νύμφης Τιτανίδος.

Δατηνοί, ζοῦσαν ἀπέναντι ἀπό τή Θάσο, στήν περιοχή τῶν Φιλίππων. Οἱ Θάσιοι σάν ἄποικοι ἐκμεταλλεύονταν τά ὀρυχεῖα τοῦ Παγγαίου.

Ἐντριβοί, λαός πού δέν ἄφησε ἄλλα ἴχνη ἐκτός ἀπ' τό ὄνομά του.

Ζηράνιοι, περί τῶν ὁποίων ἐλάχιστα γνωρίζουμε.

Ἠδωνοί, ἀρχαῖος θρακικός λαός, πού ζοῦσαν μεταξύ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα καί τοῦ Νέστου ποταμοῦ.

Θυνοί, κάτοικοι περιοχῆς τοῦ Εὔξεινου Πόντου, κοντά στή Σαλμυδησό.

Κρόβυζοι, παλιά κατοικοῦσαν στό Δούναβη καί στό Δνείπερο ποταμό, ἀργότερα κατά τόν Ἡρόδοτο (VI 49) στήν περιοχή τῶν ποταμῶν Νόη καί Ἀρτάνη.

Καινοί, θρακικό φύλο πού κατοικοῦσε στήν Καινική, μεταξύ τοῦ κάτω ροῦ τοῦ Ἔβρου καί τῆς Προποντίδας, ἀριστερά τοῦ Ἐργίνη ποταμοῦ.

Κίκονες, πολύ ἀρχαῖοι Θράκες πού διέμεναν ἀνατολικά τῶν Βιστόνων μεταξύ Ἔβρου καί Βιστωνίδας λίμνης, μέ πόλη τήν Ἴσμαρο, πού κατέλαβε ὁ Ὀδυσσέας (Ἰλιάδα Β 8,46). Εἶχαν περίφημα κρασιά (κικόνιος οἶνος).

Κόραλοι, ληστρικός λαός πού κατοικοῦσε στόν Αἷμο καί πέραν αὐτοῦ.

Λααῖοι, κατοικοῦσαν πρός βορράν τῶν Ἀγριάνων. Πολέμησαν κατά τοῦ Περδίκκα τῆς Μακεδονίας (Θουκυδ. Β 96, 32).

Κοιλῆτες, ἀνδρεῖος λαός τῆς Θράκης. Διέμεναν περί τόν Αἷμο καί τή Ροδόπη.

Λιβύτρωνες, παλαιά φυλή γιά τήν ὁποία ἐλάχιστα γνωρίζουμε.

Μοισοί, κατοικοῦσαν τή Μοισία, μεταξύ Δούναβη καί Αἵμου περιοχή ἀντίστοιχη μερικῶς πρός τή σημερινή Βουλγαρία. Κατακτήθηκαν ἀπό τούς Πέρσες, τούς Ὀδρυσούς καί τούς Ρωμαίους (75 π.Χ.) Ἦταν ὀχυρωμένη περιοχή. Διαιρέθηκε στήν Ἄνω καί Κάτω Μοισία. Τελικά ἐνώθηκαν μέ τούς Δάκες ἤ Δακούς.

Μαριανδονοί, ἐλάχιστα γνωρίζουμε γι' αὐτούς.

Μαιδοβιθυνοί, θρακικό φύλο πού μετώκησε στή Μ. Ἀσία. Ἦταν συγγενεῖς μέ τούς Βρίγες.

Νιψαῖοι, εἶχαν πρωτεύουσα τή Νίψα καί ζοῦσαν στά παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου.

Μύγδονες, πού κατοικοῦσαν τήν περιοχή μεταξύ τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνα καί τοῦ Ἀξιοῦ.

Ξηράνιοι, παλιός λαός πού δέν ἄφησε ἐδιαφέροντα σημεῖα.

Ὀδρύσες, μέγα γένος Θρακῶν. Τήν ἱστορία καί τή δράση τους περιγράφω στή γενική ἀναφορά τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης. Ἦταν τό βασικότερο φύλο τῶν Θρακῶν στήν περιοχή τοῦ Ἄνω Ἔβρου καί στούς ποταμούς Τούντζα καί Ἐργίνη.

Ὀδόμαντες, ἡ παλιά φυλή τῶν Ὀδομάντων κατοικοῦσε τήν περιοχή δυτικά τοῦ Στρυμόνα ποταμοῦ. Σπουδαιότερος βασιλιάς τους ἦταν ὁ Πόλης. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ἀχαρνεῖς 153), τούς ὀνομάζει: *μαχιμώτερον Θρᾳκῶν ἔθνος*.

Παῖτες, κατοικοῦσαν στόν κάτω ροῦ τοῦ Ἔβρου. Ὑποτάγησαν ἀπό τούς Πέρσες (Ἡροδ. VII 110).

Τίσπλες, ἐλάχιστες πληροφορίες ἔχουμε γι' αὐτούς.

Πίερες, κατοικοῦσαν ἀνατολικά τοῦ Ὀλύμπου καί ἐκτείνονταν μέχρι τόν Ἀλιάκμονα ποταμό.

Παιόπλες, κατοικοῦσαν μεταξύ Θράκης καί Μακεδονίας. Τούς νίκησε ὁ Μεγάβαζος καί μετακινήθηκαν πρός τήν Ἀσία.

Παίονες, ἦταν ἑλληνοθρακικός λαός, πού κατοικοῦσε περί τήν κοιλάδα τοῦ Ἐριγώνα ποταμοῦ. Φέρουν κατά περίπτωση ὀνόματα Δόβηρες, Παιόπλαι, ἤ Σιροπαίονες (Ἡρόδ. V 1, 13, 98).

Παναῖοι, κατοικοῦσαν κατά το Θουκυδίδη (Β 101) πέρα τοῦ Στρυμόνα, πρός βορράν. Ἦταν ἐχθροί τῶν Μακεδόνων.

Παῖτοι, ἦταν μικρός παλιός λαός τῆς Θράκης, πού κατοικοῦσε τόν κάτω

ροῦ τοῦ Ἕβρου. Ὑποτάγησαν ἀπό τόν Ξέρξη καί τόν Μ. Ἀλέξανδρο.

Ὀρέσκιοι, κάτοικοι τοῦ Παγγαίου. Ἦταν συνδεδεμένοι μέ τούς Βέσσες καί ταυτίζονται πολλάκις μέ τούς Σάτρες.

Σαπαῖοι, κατοικοῦσαν μεταξύ Φιλίππων καί Ἀβδήρων. Βοήθησαν τόν Ξέρξη κατά τῆς Ἑλλάδας. Ἀπό τή χώρα τους περνοῦσε ἡ Ἐγνατία ὁδός.

Σίθωνες, λαός τῆς Χαλκιδικῆς μεταξύ Συγγιτικοῦ καί Τορωναίου κόλπου. Λέγεται καί σήμερα χερσόνησος τῆς Σιθωνίας.

Σάτρες, πολεμικός λαός τῆς Θράκης, μεταξύ τῶν κοιλάδων τῶν ποταμῶν Στρυμόνα καί Νέστου. Εἶχαν περίφημο μαντεῖο τοῦ Διονύσου. Ὁ μόνος λαός τῆς Θράκης πού δέν ὑπετάγη στούς Πέρσες.

Σκυριμιάδες, κατοικοῦσαν τά παράλια τοῦ Εὔξεινου πόντου. Τούς ὑπέταξε ὁ Δαρεῖος ἀμαχητί.

Σιροπαίονες, κατοικοῦσαν στήν περιοχή τῶν Σερρῶν. Ἦταν τμῆμα τῶν Ταρόνων. Μετώκησαν τελικά στήν Ἀσία.

Σκαιοί, *Σινδοναῖοι*, *Σάκες*, *Σκόμβριοι* καί *Σαῦραι*, παλιοί θρακικοί λαοί περί τῶν ὁποίων ἐλάχιστα γνωρίζουμε.

Τριβαλλοί, ἀρχαῖος λαός τῆς Θράκης μεταξύ τοῦ Αἵμου καί Δούναβη, πού ὑποτάχτηκε τό 335 π.Χ. στό Φίλιππο τῆς Μακεδονίας.

Τρῆρες, κατοικοῦσαν βόρεια τοῦ ὄρους Σκομίου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Γκίγκεν.

Τράλλεις ἤ *Τράλλιοι*, πολεμική φυλή τῆς Θράκης. Κατοικοῦσαν τήν Ἰλλυρία. Εἶχαν πρωτεύουσα τήν ὁμώνυμη πόλη.

Ταυσοί, θρακικός λαός στίς μεσημβρινές ὑπωρείες τῆς Ροδόπης, στήν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Ταύρου.

Τανίψες, κατοικοῦσαν, μαζί μέ τούς Θύνες, στά ἀνατολικά παράλια τῆς Θράκης. Βασιλιάς τους ἦταν ὁ Μαισάδης, πατέρας τοῦ Σεύθη τοῦ Β΄.

Ταλαταῖοι, κατοικοῦσαν τήν περιοχή τοῦ σημερινοῦ ποταμοῦ Γκίγκεν.

Τριζοί, λαός μέ ἐλάχιστη ἱστορία.

Ὅλα τά θρακικά παραπάνω φύλα ἦταν αὐτόχθονα θρακοπελασγικά ἤ φρυγοπελασγικά φύλα. Μερικά ἀπό τά φύλα αὐτά θεωροῦνταν μακεδονικά, ἐλάχιστα δέ ὡς ἀνήκοντα στήν ἰλλυρική φυλή.

ΜΕΓΑΛΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΘΡΑΚΙΩΤΩΝ

Μάρωνας, ἦταν γιός τοῦ ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνα, στόν Ἴσμαρο, Εὐάνθου. Χάρισε ἐξαίρετο κρασί στόν Ὀδυσσέα, μέ τό ὁποῖο αὐτός μέθυσε τόν Κύκλωπα (Ὀδύσ., σ. 157). Μερικές φορές ἐμφανίζεται ὡς γιός τοῦ Βάκχου. Ὁ Μάρωνας θεωρεῖται ὅτι ἦταν ἀκόλουθος τοῦ Ὀσίριδος, μέ τόν ὁποῖο ἐταυτίζετο ὁ Διόνυσος. Ἵδρυσε τήν πόλη Μαρώνεια, ὅπου ἐλατρεύετο. Ἐλατρεύετο ἐπίσης καί στή Σαμοθράκη. Στήν περιοχή τῆς Μαρώνειας

ζοῦσαν οἱ Κίκονες (θρακικό φύλο). Μερικοί ταυτίζουν τή Μαρώνεια μέ τήν πόλη Ἴσμαρο. Ὁ Στράβων ὅμως (στό Ζ 331, ἀπ. 44) ξεχωρίζει καί ὀνομάζει τρεῖς πόλεις, τήν Ξάνθεια, τή Μαρώνεια καί τήν Ἴσμαρο.

Διομήδης. Ἡ μυθολογία μᾶς παραδίδει τό Διομήδη σάν βασιλιά τῶν Βιστόνων, οἱ ὁποῖοι ζοῦσαν περί τή Βιστονίδα λίμνη. Ὀνομαστός ἦταν ὁ Διομήδης γιά τά ἀνθρωποφάγα ἄλογά του. Λέει ὁ μύθος ὅτι τόν ἐφόνευσε ὁ Ἡρακλῆς. Τά ἄλογα ἦταν τέσσερα· ὁ Ποδάρκης, ὁ Ξάνθος, ὁ Λάμπος καί ὁ Δεινός. Ἦταν δεμένα μέ σιδερένιες ἁλυσίδες καί ἔτρωγαν σέ χάλκινα παχνιά. Ὅμως, βέβαια, δέν εἶναι παραδεκτό ὅτι ὑπάρχουν ἄλογα τά ὁποῖα νά τρῶνε ἀνθρώπους. Ὁ μύθος ἔχει συμβολική σημασία, ὅτι δηλαδή τά ἀνθρωποφάγα ἄλογα σήμαιναν τίς μεγάλες τρικυμίες πού ξέσπαγαν στίς ταραγμένες ἀκτές τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, ὁ δέ Ἡρακλῆς πού τά σκότωσε, ἔχει τή σημασία τοῦ ζωοδότη ἥλιου, ὁ ὁποῖος μέ τή δύναμή του κατά τήν ἐμφάνισή του, κατόρθωνε νά δαμάζει αὐτές τίς μεγάλες τρικυμίες. Ὑπάρχει καί ἄλλη σημασία, τήν ὁποία παρουσιάζει ὁ Παλαίφυτος στό σύγγραμμά του «Περί ἀπίστων». Κατ' αὐτόν ὁ Διομήδης ξόδευε ἀφειδῶς γιά τούς ἵππους του, μέ ἀποτέλεσμα νά σπαταλήσει ὁλόκληρη τήν περιουσία του, ἐξ οὗ καί ὁ μύθος ὅτι καταφαγώθηκε ἀπό τούς ἵππους του.

Κισσέας, ἦταν πατέρας τῆς Ἑκάβης, γυναίκας τοῦ Πριάμου τῆς Τροίας καί τῆς Θεανώς, πού παντρεύτηκε τόν Ἀντίνορα. Τίς πληροφορίες ἔχουμε ἀπό τό δράμα τοῦ Εὐριπίδη «Ἀρχέλαος».

Οἴαγρος, ἦταν πατέρας τοῦ Ὀρφέα καί τῆς Μούσας Καλλιόπης καί γιός κατ' ἄλλους τοῦ Ἄρη καί κατ' ἄλλους τοῦ Θάροπος. Ὁ Ὀρφέας ὀνομαζόταν καί Οἰαγρίδης (Εὐριπίδου, «Κύκλωψ», 141). Θεωρεῖται ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Θράκης. Σύζυγος τοῦ Οἰάγρου ἀναφέρεται μία ἀπό τίς Μοῦσες, Καλλιόπη, Πολύμνια καί Κλειώ.

Ρῆσος, ἦταν βασιλιάς τῶν Θρακῶν. Σύμμαχος τοῦ Πριάμου. Φονεύθηκε κατά τό τελευταῖο ἔτος τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἀπό τό Διομήδη καί τόν Ὀδυσσέα. Γιός τοῦ Στρυμόνα καί τῆς Μούσας Καλλιόπης ἤ Εὐτέρπης. Στήν Τροία πῆγε μέ τά κάτασπρα ἄλογά του, τό τελευταῖο ἔτος τοῦ πολέμου. Σύμφωνα μέ μερικές διηγήσεις ὑπῆρχε χρησμός ὅτι ἄν τά ἄλογα ἔτρωγαν χόρτα τῆς τρωϊκῆς πεδιάδας δέν θά κυριεύετο ἡ Τροία ἀπό τούς Ἕλληνες. Ὁ Εὐριπίδης, στήν ὁμώνυμη τραγωδία, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ρῆσος ἔφτασε στήν Τροία τόν τελευταῖο χρόνο ἐπειδή πολεμοῦσε μέ τούς Σκύθες.

Πολυμήστωρ ἤ *Πολυμνήστωρ*, ἦταν βασιλιάς τῆς Θράκης (ἑνός θρακικοῦ φύλου), σύζυγος τῆς Ἰλιόνης, θυγατέρας τοῦ Πριάμου. Ὁ Πρίαμος ἔστειλε τό γιό του Πολύδωρο στόν Πολυμνήστορα νά ζητήσει βοήθεια ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Πολυμνήστορας ὅμως, πού ἔμαθε ἐν τῷ μεταξύ τήν ἅλωση τῆς Τροίας, συμμάχησε μέ τούς Ἕλληνες, σκότωσε τόν Πολύδωρο καί ἔριξε τό πτῶμα του στή θάλασσα. Ἀργότερα, ὅταν ἡ Ἑκάβη

βρῆκε τό πτῶμα του γιοῦ της (ὅταν ἦταν αἰχμάλωτη τῶν Ἑλλήνων στήν παραλία τῆς Θράκης), μέ δόλο τύφλωσε τόν ἴδιο τόν Πολυμνήστορα καί σκότωσε τά δυό παιδιά του.

Πεῖρος - Ρῆγμος. Ὁ Πεῖρος ἦταν βασιλιάς τῶν Θρακῶν καί σύμμαχος τῶν Τρώων. Γιός τοῦ Ἰμβράσου, βασιλιᾶ τῆς Αἴνου. *Βάλε δὲ Θρηκῶν ἀνδρῶν ἀγὸς ἀνδρῶν Πείροος Ἰμβρασιάδης, ὃς ἀρ' Αἰνόθεν εἰληλούθεις*. Τόν Πείροον, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ὅμηρος, τόν σκότωσε ὁ Θόας ὁ Αἰτωλός. Ὁ γιός τοῦ Πείροος, ὁ Ρῆγμος, πῆγε καί αὐτός στήν Τροία, ὅπου σκοτώθηκε ἀπό τόν ἴδιο τόν Ἀχιλλέα.

Τεγύριος, εἶναι μυθικός βασιλιάς τῆς Θράκης. Ὁ Τεγύριος δέχτηκε καί φιλοξένησε τόν Εὔμολπο καί τό γιό του Ἴσμαρο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἀπολλόδωρος (III 15,4). Ὅταν ὅμως ὁ Εὔμολπος ἄρχισε νά ἀντιπολιτεύεται τόν Τεγύριο, ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τή Θράκη καί νά ἐγκαταλείψει στόν Τεγύριο τόν Ἴσμαρο. Τελικά οἱ δυό ἄνδρες συμφιλιώθηκαν καί ὁ Εὔμολπος παντρεύτηκε τή θυγατέρα τοῦ Τεγύριου καί ἔγινε διάδοχός του.

Τηρέας, γιός τοῦ Ἄρη καί τῆς νύμφης Βιστονίδας. Βοήθησε τό βασιλιά τῶν Ἀθηνῶν Πανδιόνα κατά τοῦ βασιλιᾶ τῶν Θηβῶν Λαμβδάκου καί πῆρε τήν κόρη αὐτοῦ Πρόκνη γιά σύζυγο, ἀπ' αὐτήν ἀπόκτησε γιό πού τόν ὀνόμασε Ἴτυν. Αὐτόν ἔσφαξε ἡ μητέρα του καί μέ τίς σάρκες του ἔφτιαξε φαγητό γιά τόν Τηρέα, γιατί τήν ἀπάτησε μέ τήν ἀδελφή της Φιλομήλα. Ὁ Τηρέας τό ἀντιλήφτηκε καί μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν μεταμόρφωσε τήν Πρόκνη σέ ἀηδόνα, τή Φιλομήλα σέ χελιδόνα καί αὐτός μεταμορφώθηκε σέ ἔποπα (τσαλαπετεινό). Ὁ μύθος χρησιμοποιήθηκε ἀπό τούς ἀρχαίους τραγικούς (Ὅμηρος Τ 5, 18, Παυσανίας Α 41, 8, Θουκυδίδης Β 29, Ἀνακρέοντας 10).

Εὔμολπος, εἶναι γενάρχης τοῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν, τό ὁποῖο ἦτο ἐπιφανέστατο γένος τῆς Ἐλευσίνας καί γενικότερα τῆς Ἀττικῆς. Τό ὄνομα του συμβολίζει τήν εἰκόνα τῆς ἁρμονικῆς φύσης. Κατά τήν παράδοση ὁ Εὔμολπος δίδαξε στό Μίδα τή λατρεία τῆς Δήμητρας καί στόν Ἡρακλῆ τή μουσική. Θεωρεῖτο σάν ὁ κήρυξ τῶν κυρήκων καί ὁ κρόκων τῶν κροκονιδῶν. Ἦταν γιός τοῦ Μουσαίου ἤ τοῦ Ποσειδώνα καί τῆς νύμφης Χιόνος. Μικρός ἀκόμη ρίχτηκε ἀπό τή μητέρα του στή θάλασσα, ὁ Ποσειδώνας ὅμως τόν ἔσωσε καί τόν ὁδήγησε στήν Αἰθιοπία, στή νύμφη Ἀμφιτρήτη. Ὅταν μεγάλωσε πῆγε μαζί μέ τό γιό του Ἴσμαρο στό βασιλιά τῆς Θράκης Τεγύριο. Ἐπειδή ὅμως ἄρχισε νά ἐπιβουλεύεται τόν Τεγύριο, ἄφησε τό γιό του, τόν Ἴσμαρο καί πῆγε στήν Ἐλευσίνα. Ὅταν πέθανε ὁ Ἴσμαρος ξαναγύρισε στή Θράκη καί παντρεύτηκε τήν κόρη τοῦ Τεγύριου (Ἀπολλόδωρος III 15, 4). Στόν Εὔμολπο ἀποδίδεται ἡ καλλιέργεια διάφορων δένδρων καί τῆς ἀμπέλου, καθώς καί πολλές μεταρρυθμίσεις στά Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Παυσανίας ἔγραψε γιά τόν Εὔμολπο: *οὕτως ἔχει τὰ ἔπη*, (Παυσ. Χ 5, 6).

Θάμυρις, ἦταν μυθικός ἀοιδός τῆς Θράκης. Κατ' ἀρχάς ἦταν ἀοιδός στά ἀνάκτορα τῆς Οἰχαλίας, τοῦ Εὐρύτου. Γιός τοῦ Φιλάμμωνα καί τῆς Μούσας Ἀγριόπης. Ὁ Παυσανίας (IV 33,3) μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐγεννήθη στό κράτος τῶν Ὀδρυσῶν Θρακῶν, ὅπου κατέφυγε ἡ μητέρα του, πού ἐκδιώχθηκε ἀπό τό Φιλάμμωνα. Ὁ Στράβων δίδει μία πληροφορία ὅτι βασίλεψε στόν Ἄθωνα (Στράβων VII 331,35). Ἡ παράδοση λέει ὅτι ὁ Θάμυρις ὑπερηφανεύτηκε γιά τή νίκη του σέ μουσικούς ἀγῶνες στούς Δελφούς καί διέδωσε ὅτι ἀκόμη καί τίς Μοῦσες θά μποροῦσε νά νικήσει. Αὐτές ὅμως ἐκδικούμενες, τόν τύφλωσαν, ὅταν τόν συνάντησαν στό Δώριο τῆς Μεσσηνίας (Ἰλιάδα Β 594). Φέρεται σάν ὁ πρῶτος παιδεραστής πού ἀναφέρει ἡ ἱστορία, μέ τό γιό τοῦ Ὀρφέα, τόν Ὑάκινθο. Ἕνας ποταμός τῆς Μεσσηνίας ὀνομάστηκε Βαλύρας, ἐπειδή μετά τήν τύφλωσή του ἔριξε ἐκεῖ ὁ Θάμυρις τή λύρα του. Ὁ Παυσανίας (IV 33,7) ἀναφέρει ὅτι ὁ Θάμυρις τυφλώθηκε ἀπό ἀσθένεια, ὅπως καί ὁ Ὅμηρος. Θεωρεῖται ὁ ἱδρυτής τοῦ «δωρίου» μέλους. Ὁ Θάμυρις φέρεται ὡς ὁ προσθέσας δύο χορδές στήν κιθάρα. Οἱ ὕμνοι του ἔμειναν παροιμιώδεις σ' ὅλη τήν ἀρχαιότητα. Ὁ Πλάτωνας μᾶς γράφει: *Οὔδ' ἐν αὐλήσει ... δεινὸς ἐστὶ ἐξηγεῖσθαι ἢ περὶ Θαμύρα ἢ περὶ Ὀρφέως ἢ περὶ Φημίου*, (Ἰων. VI).

Τό ὄνομά του στήν ἀρχαιότητα ἔγινε θρύλος ὄχι μόνο ὡς ἀοιδοῦ καί ὡς μάντη ἀλλά καί ὡς ἀρχιερέα μέ κληρονομικά δικαιώματα τῶν ἀπογόνων του.

Φιλάμμων, θεωρεῖται σάν πατέρας τοῦ Θάμυρη. Ἦταν ἐπίσης γιός τοῦ Ἀπόλλωνα καί τῆς Ἀγριόπης. Κατά τόν Παυσανία (Ζ 33, 37,3) ὀνομαζόταν Ὀδρύσης ἤ Θράξ. Ἦταν διάσημος κιθαριστής καί ἔζησε τήν περίοδο τῆς Ἀργοναυτικῆς ἐκστρατείας. Ὁ Φερεκύδης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Φιλάμμωνας καί ὄχι ὁ Ὀρφέας συνόδεψε τούς ἀργοναῦτες. Ἦταν εἰσηγητής τῶν χορῶν τῶν Παρθένων στούς Δελφούς.

Μουσαῖος, ἦταν μυθικός ἀοιδός καί ποιητής σύγχρονος τοῦ Ὀρφέα· γιός τοῦ Ἀντιφήμου ἤ τοῦ Εὐμόλπου καί τῆς Σελήνης. «Ὀρφέος καί Μουσαίου ἱστορία» (Φωτ. βιβλ. 80, 61α, 29) τοῦ Ἡροδότου. Θεωρεῖται ἀκόμη καί ἥρωας καί ἀοιδός τῆς Ἀττικῆς. Στό δράμα «Ρῆσος» (965) οἱ Μοῦσες προσφωνοῦν αὐτόν *σεμνὸν πολίτην τῆς Ἀθηνᾶς*. Ὁ ἀρχαιολόγος Ἄντρους θεωρεῖ τόν Μουσαῖο σάν γιό τοῦ Εὐμόλπου. Ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ἡμίστιχο τοῦ Μουσαίου: *Βροτοῖς ἥδιστον ἀείδειν*. Ὁ Παυσανίας διέσωσε χρησμό τοῦ Μουσαίου γιά τήν ἥττα τῶν Ἀθηναίων στούς Αἰγός Ποταμούς, πού ἔκρινε τόν Πελοποννησιακό πόλεμο. Στό Μουσαῖο τέλος, ἀποδίδονται τά ἔργα «Εὔμολπος», «Ἐξακέσεις νόσων», «Τιτανομαχία», «Χρησμοί», «Σφαῖρα», «Παραλύσεις τελειαί καί καθαρμοί».

Ὀρφέας. Ἔχω γράψει λίγα λόγια στό κεφάλαιο τῶν ἠθῶν καί ἐθίμων. Θέλω ὅμως νά ἀναφέρω λεπτομερέστερα τίς σχετικές πληροφορίες πού ἀφοροῦν τό μεγάλο αὐτόν ἀοιδό. Ὁ Ὀρφέας θεωρεῖται σάν ὁ ἱδρυτής τοῦ

ὀρφισμοῦ, πού ἀποτέλεσε ὅλη τή ποιητική ἤ φιλοσοφική λογοτεχνία καί πού σχετίζεται μέ τό πρόσωπο τοῦ Ὀρφέα. Ὁ ὀρφισμός κράτησε ἀπό τίς ἀρχές τοῦ 6ου π.Χ. αἰώνα μέχρι τό τέλος τῶν εἰδωλολατρικῶν χρόνων. Εἶχε σκοπό νά διαμορφώσει ζητήματα ἠθικῆς, καθώς καί τήν ἀντίληψη περί τῆς μέλλουσας ζωῆς. Περιλάμβανε τά ὀρφικά ποιήματα, λείψανα θεολογικῶν ποιημάτων, (Τιτανογραφία, Θεογονία, διάφορους ὕμνους, Ἀργοναυτικά, Λιθικά, ποιήματα τοῦ 4ου π.Χ. αἰώνα κ.ἄ.).

Ὅλα τά δόγματα καί τά μυστήρια τοῦ ὀρφισμοῦ ἀναπτύχθησαν σέ μιά ἐποχή, πού ὑπῆρχε μεγάλος ἀνταγωνισμός τῆς ἡλιακῆς θρησκείας μέ τόν Ἀπόλλωνα, τῆς θρησκείας τῶν μουσῶν καί θεαινῶν μέ τίς θελτικές καί τρομέρες δυνάμεις τους. Οἱ ὀρφικοί εἶχαν μία πανθεϊστική ἀντίληψη τοῦ κόσμου. Ὁ μύθος τοῦ Ἔρωτα καί τοῦ Χρόνου, συμβόλιζε ὁλόκληρη τήν ὀρφική διδασκαλία καί ἐπηρέασε πολύ τούς νεοπυθαγορίους καί τούς νεοπλατωνικούς. Ὁ ὀρφισμός δίδασκε τή θεία φύση τῆς ψυχῆς καί πίστευε ὅτι ὁ θάνατος ἦταν μιά ἀπελευθέρωση αὐτῆς, τελούμενη μέ διαδοχικές μετεμψυχώσεις. Στήριζε τήν αἰωνιότητα στό βίο πού διῆγε ὁ ἄνθρωπος ἐπί τῆς γῆς καί ὑποστήριζε τήν ἀνάγκη ἀσκήσεως. Εἰσήγαγε τελετές καθαρμοῦ, τά μυστήρια καί τήν ὠμοφαγία καί ὑποσχόταν τήν αἰώνια εὐδαιμονία. Εἶναι ὁ ὀρφισμός ὁ πρόδρομος τοῦ πυθαγορισμοῦ.

Ὁ μυθικός αὐτός ἥρωας ἦταν Θράκας τήν καταγωγή καί εἶχε πατέρα τόν Οἴαγρο καί μητέρα τή μούσα Καλλιόπη. Ὁ Ὀρφέας εἶχε μελωδική φωνή μέ ὑπεράνθρωπο θέλγητρο. Εἶχε τέτοια μαγεία, πού ὅταν μιλοῦσε θεωροῦνταν θεόπνευστος. Σέ μικρή ἡλικία ὁ Ὀρφέας, μετέβη στή Σαμοθράκη καί ἀπ' ἐκεῖ στήν Αἴγυπτο, ὅπου μυήθηκε στά μυστήρια τῆς Θέμιδος. Μετά 20 περίπου χρόνια ξαναγύρισε στή Θράκη, ὅπου ἔγινε δεκτός μέ ἐνθουσιασμό ἀπό τούς ἱερεῖς τοῦ ἥλιου. Διέπλασε τή λατρεία τοῦ Βάκχου καί δάμασε τίς Βακχίδες. Καθιέρωσε τή λατρεία τοῦ Διός στή Θράκη καί τή λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνα στούς Δελφούς. Ὁ Ὁράτιος λέγει γιά τόν Ὀρφέα, ὅτι ὑπῆρξε ὁ διερμηνέας τῶν θεῶν. Ὁ Ὀρφέας πιστεύεται ὅτι τελειοποίησε τή λύρα καί πρόσθεσε τήν ὑπάτη καί τήν παραϋπάτη χορδή. Ὁ Πίνδαρος πιστεύει, ὅτι ὁ Ὀρφέας ἦταν ἀοιδός, ἱερέας καί μάντης, πατέρας ὅλων τῶν ἀοιδῶν. Οἱ ἀρχαῖοι ποιητές Πίνδαρος, Αἰσχύλος, Βιργίλιος καί αὐτός ὁ Ἀριστοφάνης ὕμνησαν τή δύναμη τῆς λύρας τοῦ Ὀρφέα. Ἡ λαϊκή μούσα ἔπλασε τό μύθο τῆς Ευρυδίκης. Ἔλαβε μέρος στήν Ἀργοναυτική ἐκστρατεία καί βοήθησε μέ τή μουσική του τήν αἴσια ἔκβασή της.

Μετά τήν καταστροφή τῆς Κολχίδας, γύρισε στή Θράκη καί ἐπέδρασε ἐντονότατα στά ἄγρια ἤθη καί ἔθιμα τοῦ θρακικοῦ λαοῦ. Συνέθεσε ὕμνους καί προσευχές. Ἔγινε συγχρόνως ποντίφικας καί βασιλιάς. Ὁ Ὀρφέας τελικά θεωρήθηκε μέγας εὐεργέτης τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὁ δέ Παυσανίας πού ἔζησε τήν ἐποχή τοῦ Ἀρριανοῦ καί τῶν Ἀντωνίνων θεωρεῖ τόν Ὀρφέα

σάν τόν μέγιστο πάντων τῶν θνητῶν.

Εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο, ὅτι ὁ Ὀρφέας μέ τή μουσική, τήν ποίηση καί τίς θεῖες ἐμπνεύσεις του, ἐπέδρασε βαθύτατα στή δημιουργία τοῦ μετέπειτα θεϊκοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου. Φαίνεται ὅτι ὁ Ὀρφέας ἀκολούθησε τήν τύχη τοῦ ἄλλου μεγάλου ὑπηρέτη τῆς ἀνθρωπότητας, τοῦ Προμηθέα. Κατά μία ἐκδοχή, πού μᾶς παραδίδει ὁ Αἰσχύλος, ἐξεγέρθηκαν ἐναντίον του οἱ Βασσαρίδες καί τόν σκότωσαν ἐπειδή ἐξυμνοῦσε τόν Ἥλιο-Ἀπόλλωνα. Ὁ Παυσανίας μᾶς παρουσιάζει μία ἄλλη ἐκδοχή κατά τήν ὁποία κατακεραυνώθηκε ἀπό τό Δία, γιατί μετέδωσε στούς ἀνθρώπους τά μυστήρια τῶν θεῶν. Κατά τόν Βιργίλιο οἱ Βακχίδες κόψανε τό κεφάλι του καί τό πέταξαν στόν Ἕβρο, ὅπου ξεψύχισε ἔχοντας στά χείλη του τό ὄνομα τῆς Εὐρυδίκης.

Πολλοί ἄλλοι θρύλοι κυκλοφόρησαν γιά τό ὄνομα τοῦ μεγάλου πράγματι τέκνου τῆς Θράκης. Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρώμης Ἀλέξανδρος Σεβῆρος εἶχε τοποθετήσει σ' ἕνα ναΐσκο μαζί τίς εἰκόνες τοῦ Ἀπόλλωνα, τοῦ Τιτάνεως, τοῦ Ἰησοῦ καί τήν εἰκόνα τοῦ Ὀρφέα. Γενικά μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἀνιχνεύοντας τόν ὀρφισμό βρίσκουμε στοιχεῖα κοινά μέ τήν ἰουδαϊκή θρησκεία, τή βουδιστική θρησκεία καί τή χριστιανική θρησκεία. Ὅλα τά μυθικο-θεολογικοῦ χαρακτήρα ἔργα τοῦ Ὀρφέα, πού πραγματεύονται τήν καταγωγή τῶν θεῶν, τήν ἀρχή τοῦ κόσμου καθώς καί διάφοροι χρησμοί του, πού ἀποτελοῦν τό σύνολο τῶν ὀρφικῶν μυστηρίων, ἀποδίδονται σέ κάποιο μυθικό Ὀρφέα, ἱδρυτή κάποιας μυστικῆς διδασκαλίας περί τήν λατρείαν τοῦ Διόνυσου τοῦ Ζαγρέως.

Στόν Ὀρφέα ἀποδίδονται καί τά ὀρφικά λεγόμενα ποιήματα. Εἶναι ὅμως αὐτά μεταγενέστερα τῶν προχριστιανικῶν καί χριστιανικῶν χρόνων: α) *Τά Ἀργοναυτικά*, πού ἔχουν σάν θέμα τήν Ἀργοναυτική ἐκστρατεία· β) *88 ὕμνους*, πού γράφηκαν πιθανῶς κατά τούς βυζαντινούς χρόνους· γ) *Τά Λιθικά*, πού γράφηκαν τόν 4ο μ.Χ. αἰώνα καί ἀποτελοῦνται ἀπό 768 στίχους καί δ) διάφορα ἀποσπάσματα, 56 τόν ἀριθμό. Στό μουσεῖο τῆς Βοστώνης ὑπάρχει παράσταση-ἀγγειογραφεία, πού τόν παριστάνει μέ θρακική αἰσθήτα καί θρακικό καπέλο. Ὁ περίφημος ζωγράφος Πολύγνωτος παρέστησε τόν Ὀρφέα μέ καθαρά ἑλληνική μορφή, περί τά τέλη τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, στήν *Νεκυΐαν τοῦ Ὀδυσσέως*, στή λέσχη τῶν Κνιδίων, στούς Δελφούς. Στό μουσεῖο τῆς Νάπολης, στήν Ἰταλία, ὑπάρχει περίφημο ἀνάγλυφο τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα, πού ἀπεικονίζει τόν Ὀρφέα ἐπαναφέροντα τήν Εὐρυδίκη ἀπό τόν Ἅδη. Ὅλα τά σωζόμενα ἔργα, δηλαδή ἀνάγλυφα καί πίνακες εἶναι ἀπό τό 2ο μέχρι τόν 4ο αἰώνα π.Χ.

Γ'. ΚΑΒΕΙΡΙΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ

Ἕνας πραγματικός θρύλος καλύπτει τούς Καβείρους καί τά καβείρια

μυστήρια. Εἶχαν ἀναπτυχθεῖ στή Σαμοθράκη, ἕνα νησί ἀπέναντι ἀπό τήν Ἀλεξανδρούπολη, πού ὁ ὀρεινός του ὄγκος μέ τό ὕψος τῶν 1800 μ. τοῦ ψηλότερου βουνοῦ δεσπόζει τοῦ θαλάσσιου δρόμου πρός τά Δαρδανέλια. Γιά τή Σαμοθράκη, ὅπου γίνονταν τά καβείρια μυστήρια, ὁ Ὅμηρος μᾶς λέει: «Σεπτή ἡ ἁγιοτάτη Σαμοθράκη, ὅπου τελετές, πού προκαλοῦν ρῖγος τρόμου γίνονται γιά χάρη τῶν θεῶν, οἱ ὁποῖες τελετές, εἶναι ἀπόρρητες στούς κοινούς θνητούς».

Οἱ θεοί τῶν καβειρίων μυστηρίων ἦταν ἡ «μεγάλη μητέρα» προφανῶς ἡ γῆ, πού τήν ὀνόμαζαν «Ἄξίερος» καί ὁ σύζυγός της «Καδμίλος» θεός τῆς γονιμότητας. Ἄλλοι τούς παραλλήλιζαν μέ τούς Διόσκουρους κι' ἄλλοι μέ τή Δήμητρα.

Τί γινόταν στά καβείρια μυστήρια δέν ξέρουμε, γιατί ὑπῆρχε ἀπόλυτη μυστικότητα. Ὁ Πλούταρχος, ὁ Ἡρόδοτος, καθώς καί ὁ ἀρχαιολόγος Λόμπεϋ ὁμολογοῦν ἀδυναμία γιά τό ζήτημα αὐτό. Ἐκεῖνο πού ξέρουμε εἶναι ὅτι τά καβείρια μυστήρια εἶχαν «πανανθρώπινο χαρακτήρα». Εἶναι τρόπον τινά ὁ πρόδρομος τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας.

Βασικός σκοπός τῶν μυστηρίων ἦταν ἡ ἠθικοποίηση τῶν ἀτόμων, πού συμμετεῖχαν καί ἡ βασική καί ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἦταν ἡ «ἐξομολόγηση». Ἐπακολουθοῦσε ἡ μύηση καί ὁ «θρονισμός». Ὕστερα ὁ μυημένος πιά στά καβείρια μυστήρια ἔμπαινε στόν ἱερό ναό, πού ἔφερε τήν ἐπιγραφή, *Ἀμύητον μὴ εἰσιέναι*, πού ἀποκαλύφτηκε ἀπό τήν ἀρχαιολογική σκαπάνη. Πιθανόν οἱ τελετές τῆς μύησης νά γίνονταν τόν μήνα Ἰούλιο στή θέση ὅπου σήμερα βρίσκεται τό ἐκκλησάκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἡ θρησκεία τῶν Καβείρων διαδόθηκε γρήγορα καί στ' ἄλλα νησιά καθώς καί σ' ὅλη τήν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀριστοφάνης ἀναφέρεται στό ἔργο του «Εἰρήνη» στά καβείρια μυστήρια. Ὁ Πυθαγόρας, ὁ Ρωμαῖος φιλόσοφος Οὐάρων καί ὁ πεθερός τοῦ Ἰουλίου Καίσαρα Πείσων φέρονται μυημένοι στά καβείρια μυστήρια. Ὁ Περσέας, ὁ τελευταῖος βασιλιάς τῆς Μακεδονίας, τό 168 π.Χ. κυνηγημένος ἀπό τό Ρωμαῖο στρατηγό Παῦλο-Αἰμίλιο, κατέφυγε «ἱκέτης» στό νησί τῆς Σαμοθράκης.

Ἡ βασίλισσα τῆς Αἰγύπτου Ἀρσινόη ἔκτισε καί ἀφιέρωσε στούς Καβείρους, μεταξύ 289-281 π.Χ. κυκλικό οἰκοδόμημα, τή μεγαλύτερη γνωστή «θόλο» τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Στή Σαμοθράκη κατέφυγε καί ὁ Πτολεμαῖος ὁ Στ', ὁ Φιλομήτωρ, ὅταν νικήθηκε ἀπό τόν Ἀντίοχο. Ἔκτισαν μάλιστα μαζί μέ τή μητέρα του Βερενίκη, μεγαλόπρεπο κτίριο. Ὁ ἱερός αὐτός χῶρος τῆς Σαμοθράκης εἶναι σέ εἰδυλλιακή τοποθεσία καί ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπό τήν καταστροφική μανία τῶν σεισμῶν, εἶναι μερικοί κατάλευκοι κίονες ἀπό θασιώτικο μάρμαρο. Μποροῦμε νά θαυμάσουμε ἀκόμα τό θέατρο, τό ἀνάκτορο, τό τέμενος, τό Ἀρσινόειο, τήν κρήνη τῆς Νίκης. Ἡ

σκέψη τοῦ ἐπισκέπτη ἀντικρύζοντας τά ἐρείπια τῆς πανάρχαιης θρησκείας τῶν Καβείρων, ἀναρωτιέται γιά τήν ἀνάγκη θεοποίησης τοῦ ἀνεξήγητου καί ἀδιανόητου γιά τήν ἀνθρώπινη δυνατότητα.

Πλάθει μύθους ὁ ἄνθρωπος, δημιουργεῖ καί ἐξανθρωπίζει τούς θεούς του γιά μία ἐσώτερη ἀνάγκη, πού ὁδηγεῖ τά βήματά του στή βελτίωση τοῦ κοινωνικοῦ βίου, στήν ἠθικοποίηση τῆς ἀνθρωπότητας καί στήν ἀναζήτηση τῆς γνώσης, πού θά ἱκανοποιήσει τίς φλογερές ἀναζητήσεις γιά τό ἄγνωστο. Τό πόσο μποροῦμε ὅμως νά ἐλπίζουμε, ἀντικατοπτρίζεται κάθε φορά στό σκεπτικισμό μας.

V

Α'. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Ἡ Θράκη κατακτήθηκε ὡς γνωστόν ἀπό τούς Ὀθωμανούς τό 1353. Εἰδικότερα ἡ Κομοτηνή κυριεύτηκε τό 1361 ἀπό τόν ἐξωμότη, ἑλληνικῆς καταγωγῆς, στρατηγό Ἐβρενόζ. Ἡ ὀθωμανική κατοχή κράτησε μέχρι τό 1912, ὁπότε ὁλόκληρη σχεδόν ἡ Θράκη καταλήφθηκε ἀπό τή Βουλγαρία.

Θά ἐπιχειρήσω μιά μικρή περιγραφή στά σπουδαιότερα ἱστορικά γεγονότα πού προηγήθηκαν τῆς τελικῆς ἀπελευθέρωσης τῆς πολύπαθης αὐτῆς περιοχῆς.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Μποροῦμε νά ἰσχυριστοῦμε πώς τό Ἀνατολικό ζήτημα ἄρχισε μετά τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης εἰρήνης τοῦ Κιουτσούκ-Καϊναρτζῆ, πού ἔκλεισε τόν πόλεμο μεταξύ Ρωσίας καί Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀποτέλεσε τό Ἀνατολικό ζήτημα τό σύνολο τῶν διπλωματικῶν καί στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν γιά τή διανομή τῶν ἐδαφῶν τῆς καταρρέουσας Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Οἱ τσάροι ἐποφθαλμιοῦσαν τήν Κωνσταντινούπολη, οἱ Γερμανοί καί οἱ Αὐστριακοί εἶχαν σοβαρές βλέψεις γιά τά ἐδάφη τῶν Βαλκανίων καί ἡ Ἀγγλία προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νά ἐμποδίσει τή διείσδυση τῶν ξένων δυνάμεων στή Μεσόγειο.

Τά σπουδαιότερα πολεμικά γεγονότα στά πλαίσια τῶν παραπάνω πολεμικῶν ἐνεργειῶν εἶναι οἱ Τουρκοαιγυπτιακοί πόλεμοι τοῦ 1833 καί τοῦ 1840, ὁ πόλεμος τῆς Κριμαίας τό 1854, καί ὁ Ρωσοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1877-1878, στόν ὁποῖο νικήθηκε ἡ Τουρκία ἀπό τή Ρωσία. Ἔτσι κατάφεραν νά σταματήσουν τή διανομή τῆς καταρρέουσας Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας γιά περισσότερα ἀπό 150 χρόνια.

Στή δίνη τῶν διχογνωμιῶν καί στήν πάλη τῶν συμφερόντων τῶν εὐρω-

παϊκῶν δυνάμεων διεξήχθηκε μία σοβαρότατη προσπάθεια τῶν διπλωματικῶν καί προξενικῶν ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδας, γιά τήν ὑποστήριξη τῶν δίκαιων ἑλληνικῶν διεκδικήσεων. Γιά τή γνώση τῆς κίνησης τῶν ἐθνογραφικῶν δεδομένων τῆς ἐποχῆς κρίνουμε σκόπιμο νά ἀναφέρουμε τήν ἐκτύπωση τεσσάρων τέτοιων ἐθνογραφικῶν χαρτῶν.

1. Τήν ἐθνολογική μελέτη τοῦ Γερμανοῦ Kiepert, τό 1877 στό Βερολίνο, μέ ἐθνολογικό χάρτη, ὁ ὁποῖος ἐξυπηρετοῦσε τήν πανσλαβική ἰδέα. Ἦταν φιλική πολιτική γιά τόν Βίσμαρκ καί ἐνίσχυε τή Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

2. Τήν ἴδια χρονιά, ὁ καθηγητής στή Γαλλική Σχολή τοῦ Γαλατᾶ, στήν Κωνσταντινούπολη, τύπωσε χάρτη μέ κείμενο 56 σελίδων, μέ τήν ἐπωνυμία «Ἐθνολογικός Χάρτης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καί ὑπολογισμός τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας», μέ βάση τίς φορολογικές δηλώσεις. Μεγάλος ἀριθμός τῶν φτωχῶν κατοίκων δέν περιελήφθηκε. Γιά τή Θράκη, ἐκτός ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη λογαριάζει Ἕλληνες 632.000, Βουλγάρους 312.000. Τό σύνολο τῶν Ἑλλήνων πού κατοικοῦσαν τό ὀθωμανικό κράτος τό ἀνέβασε σέ 3.700.000.

3. Ὁ ἀρχιτέκτονας γιά τούς σιδηροδρόμους στήν Εὐρωπαϊκή Τουρκία J. Biankoni ἐξέδωσε ἐθνογραφικό χάρτη στό Παρίσι, περί τό 1876, πού παρουσιάζει ὅτι στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία κατοικοῦσαν 3.000.000 καθαρόαιμοι Ἕλληνες, 630.000 Ἑλληνοαρβανίτες καί 70.000 Ἑλληνόβλαχοι. Γιά τή Θράκη γράφει ὅτι κατοικοῦσαν 50.000 Ἕλληνες.

4. Τό 1877 ὁ διάσημος Ἄγγλος γεωγράφος E. Stanford ἐξέδωσε συγχρόνως στό Λονδίνο καί στό Παρίσι ἐθνογραφικό χάρτη μέ κείμενο 48 σελίδων. Ὁ ἐθνογραφικός χάρτης τοῦ Stanford ἦταν πληρέστερος καί ἐξυπηρετοῦσε περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλον τίς ἐθνολογικές μας ὑποστηρίξεις. Παρουσίαζε αὐτό πού ἐπιθυμοῦσαν οἱ πατριῶτες τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία καί οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινούπολης.

Β'. ΟΙ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ 1912-1913

Ὁ πόλεμος αὐτός κηρύχτηκε μεταξύ Ἑλλάδας, Βουλγαρίας, Σερβίας καί Μαυροβουνίου κατά τῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία ἡττήθηκε καί ἀναγκάστηκε νά ἀποσυρθεῖ ἀπό τά περισσότερα ἐδάφη τῆς Εὐρώπης.

Εἶχε προηγηθεῖ ὁ Ἰταλοτουρκικός πόλεμος τοῦ 1911, στόν ὁποῖο νικήθηκε κατά κράτος ἡ Τουρκία καί ἄρχισε ἡ ἐσωτερική διάλυσή της. Τά βαλκανικά κράτη ἄρχισαν τότε νά σκέπτονται τή διεκδίκηση τῶν ἐδαφῶν τους. Ἔτσι, στίς 13 Μαρτίου τοῦ 1912, ὑπογράφηκε συνθήκη ἐπιθετικῆς συμμαχίας μεταξύ Σερβίας καί Βουλγαρίας. Σέ περίπτωση ἐπιτυχοῦς πολέμου μέ τήν Τουρκία, ἡ Βουλγαρία θά ἔπαιρνε τά ἀνατολικά τῆς Ροδόπης καί

τοῦ Στρυμόνα ἐδάφη, ἡ δέ Σερβία τά δυτικά τοῦ ὄρους Σκόρδου. Ἡ περιοχή πλάτους 60 περίπου χλμ. ἐκατέρωθεν τοῦ ποταμοῦ Ἀξιοῦ ἔμενε ἀδιαμοίραστη. Λίγο πρίν ἀπό τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης ὁ Βούλγαρος πρωθυπουργός κατ' ἀνεπίσημο τρόπο, εἰδοποίησε τόν Ἕλληνα πρωθυπουργό γιά τή συμμαχία.

Ὁ Βενιζέλος ἔσπευσε ἀμέσως, ἀλλά ἡ συμμαχία εἶχε ὑπογραφεῖ καί ἔτσι στίς 29 Μαρτίου τοῦ 1912 ὑπογραφόταν ἀμυντική μόνο συνθήκη μεταξύ τῶν τριῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Καμιά μνεία γιά τή διανομή μεταξύ τῶν τριῶν βαλκανικῶν χωρῶν. Στίς 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912 ὑπογράφηκε καί στρατιωτική συμφωνία μεταξύ τῶν τριῶν κρατῶν. Στίς 15 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912 τό Μαυροβούνιο κήρυξε τόν πόλεμο κατά τῆς Τουρκίας καί στίς 17 τοῦ ἴδιου μήνα ἀκολούθησαν ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καί ἡ Ἑλλάδα. Οἱ βαλκανικοί στρατοί κατατρόπωσαν τόν τουρκικό καί ἀπελευθέρωσαν τό μεγαλύτερο μέρος τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐδαφῶν. Ἡ Ρωσία ἀποβλέποντας στίς ρωσικές βλέψεις γιά τήν Κωνσταντινούπολη, ὑποστήριξε τή διατήρηση τῆς σουλτανικῆς κυριαρχίας τῆς Κωνσταντινούπολης, γιατί λογάριαζε, ὅτι εὐκολότερα θά τήν ἔπαιρνε ἀπό κάθε ἄλλον ἐκτός ἀπό τήν Ἑλλάδα, πού εἶναι ὁ νόμιμος κάτοχος τῆς Πόλης.

Μέ ἐνέργειες ἐξ ἄλλου τῆς Αὐστρίας ἐμποδίστηκε ἡ προέκταση τῆς Σερβίας καί ἱδρύθηκε τό ἀλβανικό κράτος, μέ βοήθεια τῆς Ἰταλίας, τό ὁποῖο προικοδοτήθηκε μέ ἀναμφισβήτητα ἑλληνικά ἐδάφη τῆς Βόρειας Ἠπείρου.

Τελικά, ὕστερα ἀπό τή δημιουργία δύο διασκέψεων, ἀποφασίστηκε νά παραχωρηθοῦν ὅλα τά ἐδάφη τά δυτικά τῆς γραμμῆς τοῦ Αἴμου-Μήδειας, καθώς καί ἡ Κρήτη στούς νικητές. Δέν καθώρισε ὅμως ἡ διάσκεψη τή διανομή τῶν ἀπελευθερωθέντων ἐδαφῶν.

Ἡ Βουλγαρία πρόβαλε κατά τρόπο προκλητικό παράλογες ἀπαιτήσεις. Ἔτσι ἡ Σερβία καί ἡ Ἑλλάδα ὑπόγραψαν, τήν 1η Ἰουνίου 1913 συμμαχία δεκαετοῦς διάρκειας. Στίς 17 Ἰουλίου 1913 ἄρχισε ὁ δεύτερος Βαλκανικός πόλεμος. Στήν ἀρχή οἱ Βούλγαροι σημείωσαν σημαντικές ἐπιτυχίες, ἀπειλήσαντες πρός στιγμήν τή Θεσσαλονίκη. Ὁ ἑλληνικός ὅμως στρατός ἀντεπιτέθηκε καί νίκησε τούς Βουλγάρους, γράφοντας τήν περίοδο αὐτή μία ἀπό τίς λαμπρότερες σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδας (Κρέσνα-Τσουμαγιά, Στρώμνιτσα-Κιλκίς). Ἐν τῷ μεταξύ καί ὁ σερβικός στρατός νίκησε καί ἄρχισε τήν καταδίωξη τῶν Βουλγάρων μαζί μέ τόν ἑλληνικό. Στό μεταξύ ἡ Ρουμανία μπῆκε στόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας κατέλαβε τή Δοβρουτσά καί βάδισε πρός τήν Σόφια. Ἐξ ἄλλου οἱ Τοῦρκοι ἀντεπιτέθηκαν στή Θράκη καί κατέλαβαν τήν Ἀδριανούπολη. Ὁ ἑλληνικός στρατός ἐλευθέρωσε τήν Ἀλεξανδρούπολη καί τό Πόρτο Λάγος. Ἡ Βουλγαρία ἔτσι ὑπόγραψε, στίς 10 Αὐγούστου τοῦ 1913, τή Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ

Ἑλλάδα πῆρε τήν Ἀνατολική Μακεδονία καί τήν Καβάλα καί ἡ Τουρκία κρατοῦσε τήν Ἀδριανούπολη. Ὁλόκληρη σχεδόν ἡ Δυτική Θράκη παραχωρήθηκε στή Βουλγαρία.

Γ΄. Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Στήν Εὐρώπη, τήν περίοδο αὐτή, ὑπῆρχαν δύο ἰσοδύναμοι συνασπισμοί. Ἡ *Ἀντάντ*, πού περιλάμβανε τήν Ἀγγλία, τή Γαλλία καί τή Ρωσία καί ἡ *Τριπλή συμμαχία* Γερμανίας, Αὐστρίας καί Ἰταλίας. Οἱ ἀντιθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καί ἡ ἀντίδραση κυρίως τῆς Αὐστρίας, στό δυνάμωμα τῆς Σερβίας, εἶχαν προωθήσει τήν εὐρωπαϊκή ὑπόθεση σέ μεγάλη ἔνταση. Ἡ δολοφονία τοῦ Ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρουγγαρίας Φραγκίσκου Φερδινάνδου, πού ἔγινε στό Σεράγεβο τῆς Σερβίας, ἀπό τό φοιτητή Γαβρίλο Πρίτσιπ στίς 28 Ἰουνίου 1914, ὄργανο τῆς ἐθνικιστικῆς σερβικῆς ὀργάνωσης «Μαύρη Χείρ», πυροδότησε τόν πόλεμο.

Ἔγιναν ἀπέλπιδες προσπάθειες ἀπό τόν Κάϊζερ καί ἀπό τό βασιλιά τῆς Ἀγγλίας Γεώργιο Ε΄ γιά νά σωθεῖ ἡ εἰρήνη. Ὁ τσάρος, πιεσθείς ἀπό τήν Γαλλία καί τήν Ἀγγλία ἔδωσε ἐντολή νά σταματήσει ἡ ἐπιστράτευση ἀλλά τά κοράκια τοῦ πολέμου κατόρθωσαν νά τή συνεχίσουν καί νά μεταπείσουν τόν τελευταῖο τσάρο Ρομανώφ. Ἔτσι, στίς 28 Ἰουλίου, ἡ Αὐστρουγγαρία κήρυξε τόν πόλεμο κατά τῆς Σερβίας. Στό Παρίσι τά κοράκια τοῦ πολέμου σκοτώνουν τόν εἰρηνόφιλο σοσιαλιστή ἡγέτη. Στίς 2 Αὐγούστου οἱ Γερμανοί παραβιάζουν τήν οὐδετερότητα τοῦ Λουξεμβούργου καί στίς 22 Αὐγούστου τοῦ Βελγίου. Ὁλόκληρη πιά ἡ Εὐρώπη εἶχε ἀρχίσει νά χορεύει τό χορό τοῦ θανάτου καί τῆς καταστροφῆς, πού στήν περίπτωση αὐτή ὀνομάστηκε Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Τραγική μορφή τοῦ πολέμου ἀποτέλεσε ὁ αὐτοκράτορας τῆς Αὐστρουγγαρίας Φραγκίσκος Ἰωσήφ. Βρισκόταν ἤδη στό 84ο ἔτος τῆς ἡλικίας του καί εἶχε βασιλέψει 66 ὁλόκληρα χρόνια. Εἶχε γευτεῖ τίς χαρές τῆς εὐτυχίας ἀλλά ἡ τύχη τοῦ ἐπιφύλασσε σκληρά πλήγματα στήν ἰδιωτική του ζωή. Ὁ ἀδελφός του Φερδινάνδος Μαξιμιλιανός εἶχε τουφεκιστεῖ, τό 1889, ἀπό τούς Μεξικανούς ἐπαναστάτες τοῦ Χουαρέζ. Ὁ μονάκριβος γιός του καί διάδοχός του, Ροδόλφος, αὐτοκτόνησε μέ τήν ἀγαπημένη του Μαρία Βετσέρα στό Μάγιερλινγκ. Ἡ γυναίκα του δολοφονήθηκε, τό 1898, στήν Ἑλβετία ἀπό παράφρονα ἀναρχικό. Ἡ Ἐλισάβετ, μετά τή δολοφονία τοῦ γιοῦ της, εἶχε ἐγκαταλείψει τή Βιέννη καί διέμενε στήν Κέρκυρα, ὅπου ἔχτισε τό γνωστό μας ἀνάκτορο «Ἀχίλλειον». Ἡ Ἐλισάβετ παντρεύτηκε τόν Ἰωσήφ σέ ἡλικία 24 χρονῶν καί ἔγινε ὁ γάμος τους πασίγνωστος ἀπό τόν παγκόσμιο κινηματογράφο μέ τό γνωστό τίτλο «Αὐτοκράτειρα Σίσσυ».

Ὁ ἀνθρωποκτόνος καί φοβερός πόλεμος κράτησε μέχρι το Νοέμβριο

τοῦ 1918, ὁπότε ὁ Γάλλος στρατάρχης Φός μέσα σ' ἕνα σιδηροδρομικό βαγόνι δέχτηκε τή γερμανική ἀντιπροσωπεία καί ζήτησε τήν παράδοση τῆς Γερμανίας ἄνευ ὅρων. «Νικηθήκαμε καί θά πληρώσουμε» ἀπάντησε ὁ Γερμανός στρατηγός.

Δ'. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΩΝ ΣΕΒΡΩΝ

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν εἶναι μία ἀπό τίς πολλές συνθῆκες πού ὑπογράφηκαν γιά νά τακτοποιήσουν τά ζητήματα μεταξύ τῶν νικητῶν καί ἡττημένων. Ὑπογράφηκαν ἡ Συνθήκη τῶν Βερσαλιῶν, ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγ. Γερμανοῦ, ἡ Συνθήκη τοῦ Νεϊγύ, ἡ Συνθήκη τοῦ Τριανοῦ καί ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν μέ τήν ὁποία ἡ Ἑλλάδα πῆρε τήν Ἀνατολική Θράκη καί μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τά στενά παραδίδονταν ἐλεύθερα στή ναυσιπλοΐα, στόν πόλεμο καί στήν εἰρήνη. Μέ τό ἄρθρο 66 ὁρίζονταν τά ὅρια τοῦ σαντζακίου τῆς Σμύρνης, πού παραχωρεῖτο στήν Ἑλλάδα. Μετά πενταετία ἦταν δυνατό μέ δημοψήφισμα, ἡ περιοχή τῆς Σμύρνης νά ἐνσωματωθεῖ στό βασίλειο τῆς Ἑλλάδας. Μέ τά ἄρθρα 115 καί 117 ὁριστικοποιεῖτο ἡ προσάρτηση τῆς Κύπρου στή Μεγάλη Βρετανία. Παρεχωρεῖτο ὁριστικά στήν Ἰταλία ἡ Δωδεκάνησος καί ἀναγνωριζόταν ἡ Ἀρμενία, σάν ἀνεξάρτητο κράτος.

Οἱ θυσίες, οἱ ἀγῶνες καί οἱ προσπάθειες τοῦ Βενιζέλου εἶχαν δημιουργήσει τή «Μεγάλη Ἑλλάδα», τήν ὁποία κατάστρεψαν οἱ ἀντιθέσεις τῶν πολιτικῶν παρατάξεων καί ἡ ἔλλειψη ἑνότητας τῶν Ἑλλήνων, γιά νά ἀποδειχθεῖ γιά μία ἀκόμη φορά ὅτι ἑνωμένοι οἱ Ἕλληνες ἀναπτύσσουν τίς ἱκανότητές τους καί δημιουργοῦν πραγματικά ἀθάνατα ἐπιτεύγματα, ἐνῶ οἱ διαιρέσεις, οἱ ἔριδες καί οἱ διαφωνίες γίνονται πρόξενοι ἀκόμη καί μεγάλων ἐθνικῶν συμφορῶν. Δέν πρέπει ὅμως μόνο νά διαπιστώνουμε τά ἱστορικά αὐτά διδάγματα, ἀλλά νά φροντίσουμε, λαός καί ἡγεσία, νά δημιουργοῦμε ἤρεμο κλίμα σέ ὅλες τίς πολιτικές καί ἐθνικές ὑποθέσεις μας.

Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν τελικά ἀντικαταστάθηκε ἀπό τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης στίς 11 Ἰουλίου 1923.

Ε'. Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Στό νικηφόρο γιά τήν Ἑλλάδα Β΄ Βαλκανικό πόλεμο τό 1913 μέρος τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπελευθερώθηκε ἀπό ἀγήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου πού ἀποβιβάστηκαν στήν Ἀλεξανδρούπολη, στό Πόρτο Λάγος, στή Μαρώνεια καί στή Μάκρη. Στίς 14 Ἰουλίου 1913 στρατεύματα τῆς 8ης ἑλληνικῆς μεραρχίας μπῆκαν στήν Κομοτηνή. Ἡ ἑλληνική σημαία ὑψώθηκε στό τότε διοικητήριο τῆς Κομοτηνῆς, τώρα δικαστικό μέγαρο, ὕστερα ἀπό δουλεία πού κράτησε 550 περίπου χρόνια.

Δυστυχῶς ὅμως στίς 28 Ἰουλίου 1913 ὑπογράφηκε ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου μέ τήν ὁποία ὁλόκληρη ἡ Δυτική Θράκη ἐκτός ἀπό ἕνα μικρό τμῆμα γύρω ἀπό τή Σταυρούπολη ἐπιδικάστηκε στή Βουλγαρία. Οἱ ἑλληνικές δυνάμεις ἀποχώρησαν ἀπό τή Δυτική Θράκη, μετά 10 περίπου μέρες. Οἱ φοβερές ὅμως ἐμπειρίες, πού εἶχαν ἀποκτήσει οἱ κάτοικοι ἀπό τήν προηγούμενη βουλγαρική κατοχή, ἀνάγκασε τούς κατοίκους νά ἐγκαταλείψουν ὁμαδικά τή Δυτική Θράκη καί νά καταφύγουν στούς Τοξότες, ὅπου μέσα σέ τρεῖς μέρες ἔφτασαν περί τούς 25.000 πρόσφυγες ἀπό τήν Ξάνθη καί τήν Κομοτηνή. Οἱ ἀπομείναντες Ἕλληνες σέ συνεννόηση μέ τούς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι βρίσκονταν ἀκόμη σέ ἐμπόλεμη κατάσταση μέ τούς Βουλγάρους, ἐξεγέρθηκαν, σχημάτισαν ἄτακτα σώματα, ἔδιωξαν τά βουλγαρικά ἀποσπάσματα καί κήρυξαν τήν αὐτονομία τῆς Δυτικῆς Θράκης, μέ πρωτεύουσα τήν Κομοτηνή. Πολλοί κάτοικοι τῆς περιοχῆς γύρισαν πίσω γιά νά προσφέρουν τή βοήθειά τους, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κομοτηναῖος συγγραφέας Στίλπονας Κυριακίδης.

Στίς 16 ὅμως Σεπτεμβρίου τοῦ 1913 ὑπογράφηκε στήν Κωνσταντινούπολη ἡ τουρκοβουλγαρική συνθήκη, μέ τήν ὁποία ἡ Δυτική Θράκη παραχωρεῖτο στή Βουλγαρία. Οἱ Βούλγαροι ξαναγύρισαν τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1913 καί οἱ Ἕλληνες γνώρισαν τότε τή σκληρότητα τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς. Μέχρι τό τέλος τοῦ 1914 εἶχαν ἐξορίσει ἤ ἀπελάσει ὁλόκληρο τόν ἑλληνικό πληθυσμό. Ὁ Στ. Κυριακίδης μᾶς πληροφορεῖ ὅτι μόνο δύο ἑλληνικές οἰκογένειες εἶχαν μείνει στήν Κομοτηνή.

ΣΤ΄. Ο ΕΘΝΟΒΟΡΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Ὅπως εἶναι γνωστό τόν Αὔγουστο τοῦ 1914 ἄρχισε ὁ Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, κατά τόν ὁποῖο οἱ Βούλγαροι τάχτηκαν σύμμαχοι τῶν κεντρικῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, Γερμανίας καί Αὐστρουγγαρίας. Στήν Ἑλλάδα εἶχε ἐκδηλωθεῖ τότε ἀπόλυτη ἀντίθεση μεταξύ τοῦ βασιλιᾶ Κωνσταντίνου καί τοῦ Βενιζέλου. Ὁ Κωνσταντίνος εἶχε παντρευτεῖ τήν ἀδελφή τοῦ Κάϊζερ τῆς Γερμανίας. Τό προηγούμενο χρόνο εἶχε παρακολουθήσει τήν τεράστια παρέλαση τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ στό Βερολίνο, στά δεξιά τοῦ Κάϊζερ, φορώντας τό γερμανικό μεγαλόσταυρο. Πίστευε στή νίκη τῆς Γερμανίας καί ἐπηρεαζόταν ἀπό τή Γερμανίδα γυναίκα του Σοφία. Τή θέση τοῦ Κωνσταντίνου συμμεριζόταν καί ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, διακεκριμένος ἐπιτελικός ἀξιωματικός, σύμβουλος τοῦ βασιλιᾶ ἀλλά καί ὅλων τῶν τότε πρωθυπουργῶν τῆς Ἑλλάδας, μήτε καί τοῦ Βενιζέλου ἐξαιρουμένου, ἀλλά μέ καθαρή ἀντικοινοβουλευτική τοποθέτηση. Ὁ Βενιζέλος, πρωθυπουργός τότε, μέ τήν ἀλάνθαστη διορατικότητα πού τόν διέκρινε, πίστευε ἀκράδαντα ὅτι ἡ νίκη θά ἦταν μέ τό μέρος τῶν συμμάχων.

Τό Φεβρουάριο τοῦ 1915 ἔγιναν δύο συμβούλια στέμματος χωρίς νά καταλήξουν σέ συμβιβασμό τῶν ἀντιθέσεων. Ὁ Βενιζέλος παραιτήθηκε καί ὁ Ζαΐμης σχημάτισε κυβέρνηση. Στίς ἐκλογές τῆς 31 Μαΐου 1915 ὁ Βενιζέλος νίκησε καί ἄρχισε τήν προετοιμασία τῆς χώρας γιά τήν εἴσοδο τῆς Ἑλλάδας στόν πόλεμο παρά τό πλευρό τῶν συμμάχων. Ὁ Κωνσταντῖνος, παρά τήν ἐκδηλωμένη θέληση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπενέβηκε καί ἀνάγκασε τό Βενιζέλο νά παραιτηθεῖ.

Σχημάτισε κυβέρνηση ὁ Ἀλεξ. Ζαΐμης, τόν ὁποῖο διαδέχτηκε ὁ Στέφανος Σκουλούδης, πού ἔκανε ἐκλογές τό Δεκέμβριο τοῦ 1915 χωρίς τή συμμετοχή τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων.

Στίς 25 Φεβρουαρίου 1915 εἶχε ἀρχίσει ἡ συμμαχική ἐπίθεση κατά τῶν Δαρδανελίων. Ἡ ἐπιχείρηση, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπέτυχε καί οἱ σύμμαχοι ἀποφάσισαν νά δημιουργήσουν νέο μέτωπο στή Θεσσαλονίκη. Ἔτσι, στίς 30 Σεπτεμβρίου 1915 τμῆμα τοῦ συμμαχικοῦ στόλου ἐμφανίστηκε πρό τῆς Θεσσαλονίκης καί ζήτησε νά τοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ εἴσοδος στό λιμάνι. Μετά ἀπό ἐπανειλημμένες ἐκκλήσεις καί τηλεγραφήματα τοῦ διοικητῆ τοῦ Γ΄ Σώματος Στρατοῦ Κ. Μοσχόπουλου, ὁ τότε πρωθυπουργός Βενιζέλος ἔστειλε στό Μοσχόπουλο τό ἱστορικό τηλεγράφημα: «Ἀφίσατε τήν εἴσοδο ἐλευθέραν» —Βενιζέλος.

Στά πλαίσια τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ὁ βουλγαρικός στρατός ἄρχισε τήν προέλασή του ἐντός τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, στίς 21 Μαΐου 1916, ἐνῶ γερμανικά στρατεύματα κατελάμβαναν τή γέφυρα τοῦ Ὄρλιακα. Ἡ ἀντίσταση τοῦ Δ΄ Σώματος Στρατοῦ, λόγω τῆς τραγελαφικῆς κατάστησης πού εἶχε δημιουργήσει ἡ παραπαίουσα βασιλική κυβέρνηση, ἦταν σχεδόν ἀδύνατη. Τό Δ΄ Σῶμα Στρατοῦ, πού ἔδρευε στήν Καβάλα, μεταφέρθηκε καί παρέμεινε στή γερμανική πόλη τῆς Σιλεστάς Γκαίρλιτς, μέχρι τό τέλος τοῦ πολέμου.

Ὁ ἐθνάρχης Βενιζέλος δέν μποροῦσε νά παραμείνει ἀδρανής μπροστά σ' αὐτήν τήν κατάσταση. Στίς 25 Αὐγούστου 1916 ἄρχισε ἡ ἐκδήλωση κινήματος στή Θεσσαλονίκη, πού προετοιμαζόταν ἀπό τίς ἀρχές τοῦ χρόνου. Ἔτσι, ἄρχισε ὁ θανάσιμος καί ἐθνοβόρος διχασμός μέ ὑπαιτιότητα τοῦ Κωνσταντίνου καί θεμελίωσε τήν πρώτη φάση του.

Ὁ Βενιζέλος ἀνασυγκρότησε τόν ἑλληνικό στρατό, ὁ ὁποῖος συμμετεῖχε στίς μάχες τῶν συμμάχων μέ τέσσερις μεραρχίες. Δημιουργήθηκαν τότε οἱ ἑποποιίες τοῦ Σκρᾶ, τῆς Δοϊράνης καί ἄλλων πολλῶν νικηφόρων μαχῶν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Πρωτεργάτες τοῦ κινήματος ἦταν ὁ ὑποστράτηγος Λεων. Παρασκευόπουλος, ὁ συνταγματάρχης Μανώλης Ζυμβρακάκης καί ὁ ἀντισυνταγματάρχης Κ. Μαζαράκης.

Ἐν τῷ μεταξύ, σοβαρότατα ἐπεισόδια εἶχαν δημιουργηθεῖ μεταξύ τῶν συμμάχων καί τῆς αὐλικῆς κυβέρνησης τῆς Ἀθήνας. Οἱ σύμμαχοι ἀποβι-

βάστηκαν στόν Πειραιά καί ἔγιναν φονικές συγκρούσεις στό Παναθηναϊκό στάδιο καί μεγάλες ἀντιθέσεις δημιουργήθηκαν μεταξύ συμμάχων καί ἑλληνικῆς κυβέρνησης.

Στίς 25 Σεπτεμβρίου ἀναχωροῦσαν ἀπό τόν Πειραιᾶ γιά τή Θεσσαλονίκη ὁ Βενιζέλος καί ὁ ναύαρχος Παῦλος Κουντουριώτης. Ἀργότερα συντάχθηκε μαζί τους καί ὁ στρατηγός Παναγ. Δαγκλῆς. Στίς 14 Ὀκτωβρίου οἱ σύμμαχοι ἀναγνώρισαν ντέ φάκτο τήν ἐπαναστατική κυβέρνηση, ἡ ὁποία τελοῦσε ὑπό τήν κυριαρχία τῆς «τριανδρίας» Βενιζέλου - Κουντουριώτη - Δαγκλῆ. Στίς 23 Νοεμβρίου 1916 ἡ ἐπαναστατική κυβέρνηση κήρυξε τόν πόλεμο κατά τῆς Βουλγαρίας καί τήν ἑπόμενη μέρα κατά τῆς Γερμανίας. Μέ τεράστιες δυσκολίες συγκέντρωσαν καί ἐξόπλισαν τέσσερις μεραρχίες τῶν 10.000 ἀνδρῶν ἡ κάθε μία.

Ἡ Ἑλλάδα εἶχε περιέλθει σέ δύσκολη ἐσωτερική κατάσταση, πού χειροτέρεψε περισσότερο μέ τά *Νοεμβρινά*, ὅπως ὀνομάστηκαν τά ἐπεισόδια, μέ 60 νεκρούς καί 134 τραυματίες ἀπό μέρους τῶν συμμάχων καί 4 νεκρούς ἀξιωματικούς καί 26 στρατιῶτες ἀπό ἑλληνικῆς πλευρᾶς.

Ἀπό τή δύσκολη αὐτή κατάσταση ἐπωφελήθηκε ἡ ἰταλική κυβέρνηση, ἡ ὁποία μέ τή δικαιολογία ὅτι δῆθεν οἱ Ἕλληνες ἑτοιμάζονταν νά ἔλθουν σέ συνεννόηση μέ τούς Γερμανοβουλγάρους, στήν περιοχή τῆς λίμνης Ὀχρίδας, κατώρθωσε νά πάρει τήν ἄδεια νά καταλάβει τή Βόρεια Ἤπειρο, πού ἄρχισε στίς 23 Αὐγούστου 1916. Μία ἀκομα συμφορά εἶχε ξεσπάσει γιά τή δύστυχη Ἑλλάδα ἐξ αἰτίας τῆς καταλυτικῆς γιά τό ἔθνος μας διχόνοιας.

Τά καθημερινά ἐπεισόδια μεταξύ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ καί τῆς παραπαίουσας βασιλικῆς κυβέρνησης αὐξήθηκαν.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ σύμμαχοι ἀποφάσισαν νά καταλάβουν τή Θεσσαλία μέ πολεμικές ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐπιχείρηση ἔγινε ἀπό γαλλικά στρατεύματα, τά ὁποῖα ἄρχισαν νά ἀποβιβάζονται στόν ἰσθμό τῆς Κορίνθου. Στίς 12 Ἰουνίου, τά γαλλικά στρατεύματα μπῆκαν στή Λάρισα. Στά ἐπεισόδια πού ἔγιναν σκοτώθηκαν 59 Ἕλληνες καί τραυματίστηκαν 9 Γάλλοι. Στίς 26 Ἰουνίου συμπληρώθηκε ἡ κατάλυψη τῆς Θεσσαλίας.

Πάλι ἡ ἰταλική κυβέρνηση ἐπωφελήθηκε τῆς τραγικῆς κατάστασης πού εἶχε δημιουργηθεῖ στήν Ἑλλάδα. Κατέλαβε τό Δελβενάκι, τό Καλπάκι καί τούς Φιλιάτες. Στίς 8 Ἰουνίου οἱ Ἰταλοί ἔστειλαν σύνταγμα ἱππικοῦ στό Λυκόστομο καί ζήτησαν νά τοῦ ἐπιτραπεῖ νά προελάσει στά Γιάννενα. Ἀποσοβήθηκε τελικά, μέ την ἐπέμβαση τῶν συμμάχων.

Ἡ κατάσταση ἦταν ἀπελπιστική πλέον. Στίς 11 Ἰουνίου οἱ σύμμαχοι ζήτησαν τελεσιγραφικῶς τήν παραίτηση τοῦ Κωνσταντίνου. Τήν ἴδια μέρα τό βράδυ ὁ Κωνσταντῖνος ἀναχώρησε ἀπό τήν Ἑλλάδα ἐγκαταλείποντας τό θρόνο στόν Ἀλέξανδρο. Στίς 21 Ἰουνίου 1917 ἔφτασε στήν Ἀθήνα μέ ἀντιτορπιλλικό, ὁ Βενιζέλος μέ τόν Ἀνδρέα Μιχαλακόπουλο. Ἔτσι τελεί-

ωσε αὐτή ἡ φάση τοῦ ἐθνοβόρου διχασμοῦ καί ἀποκαταστάθηκε ἡ ἑνότητα τοῦ διηρημένου στά δύο ἑλληνικοῦ κράτους.

Μέ εὐλάβεια καί συγκίνηση ἀναπολεῖ σύσσωμος ὁ ἑλληνισμός τή μνήμη τοῦ μεγάλου ἐθνάρχη Βενιζέλου, ὁ ὁποῖος πέτυχε σχεδόν τά ἀδύνατα, κατορθώνοντας νά δημιουργήσει μία μεγάλη Ἑλλάδα, τήν ὁποία ἀκρωτηρίασαν ἀνεπανόρθωτα ὁ διχασμός καί ἡ φαγομάρα τῶν Ἑλλήνων. Ἀναφερόμενοι στά γεγονότα τῆς ὁμοψυχίας ὅλων τῶν Ἑλλήνων, στίς κρίσιμες κυρίως περιστάσεις, μποροῦμε μέ σκεπτισμό νά θέσουμε τό καυτό γιά τόν καθένα μας ἐρώτημα. Ἀπό ποιόν μποροῦμε νά περιμένουμε τή σωτηρία μας; Ἀπό τό λαό ἤ τήν ἡγεσία του; Ἄς ἐλπίσουμε ὅτι ἡ παιδεία μέ τό ἀνέβασμα τοῦ γενικοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου, θά μᾶς ἀπαλλάξει ἀπό τήν ἀνησυχητική αὐτή ἰδιότητα.

Ζ΄. ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ

Τό Σεπτέμβριο τοῦ 1918 ἄρχισε ἡ ἐπίθεση τῆς στρατιᾶς τῆς Ἀνατολῆς στό μακεδονικό μέτωπο. Ὕστερα ἀπό σκληρές μάχες τό γερμανοβουλγαρικό μέτωπο διασπάστηκε καί ἄρχισε ἡ ὑποχώρηση τοῦ γερμανοβουλγαρικοῦ στρατοῦ. Πρώτη ἡ Βουλγαρία ζήτησε συνθηκολόγηση. Στίς 17 Σεπτεμβρίου 1918 δέχτηκε ὅλους τούς ὅρους τῶν συμμάχων, ὑπέγραψε στή Θεσσαλονίκη τή συμφωνία ἀνακωχῆς καί ἀπεχώρησε στά παλιά της σύνορα, τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου. Μετά τήν ἀνακωχή, τά συμμαχικά στρατεύματα εἰσέβαλαν καί κατέλαβαν ὁλόκληρη τή Βαλκανική. Ὁλόκληρη ἡ Ἀνατολική Μακεδονία ἐλευθερώθηκε ἀπό τμήματα τοῦ Α΄ Σώματος Στρατοῦ.

Μετά ἕνα μῆνα, στίς 17 Ὀκτωβρίου 1918, οἱ Τοῦρκοι ὑπόγραψαν ἀνακωχή στό λιμένα τοῦ Μούδρου τῆς Λήμνου. Τά συμμαχικά στρατεύματα ταχύτατα προωθήθηκαν στό ἐσωτερικό τῆς Βουλγαρίας καί τήν κατέλαβαν. Τό μέτωπο τῆς Θράκης πρός τήν Τουρκία, στόν Ἕβρο, προκαλύφτηκε ἀπό γαλλικά καί βρετανικά στρατεύματα. Ἐγκαταστάθηκε διασυμμαχικός ἔλεγχος στό ἐσωτερικό καί παρέμειναν οἱ βουλγαρικές δυνάμεις.

Ὅπως ἀναφέρθηκε, στό δυτικό μέτωπο, ὕστερα ἀπό τήν ἀποτυχία τῆς μεγάλης γερμανικῆς ἐπίθεσης, ὁ Γάλλος στρατάρχης Φός ἄρχισε μία ἀδυσώπητη καταδίωξη τῶν ὑποχωρούντων Γερμανῶν. Οἱ Γερμανοί ἀνθίσταντο ἀπεγνωσμένα. Οἱ ἀπώλειές τους ἦταν τρομακτικές. Οἱ μεραρχίες τους ἀποδεκατίζονται. Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ Λούντεντορφ ὑποβάλλει παραίτηση, πού δέν κάνει δεκτή ὁ Κάϊζερ Γουλιέλμος Β΄ τῶν Ἀψβούργων. Συνέρχεται στή λουτρόπολη τοῦ Βελγίου Σπᾶ, τό συμβούλιο τοῦ στέμματος μέ παρόντα καί τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρουγγαρίας. Ὁ Φός καταδιώκει ἀδιάκοπα τούς Γερμανούς. Οἱ Γερμανοί ἀμύνονται γενναία.

Τό Μάιο τοῦ 1919 ἡ ἐπιτροπή γιά τίς ἑλληνικές ὑποθέσεις πρότεινε τήν παραχώρηση τῆς Δυτικῆς Θράκης στήν 'Ελλάδα. Τήν πρόταση ὑποστήριξε μόνο ἡ Μεγάλη Βρετανία μέ τόν ἐκπρόσωπό της Λόϋδ Τζώρζ. Τόν Αὔγουστο τοῦ 1919 ὕστερα ἀπό πρόταση τοῦ Βενιζέλου ἀποφασίστηκε ἡ ἄμεση κατάληψη τοῦ μεσημβρινοῦ τμήματος τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπό τά συμμαχικά στρατεύματα.

Πράγματι, στίς 25 Σεπτεμβρίου 1919, διατάχτηκε ἀπό τούς συμμάχους ἡ ἐκκένωση τῆς περιοχῆς ἀπό τούς Βουλγάρους. 'Η περιφέρεια τῆς Ξάνθης καταλήφθηκε ἀπό τήν 9η μεραρχία, ἡ ὁποία κινήθηκε σύντομα ἀπό τό Παρανέστι καί μπῆκε στήν Ξάνθη στίς 4 'Οκτωβρίου.

'Η περιοχή ἀπό τό Πόρτο Λάγος μέχρι τήν 'Αλεξανδρούπολη καταλήφθηκε ἀπό τά συμμαχικά στρατεύματα. Δημιουργήθηκε διασυμμαχική διοίκηση ὑπό τον ἀρχιστράτηγο Ντ''Εσπεραί. Αὐτή εἶχε δύο συμβούλια α) τό ἀνώτερο διοικητικό, κατά κάποιο τρόπο μικρή βουλή, πού ἀποτελεῖτο κατά ἀναλογική σύνθεση σύμφωνα μέ τίς ἐθνότητες. Ἔδρα της διορίστηκε ἡ Κομοτηνή. β) 'Από τό πολιτικό καί διοικητικό γραφεῖο, πού ἀποτελεῖτο ἀπό ἀξιωματικούς, πού διόριζε ὁ ἴδιος ὁ Ντ' 'Εσπεραί.

Ἄρχισε τότε μία μεγάλη προσπάθεια, πού ἐξελίχτηκε ἀφ' ἑνός στό Παρίσι, εἴτε στούς τόπους τῶν συνθηκῶν, μέ πρωταγωνιστή τό Βενιζέλο καί ἀφ' ἑτέρου στήν Κομοτηνή καί στήν ὑπόλοιπη Θράκη μέ πρωταγωνιστή τό χαρισματικό διπλωμάτη Χαρίση Βαμβακᾶ.

Στό Παρίσι ὁ Βενιζέλος ἀντιμετώπιζε ἔντονες διπλωματικές ραδιουργίες. 'Υποστηριζόταν ἀπό πολλά μέρη ἡ δημιουργία προτεκτοράτου στή Θράκη μέ γαλλική προστασία. Τό μεγάλο κίνδυνο ἀντιλήφθηκε ὁ ἐθνάρχης καί διόρισε τηλεγραφικῶς ἀντιπρόσωπο τῆς 'Ελλάδας στή διασυμμαχική διοίκηση τῆς Θράκης, τό δοκιμασμένο διπλωμάτη Χαρίση Βαμβακᾶ. Παράγγειλε στό Βαμβακᾶ νά συναντήσει τόν ἀρχιστράτηγο Ντ' 'Εσπεραί καί νά βοηθήσει τό στρατηγό Σαρπύ, τόν ὁποῖο ὁ Ντ' 'Εσπεραί εἶχε διορίσει ἀντιπρόσωπό του στή διασυμμαχική διοίκηση τῆς Θράκης.

'Ο Βαμβακᾶς ἀναχώρησε ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη πού βρισκόταν μέ διπλωματική ἀποστολή. Κινήθηκε πρός τρεῖς κατευθύνσεις τό διακεκριμένο αὐτό τέκνο τῆς 'Ελλάδας. 'Απέσπασε τήν ἐμπιστοσύνη τῶν συμμάχων, ἀνασύνθεσε τήν πληθυσμική εἰκόνα τῆς Δυτικῆς Θράκης καί δημιούργησε ἕνα ἱκανό ἐπιτελεῖο συνεργατῶν. Μεταξύ αὐτῶν καί τόν Κων. Αἰν. Μαζαράκη, ὁ ὁποῖος τόν βοήθησε μέ τό ὑπόμνημά τῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς τῆς Σόφιας, πού στάλθηκε στό Παρίσι σχετικά μέ τόν ἐκβουλγαρισμό τῶν 'Ελλήνων καί Τούρκων. Τό ὑπόμνημα αὐτό, πού εἶχαν ὑπογράψει καί οἱ Τοῦρκοι ἀντιπρόσωποι στή διασυμμαχική διοίκηση τῆς Θράκης, βοήθησε πολύ τό Βενιζέλο στή παραχώρηση τῆς Δυτικῆς Θράκης στήν 'Ελλάδα.

Κατόρθωσε ὁ Χαρίσης Βαμβακᾶς νά ἀναδειχθεῖ ὁ Μανώλης Δουλᾶς πρόεδρος στό ἀνώτερο διοικητικό συμβούλιο, τό ὁποῖο ἀπαρτιζόταν ἀπό 5

Ἕλληνες, 5 Μουσουλμάνους, 2 Βουλγάρους, 1 Ἰσραηλίτη, 1 Ἀρμένιο καί 1 Λεβαντίνο. Ἡ ἐκλογή τοῦ Ἕλληνα ἀντιπροσώπου σάν προέδρου, θεωρήθηκε σάν δημοψήφισμα καί ἔδωσε τή δυνατότητα στόν ἀγωνιζόμενο, στό Παρίσι, Βενιζέλο νά πετύχει τήν ὁριστική ἕνωση τῆς Δυτικῆς Θράκης μέ τήν Ἑλλάδα.

Ἡ κατάληψη τῆς Θράκης ἔγινε ἀπό τή στρατιά Θράκης, πού περιλάμβανε τήν 9η μεραρχία, πού βρισκόταν στήν περιοχή Δράμας-Ξάνθης, μέ διοικητή τόν ὑποστράτηγο Λεοναρδόπουλο, τή μεραρχία Ξάνθης, πού βρισκόταν στή Θεσσαλονίκη μέ διοικητή τόν ὑποστράτηγο Κωνσταντῖνο Μαζαράκη καί τή μεραρχία Σερρῶν μέ διοικητή τόν ὑποστράτηγο Ἐπ. Ζυμβρακάκη, πού ἦταν στρατοπεδευμένη στήν περιοχή Ἰάσμου.

Ἡ κατάληψη τῆς Θράκης ὁρίστηκε γιά τίς 14 Μαΐου 1920. Ἡ 9η μεραρχία κινήθηκε σιδηροδρομικῶς καί στίς 15 μ.μ. ἔφτασε στό Πύθιο καί τό Καραγάτς τοῦ Ἔβρου. Ἡ μεραρχία τῆς Ξάνθης καί τό ἐπιτελεῖο τῆς στρατιᾶς ξεκίνησε ἀτμοπλοϊκῶς ἀπό τή Θεσσαλονίκη καί τήν ἴδια μέρα ἔφτασε στήν Ἀλεξανδρούπολη. Ἡ μεραρχία τῶν Σερρῶν ξεκίνησε, πεζοπορώντας, ἀπό την περιοχή τοῦ Ἰάσμου, σάν προκάληψη τοῦ ὄγκου τῆς στρατιᾶς, πρός βορρᾶν καί μπῆκε στήν πόλη τῆς Κομοτηνῆς στίς 14 τοῦ Μάη.

Θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νά τελειώσω τήν ἀφήγησή μου, παραθέτοντας τή συγκινητική περιγραφή, πού ἔκανε γιά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Κομοτηνῆς τό διακεκριμένο τέκνο τῆς Θράκης, ὁ ἀείμνηστος Ἀντώνης Ρωσσίδης.

Γράφει ὁ Ἀντώνης Ρωσσίδης:

Ἡ εὐφρόσυνη εἴδηση τῆς ἀποφάσεως τῶν συμμάχων μας γιά τήν κατάληψη τῆς Δυτικῆς Θράκης ἀπό τόν ἑλληνικό στρατό ἔκανε φτερά καί ἔγινε ἀμέσως γνωστή στούς κατοίκους της. Στήν Κομοτηνή, τήν παραμονή τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ μας, ὅλοι ἤξεραν ὅτι πλησίαζε ἡ ὥρα καί μιά ἀνείπωτη συγκίνηση καί λαχτάρα ἦταν ζωγραφισμένη στά πρόσωπα ὅλων. Οἱ παληοί Κομοτηναῖοι συγκλονίζονται ὅταν ἀναπολοῦν τίς ἀξέχαστες ἐκεῖνες ὧρες. Ἐκείνη τήν ἀξέχαστη νύκτα, λένε, κάνενας δέν κοιμήθηκε. Ὅλη ἡ πόλη ἔμοιαζε σάν νά ἀγρυπνᾶ σέ ὁλονύκτια ἀκολουθία. Ἀπό βραδύς καί ὅλη τήν νύκτα, ἄνδρες καί γυναῖκες πηγαινοέρχονταν καί μέ ἐπί κεφαλῆς τόν δημαρχεύοντα Ἀπόστολο Σοῦζο προετοίμαζαν τήν ὑποδοχή τοῦ στρατοῦ. Μεγάλα λούξ τοποθετήθηκαν στούς δρόμους καί τά συνεργεῖα πού στήθηκαν σέ κεντρικά σπίτια ἔκοβαν καί ἔραβαν ἀσταμάτητα ἑλληνικές σημαῖες. Καί ἄκουγες παντοῦ γέλια, εὐχές καί χαρούμενα τραγούδια. Καί ὅταν οἱ πρῶτες ἡλιακτίδες τῆς 14ης Μαΐου τοῦ 1920 φώτισαν τόν καταγάλανο οὐρανό ὅλη ἡ πόλη βρέθηκε νά πλέει στό γαλανόλευκο. Καί ὁ λαός τῆς Κομοτηνῆς ξεχύθηκε νά προϋπαντήσῃ τούς ἐλευθερωτές του καί διασχίζοντας τήν ὁδό Ξάνθης ἔφθασε μέ ἀλαλαγμούς καί ἐπιφωνήματα χαρᾶς ὡς τήν γέφυρα τοῦ Κουλακλόγλου καί στό ἀντίκρυσμα τοῦ στρατοῦ ξέσπασε σέ ζητωκραυγές, ἀγκαλιές καί χειροκροτήματα.

Ἀλλ' ἐκεῖνο πού ἐπακολούθησε σέ λίγο μέσα στήν πόλη εἶναι δύσκολο νά περιγραφῆ. Ἔβλεπε κανείς ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων μέ ἀνοιξιάτικα λουλούδια καί στεφάνια, στά χέρια καί στά μαλλιά, νά λάμπει ἀπό χαρά, νά ἀγκαλιάζεται, νά φιλιέται, νά πετᾶ ἀνθοδέσμες καί νά ζητωκραυγάζῃ. Ἦταν ὅπως τό παρουσιάζουν ἐκεῖνοι πού ἔζησαν τίς ἀνεπανάληπτες ἐκεῖνες στιγμές ἕνα παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ, μιά τρελλή χαρά, ἕνα ἀσυγκράτητο καί ἔξαλλο πανηγύρι. Καί ὁ στρατός περήφανος καί βαθειά συγκινημένος μέ ἔφιππο μπροστά τόν διοικητή του Παμῖκο Ζυμβρακάκη, βάδιζε πρός τήν ἀσφυκτικά γεμάτη κεντρική πλατεία τῆς πόλεως, τήν πλατεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, ὅπως ὀνομάσθηκε τότε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Θρακική Ἐπετηρίδα, 1ος, 2ος, 3ος, 4ος, 5ος καί 6ος τόμοι, ἔκδ. Μορφωτικός Ὅμιλος Κομοτηνῆς.
Ἱστορική, ἀρχαιολογική καί λαογραφική ἔρευνα τῆς Θράκης, (5-9)/12/85 (συνέδριο).
Γ. Μπακαλάκη, Βυζαντινή Θράκη. Πρόσωπο καί χαρακτῆρας.
Πέτρου Γεωργαντζῆ, Ἀρχαῖοι καί σύγχρονοι Θρᾶκες, 1978.
Ἀρχεῖον Θράκης, τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν.
Γ. Εὐσταθίου, Ἡ Θράκη, 1966.
Στίλπ. Κυριακίδη, Περί τήν ἱστορίαν τῆς Θράκης, 1960.
Εὐστ. Καλογερέα, Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας καί νέας Ἑλλάδος, 1978.
Παν. Φωτέα, Οἱ Πομάκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης, 1978.
Παν. Φωτέα, Οἱ Πομάκοι καί τό Βυζάντιο, 1977 (ἀνακοίνωση), Μορφωτικός Ὅμιλος Κομοτηνῆς.
Θρακικά (Χρονικά) τοῦ Θρακικοῦ Κέντρου.
Κων. Τρεμόπουλου, Ἡ Κομοτηνή καί οἱ ἀρχαιότητες τῆς περιοχῆς, 1966, Μορφωτικός Ὅμιλος Κομοτηνῆς.
Θρακολογία, ὄργανο Ἑταιρείας Θρακολογικῶν Μελετῶν, τεῦχος 1982.
Ἀχ. Σαμοθράκη, Ἡ ἱστορία τῆς Θράκης 1939, τόμος 1ος.
Πολ. Παπαχριστοδούλου, Ὁ ἑλληνισμός τῆς Θράκης, 1945.
Πολ. Παπαχριστοδούλου, Οἱ Πομάκοι, 1948.
Πολ. Παπαχριστοδούλου, Τά χρόνια τῆς δουλείας στή Θράκη.
Δημ. Μαγκριώτη, Δημόκριτος, ὁ Θράξ φιλόσοφος.
Ἀρχεῖον θρακικοῦ, λαογραφικοῦ καί γλωσσικοῦ θησαυροῦ. ἔκδ. Π. Παπαχριστοδούλου.
Χ. Μπακιρτζῆ - Δ. Τριαντάφυλλου, Θράκη, 1988.
Ἑλ. Βουραζέλη, Ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ κατά τήν Τουρκοκρατία, Ἀθῆναι 1939.
Μ. Ἀποστολίδη, Ἡ ἀνά τούς αἰῶνες φυσιογνωμία τῆς Θράκης.
Δημ. Γεωργαντᾶ, Ἡ Θράκη κατά τούς βυζαντινούς χρόνους.
Ἰ. Σκορδέλη, Ἡ Θράκη, 1957.
Δημ. Ζαγκλῆ, Ἡ ἀρχαία ἱστορία τῆς Θράκης, 1975.
Δημ. Ζαγκλῆ, Θρακικαί φυλαί, 1974.
Ἀδ. Ἀδαμαντίου, Αἱ γεωγραφικαί περιπέτειαι τοῦ ὀνόματος τῆς Θράκης, «Θρακικά Χρονικά», 1928.
Παύλου Καροζίδη, Εἰσαγωγή στήν ἱστορία Παπαρηγοπούλου.
Κ. Κουρτίδη, Ἱστορία τῆς Θράκης - Γλῶσσα τῶν Θρακῶν.

ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ-ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΤΥΧΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΟΜΑΚΩΝ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Οἱ Πομάκοι κατοικοῦν σήμερα κυρίως στόν Νομό Ξάνθης (9 χλμ. βόρεια τῆς πόλης), ἐπίσης στό νοτιοανατολικό ἄκρο τοῦ Νομοῦ Ροδόπης, στόν Νομό Ροδόπης, κοντά στά βουλγαρικά σύνορα, καί στόν Νομό Ἔβρου (κοινότητα Κέχρου καί χωριό Ὀργάνη). Ἀποτελοῦν φυλετικό ἀπομονωμένο πληθυσμό, πού μιλεῖ σλαβοβουλγαρική διάλεκτο, ἔχει μωαμεθανική θρησκεία καί θρακοελληνικές ρίζες. Σημειώνεται ὅτι στήν περιοχή Ἐρυθροποτάμου τοῦ Νομοῦ Ἔβρου ζοῦν ἑλληνόφωνοι Πομάκοι: οἱ Μάρηδες καί Γραβανήτιδες.

Ὅλοι οἱ σοβαροί ἱστορικοί συγγραφεῖς θεωροῦν τούς Πομάκους ἀπογόνους τῶν Ἀγριάνων, θρακικοῦ λαοῦ πού κατοικοῦσε στίς πηγές τοῦ Στρυμόνα. Ἐξάλλου ὁ Θουκυδίδης μιλεῖ γιά τούς «Ἀγριάνας» ἤ «Ἀγραίους» καί τούς τοποθετεῖ στίς περιοχές πού τούς συναντοῦμε καί σήμερα. Ὁ Δ-Κ. Βογασλής ἐπισημαίνει ὅτι μία ἀπό τίς τρεῖς θρησκευτικές αἱρέσεις τῶν Πομάκων «φέρει εἰδικῶς τό ὄνομα Ἀγριανοί». Εἶναι ἀξιοσημείωτο ἐπίσης ὅτι ἀρκετά ἔθιμα τῶν Πομάκων, ὅπως τό σταύρωμα τοῦ μωροῦ καί τῆς ζύμης, ἡ παρασκευή εἴδους βασιλόπιτας μέ «παρά», κλπ. μαρτυροῦν το χριστιανικό παρελθόν τους. Χωρίς ἀμφιβολία οἱ Πομάκοι ἐκχριστιανίσθηκαν, ὅταν ἐπικράτησε ὁ χριστιανισμός στή χερσόνησο τοῦ Αἵμου. Ὁ Ν. Ροδόοινος γράφει ὅτι σέ πολλά χωριά βόρεια τῆς Λιτίτσας, ἄν καί οἱ Πομάκοι ἔγιναν Κιζιμπάσιδες ... *δέν ἔπαυσαν ὅμως μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν ἔχοντες συνείδησιν τῆς Χριστιανικῆς αὐτῶν προελεύσεως. Εὑρήματα ἄλλωστε διάφορα, ὅπως ἐπιτύμβιοι πλάκες μέ ἑλληνικούς χαρακτῆρας, ἐρείπια Βυζαντινῶν ναῶν, κιονόκρανα μέ σταυρούς, ἑλληνικαί ὀνομασίαι ὁροσήμων κ.ἄ. μαρτυροῦσιν καί σήμερον ἔτι τήν ἑλληνοχριστιανικήν καταγωγήν των*... Ὁ ἐκβουλγαρισμός τῶν Πομάκων, πού ἦταν Θρακοέλληνες τῆς Ροδόπης, ἄρχισε ἀπό τό 1344 μέ τήν κατάληψη τῆς Φιλιππούπολης καί τῆς Στενημάχου ἀπό τόν τσάρο Ἀλέξανδρο, μετά ἀπό τήν συνθήκη τῆς βασίλισσας τοῦ Βυζαντίου Ἄννας τῆς Σαβαυδικῆς, πού ἐπιτρόπευε τόν ἀνήλικο γιό της Ἰωάννη Παλαιολόγο, γιά νά βοηθήσει ὁ Ἀλέξανδρος στόν ἀγώνα της κατά τοῦ

Καντακουζηνοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναγορευθεῖ αὐτοκράτορας. Στήν περιοχή οἱ Βούλγαροι παρέμειναν ἑκατόν πενήντα χρόνια καί κατόρθωσαν νά ἐκβουλγαρίσουν τούς Θρακοέλληνες. Μετά τήν τουρκική κατάκτηση ἀρχίζει ὁ ἐξισλαμισμός τους ἐπί Σελίμ Α΄ (1512-1526), ἐντάθηκε ἐπί Μωάμεθ Δ΄ καί μεγάλου βεζίρη Μεχμέτ Κιοπρολοῦ (1656-1661). Ὁ Π. Παπαχριστοδούλου περιγράφει ὁμαδικό ἐξισλαμισμό Πομάκων: *... οἱ φύλαρχοι Πομάκοι, οἱ κοινοτάρχες καί οἱ πρόκριτοί τους κατέβηκαν μαζί μέ τούς παπάδες ἀπό τή Ροδόπη στή Φιλιππούπολη καί παρουσιάσθηκαν στίς πολιτικές καί θρησκευτικές ἀρχές τῶν Τούρκων στό διοικητήριο (κονάκι) κι ἐδήλωσαν τήν ἀμετάτρεπτη ἀπόφασή τους νά προσχωρήσουν στόν Μωαμεθανισμό. Ὁ Διοικητής φοβήθηκε τό σκάνδαλο καί τούς παρέπεμψε στόν Μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Γαβριήλ (1636-1672). Ἀλλά μάταια προσπάθησε κατηχώντας τους νά τούς μεταπείσῃ ὁ Μητροπολίτης. Ἡ περιτομή (σουνέτ) ὅλων τῶν ἀντιπροσώπων ἔγινε πανηγυρικά στό παλιό τζαμί κοντά στό διοικητήριο τοῦ Σάχ Μεντίν Πασᾶ (ἱμαρέτ), καί κατόπι ἀφοῦ γύρισαν στίς πατρίδες τους, ἐκσλαμίσθηκαν καί οἱ λοιποί ὁμόφυλοί τους. Τότε κατεδαφίσθηκαν πάνω στή Ροδόπη 218 ἐκκλησίες καί 336 παρεκκλήσια.*

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης Πομάκος εἶναι σκοτεινή. Ὁ Ξυροτύρης γράφει πώς ἡ θεωρία ὅτι προέρχεται ἀπό τήν ἀρχαία ἑλληνική λέξη *πόμα* δέν ἀντέχει σοβαρή κριτική. Οἱ Βούλγαροι γλωσσολόγοι ὑποστηρίζουν τήν προέλευση ἀπό τή λέξη pomagam (βοηθῶ) προσπαθώντας νά τή συνδέσουν μέ τή βοήθεια πού ἔδωσαν οἱ Πομάκοι στούς Τούρκους κατά τή βουλγαρική ἐπανάσταση τοῦ 1876.

Οἱ Πομάκοι ἐφαρμόζουν κατά τό δικό τους τρόπο τίς ἐντολές ἀπό τό κοράνι: πίνουν κρασί, τρῶνε χοιρινό κρέας, τό λαρδί (σλανίνα στή γλώσσα τους) εἶναι συνηθισμένη τροφή τους, εἶναι μονόγαμοι, οἱ γυναῖκες τους δέν φοροῦν φερετζέ. Ἔχουν δικά τους τζαμιά καί δικό τους κλῆρο. Ἡ γλώσσα τους εἶναι μεῖγμα ἀπό τουρκικές, βουλγαρικές καί ἑλληνικές λέξεις μέ σλαβικές ρηματικές καταλήξεις π.χ. ἀφορίσβαμ (ἀφορίζω), βιάσαμ (βιάζομαι), ζηλιώσβαμ (ζηλεύω), κεράσβαμ (κερνῶ), κινήσβαμ (κινῶ), μοιάζαμ (μοιάζω), σαραντίσβαμ (σαραντίζω), φτάσβαμ (φτάνω), χαλάσβαμ (χαλνῶ), χαρίσβαμ (χαρίζω) κλπ. Ἀπό τά οὐσιαστικά ἀναφέρονται: βλαστάρ (βλαστάρι), διάβολ (διάβολος), ἐγκίστρα (ἀγκίστρι), πέλκα (πέλεκυς), σκύφαλα (σκύβαλα), στόμνα (στάμνα), χόρο (χορός) κλπ.

Μέ τήν εὐκαιρία ἀναφέρω ὅσα γράφει ὁ Π. Χιδίρογλου γιά τή γλωσσική συγγένεια τῶν Πομάκων μέ τούς Ἕλληνες, στό βιβλίο του «Οἱ Ἕλληνες Πομάκοι καί ἡ σχέση τους μέ τήν Τουρκία»: *Ἡ γλώσσα τῶν Πομάκων δέν ἔχει ποτέ γραφεῖ, στερεῖται δηλαδή γραπτῶν μνημείων. Ὑπολογίζεται ὅτι περιέχει βουλγαρικές λέξεις σέ ποσοστό πάνω ἀπό 50%, πού ἀποτελοῦνται ὡς ἐπί τό πλεῖστον ἀπό οὐσιαστικά γιά τή δήλωση ἀντικειμένων, ἕνα ἀρκετά μεγάλο ποσοστό ἑλληνικῶν λέξεων, πού δηλώνουν ἰδίως ρήματα καί 15% περίπου τουρκικές*

λέξεις. Ἀλλ' ὅμως ἡ ποσοτική αὐτή σχέση τῶν λέξεων στά Πομακικά εἶναι διαφορετική στό ἀνατολικό τμῆμα τῆς Δ. Θράκης, ὅπου οἱ τουρκικές λέξεις εἶναι περισσότερες, καί διαφορετική ἐπίσης στό δυτικό τμῆμα της, ὅπου παρατηρεῖται μεγαλύτερη χρήση βουλγαρικῶν λέξεων. Ἐπειδή καθώς εἶναι γνωστό, τό ρῆμα ἐπιτελεῖ μέσα στή γλώσσα μιά ἀπό τίς πιό βασικές λειτουργίες, ἔχει μεγάλη σημασία ὅτι τά ἑλληνικά στοιχεῖα δέν περιορίζονται μόνο σέ οὐσιαστικά, πού θά μποροῦσαν νά θεωρηθοῦν ἁπλά δάνεια, ἀλλά περιέχουν καί μεγάλο ἀριθμό ρημάτων.

Οἱ πολλές ἀρχαιοπρεπεῖς ἑλληνικές καί κάπως παραμορφωμένες λέξεις στή χωρίς φιλολογική βάση γλώσσα αὐτή, ἐνισχύουν ἀκόμη περισσότερο τή συγγένεια τῶν Πομάκων μέ τό ἑλληνικό στοιχεῖο καί συμβάλλουν στή λύση τοῦ προβλήματος τῆς ἀμφισβητούμενης ἑλληνικῆς καταγωγῆς τους, δηλαδή τοῦ προβλήματος πῶς συμβαίνει νά μιλοῦν σλαβοβουλγαρική διάλεκτο χωρίς νά εἶναι Τοῦρκοι καί πῶς διασώζονται τόσα πανάρχαια ἑλληνικά γλωσσικά στοιχεῖα καί τόσο πολλές ἑλληνικές παραδόσεις στή διάλεκτο καί στίς κοινωνικές τους ἐκδηλώσεις χωρίς νά εἶναι Ἕλληνες. Ἀντίθετα, ἡ τουρκική προσπάθεια ἐκτουρκισμοῦ τῆς γλώσσας τῶν Πομάκων ἀποδυναμώνεται ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ μουσουλμάνοι Πομάκοι δέν μιλοῦν τουρκικά, ἐνῶ ἀπό τό Ἑλληνο-Πομακικό λεξικό πού καταρτίσθηκε ἤδη μέ συμπαράθεση καί τῶν ἀντιστοίχων στίς πομακικές λέξεις τουρκικῶν λέξεων προκύπτει ὅτι ἡ ἐπίδραση τῆς τουρκικῆς γλώσσας στούς Πομάκους δέν ἔχει τήν ἔκταση πού παρουσιάζουν οἱ Τοῦρκοι στίς σχετικές μελέτες τους...

Οἱ Πομάκοι ἔχουν ὡραῖα δημοτικά τραγούδια καί παραδόσεις. Πιστεύουν ὅτι ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ἦταν συντοπίτης τους καί ὅτι ὁ μπέης τοῦ Βιδινίου Πασβάντογλου ἦταν Πομάκος καί ἐπίσης ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Ρήγα Φεραίου. Διατείνονται οἱ ἀνεπτυγμένοι Πομάκοι, ὅτι ὁ ἐθνομάρτυρας Φεραῖος ἦταν μπράτιμος (ἀδελφοποιτός) τοῦ Πασβάντογλου. Εἶναι ἱστορικῶς ἐξακριβωμένο ὅτι ὁ Ρήγας, ὅταν βρισκόταν στό Βιδίνι μύησε τόν Πασβάντογλου στό σχέδιο του νά ἐπαναστατήσουν ὅλα τά ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς, χριστιανοί καί μή, ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὅταν ἀργότερα ἡ κυβέρνηση τοῦ Μέτερνιχ παρέδωσε τόν Ρήγα στήν τουρκική, λέγεται ὅτι ὁ Πασβάντογλου ἔστειλε ἔμπιστό του μ' ἕνα σακούλι χρυσάφι νά ἐξαγοράσει τούς φύλακές του καί νά τόν ἐλευθερώσει. Τό πληροφορήθηκε ὁ Βαλῆς καί διέταξε τόν στραγγαλισμό τοῦ Βελεστινλῆ καί τῶν συντρόφων του.

Ἀκολουθεῖ σέ μετάφραση, ἀπό ἐργασία τοῦ καθηγητῆ κ. Κ. Μητσάκη τό πομάκικο τραγούδι «Τρία ἀδέλφια χτίζουν γεφύρι» πού εἶναι διασκευή τοῦ θρακικοῦ τραγουδιοῦ «Τοῦ Παύλου τό γιοφύρι» (παραλλαγή τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ τό «Γεφύρι τῆς Ἄρτας»):

Τρία ἀδέλφια χτίζουν γεφύρι,
τή μέρα τό χτίζουν, τή νύχτα γκρεμίζεται.
Τά τρία ἀδέλφια συνεννοήθηκαν,
συνεννοήθηκαν καί ἀποφάσισαν,
ὅποιος ἔρθει αὔριο νωρίς
νά τόν χτίσουν στή μέση τῆς οἰκοδομῆς
Φάνηκε ἡ κυρά Gjurke [κρατώντας]
στό δεξί χέρι κρύο νερό,
στό ἀριστερό χέρι ζεστό πρωινό.
Τῆς ἔγνεψε, δέν κατάλαβε·
μέ τό χέρι τῆς ἔκανε νόημα, [καί κείνη] βιάστηκε.
Τά τρία ἀδέλφια συνεννοήθηκαν,
συνεννοήθηκαν κι ἀποφάσισαν,
καί σηκώθηκε ὁ μικρότερος:
– Ἔλα, ἔλα, κυρά Gjurke,
μοῦ ἔπεσε τό δαχτυλίδι στή μέση τοῦ χτίσματος.
– Σώπασε, σώπασε, μικρότερε ἀδελφούλη,
ἐγώ θά βγάλω τό ἀσημένιο δαχτυλίδι.
Ἀνασκουμπώθηκε, σήκωσε τό φόρεμά της
νά βγάλει τό ἀσημένιο δαχτυλίδι.
Καί τήν χτίζουν στοῦ γεφυριοῦ τή μέση.
– Ἄφησέ με, ἄφησέ με, ἀγαπημένε μου,
ἔχω παιδί πού μοῦ εἶναι ξεσκέπαστο,
ξεσκέπαστο κι ἀφάσκιωτο.
– Ἔχεις μάνα, θά τό φασκιώσει,
θά τό φασκιώσει, θά τό σκεπάσει.
– Ἔχω φασκιές, πού ἄρχισα νά πλένω,
ἄρχισα νά πλένω καί δέν ἀποτέλειωσα...

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὑπάρχουν καί ἑλληνικές παραλλαγές τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ, πού μιλοῦν γιά τρεῖς μαστόρους: ἀκολουθοῦν δηλαδή τόν νόμο τῶν τριῶν, πού διέπει τή λειτουργία τῆς ἑλληνικῆς λαϊκῆς φιλολογίας στό τραγούδι καί τό παραμύθι.

Κατά τόν καθηγητή κ. Κ. Μητσάκη τό «Γεφύρι τῆς Ἄρτας» εἶναι διαδεδομένο σ' ὅλον τόν βαλκανικό χῶρο. Ἡ ἑλληνική καταγωγή τοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀποδειχθεῖ. Ἔχουν καταγραφεῖ στόν ἑλλαδικό χῶρο 335 παραλλαγές. Γεννήθηκε, ὅπως φαίνεται, στήν Καππαδοκία, γιατί οἱ καππαδοκικές παραλλαγές, ἀπό τίς ὁποῖες προέρχονται οἱ πομακικές διασκευές ἔχουν διασώσει πολλά ἀρχαϊκά στοιχεῖα. Συγγενεῖς εἶναι οἱ θρακικές παραλλαγές, ἀπό τίς ὁποῖες προέρχονται οἱ πομακικές διασκευές. Οἱ Πομάκοι τῆς Ροδόπης, πού ἀποτελοῦν μιά κοινωνικά καί γεωγραφικά ἀπομονω-

μένη ὁμάδα, διατήρησαν τήν πιό ἀρχαϊκή μορφή τοῦ τραγουδιοῦ[1].

Ἐξάλλου, κατά τόν καθηγητή κ. Ξηροτύρη ὑπάρχει αἱματολογική συγγένεια τῶν Πομάκων μέ τούς Ἕλληνες, πού φθάνει σέ ποσοστό 50-70% γιά τόν πληθυσμό τῶν χωριῶν Σάτραι καί Ἐχῖνος. Γράφει: *Οἱ Ἀχριάνες (Πομάκοι τῆς Ἑλληνικῆς Θράκης), παρά τήν σλαβική διάλεκτο πού μιλοῦν τώρα, γιατί πρίν 80 χρόνια μιλοῦσαν μιά Ἑλληνοσλαβική διάλεκτο, καί παρά τήν μωαμεθανική τους θρησκεία, οὔτε σάν Βούλγαροι μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν μιά καί ἐκτός ἀπό τά ἄλλα, δέν ἔχουν κἄν βουλγαρική συνείδηση, ἀλλά οὔτε σάν Τοῦρκοι μιά καί τά μογγολικά χαρακτηριστικά ἀπουσιάζουν τελείως*[2].

Διερωτᾶται κανείς: Τί εἶναι οἱ Πομάκοι τῆς Δυτικῆς Θράκης; Οἱ ἴδιοι ἔχουν διασώσει τήν παράδοση ὅτι εἶναι Ἀχριάνες ἤ Ἀχριάνοι. Ἄν συνδυάσουμε τήν παράδοση μέ τήν μαρτυρία τοῦ Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ Γεωργίου Ἀκροπολίτη (1217-1282) ὅτι στήν ἐποχή του ἡ περιοχή τῆς Ροδόπης ὀνομαζόταν Ἀχριδός, καί τά πορίσματα τῆς σύγχρονης ἔρευνας, φαίνεται ὅτι οἱ Πομάκοι εἶναι ἀπόγονοι τοῦ ἀρχαίου θρακικοῦ φύλου τῶν Ἀγριάνων. Ὅπως εἶναι γνωστό οἱ ἀρχαῖοι Θράκες τό ἀργότερο ὡς τόν ΣΤ΄ αἰ. μ.Χ. ἐξελληνίσθηκαν καί ἐκχριστιανίσθηκαν. Ἔτσι οἱ Πομάκοι ἀπό τότε ὡς τόν ΙΖ΄ αἰ. ζοῦσαν μέ ἑλληνική καί χριστιανική συνείδηση. Ἐπισημαίνεται ἀκόμη ὅτι κατά τόν Ἄρη Πουλιανό, *οἱ Πομάκοι εἶναι ὁ πιό*

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ:

Α.Θ.Λ.Γ.Θ. = Ἀρχεῖο Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καί Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, ἔκδ. Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν

Α.Υ.Ε. = Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν

Θ. = Θρακικά, ἔκδοση Θρακικοῦ Κέντρου

Ι.Μ.Χ.Α. = Ἵδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

Φ.Α.Α.Κ. = Φάκελος ἄνευ ἀριθμοῦ κατατάξεως

1. *Θουκυδίδης*, Ἱστορία II, 36. Βλ. ἐπίσης *Κ. Γ. Κουρτίδης*, Ἱστορία τῆς Θράκης ἀπό τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 46 μ.Χ. Ἀθῆναι 1932, σ. 44· *Δ. Κ. Βογασλής*, Φυλετικές καί Ἐθνικές Μειονότητες στήν Ἑλλάδα καί τή Βουλγαρία, Α.Θ.Λ.Γ.Θ., ἀνάτυπο ἀρ. 35, Ἀθῆναι 1954, σ. 27· *Ν. Ροδόοινος*, Ὀλίγα περί τῆς Μητροπόλεως Λιτίτσης, Θ. τομ. 12, Ἀθῆναι 1939, σ. 98· *Π. Φωτέας*, Οἱ Πομάκοι τῆς Δ. Θράκης, Κομοτηνή 1978, σ. 4· *τοῦ ἰδίου* στήν ἐφημερίδα «Μεσημβρινή» 13-15 Μαΐου 1982· *Πολ. Παπαχριστοδούλου*, οἱ Πομάκοι, Α.Θ.Λ.Γ.Θ. ἀνάτυπο ἀρ. 8, Ἀθῆναι 1947, σ. 7· *τοῦ ἰδίου*, Οἱ Πομάκοι ὑπόδουλος λαός τῶν Βουλγάρων ἐπί Ροδόπης, Α.Θ.Λ.Γ.Θ., τόμ. 23, Ἀθῆναι 1958, σ. 5· *Ν. Ξηροτύρης*, Ἀρχιάνες καί Πομάκοι: Θρᾶκες ἤ Σλάβοι, Π.Β΄Σ.Λ.Β.Χ., Θεσσαλονίκη 1976, σ. 334· *Κ. Μητσάκης*, Πομακικές διασκευές τοῦ τραγουδιοῦ γιά τό γεφύρι τῆς Ἄρτας Π.Γ΄Σ.Λ.Β.Χ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 462· *Α. Χαραλαμπίδης*, Οἱ Πομάκοι τῆς Ροδόπης, Θρακική Ἐπετηρίδα, 1985-6 σ. 88.

2. *Κ. Μ. Ἀποστολίδης*, Ἡ διά τῶν αἰώνων ἐθνική φυσιογνωμία τῆς Θράκης Α.Θ.Λ.Γ.Θ. τομ. 9, Ἀθῆναι 1951-2, σ. 90. Βλ. ἐπίσης *τοῦ ἰδίου*, Βούλγαροι ἤ Ἕλληνες ἦσαν οἱ Καρυῶται, Θ., τόμ. Ιγ΄, Ἀθῆναι 1940, σ. 172· *Π. Χιδίρογλου*, Οἱ Ἕλληνες Πομάκοι καί ἡ σχέση τους μέ τήν Τουρκία, Ἀθήνα 1984, σ. 9.

ἀνοιχτόχρωμος καί δολιχοκεφαλικός τύπος τῆς Ροδόπης[3]. Σημειώνεται ὅτι οἱ Ἀγριάνες κατατάσσονται ὡς μισθοφόροι στούς Ὀδρύσες, τούς Ἀθηναίους, τούς Μακεδόνες καί τούς Ρωμαίους. Ἦταν σπουδαῖοι ἀκοντιστές.

Ἀπό τή νεότερη ἱστορία ἀναφέρεται πώς ὅταν τό 1876 ἐντάθηκε τό κίνημα τῶν Βουλγάρων γιά ἀνεξαρτησία, οἱ Πομάκοι μέ Βαζιβουζούκους πῆραν μέρος στίς σφαγές στή Ροδόπη (ΒΑΤΑΚ), πού συγκίνησαν τήν Εὐρώπη καί τήν Ἀμερική. Στό τέλος τοῦ ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, ὅταν τό 1878 οἱ ρωσικές δυνάμεις κατέκλυσαν τή Θράκη, καταπιεσμένοι ἀπό βουλγαρικές συμμορίες, οἱ Πομάκοι ἀποφάσισαν ν' ἀντισταθοῦν καί νά διατηρήσουν τήν ἀνεξαρτησία τους. Ὅπως γράφει ὁ ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδας στήν Καβάλα Ν. Παπαδόπουλος, οἱ *Ὀθωμανοί* τῆς Δράμας στίς 7 Μαρτίου 1878 συγκεντρώθηκαν, *ἀδελφοποιήθηκαν* καί ἀποφάσισαν νά δράσουν. Ἐκφράστηκαν μέ συμπάθεια γιά τήν ἑλληνική ἐπανάσταση στήν Ἤπειρο, Θεσσαλία καί Μακεδονία καί δήλωσαν: *... ὅτι προτιμῶσι νά τεθῶσιν ὑπό τό σκῆπτρον τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καί μείνωσιν εὐχαρίστως εἰς τάς ἑστίας των παρά ὑπό τόν Βούλγαρον Ἡγεμόνα...*

Ὁ ὑποπρόξενος στίς Σέρρες Παπακωστόπουλος ἀναφέρει στόν Θ. Δηλιγιάννη μεταξύ ἄλλων καί τά ἑξῆς: *... ποίαν ἐπιρροήν θά ἐξασκήσῃ ἐπί τῶν ἀποφάσεων τῆς Εὐρώπης ἡ ἐπανάστασις αὕτη τῆς Ροδόπης καί πῶς θά ἐκτιμηθῇ δέν δύναμαι ἐγώ νά εἴπω, γιγνώσκω μόνον ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐγκαινιάζουσι τήν διοίκησίν των διά πιέσεων, οὐδόλως ἐλαττουμένων ἐκείνων ἐφ' αἷς παρεπονοῦντο, οὐδόλως δέ φείδονται τῶν Ἑλλήνων...*

Διαφωτιστικό γιά τό πῶς ἄρχισε καί ἐξελίχθηκε ἡ ἐπανάσταση τῶν Πομάκων εἶναι τό ἀπό 11.5.1878 ἔγγραφο τοῦ Ἀθ. Ματάλα, Ἕλληνα προξένου στή Φιλιππούπολη, ὁ ὁποῖος πληροφορεῖ τήν πρεσβεία Κωνσταντινούπολης: *... Εἶναι γνωστόν τῇ Σ. Πρεσβείᾳ ἐκ προγενεστέρων ἀναφορῶν μου ὅτι κατά τήν προσέγγισιν τῶν Ρώσσων οἱ Ὀθωμανοί ἑκάστου μέρους μετά τῶν οἰκογενειῶν των φεύγοντες τάς τῶν Βουλγάρων κακώσεις ἐτρέποντο εἰς διαφόρους διευθύνσεις ἔνθα διετηρεῖτο ἡ Ὀθωμανική κυριαρχία. Οἱ ἐνταῦθα δέ Ὀθωμανοί καί τινες ἐκ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ συνορευουσῶν διοικητικῶν περιφερειῶν μή δυνηθέντες ἕνεκα τῆς διακοπῆς τῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας νά μεταβῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτράπησαν πρός τά παρακείμενα τῆς Ροδόπης ὄρη καί ἕνεκα τοῦ χειμῶνος ἐφρόντισαν μόνον ν' ἀσφαλισθῶσιν εἰς τά μᾶλλον ἀπρόσιτα χωρία, ἀπέχοντα κατά πεντάωρον ἀπό τῆς κοιλάδος τά πλησιέστερον αὐτῆς κείμενα. Οἱ μετανᾶσται οὗτοι ἐνωθέντες μετά τῶν κατοίκων τῶν ὀρέων Ροδόπης, διακρινομένων ἐπί ἀνδρείᾳ καί τῶν λιποτακτῶν καί ἑτέρων λειψάνων τοῦ ὑποχωρήσαντος στρατοῦ τοῦ Σουλεϊμάν πασᾶ, ἔλαβον μέτρα προφυ-*

3. *Ἀρ. Πουλιανός*, Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων, Ἀθῆναι 1968, 3η ἔκδ., σ. 181. Βλ. ἐπίσης *τοῦ ἰδίου*, Περί τῆς καταγωγῆς τῶν Θρακῶν, Ἑλληνικός Λόγος Ι (1973) σ. 250.

λακτικά κατά τῆς εἰς τά μέρη ἐκεῖνα εἰσελάσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειδή ὅμως οἱ Ρῶσσοι διευθυνόμενοι εἰς Ἀδριανούπολιν καί Κωνσταντινούπολιν δέν ἔσχον καιρόν νά ἐνοχλήσωσιν αὐτούς, οἱ Ὀθωμανοί ἔμειναν ἥσυχοι οὐδένα ἐνοχλοῦντες ἐπίσης. Ὅτε ὅμως μετά τήν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου οἱ Ρῶσσοι ἐζήτησαν νά καταλάβωσιν καί ἐκεῖνα τά μέρη ὡς ἐμπεριεχόμενα ἐν τῇ ὁρισθείσῃ Βουλγαρίᾳ καί ἔπεμψαν ἀποσπάσματά τινα πρός τόν σκοπόν τοῦτον, χωρία τινά πεισθέντα ἐκ τῆς διαβεβαιώσεως τῶν Ρώσσων ὅτι οὐδένα κίνδυνον διατρέχουσιν ἥ τε ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καί περιουσίας καί ἡ οἰκογενειακή τιμή των, ἔσπευσαν νά προσκυνήσωσι, παραδώσαντα αὐτοῖς καί τά ὅπλα των· ἀλλά μετά τήν ἀπομάκρυνσιν τῶν Ρώσσων, σμῆνος Βουλγάρων ἐπέρχεται κατά τῶν Ὀθωμανῶν τῶν ἐκείνων χωρίων καί ἐπιδίδεται εἰς ἀνηκούστους κακώσεις καί βιοπραγίας κατά τῶν Ὀθωμανῶν τῶν ἄνευ ἀντιστάσεως ὑποταγέντων μέ μόνην τήν αἴτησιν ὅπως τοῖς ἐξασφαλίσωσι τήν τιμήν καί περιουσίαν των. Οἱ ἐν τοῖς ὄρεσι μαθόντες τά παθήματα τῶν ὑποτεταγμένων Ὀθωμανῶν ἀπεφάσισαν ν' ἀντιστῶσι κατά τῆς ὑπό τῶν Ρώσσων κατοχῆς τῶν μερῶν τούτων καί οὕτως ἀσπασάμενοι τόν μέχρις ἐσχάτων ἀγῶνα, ἐσχημάτισαν ἀμυντικήν καί δυσδιάσπαστον γραμμήν, ἀρχομένην ἀπό τῆς Τσεπίνας νοτιοδυτικῶς τῆς Φιλιππουπόλεως ἔνθα ἀρχίζει ἡ διοικητική περιφέρεια Νευροκοπίου καί διήκουσαν ὁριζοντίως πρός ἀνατολάς μέχρι τῆς ἑτέρας ἄκρας τῆς διοικητικῆς περιφερείας Φιλιππουπόλεως, δηλαδή τοῦ Χάσκιοϊ. Οἱ Ὀθωμανοί ἐπαναστᾶται καταλαβόντες ἁπάσας τάς διόδους καί στενωπούς Ροδόπης οὐδένα ἀφίνουσιν ἐκεῖθεν νά διαβῇ ἀλλ' οὐδέ ἐκεῖθεν ἐνταῦθα μεταβῇ. Ἔχοντες δέ συγκοινωνίαν ἀφ' ἑνός μετά τῆς Δράμας, ἀφ' ἑτέρου μετά τοῦ Ἀχέρ-Τσελεμπῆ, ἔνθα ἐγκαταστάθη πρό τινος καί Ὀθωμανική ἀρχή, προμηθεύονται πᾶν ὅ,τι ἀναγκαιοῖ αὐτοῖς, καί ἐσχημάτισαν διάφορα κέντρα, ἐξ ὧν τό σπουδαιότερον εἶναι τό τοῦ Ἀχέρ-Τσελεμπῆ. Ὅτε δέ οἱ Ρῶσσοι τούς φύλακας αὐτῶν ζητοῦντες τήν ὑποστήριξίν των, οὗτοι τοῖς ἀπαντῶσι καθαρά ὅτι οὐδέν ἔχουσι κατά τῶν Ρώσσων νά πράξωσι, πλήν ἀδυνατοῦσι νά παραδώσωσι τά ὅπλα των, καθόσον τά παθήματα τῶν παρακειμένων χωρίων τοῖς ἐνέπνευσαν τήν πεποίθησιν ὅτι μετά τοῦτο θά σφαγῶσι καί θά καταστραφῶσι. Κατά τά μέρη Τσεπίνας, Δερμέν-Δερέ καί Στενημάχου, κείμενα κατά μῆκος ἐπί ἀποστάσεως 80 περίπου χλμ., εἴτε ἐκ φρονήσεως τοῦ στρατιωτικοῦ ἐνταῦθα Διοικητοῦ κ. Σταλάπιν, μή θελήσαντος τῇ βίᾳ νά ὑποτάξῃ τά μέρη ἐκεῖνα, εἴτε δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν στρατιωτικῶν ἐνταῦθα δυνάμεων, οὐδεμία σπουδαία συμπλοκή ἐγένετο. Πρός τά μέρη ὅμως Χάσκιοϊ ἐγένοντο διάφοροι καί σπουδαῖαι, καθ' ἃς οἱ Ρῶσσοι φονευθέντες καί πληγωθέντες ὑπερέβησαν τούς ἑξακοσίους. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι μετά τῶν ἀκολουθούντων Βουλγάρων ἐπυρπόλησαν πολλά χωρία τῶν μερῶν ἐκείνων, ἐξ ὧν θετικώτατα γνωρίζω τά ἑξῆς 14: Σηπελᾶ, Κιζικλῆ, Καραμανλήρ, Δουρά-Κιοΐ, Κουμανλήρ, Σερεμετλέρ, Πιδιντζάκ, Γάμπροβο, Μολλᾶ, Μουσαρλάρ, Κουσουρλήρ, Κυρά-Χαρλάρ, Γενί Μαχλέ, Χαραγλάρ. Ἔσφαξαν δέ τῇ ἀγανακτήσει των καί οὐκ ὀλίγα γυναικόπαιδα ... Οἱ ἐν τοῖς ὅπλοις εὑρισκόμενοι Ὀθωμανοί

διαρκῶς φυλάττοντες τά ἐντεῦθεν τοῦ Χάσκιοϊ στά μέχρι Τσεπίνας, ὑπολογίζονται ἕως 8.000 καί ἐν ἀνάγκῃ δύνανται νά ὑπερβῶσι τάς 20.000, δυνατόν καί ἔτι πλείονες νά συμποσωθῶσι διά τῆς προσελεύσεως καί ἄλλων ἐκ Δράμας, μέθ' ἧς, ὡς εἶπον, ἐλευθέρως συγκοινωνοῦσι ... ἡ ἐν Ροδόπῃ ἐπανάστασις ὡς ἐκ τῆς φύσεως καί σχηματισμοῦ τῶν ὀρέων δύναται πράγματι νά διατηρηθῇ ἐπί πολύ. Κηρυττομένου δέ τοῦ πολέμου θέλει ἀποβῇ ἰσχυρότατον σημεῖον ἀπειλῆς τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ρωσσικοῦ στρατοῦ μετά τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Αἵμου μερῶν, δυναμένων τῶν ἐπαναστατῶν ἐντός ὡρῶν τινων νά καταλάβωσι τήν ἄνωθεν τοῦ Τυρνόβου-Σεϊμέν κοιλάδα τῆς Θράκης καί τόν σιδηρόδρομον Φιλιππουπόλεως καί Ὑαμπόλεως, ὅστις ἔχει ἐκεῖ τό σημεῖον τῆς ἑνώσεως. Σημειωτέον δέ ὅτι ὁ ἀπό Τυρνόβου-Σεϊμέν ἕως Ἰχτιμηνίου ρωσσικός στρατός δέν ὑπερβαίνει τάς 4.000...

Στό ἴδιο ἔγγραφο ὁ Ματάλας παρατηρεῖ: *... κύριον μέλημα τῶν ρωσσικῶν ἀρχῶν εἶναι ἡ ἐντελής ἐξόντωσις καί ἀπέλασις τῶν Ὀθωμανῶν καί Ἑλλήνων ἐντεῦθεν, ὅπως οἱ Βούλγαροι μείνωσι ἀνενόχλητοι κύριοι τῶν μερῶν τούτων καί πρός τοῦτο μεταχειρίζονται πάντα τά μέσα...*[4].

Ἐξάλλου ὁ Ἐ. Κωφός στό βιβλίο του «Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατά τό 1878» παραθέτει διάφορα ἔγγραφα πού διασώθηκαν στά ἀρχεῖα τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν γιά τήν ἐπανάσταση τῶν Πομάκων καί τήν ἀνάμειξη τῆς ξένης διπλωματίας ἰδίως τῆς ἀγγλικῆς στό θέμα αὐτό[5].

Τό πανσλαβιστικό κομιτάτο ἐπίσης δροῦσε στή Δράμα, Ξάνθη καί Καβάλα. Εἰδοποιοῦσε γιά ὅ,τι συνέβαινε στήν περιοχή τίς ρωσικές ἀρχές πού ἔδρευαν στό Δεδέαγατς (Ἀλεξανδρούπολη). Ἔστελνε τήν ἀλληλογραφία μέ καλόγερο τοῦ ρωσικοῦ μετοχίου. Εἰδικός ἀπεσταλμένος ἔφερνε στό κομιτάτο ὁδηγίες γιά δράση.

Στίς 10 Ἰουνίου 1878 ἔφτασαν ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στήν Ξάνθη ὁ Πολωνός στρατηγός S. Rochetin μέ τόν ὑπάλληλο τῆς ἀγγλικῆς πρεσβείας στήν Κωνσταντινούπολη Cullen καί δύο Ἄγγλους ἀξιωματικούς, δύο Πολωνούς καί ἕναν Οὔγγρο. Οἱ ἀξιωματικοί φοροῦσαν τουρκικές στολές στρατιωτικές. Ὁ στρατηγός Rochetin εἶπε ἐμπιστευτικά στόν Ἕλληνα πράκτορα Γ. Παρθενόπουλο ὅτι: *... ὁ σκοπός τῆς μεταβάσεώς των εἰς Ξάνθην, Ροδόπην, Γκιουμουλτζίναν (Κομοτηνή) εἶναι πολιτικός καί φιλανθρωπικός· πολιτικός μέν ὅπως βοηθήσωσι τήν ἐν Ροδόπῃ ἐπανάστασιν διά χρημάτων, ὅπλων, πολεμοφοδίων, τροφῶν καί διά στρατολογιῶν Πομάκων προσφύγων, φιλανθρωπικός δέ ἵνα περιθάλψωσι τάς καταφυγούσας εἰς τά μέρη ταῦτα οἰκογενείας αὐτῶν, ἀλλά μεθ' ὅλας τάς ἐμπιστευτικάς ταύτας ἐξηγήσεις* (σημείωνε ὁ ὑποπρόξενος στήν Καβάλα Παπαδόπουλος), *οὐδόλως ἠθέλησαν νά ἐξηγήσω-*

4. Α.Υ.Ε.Φ.Α.Α.Κ. 90/14.3.78, 53/15.4.78, 27/11.5.78.

5. *Ἐ. Κωφός*, Ἡ Ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας κατά τό 1878, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 266 καί 289.

σι τόν σκοπόν τῆς διατηρήσεως τῆς ἐν Ροδόπῃ ἐπαναστάσεως καί τῆς ὑποστηρίξεως αὐτῆς ὑπό τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἐν καιρῷ δέ μάλιστα καθ' ὃν τό Συνέδριον ἐν Βερολίνῳ θέτει τάς βάσεις τῆς μελλούσης διαρκοῦς εἰρήνης καί τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκία Χριστιανῶν... Σέ ἄλλο ἔγγραφό του ὁ Α. Παπαδόπουλος πληροφοροῦσε ὅτι πήγαιναν στή Ροδόπη Ἄγγλοι, Πολωνοί καί Οὔγγροι γιά νά ὑποστηρίξουν καί ἐξοπλίσουν τούς Πομάκους. Ἀπό τό ἀγγλικό πολεμικό σκάφος «Ἀντιλόπη» ἀποβιβάστηκε στό Πόρτο-Λάγο ὁ Ἄγγλος πρόξενος Φόσετ, μέ τρόφιμα γιά τούς πρόσφυγες Πομάκους πού βρίσκονταν στήν Ξάνθη καί Γκιουμουλτζίνα. Ὁ Ἄγγλος διπλωμάτης Cullen φρόντιζε νά ἐπιστρατευθοῦν ἄντρες γιά νά ἐνισχύσουν τήν ἐπανάσταση τῆς Ροδόπης, τήν ὁποία ὑποστήριζαν οἱ τοπικές τουρκικές ἀρχές καί τό ὀθωμανικό κομιτάτο.

Στίς 14 Ἰουνίου ἔφτασε μέ ἀγγλικό πολεμικό σκάφος στό Πόρτο-Λάγο μεικτή εὐρωπαϊκή ἀποστολή, πού ἀπαρτιζόταν ἀπό δύο Ἄγγλους, δύο Γάλλους, δύο Γερμανούς, δύο Ρώσους, δύο Αὐστριακούς, δύο Ἰταλούς καί δύο Τούρκους. Εἶχε καταρτισθεῖ ἀπό τό συνέδριο τοῦ Βερολίνου γιά νά ῥθεῖ σέ ἐπαφή μέ τούς ἐπαναστατημένους Πομάκους. Στό σχετικό προξενικό ἔγγραφο ἀναφέρεται: *... ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν τόν λόγον δι' ὃν ἠναγκάσθησαν ἄλλοι μέν ν' ἀναχωρήσουν ἐκ τῆς πατρίδος των καί ἄλλοι νά λάβωσι τά ὅπλα κατά τῶν Ρώσσων καί Βουλγάρων καί ἀπαρτίσωσι τήν ἐν Ροδόπῃ ἐπανάστασιν...* (Οἱ Πομάκοι) *ἀπήντησαν ὁμοφώνως ὅτι ἠναγκάσθησαν νά ἄρωσι τά ὅπλα κατά τῶν Ρώσσων καί Βουλγάρων ἕνεκεν τῶν ἀπείρων φρικαλέων ὠμοτήτων τάς ὁποίας διέπραξαν καί διαπράττουσι κατ' αὐτῶν ἅμα οὗτοι κατέλαβον τήν πατρίδα των, ὅτι ἀδυνατοῦσι ἐν οἱαδήποτε περιπτώσει νά συζήσωσι πλέον μετά τῶν Βουλγάρων ἐν τῇ πατρίδι των καί ὅτι θέλουσι διατηρήσει τήν ἐπανάστασιν μέχρις ἐσχάτων, ὅπως καταδείξωσι τῇ Εὐρώπῃ ὅτι ἀνάγκη ἡ πατρίς αὐτῶν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι Ὀθωμανοί κέκτηνται τήν πλειοψηφίαν ἀπέναντι τῶν Βουλγάρων, νά μή συμπεριληφθῇ ἐν τῇ Νοτίῳ Βουλγαρίᾳ (Ρωμυλία)...*

Στίς 2 Αὐγούστου ὁ Ν. Γεννάδης γράφει ὅτι ἔφτασαν στήν Ἀδριανούπολη τά μέλη τῆς Διεθνοῦς Ἐπιτροπῆς, πού εἶχε ἐξετάσει τό θέμα τῶν Πομάκων. Διαπίστωσε ὅτι 150.000 περίπου ἄντρες καί γυναικόπαιδα ζοῦσαν σέ ἄθλιες συνθῆκες στά δάση ἀπόκρημνων βουνῶν καί ὅτι *... 30.000 περίπου εἰσίν οἱ ἐπί τῆς Ροδόπης ἐνδιαιτώμενοι ἔνοπλοι ὑπό τήν ἀρχηγίαν ἑνός Ἄγγλου Σαί-Κλαίρ καλουμένου, εἰς οὗ τό ἐπιτελεῖον εὑρίσκονται καί ἕτεροι Εὐρωπαῖοι, πρό πάντων Ἄγγλοι, καί ὅτι, καθ' ἃ εἶπον τῇ διεθνεῖ ἐπιτροπῇ, ἐξετασθένες ὑπ' αὐτῆς, δέν σκοπεύουν ἐπ' οὐδενί λόγῳ νά καταθέσωσι τά ὅπλα...* Ὁ πρόξενος προσθέτει ὅτι, ὅπως ἐξακριβώθηκε, οἱ Πομάκοι ἔπαιρναν τροφές καί πολεμοφόδια ἀπό τό ἐξωτερικό, ἰδίως ἀπό τήν Ἀγγλία καί ὅτι *... τά ἐπαναστατικά αὐτά στίφη εἰσί καλῶς διωργανωμένα, ὅτι κατέχουσι πολλάς καί λίαν ὀχυράς θέσεις καί ὅτι ἐπομένως δυσχερῶς λίαν καταβληθήσεται ἡ ἀνταρσία...*

πόντος ονομάστηκε *Εύξεινος* αντί *Άξενος*. Ο Βόσπορος στη συνέχεια έχει μήκος 32 χλμ. και μοιάζει με ποτάμι πλάτους από 600 ως 4.700 μ. Στην ευρωπαϊκή ακτή υπάρχει ο Κεράτειος κόλπος με ασφαλές λιμάνι και μια τριγωνική χερσόνησος πάνω στην οποία χτίστηκε το Βυζάντιο, η μετέπειτα Κωνσταντινούπολη.

Τα νότια παράλια της Θράκης στην Προποντίδα, είναι απόκρημνα και χωρίς λιμάνι σε απόσταση 135 χλμ. από το Βόσπορο. Στην παραλία αυτή βρισκόταν η Πέρινθος-Ηράκλεια και η Βισάνθη-Ραιδεστός. Από τη Ραιδεστό σε μήκος 156 χλμ. έχουμε πάλι απόκρημνη και αλίμενη παραλία, εκτός από την Καλλίπολη, φτάνοντας έτσι στον Ελλήσποντο που έχει μήκος 61 χλμ. και πλάτος από 1300 ως 7400 μ. Η χερσόνησος αυτή, η Χερρόνησος όπως λεγόταν στα αρχαία χρόνια, μας μεταφέρει στο Αιγαίο πέλαγος.

Τα παράλια της Θράκης στο Θρακικό πέλαγος, που είναι το βορειότερο τμήμα του Αιγαίου, δεν είναι παντού απόκρημνα. Υπάρχουν και χαμηλές παραλίες που δημιουργήθηκαν από τις προσχώσεις των ποταμών. Υπάρχει ο απότομος Μέλας κόλπος, που λέγεται του Σάρου ή Σερού και ο κόλπος του Αίνου, όπου εκβάλλει ο Έβρος, και είναι προσχωσιγενής, με την ομώνυμη εμπορική πόλη. Προχωρώντας δυτικά έχουμε το Δεδέαγατς-Αλεξανδρούπολη, τον κόλπο του Λαγώ, το Πόρτο Λάγος με τη λίμνη Βιστωνίδα-Μπουρού, τα Άβδηρα και τέλος τον κόλπο της Καβάλας, που είναι ο τελευταίος του Θρακικού πελάγους.

Να σταθούμε λίγο, μιλώντας για την αρχαία εποχή, στα Άβδηρα, μια τυπική παραλιακή πόλη της Θράκης.

Στο χώρο του μύθου βυθίζεται η αρχή της ιστορίας των Αβδήρων. Ιδρυτής της πόλης θεωρείται ο Ηρακλής και η πόλη χτίστηκε για να τιμηθεί ο φίλος του Άβδηρος, όταν τον κατασπάραξαν τα ανθρωποφάγα άλογα του βασιλιά των Βιστόνων Θρακών Διομήδη. Είναι ο άθλος του Ηρακλή, όταν ο βασιλιάς των Μυκηνών Ευρυσθένης διέταξε τον Ηρακλή να συλλάβει και να φέρει τα άλογα στις Μυκήνες. Προς τιμή του Άβδηρου στην πόλη μετά τελούνταν ετήσιοι αγώνες.

Μέσα στην περιοχή των Αβδήρων, το 1964, ανακαλύφθηκε ο νεολιθικός οικισμός της Λαφρούδας, που βρίσκεται σε απόσταση 6 χλμ. ΝΑ από το χωριό Μάνδρα και ανήκει στη νεότερη νεολιθική εποχή. Ο Θρακιώτης ζωγράφος Ράλλης Κοψίδης στα «Θρακικά Χρονικά» του 1964 σημειώνει: *Εδώ λοιπόν ήτανε όπως φαίνεται οι λιμναίες κατοικίες των πρωτόγονων ανθρώπων πριν 7.000 χρόνια, που ίχνη της βρήκα εδώ γύρω σε πολλά σημεία. Μάλιστα σ'ένα μέρος όπου η γης ανυψώνεται και σχηματίζει ένα μικρό καμπυλωτό λοφάκι βρήκα σημάδια από ένα «εργαστήρι αγγειοπλαστικής» αυτής της σκοτεινής εποχής.* Οι αρχαιολόγοι βρήκαν στην περιοχή Λαφρούδας μερικά ευρήματα.

Στα μέσα του 7ου π.Χ. αιώνα έγινε η πρώτη προσπάθεια, για να ιδρυ-

θεί αποικία στην πλούσια παραλία της Θράκης κοντά στις εκβολές του Νέστου, χωρίς όμως επιτυχία, γιατί οι ντόπιοι απώθησαν τους αποίκους. Στα 545 π.Χ. οι κάτοικοι της ιωνικής πόλης Τέω, για να γλιτώσουν από την περσική σκλαβιά, έρχονται με τα καράβια τους και χτίζουν τα Άβδηρα, αφού αντιμετωπίζουν με επιτυχία τους Θράκες, αναγκάζοντάς τους να αποσυρθούν στο εσωτερικό της περιοχής.

Η Θράκη κατοικούνταν ωστόσο από έναν κλάδο της ινδοευρωπαϊκής φυλής, τους Θράκες. Όπως και οι κάτοικοι της υπόλοιπης Βόρειας Ελλάδας, είχαν αποκοπεί από τους άλλους επιδρομείς που κυρίευσαν τη Νότια Ελλάδα, με αποτέλεσμα να ακολουθήσουν ένα δικό τους ρυθμό ανάπτυξης.

Με τις αποικίες όμως που δημιούργησαν στα παράλια και στο εσωτερικό της Θράκης οι ιωνικές πόλεις, δόθηκε η ευκαιρία να συναντηθούν οι ντόπιοι με τους άλλους Έλληνες. Η συμβίωση αυτή, παρόλο που είχε στην αρχή βίαιο χαρακτήρα, οδήγησε κατά τα μεταχριστιανικά πρωτοβυζαντινά χρόνια στην πλήρη προσαρμογή και αφομοίωση των δύο στοιχείων, Θρακών και αποίκων.

Τα Άβδηρα ακολούθησαν μια ανοδική πορεία και αναπτύχθηκαν, ιδιαίτερα κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα. Ήταν χτισμένα δίπλα στη θάλασσα, έχοντας μια πλούσια πεδιάδα πολυάνθρωπη, από την ίδρυσή τους στηρίχτηκαν στη γεωργία και στο εμπόριο. Καθώς βρίσκονταν ανάμεσα στους Θράκες και τους νότιους Έλληνες, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην προσέγγιση και στην αλληλεπίδρασή τους.

Καλλιέργησαν ιδιαίτερες σχέσεις με την Αθήνα και έγιναν μέλος της Α΄ Αθηναϊκής Συμμαχίας. Αν αναλογιστεί κανείς τους Ίωνες αποίκους και πόσο μεγάλος πολιτισμός σ' όλους τους τομείς είχε αναπτυχθεί στην Ιωνία, κατανοεί εν μέρει και την αβδηρίτικη εξέλιξη.

Πολλοί αρχαίοι σοφοί κατάγονται από τα Άβδηρα: Πρωταγόρας, Δημόκριτος, Μητρόδωρος, Ανάξαρχος, Εκαταίος. Η οικονομική άνεση και η πολιτική σταθερότητα δημιούργησαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την άνθιση των Αβδηριτών.

Το πλήθος των νομισμάτων της περιοχής αποδείχνουν περίτρανα τη σπουδαιότητα και την ακμή της. Τμήματα οικιών, τείχους, θεάτρου, δρόμων, αγαλμάτια, ειδώλια, υπολείμματα από εργαστήρια κεραμικής και αγγειοπλαστικής, όλα δείχνουν την καλλιτεχνική και οικονομική ανάπτυξή της.

Η αρχαϊκή και κλασική περίοδος των Αβδήρων και της περιοχής τους ήταν, μέχρι σήμερα, πολύ ατελώς γνωστή, σημειώνει ο αρχαιολόγος Π. Α. Πάντος. *Το σωζόμενο δυτικό λιμάνι της πόλεως, ένα από τα σημαντικότερα και μεγαλύτερα της Θράκης, πρέπει να κατασκευάστηκε ήδη ενωρίς καί υπήρχε όταν οι Θάσιοι αναγκάστηκαν να παραδώσουν σ' αυτό το στόλο τους στους Πέρσες το 491 π.Χ. Σήμερα σώζεται ένας λιμενοβραχίων μήκους 170μ. περίπου με κατεύθυνση Α-Δ*

που απολήγει σε κυκλικό πύργο. Ποιας εποχής είναι η κατασκευή αυτή δεν έχει διαπιστωθεί αρχαιολογικώς. Το σωζόμενο επίσης μικρό ανατολικό λιμάνι αποτελείται από μια προεξοχή 30μ. περίπου μέσα στη θάλασσα του ανατολικού σκέλους του τείχους, η οποία απολήγει επίσης σε κυκλικό πύργο διαμέτρου 6μ. περίπου. Στον πύργο αυτόν, συνήθως ευρισκόμενο κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας, σημειώνει ο ίδιος αρχαιολόγος, *ενδεχομένως έχουμε κάποια ένδειξη για την χρονολόγησή του στους αρχαϊκούς ή πρώιμους κλασικούς χρόνους: οι πλίνθοι συνδέονται με πλεκόσχημους τόρμους που προσιδιάζουν στην εποχή αυτή.*

Από τη μελέτη των ταφικών και άλλων ευρημάτων της ευρύτερης περιοχής της Θράκης, μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα για την εμπορική κίνηση και το εξαγωγικό εμπόριο, που διεξάγονταν και με τους οδικούς άξονες της εποχής —τη μετέπειτα Εγνατία—, και με τα λιμάνια τα οποία αναφέραμε.

Από τους θρακικούς λιμένες της Μαύρης θάλασσας (Απολλωνία καί Μεσήμβρια) καθώς και από τους λιμένες του Αιγαίου (Ἄβδηρα, Μαρώνεια, Αίνο και Αμφίπολη) πραγματοποιούνταν σημαντικές εξαγωγές σιτηρών, ψαριών, μετάλλων, καθώς και ξυλείας, με προορισμό τον Πειραιά, τις ιωνικές πόλεις της Μ. Ασίας και του Πόντου.

Η Θράκη περιγράφεται από τους αρχαίους συγγραφείς σαν χώρα εξαιρετικά εύφορη, ιδίως στο νοτιοανατολικό της τμήμα ... Γι' αυτό τόσο οι Αθηναίοι, όσο και οι Μακεδόνες αργότερα, αγωνίστηκαν για να υποτάξουν τη Θράκη και να εξασφαλίσουν την εκμετάλλευση των σημαντικότατων πλουτοπαραγωγικών πηγών του εδάφους και του υπεδάφους της.

Στην προρωμαϊκή εποχή (146 π.Χ.-46 μ.Χ.) και στη Ρωμαιοκρατία (46 μ.Χ.-330 μ.Χ.) η κοινωνική και πολιτική οργάνωση των Ελλήνων της Θράκης εξασφάλισε και αντίστοιχη εξέλιξη και στην οικονομική της ζωή. *Ο ελληνισμός της Θράκης*, όπως σημειώνει ο Αντώνιος Καψής στο βιβλίο του για τον ελληνισμό της Θράκης στους ρωμαϊκούς χρόνους, *με την οικονομική του δραστηριότητα, με την κοινωνικο-πολιτική του οργάνωση κλπ., κατόρθωσε να επιζήσει ... (και) να δημιουργήσει έναν αξιόλογο ελληνοθρακικό πολιτισμό.*

Βασικό ρόλο έπαιξε η θάλασσα και οι ναυτικές δραστηριότητες των Θρακιωτών.

Σημαντική δραστηριότητα είναι η αλιεία των Ελλήνων ψαράδων του Εύξεινου Πόντου και των στενών του Βοσπόρου. Ψάρευαν ιδιαίτερα τόννους.

Κάτι άλλο όμως είναι σημαντικότερο: αναπτύσσεται η πρώτη στον κόσμο βιοτεχνία αλιπάστων από τους Θρακιώτες Έλληνες. Η βιοτεχνία αυτή στις παρευξείνειες ελληνικές περιοχές καλύπτει χρονολογικά τα μετακλασικά χρόνια και συνεχίζει, όντας για πολλές πόλεις ο αποκλειστικός

πόρος ζωής των πόλεων. Η παράδοση αυτής της βιοτεχνίας συνεχίζεται και μεταφέρονται μεγάλα και πολλά φορτία παστωμένων ψαριών στην υπόλοιπη Ελλάδα. Να σημειώσουμε ότι ο Έβρος ήταν πλωτός από τις εκβολές του (κοντά στην Αίνο) ως τη Φιλιππούπολη, έτσι και από αυτή την οδό έχουμε μεταφορά των προϊόντων. Ενώ τα λιμάνια του Θρακικού πελάγους και του Εύξεινου Πόντου, με τους Έλληνες ναυτικούς της Θράκης που είχαν αναπτύξει ναυτιλία εξακολουθούν να ακμάζουν. Τα νησιά της θρακικής γης, Λήμνος, Ίμβρος, Τένεδος, Σαμοθράκη και Θάσος, παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο στις θαλάσσιες μεταφορές. Τα νησιά αυτά είχαν γίνει αξιόλογα οικονομικά κέντρα κατά τη ρωμαϊκή περίοδο. *Σχεδόν σ' όλα τα νησιά αυτά του Θρακικού πελάγους υπήρχαν νομισματοκοπεία, όπου έκοβαν ελληνικά νομίσματα για την εξυπηρέτηση των οικονομικών συναλλαγών των νησιωτών Ελλήνων κατοίκων τους.*

Θα λέγαμε ότι όλοι οι εμπορικοί δρόμοι της Θράκης οδηγούσαν στα λιμάνια του Αιγαίου. Η οικονομική ενότητα της Θράκης με το Αιγαίο διαπιστώνεται από την κατεύθυνση του οδικού δικτύου, την πλωτότητα του Έβρου και την ανάπτυξη των λιμανιών, κυρίως της Αίνου. Αυτό τονίζουμε για να σημειώσουμε τη γεωοικονομική ενότητα της Θράκης με την υπόλοιπη Ελλάδα. Παράλληλα η Θράκη ήταν το κέντρο για τις οδούς προς την Ιταλία και την υπόλοιπη Ευρώπη και προς την Ασία.

Η πόλη και το λιμάνι του Βυζαντίου κατόρθωσε, συνδυάζοντας όλες τις παραπάνω οικονομικές λειτουργίες, να αποκτήσει μια εξαιρετική οικονομική υπεροχή. Το Βυζάντιο, με την πλεονεκτική γεωγραφική του θέση, αποτελούσε μια τέτοια εξαιρετική περίπτωση οικονομικής κυριαρχίας σε όλη την οικουμένη του ελληνικού κόσμου, σ' Ανατολή και Δύση.

Σε αντίθεση με τη Δυτική Ευρώπη, που περνά το Μεσαίωνα από κάθε άποψη, το Βυζάντιο με τις απέραντες κτήσεις του συνέχισε τις οικονομικές παραδόσεις της αρχαιότητας. Παρά την αραβική επέκταση, η βυζαντινή αυτοκρατορία διατήρησε τη θαλασσινή κυριαρχία της και μορφή της οικονομίας. Η Θράκη είναι το οικονομικό, και ναυτικό βέβαια, επίκεντρο της αυτοκρατορίας. Θρακικές πόλεις, όπως η Μεσημβρία, ο Πύργος η Αγχίαλος, η Σωζόπολη αναπτύχθηκαν σε σπουδαία εμπορικά κέντρα. Μια σειρά μέτρα των Βυζαντινών αυτοκρατόρων αποσκοπούν στην ενίσχυση της ναυτιλίας και του εξαγωγικού εμπορίου, που, λόγω της πειρατείας, γινόταν από τη Θράκη και τη Μακεδονία κυρίως. Όταν οι περιοχές αυτές πέφτουν, μετά τη Μικρά Ασία, στα χέρια των Τούρκων, τότε η πτώση του Βυζαντίου καθίσταται αναπόφευχτη. Γι' αυτό συμφωνούμε με το Ράνσιμαν που σημειώνει ότι *η τραγωδία του αργού θανάτου του Βυζαντίου ήταν πάνω από όλα μια τραγωδία οικονομική.*

Ας περάσουμε στην περιοχή μας, λίγο ειδικότερα.

Στο χώρο των αρχαίων Αβδήρων, στην *καλὴ Τηΐων ἀποικίη*, όπως αποκαλεί ο Ανακρέων, στη *Θραϊκίαν γαίαν ἀμπελόεσσαν καὶ εὔκαρπον* και *χθόνα πολύδωρον*, που ψάλλει ο Πίνδαρος, στα βυζαντινά χρόνια χτίζεται μια πόλη διάδοχός της: το Πολύστυλον, γνωστή από τον επίσκοπό της Δημήτριο από το 879 μ.Χ. Ίσως οι στύλοι των αρχαίων ερειπίων να της έδωσαν το όνομα. Πάντως οι τελευταίες ανασκαφές αποκάλυψαν ναούς παλαιοχριστιανικούς και μεταβυζαντινούς, καθώς και νεκροταφεία μεταβυζαντινά και υστεροβυζαντινά. Ως επισκοπή, υπό το μητροπολίτη Φιλίππων, αναφέρεται ως τα μέσα του 14ου αιώνα (1365). Μετά δεν έχουμε πληροφορίες. Εκείνα τα χρόνια αρχίζει και η Τουρκοκρατία στην περιοχή. Σ' όλα τα χρόνια τα βυζαντινά οι συγγραφείς ονομάζουν την πόλη άλλοτε Άβδηρα και άλλοτε Πολύστυλο. Ο Καντακουζηνός (1342) την επισκέπτεται, ονομάζοντάς την Άβδηρα και τους κατοίκους Αβδηρίτες. Ο Γρηγοράς χαρακτηρίζει το Πολύστυλο φρούριο, κτισμένο κοντά στη θάλασσα, στις εκβολές του Νέστου. Οι Καταλανοί εξάλλου στις αρχές του αιώνα (1307) είχαν βρει στα περίχωρα των Αβδήρων *μια πεδιάδα αρδευόμενη και ευφορότατη* με άφθονα φρούτα και αμπέλια.

Η Κατερίνα Ασδραχά, μιλώντας για το Πολύστυλο στο βιβλίο της για την περιοχή της Ροδόπης στο 13ο και 14ο αιώνα παρατηρεί:

Το Πολύστυλο επικοινωνούσε με το εσωτερικό της χώρας χάρη σε δύο δρόμους, που ο ένας το συνέδεε με την Ξάνθεια και ο άλλος έφτανε στο Περιθεώριο, στην άκρη της λίμνης Πορού. Χρησίμευε ως λιμάνι και αγκυροβόλιο στη διάρκεια όλης αυτής της εποχής και μπορούμε να υποθέσουμε ότι εξυπηρετούσε συγκοινωνιακά και την ενδοχώρα, που περιλάμβανε και την περιοχή της Ξάνθειας. Εξάλλου μπορούμε να υποθέσουμε ότι στην περιοχή των Αβδήρων δολοφονήθηκε ο Beranger d'Entença το 1307 και αγκυροβόλησαν οι γαλέρες του Φερνάνδου της Μαγιόρκας πριν ξεκινήσουν για τη Θάσο. Αυτή η περιοχή θα μπορούσε να ταυτιστεί με τα "πέριξ Άβδήρων ἐπίνεια", όπου ο Καντακουζηνός είχε πλεύσει ύστερα από τη σύλληψη του Ματθαίου από τους Σέρβους, το 1356. Οπωσδήποτε, ενδέχεται τα επίνεια του Πολύστυλου να περιλάμβαναν και κατοικημένους χώρους και να μην ήταν απλώς θέσεις για αγκυροβόλιο. Αυτοί οι οικισμοί έπρεπε να εκτείνονταν σε όλη την ακτή ανατολικά και δυτικά του Πολύστυλου, που περιλαμβανόταν και η δυτική όχθη της λίμνης Πορού.

Για να ανακεφαλαιώσουμε, μπορούμε να πούμε ότι το Πολύστυλο αποτελούσε στους αιώνες που εξετάζουμε, μια ναυτική πόλη οχυρωμένη, αρκετά σημαντική, που βρισκόταν στο κέντρο των άλλων οικισμών, επίσης ναυτικών αλλά ανοχύρωτων.

Η ίδια συγγραφέας για το Περιθεώριο γράφει: *Το Περιθεώριον βρισκόταν στην άκρη της λίμνης Πορού και ακριβέστερα στην είσοδο μιας κλεισούρας ανάμεσα στις υπώρειες της Ροδόπης και στη λίμνη. Η θέση όπου κτίστηκε η πόλη*

ήταν ένας λόφος αρκετά ψηλός, πάντως, τα νερά της λίμνης έφταναν μέσα στη γειτονική περιοχή σε μεγάλο μήκος –γύρω στα 40 μίλια. Το Περιθεώριο κτίστηκε στη θέση της Αναστασιούπολης και είχε ιδρυθεί ίσως από τον Αναστάσιο Α΄, αλλά φαίνεται ότι η περιοχή κατοικούνταν από την αρχαιότητα· πράγματι, απέναντι από το Περιθεώριο, στη θέση του σημερινού Πόρτο-Λάγο έχει εντοπισθεί η αρχαία πόλη Δίκαια.

Από τα τέλη του 14ου αίώνα αρχίζει η τουρκική κατοχή της Θράκης, που ολοκληρώνεται στα μέσα του 15ου αιώνα με την άλωση της Κωνσταντινούπολης, στα 1453. Στην αρχή επικρατεί η «κλειστή» οικονομία, επειδή όμως οι Οθωμανοί θεωρούσαν ταπεινωτικά τα επαγγέλματα του εμπορίου και του γεωργού, οι υπόδουλοι ασχολούνται μ' αυτά και κάνουν θαύματα, πράγματι. Οι Έλληνες γίνονται ρυθμιστές της οικονομικής ζωής στη Θράκη. Το 19ο αιώνα αντιπροσώπευαν το 70% του εμπορίου και της βιοτεχνίας. Στα δύσκολα εκείνα χρόνια, ένας παλιός θεσμός, οι συντεχνίες, αποκτούν ιδιαίτερο βάρος και παίζουν σημαντικό, πολυσήμαντο ρόλο. Για υλικούς, ηθικούς και εθνικούς λόγους οι συντεχνίες αναπτύσσονται με την πάροδο του χρόνου και παράλληλα παίζουν το ρόλο τους. Η κοινωνική πολιτική της εποχής εκείνης εξασκείται κατά βάση από τις συντεχνίες. Να σημειώσουμε ακόμη την καλλιέργεια του δημοκρατικού φρονήματος και την κοινωνική πολιτική οργάνωση του ελληνισμού της Θράκης μέσω των συντεχνιών.

Ιδιαίτερα οι συντεχνίες των ναυτικών και των ψαράδων εκτός από τα παραπάνω και μέσα στα γενικότερα πλαίσια του διαμετακομιστικού εμπορίου συντέλεσαν στη διάδοση των ιδεών του διαφωτισμού. Οι ναυτικοί και οι έμποροι έβλεπαν και μετέφεραν στη Θράκη όλον τον αποβρασμό στην προοδευτική Ευρώπη.

Μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή (1774) πολλαπλασιάστηκε ο αριθμός των ελληνικών καραβιών που με ρωσική σημαία διέσχιζαν τις θάλασσες. Τα θρακιώτικα καράβια έφταναν ως την Οδησσό, την Αλεξάνδρεια, τη Μάλτα, τη Μασσαλία. Ήταν διαφόρων τύπων ιστιοφόρα. Είχαν να αντιμετωπίσουν πολλούς κινδύνους και από τον καιρό, αλλά και από τους κουρσάρους του Αιγαίου και της Μεσογείου. Η πειρατεία έχει μακραίωνη ιστορία, αναφέρεται από αρχαίους και Βυζαντινούς συγγραφείς. Τώρα, στα χρόνια που εξετάζουμε, δεν είναι μόνο Ανατολίτες αλλά καί Δυτικοί αυτοί που λεηλατούν και κουρσεύουν. Τα δουλοπάζαρα λειτουργούν χάρη στη δράση των πειρατών. Το θετικό, αν μπορούμε να το πούμε έτσι, αποτέλεσμα της δράσης των πειρατών, ήταν ο εξοπλισμός των εμπορικών πλοίων και η εκγύμναση των ναυτών τους. Πολύπλευρα επέδρασε η πειρατεία και στη ναυπηγική τέχνη και στην πολεμική ταχτική.

Στην περιοχή μας, τα Άβδηρα-Πολύστυλο ονομάζονται στο στόμα του

λαού με την παρεφθαρμένη ονομασία Μπολούστρα, λίγα χιλιόμετρα μέσα από την παραλία για λόγους ασφαλείας.

Ο Εβλιά Τσελεμπής στα 1667 περνά από το Περιθεώριο και μετά από κωμοπόλεις, αταύτιστες γενικά, αλλά όχι πάντως από τα Άβδηρα. Ο Γάλλος Robert de Dreux τον άλλο χρόνο, στα 1668, βρίσκεται στη Θράκη. Περιγράφει εκτεταμένα κάπως την επίσκεψή του στο Περιθεώριο (Αναστασιούπολη, που ήταν κοντά στη λίμνη Βιστωνίδα), και σημειώνει, *ύστερα από δύο μέρες φτάσαμε στην Καβάλα, που είναι μια πολύ αξιοσημείωτη πόλη.* Ποιες πόλεις πέρασε, όπου και διανυχτέρευσε ενδιάμεσα: τα Άβδηρα, τη Γενισέα, την Ξάνθη; Δεν αναφέρει δυστυχώς τίποτα, ίσως γιατί εκείνα τα χρόνια και ο τρεις ήταν μη αξιοσημείωτες. Ανάμεσα όμως στα άλλα για το Περιθεώριο γράφει ο R. de Dreux: *Σ' αυτήν την πόλη υπήρχε μονάχα ένας φτωχοπαπάς, που μου είπε ότι είχε υποφέρει πολύ, διότι ο λαός αυτός ήταν εντελώς καταστρεμμένος από τους Τούρκους και από τους κουρσάρους που κάνουν εκεί συχνά επιδρομές.* Σαφώς τα ίδια, για τους κουρσάρους, ισχύουν και για τα Άβδηρα-Πολύστυλο.

Ακόμη μια έμμεση πληροφορία για την περιοχή είναι του 1729, όταν ο απεσταλμένος του Λουδοβίκου ΙΕ', αββάς Sevin, περιοδεύει για να περισυλλέξει χειρόγραφα και βιβλία, για τον εμπλουτισμό της γαλλικής βιβλιοθήκης του Λούβρου, φτάνει στην Ξάνθη και συμφωνεί με τον επίσκοπο Ξάνθης να αγοράσει 10 τάλαρα τον τόμο. Μας πληροφορεί, λοιπόν, ότι ο Δεσπότης καταλεηλάτησε τα μοναστήρια που βρίσκονται γύρω από την Μπουρού, για να μαζέψει χειρόγραφα και βιβλία. Το τραγικό είναι ότι τα βιβλία καθώς μεταφέρονταν με καΐκι προς την Καβάλα, χάθηκαν όλα, καθώς βούλιαξε το πλοίο. Είναι πολύ πιθανό με το γεγονός να συνδέονται και τα Άβδηρα-Πολύστυλο-Μπολούστρα.

Το κλειδί για σίγουρες πληροφορίες σχετικά με την Μπολούστρα είναι διάφορα τουρκικά αρχεία, φορολογικοί κατάλογοι, που (αν δεν καταστράφηκαν, τυχαία ή όχι) κάποτε θα μιλήσουν.

* * *

Η ναυτική ανάπτυξη της Θράκης έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1821. Είναι ένα κεφάλαιο που θέλει πράγματι να τονιστεί. Είναι γνωστό ότι οι Θρακιώτες συμμετείχαν ενεργά και στην προετοιμασία και στην εκδήλωση της επανάστασης. Όντας όμως κοντά στην Κωνσταντινούπολη ήταν σε πολύ μειονεκτική στρατιωτική θέση. Βοήθησαν όμως και στη στεριά και στη θάλασσα, κατεβαίνοντας στη Νότια Ελλάδα.

Το κύριο βάρος από πλευράς Θρακών στους θαλασσινούς αγώνες το σήκωσαν οι κάτοικοι της Αίνου. Τούτο γιατί η Αίνος ήταν η μόνη θαλασσινή πολιτεία

στο Αιγαίο που τα καράβια της ήταν δυνατό να πάρουν μέρος στις διάφορες θαλασσινές επιχειρήσεις, ενώ οι κάτοικοι των παραλίων της Προποντίδας και των πόλεων των παραλίων της Βόρειας Θράκης ήταν αποκλεισμένοι από το θέατρο των ναυτικών επιχειρήσεων, το Αιγαίο.

Να σημειώσουμε ότι 1500 ναυτικοί της Μαύρης θάλασσας πούλησαν τα καράβια τους, για ενάμιση χρόνο διέσχισαν την Κεντρική Ευρώπη και ήρθαν στην Ελλάδα, πρόσφεραν τα χρήματα και εντάχθηκαν στον ελληνικό στόλο.

Η Αίνος είναι η ναυτική πολιτεία που αντιπροσωπεύει περίλαμπρα στο μεγάλο αγώνα όλα τα μέρη τη Θράκης. Πριν από αρκετά χρόνια είχε αρχίσει η ανάπτυξή της και στα 1813, σύμφωνα με στοιχεία του Γάλλου προξένου στην Πάτρα Πουκεβίλ, είχε 4 μεγάλα καράβια και 60 σακολέβες. Το 1821 τα καράβια της Αίνου έφταναν τα 300 και ταξίδευαν μέχρι τη Συρία και την Αίγυπτο. Περίφημοι ναυμάχοι οι Αινίτες με την έκρηξη της επανάστασης παίρνουν αμέσως μέρος στις ναυτικές επιχειρήσεις.

Ο Στρατής Σκόρδος, ο Λευτέρης Παλιός, ο Γρηγόρης Κομνηνός, ο Χατζημανουήλ Τέρογλου και άλλοι πολλοί καπετανέοι βοήθησαν με τα καράβια τους και πήραν μέρος σε ναυμαχίες. Η οικογένεια Κούταβου και ιδιαίτερα η οικογένεια Βισβίζη. Ο καπετάν Χατζηαντώνης Βισβίζης ήταν πλούσιος καραβοκύρης. Είχε το μπρίκι «Καλομοίρα» με 16 κανόνια και 140 ναύτες πλήρωμα. Παίρνει τη γυναίκα του Δόμνα και τα 5 παιδιά τους και βοηθά τον Εμμανουήλ Παπά στη Χαλκιδική, νεκρό τον κουβαλά στην Ύδρα και συμμετέχει σε πληθώρα ναυτικών επιχειρήσεων. Όταν σκοτώνεται, η γυναίκα του Δόμνα παίρνει στα χέρια της την «Καλομοίρα» και αποδεικνύεται, κατά τον Ιωάννη Φιλήμωνα «*Μπουμπουλίνα της Θράκης*».

Και πολλοί άλλοι κάτοικοι της Αίνου και άλλων περιοχών τα έδωσαν όλα, ακόμη και τη ζωή τους για τον αγώνα του 1821.

Στη Δόμνα Βισβίζη αναφέρεται και ωραιότατο δημοτικό τραγούδι που έφερε σε φως έρευνα του αείμνηστου Αντ. Ρωσσίδη.

Πουλάκι πόθεν έρχεσαι, πουλάκι για αποκρίσου
μην είδες και μην άκουσες για την κυρά Δομνίτσα
την όμορφη, τη δυνατή, την αρχικαπετάνα
πούχει καράβι ατίμητο και πρώτο μες στα πρώτα
καράβι γοργοτάξιδο, καράβι τιμημένο
καράβι που πολέμησε στης Ίμπρος το μπουγάζι;
Και το πουλάκι στάθηκε και το πουλάκι λέει:
– Την είδα την απάντησα σιμά στο Αγιονόρος
τρεις μέρες επολέμαγε με δυό χιλιάδες Μούρτους.
Καράβια εδώ, καράβια εκεί, καράβια παραπέρα

και τούτη σαν τον αητό όρμαγε και χτυπούσε
δεξά ζερβά κι ανάστροφα, κι όπου βολούσε ακόμα.
Κι άκουγες βόγγους δυνατούς και στεναγμούς μεγάλους
κι άκουγες κλάμματα πικρά, κατάρες στην κατάρα
κι οι θάλασσες κοκκίνησαν σαν φέσια των αγάδων.

Το 1830 ένα μικρό τμήμα του ελληνισμού αποκτά κρατική υπόσταση. Οι Θρακιώτες συνεχίζουν να βρίσκονται υπό οθωμανική κατοχή, σκληρότερη όπως είναι φυσικό. Όμως η οικονομική και ναυτική δράση συνεχίζεται αμείωτη. Παρά τις επιδρομές, οι Αινίτες, κατόρθωσαν να επιζήσουν. Πολλές φορές χρειάστηκε να ξανακτίσουν την πόλη τους. Αγωνίστηκαν για να διατηρήσουν την οικονομική τους ευεξία. Ως το 1876 η Αίνος παρέμεινε το κυριότερο εξαγωγικό λιμάνι ολόκληρης της Θράκης.

Σημαντικό ρόλο για το συντονισμό και εξέλιξη των ελληνικών πόλεων της Θράκης έπαιξαν τα ελληνικά προξενεία στη Θράκη. Σε δύο τόμους η Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου μιλά για το ρόλο των προξενείων. Ιδιαίτερα για τη ναυτική ιστορία της Θράκης μας ενδιαφέρουν οι προξενικές αρχές Αίνου, Ελλησπόντου, στα λιμάνια της Προποντίδας, στα λιμάνια του Εύξεινου Πόντου, στο Δεδέαγατς, στην Ξάνθη και στο Πόρτο Λάγο. Για το Πόρτο Λάγο ο υποπρόξενος Αθανάσιος Χαλκιόπουλος σε αναφορά του του 1912 δίνει σημαντικές πληροφορίες. Μαθαίνουμε για την παραγωγή ιχθύων (εγχέλεων, κεφάλων, κυπρίνων, αυγοτάραχου).

Έχουμε για το εξαγωγικό εμπόριο του Πόρτο-Λάγο και παλιότερα στοιχεία. Εξάγεται καπνός και δημητριακά στα 1854-55 στην Τουρκία, Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία, Αυστρία σε σύνολο ποσοτήτων αντίστοιχα 9.000.000 λίτρα και 51.000 λίτρα. Το εισαγωγικό και εξαγωγικό εμπόριο μέσω του Πόρτο Λάγο ήταν πολύ μεγαλύτερο από ό,τι μέσω της Καβάλας. Ανάλογα στοιχεία υπάρχουν και για τα άλλα λιμάνια της Θράκης.

Να επανέλθουμε στο Πόρτο Λάγο και να σημειώσουμε ότι οι Βούλγαροι που ήθελαν διέξοδο στο Αιγαίο και κατοχή της περιοχής, κάναν έντονες προσπάθειες προωθώντας στα ιχθυοτροφεία αλιείς και ήθελαν μάλιστα να αγοράσουν το νησάκι της λίμνης. Ο Έλληνας ιδιοκτήτης Χατζηζωΐδης από πατριωτισμό αρνήθηκε. Εθνικό ρόλο παίζει και ο ηγούμενος του Αγίου Νικολάου, που είναι μετόχι της μονής Βατοπεδίου Αγίου Όρους.

Η Θράκη, μετά ιδιαίτερα και την ανακάλυψη στις αρχές του αιώνα του πετρελαίου, ήταν στο κέντρο του ενδιαφέροντος των λεγόμενων «προστάτιδων δυνάμεων».

Να δούμε όμως τη Θράκη, όπως τη βλέπουνε άλλοι Ευρωπαίοι επισκέπτες, περισσότερο «φιλέλληνες». Αυτά που λένε, δυστυχώς, έχουν χρησιμότητα και σήμερα.

Γράφει σχετικά ο Ενεπεκίδης στο βιβλίο του για το Αρχιπέλαγος:

Τον Μάιο της τελευταίας χρονιάς του περασμένου αιώνα, εφοδιασμένος ο Πρώσσος συγγραφεύς Paul Lindau με όλες εκείνες τις απαραίτητες ουσιαστικές επιστολές της ισχυρής του πατρίδας για τις τουρκικές αρχές, ξεκινάει από την Κωνσταντινούπολη το ταξίδι του για να γνωρίσει τα νησιά του Αρχιπελάγους και να γράψει αργότερα γι' αυτά στις εφημερίδες του. Είναι ο Λίνταου κάτι σπουδαιότερο από συγκαταβατικός «φιλέλλην». Θεωρεί τρόπον τινά διαστροφή της παγκόσμιας ιστορίας, ο χώρος του Αιγαίου και των μικρασιατικών ακτών να μην ανήκει και στην εποχή του σ' αυτούς που έδωσαν λάμψη στο χώρο και βαθύτερο νόημα στην ιστορία του –να μην ανήκει στους Έλληνες. Αυτή είναι η σημασία του Γερμανού αυτού περιηγητή για μια διαπίστωση που γινόταν τότε, το 1900, σε ανύποπτο χρόνο για να πάρει όμως στη δική μας εποχή μια τόσο τραγική επικαιρότητα».

Ο Λίνταου επισκέπτεται ελληνικά νησιά της Θράκης, και τον Ελλήσποντο και μαρτυρεί αντικειμενικά γι' αυτά.

Έχω κάνει ως τώρα πάνω στη μικρή μας γήινη σφαίρα μερικά ωραία ταξίδια και πάνω στα ψηλά βουνά χάρηκα συχνά το ωραίο κυνήγι και μέσα στα σκοτεινά παρθένα δάση και στα λιβάδια τα δυτικά της Βόρειας Αμερικής. Και πριν λίγο καιρό ακόμη έβλεπα κι αφουγκραζόμουν στης Αφρικής τις έρημες ακτές τα πελώρια, αστραφτερά του ωκεανού κύματα, πώς κατρακυλούσαν σε σιγανό ρυθμό παφλάζοντας τρομακτικά. Κι όμως ποτέ δεν έζησα ένα ταξίδι γεμάτο τόση ευτυχία κι ομορφιά, τόση ευδαιμονία σε απόλυτη μορφή, όπως ήταν το ταξίδι μου τον Ιούνιο ανάμεσα από τα ελληνικά νησιά και πάνω σ' αυτά.

Η μικρή αυτή εισαγωγή στο ισχυρό βίωμα του ταξιδιού και της ζωής στα ελληνικά νησιά, οφείλεται στο διάσημο Γερμανό νομομαθή, πανεπιστημιακό δάσκαλο και φιλελεύθερο πολιτικό του 19ου αιώνα Franz von Löher (1818-1892).

Ο Λέχερ περνά με το πλοίο όλα τα θρακικά παράλια, ένας παρδαλός κόσμος υπάρχει στο κατάστρωμα του πλοίου. Λίγα αποσπάσματα από το θαλάσσιο ταξίδι του.

Μόνο λίγες ώρες είχαν περάσει που είχαμε αφήσει τα Δαρδανέλια και να που αναδύεται γύρω από το πέλαγος όλη η μαγεία των ελληνικών νησιών, και ακτών: η μακρόσυρτη οδοντωτή Ίμβρος, η Σαμοθράκη που με τα ψηλά της βουνά τινάζεται στον ουρανό, οι θρακικές ακτές με τις χαμηλές τους χερσαίες γλώσσες, τους ανοιχτούς όρμους και τις βουνόραχες που κατεβαίνουν στη θάλασσα απαλά. Πέρα, στον διαφανή ορίζοντα διαγραφόταν ήδη σβηστά η σιλουέτα της Θάσου. Όλα ζωσμένα στη γαλαζοπράσινη ανταύγεια της θάλασσας, τα πάντα τόσο φρέσκα και τυλιγμένα στη δρόσο ωσάν να αναδύονταν τα νησιά αυτά και οι ακτές κάθε πρωινό από τα υγρά βάθη της θάλασσας στην επιφάνειά της.

Παραπλέουμε τη θρακική ακτή που φαίνεται έρημη κι εγκαταλειμμένη. Το πλοίο έκανε στροφή προς τον όρμο του Αίνου όπου εκβάλλει η Μάριτζα (Έβρος)

κατεβαίνοντας από τους χαρούμενους κάμπους της Φιλιππούπολης κι απ' την Αδριανούπολη. Στην ξηρά ένα σκοτεινό φαράγγι που ανεβαίνει και προχωρεί βαθιά στη χέρσα γη, στην ακτή όμως τα πάντα ρηχά βαλτοτόπια γεμάτα έλη. Ξαφνικά τινάζεται στην όχθη κάτι σαν ένα τεράστιο μαύρο φίδι... Και πράγματι όταν πλησιάσαμε είδαμε πως ήταν σιδηροδρομικά βαγόνια ανάμεσα στα δένδρα. Καλή σας τύχη, κουβαλητάδες της προόδου και του πολιτισμού στα σκυθρωπά τούτα βουνά.

Ο Λέχερ προχωρεί προς την Αλεξανδρούπολη και το Πόρτο Λάγο.

Εδώ στο Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη), στον όρμο του Αίνου, σταματήσαμε για πολύ. Στο πλοίο φόρτωναν ακατάπαυστα μπάλες, όλες με καπνά. Προς το βράδυ εμφανίστηκε στον ορίζοντα η ψηλή οροσειρά της Σαμοθράκης τυλιγμένη σ' ένα θαυμάσιο γαλάζιο χρώμα, για να καθηλωθεί έπειτα αναδυόμενη από τη θάλασσα σαν μια εξαίσια βαθυγάλανη μάζα. Από πίσω φαινόταν μέσα σε μια απαλή χρύσινη λάμψη η Θάσος, δείχνοντας όλες τις καμπύλες και τις κορφές της. Ακόμη πιό πέρα, πίσω από τη λάμπουσα επιφάνεια του νερού, τιναζόταν προς τον ουρανό ο κώνος του Άθω τυλιγμένος σε ρόδινα συννεφάκια.

Τη νύχτα είχε φτάσει το πλοίο μπροστά στο Πόρτο Λάγο κι όταν το πρωί ανέβηκα στο κατάστρωμα απλώνονταν μπροστά μου πλέρια οι θρακικές ακτές. Σταματήσαμε σ' ένα όρμο, που τον περιζώνουν πολύ χαμηλές χερσαίες γραμμές, από πίσω όμως εκτείνονται και τινάζονται προς τον ουρανό πολυκόρυφα βουνά βαλμένα σ' ένα θαυμάσιο ημικύκλιο. Τα λίγα λιμενικά κτίρια που βρίσκονται στην πρεοεξέχουσα πεδινή γη ξεχωρίζουν σαν φωτεινές τελίτσες μπροστά από την μεγαλόπρεπη αγριάδα των βουνών. Η Θάσος και η Σαμοθράκη ήταν τώρα πολύ κοντά μας: μαυρογάλαζα αιθέρια βουνά πάνω απο τα λαμπυρίζοντα κύματα. Δροσερό αεράκι με τ' άρωμα του δάσους φυσούσε απ' την οροσειρά. Τα κύματα σκαμπανέβαζαν σε βραδύ ρυθμό, ενώ κατάνυξη και σιωπηλή ευχαριστήρια προσευχή επλήρωναν την ψυχή μου. Το μεσημέρι βρισκόμαστε μπροστά στην Καβάλα.

* * *

Επιχειρήσαμε συνοπτικά να κάνουμε μια τομή στη ναυτική ιστορία της Θράκης. Όπως γίνεται κατανοητό, το θέμα είναι πολύπλευρο και μπορεί κανείς να το δεί από χίλιες δυο πλευρές. Η λαογραφία θα μπορούσε να φωτίσει το θέμα μας, πολύ διαφωτιστικά. Τα οικολογικά προβλήματα, που για την περιοχή μας έχουν πάρει τρομαχτικές διαστάσεις, με μια ιστορικότητα, που επίσης —με λύπη— παραλείπουμε.

Θα κλείσουμε την περιδιάβασή μας με έναν άλλο χώρο: τη λογοτεχνία. Θρακιώτες λογοτέχνες όπως ο Γεώργιος Βιζυηνός και ο Κώστας Βάρναλης από τους παλιότερους, ο Κώστας Θρακιώτης, ο Γιώργος Σταυρίδης από τους σύγχρονους, έχουν ναυτικά και θαλασσινά θέματα.

Θα μου επιτρέψετε κλείνοντας να παραθέσουμε ένα ποίημα της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη, που ασχολήθηκε με τη λαογραφία της πατρίδας της, των Επιβατών Ανατολικής Θράκης και της θάλασσάς της. Ασχολήθηκε με τα Άβδηρα και τις παραδόσεις τους, γράφοντας ωραιότατα ποιήματα για την πατρίδα του Δημοκρίτου.

Η θάλασσα όμως είναι αυτή που ενώνει τις χαμένες πατρίδες με την ελληνική Θράκη.

ΣΤ' ΑΚΡΟΓΙΑΛΙ

Ήρθα για να σε δω —για μια φορά— και πάλι,
αγαπημένο ακρογιάλι·
μ' ακούω να θρηνεί —ίδια— η σιωπή σου,
βουβά κι ασώπαστα· θυμήσου,
έρημο ακρογιάλι,
(στου ονείρου τ' ανθογυάλι),
σαν τώρα ήταν μουντό φθινόπωρο, είδες,
που φυλλορόισαν οι ελπίδες,
παλιοί καϋμοί, τόσες αγάπες (φύγανε, σαν ταξιδιάρικα πουλιά
κυνηγημένα ως τα βρήκε η μπόρα, η βαρυχειμωνιά,
και δε γυρίσαν). Ό,τι ανθίζει, ό,τι ζει, σβύνει, πεθαίνει.
Α! πόσο η ψυχή μου αδύναμη είναι, πονεμένη!
Λυγίζει —στο μούρμουρο του στεναγμού σου—,
στ' απαλοφλοίσβισμα του αφρού σου!
Με νιώθεις!... Τι να με ρωτάς!...
(και ποια πρώτα, να σου διηγηθώ ιστορία μου ζητάς;...)
Απόκριση να δώσω πια δε θα μπορούσα άλλη,
αγαπημένο μου, αγέραστο ακρογιάλι.
Όλο θλίψη —η ξενητεμένη— η ψυχή μου,
—στιγμή ξεχωριστή, σε πρόσμενα, σε νοσταλγούσα ... αλί μου!—
μόνο για δάκρυα, θα σου πει κι εκείνη· όχι, για λήθη·
έτσι κοντά σου, που ήρθε από ώρα κι απολησμονήθη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Π. Κ. Ενεπεκίδη, Αρχιπέλαγος, 1800-1923, «Εστία», 1988.
Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Συντεχνίες και Επαγγέλματα στη Θράκη, 1685-1920, «Πιτσιλός», 1985.
Αντ. Καψή, Ο Ελληνισμός της Θράκης στους ρωμαϊκούς χρόνους, 1962.
Γ. Δρακόπουλου, Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου, Μύκονος.

Θ. Μουσόπουλου, Δημόκριτος ο Αβδηρίτης, Ξάνθη, 1983.
» Η γη της Θράκης, Κομοτηνή, 1985.
» Αγώνες της Θράκης για ελευθερία, Ξάνθη, 1987.
» Τα Άβδηρα Ξάνθης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, Ξάνθη, 1987.
Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Οικονομική και κοινωνική ζωή του Ελληνισμού της Θράκης κατά την Τουρκοκρατίαν, Αθήνα, 1974 (περ. «Θρακικά», τ. 47).
Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη, τ. Α΄, 1976, τ. Β΄, 1977.
Βασ. Βογιατζή, Η γεωπολιτική και οικονομική σπουδαιότης δια την Ελλάδα του Μακεδονοθρακικού χώρου, Θεσσαλονίκη, 1968.
Κων. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία του Μακεδονικού και Θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου, Θεσσαλονίκη, 1980.
Στ. Ιωαννίδη, Ένας επαγγελματικός οδηγός του 1910-11, (ανάτυπο), Ξάνθη, 1975-76.
Κ. Βέικου-Σεραμέτη, Η θάλασσα στο χωριό μου, (ανάτυπο), Ξάνθη 1964.
Κ. Μ. Αποστολίδη, Περί των ποταμών και των παραλίων της Θράκης, «Θρακικά», 1982-4.
Μ. Κούκου, Οι Θράκες στους αγώνες του '21, «Θρακική Επετηρίδα», τ. 2, Κομοτηνή, 1981.
Επίσης πολλές εργασίες στα περιοδικά «Θρακικά», «Αρχείο Θράκης», «Θρακικά Χρονικά», «Θρακική Επετηρίδα» έχουν διάσπαρτα στοιχεία για τη ναυτική ιστορία της Θράκης.

ΙΩΑΝΝΗ Κ. ΠΑΓΚΟΖΙΔΗ

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΓΚΑΪΤΑΤΖΗΔΕΣ ΤΗΣ ΡΟΔΟΠΗΣ ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΔΕΣΜΟΣ ΜΕ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ
(Συμβολή στη λαογραφία της Θράκης)

Η λαογραφία δεν είναι φιλολογία, αποκλειστικά. Ούτε τέχνη, αποκλειστικά. Ούτε αισθητική μονάχα. Ούτε παράδοση, αυτή καθ' εαυτή. Ούτε μόνο συλλογή θεμάτων και αντικειμένων λαϊκών. Η λαογραφία είναι διανόηση, είναι πνεύμα. Κατοικεί στο βασίλειο της σκέψης.

Samuel Bayard

Από τον τίτλο της εργασίας, μπορεί να αντιληφθεί κανείς, το απαισιόδοξο μήνυμα: μετά τους τελευταίους γκαϊτατζήδες που υπάρχουν στο νομό Ροδόπης, δεν υπάρχουν μάλλον συνεχιστές.

Δυστυχώς στο νομό μας, απ' όσα μπορούμε να γνωρίζουμε, υπάρχουν (ακόμη) μερικοί γκαϊτατζήδες που συνεχίζουν να παίζουν, τελευταία όχι πολύ συχνά γιατί δεν τους «προτιμούν»· (τελευταία σπάνια γίνονται συγκεκριμένα γλέντια με γκάιντα και όταν συμβαίνει αυτό είναι γιατί δεν υπάρχουν άλλα όργανα εκείνη τη στιγμή και η γκάιντα βρίσκεται «τυχαία»). Και μετά όμως από αυτούς δεν υπάρχει κανείς νέος που να συνεχίζει αυτό το παραδοσιακό και ομολογουμένως δύσκολο μουσικό όργανο. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την αγάπη μου για τη μουσικοχορευτική μας παράδοση, είναι η αιτία αυτής της εργασίας. Πιστεύω να «λειτουργήσει» σαν κίνητρο σε νέους ανθρώπους να συνεχίσουν το όργανο αυτό, αλλά και άλλα παραδοσιακά που τείνουν να εξαφανισθούν, δεδομένου ότι από την πολιτεία δεν έχει γίνει ακόμη, καμιά κίνηση για τη δημιουργία σχολών παραδοσιακών οργάνων.

Για να είναι πληρέστερη η εργασία αυτή, σκέφθηκα εκτός από την παρουσίαση με βιογραφικά στοιχεία των υπαρχόντων γκαϊτατζήδων της Ροδόπης, αλλά και αυτών που δεν ζουν, να αναφερθώ με λίγα στοιχεία και στην γκάϊντα, σαν μουσικό όργανο, και στη θέση της στην παραδοσιακή

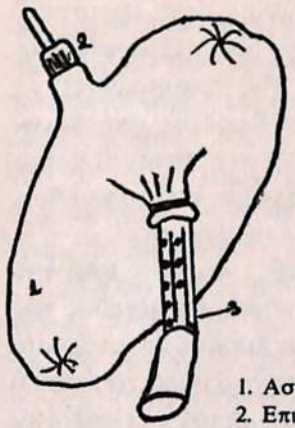
μας μουσική. Επίσης αναφέρομαι και στον τρόπο που γλεντούσαν παλιά και σήμερα. Για την εργασία αυτή στηρίχθηκα κυρίως στις μαρτυρίες των ίδιων των γκαϊτατζήδων και άλλων, αλλά και στις δικές μου εκτιμήσεις, ερευνώντας την περιοχή τα τελευταία χρόνια, είτε μόνος μου, είτε σαν συνεργάτης της Ελληνικής Ραδιοφωνίας-Τηλεόρασης, επιμελούμενος μουσικολαογραφικές εκπομπές.

Χρειάσθηκε πάνω από τρία χρόνια για να ολοκληρωθεί η εργασία. Με συχνές και αλλεπάλληλες επισκέψεις σε προσφυγικά κυρίως χωριά, προσπαθούσα να βρω τους εναπομείναντες γκαϊτατζήδες ή να συγκεντρώσω πληροφορίες για τους παλιότερους που δεν είναι πια στη ζωή.

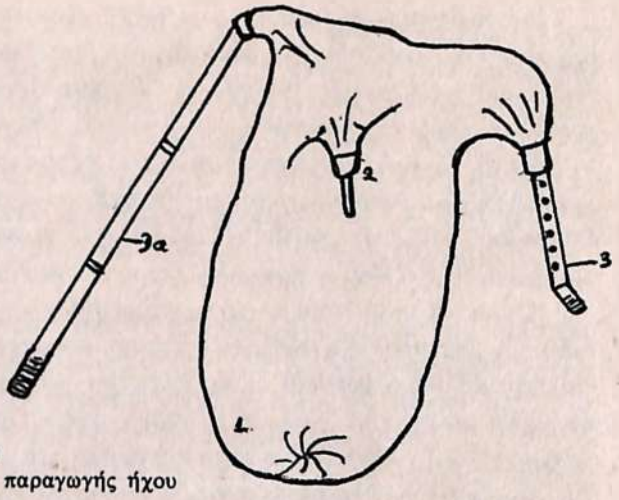
Οι περισσότεροι από αυτούς που επισκέφθηκα με δέχθηκαν με χαρά και ικανοποίηση όταν τους είπα το σκοπό της επίσκεψής μου. Πολλοί με γνώριζαν ήδη, γιατί ήξεραν τις επαφές μου με τους χορούς και γενικά με τη μουσική. Με βοήθησαν πραγματικά, και στο τέλος της εργασίας αναφέρω τα ονόματα όσων με βοήθησαν, σαν ένα μικρό δείγμα ευχαριστιών.

Από μικρός άκουγα παραδοσιακή μουσική, γιατί στην οικογένεια υπήρχε ο πατέρας μου που έπαιζε (και μετά έμαθε και σε μένα) κεμεντζέ, το κατεξοχήν μουσικό όργανο των Ποντίων. Έτσι το αυτί μου έμαθε να ακούει ευχάριστα τέτοιους ήχους μουσικής. Τα τελευταία όμως χρόνια έχει γίνει και τρόπος ζωής η ενασχόλησή μου με τη μουσικοχορευτική μας παράδοση. Έτσι για μένα είναι πιο εύκολο να προσεγγίσω τους ανθρώπους που παίζουν παραδοσιακά κάποιο μουσικό όργανο, ή χορεύουν ή τραγουδούν. Γιατί με τις πρώτες κουβέντες, αντιλαμβάνονται ότι έχουν να κάνουν με έναν άνθρωπο που γνωρίζει από αυτά όχι μόνο από φιλολογικό ενδιαφέρον, καθώς και ότι είναι δύσκολο να αναφέρουν στοιχεία μη πραγματικά. (Παρατηρείται πολλές φορές οι παλιότεροι, για λόγους εντυπωσιασμού, να μεγαλοποιούν ή να αλλοιώνουν τα γνήσια στοιχεία).

Όπως ανέφερα προηγούμενα η εργασία είναι χωρισμένη σε μέρη: Πρώτα υπάρχουν λίγα στοιχεία για την γκάιντα (ιστορία, κατασκευή, τρόπος-στάσεις παιξίματος κ.ά.) και τη θέση της στην παραδοσιακή μας μουσική. Επίσης για τον τρόπο γλεντιού παλιότερα και τώρα. Για σκοπούς, τραγούδια και χορούς της Θράκης με την γκάιντα. Στο τέλος παρουσιάζω όλους τους γκαϊτατζήδες που υπάρχουν σήμερα στο νομό Ροδόπης —όσους τουλάχιστον βρήκαμε— αλλά και τους παλιότερους που δεν υπάρχουν πια.

Σχ. 1. Τσαμπούνα.

1. Ασκός
2. Επιστόμιο
3, 3α. Τμήμα παραγωγής ήχου

Σχ. 2. Γκάιντα.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΓΚΑΪΝΤΑ

Η γκάιντα, ή γκάιδα, ή γάιδα, ή κάιντα, ή τουλούμ, είναι ένας από τους δύο τύπους άσκαυλου που συναντάμε στην Ελλάδα. (Ο άσκαυλος έρχεται στον ελλαδικό χώρο γύρω στον 1-2 μ.Χ. αιώνα από την Ασία, σύμφωνα με αξιόπιστες μαρτυρίες του Σουετόνιου, του Δίωνα Χρυσοστόμου, του Αβικέννα κ.ά.).

Ο ένας τύπος άσκαυλου, η λεγόμενη τσαμπούνα, παίζεται κυρίως στα νησιά και από τους Έλληνες του Πόντου, με διάφορες ονομασίες: τσαμπούνα, ασκομαντούρα, αγγείον, τουλούμ, ασκί κ.ά. (Σχ. 1). Ο άλλος τύπος είναι η γκάιντα, που συναντάμε στην ηπειρωτική Ελλάδα και κυρίως στη Θράκη και Μακεδονία (Σχ. 2). Και οι δύο τύποι αποτελούνται από τα παρακάτω: από το ασκί, το επιστόμιο (που είναι το ίδιο στους δύο τύπους) και το τμήμα παραγωγής του ήχου, το οποίο διαφέρει στους δύο τύπους. Στην γκάιντα το τμήμα παραγωγής του ήχου αποτελείται από δύο ξεχωριστούς αυλούς. Ο ένας, ο κοντός με τις τρύπες, δίνει τη μελωδία και ο μακρύς, χωρίς τρύπες, δίνει ένα φθόγγο που «ταιριάζεται» με το φθόγγο που χρησιμοποιείται ως τονική στον αυλό της μελωδίας. Στην τσαμπούνα το τμήμα παραγωγής του ήχου αποτελείται μόνο από τον αυλό με τις τρύπες, που και αυτός διαφέρει από τον αυλό μελωδίας της γκάιντας. (Δεν είναι του παρόντος να περιγράψουμε τις διαφορές). Είναι διπλός και ο δεύτερος χρησιμεύει να κρατάει το ίσο.

Η γκάιντα κατασκευάζεται κατά κανόνα, από αυτόν που την παίζει, δηλαδή τον γκάιντατζη, ή τον γκαϊντιέρη, ή γκαϊτατζή.

Για τον ασκό, οι κατασκευαστές χρησιμοποιούν συνήθως δέρμα κατσίκας, σπάνια προβάτου και προπολεμικά χρησιμοποιούσαν, όταν έβρισκαν, και δέρμα γαϊδουριού, για το μέγεθος και την αντοχή του. (Ο ασκός της γκάιντας είναι κατά κανόνα μεγαλύτερος του ασκού της τσαμπούνας).

Μετά τη σχετική κατεργασία του δέρματος (που διαφέρει από κατασκευαστή σε κατασκευαστή), προσαρμόζονται στο ασκί το επιστόμιο και οι δύο αυλοί, άλλοτε απευθείας και άλλοτε προσαρμόζονται στο κεφαλάρι, μια βάση από ξύλο ή κόκκαλο (κέρατο) μόνιμα δεμένη στο ασκί.

Το επιστόμιο είναι ένας, κυρίως ξύλινος, κωνικός σωλήνας από τον οποίο ο γκαϊτατζής φυσάει και γεμίζει τον ασκό με αέρα. Το μέγεθος του επιστόμιου διαφέρει και στην περιοχή μας έχει τα παρακάτω ονόματα: φυσούνα, φερέκι, στόμιο, φυσαχτάρι, φύσα. Στο επιστόμιο υπάρχει και η βαλβίδα, που εμποδίζει να φύγει ο αέρας και είναι από πετσί και κολιέται στο άκρο που δένει στον ασκό. Στην περιοχή μας το ονομάζουν οι γκαϊτατζήδες πετσάκι, χαπτύρι κ.α. Το επιστόμιο, καθώς και οι αυλοί φτιάχνονται από διάφορα ξύλα, συνήθως από κρανιά, δαμασκηνιά, αμυγδαλιά, φρουξιλιά κ.ά.

Ο αυλός για τη μελωδία έχει συνήθως 7 τρύπες μπροστά και 1 πίσω, ή 6+1. Είναι κυλινδρικός και σχεδόν ίσιος, με μήκος που ποικίλει από 25-30 cm και είναι σαν μια φλογέρα. Στο σημείο που ενώνεται με τον ασκό προσαρμόζεται το λεγόμενο καλάμι, που βγάζει και τον ήχο και που στην περιοχή το ονομάζουν τσαμπούνα, ζαμπούνα, καλάμι, κουμούσι, γκαϊτοκάλαμο κ.α. Είναι το πιο «λεπτό» τμήμα του οργάνου και οι οργανοπαίκτες το προσέχουν ιδιαίτερα.

Οι τρύπες επάνω στον αυλό έχουν σχεδόν την ίδια απόσταση η μία από την άλλη, αλλά δεν έχουν το ίδιο σχήμα και μέγεθος. Αυτό ποικίλει από κατασκευαστή σε κατασκευαστή κι ακόμη από τον ίδιο τον γκαϊτατζή που με κερί μεγαλώνει ή μικραίνει τις τρύπες για να ταιριάζει τον ήχο που θέλει. Ο αυλός της μελωδίας ονομάζεται γκαϊτανίτσα και κατασκευάζεται από ξύλο κρανιάς, δαμασκηνιάς, φρουξιλιάς, σπάνια αμυγδαλιάς κ.ά.

Το άλλο τμήμα παραγωγής του ήχου στην γκάιντα είναι ο μακρύς σωλήνας χωρίς τρύπες που βγάζει ένα μόνο ήχο, που προσαρμόζεται ανάλογα με το σφύξιμο ή χαλάρωμα των επί μέρους τμημάτων του. Στην περιοχή μας ονομάζεται μπουρί, τζαμάρα, μπουριά, μπουρού, γκαρόζι. Ο ήχος που παράγει το μπουρί χρησιμοποιείται ως τονική στον κυρίως αυλό της μελωδίας· κρατάει δηλαδή συνεχώς ένα ίσο. Στην είσοδο αυτού του αυλού εφαρμόζεται κι εδώ ένα καλάμι, μεγαλύτερο συνήθως, που παράγει τον ήχο. Το μέγεθος του μπουριού ποικίλει, αλλά πάντα είναι αρκετά μεγαλύτερο από το μέγεθος του κυρίως αυλού της μελωδίας.

Αυτός που παίζει τη γκάιντα (ο γκαϊτατζής ή γκαϊντιέρης), κρατάει τη

γκάιντα με τον ασκό συνήθως κάτω από την αριστερή μασχάλη. Η θέση των δαχτύλων των δύο χεριών στον αυλό που παράγει τον ήχο είναι συνήθως: τα πρώτα δάκτυλα (δείκτης, μέσος, παράμεσος) του αριστερού ή δεξιού χεριού τοποθετούνται στις πρώτες από πάνω τρύπες και τα αντίστοιχα δάχτυλα του άλλου χεριού (δείκτης, μέσος, παράμεσος) καλύπτουν τις υπόλοιπες τρύπες του αυλού. Το μπουρί κρατιέται σε διάφορα σημεία: κάτω από τη μασχάλη, ή το ακουμπούν πάνω στον ώμο ή στο μπράτσο και σπάνια το αφήνουν να κρέμεται ελεύθερα.

Ο γκαϊτατζής λοιπόν φυσάει από τη φυσούνα και φουσκώνει ο ασκός. Μόλις φουσκώσει, αρχίζει και βγαίνει ο ήχος. Στην αρχή χρειάζεται λίγος χρόνος για να ταιριάσει τον ήχο και μετά παίρνοντας αναπνοή με το διάφραγμα (όχι πάντα), φουσκώνει συνέχεια τον ασκό, παίζοντας ώρες. Την στιγμή που δεν φυσάει για να μην ελαττωθεί ο ήχος σφίγγει με το μπράτσο του τον ασκό· και όταν ξαναρχίσει να φυσάει ελαττώνει το σφίξιμο.

Το παίξιμο της γκάιντας χαρακτηρίζεται από τα «στολίδια» με τα οποία ο γκαϊτατζής καλλωπίζει συνέχεια τη μελωδία. Υπάρχουν πολλές λεπτομέρειες σχετικές με τον τρόπο παιξίματος (που διαφέρει από γκαϊτατζή σε γκαϊτατζή), αλλά δεν είναι του παρόντος σημειώματος να αναφερθούν. Πολλοί γκαϊτατζήδες έχουν στις γκάιντες τους στολίδια, όπως πισκίλια (φούντες), χάντρες κ.ά.

Οι περισσότεροι πρώτα παίζουν κάποιον αργό, καθιστικό σκοπό, και ακολουθούν οι ζωηροί-χορευτικοί ρυθμοί: ζωναράδικα, παϊτούσκες, συρτοί, συγκαθιστοί, μαντηλάτοι, αντικρυστοί κ.ά.

Η γκάιντα παίζεται μόνη της. Παίζεται όμως και μαζί με άλλα όργανα: γκάιντα και τουμπελέκι, γκάιντα και νταϊρές. Επίσης γκάιντα και νταούλι, γκάιντα και λύρα θρακιώτικη.

Στα παλαιότερα χρόνια στην περιοχή μας, αλλά και αλλού, η γκάιντα ήταν το μοναδικό και κυρίαρχο μουσικό όργανο με το οποίο διασκέδαζαν κυρίως στα χωριά. Αρραβώνες, γάμοι, βαφτίσια δεν γίνονταν αν δεν υπήρχε γκάιντα και ο γκαϊτατζής ήταν ένα σεβαστό πρόσωπο. Εκτός όμως από τις επίσημες γιορτές, και σε κάθε γλέντι υπήρχε γκάιντα. Δεν περνούσε Κυριακή χωρίς χορό-σχόλη.

Όπως ανέφερα στην αρχή, επισκέφθηκα στα χωριά τους γκαϊτατζήδες ή συγγενείς αυτών που δεν ζουν. Μετά τα προκαταρκτικά μιας επίσκεψης άρχιζε η συζήτηση με τους γκαϊτατζήδες, στηριζόμενη σε ερωτηματολόγιο, που μόνον εγώ γνώριζα. Πρόκειται για ερωτηματολόγιο που συνέταξε ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας και βοηθά κάθε ερευνητή στη σωστότερη άντληση πληροφοριών. (Στο τέλος παραθέτω δείγμα ερωτηματολογίου).

Οι τελευταίοι γκαϊτατζήδες, είναι όλοι τους «καλοί τεχνίτες». Μερικοί

κατασκευάζουν οι ίδιοι τις γκάιντες τους. Οι περισσότεροι όμως τα τελευταία χρόνια έχουν προμηθευθεί γκάιντες από τη Βουλγαρία, το μόνο μέρος, απ' ότι φαίνεται, που κατασκευάζονται ακόμη γκάιντες, και, μερικές φορές πολύ καλές. Από αυτούς δύο-τρεις μόνο ασχολούνται επαγγελματικά. Αλλά όπως προανάφερα σπάνια τους καλούν, γιατί σήμερα προτιμούν άλλα όργανα. Το γεγονός αυτό είναι μια από τις αιτίες, που το όργανο αυτό τείνει να εξαφανισθεί. Τα γλέντια γίνονται με μπουζούκια και αρμόνια, που μιμούνται το παίξιμο της γκάιντας.

Η γενική εκτίμηση για την «τεχνική αξία» των γκαϊτατζήδων είναι ότι οι παλαιότεροι (που δεν υπάρχουν σήμερα) ήταν καλύτεροι κατά γενική ομολογία των σημερινών γκαϊτατζήδων, όπως ο Ουζουνάκης από τους Προσκυνητές ή ο «Φουκαράς» από τη Διώνη Ροδόπης. Από τους νεότερους δεν θέλουμε να ξεχωρίσουμε κανέναν.

Οι περισσότεροι έχουν και παρατσούκλια. Αυτό παρατηρείται και στις παλιές κοινωνίες, αλλά στους οργανοπαίκτες είναι συχνό φαινόμενο ακόμη και σήμερα. Ακολουθούν βιογραφικά σημειώματα για τους περισσότερους από τους γκαϊτατζήδες του νομού Ροδόπης. Η σειρά που ακολουθείται είναι τυχαία.

Ο *Χαράλαμπος Γκάζος* του Κωνσταντίνου γεννήθηκε στις 16.12.1920 στο χωριό Ενθύμιο (Θυμίκιοϊ, Περιστέρι), της περιοχής Μαλγάρων Ανατολικής Θράκης. Το 1922 εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του, πρώτα στο χωριό Στρύμνη Ροδόπης και από το 1924 στο χωριό Αρσάκειο Ροδόπης όπου ζει με τη γυναίκα του Ευαγγελία (το γένος Κουλάκη), μέχρι σήμερα. Η γυναίκα του Ευαγγελία γεννήθηκε και αυτή στο Ενθύμιο το 1922 και είναι πολύ καλή στο τραγούδι και στο χορό. Απέκτησαν τέσσερα παιδιά. Ο Χ. Γκάζος έμαθε γκάιντα από τον πατέρα του Κωνσταντίνο. Στην οικογένειά του ο γιος του Κωνσταντίνος παίζει κλαρίνο. Ο Χαράλαμπος Γκάζος, κατά τη γνώμη μου, είναι από τους καλύτερους γκαϊτατζήδες. Μπορεί να παίζει γκάιντα και συγχρόνως να χορεύει και να τραγουδάει, προσόντα απαραίτητα γι' αυτό που κάνει. Παλαιότερα έπαιζε σε πολλούς γάμους της περιοχής, αλλά και στα γνωστά πανηγύρια του Ιασίου, Αετοκορυφής, Στρύμνης, Φατίριακα, Καβακλή κ.ά. Αν και πληρωνόταν όταν έπαιζε στους γάμους, δεν θεωρεί τον εαυτό του επαγγελματία. Τις περισσότερες φορές έπαιζε για δική του ευχαρίστηση ή για εξυπηρέτηση. Έχει περίπου δέκα πέντε χρόνια να παίξει γκάιντα σε ξένους γάμους. Όταν έπαιζε στους γάμους παλιά, είχε βοηθό που μάζευε τις «σάμπες», και έπαιζε κι ο βοηθός λίγο γκάιντα για να τον ξεκουράζει. Σήμερα συνταξιούχος αγρότης παίζει όταν του έρχονται τα μεράκια και μαζί με την κ. Ευαγγελία αποτελούν μια ξεχωριστή παρέα. Από τους σκοπούς που παίζει έχει αδυναμία, από τα καθιστικά το τραγούδι του καπε-

Εικ. 1. Χαράλαμπος Γκάζος, Αρσάκειο Ροδόπης.

Εικ. 2. Ιωάννης Τέδζιος, Γρατινή Ροδόπης.

τάν Μητρούτσο και στους συρτούς σκοπούς-χορούς. Τελευταία παίζει κάπου-κάπου για το χορευτικό συγκρότημα των Σαπών, όπου συνεργάστηκα μαζί του ως υπεύθυνος του χορευτικού.

Ο *Ιωάννης Τέδζιος* (ή Τέτζος) του Αθανασίου, γεννήθηκε στις 23.8.1921 στο χωριό Γρατινή Ροδόπης, όπου εκτός από τη μικρή απουσία του στην Ελευσίνα Αττικής, συνεχίζει να κατοικεί με τη γυναίκα του Καλλιόπη (το γένος Ναούμ). Απέκτησαν δύο παιδιά. Γκάιντα έμαθε και αυτός από τον πατέρα του Αθανάσιο που πέθανε το 1963 σε ηλικία 84 χρονών. Ο πατέρας του ήταν καλός γκαϊτατζής, γνωστός επαγγελματίας με «άδεια» όπως λέει ο γιος του Ιωάννης.

Ο ίδιος έπαιζε παλιότερα γκάιντα για το σύλλογο του χωριού Γρατινή, όπου πήγαινε παλιότερα στο καρναβάλι της Ξάνθης ή στα ανθεστήρια της Αλεξανδρούπολης. Σε γάμους δεν πήγαινε γιατί δεν το ήθελε. Όταν ήταν στην Ελευσίνα έπαιξε και ηχογραφήθηκε σε δίσκο από το Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα. Το παρωνύμιό του είναι «μπατζάκα». Τώρα, συνταξιούχος, ζει ήσυχα στη Γρατινή και δεν παίζει αν δεν του ζητήσει κάποιος. Έχει κουρασθεί, όπως λέει ο ίδιος. Εκτός από τους γνωστούς τοπικούς χορούς του χωριού «Του μαμά τα παληκάρια», «Ο Γιάννης μας αρρώστησε» και τον μαντηλάτο, παίζει με τη γκάιντα του και άλλους σκοπούς, συρτούς, συγκαθιστούς κ.ά.

Ο *Μιχάλης Ανέστης*, του Παράσχου και της Βηθλεέμ, γεννήθηκε το 1927 στο χωριό Άγιοι Θεόδωροι Ροδόπης, όπου κατοικεί μέχρι σήμερα. Παντρεμένος με τη Φωτεινή (το γένος Παπαδόπουλου), απέκτησαν δύο παιδιά: τη Γιώτα και το Σωτήρη. Έμαθε να παίζει γκάιντα από μικρός στην Κατοχή φυλάγοντας πρόβατα. Η «όρεξη» του ήρθε από παλιούς γκαϊτατζήδες που έπαιζαν στο χωριό: Παναγιώτου Γεώργιος, Σωτήριος Παρμακλής. Επαγγελματίας δεν είναι, αλλά παίζει γκάιντα μέχρι σήμερα όπου τον καλούν. Παλιότερα έπαιζε και σε γάμους, μαζί με άλλους οργανοπαίκτες. Με συλλόγους (Μορφωτικός Όμιλος Κομοτηνής κ.ά.) συμμετείχε σαν οργανοπαίκτης σε φεστιβάλ στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

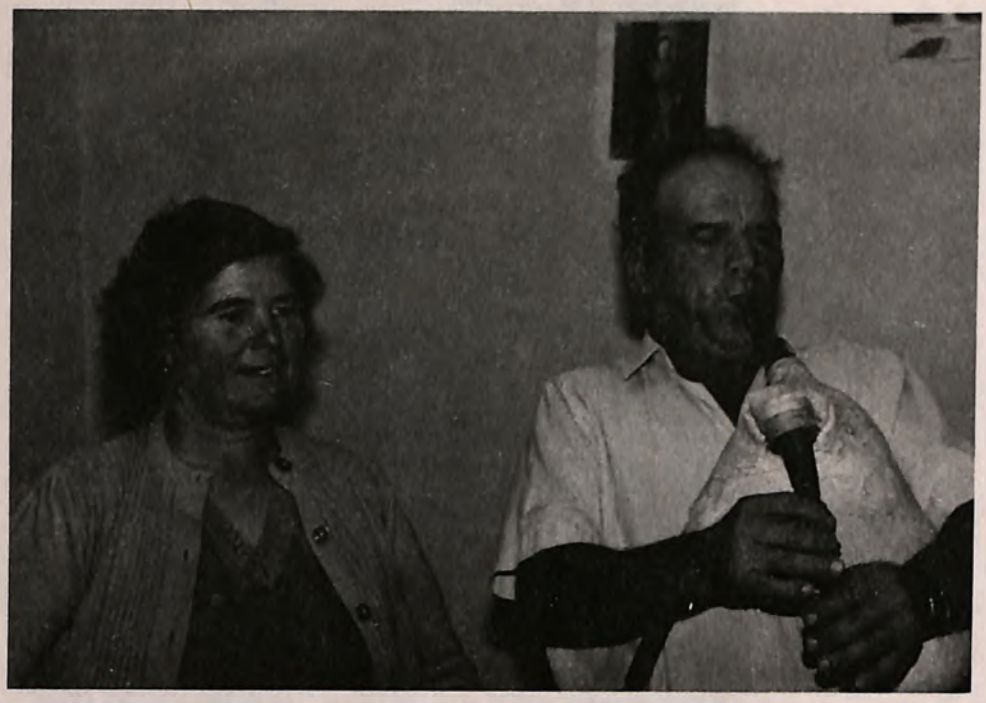
Ο Μιχάλης Ανέστης μας είπε και μια μεγάλη κουβέντα. *Εάν υπήρχε*, λέει, *ένα δωμάτιο με λεφτά και ένα άλλο με γκάιντα, θα προτιμούσα τη γκάιντα.* Αυτά τα λόγια, δείχνουν πραγματικά τη μεγάλη αγάπη που έχουν οι παλιοί οργανοπαίκτες για τα όργανα που παίζουν. Μέχρι σήμερα άλλαξε περίπου 10 γκάιντες. Πριν από τρία χρόνια πήρε από τη Βουλγαρία, την καλύτερη μέχρι στιγμής. Η μητέρα του Βηθλεέμ γεννήθηκε στη Μικρά Ασία (Ντάνξαρι) και ο Μιχάλης έχει ευαισθησία, εκτός των άλλων, και στους μικρασιάτικους καρσιλαμάδες σκοπούς.

Εικ. 3. Μιχάλης Ανέστης, Άγιοι Θεόδωροι Ροδόπης.

Ο *Στέφανος Παπαβασιλείου*, του Γεωργίου και της Δάφνης, γεννήθηκε στο χωριό Προσκυνητές Ροδόπης το 1932. Παντρεμένος με την Αναστασία (το γένος Ουζουνάκη), απέκτησαν τρία παιδιά, τη Μαρία, το Γιώργο και την Αλεξία. Ο Στέφανος Παπαβασιλείου είχε την τύχη να είναι γαμπρός ενός από τους καλύτερους και γνωστότερους γκαϊτατζήδες της περιοχής, πατέρα της γυναίκας του, του Ιωάννη Ουζουνάκη. Έτσι γι' αυτόν ήταν πιό εύκολο να μάθει γκάιντα. Οι γονείς του καταγόταν από την Ανατολική Ρωμυλία (Βόρεια Θράκη), από το Μεγάλο και Μικρό Μπογιαλίκι. Μαζί με τη γυναίκα του Αναστασία μας δέχθηκαν με χαρά και όρεξη για χορό και τραγούδι. Ο Στέφανος Παπαβασιλείου είναι γνωστός στην περιοχή και με το παρωνύμιο του «Παπαδάκη». Παίζει γκάιντα για συλλόγους, όπου συμμετείχε με το χορευτικό του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής σε φεστιβάλ στη Γαλλία. Παλιά συμμετείχε σε γάμους με την γκάιντα, αλλά και με το ακορντεόν που ξέρει να παίζει. Είναι από τους νεότερους γκαϊτατζήδες, ελπίδα να μην χαθεί το όργανο.

Ο *Μιχάλης Κατσάλογλου* (παρωνύμιο: Κατζάλης), γεννήθηκε στο χωριό Στρατηγείο Ανατολικής Θράκης το 1914 και από το 1916 κατοικεί στο

Εικ. 4. Στέφανος και Αναστασία Παπαβασιλείου, Προσκυνητές Ροδόπης 1988.

Εικ. 5. Μιχάλης Κατσάλογλου, Μικρό Κρανοβούνιο Ροδόπης 1988.

Εικ. 6. Ο Μιχάλης Κατσάλογλου με παρέα το 1983 στο Μικρό Κρανοβούνιο.

χωριό Μικρό Κρανοβούνιο Ροδόπης. Παντρεμένος με την Παρθένα (το γένος Πασχαλίδου), απέκτησαν τέσσερα παιδιά: το Νικόλαο, τον Αντώνιο, τη Δέσποινα και τη Θεοπίστη. Έμαθε από μικρός γκάιντα μόνος του αλλά όσο ήταν αγροφύλακας δεν έπαιζε σχεδόν καθόλου. Μετά το 1974 όμως που βγήκε στη σύνταξη παίζει αρκετά, κυρίως σε γλέντια με την παρέα του στο χωριό και στην Κομοτηνή. Παλιότερα έπαιζε σε γάμους και σε πανηγύρια της περιοχής. Σήμερα ζει ήσυχα στο Μικρό Κρανοβούνι και «φουσκώνει» τη γκάιντα του όταν του το ζητήσει η παρέα.

Ο *Σάββας Καμπάταης*, του Φωτίου και της Σμαράγδας, γεννήθηκε στο χωριό Ακτσίμ, περιφέρειας Αίνου Ανατολικής Θράκης το 1920 (πέθανε μετά την καταγραφή, αρχές 1989). Παντρεμένος με τη Δέσποινα απέκτησαν πέντε παιδιά: το Φώτιο, τον Πασχάλη, τον Πέτρο, το Δημήτριο και το Θανάση, που κατοικούν στο χωριό Αίγειρος (Καβακλή) Ροδόπης. Έμαθε γκάιντα από μικρός από τον πατέρα του Φώτιο, ονομαστό γκαϊτατζή της περιοχής. Παίζοντας τραγουδούσε για το κέφι του όπως μας είπε ο ίδιος. Δυστυχώς ο Σάββας Καμπάταης με τον οποίο μιλήσαμε στις 22.10.1988 δεν υπάρχει πλέον στη ζωή. Πέθανε από ανίατη αρρώστεια στις αρχές του 1989. Έτσι το σημείωμα αυτό αποκτά μεγαλύτερο ενδιαφέρον και αξία.

Εικ. 7. Ο Σάββας Καμπάταης το 1983 σε γλέντι στον Αμπελουργικό Σταθμό.

Εικ. 8. Σάββας Καμπάταης, Αίγειρος Ροδόπης, Οκτώβριος 1988.

Εικ. 9. Δημήτριος Σισκάκης, Διώνη Ροδόπης.

Ο *Δημήτριος Σισκάκης*, του Ιωάννη και της Βασιλικής, (παρωνύμιο: Φουκαράς), γεννήθηκε στο χωριό Μιχαλίτσι Βόρειας Θράκης (Ανατολική Ρωμυλία) το 1888 και πέθανε τον Απρίλιο του 1988 στο χωριό Διώνη Ροδόπης, όπου κατοικούσε από το 1924. Με τη γυναίκα του Ευδοκία απέκτησαν έξι παιδιά που κατά σειρά ηλικίας είναι: Ανέστης (†), Ιωάννης, Βασιλική, Κωνσταντίνος, Αναστασία, Σταύρος.

Ο Δημήτριος Σισκάκης έμαθε γκάιντα μικρός στη Βόρεια Θράκη (σημερινή Βουλγαρία), από κάποιο θείο του. Ο «Φουκαράς» ήταν πολύ καλός και ξακουστός γκαϊτατζής στην εποχή του και ήταν από τους λίγους επαγγελματίες που κέρδισε χρήματα με την γκάιντα του. Έπαιζε γκάιντα σε γάμους και σε εκδηλώσεις με τον Μορφωτικό Όμιλο Κομοτηνής. Προσωπική μου εκτίμηση από τις πληροφορίες που συνέλεξα είναι, πως ο Δημήτριος Σισκάκης μαζί με τον Ιωάννη Ουζουνάκη ήταν οι καλύτεροι και πιο ξακουστοί στην περιοχή μας. Δυστυχώς και οι δύο δεν ζουν πια για να τους ακούμε. Ευτυχώς όμως υπάρχουν μερικά ηχογραφημένα τραγούδια και σκοποί τους σε κασέτες.

Εικ. 10. Δημήτριος Ματακάκης, Κρωβύλη Ροδόπης 1988.

Ο *Δημήτριος Ματακάκης* γεννήθηκε το 1912 στο χωριό Μιχαλίτσι Ανατολικής Ρωμυλίας (σημερινή Βουλγαρία) και από το 1924 εγκαταστάθηκε στο χωριό Διώνη Ροδόπης, πρώτα και μετά στο χωριό Κρωβύλη Ροδόπης όπου ζει μέχρι σήμερα. Είναι παντρεμένος με τη Ροδιανή (το γένος Νικούδη) και απέκτησαν τέσσερα παιδιά: τον Κωνσταντίνο, τη Μαρία, τον Απόστολο και το Θεόδωρο. Ο Δημήτριος Ματακάκης έμαθε μόνος του γκάιντα, αφού πήρε όμως το ερέθισμα από τον πατέρα του που έπαιζε λίγο. Ο γερο-Δημήτρης Ματακάκης είναι πολύ μερακλής και αγαπάει το όργανό του πάρα πολύ. Είναι ερασιτέχνης και παίζει σπάνια. Στο χωριό λένε όμως, πως αν αρχίσει δεν σταματάει. Σήμερα ζει ήσυχα με την οικογένειά του στην Κρωβύλη.

Ο *Κωνσταντίνος Τζεβελεκίδης*, του Αθανασίου και της Λεμονιάς, (παρωνύμιο: Βόϊβοντας), γεννήθηκε στο Σαμάκοβο Ανατολικής Θράκης το 1921 και από το 1922 εγκαταστάθηκαν στο χωριό Ν. Σιδηροχώρι Ροδόπης, όπου ζει μέχρι σήμερα. Παντρεμένος με τη Δόμνα († 1987), απέκτησαν μία κόρη τη Λεμονιά. Γκάιντα έμαθε μόνος του, και παίζει ερασιτεχνικά. Επίσης έχει την ικανότητα να βγάζει ήχους με διάφορα αντικείμενα, όπως π.χ. με μαχαίρι (φωτογραφία). Είναι ένας πολύ εύθυμος άνθρωπος.

Εικ. 11. Κωνσταντίνος Τζεβελεκίδης, Ν. Σιδηροχώρι Ροδόπης.

Εικ. 12. Γρηγόριος Τσακίρης, Μεσοχώρι Ροδόπης.

Εικ. 13. Βασίλειος και Κυριακή Λιτσούδη, Διώνη Ροδόπης.

Εικ. 14. Ο Στέργιος Λιτσούδης με τη σύζυγό του.

Ο *Γρηγόριος Τσακίρης*, του Κωνσταντίνου και της Χρυσής, γεννήθηκε στις 14.8.1929 στο χωριό Μεσοχώρι Ροδόπης, όπου έμεινε μέχρι το 1986. Από τότε κατοικεί στην Κομοτηνή. Παντρεμένος με τη Βασιλική (το γένος Στοϊκίδη), απέκτησαν δύο παιδιά: τη Χρυσούλα και το Γιώργο. Παίζει μόνο γκάιντα που έμαθε από τον πατέρα του Κωνσταντίνο, ο οποίος γεννήθηκε στο χωριό Ορταξί περιοχής Αδριανουπόλεως το 1896 και πέθανε στο Μεσοχώρι το 1981. Ο ίδιος έπαιζε παλιότερα σε γάμους. Τελευταία, μόνο σε παρέες σπάνια. Γκάιντα είχε του πατέρα του από την πατρίδα. Παραδέχεται ότι ο πατέρας του έπαιζε πιο καλά, σε πανηγύρια της περιοχής και σε γάμους. Από τη συζήτηση διαπίστωσα ότι σήμερα δεν του κάνει όρεξη να παίζει και η γκάιντα του είναι «παροπλισμένη».

Ο *Κωνσταντίνος Μητάκος*, του Δημητρίου και της Θεοδώρας, γεννήθηκε στο Σαμάκοβο (Σιδηροχώρι) Ανατολικής Θράκης το 1895 και πέθανε το 1976 στο Ν. Σιδηροχώρι, όπου είχε εγκατασταθεί από το 1923. Είχε μάθει γκάιντα στη Βουλγαρία και έπαιζε στους Σειμένιδες (έθιμο του χωριού). Δεν ήταν επαγγελματίας. (Τις πληροφορίες έδωσε ο γιος του Παναγιώτης Μητάκος και βοήθησε ο Μανίτσας Βασίλειος του Ευθυμίου).

Ο *Παναγιώτης Καζάκος* (παρωνύμιο: Μαργουσάς), γεννήθηκε στο Ορτάκιοϊ Ανατολικής Θράκης. Πέθανε μόνος το 1962, σε ηλικία περίπου 80 χρονών στο χωριό Νέα Ανδριανή Ροδόπης. Ήταν «πολύπλευρο» ταλέντο όπως μας είπαν συγχωριανοί του· μυλωνάς, ψαράς και αστρολόγος. Όταν άρχιζε να παίζει γκάιντα δεν σταματούσε. Σκοπός-τραγούδι που αγαπούσε περισσότερο ήταν το «Κλώσσα με τα πουλιά». (Τις πληροφορίες έδωσαν οι: Γκιουζελίδης Αναστάσιος, Τσιπλάκης Αναστάσιος).

Ο *Βασίλειος Λιτσούδης*, του Αλεξίου και της Ευγενίας, (παρωνύμιο: Λέτσος καλός), γεννήθηκε στο Μιχαλίτσι Βόρειας Θράκης (σημερινή Βουλγαρία) το 1888 και πέθανε το 1937 στο χωριό Διώνη Ροδόπης, όπου είχαν εγκατασταθεί από το 1924. Παντρεμένος με την Κυριακή απέκτησαν τρία παιδιά: το Στέργιο, την Κατίνα και τη Λαμπρινή. Έμαθε γκάιντα στη Βουλγαρία και έπαιζε πολύ ωραία. Σε γάμους όμως και σε πανηγύρια δεν έπαιζε συχνά. (Τις πληροφορίες έδωσε ο γιος του Στέργιος που κατοικεί στη Διώνη).

Ο *Καμπάταης Φώτιος* του Θεοδώρου, ο μπάρμπα-Φώτης, γεννήθηκε στο χωριό Ακτσίμ Ανατολικής Θράκης το 1890 περίπου. Πατέρας του Σάββα Καμπάταη έζησε στο χωριό Αίγειρος Ροδόπης όπου πέθανε το 1973. Παντρεμένος με τη Σμαράγδα απέκτησαν επτά παιδιά: το Θεόδωρο, το Δη-

Εικ. 15. 16. Ο Χρήστος Ρουκούδης σε γιορτή το 1950, παίζοντας γκάιντα.

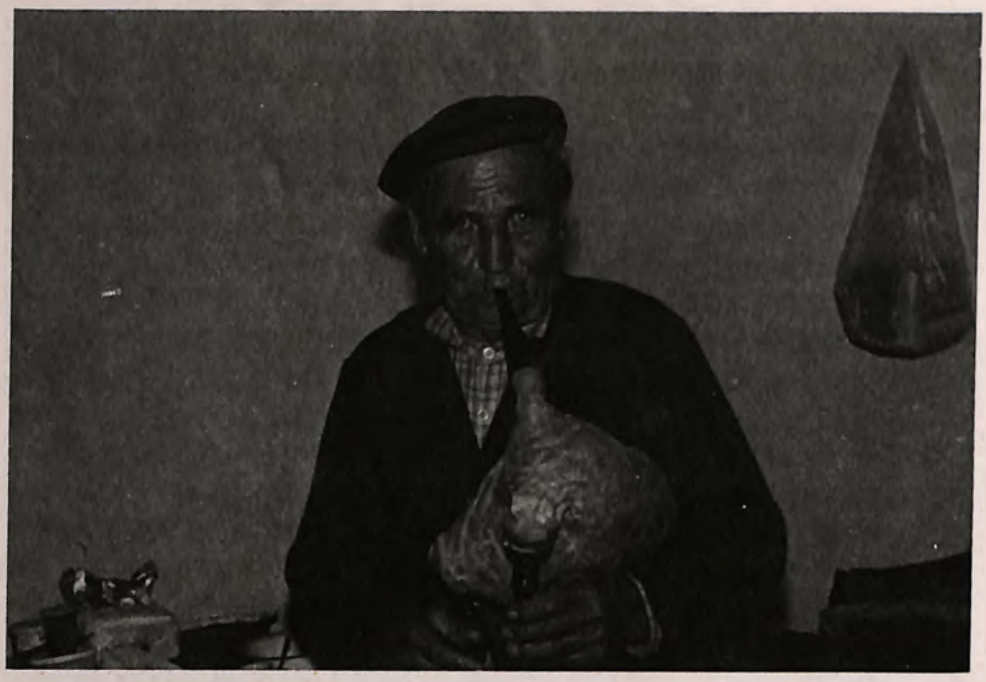
μήτριο, την Άννα, το Σάββα, το Γιώργη, την Ευδοκία, την Παγώνα. Έμαθε γκάιντα μόνος του, όπως οι περισσότεροι, όταν φύλαγε αγελάδες. Από τα παιδιά του, εκτός από το Σάββα που έπαιζε γκάιντα, ο Γιώργος έπαιζε λύρα Θράκης. Ο Φώτιος έπαιζε σε όλους τους γάμους του χωριού προσφέροντας μεγάλο κέφι. Ήταν πολύ μερακλής και τις γκάιντες τις έφτιαχνε μόνος του.

Ο *Χρήστος Ρουκούδης* του Πασχάλη γεννήθηκε στο χωριό Σαναπλί Ανατολικής Ρωμυλίας το 1910 και από το 1924 εγκαταστάθηκε στο χωριό Μεσούνη Ροδόπης. Με τη σύζυγό του Αντωνία απέκτησαν πέντε παιδιά: το Χρήστο, τον Πασχάλη, το Νίκο, την Ελένη και την Μαρία. Γκάιντα έμαθε μόνος του, αλλά και έφτιαχνε μόνος του τις γκάιντες που έπαιζε. Όταν έπαιζε τραγουδούσε λίγο. Έπαιζε σε γλέντια και χορούς όπως και σε γάμους και πανηγύρια και εθνικές γιορτές. Του έμεινε το παρωνύμιο «γκαϊτατζής». Ακόμη και σήμερα στο χωριό λένε π.χ. ο Πασχάλης του γκαϊτατζη.

Ο *Μεραχτσάκης Νικόλαος*, του Μιχαήλ και της Ιωάννας, γεννήθηκε στο Μεγάλο Μπογιαλίκι Ανατολικής Ρωμυλίας το 1908 και από το 1924 ζούσε στο χωριό Ξυλαγανή Ροδόπης. Παντρεμένος με τη Δημητρούλα (το γένος Τσιμπλιαράκη, † 1980) απέκτησαν τέσσερα παιδιά: τον Πέτρο, την Τασούλα, την Ελένη, τον Κώστα. Γκάιντα έμαθε μόνος του από την πατρίδα και έπαιζε παλιότερα όχι πάντα, σε γάμους κερδίζοντας λίγα χρήματα και όπως είπε ο ίδιος: να αγοράσω κανένα ζευγάρι παπούτσια. Τις περισσότερες φορές έπαιζε με παρέες στο χωριό αφιλοκερδώς. Ήταν ένας ήσυχος άνθρωπος, ήρεμος, από τους μεγαλύτερους σε ηλικία γκαϊτατζήδες. Αγαπούσε τη γκάιντα του πολύ αλλά ντρεπόταν να παίζει τελευταία. Είχε καλή γκάιντα, που την πήρε από τη Βουλγαρία. Ο Μεραχτσάκης πέθανε τρία χρόνια μετά την καταγραφή.

Ο *Χρήστος Κουτσάκης*, του Ιωάννη και της Ειρήνης, γεννήθηκε το 1923 στο Μεγάλο Μπογιαλίκι της Ανατολικής Ρωμυλίας και από το 1924 ζει στο χωριό Ξυλαγανή Ροδόπης. Παντρεμένος με τη Σουλτάνα, απέκτησαν δύο παιδιά: τη Δάφνη και τον Ιωάννη. Έμαθε να παίζει γκάιντα από τους παλιότερους γκαϊτατζήδες του χωριού, αλλά προόδευσε μόνος του. Έπαιζε παλιότερα σε λίγους γάμους. Περισσότερο έπαιζε σε οικογενειακά γλέντια και σε παρέες. Είναι κι αυτός ερασιτέχνης αλλά καλός οργανοπαίκτης. Σήμερα ζει ήσυχα στην Ξυλαγανή.

Ο *Γιώργος Γιανναράκης*, του Αθανασίου και της Σουλτάνας, (παλαιστής)

Εικ. 17. Νικόλαος Μεραχτσάκης, Ξυλαγανή 1988.

Εικ. 18. Χρήστος Κουτσάκης (με την γκάιντα), Πέτρος Πουλαράκης, Ξυλαγανή 1988.

γεννήθηκε πριν από 90 χρόνια περίπου στο χωριό Μεγάλο Μπογιαλίκι Ανατολικής Ρωμυλίας και πέθανε στο χωριό Ξυλαγανή Ροδόπης το 1986. Παντρεμένος με τη Μαρία (το γένος Δουδουλακάκη) απέκτησαν δύο παιδιά: το Στάθη και τη Σουλτάνα. Ήταν ερασιτέχνης γκαϊτατζής, έπαιζε με παρέες του στα καφενεία και έφτιαχνε ο ίδιος τις γκάιντες. Ήταν αρκετά γνωστός στην περιοχή και για το ότι ήταν παλαιστής. (Πληροφορίες: ο γιος του Στάθης).

Εικ. 19. Πέτρος Γκάιτατζης.

Ο *Πέτρος Γκάιτατζης* του Ιωάννη (παρωνύμιο: Κουρκούτης), γεννήθηκε το 1880 στο χωριό Μικρό Μπογιαλίκι Ανατολικής Ρωμυλίας και πέθανε το 1950 στο χωριό Προσκυνητές Ροδόπης, όπου είχε εγκατασταθεί με την οικογένειά του από το 1924. Παντρεμένος με την Κυριακούλα απέκτησαν ένα παιδί, τον Ιωάννη.

Έπαιζε καλή γκάιντα από την πατρίδα ακόμη, και από αυτόν έμαθαν οι νεότεροι στο χωριό. Έπαιζε εκτός από γκάιντα, καλαμάκι και φλογέρα. (Πληροφορίες, ο εγγονός του Πέτρος Γκάιτατζης).

Ο *Ιωάννης Ουζουνάκης*, του Πέτρου και της Ευδοκίας, γεννήθηκε στο

Εικ. 20. Ιωάννης Ουζουνάκης, Προσκυνητές Ροδόπης.

χωριό Μικρό Μπογιαλίκι Βόρειας Θράκης το 1907. Από το 1924 εγκαταστάθηκε στο χωριό Προσκυνητές Ροδόπης. Παντρεμένος με τη Ροδόπη απέκτησαν πέντε παιδιά: τον Πέτρο, το Χρήστο, την Τασούλα, τη Δημητρούλα και το Θανάση.

Ο Ιωάννης Ουζουνάκης ήταν κατά κοινή ομολογία από τους καλύτερους και γνωστότερους γκαϊτατζήδες της περιοχής. Έμαθε γκάιντα από δέκα χρονών στην πατρίδα. Ήταν επίσης από τους λίγους επαγγελματίες και πολύ αγαπητός στον κόσμο. Έπαιζε σε γάμους, πανηγύρια, γλέντια, με διάφορα χορευτικά συγκροτήματα στα Ελευθέρια (14 Μαΐου), στα καρναβάλια Ξάνθης και αλλού, με το χορευτικό συγκρότημα της Ξυλαγανής. Μέχρι να πεθάνει (το 1974) έπαιζε γκάιντα. Όμως στα τελευταία του είχαν «αδυνατίσει» τα χέρια του και το είχε παράπονο, και πάντα έλεγε: *Από αυτά τα χέρια πόσοι χόρεψαν, έκλαψαν.* Η οικογένεια Ουζουνάκη είναι από τις λίγες που συνεχίζουν τη μουσική παράδοση. Ο γιος του Ιωάννη Ουζουνάκη, Πέτρος, παίζει κι αυτός γκάιντα και καβάλι (είδος φλογέρας). Όπως και ο γαμπρός του Στέφανος Παπαβασιλείου. Ας μας επιτρέψουν οι υπόλοιποι γκαϊτατζήδες να τον κατατάξουμε στην κατηγορία των πολύ καλών.

Εικ. 21. Ο Ιωάννης Ουζουνάκης με Ξυλαγανίτισσες.

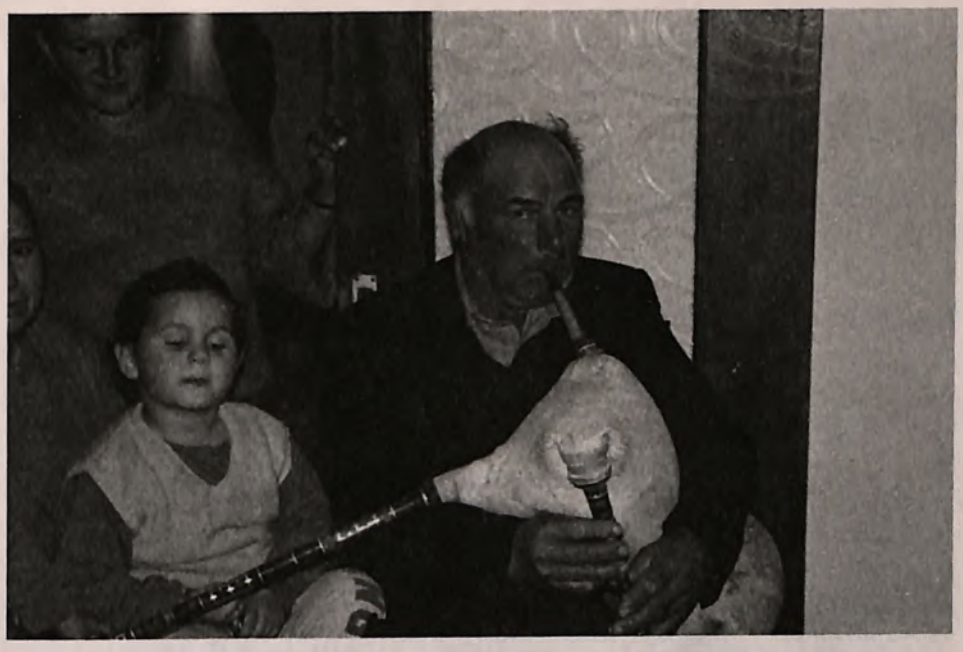
Εικ. 22. Ο Ιωάννης Ουζουνάκης παίζοντας γκάιντα.

Εικ. 23. Αναστάσιος Πρεπάκης.

Ο *Αναστάσιος Πρεπάκης*, του Αθανασίου και της Μαρίας, γεννήθηκε το 1898 στο χωριό Μικρό Μπογιαλίκι Ανατολικής Ρωμυλίας και πέθανε το 1978 στο χωριό Προσκυνητές Ροδόπης όπου είχε εγκατασταθεί από το 1924. Οι συγγενείς του ανέφεραν ότι από το 1947 ήταν αγνοούμενος. Με τη γυναίκα του Χρυσούλα απέκτησαν ένα παιδί το Γεώργιο, απ' όπου και πληροφορηθήκαμε τα παραπάνω. Έμαθε γκάιντα από τον Πέτρο τον Γκάιτατζη (Κουρκούτης). Κι αυτός έπαιζε ερασιτεχνικά σε γάμους και πανηγύρια. Έφτιαχνε καλές τσαμπούνες (τα καλαμάκια που βγάζουν τον ήχο).

Ο *Πέτρος Ουζουνάκης*, του Ιωάννου και της Ροδόπης, γεννήθηκε το 1930 στο χωριό Προσκυνητές Ροδόπης, όπου ζει μέχρι σήμερα με την οικογένειά του. Είναι παντρεμένος με τη Χρυσούλα (το γένος Κουζάκη). Είχε την τύχη να παίζει γκάιντα ο πατέρας του Ιωάννης Ουζουνάκης κι έτσι έμαθε εύκολα από μικρός. Εκτός από γκάιντα παίζει και καβάλι (είδος φλογέρας). Αγαπάει πολύ το όργανο και όπως λέει ο ίδιος: *Μόνο που βλέπω την γκάιντα ανοίγει η καρδιά μου.* Είναι ερασιτέχνης και παλιότερα έπαιζε *σε κανένα γλέντι στα καφενεία.* Το ενδιαφέρον του όμως για την γκάιντα ελαττώθηκε, κι έτσι σιγά-σιγά το όργανο τείνει να εξαφανιστεί.

Εικ. 24. Ο Πέτρος Ουζουνάκης με τον εγγονό του, Προσκυνητές 1988.

Εικ. 25. Ευστάθιος Δεληκωνσταντίνου, Νέα Καλλίστη Ροδόπης.

Ο *Ευστάθιος Δεληκωνσταντίνου*, του Ευαγγέλου και της Μαρίας, γεννήθηκε το 1912 στην Ανατολική Θράκη (Μακρά Γέφυρα) και κατοικεί στο χωριό Νέα Καλλίστη Ροδόπης με τη γυναίκα του Ελένη. Γκάιντα έμαθε από τον παλιό γκαϊτατζή του χωριού Στέφανο Μπαχτσεβάνη. Ήταν από επτά χρονών μαζί του, και ο ίδιος λέει: *Τσιράκι δικό του είμαι.* Ο Στάθης Δεληκωνσταντίνου είναι καλός γκαϊτατζής και επαγγελματίας. Έπαιζε σε γάμους, σε παρέες, στα καρναβάλια και μια φορά παλιότερα έπαιξε και στα Ελευθέρια (14 Μαΐου). Από τους λίγους που συνεχίζει να παίζει και σήμερα επαγγελματικά, παρ' όλη τη μεγάλη του ηλικία.

Άλλη μια περίπτωση που δείχνει την αξία των έγκαιρων καταγραφών. Ο Δεληκωνσταντίνου δεν υπάρχει πια στη ζωή. Μάθαμε το θάνατό του λίγες μέρες πριν το τυπογραφείο.

Ο *Στέφανος Μπαχτσεβάνης*, του Λάμπρου και της Ελένης, γεννήθηκε στο χωριό Χάρμιο, περιοχής Μακράς Γεφύρας Ανατολικής Θράκης. Πέθανε το 1965 σε ηλικία 71 χρονών περίπου. Από την κόρη του Ελένη μάθαμε ότι ήταν καλός γκαϊτατζής και ενώ έπαιζε, χόρευε συγχρόνως. Παλιότερα στην πατρίδα, ο παππούς του Στέφανος, που έπαιζε κι αυτός γκάιντα, είχε μπαξέ και γι' αυτό πήρανε και το επίθετο. Έπαιζε και σε γάμους και πανηγύρια στα γύρω χωριά.

Ο *Νικόλαος Καραγκιόζης*, του Γεωργίου και της Μαρίας, γεννήθηκε στο χωριό Πάνδροσος Ροδόπης το 1928 και από ηλικίας δύο χρονών είναι στο χωριό Νέα Καλλίστη Ροδόπης. Γκάιντα έμαθε από τον Χρήστο Αντωνακάκη, αλλά την εγκατέλειψε ενώ είχε μεγάλη όρεξη: *Έκλεβα την γκάιντα του και έπαιζα όταν πήγαινα στα πρόβατα μικρός*, λέει ο ίδιος. Σήμερα ζει ήσυχα στο χωριό, χωρίς γκάιντα, με τη γυναίκα του Ελένη.

Ο *Παναγιώτης Αποστολίδης*, του Νικολάου και της Μαρίας, γεννήθηκε στο χωριό Δουγάνογλου Ανατολικής Ρωμυλίας και σήμερα κατοικεί στο χωριό Κρωβύλη Ροδόπης με τη γυναίκα του Μαρία, το γένος Νικούδη. Έμαθε γκάιντα, όπως οι περισσότεροι, όταν φύλαγε πρόβατα μικρός. Πρώτα έμαθε φλογέρα, μετά καβάλι και στο τέλος γκάιντα. *Είχα μεγάλο πείσμα, και για να μάθω έναν σκοπό έπαιζα όλη τη μέρα και τη νύχτα*, λέει ο ίδιος. Όμως από το 1945 που έγινε αγροφύλακας του απαγόρεψαν να παίζει, δημόσια. Έτσι ενώ ήταν μερακλής, έχασε την όρεξή του όπως ήταν φυσικό. *Εάν δεν γινόμουν αγροφύλακας*, λέει, *θα γινόμουν καλός μουσικός*. Παλιότερα έπαιζε στο χωριό σε γάμους και ονομαστικές γιορτές.

Εικ. 26. Νικόλαος Καραγκιόζης, Νέα Καλλίστη Ρόδόπης.

Εικ. 27. Ο Παναγιώτης Αποστολίδης με τη γυναίκα του και την εγγονή του, Κρωβύλη.

Εικ. 28. Οικογένεια Καραγκιοζούδη.

Εικ. 29. Ο Κωνσταντίνος Κώστας με τον Ιωάννη Καρχαδάκη, Λετοκορυφή Ροδόπης.

Ο *Ιωάννης Καραγιαννιτσούδης* ή *Καραγκιοζούδης*, του Γεωργίου και της Μαρίας, γεννήθηκε στις αρχές του αιώνα στο χωριό Μεταξάδες Έβρου. Αργότερα με την οικογένειά του πήγαν στη Βόρεια Θράκη κι από το 1924 ζούσε στο χωριό Κρωβύλη, μέχρι το 1953 που πέθανε. Γκάιντα έμαθε από κάποιον στη Βουλγαρία, όπως μας πληροφόρησε ο γιος του Γεώργιος. Έπαιζε σε γάμους της περιοχής, όμως από το 1940 με την κατοχή, σταμάτησε να παίζει.

Ο *Κωνσταντίνος Κώστας*, του Γεωργίου και της Μερτζανιάς, γεννήθηκε στο χωριό Καλόδεντρο Ανατολικής Θράκης το 1921 και με τη γυναίκα του Χρυσή κατοικούν από το 1950 στο χωριό Αετοκορυφή Ροδόπης. Ο ίδιος μεγάλωσε στο χωριό Πρωτάτο, όπου πρωτοέμαθε την γκάιντα. Από μικρός όταν τύχαινε σε πανηγύρια, πάντα πήγαινε κοντά στα όργανα. Έπαιζε ερασιτεχνικά σε κανένα γάμο παλιότερα. Τώρα τη «φουσκώνει» κάπου-κάπου. Έπαιζε και ο αδελφός του Χαράλαμπος Κώστας, αλλά πέθανε νωρίς. Ο Κωνσταντίνος Κώστας είναι καλός και μερακλής γκαϊτατζής. Μας δέχθηκε με προθυμία και έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον, όταν τον επισκεφθήκαμε με τον Ιωάννη Καρχαδάκη, καλό φίλο και συνεργάτη στα χωριά της περιοχής.

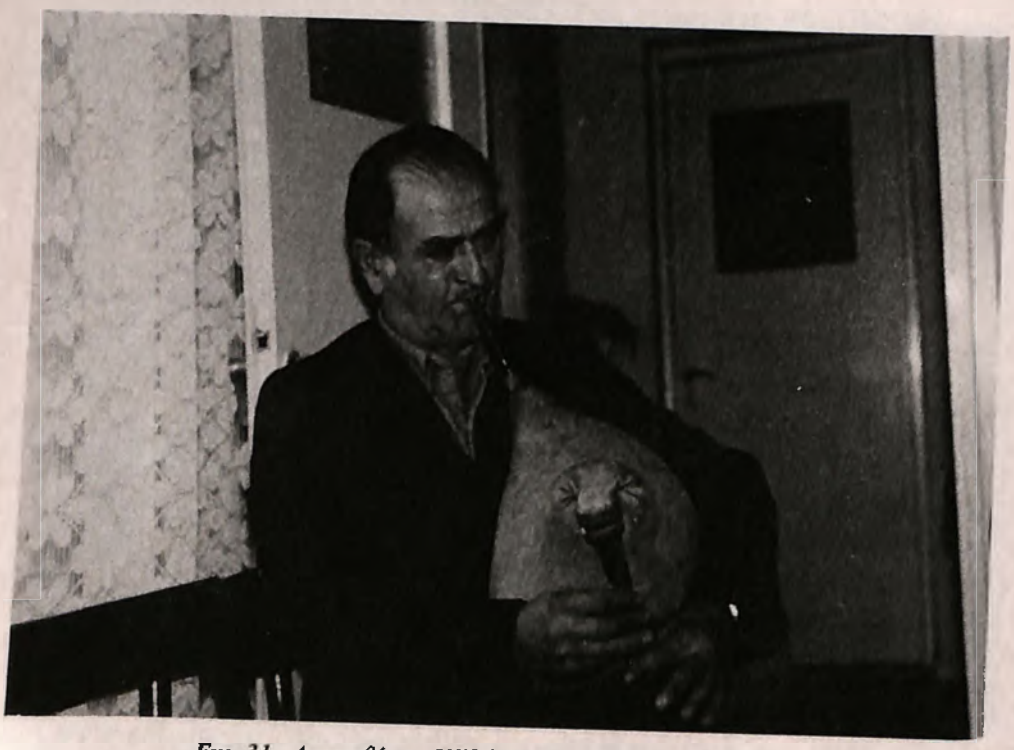
Ο *Δημήτριος Κόψας*, του Σωτηρίου και της Παναγιώτας, γεννήθηκε στο χωριό Καλόδενδρο Ανατολικής Θράκης το 1916 και από την ανταλλαγή των πληθυσμών κατοικεί στο χωριό Πρωτάτο Ροδόπης μέχρι σήμερα με τη γυναίκα του Μαρία. Γκάιντα έμαθε μόνος του, αλλά παίζει ερασιτεχνικά. Κατασκευάζει ο ίδιος τις γκάιντες του με μερικά εργαλεία χειρός. Από τα παιδιά του ο Σωτήρης (δάσκαλος), παίζει αρμόνιο. Φαίνεται μερακλής, αλλά έχει να παίξει γκάιντα, όπως μας είπε, από το 1936.

Ο *Δημοσθένης Χ''Κλωνίδης*, του Αθανασίου και της Ταχαρένιας, γεννήθηκε στο χωριό Γρατινή Ροδόπης. Σήμερα κατοικεί με την οικογένειά του στο χωριό Ροδίτη Ροδόπης. Γκάιντα έμαθε μόνος του από 16 χρονών ερασιτεχνικά. Νωρίς σταμάτησε να παίζει, για να ξαναρχίσει το 1981. Από τα παιδιά του Δημοσθένη, Θανάση, Χρυσάνθη και Παύλο, ο Θανάσης παίζει αρμόνιο.

Ο *Ιωάννης Θάνου* ή *Μητάκου* του Κυριάκου, (παρωνύμιο: Στογιάννης παππούς), γεννήθηκε στο χωριό Καθάριο Ανατολικής Θράκης και πέθανε το 1936 σε ηλικία 83 χρονών. Από το 1922 ήταν εγκατεστημένος με την οικογένειά του στο χωριό Άμφια Ροδόπης. Έπαιζε γκάιντα και συγχρόνως τραγουδούσε πολύ ωραία. Όπως μας ανέφερε χαρακτηριστικά η νύφη του

Εικ. 30. Ο Δημήτριος Κόψας παίζοντας με γκαϊτανίτσα, Πρωτάτο Ροδόπης.

Εικ. 31. Δημοσθένης Χ΄΄Κλωνίδης, Ροδίτης Ροδόπης.

Εικ. 32. Ο «Στογιάννης», Άμφια Ροδόπης (πρώτος από δεξιά).

Κωνσταντινιά Θάνου: *Τον πεθαμένο ζωντάνευε.* Έφτιαχνε ο ίδιος και τις δικές του γκάιντες αλλά και άλλων. Έπαιζε σε όλες τις μεγάλες γιορτές, στους αρραβώνες, στους γάμους κτλ. Εκτός από γκαϊτατζής ήταν κτίστης και μαραγκός.

Ο *Παντελής Δελής*, του Πέτρου και της Θωμαής, (παρωνύμιο: Γκαϊτατζή Παντελή), γεννήθηκε το 1882 στο χωριό Ασώματος Ροδόπης και πέθανε το 1972. Γκάιντα έμαθε μικρός σε ηλικία 15 χρονών και μέχρι το 1960 έπαιζε στην περιοχή σε γάμους και πανηγύρια. Από τότε μέχρι το θάνατό του δεν ξανάπαιξε. Τον εμπόδιζε το άσθμα του. (Πληροφορίες: Πυγμαλίων Δελής, 80 χρονών, γιος του).

Ο *Κυριάκος Τοκλούς* γεννήθηκε το 1925 στο χωριό Κόσμιο Ροδόπης και πέθανε το 1984. Έφτιαχνε ο ίδιος τις γκάιντες που έπαιζε. Έπαιζε σε γλέντια, γάμους, χορούς, μόνον αν ήθελε και είχε όρεξη. (Πληροφορίες: Κοτσολίτος Χρυστ.).

Ο *Εμμανουήλ Χρυσάφης*, του Δημητρίου και της Μαρίας, (παρωνύμιο:

τσούκαλο), γεννήθηκε στο χωριό Τριφώνιο Ανατολικής Θράκης. Από το 1924 εγκαταστάθηκε στο χωριό Ανθοχώρι Ροδόπης. Γκάιντα έμαθε από την πατρίδα. Στην περιοχή ήταν ονομαστός. Έφτιαχνε ο ίδιος καλές γκάιντες και τις πουλούσε ή τις δώριζε. Έπαιζε σε όλα τα γλέντια και πανηγύρια της περιοχής. Πέθανε σε ηλικία 50 χρονών το 1940.

Ο *Φώτιος Στεφάνου* γεννήθηκε στο χωριό Άγιος Βλάσης Ανατολικής Ρωμυλίας και πέθανε στο χωριό Στρύμη ή Στρύμνη Ροδόπης. Δεν ήταν παντρεμένος και ήταν σιδηροδρομικός υπάλληλος. Στο χωριό εγκαταστάθηκε μαζί με τους δικούς του το 1925. Από πληροφορίες που πήραμε από την ανεψιά του Γραμμάτα Ρεπανά, ο μπάρμπα Φωτάκης ήταν ήσυχος άνθρωπος και σοβαρός. Στο έθιμο της Μπάμπως πάντα αυτός έπαιζε γκάϊντα. Όταν ήταν νέος έπαιζε και σε γάμους.

Εικ. 33. Χρήστος Πολίτης, Πάνδροσος Ροδόπης.

Ο *Χρήστος Πολίτης* του Γεωργίου γεννήθηκε στο χωριό Πάνδροσος Ροδόπης το 1928. Η καταγωγή του είναι από την Ανατολική Θράκη. Με τη σύζυγό του Μαριάνθη, το γένος Χιονά, και το παιδί τους Γεώργιο ζουν σήμερα στο ωραίο χωριό, βόρεια της Κομοτηνής, Πάνδροσο. Έμαθε γκάιντα μόνος του, αλλά τα πρώτα ακούσματα είχε από τους Βούλγαρους που ήταν στο χωριό την περίοδο 1941-43. Παίζει και σήμερα γκάιντα στο πανηγύρι του χωριού (20 Ιουλίου), αναπολώντας τις παλιές καλές εποχές, όπου δεν υπήρχε γλέντι χωρίς γκάιντα. Παλιότερα έπαιζε και μαντολίνο.

Αναφέρω και τους παρακάτω γκαϊτατζήδες, για τους οποίους στάθηκε αδύνατο να γίνει λεπτομερής καταγραφή.

Γεωργαντάς Ευάγγελος (†) του Δημητρίου, Αρσάκειο Ροδόπης (παρωνύμιο: Ντέκος).
Χασομέρης Χαράλαμπος, Αρσάκειο Ροδόπης.
Κουλάκης Παναγιώτης, Αρσάκειο Ροδόπης.
Σταυρίδης Αναστάσιος (†) του Νικολάου, Άμφια Ροδόπης.
Καλτσώκης Δημήτριος (†) του Νικολάου, Ιάσιο Ροδόπης.
Κασέρης Ιωάννης (†) του Χρήστου, Ιάσιο Ροδόπης (παρωνύμιο: Καράνταης)
Καρακούσης Δημήτριος (†) του Βασιλείου, Ιάσιο Ροδόπης.
Σμιλάνης Χρήστος (†) του Δήμου (παρωνύμιο: Καράμπελας).
Τσολακίδης Νικόλαος του Αλεξάνδρου.
Αποστόλου Δημήτριος (†) του Κωνσταντίνου, Εβρενός Ροδόπης.
Σμιλάνης Ιωάννης του Γεωργίου, Αετοκορυφή Ροδόπης.
Κατράνης Χρήστος (†), Γρατινή Ροδόπης.
Παντίδης Ευάγγελος (†) ή *Παντούδης*, Γρατινή Ροδόπης.
Τοπαλβαγγέλης Χαράλαμπος, Γρατινή Ροδόπης.
Βουδούρης Νικόλαος, Γρατινή Ροδόπης.
Γκαϊτατζής Ηλίας, Γρατινή Ροδόπης.
Κουνδουρμαζίδης Δημήτριος (†) του Θεοδώρου, Νέα Πέτρα Ροδόπης.
Κιοσές Ιωάννης (παρωνύμιο: Γιαννακός), Κόσμιο Ροδόπης.
Μπέτσος και *Ανδρίτσος* από Κόσμιο Ροδόπης (μάλλον παρωνύμια).
Δαμιανός Κηπουρός (†) (παρωνύμιο: Διμιάνης), Λοφάριο Ροδόπης.
Τανανάκης Ιωάννης (†) (παρωνύμιο: Ντοτούτης), Προσκυνητές Ροδόπης.
Σκαρλατάκης Πέτρος (†), Ξυλαγανή Ροδόπης.
Καμπάς Γεώργιος (†), Ν. Σιδηροχώρι Ροδόπης.
Γιαχανός Ευάγγελος (†), Μαρώνεια Ροδόπης.
Τρέχας Φώτιος (†), Διώνη Ροδόπης.
Νουτούδης Βασίλειος, Διώνη Ροδόπης.
Τζιτζικάκης Δημήτριος (παρωνύμιο: Γκαϊτατζάκος).
Μαρτίνης Θεόδωρος, Ν. Καλλίστη Ροδόπης.
Σιοπίδης Πέτρος, Μικρό Κρανοβούνιο Ροδόπης.
Μανωλίδης Εμμανουήλ (†), Μικρό Κρανοβούνιο Ροδόπης.
Παναγιώτου Γεώργιος (†), Άγιοι Θεόδωροι Ροδόπης.
Παρμακλής Σωτήριος και «Τουλουμτσής», Άγιοι Θεόδωροι Ροδόπης.
Καζάκος Παναγιώτης (†).
Αποστολίδης Παναγιώτης
Σίσκος Νικόλαος
Μυλωνάς Δημήτριος (†), Σώστης Ροδόπης.
Δερμανλής Χρήστος (†) του Γεωργίου, Πάνδροσος Ροδόπης.

Δερμανλής Γεώργιος του Χρήστου, Πάνδροσος Ροδόπης.
Θυμικιώτης Παναγιώτης, Πάνδροσος Ροδόπης.

Αναφέρω επίσης τους: *Πουλαράκη Πέτρο* του Δήμου και *Δουδουλακάκη Γεώργιο* του Κωνσταντίνου από την Ξυλαγανή, οι οποίοι άρχισαν να παίζουν γκάιντα μεγάλοι σε ηλικία, αλλά είναι μερακλήδες.

Ιδιαίτερα ευχαριστώ τον *Ιωάννη Καρχαδάκη* από το χωριό Διώνη και *Καραβαλάκη Δημήτριο* από Ξυλαγανή, που με βοήθησαν στην ανεύρεση και γνωριμία συγγενών παλιών γκαϊτατζήδων.

Ερωτηματολόγιο (Τραγουδιστή-οργανοπαίχτη).

Στοιχεία: Όνομα, επίθετο, παρωνύμιο, ημερομηνία και τόπος γέννησης, τόπος διαμονής σήμερα - στο παρελθόν, οικογενειακή κατάσταση, γραμματικές γνώσεις, ρεπερτόριο, όργανα.
Τρόπος εκμάθησης: Πώς και από ποιον έμαθε, αν υπάρχουν άλλοι στην οικογένεια, στην περιοχή, αν είναι επαγγελματίας.
Εάν είναι: Εξασκεί σήμερα το επάγγελμα; Πού και πότε παίζει; Με ποιους άλλους μουσικούς συνεργάσθηκε; Πώς και πόσο αμείβεται; Συμπεριφορά κόσμου.
Ρεπερτόριο.
Τρόπος εκτέλεσης του οργάνου.
Οργανοκατασκευή

ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΖΩΤΟΥ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΣΤΗ ΘΡΑΚΗ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙΩΝΑ

Ὁ Κωνσταντινουπολίτης δάσκαλος καί μετέπειτα διευθυντής τῆς Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1981-1985) κ. Ἠλίας Βιγγόπουλος, ἐγκαταλείποντας τήν Κωνσταντινούπολη τό 1964, εἶχε τήν πρόνοια νά φυγαδεύσει καί νά διαφυλάξει ἕναν πολύτιμο τόμο 1270 σελίδων μέ ἀντίγραφα ἐπιστολῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ἔτους 1885. Ὁ κ. Βιγγόπουλος εἶχε πάντοτε τήν ἐπιθυμία συγγραφῆς ἑνός πονήματος γιά τήν Παιδεία στήν Κωνσταντινούπολη τοῦ τέλους τοῦ 19ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ δικοῦ μας αἰώνα. Πρόβλημα, δυστυχῶς, μέ τήν ὑγεία του δέν τόν βοηθᾶ στήν ἐκπλήρωση τοῦ πόθου του καί στήν κατάθεση τῆς πολύτιμης γνώσης του γιά τό θέμα. Ὁ ἴδιος μοῦ παραχώρησε ὅλο τό ἀρχειακό ὑλικό πού εἶχε διαφυλάξει, ἀνάμεσα στό ὁποῖο καί ὁ συγκεκριμένος τόμος[1].

Ἡ «Ἐκπαιδευτική καί Φιλανθρωπική Ἀδελφότης» μέ μέλη πρόσωπα τῆς ἐξέχουσας ἑλληνικῆς κοινωνίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἱδρύθηκε τό 1880 μέ στόχο κυρίως τήν παιδεία Ἑλλήνων τῶν τουρκοκρατούμενων περιοχῶν. Τή σημασία τῶν στόχων τῆς Ἀδελφότητας ἐξαίρει ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Γ΄ σέ «ἐγκύκλιον ἐπιστολήν», ἡ ὁποία καί δημοσιεύεται παρακάτω[2]:

Ἰωακεὶμ ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργὲ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ... καὶ τιμιώτατοι Δημογέροντες καὶ πρόκριτοι τῆς πόλεως καὶ ἐπαρχίας

1. Τό πρωτότυπο ἀρχειακό ὑλικό γιά τήν Παιδεία στήν Κωνσταντινούπολη εἶναι ταξινομημένο ἀπό τό 1922 ὡς τό 1933. Στό σημεῖο αὐτό θά ἤθελα νά σημειώσω ὅτι τό ὑλικό εἶναι ἀνοιχτό σέ ὅποιον μελετητή θά ἤθελε νά τό συμβουλευθεῖ ἤ νά δημοσιεύσει κάτι ἀπό αὐτό.

2. Ἀντίγραφο τοῦ πρωτοτύπου διέσωσε καί πάλι ὁ κ. Βιγγόπουλος.

ταύτης· χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη παρὰ Θεοῦ.

Ἀληθὲς καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον ἐστὶ ὅτι ἀπὸ ἱκανῶν ἤδη ἐτῶν πολλαὶ καὶ μεγάλαι κατεβλήθησαν προσπάθειαι, δι' ὧν τὸ ἡμέτερον γένος ἀμιλλώμενον πρὸς τὰ λοιπὰ πεπολιτισμένα ἔθνη καὶ φιλοτιμούμενον ἵνα φθάσῃ ἐν τοῖς γράμμασι τὴν ἀρχαίαν προγονικὴν αὐτοῦ εὔκλειαν, ἱκανὴν πρὸς τὴν παιδείαν ἔλαβεν τάσιν καὶ οὐ σμικρὰς ἐποιήσατο προόδους· καὶ οὐκ ἠστόχησαν δὲ τοῦ σκοποῦ αἱ προσπάθειαι ἐκεῖναι, καίτοι δυσυπερβλήτους ἔδει ἵνα ὑπερπηδήσωσιν δυσχερείας, αἵτινες παρήγοντο ἐκ τοῦ ἀντιξόου τῶν περιστάσεων. Ἀλλ' ὡς τοῦτο ἀληθὲς, οὕτω ἀναμφισβήτητον ἐπίσης παρὰ πᾶσι τυγχάνει ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἡμετέρου Γένους ἀείποτε πολλαὶ καὶ μεγάλαι οὖσαι κατέστησαν ὡς ἐκ τῶν ὑπέρποτε δυσχερῶν νῦν περιστάσεων μείζονες καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπαιτοῦσιν ἀναλόγως μείζονας καὶ κοινοτέρας ἐνεργείας, ἀποχρώσας πρὸς ἀποτελεσματικὴν θεραπείαν αὐτῶν. Τὴν ἀπάντησιν ταύτην τῶν σημερινῶν ἀναγκῶν καλῶς κατιδόντες καὶ ἐννοήσαντες οἱ ἐν τῇ Βασιλευούσῃ ταύτῃ μεγάθυμοι ὁμογενεῖς, ἔσπευσαν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἵνα συστήσωσιν ἀρτίως ἐκπαιδευτικὴν καὶ φιλανθρωπικὴν ἀδελφότητα ἐξαιτησάμενοι ὑπέρ αὐτῆς καὶ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποταθέντες πρὸς τοὺς ἁπανταχοῦ φιλομούσους καὶ φιλανθρώπους ὁμογενεῖς ἐπικαλούμενοι τὴν σύμπραξιν τούτων καὶ ἀρωγὴν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ, ὅν τὸ ἔργον τοῦτο ἐπαγγέλεται. Ἡ Ἐκκλησία τοίνυν ἐγκαρδίως ἀποδεξαμένη τὴν αἴτησιν καὶ ἐπευλογήσασα τὸ ἔργον, ὀφειλετικῆς προνοίας καθῆκον ἡγήσατο ὅπως ἀναγγείλῃ τοῦτο πᾶσι τοῖς ἐν Χριστῷ ἀδελφοῖς ἁγίοις ἀρχιερεῦσι καὶ τῷ ὑπ' αὐτοὺς χριστεπωνύμῳ πληρώματι καὶ προτρέψῃ πάντας θερμῶς ἵνα προσέλθωσι συμπράκτορες καὶ συναντιλήπτορες, διότι τὸ ἔργον εὐγενικὸν ἀφορῶν σκοπὸν καὶ ὠφέλειαν, ἐστὶν ἄξιον τοῦ ἐνδιαφέροντος παντὸς τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος καὶ δεῖται τῆς κοινῆς καὶ ὁμοθύμου αὐτοῦ συμπράξεως.

Ἐπὶ τούτῳ γράφοντες καὶ πρὸς ὑμᾶς διὰ τῆς παρούσης ἡμετέρας πατριαρχικῆς καὶ συνοδικῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, ἐντελλόμεθα καὶ προτρεπόμεθα ἐκκλησιαστικῶς ἵνα, καθά δι' ἰδιαιτέρας ἐγκυκλίου τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀδελφότητος ταύτης προσκαλεῖσθε σπεύσητε προθύμως παρασχεῖν τὴν ὑμετέραν σύμπραξιν ἐγγραφόμενοι μέλη τοῦ Σωματείου τούτου καὶ προσφέροντες ὡς δύναται ἕκαστος τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ συνδρομήν· μὴ παύσητε δὲ παρακινοῦντες εἰς τοῦτο καὶ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῶν συμπολιτῶν καὶ συνεπαρχιωτῶν ὑμῶν χριστιανῶν διὰ τῆς ἀναπτύξεως πρὸς αὐτοὺς τοῦ σκοποῦ τῆς Ἀδελφότητος, ὅν σαφῶς καὶ ἐν ἐκτάσει πληροφορεῖσθε ἔκ τε τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Διοικητικοῦ αὐτῆς Συμβουλίου καὶ ἐκ τοῦ ὑπ' αὐτῶν συναποστελλομένου ὑμῖν Κανονισμοῦ. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἴη μεθ' ὑμῶν.

,αωπ΄ Ἰουνίου γ΄.

Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.

Ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός καὶ εὐχέτης.

Ὁ Χαλκηδόνος Καλλίνικος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.

Ὁ Νεοκαισαρείας Ἱερόθεος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.
Ὁ Σμύρνης Παΐσιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.
Ὁ Λήμνου Ἰωακεὶμ ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.
Ὁ Καστορίας Κωνστάντιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.
Ὁ Ἴμβρου Νικηφόρος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ εὐχέτης.

Εἶναι πράγματι μεγάλος ὁ ἀριθμός τῶν ἐγγράφων πού περιέχονται στό διασωθέντα τόμο Πρακτικῶν τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καί Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτό καθιστᾶ σχεδόν ἀδύνατη τή δημοσίευση ὅλου τοῦ ὑλικοῦ. Προτιμότερο εἶναι τά ἔγγραφα νά ταξινομηθοῦν κατά ἐνότητες καί νά ἀκολουθήσει ἡ δημοσίευση αὐτῶν τῶν ἐνοτήτων, γιά παράδειγμα ἔγγραφα γιά τήν παιδεία στήν Ἀδριανούπολη, ἤ Ξάνθη, ἤ στά χωριά τῆς περιφέρειας κλπ. Γιά νά γίνει ὅμως κάτι τέτοιο θά πρέπει νά προηγηθεῖ ἡ καταγραφή τῶν περιεχομένων τοῦ τόμου. Αὐτός εἶναι καί ὁ στόχος τοῦ παρόντος πονήματος.

Ἀναφέρθηκε καί προηγουμένως ὅτι ὁ τόμος περιέχει ἀντίγραφα ἐγγράφων μόνον τοῦ ἔτους 1885. Στό τέλος ἀντιγράφονται πολύτιμα ἀπόρρητα ἔγγραφα καί τοῦ προηγούμενου ἔτους 1884, ὅπως καί ἀπόρρητα ἔγγραφα τοῦ 1885. Τό περισσότερο ὑλικό ἔχει σχέση μέ τήν Παιδεία στή Θράκη, Ἀνατολική καί Δυτική.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 1885

Ἀρ. 1701. (3 Ἰανουαρίου). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀστικῆς Σχολῆς.*

Ἀρ. 1702. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον καὶ τοὺς Συμβούλους τῆς ἐν Μπάνῃ Κοινότητος.*

Ἀρ. 1703. *Πρὸς τὸν ἐν Πολυστύλῳ διδάσκαλον κ. Μιχαὴλ Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 1704. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 1705. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 1706. *Πρὸς τὴν Α. Πανοσιολογιότητα τὸν Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Γρηγόριον Παλαμᾶν.*

Ἀρ. 1707. *Πρὸς τοὺς ἐντιμοτάτους Δημογέροντας τῆς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Κοινότητος.*

Ἀρ. 1708 (4 Ἰανουαρίου). *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

'Αρ. 1709. (5 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα 'Εκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

'Αρ. 1710. (8 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

'Αρ. 1711. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν 'Αδριανουπόλει Κεντρικῆς 'Εφορείας.*

'Αρ. 1712. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾶ διδάσκαλον κ. Λάζαρον Καλοσίδην.*

'Αρ. 1713. *Πρὸς τὴν ἐν 'Ορτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Π. Λασκαρίδου.*

'Αρ. 1714. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις 'Αρχιερατικὸν 'Επίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

'Αρ. 1715. *Πρὸς τὴν Τράπεζαν Κωνσταντινουπόλεως.*

'Αρ. 1716. (9 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Καλλιάδην.*

'Αρ. 1717. *Τῇ Α.Θ.Π. τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ 'Ιωακεὶμ τῷ Δ'.*

'Αρ. 1718 (10 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὴν 'Αξιότιμον ἐν Κεσσάνῃ 'Εφορείαν.*

'Αρ. 1719. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς.*

'Αρ. 1720. *Πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον ἱερομόναχον Μακάριον εἰς Μάλγαρα.*

'Αρ. 1721. *Πρὸς τὸν ἐν Πανίδῳ διδάσκαλον.*

'Αρ. 1722. *Πρὸς τὸν ἐν Σχολαρίῳ διδάσκαλον.*

'Αρ. 1723. (11 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὴν ἐν Πύργῳ παρθεναγωγόν.*

'Αρ. 1724. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον κύριον Καλλίνικον.*

'Αρ. 1725. *Πρὸς τὸν ἐν Ραιδεστῷ ἀξιότιμον κύριον Ε. Μαμάκον.*

'Αρ. 1726. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

'Αρ. 1727. *Πρὸς τὸν ἐν Μπάνῃ διδάσκαλον κ. Μ. Λογιωτατίδην.*

'Αρ. 1728. *Πρὸς τὸν ἐν Αἴμωνι διδάσκαλον κ. Ι. Τηλιακόν.*

'Αρ. 1729. *Πρὸς τὸν ἐν Νεοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Β. Τσέπετζην.*

'Αρ. 1730. *Πρὸς τὴν ἐν Σιμιτλῇ διδασκάλισσαν κ. Ἄνναν Δημητριάδου.*

'Αρ. 1731. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς 'Αδριανούπολιν.*

'Αρ. 1732. (12 'Ιανουαρίου). *Πρὸς τὴν ἐν Σαράντα 'Εκκλησίαις 'Αδελφότητα Εἰρήνην.*

'Αρ. 1733. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1734. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην.*

Ἀρ. 1735. *Πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον κ. κ. παπᾶ Ἰωακείμ.*

Ἀρ. 1736. *Πρὸς τὸν ἐν Μάκρῃ διδάσκαλον κ. Πυθ. Παπαδόπουλον.*

Ἀρ. 1737. (Ἰανουαρίου 18). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ Ἐφόρους.*

Ἀρ. 1738. (Ἰανουρίου 17). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Ι. Εὐαγγελίδην.*

Ἀρ. 1739. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 1740. *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Ἀβύδου κύριον κύριον Χρύσανθον καὶ τοὺς ἀξιοτίμους Δημογέροντας Σαράντα Ἐκκλησιῶν.*

Ἀρ. 1741. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 1742. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Ἱερώνυμον.*

Ἀρ. 1743. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην.*

Ἀρ. 1744. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς παρθεναγωγὸν κ. Εὐτέρπην Δραγκίδου.*

Ἀρ. 1745. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

Ἀρ. 1746. *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1747. (Ἰανουαρίου 18). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Γκιομουρτζίνῃ Ἐφοροδημογέροντας.*

Ἀρ. 1748. (Ἰανουαρίου 19). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1748 (δίς). (Ἰανουαρίου 22). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Πύργῳ Ἐκπαιδευτηρίων.*

Ἀρ. 1749. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 1750. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ε. Μαμάκον.*

Ἀρ. 1751. *Πρὸς τὴν ἐν Σιμιτλῆ διδάσκαλον κ. Ἄνναν Δημητριάδου.*

Ἀρ. 1752. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Σιμιτλῆ Μουκταροδημογέροντας καὶ Ἐφοροεπιτρόπους.*

Ἀρ. 1753. (Ἰανουαρίου 23). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 1754. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1755. *Πρὸς τὴν εὐγενεστάτην κυρίαν Ἀμαλίαν Βέροβιτς.*

Ἀρ. 1756. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1757. (Ἰανουαρίου 24). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Θεόδωρον Μαυροκορδᾶτον, μέγαν δωρητήν.*

Ἀρ. 1758. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Θεόδωρον Ν. Σεβαστόπουλον, δωρητήν.*

Ἀρ. 1759. *Πρὸς τὴν ἐν Μουσταφᾶ Πασᾶ Ἀδελφότητα ἡ «Ἐλπίς».*

Ἀρ. 1760. *Πρὸς τὴν ἐν Ἐσκῇ Σεχὶρ Ἐπιτροπήν.*

Ἀρ. 1761. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Λεωνίδαν Ζαρίφην, Πρόεδρον τοῦ ἐνταῦθα Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.*

Ἀρ. 1762. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

Ἀρ. 1763. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 1764. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς Ἀργέντη καὶ Ζαφειροπούλου.*

Ἀρ. 1765. *Πρὸς τὴν ἐν Πύργῳ παρθεναγωγὸν κ. Εὐανθίαν Τουρουδάκη.*

Ἀρ. 1766. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Π. Λασκαρίδου.*

Ἀρ. 1767. *Πρὸς τὸν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ διδάσκαλον κ. Δ. Σ. Σαργιάδην.*

Ἀρ. 1768. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀκαλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀχιλλέα Λάζον.*

Ἀρ. 1769. *Πρὸς τὴν ἐν Βιζύῃ διδάσκαλον κ. Κλεοπάτραν Πέτρου.*

Ἀρ. 1770. *Πρὸς τὸν ἐν Πινακᾷ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Δημητρίου.*

Ἀρ. 1771. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Δημογέροντας Πινακᾶ.*

Ἀρ. 1772. (Ἰανουαρίου 25). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βιζύῃ Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους.*

Ἀρ. 1773. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην.*

Ἀρ. 1774. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

Ἀρ. 1775. (Ἰανουαρίου 28). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1776. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Σουφλίῳ Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 1777. *Πρὸς τὸν σεβαστὸν Πρόεδρον καὶ Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κ. Λ. (Ν;) Ζαρίφην.*

Ἀρ. 1778. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

'Αρ. 1779. ('Ιανουαρίου 29). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν 'Αδριανουπόλει Κεντρικῆς 'Εφορείας.*

'Αρ. 1780. *Πρὸς τοὺς καὶ τὰς διδασκάλους τῆς 'Αδελφότητος.*

'Αρ. 1781. ('Ιανουαρίου 31). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Κεσσάνῃ 'Εφόρους.*

'Αρ. 1782. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

'Αρ. 1783. *Πρὸς τὴν ἐν Κάτῳ Ραϊκόβῳ νηπιαγωγὸν κ. 'Αγαθονίκην Μοσχοϊωαννίδου.*

'Αρ. 1784. *Πρὸς τὸν ἐν Κουγιούνκιοϊ διδάσκαλον κ. Θεόδωρον Ματθαίου.*

'Αρ. 1785. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Μ. Μιχαλόπουλον εἰς 'Αδριανούπολιν.*

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1885

'Αρ. 1786. (Φεβρουαρίου 4). *Πρὸς τὸν ἐν Εὐκαρύῳ διδάσκαλον κ. Μανασῆν Παπᾶν.*

'Αρ. 1787. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους 'Εφόρους τῶν ἐν Πλαβοῦ Σχολείων.*

'Αρ. 1788. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ παρθεναγωγὸν κ. 'Ιφιγένειαν Λεοντοπούλου.*

'Αρ. 1789. (Φεβρουαρίου 5). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον καὶ τοὺς ἀξιοτίμους Συμβούλους καὶ 'Εφόρους Μπάνης.*

'Αρ. 1790. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Προκρίτους Αἴμωνος.*

'Αρ. 1791. *Πρὸς τὸν ἐν Δαδιᾷ διδάσκαλον κ. Χ. Χαρμπῆν.*

'Αρ. 1792. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μεσημβρίας κύριον κύριον Σωφρόνιον.*

'Αρ. 1793. *Πρὸς τὸν ἐν Αἴμωνι διδάσκαλον κ. Ι. Τηλιακόν.*

'Αρ. 1794. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σκοπῷ δημοτικῆς Σχολῆς κ. Εὐθύμιον Ζωγράφον.*

'Αρ. 1795. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους 'Εφόρους καὶ Προκρίτους τῆς ἐν Σκοπῷ Κοινότητος.*

'Αρ. 1796. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν 'Ορτάκιοϊ 'Αστικῆς Σχολῆς κ. Π. Λογιωτατίδην.*

'Αρ. 1797. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-'Αγὰτς παρθεναγωγὸν κ. Ευτέρπην Δραγκίδου.*

'Αρ. 1798. (Φεβρουαρίου 6). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

'Αρ. 1799. (Φεβρουαρίου 8). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

'Αρ. 1800. (Φεβρουαρίου 11). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γαμβρελίδην, ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον ἐν Φέρραις.*

'Αρ. 1801. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν "Αγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

'Αρ. 1802. *Πρὸς τὸν ἐν Μαλγάροις ἱερομόναχον καὶ διδάσκαλον κύριον Μακάριον.*

'Αρ. 1803. (Φεβρουαρίου 13). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ 'Αστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

'Αρ. 1804. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-'Αγὰτς 'Αστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην καὶ τὸν συνάδελφον αὐτοῦ κ. Λ. Ζωγραφίδην.*

'Αρ. 1805. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα 'Εκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

'Αρ. 1806. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σαράντα 'Εκκλησίαις δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Ι. Εὐαγγελίδην.*

'Αρ. 1807. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν 'Αθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν 'Ελληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

'Αρ. 1808. (Φεβρουαρίου 14). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν 'Αθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν 'Ελληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

'Αρ. 1809. (Φεβρουαρίου 15). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν "Αγιον Καισαρείας κύριον κύριον 'Ιωάννην.*

'Αρ. 1811. (Φεβρουαρίου 16). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν "Αγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

'Αρ. 1812. *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦ "Εθνους καὶ τῆς 'Αδελφότητος εὐεργέτην κ. Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

'Αρ. 1813. (Φεβρουαρίου 18). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν "Αγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

'Αρ. 1814. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς 'Αδριανούπολιν.*

'Αρ. 1815. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

'Αρ. 1816. *Πρὸς τὸν ἐν Γενήκιοϊ διδάσκαλον κ. Εμ. 'Αναγνωστόπουλον.*

'Αρ. 1817. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον 'Εφορείαν τῆς Σχολῆς τῆς ἐν Σεβαστουπόλει 'Ελληνικῆς Κοινότητος.*

'Αρ. 1818. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον 'Αρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον, 'Επόπτην.*

'Αρ. 1819. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους 'Εφοροεπιτρόπους Φερρῶν.*

'Αρ. 1820. *Πρὸς τὸν ἐν Κορνοφωλέα διδάσκαλον κ. Ε. Παπαδόπουλον.*

'Αρ. 1821. *Πρὸς τὸν ἐν Σχολαρίῳ διδάσκαλον.*

'Αρ. 1822. *Πρὸς τὸν ἐν Νεοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Β. Τσέπετσην.*

Ἀρ. 1823. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς παρθεναγωγὸν κ. Εὐτέρπην Δραγκίδου.*

Ἀρ. 1824. (Φεβρουαρίου 19). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῆς Κοινότητος Σουφλίου.*

Ἀρ. 1825. *Πρὸς τὸν ἐν Μανδρίτσῃ διδάσκαλον κ. Γ. Ἀλεξιάδην.*

Ἀρ. 1826. *Πρὸς τὸν ἐν Σαραπλὰρ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Ἀναστασιάδην.*

Ἀρ. 1827. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Ἱερώνυμον.*

Ἀρ. 1828. *Πρὸς τὴν ἐν Πύργῳ παρθεναγωγὸν κ. Εὐανθίαν Τουρουδάκη.*

Ἀρ. 1829. *Πρὸς τὴν ἐν Σαλτηκίῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀσπασίαν Σταματιάδου.*

Ἀρ. 1830. *Πρὸς τὸν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ διδάσκαλον κ. Δ. Σ. Σαργιάδην.*

Ἀρ. 1831. *Πρὸς τὸν ἐν Ρουμτσηκίῳ διδάσκαλον κ. Ν. Νικολετόπουλον.*

Ἀρ. 1832. *Πρὸς τὴν ἐν Λητίτσῃ νηπιαγωγὸν κ. Ἑλένην Λεβεντογιαννοπούλου.*

Ἀρ. 1833. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Π. Λασκαρίδου.*

Ἀρ. 1834. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῶν ἐν Σκοπῷ Σχολείων.*

Ἀρ. 1835. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀγαθουπόλει παρθεναγωγὸν κ. Μαρίαν Κεσίσογλου.*

Ἀρ. 1836. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κωνσταντῖνον Ν. Χατζόπουλον.*

Ἀρ. 1837. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1838. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 1839. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Ἀλατίνη εἰς Θεσσαλονίκην.*

Ἀρ. 1840. *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Ἀρδαμερίου κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

Ἀρ. 1841. (Φεβρουαρίου 20). *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Β. Ἀθανασιάδην.*

Ἀρ. 1842. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην.*

Ἀρ. 1843. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτσαμανάκην.*

Ἀρ. 1844. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ παρθεναγωγὸν κ. Σταμάταν Ἀποστόλου.*

Ἀρ. 1845. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους καὶ Προκρίτους Λητίτσης.*

Ἀρ. 1846. *Πρὸς τὸν ἐν Σκουρτοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Α. Βαφειάδην.*

Ἀρ. 1847. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Σίμωνα Δοῦκα Λογαριανόν, Ἀθανάσιον Πατέλαν, Ἀθανάσιον Ἀντωνάκη, Ἀλέξανδρον, Ἀνδρέαν καὶ Παναγιώτην Νικολάου.*

Ἀρ. 1848. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1850. (Φεβρουαρίου 21). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς*

Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ι. Γλαυκωπίδην.

Ἀρ. 1851. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 1852. (Φεβρουαρίου 22). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφοροεπιτρόπους Φερρῶν.*

Ἀρ. 1853. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Ἱερώνυμον.*

Ἀρ. 1854. (Φεβρουαρίου 23). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1855. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ι. Σκαναβῆν εἰς Βιέννην.*

Ἀρ. 1857. (Φεβρουαρίου 25). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1858. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

Ἀρ. 1859. *Πρὸς τὸν ἐν Μπάνῃ διδάσκαλον κ. Ματθαῖον Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 1860. *Πρὸς τὸν ἐν Σιμιτλῆ διδάσκαλον κ. Ξ. Γ. Δημητριάδην.*

Ἀρ. 1861. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Κωνσταντῖνον Δηλιγιάννην, ἀρχιγραμματέα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.*

Ἀρ. 1862. *Πρὸς τὸν ἐν Μαρωνείᾳ διδάσκαλον κ. Ι. Ἀναστασιάδην.*

Ἀρ. 1863. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλτηκίῳ διδάσκαλον κ. Σ. Σαββίδην.*

Ἀρ. 1864. (Φεβρουαρίου 26). *Πρὸς τὸν κ. Γερμανὸν Βασιλάκην, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 1865. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ Πασσᾶ διδάσκαλον κ. Λ. Καλοσίδην.*

Ἀρ. 1866. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

Ἀρ. 1867. (Φεβρουαρίου 28). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1868. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

Ἀρ. 1869. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

ΜΑΡΤΙΟΣ 1885

Ἀρ. 1870. (Μαρτίου 2). *Κύριον Ἐ. Μαμάκον, Ραιδεστόν.*

Ἀρ. 1871. (Μαρτίου 4). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δημήτριον Ταμβάκον.*

Ἀρ. 1872. *Πρὸς τὸν Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

Ἀρ. 1873. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ*

ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.

Ἀρ. 1874. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 1875. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1876. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

Ἀρ. 1877. *Πρὸς τὸν ἐν Κουτσούκιοϊ διδάσκαλον κ. Γ. Παπαδόπουλον.*

Ἀρ. 1878. (Μαρτίου 6). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Γρηγόριον Παλαμᾶν, Διευθυντὴν τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.*

Ἀρ. 1879. (Μαρτίου 7). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1880. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 1881. (Μαρτίου 8). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Κεσσάνῃ Ἐφόρους.*

Ἀρ. 1882. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

Ἀρ. 1883. *Πρὸς τὴν ἐν Δεμίρ-Ἰσσὰρ Φιλοπροοδευτικὴν Ἀδελφότητα.*

Ἀρ. 1884. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Καισαρείας κύριον κύριον Ἰωάννην.*

Ἀρ. 1885. (Μαρτίου 9). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Διεύθυνσιν τῆς Ἐφημερίδος «Κωνσταντινούπολις».*

Ἀρ. 1886. *Πρὸς τὸν αἰδεσιμώτατον Ἱερομόναχον Μακάριον εἰς Μάλγαρα.*

Ἀρ. 1887. *Ἀξιότιμον κύριον Ε. Μαμάκον, Ραιδεστόν.*

Ἀρ. 1888. (Μαρτίου 11). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς κυρίους Στέφανον Ε. Μικρουλάκη καὶ Δημήτριον Ε. Μικρουλάκη εἰς Μασσαλίαν.*

Ἀρ. 1889. *Πρὸς τὸν Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

Ἀρ. 1890. (Μαρτίου 12). *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακεὶμ τῷ Δ΄.*

Ἀρ. 1891. (Μαρτίου 13). *Πρὸς τὸν Θεοφιλέστατον Ἅγιον Καμπανίας κύριον κύριον* [λείπει τό ὄνομα].

Ἀρ. 1892. (Μαρτίου 14). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1893. (Μαρτίου 15). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

Ἀρ. 1894. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Πασχάλην Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 1895. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1896. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει καθηγητὴν κ. Μ. Μιχαλόπουλον.*

Ἀρ. 1897. *Πρὸς τὴν ἐν Καβάρνῃ παρθεναγωγὸν κ. Ἀλεξάνδραν Μιλδικάκη.*

Ἀρ. 1898. (Μαρτίου 16). *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Βάρνης κύριον κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 1899. *Πρὸς τὸν ἐν Πλαβοῦ διδάσκαλον κ. Χρυσόστομον Μαλουτόπουλον.*

Ἀρ. 1900. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ φιλόμουσον ἀδελφότητα «Ἡ Ὁμόνοια».*

Ἀρ. 1901. (Μαρτίου 18). *Πρὸς τὸν Παναγιώτατον Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 1902. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 1903. *Πρὸς τὴν ἐν τῷ Ζαππείῳ ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Ἑρμηνίαν Νανάν.*

Ἀρ. 1904. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς παρθεναγωγὸν κ. Εὐτέρπην Δραγκίδου.*

Ἀρ. 1905. *Πρὸς τὸν ἐν Δεμιρτασίῳ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Χατζηκωνσταντίνου.*

Ἀρ. 1906. (Μαρτίου 19). *Πρὸς τὸν ἐν Κορνοφωλέᾳ διδάσκαλον κ. Εὐάγγελον Παπαδόπουλον.*

Ἀρ. 1907. *Πρὸς τὸν ἐν Μανδρίτσῃ διδάσκαλον κ. Ἀριστοτέλην Σακελλάριον.*

Ἀρ. 1908. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Μανδρίτσῃ Σχολῆς κ. Ἀλεξιάδην.*

Ἀρ. 1909. *Πρὸς τὴν ἐν Πύργῳ παρθεναγωγὸν κ. Εὐανθίαν Τουρουδάκη.*

Ἀρ. 1910. *Πρὸς τὸν ἐν Τσογγάροις διδάσκαλον κ. Γ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 1911. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Β. Ἀθανασιάδην.*

Ἀρ. 1912. *Πρὸς τὸν ἐν Βαβᾶ-Ἐσκῆ διδάσκαλον κ. Κ. Σταυρίδην.*

Ἀρ. 1913. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους καὶ Προκρίτους τῆς Κοινότητος Μανδρίτσης.*

Ἀρ. 1914. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Προκρίτους Τσομπάνκιοϊ.*

Ἀρ. 1915. *Πρὸς τὴν ἐν Μανδρίτσῃ νηπιαγωγὸν κ. Ἑλένην Κεσίσογλου.*

Ἀρ. 1916. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον, τοὺς Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους τῆς ἐν Αἴμωνι Ἑλληνικῆς Κοινότητος.*

Ἀρ. 1917. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 1918. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1919. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῶν ἐν Πύργῳ Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων.*

Ἀρ. 1920. *Πρὸς τὴν ἐν Βιζύῃ διδάσκαλον κ. Κλεοπάτραν Πέτρου.*

Ἀρ. 1921. *Πρὸς τὸν ἐν Σιμιτλῇ διδάσκαλον κ. Ξ. Δημητριάδην.*

Ἀρ. 1922. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Ἀσβεστοχωρίου.*

Ἀρ. 1923. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

Ἀρ. 1924. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*

Ἀρ. 1925. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Δήμησσαν εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 1926. *Πρὸς τὸν Ἱερολογιώτατον κ. Γερμανὸν Βασιλάκην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 1927. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1928. (Μαρτίου 20). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς Ἐφορείας τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Ἐκπαιδεύσεως.*

Ἀρ. 1929. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 1930. *Κύριον Ε. Μαμάκον εἰς Ραιδεστόν.*

Ἀρ. 1931. (Μαρτίου 21). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 1932. (Μαρτίου 26). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Ἱερώνυμον.*

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1885

Ἀρ. 1933. (Ἀπριλίου 2). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 1934. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1935. (Ἀπριλίου 3). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 1936. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*

Ἀρ. 1937. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 1938. *Πρὸς τὸν ἐν Ραιδεστῷ κύριον Ε. Μαμάκον.*

Ἀρ. 1939. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῆς ἐν Κεσσάνῃ Κοινότητος.*

Ἀρ. 1940. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 1941. *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦς Ἔθνους καὶ τῆς Ἀδελφότητος εὐεργέτην κ. Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

Ἀρ. 1942. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1943. *Πρὸς τὴν ἐν Χαύσῃ νηπιαγωγὸν κ. Μαρίαν Λεμωνίδου.*

Ἀρ. 1944. *Πρὸς τὴν ἐν Ζαλουφίῳ νηπιαγωγὸν κ. Αἰκατερίνην Ἰωαννίδου.*

Ἀρ. 1945. *Πρὸς τὸν ἐν Ζαλουφίῳ διδάσκαλον κ. Π. Κρυσταλλίδην.*

Ἀρ. 1946. *Πρὸς τὸν ἐν Τσομπάνκιοϊ διδάσκαλον κ. Ζήσην Νεστορίδην.*

Ἀρ. 1947. *Πρὸς τὸν ἐν Δημητρίκιοϊ διδάσκαλον κ. Κ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 1948. (Ἀπριλίου 4). *Πρὸς τὸν ἐν Γριτσάν-Ἀσσὰρ διδάσκαλον κ. Β. Κοῦζον.*

Ἀρ. 1949. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις δευτεροβαθμίου Σχολῆς.*

Ἀρ. 1950. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν Σχολείων τῆς ἐν Βάρνῃ Ἑλληνικῆς Κοινότητος.*

Ἀρ. 1951. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 1952. *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακεὶμ τῷ Δ'.*

Ἀρ. 1953. *Πρὸς τὴν ἐν Πολυστύλῳ νηπιαγωγὸν κ. Ζωὴν Ἰωνᾶ.*

Ἀρ. 1954. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον καὶ τοὺς Δημογέροντας τῆς ἐν Αἴμωνι Ἑλληνικῆς Κοινότητος.*

Ἀρ. 1955. *Πρὸς τὸν ἐν Αἴμωνι διδάσκαλον κ. Ι. Τηλιακόν.*

Ἀρ. 1956.

Ἀρ. 1957. (Ἀπριλίου 5). *Πρὸς τὸν ἐν Σκοπῷ διδάσκαλον κ. Ε. Ζωγράφον.*

Ἀρ. 1958. *Πρὸς τὸν ἐν Γενήκιοϊ διδάσκαλον κ. Στέφανον Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 1959. *Πρὸς τὸν Καϊμακάμην Κεσσάνης Ἀνέστην ἐφένδην Κομνηνόν.*

Ἀρ. 1960. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἐριφίλην Σαλιάρη.*

Ἀρ. 1961. *Πρὸς τὸν ἐν Καπήκιοϊ διδάσκαλον κ. Α. Μιγκάρδον.*

Ἀρ. 1962. *Πρὸς τὸν ἐν Σχολαρίῳ διδάσκαλον κ. Ν. Βελιώτην.*

Ἀρ. 1963. *Πρὸς τὸν ἐν Καρά-Χαλὴλ διδάσκαλον κ. Ἀθανάσιον Ἰωαννίδην.*

Ἀρ. 1964. *Πρὸς τὴν ἐν Σχολαρίῳ παρθεναγωγὸν κ. Ἀθηνᾶν Ἀτανῆ.*

Ἀρ. 1965. *Πρὸς τὴν ἐν Πανίδῳ διδάσκαλον κ. Ἀμαλίαν Σακελλαρίου.*

Ἀρ. 1966. *Πρὸς τὴν ἐν Χάσκιοϊ νηπιαγωγὸν κ. Ἄνναν Μαυρομάτη.*

Ἀρ. 1967. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀκαλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀχ. Λάζον.*

Ἀρ. 1968. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Μεσημβρίας κύριον κύριον Σωφρόνιον.*

Ἀρ. 1969. *Πρὸς τὸν ἐν Πετράδες διδάσκαλον κ. Γ. Νακίδην.*
Ἀρ. 1970. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 1971. (Ἀπριλίου 6). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κύριον Α. Θεοδοσιάδην.*
Ἀρ. 1972. *Πρὸς τοὺς ἐν Διδυμοτείχῳ διδασκάλους κ. Ε. Ποπέσκον, Σ. Τσιτρίδην καὶ Κ. Ἰωαννόπουλον.*

Ἀρ. 1973. (Ἀπριλίου 10). *Κύριοι ἀδελφοὶ Ἀλλατίνη εἰς Θεσσαλονίκην.*
Ἀρ. 1974. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*
Ἀρ. 1975. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Σμύρνης κύριον κύριον Βασίλειον.*
Ἀρ. 1976. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1977. (Ἀπριλίου 12). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1978. (Ἀπριλίου 13). *Πρὸς τοὺς ἐν Διδυμοτείχῳ διδασκάλους κ. Ε. Ποπέσκον, Σ. Τσιτρίδην καὶ Κ. Ἰωαννόπουλον.*

Ἀρ. 1980. (Ἀπριλίου 19). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πελαγονίας κύριον κύριον Ματθαῖον.*
Ἀρ. 1981. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1982. (Ἀπριλίου 24) *Πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον Π. Α. Σακελλάριον, Ἐπίτροπον τοῦ Ἁγίου Λητίτσης.*

Ἀρ. 1984. (Ἀπριλίου 25). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1985. (Ἀπριλίου 26). *Πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον παπᾶ Κοσμᾶν Λαυριώτην, Ἐπίτροπον τῆς Α.Σ. τοῦ Ἁγίου Ἀδριανουπόλεως.*
Ἀρ. 1986. *Πρὸς τὸν κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 1987. (Ἀπριλίου 27). *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἀδελφότητος εὐεργέτην κ. Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*
Ἀρ. 1988. *Πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

Ἀρ. 1989. (Ἀπριλίου 29). *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

ΜΑΪΟΣ 1885

Ἀρ. 1990. (Μαΐου 2). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1991. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ νηπιαγωγὸν κ. Ἀσπασίαν Πετρίδου.*

Ἀρ. 1993. (Μαΐου 3). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Α. Πασπάτην εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 1994. (Μαΐου 6/8). *Πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Ἑταιρείαν τῶν Συναλλαγῶν καὶ τῶν Ἀξιῶν.*

Ἀρ. 1996. (Μαΐου 8). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 1997. (Μαΐου 11). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Δήμησσαν, Ἀντιπρόεδρον τῆς Κεντρικῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Ἐφορείας.*

Ἀρ. 1998. (Μαΐου 15). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Χαλεπίου κύριον κύριον Δωρόθεον.*

Ἀρ. 1999. *Πρὸς τὸν ἐν Δεμιρδεσίῳ διδάσκαλον κ. Ι. Χατζηκωνσταντίνου.*

Ἀρ. 2000. (Μαΐου 20). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιερατικὸν ἐν Ἀδριανουπόλει Ἐπίτροπον κύριον Κοσμᾶν Λαυριώτην.*

Ἀρ. 2001. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Δήμησσαν, Ἀντιπρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 2002. (Μαΐου 21). *Πρὸς τὸν ἐν Εὐσταθοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Ποθητὸν Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 2003. (Μαΐου 22). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2004. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 2005. *Πρὸς τὸν ἐν Ραιδεστῷ κύριον Ε. Μαμάκον.*

Ἀρ. 2006. (Μαΐου 23). *Πρὸς τὸν ἐν Νεοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Β. Κ. Τσέπετζην.*

Ἀρ. 2007. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2008. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 2009. *Πρὸς τὸν ἐν Σιμιτλῆ διδάσκαλον κ. Ξ. Γ. Δημητριάδην.*

Ἀρ. 2010. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐπιτροπήν.*

Ἀρ. 2011. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἑλληνικοῦ Ἐπικουρικοῦ Συλλόγου.*

Ἀρ. 2012. *Πρὸς τὸν ἐν Δαδιᾷ διδάσκαλον κ. Χ. Χαρμπῆν.*

Ἀρ. 2013. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀλμπασιᾶ νηπιαγωγὸν κ. Εὐπραξίαν Ἀναστασίου.*

Ἀρ. 2014. (Μαΐου 24). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντζᾶν.*

Ἀρ. 2015. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Πετράδες Δημογέροντας.*

Ἀρ. 2016. *Πρὸς τὸν ἐν Σαραπλὰρ διδάσκαλον κ. Ι. Ἀναστασιάδην.*

Ἀρ. 2017. *Πρὸς τὸν ἐν Πασμακτσῆ διδάσκαλον κ. Κλεάνθην Χρήστου.*

Ἀρ. 2018. *Πρὸς τὸν ἐν Μαλγάροις Ἱερομόναχον κύριον Μακάριον.*

Ἀρ. 2019. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον καὶ τοὺς Δημογέροντας Μπάνης.*

Ἀρ. 2020. *Πρὸς τὸν ἐν Μπάνῃ διδάσκαλον κ. Μ. Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 2021. *Πρὸς τὸν Πανοσιώτατον Ἡγούμενον τῆς ἐν Αἴμωνι μονῆς τοῦ Ἁγίου Νικολάου κύριον Χριστόφορον Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 2022. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Προκρίτους τῆς ἐν Αἴμωνι Κοινότητος.*

Ἀρ. 2023. *Πρὸς τὸν ἐν Εὐσταθοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Ποθητὸν Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 2024. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλτηκίῳ διδάσκαλον κ. Σ. Σαββίδην.*

Ἀρ. 2025. (Μαΐου 25). *Πρὸς τὴν ἐν Σαλτηκίῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀσπασίαν Σταματιάδου.*

Ἀρ. 2026. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Πύργῳ Ἑλληνικῶν Σχολείων.*

Ἀρ. 2027. *Πρὸς τὴν ἐν Πύργῳ παρθεναγωγὸν κ. Εὐανθίαν Τουρουδάκη.*

Ἀρ. 2028. *Πρὸς τὸν πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 2029. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον-κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2030. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Θεοδοσιάδην.*

Ἀρ. 2031. *Πρὸς τὸν κύριον Γ. Γαμβρελίδην, Ἀρχιερατικὸν ἐν Φέρραις Ἐπίτροπον.*

Ἀρ. 2032. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Φέρραις Ἐφοροεπιτρόπους.*

Ἀρ. 2033. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

Ἀρ. 2034. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Καισαρείας κύριον κύριον Ἰωάννην.*

Ἀρ. 2035. *Πρὸς τὴν Διευθύντρια τοῦ ἐν Γουμέντσῃ παρθεναγωγείου Ἀργέντη καὶ Ζαφειροπούλου κ. Ἑλένην Ζαχαρίου.*

Ἀρ. 2036. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀκαλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀχιλλέα Λάζον.*

Ἀρ. 2037. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

Ἀρ. 2038. (Μαΐου 27). *Πρὸς τὸν ἐν Ἀσλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀγγελῆν Δημητριάδην.*

Ἀρ. 2039. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Προκρίτους τῆς Κοινότητος Ἀσλανίου.*

Ἀρ. 2040. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῶν ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ Σχολείων.*

Ἀρ. 2041. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ Σχολῆς Ἀργέντη καὶ Ζαφειροπούλου κ. Α. Οἰκονομίδην.*

Ἀρ. 2042. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα, τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2043. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Ἱερώνυμον.*

Ἀρ. 2044. (Μαΐου 28). *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2045. *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2046. *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2047. (Μαΐου 29). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδε-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2048. *Πρὸς τὴν ἐν Μακρᾷ-Γεφύρᾳ παρθεναγωγὸν κ. Μαριάνθην Μηταράκη.*

Ἀρ. 2049. *Πρὸς τὴν ἐν Μακρᾷ-Γεφύρᾳ Φιλεκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα «Ἡ Πρόοδος».*

Ἀρ. 2050. (Μαΐου 30). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον-κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 2051. (Μαΐου 31). *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2052. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον κεντρικὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Ἐφορείαν τῆς Ἐκπαιδεύσεως.*

Ἀρ. 2053. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2054. (Πρός τόν πατριάρχη κύριο Ἰωακείμ Δ΄).

Ἀρ. 2055. *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακείμ τῷ Δ΄.*

Ἀρ. 2056. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Κοσμᾶν Λαυριώτην.*

Ἀρ. 2057. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει κύριον Γ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 2058. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις δευτεροβαθμίου Σχολῆς.*

ΙΟΥΝΙΟΣ 1885

Ἀρ. 2059. (Ἰουνίου 3). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἰάκωβον Ἀρτεμιάδην.*

Ἀρ. 2060. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀξιότιμον κύριον Κ. Μαντσανίδην.*

Ἀρ. 2061. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2062. (Ἰουνίου 4). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2063. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 2064. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Προύσης κύριον Νικόδημον.*

Ἀρ. 2065. *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Πολυανῆς κύριον κύριον Θεόκλητον.*

Ἀρ. 2066. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον ἐν Φλωρίνῃ Ἐπίτροπον τοῦ Ἁγίου Μογλενῶν.*

Ἀρ. 2067. (Ἰουνίου 5). *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Λιτῆς κύριον κύριον Ἀλέξανδρον.*

Ἀρ. 2068. (Ἰουνίου 7). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Καστορίας κύριον Κύριλλον.*

Ἀρ. 2069. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Κορυτσᾶς κύριον Δωρόθεον.*

Ἀρ. 2070. *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Δαφνουσίας κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2071. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Στρωμνίτσης κύριον Ἀγαθάγγελον.*

Ἀρ. 2072. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πελαγωνείας κύριον Ματθαῖον.*

Ἀρ. 2073. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Πρεσπῶν καὶ Ἀχρίδος κύριον Ἀλέξανδρον.*

Ἀρ. 2074. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Σισανίου κύριον Ἀθανάσιον.*

Ἀρ. 2075. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Γρεβενῶν κύριον Κύριλλον.*

Ἀρ. 2076. (Ἰουνίου 8). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Γρηγόριον Παλαμᾶν.*

Ἀρ. 2077. (Ἰουνίου 10). [Ἐσωτερικό τῆς Ἀδελφότητος ἔγγραφο].

Ἀρ. 2078. (Ἰουνίου 11). *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Κοσμᾶν Λαυριώτην.*

Ἀρ. 2079. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Κοσμᾶν Λαυριώτην.*

Ἀρ. 2080. (Ἰουνίου 13). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῶν ἐν Γκιομουρτζίνῃ Ἐκπαιδευτηρίων.*

Ἀρ. 2081. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2082. (Ἰουνίου 14). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον*

τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.

Ἀρ. 2083. (Ἰουνίου 15). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ι. Σταύρου.*

Ἀρ. 2084. (Ἰουνίου 17). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Στέφανον Σκυλίτσην εἰς Μαγκεστρίαν.*

Ἀρ. 2085. (Ἰουνίου 19). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2086. *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακεὶμ τῷ Δ΄.*

Ἀρ. 2087. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου ἐν Ἀθήνας.*

Ἀρ. 2088. (Ἰουνίου 22). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Β. Οἰκονομίδην.*

Ἀρ. 2089. (Ἰουνίου 24). *Πρὸς τὸν κύριον Β. Κ. Ἠλιάσκον, ἐνταῦθα.*

Ἀρ. 2090. (Ἰουνίου 25). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Χρύσανθον Ἱεροκλέα, Διευθυντὴν τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ διδασκαλείου.*

Ἀρ. 2091. (Ἰουνίου 26). *Πρὸς τὸν ἐν Πετράδες διδάσκαλον κ. Γ. Νακίδην.*

Ἀρ. 2092. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον τοῦ Ἁγίου Λητίτσης κ. Π. Α. Σακελλάριον.*

Ἀρ. 2093. *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2094. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ε. Μαμάκον εἰς Ραιδεστόν.*

Ἀρ. 2095. (Ἰουνίου 27). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

ΙΟΥΛΙΟΣ 1885

Ἀρ. 2096. (Ἰουλίου 2). *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2097. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2098. (Ἰουλίου 6). *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι, τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακεὶμ τῷ Δ΄.*

Ἀρ. 2099. (Ἰουλίου 8). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντζᾶν.*

Ἀρ. 2100. (Ἰουλίου 9). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 2101. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας τῆς Ἐκπαιδεύσεως.*

Ἀρ. 2102. (Ἰουλίου 11). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Διεύθυνσιν τῆς Τραπέζης Κωνσταντινουπόλεως.*

Ἀρ. 2103. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 2104. (Ἰουλίου 16). *Πρὸς τὸν Κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2105. (Ἰουλίου 17). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2106. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Γάνου καὶ Χώρας κύριον κύριον Βενέδικτον.*

Ἀρ. 2107. (Ἰουλίου 18). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2108. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2109. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2110. *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

Ἀρ. 2111. (Ἰουλίου 19). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον ἐν Ἀχῆ-Τσελεμπῆ Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον παπᾶ Νικόλαον.*

Ἀρ. 2112. (Πρός τόν Πατριάρχη).

Ἀρ. 2113. (Ἰουλίου 20). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορεία.*

Ἀρ. 2114. *Πρὸς τὸν ἐν Σκοπῷ διδάσκαλον κ. Εὐθύμιον Ζωγράφον.*

Ἀρ. 2115. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

Ἀρ. 2116. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ Σχολείων.*

Ἀρ. 2117. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2118. *Πρὸς τὸν πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

Ἀρ. 2119. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφοροδημογεροντίαν Γκιομουρτζίνης.*

Ἀρ. 2120. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2121. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν Ἐκπαιδευτηρίων Σουφλίου.*

Ἀρ. 2122. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 2123. (Ἰουλίου 22) *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2124. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Πύργῳ Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων.*

Ἀρ. 2125. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Πρόεδρον τοῦ ἐνταῦθα Θρακικοῦ Φιλεκπαιδευτικοῦ Συλλόγου.*

Ἀρ. 2126. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2128. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2129. (Ἰουλίου 23). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 2130. *Πρὸς τὴν ἐν Μακρᾷ-Γεφύρᾳ παρθεναγωγὸν κ. Μαριάνθην Μηταράκη.*

Ἀρ. 2131. (Ἰουλίου 24). *Πρὸς τὸν κύριον Εὐθύμιον Ζωγράφον, διδάσκαλον ἐν Σκοπῷ.*

Ἀρ. 2132. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2133. (Ἰουλίου 25). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Σουφλίου.*

Ἀρ. 2134. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2135. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ Εὐεργετικὴν Ἀδελφότητα.*

Ἀρ. 2136. *Πρὸς τὸν ἐν Χερκᾷ διδάσκαλον κ. Ν. Μαρούλην.*

Ἀρ. 2137. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 2138. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον Ἱερώνυμον.*

Ἀρ. 2139. *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἀδελφότητος εὐεργέτην κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν εἰς Βροσθένιον.*

Ἀρ. 2140. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κύριον Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2141. *Πρὸς τὸν ἐν Ραιδεστῷ κύριον Ε. Μαμάκον.*

Ἀρ. 2142. (Ἰουλίου 26). *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2143. (Ἰουλίου 27). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2144. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2145. (Ἰουλίου 29). *Πρὸς τὸν ἐν Γριτσάν-Ἀσσὰρ διδάσκαλον κ. Β. Κοῦζον.*

Ἀρ. 2146. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Προύχοντας ἐν Γριτσάν-Ἀσσάρ.*

Ἀρ. 2147. *Πρὸς τὸν ἐν Γενήκιοϊ διδάσκαλον κ. Στέφανον Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 2148. *Πρὸς τὸν ἐν Ζαλουφίῳ διδάσκαλον κ. Π. Κρυσταλλίδην.*

Ἀρ. 2149. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Ζαλουφίῳ Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2150. (Ἰουλίου 30). *Πρὸς τὴν ἐν Ζαλουφίῳ νηπιαγωγὸν κ. Αἰκατερίνην Ἰωαννίδου.*

Ἀρ. 2151. *Πρὸς τὸν ἐν Τσομπάνκιοϊ διδάσκαλον κ. Ζήσην Νεστορίδην.*

Ἀρ. 2152. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Τσομπάνκιοϊ Κοινότητα.*

Ἀρ. 2153. *Πρὸς τὴν ἐν Χάσκιοϊ νηπιαγωγὸν κ. Ἄνναν Μαυρομάτη.*

Ἀρ. 2154. *Πρὸς τὴν ἐν Γιασήκιοϊ νηπιαγωγὸν κ. Αἰκατερίνην Ἀργυροπούλου.*

Ἀρ. 2155. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλῇ διδάσκαλον κ. Γ. Ἀργυρόπουλον.*

Ἀρ. 2156. *Πρὸς τὴν ἐν Σαλτηκίῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀσπασίαν Σταματιάδου.*

Ἀρ. 2157. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀλμπασιᾶ νηπιαγωγὸν κ. Εὐπραξίαν Ἀναστασίου.*

Ἀρ. 2158. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

Ἀρ. 2159. *Πρὸς τὴν κυρίαν Ζηνοβίαν Ἀναστασίου εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 2160. (Ἰουλίου 31). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου εἰς Ἀθήνας.*

Ἀρ. 2161. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 2162. *Πρὸς τὸν ἐν Πλαβοῦ διδάσκαλον κ. Χρυσόστομον Μαλουτόπουλον.*

Ἀρ. 2163. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῆς ἐν Πλαβοῦ Σχολῆς.*

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1885

Ἀρ. 2165. (Αὐγούστου 1). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 2166. *Πρὸς τὸν ἐν ... διδάσκαλον κύριον ... Βαρλάμην(;).*

Ἀρ. 2167. *Πρὸς τὴν ἐν ... παρθεναγωγὸν κ. Αἰκατερίνην Β....*

Ἀρ. 2168. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Ἐφόρους.*

Ἀρ. 2169. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Φιλόμουσον Ἀδελφότητα.*

Ἀρ. 2170. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Δημογέροντας Βουνάρ-Χισσάρ.*

Ἀρ. 2171. *Πρὸς τὸν ἐν Βουνάρ-Χισσάρ διδάσκαλον κ. Δ. Σαργιάδην.*

Ἀρ. 2172. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βισσωλίῳ Σχολείων.*

Ἀρ. 2173. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2174. (Αὐγούστου 2). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον Κωνστάντιον.*

Ἀρ. 2175. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Ἐφορείας.*

Ἀρ. 2176. (Αὐγούστου 5). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον καὶ τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Διδυμοτείχῳ Σχολείων.*

Ἀρ. 2177. *Πρὸς τὴν ἐν Σχολαρίῳ διδάσκαλον κ. Ἀθηνᾶν Ἀτανῆ.*

Ἀρ. 2178. *Πρὸς τὸν ἐν Πινακᾷ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Δημητριάδην.*

Ἀρ. 2179. *Πρὸς τὸν πρώην ἐν Πολυστύλῳ διδάσκαλον κ. Μιχ. Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 2180. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἐπόπτην κύριον Πανάρετον.*

Ἀρ. 2181. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ νηπιαγωγὸν κ. Φανήν...*

Ἀρ. 2182. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*

Ἀρ. 2183. *Πρὸς τὸν ἐν Νεοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Β. Τσέπετζην.*

Ἀρ. 2184. *Πρὸς τὴν ἐν Πανίδῳ διδάσκαλον κ. Ἀμαλίαν Σακελλαρίου.*

Ἀρ. 2185. *Πρὸς τὴν ἐν Σιμιτλῆ διδάσκαλον κ. Ἄνναν Δημητριάδου.*

Ἀρ. 2186. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Καρά-Χαλὴλ Κοινότητα.*

Ἀρ. 2187. (Αὐγούστου 6). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2188. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους Σ. Σεμερέλην, Ε. Ἀντωνιάδην καὶ Ἀντώνιον Μ. Χαμπούρην εἰς Δεδέ-Ἀγάτς.*

Ἀρ. 2189. (Αὐγούστου 7). *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2190. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2191. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2192. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2193. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Σουφλίῳ Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2194. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2195. (Αὐγούστου 8). *Πρὸς τὸν ἐν Σαραπλὰρ διδάσκαλον.*

Ἀρ. 2196. *Πρὸς τοὺς ἐν Σαραπλὰρ μουκτάρηδες καὶ δημογέροντας.*

Ἀρ. 2197. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀσλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀγγελῆν Δημητριάδην.*

Ἀρ. 2198. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους τῆς κοινότητος Ἀσλανίου.*

Ἀρ. 2199. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Μουσταφᾶ Πασσᾶ προκρίτους.*

Ἀρ. 2200. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ Πασσᾶ διδάσκαλον κ. Λ. Π. Καλοσίδην.*

Ἀρ. 2201. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Β. Ἀθανασιάδην.*

Ἀρ. 2202. *Πρὸς τὸν ἐν Μανδρίτσῃ διδάσκαλον κ. Ἀριστοτέλην Σακελλαρίδην.*

Ἀρ. 2203. *Πρὸς τὸν ἐν Ζαλουφίῳ διδάσκαλον κ. Νικόλαον Βλαχόπουλον.*

Ἀρ. 2204. (Αὐγούστου 9). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Φέρραις Ἐφοροεπιτρόπους.*

Ἀρ. 2205. *Πρὸς τὸν ἐν Βαμπᾶ Ἐσκῆ διδάσκαλον κ. Μ. Σταυρίδην.*

Ἀρ. 2206. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βαμπᾶ Ἐσκῆ προκρίτους.*

Ἀρ. 2207. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Σκουρτοχωρίῳ προκρίτους καὶ μουχτάρηδες.*

Ἀρ. 2208. *Πρὸς τὸν ἐν Σκουρτοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Α. Βαφειάδην.*

Ἀρ. 2209. *Πρὸς τοὺς ἐν Μάκρῃ διδασκάλους κ. κ. Πυθαγόραν Παπαδόπουλον καὶ Σμαράγδαν Παπαδοπούλου.*

Ἀρ. 2210. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Λητίτσῃ προκρίτους.*

Ἀρ. 2211. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην εἰς Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 2213. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

Ἀρ. 2214. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον κοινότητα Καβατζηκίου.*

Ἀρ. 2215. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 2216. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφοροεπιτρόπους Ρουμτζουκίου.*

Ἀρ. 2217. *Πρὸς τὸν ἐν Ρουμτζουκίῳ διδάσκαλον κ. Ν. Νικολετόπουλον.*

Ἀρ. 2219. (Αὐγούστου 10). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

Ἀρ. 2220. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2221. (Αὐγούστου 12). *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Γκιομουρτζίνῃ Ἐφορο-δημογεροντίαν.*

Ἀρ. 2222. *Πρὸς τὸν ἐν Μαλγάροις ἱερομόναχον κ. Μακάριον.*

Ἀρ. 2223. *Πρὸς τὸν ἐν Δαδιᾷ διδάσκαλον κ. Χαρμπῆν.*

Ἀρ. 2224. *Πρὸς τοὺς ἐν Δαδιᾷ μουχτάρηδες.*

Ἀρ. 2225. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Ὀρτάκιοϊ δημογέροντας καὶ Ἐφοροεπιτρόπους.*

Ἀρ. 2226. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Π. Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 2227. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλτικίῳ διδάσκαλον κ. Σ. Σαββίδην.*

Ἀρ. 2228. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 2229. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δ. Παντζίρην.*

Ἀρ. 2230. *Πρὸς τὸ ἀξιότιμον Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ ἐνταῦθα Ζαππείου Παρθεναγωγείου.*

Ἀρ. 2231. (Αὐγούστου 14). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.*

Ἀρ. 2232. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον* κλπ. κλπ.

Ἀρ. 2233. *Πρὸς τὸν κύριον Ε. Μαμάκον, Ραιδεστόν.*

Ἀρ. 2234. (Αὐγούστου 17). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2235. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Σκοπῷ Ἐφοροεπιτρόπους.*

Ἀρ. 2236. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2237. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2238. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2239. *Πρὸς τὸν κ. Λεωνίδαν Ζωγραφίδην.*

Ἀρ. 2240. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2241. *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

Ἀρ. 2242. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2243. *Πρὸς τὸν κύριον Μόσχον Βασιλειάδην, διδάσκαλον ἐν Σουφλίῳ.*

Ἀρ. 2244. *Πρὸς τὴν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Ἀδελφότητα Εἰρήνην.*

Ἀρ. 2245. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν τῶν ἐν Πύργῳ Ἑλληνικῶν Ἐκπαιδευτηρίων.*

Ἀρ. 2246. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς Ἐφορείας Ἀδριανουπόλεως.*

Ἀρ. 2247. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον κυρίαν Θεοπίστην Μακρίδου.*

Ἀρ. 2248. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Φιλόθεον.*

Ἀρ. 2249. *Πρὸς τὸν κύριον Μανασσῆν Παπᾶν.*

Ἀρ. 2250. *Πρὸς τὴν κ. Σοφίαν Δραγκίδου.*

Ἀρ. 2251. *Πρὸς τὴν διδάσκαλον κυρίαν Μαρίαν Μπαρελάκου.*

Ἀρ. 2252. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Σαββίδην.*

Ἀρ. 2253. *Πρὸς τὸν κύριον Χριστόφορον Σαμαρτζίδην, Ἀδριανούπολιν.*

Ἀρ. 2254. (Αὐγούστου 19). *Πρὸς τὸν ἐν Εὐσταθοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Ποθητὸν Νικολαΐδην.*

Ἀρ. 2255. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Εὐσταθοχωρίῳ προκρίτους.*

Ἀρ. 2256. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην*

κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.

Ἀρ. 2257. Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.

Ἀρ. 2259. Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.

Ἀρ. 2268. Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.

Ἀρ. 2260. (Αὐγούστου 20). Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.

Ἀρ. 2261. (Αὐγούστου 21). Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.

Ἀρ. 2262. Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.

Ἀρ. 2263. Πρὸς τὸν ἐν Ἄσπρῳ διδάσκαλον κ. Θέμελην Καραβοκυρόν.

Ἀρ. 2264. Πρὸς τὸν ἐν Αἵμωνι διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Τηλιακόν.

Ἀρ. 2265. Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον, Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους Αἵμωνος.

Ἀρ. 2266. Πρὸς τὸν κύριον Ε. Ἀναγνωστόπουλον.

Ἀρ. 2267. Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Μανδρίτσῃ προκρίτους.

Ἀρ. 2269. Πρὸς τὸν κύριον Κλεάνθην Χρήστου.

Ἀρ. 2270. Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Κυζίκου κύριον κύριον Νικόδημον, Πρόεδρον τῆς Ἐφορείας τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς.

Ἀρ. 2271. (Αὐγούστου 23). Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.

Ἀρ. 2272. Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.

Ἀρ. 2273. Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.

Ἀρ. 2274. Πρὸς τὸν κύριον Π. Στογιαννόπουλον.

Ἀρ. 2275. Πρὸς τὸν κύριον Β. Σεργιάδην.

Ἀρ. 2276. Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους καὶ Δημογέροντας Βουνὰρ Χισσάρ.

Ἀρ. 2277. Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.

Ἀρ. 2278. Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Χερκᾷ Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους.

Ἀρ. 2279. (Αὐγούστου 24). Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾷ Ἑλληνικὴν Κοινότητα.

Ἀρ. 2280. Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Πρόεδρον Ἅγιον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.

Ἀρ. 2281. Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.

Ἀρ. 2282. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2283. *Πρὸς τὸν ἐν Ὀρτάκιοϊ διδάσκαλον κ. Παν. Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 2284. (Αὐγούστου 26). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2285. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2286. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2287. *Πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει Μητροπόλεως κύριον Π. Γ. Παπακωνσταντίνου.*

Ἀρ. 2288. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει κύριον Γ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 2289. (Αὐγούστου 27). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Ἀλλατίνη.*

Ἀρ. 2290. *Πρὸς τὴν Α. Π. τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κ. κ. Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2291. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Γουμέντσης.*

Ἀρ. 2292. *Πρὸς τὴν ἐν Πολυστύλῳ νηπιαγωγὸν κ. Ζωὴν Ἰωνᾶ.*

Ἀρ. 2293. *Πρὸς τὴν κ. Ἀμαλίαν Σακελλαρίου.*

Ἀρ. 2294. *Πρὸς τὴν ἐν Κάτῳ Ραϊκόβῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀγαθονίκην Μοσχοϊωαννίδου.*

Ἀρ. 2295. *Πρὸς τὴν κ. Εὐφροσύνην Κυρίτση.*

Ἀρ. 2296. *Πρὸς τὴν κυρίαν Φανῆν Λεβεντογιάννη.*

Ἀρ. 2297. *Πρὸς τὴν ἐν Τσογγάροις νηπιαγωγὸν κ. Θεοδοσίαν Νεράντζη.*

Ἀρ. 2298. *Πρὸς τὴν ἐν Χάφσᾳ νηπιαγωγὸν κ. Μαρίαν Λεμωνίδου.*

Ἀρ. 2299. *Πρὸς τὸν κ. Εὐάγγελον Παπαδόπουλον.*

Ἀρ. 2300. *Πρὸς τὸν κ. Ν. Νασούδην.*

Ἀρ. 2301. *Πρὸς τὸν κ. Β. Ἀνδρεάδην.*

Ἀρ. 2302. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2303. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.*

Ἀρ. 2304. (Αὐγούστου 28). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Σαλῇ προκρίτους.*

Ἀρ. 2305. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Κιουτσούκιοϊ.*

Ἀρ. 2306. *Πρὸς τὸν κ. Δ. Ἀγαθόν.*

Ἀρ. 2307. *Πρὸς τὴν κυρίαν Μαρίναν Χρυσάφη.*

Ἀρ. 2308. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφοροδημογεροντίαν Γκιουμουλτζίνης.*

Ἀρ. 2309. *Πρὸς τὴν κ. Εὐανθίαν Εὐτυχίδου.*

Ἀρ. 2310. *Πρὸς τὸν κ. Ναοὺμ Ἀθανασίου.*

Ἀρ. 2311. *Πρὸς τὸν ἐν Μπάνῃ διδάσκαλον κ. Ματθ. Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 2312. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Μεσημβρίας κύριον κύριον Σωφρόνιον.*

Ἀρ. 2313. (Αὐγούστου 29). *Πρὸς τὴν κ. Βαλασίαν ...*

Ἀρ. 2314. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2315. *Πρὸς τὸν κ. Ὄθωνα Βασιλειάδην.*

Ἀρ. 2316. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ὀδυσσέα Εὐθυμόπουλον.*

Ἀρ. 2317. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Δημογεροντίαν καὶ Ἐφορείαν Στράντσης.*

Ἀρ. 2318. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

Ἀρ. 2319. *Πρὸς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν Ξάνθης.*

Ἀρ. 2320. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Μανδρίτσῃ προκρίτους.*

Ἀρ. 2321. *Πρὸς Dédé Agats.*

Ἀρ. 2322. *Πρὸς τὴν Α. Σ. τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2323. (Αὐγούστου 30). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Κάτω Ραϊκόβου.*

Ἀρ. 2324. *Πρὸς τὸν ἐν Δεμιρδεσίῳ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Χατζηκωνσταντίνου.*

Ἀρ. 2325. *Πρὸς τὸν ἐν Μαρασίῳ διδάσκαλον κ. Σ. Δημόπουλον.*

Ἀρ. 2326. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις Συλλόγου.*

Ἀρ. 2328. *Πρὸς τὸν κύριον Γεώργιον Παπαδόπουλον.*

Ἀρ. 2329. *Πρὸς τὸν κύριον Ι. Βαρακίδην.*

Ἀρ. 2330. *Πρὸς τὸν κύριον Γ. Δημητρίου.*

Ἀρ. 2331. *Πρὸς τὸν κύριον Ἀπόστολον Μιχαλόπουλον.*

Ἀρ. 2332. *Πρὸς τὸν κύριον Α. Οἰκονομίδην.*

Ἀρ. 2333. *Πρὸς τὸν κύριον Α. Σταυρίδην.*

Ἀρ. 2334. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαγιαννόπουλον.*

Ἀρ. 2335. *Πρὸς τὴν κ. Εὐτέρπην Δραγκίδου, διδάσκαλον ἐν Δεδέ-Ἀγάτς.*

Ἀρ. 2336. *Πρὸς τὸν κ. Ἀχιλλέα Λάζον διδάσκαλον ἐν Ἀκαλανίῳ.*

Ἀρ. 2337. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2338. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγάτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2339. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2341. (Αὐγούστου 31). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Γενίκιοϊ προκρίτους.*

Ἀρ. 2342. *Πρὸς τὸν ἐν Δεδέ-Ἀγάτς Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. παπᾶ Ἰωακείμ.*

Ἀρ. 2343. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Γενίκιοϊ προκρίτους.*

Ἀρ. 2344. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2345. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2346. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βασμακτσῇ προκρίτους.*

Ἀρ. 2347. *Πρὸς τὸν κύριον Ἰορδάνην Οἰκονομίδην.*

Ἀρ. 2348. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει κύριον Γ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 2349. *Πρὸς τὴν Α. Σ. τὸν Ἅγ. Ἀδριανουπόλεως κ. κ. Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2350. *Πρὸς τὸν Σ. Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κ. Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2351. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφοροδημογεροντίαν Γκιουμουρλτζίνης.*

Ἀρ. 2352. *Πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἐπίτροπον Ἀθανάσιον παπᾶ Σακελλάριον.*

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1885

Ἀρ. 2353. (Σεπτεμβρίου 2). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Φάρραν.*

Ἀρ. 2354. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2355. *Πρὸς τὸν κ. Μαυρουδῆν Μυρίκον.*

Ἀρ. 2356. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ παρθεναγωγὸν κ. Σταματίαν Ἀποστόλου.*

[Ἔχουν ἐκπέσει τά ἀντίγραφα ἐπιστολῶν μέ ἀρ. 2358 ἕως καί 2434. Σώζεται μέρος τῆς μέ ἀρ. 2435 ἐπιστολῆς.]

Ἀρ. 2436. (Σεπτεμβρίου 13). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2437. *Πρὸς τὸν κύριον Μ. Κ. Γρίβαν.*

Ἀρ. 2438. (Σεπτεμβρίου 14). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Καβατζηκίου.*

Ἀρ. 2439. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2441. (Σεπτεμβρίου 16). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2443. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2445. (Σεπτεμβρίου 17). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2446. *Πρὸς τὴν ἐν Κάτω Ραϊκόβῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀγαθονίκην Μοσχοϊωαννίδου.*

Ἀρ. 2447. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

Ἀρ. 2448. *Πρὸς τὴν ἐν Εὐκαρύῳ Ἐκπαιδευτικὴν Ἀδελφότητα «Ὁ Ἅγιος Ἀθανάσιος».*

Ἀρ. 2449. *Πρὸς τὸν ἐν Κογιούνκιοϊ διδάσκαλον κ. Β. Ἀνδρεάδην.*

Ἀρ. 2450. *Πρὸς τὸν ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἐπίτροπον παπᾶ Ἀθανάσιον Σακελλάριον.*

Ἀρ. 2451. *Πρὸς τὴν ἐν Γκιουμουρτζίνῃ παρθεναγωγὸν κυρίαν Εἰρήνην Ζησιμοπούλου.*

Ἀρ. 2452. *Πρὸς τὴν Διευθύντρια τῆς ἐν Γουμέντσῃ παρθεναγωγείου Ἀργέντη καὶ Ζαφειροπούλου κ. Ἑλένην Ζαχαρίου.*

Ἀρ. 2454. (Σεπτεμβρίου 18). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιουμουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

Ἀρ. 2455. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2456. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον Ἐφορείαν καὶ Δημογεροντίαν Στράντζης.*

Ἀρ. 2457. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γεώργιον Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2458. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2459. *Πρὸς τὸν κύριον Δ. Ἀγαθόν, Διευθυντὴν τῆς ἐν Στράντσῃ Ἀγαθοπουλείου Σχολῆς.*

Ἀρ. 2460. (Σεπτεμβρίου 19). *Πρὸς τὸν κύριον Δημήτρ. Βλαχόπουλον.*

Ἀρ. 2461. [Ἐξίτηλη γραφή].

Ἀρ. 2462. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Γεωργιάδην.*

Ἀρ. 2463. *Πρὸς τὴν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Κλεοπάτραν Πετράκογλου.*

Ἀρ. 2464. *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2465. *Πρὸς τὴν κυρίαν Ε. Μπουγλέτου.*

Ἀρ. 2466. (Σεπτεμβρίου 20). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2467. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον-κύριον Καλλίνικον.*

Ἀρ. 2469. (Σεπτεμβρίου 21). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2470. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανούπολει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2470. *Πρὸς τὸν ἐν Διδυμοτείχῳ διδάσκαλον κ. Β. Ἀθανασιάδην.*

Ἀρ. 2471. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κύριον Α. Κοτζαμανάκην.*

Ἀρ. 2472. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2473. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2474. (Σεπτεμβρίου 23). *Πρὸς τὸν ἐνταῦθα κύριον Γ. Σεϊτανίδην.*

Ἀρ. 2476. [Ἐξίτηλη γραφή].

Ἀρ. 2477. (Σεπτεμβρίου 24). *Πρὸς τὸν ἐν Στράντσῃ διδάσκαλον κύριον*

Ὄθωνα Βασιλειάδην.

Ἀρ. 2478. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2479. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2480. (Σεπτεμβρίου 25). *Πρὸς τὸν εὐγενέστατον κύριον Ἀνδρέαν Συγγρόν.*

Ἀρ. 2481. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2482. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2483. *Πρὸς τὸν κύριον Μιλτιάδην παπᾶ Ἀβραάμ.*

Ἀρ. 2484. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

Ἀρ. 2485. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Πανάρετον.*

Ἀρ. 2486. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δ. Λ. Πλύστραν.*

Ἀρ. 2487. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Στράντσῃ Ἐφορείαν καὶ Δημογεροντίαν.*

Ἀρ. 2488. (Σεπτεμβρίου 26). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Στράντσῃ Ἀγαθοπουλείου Σχολῆς.*

Ἀρ. 2489. *Πρὸς τὸν κύριον Μ. Γρίβαν.*

Ἀρ. 2490. *Πρὸς τὴν Α. Θειοτάτην Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

Ἀρ. 2492. (Σεπτεμβρίου 27). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2493. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2494. (Σεπτεμβρίου 28). *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

Ἀρ. 2495. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Διδυμοτείχῳ Ἐφόρους.*

Ἀρ. 2496. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

Ἀρ. 2497. *Πρὸς τὸν διδάσκαλον κύριον Πασχ. Λογιωτατίδην.*

Ἀρ. 2498. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κύριον Α. Κοτζαμανάκην.*

Ἀρ. 2499. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον κ. Γ. Γαμβρελίδην.*

Ἀρ. 2500. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2501. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

Ἀρ. 2502. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον*

Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς Ἐφορείας.

Ἀρ. 2503. *Πρὸς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν καὶ Ἐκπαιδευτικὴν Ἐπιτροπὴν Μανδρίτσης.*

Ἀρ. 2504. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

Ἀρ. 2505. (Σεπτεμβρίου 30). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1885

Ἀρ. 2506. (Ὀκτωβρίου 1). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον Δήμαρχον καὶ ἀξιοτίμους Συμβούλους καὶ Ἐφόρους Μπάνης.*

Ἀρ. 2507. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Καβατζηκίου.*

Ἀρ. 2508. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾶ διδάσκαλον κύριον Λάζαρον Καλοσίδην.*

Ἀρ. 2509. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾶ προκρίτους.*

Ἀρ. 2510. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους τοῦ Γενίκιοϊ παρά τῷ Δεδέ-Ἀγάτς.*

Ἀρ. 2511. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Γενίκιοϊ τῆς Ξάνθης κοινότητα καὶ τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους.*

Ἀρ. 2512. *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ἀρ. 2513. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεμίρ-Ἰσσὰρ Φιλοπροοδευτικὴν Ἀδελφότητα.*

Ἀρ. 2514. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δ. Ζωγράφον.*

Ἀρ. 2515. (Ὀκτωβρίου 2). *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

Ἀρ. 2516. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πελαγονίας κύριον Ματθαῖον.*

Ἀρ. 2517. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δ. Γ. Γλύσεραν, Σουφλίου.*

Ἀρ. 2518. (Ὀκτωβρίου 3). *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

Ἀρ. 2519. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κύριον Τακαντσᾶν.*

Ἀρ. 2520. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους τῶν ἐν Κιουπλίῳ Σχολείων.*

Ἀρ. 2521. (Ὀκτωβρίου 5). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Δ. Γ. Γλύσεραν, Σουφλίου.*

Ἀρ. 2522. (Ὀκτωβρίου 7). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης*

κύριον κύριον Κωνστάντιον.

'Αρ. 2523. *Πρὸς τὴν κυρίαν ...*

'Αρ. 2524. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

'Αρ. 2525. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

'Αρ. 2526. ('Οκτωβρίου 9). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν 'Αθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν 'Ελληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

'Αρ. 2527. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον 'Ιωακεὶμ τὸν Δ'.*

'Αρ. 2528. ('Οκτωβρίου 10). *Πρὸς τὸν ἐν Ραιδεστῷ κύριον Ε. Μαμάκον.*

'Αρ. 2529. *Πρὸς τὸν ἐν Δεδέ-'Αγὰτς ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον αἰδεσιμώτατον παπᾶ 'Ιωακείμ.*

'Αρ. 2530. ('Οκτωβρίου 12). *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

Στό σημεῖο αὐτό τά ἔγγραφα καταχωρίζονται μέ διαφορετική ἀρίθμηση.

1. ('Οκτωβρίου 12). *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ ἀξιότιμον 'Εφορείαν.*

2. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-'Αγὰτς 'Εφοροεπιτροπήν.*

3. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾶ διδάσκαλον κ. Λάζαρον Καλοσίδην.*

4. *Πρὸς τὸ ἀξιότιμον Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ ἐνταῦθα Ζαππείου Παρθεναγωγείου.*

5. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Μιλτιάδην 'Αλτιναλπάντην.*

6. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον 'Αρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον, 'Επόπτην.*

7. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον 'Αρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον, 'Επόπτην.*

8. (Πρός τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη).

9. ('Οκτωβρίου 14). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. 'Ιωάννην Γεωργαντόπουλον, ταμίαν τῆς καθ' ἡμᾶς 'Αδελφότητος.*

10. *Πρὸς τὸν κύριον 'Ιωάννην Νικολάου.*

11. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

12. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κ. κ. Κωνστάντιον.*

13. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

14. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον 'Αδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

17. *Πρὸς τοὺς ἐν Δημητρίκιοϊ 'Εφοροεπιτρόπους.*

18. *Πρὸς τὸν ἐν Δημητρίκιοϊ διδάσκαλον κύριον Ὄθωνα Βασιλειάδην.*

20. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

21. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ νηπιαγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*

22. *Πρὸς τὸν ἐν Πλαβοῦ διδάσκαλον κ. Χρυσόστομον Μαλουτόπουλον.*

23. *Πρὸν τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν κ. Ἀνέστην ἐφένδην Κομνηνόν.*

24. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀχῆ-Τσελεμπῆ Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον Οἰκονόμου παπᾶ Νικόλαον.*

25. *Πρὸς τὸν ἐν Κιουπλίῳ διδάσκαλον κ. Καρτάλην.*

26. (Ὀκτωβρίου 15). *Πρὸς τὴν ...*

27. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

28. *Πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν κ. Νικολάκη πασᾶν Ζαράνσκην Μουτεσαρίφην Ἀδριανουπόλεως.*

29. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

30. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους τοῦ χωρίου Γιασίκιοϊ.*

31. *Πρὸς τὸν κύριον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

32. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀγαθουπόλει παρθεναγωγὸν κ. Μαρίαν Κεσίσογλου.*

33. [Ἐξίτηλη γραφή].

34. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Στράντσῃ Ἀγαθοπουλείου Σχολῆς.*

35. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ὀρτάκιοϊ Σχολῆς κ. Ἀλέξανδρον Δημητρίου.*

36. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Καισαρείας κύριον κύριον Ἰωάννην.*

37. (Ὀκτωβρίου 16). *Πρὸς τὸν ἐν Σαραπλὰρ διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Ἀναστασιάδην.*

38. *Πρὸς τὸν ἐν Λιτίτσῃ διδάσκαλον κ. Κωνσταντῖνον Ἀναστασίου.*

39. *Πρὸς τὸν ἐν Σκουρτοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Α. Βαφειάδην.*

40. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Σκουρτοχωρίου.*

41. *Πρὸς τὴν ἐν Λητίτσῃ νηπιαγωγὸν κ. Ἑλένην Λεβεντογιάννη.*

42. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Λητίτσης.*

43. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

44. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Γ. Γρίβαν.*

45. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

46. (Ὀκτωβρίου 17). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον-κύριον Κωνσταντῖνον.*

47. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον-κύριον Διονύσιον.*

48. (Ὀκτωβρίου 18). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

49. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

50. (Ὀκτωβρίου 19). *Πρὸς τὸν ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον Αἰδεσιμώτατον παπᾶ Ἀναστάσιον Σακελλάριον.*

51. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Ἐφορείαν.*

52. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

53. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Φιλόμουσον Ἀδελφότητα.*

54. *Πρὸς τὸν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ διδάσκαλον κ. Δ. Σαργιάδην.*

55. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

56. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτσίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

57. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Κωνσταντῖνον.*

58. (Ὀκτωβρίου 21). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

59. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

60. (Πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη).

61. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

62. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

63. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον ἐν Διδυμοτείχῳ κ. Στάμον Ψαλτόπουλον.*

64. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς ἀδελφοὺς Χαμπούρη.*

65. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Ἰωάννην Γ. Μανοῦσον, Ἐνταῦθα.*

66. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Χιρκᾷ μουκταροδημογέροντας.*

67. *Πρὸς τὸν κύριον Ἐμ. Ἀναγνωστόπουλον διδάσκαλον ἐν Χιρκᾷ.*

68. (Ὀκτωβρίου 22). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

69. *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾷ Πασσᾷ κύριον Λ. Καλοσίδην.*

70. *Πρὸς τὸν ἐν Ὀρτάκιοϊ Αἰδεσιμώτατον Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον παπᾶ Ἀναστάσιον Σακελλάριον.*

71. *Πρὸς τὸν ἐν Πλαβοῦ διδάσκαλον κ. Χρ. Μαλουτόπουλον.*

72. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Κορνοφωλέας.*

73. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον, Πρόεδρον τῆς Κεντρικῆς Ἐφορείας.*

74. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀχῆ-Τσελεμπῆ Φιλανθρωπικὴν Ἀδελφότητα εἰς Κάτω Ραΐκοβον.*

75. *Πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς ἐν Πλαβοῦ Κοινότητος.*

76. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

77. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον.*

78. (Ὀκτωβρίου 23). *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

79. (Ὀκτωβρίου 24). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Γουμένιτσης.*

80. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Διδυμοτείχῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Α. Οἰκονομίδην.*

81. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

82. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

83. *Πρὸς τὴν ἐν Μουσταφᾶ Πασσᾶ Ἑλληνικὴν Κοινότητα.*

84. *Πρὸς τὸν ἐν Εὐσταθοχωρίῳ κ. Ποθητὸν Νικολαΐδην.*

85. *Πρὸς τὸν κύριον Γεώργιον Μαργαριτίδην.*

86. [Ἐξίτηλη γραφή].

87. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

88. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

89. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

90. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ...*

91. (Ὀκτωβρίου 25). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

92. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους προκρίτους Κορνοφωλέας.*

93. (Ὀκτωβρίου 29). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους Σεκιάρην καὶ Δερούσσην, Βουκουρέστιον.*

94. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

97. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, Δεδέ-Ἀγάτς.*

107. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

109. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Φιλόμουσον Ἀδελφότητα.*

111. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Φιλόμουσον Ἀδελφότητα.*

95. (Ὀκτωβρίου 30). *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

96. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

98. *Πρὸς τὸν ἐν Γενίκιοϊ (Δεδέ-Ἀγάτς) διδάσκαλον κ. Ι. Βαρλαμίδην.*

99. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Στράντση Ἀγαθοπουλείου Σχολῆς, κύριον Δ. Ἀγαθόν.*

100. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

101. [Ἐξίτηλη γραφή].

102. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Σηλυβρίας κύριον κύριον Γερμανόν.*

103. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ διδάσκαλον κ. Χρυσ. Διαμαντίδου.*

104. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Σηλυβρίας κύριον κύριον Γερμανόν.*

105. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

106. [Ἐξίτηλη γραφή].

108. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

110. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*

112. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Βιζύης κ. κ. Κωνστάντιον.*

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1885

113. (Νοεμβρίου 2). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κ. κ. Μεθόδιον.*

114. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Μαρωνείας κ. Κωνσταντῖνον.*

115. (Νοεμβρίου 4). *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Μ. Παπαβραάμ.*

116. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον-κύριον Πανάρετον.*

117. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

118. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

119. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*

120. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη εἰς Δεδέ-Ἀγάτς.*

121. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ι. Περβάνογλουν, Λειψίαν.*

122. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον Διονύσιον.*

123. (Νοεμβρίου 5). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κ. Κωνσταντῖνον.*

124. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

125. *Πρὸς τὴν ἐν Μακρᾷ Γεφύρᾳ παρθεναγωγὸν κυρίαν Δέσποιναν Κωνσταντινίδου.*

126. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

127. (Νοεμβρίου 8). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

128. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

129. (Νοεμβρίου 9). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Πολιτάκην, Manchester.*

130. *Πρὸς τοὺς κυρίους ἀδελφοὺς Ράλλη, Manchester.*

131. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*

132. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Πανάρετον.*

133. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

134. *Πρὸς τὸν ἐν Μανδρίτσῃ διδάσκαλον κ. Π. Λογιωτατίδην.*

135. *Πρὸς τὴν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Ἀδελφότητα Εἰρήνην.*

136. *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

137. (Νοεμβρίου 13). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

138. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

139. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

140. [Ἐξίτηλη γραφή].

141. [Ἐξίτηλη γραφή].

142. (Νοεμβρίου 14). *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Φιλεκπαιδευτικὸν Σύλλογον.*

143. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις διδάσκαλον κύριον ...*

144. (Νοεμβρίου 16). *Πρὸς τοὺς κυρίους Σεκιάρην καὶ Δερούσσην, Βουκουρέστιον.*

145. *Πρὸς τὴν ἐν Πανίδῳ διδάσκαλον κυρίαν Ἀμαλίαν Σακελλαρίου.*

146. *Πρὸς τὸν ἐν ... διδάσκαλον κύριον ...*

147. [Ἐξίτηλη γραφή].

148. *Πρὸς τὸν Πανοσιώτατον Οἰκονόμον παπᾶ Νικόλαον, Ἀρχιερατικὸν Ἐπίτροπον ἐν Ἀχῆ-Τσελεμπῆ.*

149. *Πρὸς τὸν ἐν Κορνοφωλέᾳ διδάσκαλον κ. Εὐάγγελον Παπαδόπουλον.*

150. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Βάρνης κύριον κύριον Καλλίνικον.*

151. *Πρὸς τὴν ἐν Λητίτσῃ νηπιαγωγὸν κ. Ἑλένην Λεβεντογιαννοπούλου.*

152. *Πρὸς τὸν ἐν ... διδάσκαλον κ. ...*

153. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ νηπιαγωγὸν κυρίαν Ἑρμηνίαν Νανᾶν.*

154. *Πρὸς τὸν ἐν Κιουτσούκιοϊ διδάσκαλον κύριον Κλεάνθην Χρήστου.*

155. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ νηπιαγωγὸν κ. ...*

156. *Πρὸς τὸν ἐν Ἄσπρῳ διδάσκαλον κ. Θ. Καραβοκυρόν.*

157. *Πρὸς τὸν Μέγαν τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν.*

158. (Νοεμβρίου 18). *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

159. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

160. (Νοεμβρίου 19). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Σ. Ψαλτόπουλον, Διδυμότειχον.*

161. (Νοεμβρίου 20). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

164. (Νοεμβρίου 21). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Ἐφόρους Κιουπλίου.*

165. *Πρὸς τὴν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κ. Κλεοπάτραν Πετράκογλου.*

166. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Μάκρῃ Ἐφόρους.*

168. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιομουρτζίνῃ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Β. Στουκόπουλον.*

169. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Φέρραις Σχολῆς κ. ...*

170. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Δευτεροβαθμίου Σχολῆς.*

162. (Νοεμβρίου 22). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἀθ. ..., Ἐνταῦθα.*

163. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Σεϊτανίδην, Ἐνταῦθα.*

167. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Κωνσταντῖνον.*

171. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

173. (Νοεμβρίου 23). *Πρὸς τὸν ἐν Μουσταφᾶ-Πασσᾶ διδάσκαλον κ. Λάζαρον Καλοσίδην.*

174. *Πρὸς τὸν ἐν Κογιούνκιοϊ διδάσκαλον κ. Β. Ἀδρεάδην.*

175. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφορείαν.*

176. [Ἐξίτηλη γραφή].

177. *Πρὸς τὴν ἐν Φέρραις ἀξιότιμον Ἐφοροεπιτροπήν.*

178. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀγαθουπόλει παρθεναγωγὸν κ. Μαρίαν Κεσίσογλου.*

179. *Πρὸς τὸν ἐν Γενίκιοϊ κ. ...*

180. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

181. (Νοεμβρίου 25). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

182. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Δημογέροντας καὶ Ἐφόρους Βιζύης.*

183. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Στράντσῃ Ἀγαθοπουλείου Σχολῆς.*

184. *Πρὸς τὸν ἐν ... διδάσκαλον κ. ...*

185. (Νοεμβρίου 26). *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ νηπιαγωγὸν κ. ...*

186. *Πρὸς τὸν ἐν Εὐκαρύῳ διδάσκαλον κ. Πέτρον Δαλλαβέραν.*

187. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Σεϊτανίδην, Ἐνταῦθα.*

188. *Πρὸς τὸν ἐν Λητίτσῃ διδάσκαλον κ. ...*

189. *Πρὸς τὸν ἐν Ρουμτσηκίῳ διδάσκαλον κύριον Ν. Νικολετόπουλον.*

190. *Πρὸς τὸν ἐν Γριτσάν-Ἀσσὰρ διδάσκαλον κ. Χριστόδουλον Βενέτην.*

191. *Πρὸς τὸν ἐν Βαβᾶ-Ἐσκῆ διδάσκαλον κ. Κ. Σταυρίδην.*

192. *Πρὸς τὴν ἐν Ὀρτάκιοϊ παρθεναγωγὸν κ. Εὐτέρπην Ζαφειράκη.*

193. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Ὀρτάκιοϊ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Ἀλέξανδρον Δημητρίου.*

194. *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

202. *Πρὸς τὸν ἐν Δημητρίκιοϊ διδάσκαλον κύριον Ὄθωνα Βασιλειάδην.*

203. *Πρὸς τὴν ἐν Χάφσᾳ νηπιαγωγὸν κυρίαν Μαρίαν Λεμωνίδου.*

195. (Νοεμβρίου 27). *Πρὸς τὴν ἐν Κάτῳ Ραϊκόβῳ νηπιαγωγὸν κ. Ἀγαθονίκην Μοσχοϊωαννίδου.*

196. *Πρὸς τὴν ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς παρθεναγωγὸν κ. Εὐτέρπην Δραγκίδου.*

197. *Πρὸς τὴν Διοίκησιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνας.*

198. *Πρὸς τὸν ἐν ... διδάσκαλον κ. Κ. Παπαδόπουλον.*

199. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλτηκίῳ διδάσκαλον κ. Σ. Σαββίδην.*

200. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

201. *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

204. (Νοεμβρίου 29). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Κωνσταντῖνον.*

205. *Πρὸς τὸν Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην κύριον Ο. Ροδοκανάκην.*

206. *Πρὸς τὸν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ διδάσκαλον κ. Δ. Σεργιάδην.*
207. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ νηπιαγωγὸν κ. Π. Κοντοφρέου.*
208. *Πρὸς τὴν ἐν Κιουπλίῳ διδάσκαλον κυρίαν Αἰκατερίνην Καλλιᾶ.*
209. *Πρὸς τὸν ἐν Κορνοφωλεᾷ διδάσκαλον κύριον Γεώργιον Μαργαριτίδην.*
210. *Πρὸς τὴν ἐν Διδυμοτείχῳ παρθεναγωγὸν κ. Παρασκευὴν Λασκαρίδου.*
211. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ νηπιαγωγὸν κυρίαν Ἑρμηνίαν Νανᾶν.*
212. *Πρὸς τὴν ἐν Χάσκιοϊ νηπιαγωγὸν κυρίαν Ζηνοβίαν Ἀναστασίου.*
213. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κύριον Α. Κοτζαμανάκην.*
214. *Πρὸς τὴν ἐν Μουσταφᾶ-Πασσιᾶ νηπιαγωγὸν κυρίαν ... Ἀναστασίου.*
215. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Σ. Ψαλτόπουλον.*
216. *Πρὸς τὴν ἐν Σουφλίῳ παρθεναγωγὸν κυρίαν Σταμάταν Ἀποστόλου.*
217. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, εἰς Δεδέ-Ἀγάτς.*
218. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Γριτσάν-Ἀσσὰρ προκρίτους.*
219. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Νικολαΐδου, Ἐνταῦθα.*
220. [Ἐξίτηλη γραφή].
221. [Ἐξίτηλη γραφή].
222. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Αἴνου κύριον κύριον Ἄνθιμον.*
223. *Πρὸς Πανοσιολογιώτατον* [ἄδηλο ποιός].

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1885

224. (Δεκεμβρίου 2). *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*
225. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*
226. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει Κεντρικὴν Ἐφορείαν.*
227. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Βιζύης κύριον κύριον Κωνστάντιον.*
228. *Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Κωνσταντῖνον.*

229. (Δεκεμβρίου 4). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, Δεδέ-Ἀγάτς.*

230. (Δεκεμβρίου 5). [Ἐξίτηλη γραφή].
231. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

232. (Δεκεμβρίου 6). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα, τὸν Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

233. (Δεκεμβρίου 7). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

234. (Δεκεμβρίου 9). *Πρὸς τὸν ἐν Γενίκιοϊ τῆς Ξάνθης κ. Γ. Δημητρίου.*

235. *Πρὸς τὴν ἐν Πολυστύλῳ διδάσκαλον κ. Ζωὴν Ἰωνᾶ.*

236. *Πρὸς τὸν ἐν Χιρκᾷ διδάσκαλον κύριον Ἐ. Ἀναγνωστόπουλον.*

237. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ νηπιαγωγὸν κυρίαν Χρυσούλαν Διαμαντίδου.*

238. *Πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς ἐν Ἀσβεστοχωρίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς Αὐξέντη καὶ Ζαφειράκη κύριον Σταῦρον...*

239. [Ἐξίτηλη γραφή].

241. [Ἐξίτηλη γραφή].

242. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἰωάννην Μαλλιαρόν, Δεδέ-Ἀγάτς.*

243. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἀριστείδην Χαλύβαν, Δεδέ-Ἀγάτς.*

244. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα, τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

245. *Πρὸς τὴν ἀξιότιμον ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἐφοροεπιτροπήν.*

246. *Πρὸς τὴν ἐν Βουνάρ-Χισσὰρ Φιλόμουσον Ἀδελφότητα.*

247. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Μ. Παπαβραάμ.*

240. (Δεκεμβρίου 10). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Γ. Σεϊτανίδην, Ἐνταῦθα.*

248. (Δεκεμβρίου 12). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Κορνοφωλέᾳ Ἐφόρους.*

249. *Πρὸς τὸν ἐν Ἀκαλανίῳ διδάσκαλον κ. Ἀχιλλέα Λάζον.*

250. *Πρὸς τὴν ἐν Βιζύῃ νηπιαγωγὸν κ. Ἀναστασίαν Νικολαΐδου.*

251. *Πρὸς τὸν ἐν Γρασίκιοϊ διδάσκαλον κ. Σ. Καραμέραν.*

252. *Πρὸς τὸν ἐν Σαλῇ διδάσκαλον κύριον Ν. Νασούδην.*

253. *Πρὸς τὸν ἐν Μάκρῃ διδάσκαλον κ. Πυθαγόραν Παπαδόπουλον.*

254. (Δεκεμβρίου 16). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον, Ἐπόπτην.*

259. (Δεκεμβρίου 17). [Ἐξίτηλη γραφή].

261. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Σουφλίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Γ. Τακαντσᾶν.*

262. *Πρὸς τὸν ἐν Γενήκιοϊ (Δεδέ-Ἀγάτς) διδάσκαλον κ. Φ. Βαρλάμην.*

263. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, Δεδέ-Ἀγάτς.*

264. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Δεδέ-Ἀγὰτς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Μ. Παπαβραάμ.*

265. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κ. κ. Διονύσιον.*

266. *Πρὸς τὸν ἐν Καβατζηκίῳ διδάσκαλον κ. Α. Κοτζαμανάκην.*

267. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις διδάσκαλον κ. Π. Στογιαννόπουλον.*

268. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις διδάσκαλον κ. Μανασῆν Παπᾶν.*

269. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἡρακλείας κύριον κύριον Γρηγόριον.*

270. *Πρὸς τὴν ἐν Δεμίρ-Ἰσσὰρ Φιλοπροοδευτικὴν Ἀδελφότητα.*

255. (Δεκεμβρίου 18). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

256. [Ἐξίτηλη γραφή].

257. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βαμπᾶ Ἐσκῆ προκρίτους.*

258. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Πρόεδρον Διδυμοτείχου κ. Μεθόδιον.*

260. *Πρὸς τὸν κύριον Σ. Ψαλτόπουλον εἰς Διδυμότειχον.*

271. *Πρὸς τὴν κ. Ἑλένην Ζαχαρίου, Διευθύντρια τοῦ ἐν Γουμέντσῃ παρθεναγωγείου Ἀργέντη καὶ Ζαφειροπούλου.*

272. *Πρὸς τὴν Α. Θεοφιλίαν τὸν Ἅγιον Παραμυθίας κύριον κύριον Ἰωάννην.*

273. *Πρὸς τὴν ἐν Ἀγαθουπόλει ἀξιότιμον Ἐφορείαν.*

274. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους κυρίους Σεκιάρην καὶ Δερούσσην εἰς Βουκουρέστιον.*

275. *Πρὸς τὸν ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις Σχολάρχην κύριον Μ. Μιχαλόπουλον.*

276. (Δεκεμβρίου 19). *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κύριον κύριον Πανάρετον.*

277. *Πρὸς τὸν Πανοσιολογιώτατον Ἀρχιμανδρίτην κ. Πανάρετον.*

278. (Δεκεμβρίου 21). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, Δεδέ-Ἀγάτς.*

279. *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κύριον κύριον Διονύσιον.*

280. *Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Μαρωνείας κύριον κύριον Κωνσταντῖνον.*

281. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

282. (Δεκεμβρίου 23). *Πρὸς τὴν Α. Π. τὸν Ἅγιον Ἀγχιάλου κύριον κύριον Γρηγόριον.*

283. *Πρὸς τὸν ἐν Εὐσταθοχωρίῳ διδάσκαλον κ. Ποθητὸν Νικολαΐδην.*

284. *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Καισαρείας κύριον κύριον Ἰωάννην.*

285. *Πρὸς τὸν κύριον Στουκόπουλον, Διευθυντὴν τῆς ἐν Γκιουμουρτζίνῃ δευτεροβαθμίου Σχολῆς.*

286. *Πρὸς τὴν Α. Σεβασμιότητα τὸν Ἅγιον Ἀδριανουπόλεως κύριον κύριον Νεόφυτον.*

287. (Δεκεμβρίου 24). *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Οὐζούν-Κιοπροὺ Ἐφόρους.*

288. *Πρὸς τὸν ἐν Πετράδες διδάσκαλον κ. Ἰωάννην Χατζηνικολάου.*

289. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους Δημογέροντας τοῦ παρὰ τῷ Δεδέ-Ἀγὰτς Γενήκιοϊ.*

290. *Πρὸς τὸν Διευθυντὴν τῆς ἐν Βιζύῃ Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Σάββαν...*

291. (Δεκεμβρίου 27). *Πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Ἅγιον Διδυμοτείχου κύριον κύριον Μεθόδιον.*

292. *Πρὸς τὸ ἀξιότιμον Συμβούλιον τῆς ἐν Φέρραις Ἀδελφότητος «Ἡ Ὁμόνοια».*

293. *Πρὸς τὸν ἐν Φέρραις διδάσκαλον κύριον Ι. Γρίβαν.*

294. *Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Ἅγιον Λητίτσης κύριον κύριον Ἰγνάτιον.*

295. *Πρὸς τὸν ἐν Βαβᾶ-Ἐσκῆ διδάσκαλον κ. Κ. Σταυρίδην.*

296. *Πρὸς τὴν κυρίαν Καλυψὼ Πατρῆ.*

297. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἐν Βαβᾶ-Ἐσκῆ Ἐφόρους.*

298. (Δεκεμβρίου 31). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

299. *Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα, τὸν Ἅγιον Θεσσαλονίκης κύριον κύριον Γρηγόριον.*

300. *Πρὸς τοὺς ἀξιοτίμους ἀδελφοὺς Χαμπούρη, Δεδέ-Ἀγάτς.*

Ἀπό τή σ. 1221 ἀντιγράφονται ἀπόρρητα ἔγγραφα τῆς Ἀδελφότητος.

Αἱ ἑφεξῆς μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τόμου ἐπιστολαὶ εἶναι ἀπόρρητοι· ἐγράφησαν δηλονότι καὶ ἐφυλάχθησαν ἐν ἰδιαιτέρῳ τόπῳ ἵνα μή ποτε, ἐρεύνης ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως διενεργουμένης εἰς τὸ Γραφεῖον τῆς Ἀδελφότητος, ὑποπέσωσιν αὗται ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν Τούρκων.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 17 Μαΐου 1886
Β. Καραπαναγιώτης

1884

1. (26 Ἰουνίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Α. Πασπάτην, Προεδρεύοντα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

3. (27 Ἰουλίου). *Πρὸς τὸν κύριον Α. Γ. Πασπάτην, Προεδρεύοντα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

1088. (27 Ἰουλίου). *Πρὸς τὸν κύριον Α. Πασπάτην, Προεδρεύοντα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

5. *Πρὸς τὸν κύριον Α. Πασπάτην, Προεδρεύοντα τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

6. (24 Σεπτεμβρίου). *Πρὸς Ἐξοχώτατον.*

7. (27 Σεπτεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

8. (3 Ὀκτωβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

9. (4 Ὀκτωβρίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Τουρνάκην, Γραμματέα τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικοῦ Προξενείου.*

11. (1 Νοεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

12. (7 Νοεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

13. (8 Νοεμβρίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Στ. Σκυλίτσην εἰς Μαγκεστρίαν.*

14. *Τῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ Ἀνανιάδῃ εἰς Μαγκεστρίαν.*

15. *Τῷ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ζόλᾳ εἰς Μαγκεστρίαν.*

16. Ὅμοια *πρὸς τὸν κ. Γρηγόριον Καπρίλην εἰς Μαγκεστρίαν.*

17. Ὅμοια *πρὸς τὸν κ. Κοζαδῖνον εἰς Μαγκεστρίαν.*

18. Ὅμοια *πρὸς τὸν κ. Πετράλιαν εἰς Μαγκεστρίαν.*

19. Ὅμοια *πρὸς τὸν κ. Ἀχ. Κανέλλον εἰς Μαγκεστρίαν.*

20. (30 Νοεμβρίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Ἀνδρέαν Συγγρόν, Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην.*

21. (11 Δεκεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

22. (20 Δεκεμβρίου). *Πρὸς τὴν Α. Πανιερότητα τὸν Ἅγιον Ξάνθης κ. κ. Φιλόθεον.*

23. *Πρὸς τὸν Αἰδεσιμώτατον Οἰκονόμον παπᾶ Νικόλαον.*

24. (21 Δεκεμβρίου). *Πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κύριον κύριον Ἰωακεὶμ τὸν Δ΄.*

25. (24 Δεκεμβρίου). *Τῇ Α. Θ. Παναγιότητι τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ κυρίῳ κυρίῳ Ἰωακεὶμ τῷ Δ΄.*

26. (30 Δεκεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

1885

27. (28 Ἰανουαρίου). *Πρὸς τὸν σεβαστὸν κύριον Κωνσταντῖνον Ζάππαν, Μέγαν τῆς Ἀδελφότητος Εὐεργέτην.*

28. (29 Ἰανουαρίου). *Πρὸς τὸν φιλογενέστατον κύριον Γεώργιον Κυριαζῆν εἰς Βουκουρέστιον.*

29. *Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν κ. Μ. Δραγούμην, ἔκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων παρὰ τῇ Α. Μεγαλειότητι τῷ Βασιλεῖ τῆς Ρουμανίας.*

30. (14 Φεβρουαρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

31. (22 Φεβρουαρίου). *Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν κύριον Ἀνδρέαν Κουντουριώτην, ἔκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Ἑλλ. Μ. παρὰ τῇ Υ. Πύλῃ.*

32. (26 Φεβρουαρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

33. (28 Φεβρουαρίου). *Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν κύριον Ἀνδρέαν Κουντουριώτην, ἔκτακτον ἀπεσταλμένον καὶ πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Ἑλλ. Μεγαλειότητος.*

34. *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Νικόλαον Γενάδην, Γενικὸν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος ἐν Φιλιππουπόλει.*

35. (12 Μαρτίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

36. (15 Μαρτίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

37. (15 Μαΐου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

38. (22 Μαΐου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

39. (28 Μαΐου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

40. (31 Μαΐου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

41. (10 Ἰουνίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

42. (1 Αὐγούστου). *Πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τῷ κυρίῳ Ἀνδρέᾳ Κουντουριώτῃ, πληρεξουσίῳ Ὑπουργῷ καὶ ἐκτάκτῳ ἀπεσταλμένῳ τῆς Α. Ἑλλ. Μεγαλειότητος παρὰ τῇ Ὑ. Πύλῃ.*

43. (4 Σεπτεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

44. (9 Ὀκτωβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

45. (18 Ὀκτωβρίου). *Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

46. (26 Νοεμβρίου). *Πρὸς τὸν κύριον Κ. Παπαρρηγόπουλον, Πρόεδρον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου.*

Ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρρηγόπουλος ὡς Πρόεδρος τοῦ ἐν Ἀθήναις πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Συλλόγου (μὲ ἐργασία ἀντίστοιχη αὐτῆς τῆς Ἀδελφότητος) εἶναι ὁ ἀποδέκτης τῶν περισσότερων ἐγγράφων τῆς Ἐκπαιδευτικῆς καὶ Φιλανθρωπικῆς Ἀδελφότητος τῆς Κωνσταντινούπολης. Σημαντικός ἀριθμός ἐγγράφων ἀποστέλλεται καί στούς μητροπολίτες Ἀδριανουπόλεως καί Διδυμοτείχου. Ἡ καταγραφή τῶν τίτλων δείχνει τό πραγματικό ἐνδιαφέρον γιά τήν ἐκπαίδευση στή Θράκη. Ἄλλωστε, ἡ ἀλληλογραφία μέ μητροπολίτες τῆς Θράκης ὑπερέχει ἀριθμητικά σέ σχέση μέ τήν ἀλληλογραφία πρός μητροπολίτες ἄλλων περιοχῶν, πού εἶναι μόνο ἡ Μακεδονία καί Μικρά Ἀσία.

ΘΡΑΚΗ

Ἀδριανουπόλεως Νεόφυτος: 1705, 1710, 1711, 1753, 1754, 1779, 1799, 1811, 1854, 1875, 1879, 1918, 1928, 1934, 1935, 2085, 2095, 2101, 2108, 2120, 2142, 2143, 2161, 2173, 2175, 2187, 2190, 2228, 2241, 2246, 2259, 2261, 2322, 2337, 2349, 2350, 2441, 2478, 2496, 2502, 13, 15, 20, 52, 58, 68, 73, 82, 107, 96, 100, 117, 126, 137, 159, 194, 225, 231, 281, 286.

Βάρνης Καλλίνικος: 1724, 1898, 2008, 2050, 2103, 2137, 2467, 150.

Βιζύης Κωνστάντιος: 2115, 2158, 2174, 2268, 2501, 2522, 12, 89, 110, 112, 227.

Γάνου καί Χώρας Βενέδικτος: 2106

Διδυμοτείχου Μεθόδιος: 1733, 1748, 1756, 1775, 1798, 1801, 1813, 1848, 1857, 1869, 1940, 2003, 2029, 2093, 2103, 2117, 2123, 2144, 2176, 2191, 2220, 2234, 2280, 2286, 2339, 2443, 2464, 2469, 2500, 2504, 2505, 2524, 2525, 2530, 11, 61, 81, 113, 124, 138, 224, 244, 258, 291.

Ἡρακλείας Γρηγόριος: 1880, 2270, 27, 88, 233, 269.

Λητίτσης Ἰγνάτιος: 1868, 118, 127, 181, 232, 294.
Μαρωνείας Ἱερώνυμος: 1742, 1824, 1853, 1932, 2043, 2138.
Μαρωνείας Κωνσταντῖνος: 46, 57, 114, 123, 167, 204, 228, 280.
Μεσημβρίας Σωφρόνιος: 1792, 1968, 2312.
Ξάνθης Φιλόθεος: 1704, 1726, 1782, 1874, 1929, 1937, 2063, 2122, 2165, 2215, 2246 καί ἀπόρρητο τό ὑπ. ἀρ. 22.
Ξάνθης Διονύσιος: 47, 122, 265, 279.
Σηλυβρίας Γερμανός: 102, 104.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ἀδραμερίου Κωνστάντιος: 1840.
Γρεβενῶν Κύριλλος: 2075.
Θεσσαλονίκης Γρηγόριος: 1901, 2042, 2081. 2128, 2236, 2290, 87, 171, 299.
Καστορίας Κύριλλος: 2068.
Κορυτσᾶς Δωρόθεος: 2069.
Λιτῆς Ἀλέξανδρος: 2067.
Πελαγονίας Ματθαῖος: 1980, 2072.
Πολυανῆς Θεόκλητος: 2065.
Πρεσπῶν καί Ἀχρίδος Ἀλέξανδρος: 2073.
Σισανίου Ἀθανάσιος: 2074.
Στρωμνίτσης Ἀγαθάγγελος: 2071

ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ

Ἀβύδου Χρύσανθος: 1740.
Δαφνουσίας Μεθόδιος: 2070.
Καισαρείας Ἰωάννης: 1809, 1884, 2034, 36, 284.
Κυζίκου Νικόδημος: 2270.
Προύσης Φιλόθεος: 2063.
Σμύρνης Βασίλειος: 1975.

(Συνεχίζεται)

ΘΑΝΑΣΗ ΜΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΚΑΤΙΝΑ ΒΕΙΚΟΥ-ΣΕΡΑΜΕΤΗ
40 ΧΡΟΝΙΑ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Χαρακτηριστικό παράδειγμα προσφοράς στα νεοελληνικά γράμματα, χωρίς ανάλογη αναγνώριση, είναι το έργο της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη.

Οι λογοτέχνες, ιδιαίτερα της επαρχίας, πολλές φορές βρίσκονται στο περιθώριο. Ο αγώνας τους, το έργο τους μένει στη σκιά.

Η Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη ασχολήθηκε με την ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, μελέτη γλωσσολογικών και κοινωνιολογικών στοιχείων της Θράκης. Αυτή η πολυμέρεια δεν είναι σε καμιά περίπτωση σε βάρος της ποιότητας.

Βασικό χαρακτηριστικό της πορείας της είναι η δύναμη της γλώσσας. Τρομάζει μπροστά στις λέξεις, τις φοβάται θα λέγαμε. Θέλει να πει κάτι το καίριο. Έχει άπ' αυτή την άποψη μια συνέπεια στο συνεχή εμπλουτισμό της ζωντανής λαλιάς από τα πλούσια κοιτάσματα της μακραίωνης ελληνικής γλώσσας. Δεν πρέπει να ξεχάσουμε τον ανθρωπισμό που διαπερνά όλα τα κείμενά της.

Η μελέτη μας αυτή έχει τον τίτλο «40 χρόνια στα νεοελληνικά γράμματα», για να τονίσουμε κυρίως τη δημιουργική της πορεία, τη συνέχεια και συνέπειά της.

Α. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Κατίνα Βέικου γεννήθηκε στις 24 Αυγούστου 1912 στην παράλια κωμόπολη της Ανατολικής Θράκης Επιβάτες. Η ίδια σε αυτοβιογραφικό της κείμενο, του 1974, σημειώνει: *Τα πρώτα μου τρία σχολικά χρόνια, τα πέρασα στα Αρχιγένεια Εκπαιδευτήρια της πατρίδας μου. Με την προσφυγιά, καταφύγαμε στο Βόλο. Δεινοπαθήσαμε. Τον πρώτο χρόνο, επειδή τα μαθήματα γίνονταν στο ύπαιθρο, κάτω από τις ελιές, γιατί τα σχολεία ήταν κατειλημμένα, με στείλανε στο Γαλλικό, όπου μάθαινα και μαντολίνο —αυτή είναι άλλη ιστορία. Τον δεύτερο πήγα στο Α΄ Δημοτικό του Αγίου Νικολάου. Μετά, το 1924, φύγαμε*

για τη νέα μας Πατρίδα, τους Νέους Επιβάτες, στο Θερμαϊκό. Εκεί πήγα στην Ε΄ και Στ΄ τάξη. Τα μαθήματα γίνονταν στην εκκλησία, την Οσία Παρασκευή, ένα πρόχειρο παράπηγμα, όπου έρχονταν και από την Αγία Τριάδα και Περαία κάθε μέρα τα παιδιά. Τρέχαμε, μ΄ ένα σκαμνάκι στο χέρι θυμούμαι.

Τελείωσε το «Εξατάξιο Διδασκαλείο» της Θεσσαλονίκης (1926-1932) κι έτυχε στην «ιερή τριετία» του πρωτοπόρου παιδαγωγού Μίλτου Κουντουρά, που πολλά του οφείλει. Αργότερα (1970) τελείωσε και το Ινστιτούτο «Γκαίτε» της Ξάνθης.

Το επάγγελμα της δασκάλας το άσκησε για λίγο (1932-33) στο Πομακοχώρι της Ξάνθης, Μύκη. Μετά παντρεύεται με το Νίκο Σεραμέτη.

Από μαθήτρια (1928) έγραφε και δημοσίευε σε παιδικά περιοδικά της εποχής. Στο ξεκίνημά της έστειλε συνεργασία στο περιοδικό «Νέα Εστία» και της απαντήσανε: *Έχετε ικανότητες. Συνεχίστε* (15.11.48) και *η καλλιέργειά σας είναι έκδηλη. Συνεχίστε* (15.6.49). Αυτά της δώσανε ώθηση και ενθάρρυνση. Εμφανίστηκε από το λογοτεχνικό περιοδικό «Πνευματική Ζωή» του Μελή Νικολαΐδη, που το τεύχος 17 του 1953 το είχε αφιερώσει στους «Νέους». Η ίδια το θεωρεί κάτι σταθμικό.

Β. ΤΟ ΞΕΚΙΝΗΜΑ

Η συγγραφέας πολλά οφείλει στο «νόστο» για τη χαμένη της πατρίδα και στο μεγάλο της δάσκαλο Μίλτο Κουντουρά. Τα βιώματά της στο «ευλογημένο» και «ανατρεπτικό» διδασκαλείο Θεσσαλονίκης, κυοφόρησαν το δημιουργό. Ήδη από τα χρόνια αυτά της εφηβείας έχουμε τα πρώτα ποιητικά δείγματα.

Στο μαθητικό της ημερολόγιο (1931) υπάρχει μια χαρακτηριστική εγγραφή, που χαρακτηρίζει και την πορεία της: *Είπε ο Σολωμός: Κλείσε μέσα στην ψυχή σου την Ελλάδα και θα δεις να λαχταρίζει κάθε είδος μεγαλείου. Μα, εγώ έκλεισα τον άνθρωπο!*

Το 1930 στο περιοδικό της Θεσσαλονίκης «Παιδική χαρά» δημοσιεύτηκε το ποίημά της:

ΕΙΚΟΝΑ
Στο πρώτο ροδοχάραμα,
δροσάτο το γρασίδι,
χαδιάρικα λικνίζεται.
Μυριόχαρο πλουμίδι,
γαλάζια αγριολούλουδα,
του στέκουν σκορπισμένα,
ροδόχρωμα, ολόασπρα
δροσό κι αυτά λουσμένα.

Το 1931 έχουμε ένα ακόμη ποίημά της, ώριμο και ωραίο:

ΚΛΑΜΑ
Στο ρόδισμα της άνοιξης,
εβόγγαε τ' αηδόνι,
Α, πώς το πικρολάλημα,
με κλάμα μοιάζει γκιώνη!

Από τα χρόνια αυτά έχουμε εφτά ποιήματα που είναι πρωτόλεια, με θετικά στοιχεία (καθαρές και συγκεκριμένες λέξεις).

Όπως σημειώνει σε επιστολή της (15.4.74): *Μετά τα μαθητικά μου ποιηματάκια, μόνο το 1945 και κυρίως το 1948 και μετά, άρχισα να ξαναγράφω. Οι συνθήκες δεν μου το επιτρέπανε πριν, δυστυχώς! Η σκέψη όμως να ασχοληθώ, δεν με εγκατέλειψε ποτέ. Πάθος και όνειρό μου στάθηκε η Τέχνη.*

Έχουμε υπόψη από την εφημερίδα «Προοδευτική» της Ξάνθης (19.12. 1945) ένα πολύ ενδιαφέρον πεζό με τίτλο «Κρυφές φλόγες».

Ας σταθούμε, όμως, μιλώντας για το ξεκίνημά της, στην *πρώτη επίσημη εμφάνιση στον πνευματικό στίβο*, όπως παρατηρεί ο Γ. Μαμέλης.

Το 1951, λοιπόν, η Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη υποβάλλει στη «Γλωσσική εν Αθήναις Εταιρεία» εργασία για την ιδιαίτερη πατρίδα της, τους Επιβάτες της Ανατολικής Θράκης.

Στη σχετική αίτησή της προς τη Γλωσσική Εταιρεία (15.3.51) σημειώνει: *Είναι η απεικόνιση της ψυχής κάθε τόπου, η Λαογραφία, και εργασία εθνική.* Σ' ένα χρόνο από τότε, στις 12 Φεβρουαρίου 1952 η Εταιρεία βραβεύει την εργασία αυτή, με το πρώτο βραβείο που συνοδευόταν από 500.000 δρχ. (της εποχής εκείνης βέβαια...). Η κριτική επιτροπή συνέταξε μια εμπεριστατωμένη έκθεση που δημοσιεύτηκε στην «Αθηνά» το 1951. Οι συντάκτες της έκθεσης (Γ. Κουρμούλης και Ι. Καλλέρης) ανάμεσα στα άλλα παρατηρούν: *Η συγγραφέας αυτής της συλλογής ... διαπραγματεύεται με ζηλευτή τάξη, επιμέλεια και σαφήνεια το λαογραφικό και γλωσσικό υλικό που συγκέντρωσε* (μετατρέψαμε την καθαρεύουσα του κειμένου). Μόνο μετά από δέκα χρόνια, το 1961, δημοσιεύεται η εργασία στο «Αρχείο Θράκης» και στη συνέχεια κυκλοφορεί ως ανάτυπο. Η εργασία αυτή «Επιβάτες. Εικόνες που δε σβήνουν» συμπληρώνεται ή διορθώνεται σε μεταγενέστερες ανάλογες μελέτες.

Ο Μάριος Βαγιάνος στο περιοδικό «Η γυναίκα και το σπίτι» (φ. 56/12.3.52) σημειώνει: *Πολύς λόγος έγινε τελευταία για τη λόγια και διανοουμένη της Θράκης κ. Κ.Σ. που εγκατεστημένη στην Ξάνθη εργάζεται με σεμνότητα και πίστη, τόσο για τη λαογραφία του τόπου, όσο και για την ποίηση. Η ξεχωριστή αυτή λαογράφος, που δεν κατόρθωσε ως σήμερα να τυπώσει κανένα βιβλίο της και σκορπίζει κατά καιρούς εδώ κι εκεί τους καρπούς της πνευματικότητάς της, εβραβεύθη πρό τινος...*

Γ. ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ (1955-1987)

Το 1955 παρουσιάζεται η πρώτη ποιητική συλλογή με τίτλο «Κύματα και ψίθυροι». Νομίζω ότι είναι το πρώτο λογοτεχνικό βιβλίο που εκδίδεται στην Ξάνθη μετά τον πόλεμο. Η συλλογή περιέχει 18 ποιήματα και στο τέλος υπάρχει ένα σημείωμα, *Στον Αναγνώστη: Όταν θέλησα να χωρίσω μια συλλογή, από το έργο που έχω μέχρι σήμερα, ένοιωσα επιταχτική την ανάγκη να την αποτελέσουν τα λίγα αυτά ποιήματα που στενή έχουν σχέση μεταξύ τους. Τα γέννησε η νοσταλγία που με κατέχει, γιατί φέρνω και εγώ από παιδί τη βαρειά μοίρα, να είμαι ξεριζωμένη από τα πατρικά χώματα... Τυπώνοντάς τα έτσι μαζί, τα ποιήματα, νοιώθω να εκτελώ ακόμα ένα χρέος στα περασμένα —που τόσο είμαι δεμένη μαζί τους, μια "οφειλή"*. Τα ποιήματα είναι γραμμένα στο διάστημα 1948-55, τα περισσότερα 1954-55.

Η γλώσσα είναι ζωντανή, πλαστική δημοτική, κι ο στίχος γενικά ελεύθερος. Έντονο είναι το στοιχείο της νοσταλγίας:

Και πεθαίνουν οι αβάσταχτοι καϋμοί,
—ταξιδεμένοι— μαζί μας,
ξενιτεμένοι μαζί μας (1952).
Δεν υπάχει ο Μίτος της Αριάδνης,
που να βοηθεί. Δεν υπάρχει.
Πολυδαίδαλος ο λαβύρινθος.
Πούθε να οδηγηθούμε στην έξοδο;
Πούθε ν' αντικρύσουμε το φως;
Δεν υπάρχει ο μίτος, που να βοηθεί.

Αρκετά ποιήματα της πρώτης αυτής συλλογής είναι απόδοση ποιητική ανεκδότων, από τη ζωή στους Επιβάτες και από θρύλους. Χρησιμοποιούνται διαλεκτολογικά στοιχεία, παντρεύεται το παραδοσιακό με το σύγχρονο.

Από το 1955, που δημοσιεύτηκε η συλλογή «Κύματα και ψίθυροι» ως το 1973 που εκδόθηκαν οι «Δεσμοί», η δεύτερη ποιητική συλλογή, έχουμε τη δημοσίευση της βιογραφίας «Ο Δρόμος απ' το Ξάστερο» (1965) αλλά και μια σειρά ποιημάτων, διηγημάτων, μελετών, που μένουν αδημοσίευτα για δεκαετίες. Στην επαρχία είναι πολύ δύσκολο, οικονομικά και τεχνικά, να εκδώσεις τη δουλειά σου, όταν και όπως θέλεις.

Έτσι η ποιητική συλλογή «Δεσμοί», που πήρε το πρώτο βραβείο «Πανθρακικού Λογοτεχνικού Διαγωνισμού» το 1963, μόνο το 1973 εκδόθηκε, και μάλιστα πολυγραφημένο. Ως τότε η πολιτιστική και λογοτεχνική παρουσία της Κ. Β.-Σ. ήταν πολύ έντονη.

Τα 19 ποιήματα της συλλογής «Δεσμοί» δείχνουν σ' όλο το βάθος και πλάτος την ποιητική της. Με τη λύπη συνυπάρχει η αισιοδοξία:

Στο κελί του πόνου
ανίδεος, ακοίμητος φρουρός
η χαρά.

Αισθησιακή η ποίηση της Σεραμέτη μας συναρπάζει με την απλότητά της:

Το άρωμα,
το νέκταρ, μεθάει.
Κι αντάμα, εδώ,
αποχαυνώνει
του ήλιου το κάμα.
Πρωτόγνωρη αίσθηση.

Ο άνθρωπος, ο Έλληνας, διαχρονικά παρών στην ποίησή της, μια ποίηση ζωής. Η χαρά και η θλίψη εναλλάσσονται, η παρουσία με την απουσία. Οι δεσμοί όμως του ανθρώπου με τον άνθρωπο είναι παρόντες πάντοτε. Η πανανθρώπινη περιπέτεια παρούσα στην ποίησή της:

Όσο θα υπάρχει άνθρωπος επάνω στη γη
θα πρέπει να φέρνει το όνειδος
Άννα Φρανκ, του αφανισμού σου.

Και από το τελευταίο ποίημα της συλλογής η έσχατη φωνή, κραυγή αισιοδοξίας:

Καμπάνες θρηνητικές.
Καμπάνες κρυστάλλινες χαρμόσυνες.
Καμπάνες της αγάπης.
Σας ακούω.

Δικαιολογείται η διατύπωση της Χρυσάνθης Ζιτσαία (στον «Πρωινό Λόγο» Τρικάλων): *Συνθέσεις ώριμου ποιητή μέσα στο κλίμα της σύγχρονης ποίησης, με καθαρό στοχασμό, λυρισμό και συγκίνηση.*

Δέκα, μάλλον πολύστιχα, ποιήματα αποτελούν τη συλλογή «Πνοές του Κόσινθου» (1976), που περιέχει ποιήματα γραμμένα σε διάστημα 25 χρόνων και σχετίζονται με το χώρο της Ξάνθης. Από το σύνολο, θα σταθούμε σ' ένα ποίημα που νομίζουμε ότι είναι από τα αρτιότερα της Σεραμέτη. Ο τίτλος του «Βράδυ στην ακτή», γραμμένο το 1972, αναφέρεται στα Άβδηρα, στην πατρίδα του Δημόκριτου, του Γελασίνου, όπως τον αποκαλούσαν οι αρχαίοι. Αποτελείται από 44 στίχους, χωρισμένο σε τρεις στροφικές ενότητες. Στο πρώτο μέρος γίνεται μια τοποθέτηση στο χώρο, στο δεύτερο έχουμε τη φωνή του χώρου και στο τρίτο μέρος γίνεται μια φιλοσοφική εισέλαση:

(Α΄)
Στο χώρο των Αβδήρων
με την ειδυλλιακή ακτή,
τώρα που η θαμένη πολιτεία
ελευθερώνει,
μεγενθύνει τους ήσκιους της,
αναβιώνει,
τιμημένη παρουσία,
η μορφή του Γελασίνου.

(Β΄)
Το σημείο, εδώ,
εκτοξεύει διπλό, συμπυκνωμένο μήνυμα,
ωσάν από κέντρο του σύμπαντος,
επιβαρυμένο, μ΄ερωτηματικά,
δέος και ψόγους.

(Γ΄)
Διεύρυνση
στους εγκαταλειμμένους χώρους,
όπου η αθαμβία,
επιταγή ζωής, αναλύει,
εμπιστεύεται σε νέα φτερά,
τα μυστικά της.
Στη στίλβη των Αβδήρων,
κάτω από το αστρικό πλέγμα, διείσδυση.

Με τη διείσδυση στην αβδηρίτικη σοφία γίνεται η μετάδοσή της σε νέα φτερά.

Έχουμε τη γνώμη, τα υπόλοιπα ποιήματα της συλλογής είναι σε χαμηλότερο επίπεδο.

Το 1978 οι Θρακικές Λαογραφικές Γιορτές του Δήμου Ξάνθης (με δική μου πρόταση και επιμέλεια) εξέδωσαν την ποιητική συλλογή «Ξαθθιώτκα». Γράφαμε στον πρόλογο του βιβλίου: *Παρουσιάζουν σαρανταδύο τετράστιχα γραμμένα στην τοπική λαλιά των κατοίκων. Το περιεχόμενο είναι σκωπτικό και περιέχονται πολιτιστικά στοιχεία, λέξεις, εκφράσεις, τρόπος σκέψης, ή πρόσωπα τέλος μιας περασμένης εποχής αρχών του αιώνα μας. Για τη διευκόλυνση του αναγνώστη ακολουθούν σχόλια και γλωσσικές παρατηρήσεις.* Παραθέτουμε ένα δείγμα γραφής, με ορισμένα βοηθητικά σχόλια στη συνέχεια:

Σπουδαγμένους στα Παρίσα,
ήρθι η γιος τς, στου χτήμα τς ίσα.

Μα κι η νου τ' διόλ' δε βάν(ι):
«Τι γ(ι)ρεύ' βνιά, πα' στου ταβάν(ι);».

(Γυρίζει ο νέος, σπουδασμένος στο Παρίσι,
και πάει κατευθείαν στο χτήμα.
Το μυαλό του όμως, δεν μπορεί να χωρέσει
τι γυρεύει η κοπριά του βοδιού, πάνω στο ταβάνι).

Όπως είναι φυσικό, για την πρωτότυπη αυτή ποιητική συλλογή υπάρχουν πολλές θετικές κριτικές. *Είναι ένας ευτυχισμένος συνδυασμός ποίησης και λαογραφίας* (Φ. Τριάρχης, «Ταχυδρόμος» Καβάλας). Αυτό το βιβλίο, απ' ό,τι ξέρουμε, είναι το μόνο γραμμένο στην ξανθιώτικη ντοπιολαλιά. Κι απ' αυτή την άποψη είναι χρήσιμο βοήθημα.

Το 1978 κυκλοφορεί και η ποιητική συλλογή «Ψηφίδες», ποιήματα για τις Χαμένες Πατρίδες. Το πρότυπο του Οδυσσέα που δέκα χρόνια πολεμά μακριά από την πατρίδα του κι άλλα τόσα, μετά τον πόλεμο, παλεύει με τα κύματα για να δει τον καπνό από το τζάκι του σπιτιού του, είναι πρότυπο πολύ ελληνικό, σύγχρονο. Η ίδια η Σεραμέτη νιώθει Οδυσσέας, τα ποιήματά της η επιβεβαίωση ενός συναρπαστικού ταξιδιού. Σαν μότο χρησιμοποιείται στη συλλογή ένα δίστιχο από την «Ηλέκτρα» του Ευριπίδη:

«Κι είναι κι άλλος
καϋμός πιο μεγάλος
τη γλυκιά την πατρίδα
ν' αφήνεις».

Μέσα στα τριανταδύο ποιήματα της συλλογής, με τη χαρακτηριστική ευστοχία στη χρησιμοποίηση των λέξεων, στην ανάπλαση λαϊκών παραδόσεων, βλέπουμε όχι μόνο την ποιήτρια να κινείται με άνεση στο χώρο της ποίησης, αλλά —το κυριότερο— να ανανεώνεται και στη μορφή και στο περιεχόμενο.

Το ταξίδι στα προγονικά, για να ξαναζήσουν ο ορφικοί ρυθμοί που τώρα κοιμούνται στις παιδικές μνήμες, αναζητεί η Σεραμέτη.

Μεγάλο...
ατέλειωτο το ταξίδι,
για τη χαμένη μου Πατρίδα.

Ώρες ώρες αναρωτιέσαι, αν η Πατρίδα αυτή δεν διευρύνεται και δεν παίρνει περισσότερο καθολικό χαρακτήρα. Να είναι ο ανθρωπισμός, η ευτυχία, η ψυχική γαλήνη, για τα οποία παλεύει ο άνθρωπος. *Η σκέψη μου παντοτινά σε σένα οδεύει,* αναφωνεί η ποιήτρια κλείνοντας αυτή την ποιητική συλλογή που εκδόθηκε το 1978 και παριέχει ποιήματα του 1968-1976.

Το 1973 γράφτηκε η σύνθεση «Το Αντίδωρο» που κυκλοφόρησε το

1979. Γράφτηκε με την ευκαιρία της κυκλοφορίας των «Δεσμών» και αποτελείται από 68 στίχους με μέτρο και ομοιοκαταληξία. Είναι μια ενδοσκόπηση της ποιήτριας, μια εξομολόγηση για τη δουλειά της:

Ψηφί ψηφί σε κέντημα,
λόγος, ιδέα, αντάμα
να το κρατώ, θερμαίνει μου
σαν γκόλφι και σαν τάμα.
Κι οι στίχοι ασίγαστα ας ηχούν,
σαν τρικυμία και οδύνη.

Το 1963 γράφτηκε η συλλογή «Εγερτήρια», αλλά περίμενε 16 ολόκληρα χρόνια, 1979, για να τυπωθεί. Το 1962 παρακολούθησε την ταινιαντοκουμέντο «Ο Αγών μου» του Σουηδού σκηνοθέτη Έρβιν Λάιζερ που αναφέρεται στη γέννηση, ανάπτυξη και πτώση του ναζισμού. Σαν μότο στη συλλογή χρησιμοποιούνται τα τελευταία λόγια της ταινίας «Αυτό που γίνηκε να μην ξαναγίνει». Το βιβλίο αποτελείται από δέκα ενότητες. Αρχίζει με μια πρόκληση:

Ν' αποτινάξουμε,
Ν' απαλλαγούμε απ' τα δεινά
που μας πιέζουν
και να προσμένουμε
τη «νέα μέρα».
Ν' αγωνιστούμε στο βωμό
του ανθρώπου.

Ψάχνει η ποιήτρια για το «Φαιό πουλί»:

Θα ήθελα πολύ να το εξουδετερώσω,
να το εξαφανίσω.
Γιατί τότε
δε θα παρεμβάλλεται ο ήσκιος
της δικής του απειλής
στον καθημερινό μου μόχθο.

Το τελευταίο ποίημα της συλλογής επιγράφεται «Παραδοχή» και είναι αριστούργημα. Παραθέτουμε απόσπασμα του τέλους:

Μου είπες,
Πήρα το αεροφίλημα της Μούσας,
αθέατη μορφή ως είναι θεϊκή,
να φιλοτεχνήσω κάποια σύμβολα,

να τ' αποδώσω, μύχια πίστη η σύνθεση,
με τη φωταύγεια του μοναδικού
δακτυλιόλιθου, μόνου κατάλληλου
να σφραγίσει, στο φάκελο της λήθης,
τις στιγμές.
Τότε μου είπες, θα βρούνε δικαίωση
ψυχές,
θα βρούνε ανάπαυση οι στεναγμοί
που —άταφοι, χωρίς ταφή και χοές,
ράκη ονείρου, και θύελλας—
πλανιούνται
σαν ορατόρια επικλητικά,
χειρουβικά σαλπίσματα, εγερτήρια.
Μου είπες, πήρα κι εμένα κι εσένα,
αδελφέ,
να αντιπαλαίσουμε στις στιγμές,
τη ροή, στο λαφιασμένο ποτάμι.

Η ποιητική της Σεραμέτη σ' αυτή τη συλλογή είναι πολύ εξελιγμένη. Η μορφή και το κυρίαρχο περιεχόμενο εναρμονίζονται τέλεια και δίνουν ένα βαθύτατα πολιτικό έργο.

Το 1979 δημοσιεύεται μια ακόμη ποιητική συλλογή της Σεραμέτη, η αρτιότερη νομίζουμε από το σύνολο του έργου της: «Η Μυσταγωγία των Φθόγγων», ποιήματα γραμμένα το 1972. Χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο κυριαρχεί η αγάπη για τον άνθρωπο και τη φωνή του:

Φλόγα ακοίμητη,
η τέφρα,
όσων πάσχισαν
για τον Άνθρωπο.

Ο λόγος της είναι κοινωνικός, και, θά 'λεγα, πολιτικός:

Ο κόσμος εμφανίζεται, ή είναι,
μια αδιάκοπη διελκυστίνδα,
με, σκληρά, αντιμαχόμενες ομάδες.
Και το σημείο διαχωρισμού,
ενέχει αμφιβολίες,
καταπατιέται τόσο συχνά.

Και στο πρώτο και στο δεύτερο μέρος της συλλογής υπάρχουν ποιήματα για την ποίηση.

Η ποίηση δεν βηματίζει μόνη της,
ωραΐζεται, όπως είναι πνοή και ψηφίδα,
στον καθρέφτη του σύμπαντος.
Δακρύβρεκτη, ολοφυρόμενη.
Διακριτική. Συνετή.
Η ποίηση.

Να σημειώσουμε την αγάπη της για τη φύση και τον άνθρωπο, αγάπες διαλεκτικά δεμένες και κοιταγμένες κοινωνικά.

Κλείνοντας την αναφορά μας σ' αυτή τη συλλογή να αναφέρουμε τη «Σπουδή στη λέξη», έναν ύμνο για το ρόλο της λέξης, ιδιαίτερα στην ποίηση:

Ενδύεσαι το λόγο και τον αντίλογο.
Πεδίο σου ο διάλογος
Αποκορύφωμά σου ο στίχος.
Λέξη, είσαι αγώνας.
Είσαι, το τέλος και η αρχή,
όσο τα χείλη θα σε προφέρουνε,
όσο θα κρατάνε οι νύχτες και οι μέρες.

Το 1979 γράφτηκε και το 1980 δημοσιεύεται η ποιητική συλλογή «Όταν η Σιωπή...», ελεγείο, αφιερωμένη στη μνήμη του συζύγου της Νίκου Σεραμέτη. Από το διάλογο αυτό αναδύεται η ευαισθησία και η φιλοσοφική ενατένιση της ποιήτριας:

Δε γνωρίζω να υπάρχουν
ορυχεία, υπόγεια κοιτάσματα,
που να εξορύσσει κανείς
την ευδαιμονία.
Σκέφτομαι πως είναι καλύτερη
η ανυπαρξία. Καλότυχο ό,τι δε γεννήθηκε!
Το τίποτε,
δεν το καταπλακώνει η τέφρα,
το μηδέν, η σιωπή.

Χωρίς λυρικές εξάρσεις η ποιήτρια στέκεται μπρος στο θάνατο.

Τον ίδιο χρόνο, 1980, εκδίδεται και το χρονικό «Ακροτελεύτια», πάλι στη μνήμη του συζύγου της. Αναφέρεται στην Καβάλα κατά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, οπότε χάθηκαν πολλοί από τη βουλγαρική κατοχή, πείνα, ομηρεία, αρρώστεια.

Την ίδια χρονιά έχουμε την ποιητική συλλογή «Ρυθμοί», ποιήματα γραμμένα μεταξύ 1952-1975. Αναφέρεται στη Θράκη, στο Βιζυηνό, στη

μητέρα της, στον Κουντουρά, στην πατρίδα της, στο Βιετνάμ, στο Πολυτεχνείο. Δύο είναι τα καλύτερα ποιήματα αυτής της συλλογής: «Ματωμένο Όνειρο» (1958) για την Κύπρο, και «Στη σκιά του Μακρυγιάννη» (1963). Παραθέτουμε το δεύτερο:

Άδολε εραστή της Αλήθειας,
κορφολόγησες,
στης φλόγας την κόψη,
ό,τι σου υπαγορεύει η καρδιά.
Και μίλησες,
μ' απλά σύμβολα,
την απαράμιλλη γλώσσα,
που σου γνώρισε η σύνεση.

Παρόλο που τα ποιήματα της συλλογής είναι γραμμένα σε διαφορετικές εποχές, εντούτοις δείχνουν την αγάπη της ποιήτριας για τις αξίες της λευτεριάς, χωρίς προκαταλήψεις και εξαιρέσεις.

Η ποιητική σύνθεση «Μυστική Συμφωνία» (1981/2) γράφτηκε το 1953, είναι ποτισμένη από το μεταπολεμικό και μετεμφυλιακό πνεύμα και δείχνει την αγάπη της ποιήτριας για την πατρίδα και την ελευθερία.

Ξέρω το κλάμα του θανάτου, κάθε πόνο.
Με το τραγούδι μου, τον πόνο τον εξαϋλώνω!

Το τελευταίο της σύνθεσης ποίημα, «Υδρία», συγκεφαλαιώνει τις ευαίσθητες αιχμές της ποιήτριας:

Έτσι, στα χέρια μου,
μες στου βουνού τη σιωπή,
η υδρία,
όπου κρατώ ανοιχτή,
κι αργοσταλάζει η δίκρουνη βρύση,
με ποιο συγκέρασμα,
με δάκρυο γέλιου, ή πνιχτό ένα κλάμα
κι ανέλπιδο αναστεναγμό, εγκαρτέρηση,
ή μ' αδιαφορία,
στη βρύση την αστείρευτη του χρόνου,
θε να γιομίσει!...
τάχα, με ποιο κράμα!;...

Ακολουθούν οι «Φωτοσκιάσεις» (1983). Η ποιητική αυτή συλλογή περιέχει ποιήματα που γράφτηκαν στο ευρύτατο χρονικό διάστημα 1929-1963. Συνολικά εικοσιπέντε ποιήματα. Δέκα από αυτά είναι γραμμένα στο

διάστημα 1929-1932, στη Θεσσαλονίκη. Να υπενθυμίσουμε ότι από το 1926 ως το 1932 σπούδασε στο «Εξατάξιο Διδασκαλείο» της Θεσσαλονίκης, ενώ έτυχε στην «ιερή τριετία» του πρωτοπόρου παιδαγωγού Μίλτου Κουντουρά.

ΕΙΚΟΝΑ
Στο πρώτο ροδοχάραμα,
δροσάτο το γρασίδι,
χαδιάρικα λικνίζεται.
Μυριόχαρο πλουμίδι,
γαλάζια αγριολούλουδα
του στέκουν σκορπισμένα,
ροδόχρωμα, ολόασπρα,
δροσό κι αυτά λουσμένα.
Θεσσαλονίκη, 1929

Τα υπόλοιπα ποιήματα είναι από το 1950 ως το 1963.

Ξεχωρίζουμε το ποίημά της «Στοχάζουμαι...» (του 1959) για τη φιλοσοφική και αισθητική αρτιότητα. Γράφει, ανάμεσα στα άλλα,

Τώρα,
μέσ' από σκιές και μνήμες,
θα στέλνω, τον ωραιολάτρη
στοχασμό

Και κλείνει το ποίημα:

Μέσ' από σκιές και κύματα
θα πρέπει να στέλνω
τον αρχαιολάτρη στοχασμό.
Μέσ' από σκιές και μνήμες,
θα στέλνω,
τον ελληνολάτρη στοχασμό.

Η ποιητική συλλογή κλείνει με τα ποιήματα «Προαιώνια μάνα», «Ικέτης» και «Εδώ...», που πήραν μπρούντζινο μετάλλιο το 1958, στον παγκόσμιο διαγωνισμό της Ρώμης, με την επωνυμία «Πόλις των Αθηνών».

Η ευαισθησία και αρτιότητα της ποίησης της Κ. Βέικου-Σεραμέτη είναι παρούσα στα τρία αυτά βραβευμένα ποιήματα.

Κυνηγούσαν οράματα συνθεμένα με ήλιο.
Οραματίζονταν
με χρυσορόδινες ανταύγειες το αύριο.
(1958)

Άσε με, να κυνηγώ τις χαρές των λιμανιών,
να φτάνω.
—να ζω τις χαρές των λιμανιών—,
να γεύομαι απ' την περίσσια γλύκα.
(1951)

«Απλές ρίμες» (1983). Ένα μικρό βιβλίο με έντεκα ποιήματα, γραμμένα στο διάστημα 1949-1955, εκτός από ένα του 1972. Είναι απλά ποιήματα χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις. Ξεχωρίζουμε τα τρία παιδικά ποιήματα.

«Επιμύθιο» (1984). Η ποιητική αυτή συλλογή περιέχει δεκαεννέα ποιήματα. Τα περισσότερα γραμμένα στο διάστημα 1956-1969 και δύο του 1975. Η συλλογή παίρνει το τίτλο της από το ποίημα του 1960 «Επιθύμιο», που πήρε έπαινο το 1983 στον πανελλήνιο ποιητικό διαγωνισμό στους Δελφούς.

Η συλλογή έχει ορισμένα ποιήματα πολύ αξιόλογα:

ΟΙΚΟΔΟΜΗ
Χτίζω,
αλλά η οικοδομή μου
δεν προχωρεί.
Είναι γιατί,
χρησιμοποιώ
υλικά δυσεύρετα.
Είναι γιατί,
εντείνω την προσπάθεια,
σε μια δύσκολη περιοχή.
(1962)

Από το «Επιμύθιο» (1960) η έβδομη ενότητα:

Θα πάρω την απόφαση·
ν' αποτελειώσω τη στυφή,
την άσκοπη αυτή περιδιάβαση, που πολιορκείται
από ένα θρυμματισμένο όνειρο· μιαν αποσταμένη μνήμη.
Να φτάσω στο άντρο·
που επιτρέπει μια είσοδο· και μια έξοδο·
στο στενό μουντό φόντο της μέρας, για της νύχτας·
το αποκλεισμένο στο περιθώριο του χρόνου·
που ευνοεί την περισυλλογή·
ευνοεί τ' αθώρητα νούφαρα.

«Φθινοπωρινά» (1986). Η συλλογή είναι μια συναρπαστική ποιητική πορεία στο χώρο της υπαρκτής και αναδυόμενης πραγματικότητας, ανάμεσα

στο «θέρος» και στο «χειμώνα».

Τα χελιδόνια,
έτοιμα γι' αναχώρηση.
Ορόσημο
στην κλεψύδρα του χρόνου.
Σε ποιαν απόκλιση,
ενεδρεύει
η μοίρα,
το μισεμό τους·
τι καραδοκεί;

Μ' ένα θεαματικό άνοιγμα η ποιήτρια στρέφεται προς τη φύση, δεν απολησμονεί όμως και τον έσω άνθρωπο.

Πλουτοφόρα κοιτάσματα,
όπου εγκλωβισμένη, καθημαγμένη,
η ευαισθησία,
μάταια αγωνίζεται,
να 'βρει διέξοδο.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτικό το ποίημα «Διαδρομή», από τα πιο μακρόστιχα, όπου μιλά για το Όραμα και την πορεία προς αυτό, καταλήγοντας

Νιώθουμε ικανοποίηση,
ότι δεν κάναμε
συμβιβασμούς και υποχωρήσεις
στη διαδρομή.
Η αναζήτησή μας
παρέμεινε στις προθέσεις της·
στα ορμητήριά της.
Και, κατά την πεποίθησή μας, πάντα,
στις παρυφές του αλώβητου,
του πηγαίου,
του αληθινού.

Η πορεία της ζωής του ανθρώπου, του ποιητή η περιπέτεια αποτυπώνεται στην ποίηση της Σεραμέτη.

Μια παγκόσμια συνείδηση
ο ποιητής.
Πρώτ' απ' όλα,
μια ευαίσθητη,
πανανθρώπινη
καρδιά.

Η ποίηση της Σεραμέτη:

Ενδύεται την απλότητα,
με την εσθήτα
μιας αρχαϊκής κόρης.
Κι ένα Όραμα,
η φωτοβολία
του Ανθρώπου,
τη μαγνητίζει και την οδηγεί.

Κοντά στα ποιήματα αυτά θυμάται πάλι την Πατρίδα της, τις Χαμένες Πατρίδες.

Μεγάλο
ατέλειωτο το ταξίδι,
για τη χαμένη μου
Πατρίδα.

«Εγκαρτέρηση» (1987). Είναι η τελευταία δημοσιευμένη ποιητική συλλογή της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη. Περιέχει 28 ποιήματα γραμμένα στο διάστημα 1979-1987 και το εξώφυλλο κοσμείται από σχέδιο του Νικόστρατου Φωτέλλη.

Η ποιήτρια το 1979 πλησιάζει τα 68 και μέσα στα ποιήματα αυτά της τελευταίας δεκαετίας της ζωής της, θα λέγαμε ότι κυριαρχείται από περισυλλογή, μοναξιά, ανασκόπηση της ζωής, αναμονή του τέλους. Πάντοτε μέσα από την ποιητική αναζήτηση.

Ροή / από μυστικές πηγές
είναι
η ποίηση.

*

Για να επιβιώσει,
προσπαθεί να δημιουργήσει
μια διέξοδο,
που είναι,
ή που οδηγεί σε μιαν ομορφιά
και που την αποκαλεί: ΤΕΧΝΗ

*

Λένε ότι σκεφτόμαστε με λέξεις.
Ευτυχώς δε διαπερνούν
το φράγμα της σιωπής,
γιατί δε θα την κάμναμε
ανεκτότερη τη μοναξιά.

Καμιά προσπάθεια
δεν μπορεί να την αποδώσει.

*

Μπορεί να χαιρόμαστε,
να γελούμε, ή να κλαίμε.
Όμως το έδαφος,
αδιάκοπα υποχωρεί.

Θα ήταν αδιανόητο να μην υπήρχε ποίημα και στην εσχάτη αυτή ποίηση για τις Χαμένες Πατρίδες.

ΥΠΟΚΡΟΥΣΗ
Αυτή τη νύχτα, πάλι,
ακούγονταν ξεκάθαροι,
οι πιο μακρινοί καταρράχτες·
οι πιο πικροί κρουνοί.
Ολοένα κρωγμοί δυσοίωνοι
διασχίζανε τους αιθέρες.
Η θάλασσα φουρτουνιασμένη·
γιομάτη σκοπέλους.
Προβάλλαν ογκόβουνα.
Θύελλες άγριες ξεσπούσαν.
Και στης ψυχής την κραιπάλη,
υπόκρουση αδιάκοπη,
να με σπαράζει,
το δικό σου μοιρολόι,
που σε αποδίνουν
μόνο δυο λέξεις:
«Χαμένη Πατρίδα».
(1986)

Δ. ΤΟ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ

«Ο Δρόμος απ' το Ξάστερο» (1965). Το 1965 κυκλοφόρησε ένα ενδιαφέρον πεζογράφημα της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη, 200 σελίδες, με τίτλο «Ο Δρόμος απ' το Ξάστερο»· είναι βιογραφία του Σωτηρίου Κανακίδη, που ήταν πρώτος εξάδελφος της μητέρας της Κ. Βέικου-Σεραμέτη.

Η συγγραφέας γνώρισε το βιογραφούμενο το καλοκαίρι του 1963 και το χειμώνα '63-'64 επεξεργάστηκε τις βιογραφικές του σημειώσεις που της εμπιστεύθηκε.

Μέσα στο έργο, σημειώνει στον πρόλογο η Κ. Β.-Σ., *δεν υπάρχει τίποτα*

πρόσθετο από τα περιστατικά, και πλαστό. Τα κενά κι ορισμένα θέματα που κρίθηκε σκόπιμο ν' αναφερθούν, συμπληρωθήκανε μ' ερωτήσεις στο βιογραφούμενο... Γίνηκε προσπάθεια να δοθεί στο υλικό μια μορφή και μια έκφραση.

Ξάστερο ή Εξάστερον είναι η πατρίδα του Σ. Κανακίδη, ένα χωριό κοντά στην Κωνσταντινούπολη. Εκεί κοντά, στη βόρεια παραλία της Προποντίδας, είναι και το χωριό Επιβάτες, πατρίδα της Κατ. Βέικου-Σεραμέτη. Ο Σ. Κανακίδης γεννήθηκε το 1884, το 1905 πήγε στο Κάιρο όπου εργάστηκε για πολλά χρόνια, ενώ το 1914 πηγαίνει στην Αμερική όπου και ζούσε ως τότε που περιγράφει η βιογραφία του.

Το βιβλίο είναι χωρισμένο σε τρία μέρη: Α. Τα πρώτα χρόνια, Β. Πέρα από τον Ωκεανό, Γ. Φώτα και Σκιές. Η ζωή του είναι ενός αγωνιστή της ζωής, τυπικό δείγμα των Ελλήνων που μετανάστες ή πρόσφυγες στα τέσσερα σημεία του πλανήτη μας κοπιάζουν και προκόβουν.

Η συγγραφέας με σεβασμό και αγάπη προς τον άνθρωπο και το θέμα της, πρόσφυγας και η ίδια, δίνει ένα καλογραμμένο πεζογράφημα, άνετο στην ανάγνωση.

Για το βιβλίο αυτό ο Γιώργος Δέλλιος (στο περιοδικό «Νέα Πορεία» τ. 131-2, σ. 42, 1966) σημειώνει: *Αξίζει να εξαρθεί η συμβολή και κυρίως η δημιουργική πνοή της συγγραφέως, που με μόνο τα ακούσματα και όσα στοιχεία είχε στα χέρια της, κατόρθωσε να θεμελιώσει ένα αισθητικό επίτευγμα, που τοποθετείται πέρ' από την ατομική περίπτωση. Κοντά στ' άλλα ενδιαφέροντα —πλαστική αναπαράσταση ενός επίμοχθου βίου, συνθετικές ικανότητες— προβάλλει η συγγραφεύς στην προσοχή μας τη δεξιότητα μιας ομαλής και ωραίας αφήγησης, διαποτισμένης με ζωγραφική διάθεση και ευρηματικότητα βιωμένων περιστατικών. Από μια περιπέτεια τρίτων προσώπων έπλασε ένα δικό της, θαρρείς, μύθο.*

Εξάλλου ο Ντίνος Χριστιανόπουλος παρατηρεί: *Ο χαρακτηρισμός «βιογραφία», νομίζω, το αδικεί. Είναι ένα καλογραμμένο πεζογράφημα, και ώρες ώρες το λαϊκό και αυθόρμητο ύφος του, του δίνει μεγάλη ζωντάνια.*

«*Τα πρώτα χρόνια*» (1981). Είναι ένα σύντομο αφήγημα (24 σελ.) που πρωτοδημοσιεύθηκε στο «Ημερολόγιο - Λεύκωμα» της Θρακικής Εστίας Θεσσαλονίκης (τ. Α΄, 1981). Γράφτηκε το 1978 και τώρα τυπώνεται με μικρά συμπληρώματα και πέντε φωτογραφίες.

Στο αφήγημα αυτό περιγράφεται η ζωή της οικογένειας της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη μετά την προσφυγιά του 1922, οπότε φεύγουν από την πατρίδα της Επιβάτες Ανατολικής Θράκης. Στην αρχή στο Βόλο και αργότερα στη Θεσσαλονίκη, στους Νέους Επιβάτες. Δυσκολίες, ταλαιπωρίες της προσφυγιάς περιγράφονται απλά και παραστατικά, ψύχραιμα από τη συγγραφέα. Παρά τις δυσκολίες, που σήμερα φαντάζουν βουνό, η ζωή των προσφύγων έχει ομορφιά.

Και κάναμε όνειρα. Διάφορα όνειρα. Τ' όνειρο δεν απαιτεί, βλέπεις, οικονομικό αντίκρυσμα! Συμπληρώνει, χρωματίζει κι ομορφαίνει τη ζωή! Για μια καλύτερη ζωή κάναμε όνειρα.

Κι η σκέψη για συνέχιση σε ανώτερα σχολειά, πάντα μας ηλέκτριζε!

Όμως, αλήθεια, ομόρφαινε ακόμα περισσότερο και γέμιζε τη ζωή μας, η σύμπνοια που είχαμε, η αγάπη, η στοργή!.

Το 1926 αποφοιτά από το Δημοτικό Σχολείο Νέων Επιβατών και πετυχαίνει στο εξατάξιο Διδασκαλείο Θηλέων (1926-1932) στη Θεσσαλονίκη. Όταν αποφοίτησε, για λίγο διδάσκει σαν κοινοτική δασκάλα (1932-1933) στο πομακοχώρι της Ξάνθης Μύκη. Μετά παντρεύεται με το Νίκο Σεραμέτη.

Στο αφήγημά της αυτό, έχουμε αυτοβιογραφικά στοιχεία, αλλά και την ευκαιρία να πληροφορηθούμε ζωντανά και απλά, από πρώτο χέρι, τη ζωή των Ανατολικοθρακιωτών αυτών προσφύγων στα πρώτα χρόνια της προσφυγιάς.

«Λεπτομέρεια, σε αληθινό φόντο» (1981). Τρία διηγήματα περιέχει αυτή η συλλογή, γραμμένα αντίστοιχα: «Λεπτομέρεια, σε αληθινό φόντο» (1959), το «Ελληνικό» (1956), «Η Λαστιχένια Ρόδα» (1954). Τα δύο τελευταία διηγήματα προέρχονται από την ανέκδοτη συλλογή «Οδοιπόροι», που πήρε ως γνωστό «εύφημη μνεία» το 1957 από το Υπουργείο Προεδρίας Κυβερνήσεως.

Τα διηγήματα αυτά αναφέρονται στα χρόνια του πολέμου και της Κατοχής.

Τα χρόνια ήταν τότε πολύ δύσκολα. Με πολύν ιδρώτα εξοικονομούνταν το καθημερινό. Ο καθένας κοίταζε να βρει δουλειά και ξεχνούσε κι επάγγελμα προτερινό και κοινωνική θέση και συνήθειες. Ορθωνότανε απειλητική η στέρηση και πάσχιζε, πώς να παλέψει μαζί της, ενάντιά της.

Και λίγο παρακάτω: *Σε δύσκολες εποχές οι άνθρωποι πολλές φορές γίνονται σκληροί, αδιάφοροι και πατούν πάνω σε πτώματα. Διαφθείρονται ψυχικά. Είναι η σκέψη του αύριο. Το άγνωστο. Ο κίνδυνος που παραμονεύει. Η έφεση της επιβίωσης, που κλείνει ερμητικά πολλές συνειδήσεις και κωφεύουν και τυφλώνονται στην επίκληση του συνανθρώπου και πνίγουν τη φωνή της συνείδησης, που θα τους οδηγούσε σε μια φωτεινή πράξη. Ή σε μια καλή πράξη απλώς.*

Αυτό το δύσκολο κόσμο, αυτή την ιδιότυπη εποχή του πολέμου και της Κατοχής εικονογραφεί η συγγραφέας, δίνοντας τη «λεπτομέρεια, σε αληθινό φόντο», όπως είναι και ο τίτλος της συλλογής. Μια ακτινογράφηση της κοινωνίας και της ψυχής του ανθρώπου στα δύσκολα χρόνια του κάθε πολέμου.

«Μια Φωτογραφία» (1983). Η νουβέλα αυτή γράφτηκε το 1951 και είναι μια ιστορία αληθινή. *Η περιγραφή της σκηνής πάνω στα χιονισμένα αλβανικά*

βουνά... μου έκανε τόση εντύπωση, σαν την άκουσα. Είναι αληθινή η σκηνή... Ό,τι φούντωνε μέσα μου, που ξετυλιγόταν τώρα έτσι, το χρωστούσα στον αφηγητή του, στον άνδρα μου, γι' αυτό νιώθω υποχρέωσή μου, να του το αφιερώσω με αγάπη.

Πέρα από την ιστορία, που έχει κάποιες αδυναμίες, αυτό που κυρίως ενδιαφέρει τον αναγνώστη είναι το ρέον ύφος, η καθαρή διατύπωση και γλώσσα και κύρια ο ανθρωπισμός, η αγάπη που αποπνέει το γραπτό της. Ένας διεθνισμός και μια φιλειρηνική διάθεση με οικουμενικές διαστάσεις.

Σκέφτομαι τα ειρηνικά αυτά έργα, που θα δίνανε μια διαφορετική νοοτροπία στην ανθρώπινη οντότητα. Τι δρόμοι θ' ανοιγότανε πλατιοί κι ωραίοι. Οραματίζομαι πολλές φορές μια ανθρωπότητα που θα την κυβερνούσε το καλό! Μια ανθρωπότητα ανώτερη! Που τα πάθη δε θα βρίσκανε τον κορεσμό τους πάνω στην ανθρώπινη αδυναμία! Θα διοχετευότανε σα δυνάμεις σε εξευγενισμένα επίπεδα! Η ορμή αυτή θα γινόταν πηγή καλού!

Και σε άλλο σημείο: *Αναλογίζομαι τον όγκο του σίδερου και ό,τι άλλου, που ξοδεύουνε για να εξοντώνουνται οι άνθρωποι. Αυτόν τον τεράστιο όγκο, αν τον χρησιμοποιούσαν, για ανθρωπινότερους σκοπούς. Αν τα χέρια —χιλιάδες χέρια, χιλιάδες χέρια— που τον δουλεύουνε, δουλεύανε ειρηνικά.*

Δύο άλλα στοιχεία που κυριαρχούν στη νουβέλα είναι η τέχνη και η μοναξιά. Είναι συμπληρωματικά στοιχεία, στο βασικό καμβά του έργου. Η τέχνη που γεμίζει και εκφράζει και η μοναξιά που είναι η απουσία του άλλου.

Θα ήταν καλύτερα να μη θυμάσαι πάλι τη μοναξιά σου.

— *Κι όμως, αυτή είναι η πραγματικότητά μου!.*

Το κείμενο αυτό ανήκει στην ίδια ομάδα με τη συλλογή διηγημάτων «Λεπτομέρεια, σε αληθινό φόντο». Θα μπορούσε άνετα και η νουβέλα «Μια φωτογραφία» να τυπωθεί μαζί τους.

«Γραφές για τη "Χαμένη Πατρίδα"» (1981/82). Η ίδια η συγγραφέας αποκαλεί τα κείμενα του βιβλίου *ιστορικά, ηθογραφικά.* Στις 52 σελίδες του βιβλίου περιέχονται: «Σαράντα Χρόνια» (1962), «Επιβάτες, η "Χαμένη Πολιτεία" της Θράκης» (1960), «Τότε και Ύστερα»* (1955), «Θύμησες»* (1955) που είναι κυρίως ιστορικά και αυτοβιογραφικά και σχετίζονται με τους Επιβάτες και την προσφυγιά. Στη συνέχεια έχουμε τα ηθογραφικά κείμενα: «Η Κεράτσα»* (1955), «Η Τζαμάλα»* (1955), «Ο Μπαρμπα-Στέλιος»* (1955), «Τις μέρες τ' Αι-Γιωργιού» (1955). Όσα διηγήματα φέρνουν αστερίσκο, προέρχονται από την ανέκδοτη συλλογή «Οδοιπόροι».

Εκτός από τα ενδιαφέροντα ιστορικά στοιχεία που παραθέτονται, κυρίως για τους Επιβάτες, σημαντικά είναι τα ηθογραφικά (ή λαογραφικά) κείμενα που περιέχονται στις «Γραφές».

Ήθη και έθιμα της Θράκης δίνονται με τη λογοτεχνική γραφίδα της συγγραφέα. Υπάρχουν διαλεκτολογικά στοιχεία και σε υποσημειώσεις επε-

ξηγήσεις λέξεων, τραγούδια και διάλογοι αυθεντικοί. Όλα αυτά δεν είναι ξερά δοσμένα, αλλά πλουτίζονται. Να σταθούμε ιδιαίτερα στο διήγημα «Τις μέρες του Αι-Γιωργιού». Υπάρχει άριστος συνδυασμός λαογραφικών στοιχείων και διηγηματικής υπόθεσης με ερωτικά και πολιτικά στοιχεία. Είναι ένα υπόδειγμα σύγχρονης αντίληψης ηθογραφίας, προσαρμοσμένης στα δεδομένα της εποχής μας.

Να σημειώσουμε ότι το βιβλίο συνοδεύεται από σχέδια με έθιμα και παλιές φωτογραφίες.

Ε. ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ

«Η Λίμνη» (1987). Τρία μονόπρακτα, γραμμένα το 1961, περιέχονται στο βιβλίο αυτό (σελ. 41). *Στο πρώτο «Η Λίμνη» δίνω μια εικόνα από το σημερινό άγχος, με την πολλαπλότητά του —γίνεται βέβαια καταφανέστατο— και την επιθυμία για την αποφυγή, την αποτίναξή του.* Το δεύτερο «Ο Άνθρωπος με το τσιγάρο ή μονόλογος ανάμεσα σε δύο πρόσωπα» αναφέρεται στον εμφύλιο και ήρωάς του είναι ένας Πομάκος. Για το έργο αυτό πήρε αναμνηστικό δίπλωμα στο διαγωνισμό «Αμπντί Ιπεκτσί» το 1981.

Το τρίτο έργο «Το Γαλάζιο Λουλούδι» έχει συμβολικό χαρακτήρα, όπως εξάλλου και «Η Λίμνη», και αναφέρεται στο χρέος των φτασμένων, ιδιαίτερα καλλιτεχνών, προς τις επερχόμενες γενιές.

Η συγγραφέας σημειώνει για τα έργα της στον πρόλογο: *Στα δυο πρώτα έργα, πάνω στη σκηνή δεν υπάρχει κίνηση —η κίνηση είναι λίγη, ή εκτός της σκηνής, ή μόνο εσωτερική— γι' αυτό στο τελευταίο, για ν' αποφύγω την ομοιότητα, που θα καταντούσε κουραστικό, δίνω άλλη μορφή. Εξωτερικά παρουσιάζονται διάφορα αυτά τα τρία μονόπραχτα, ως θέματα. Όμως έχουν εσωτερική ενότητα. Στο βάθος υπάρχει ο σημερινός άνθρωπος, με το πρόβλημά του.*

Από τα τρία μονόπρακτα αυτό που ξεχωρίζει είναι «Ο Άνθρωπος με το τσιγάρο», που όπως είπαμε αναφέρεται στον εμφύλιο, οπότε οι Πομάκοι είχαν πολλά θύματα, και μάλιστα γυναικόπαιδα. Γράφει σ' ένα σημείο του έργου της:

Ένα γιόμα στάθηκε μοιραίο για σένα.

Κείνο το γιόμα που οι σκιές πυκνώναν, πέφταν αλλόκοτες, που εγκυμονούσαν το απάντεχο. Που αληχτούσαν γύρω, θρηνούσαν τ' αγρίμια, μηνούσαν το απάντεχο.

Βαθιά αντιβούιζε ο κρότος του πολυβόλου.

Πλησίαζε, πλήθαινε ο κρότος του πολυβόλου.

Ύστερα..., ύστερα, φλόγες!...

Φλόγες!... Κι αίματα!... Αίματα...

Κρύος ο κρότος του πολυβόλου.

Τον πήρε η ρεματιά και τον απόδιωξε.
Τον πήρε το ποτάμι και τον κύλησε.
Τον πήραν οι καρδιές σας και λάφιασαν..., λάφιασαν...
Τον πήρε η καρδιά σου και πού να τον χωρέσει!;...
Αλήθεια, τι νά 'φταιγαν οι γυναίκες και τις ρίξανε;
Τι νά 'φταιγαν τα παιδιά και τα ρίξανε;
Τι νά 'φταιγε το μικράκι και το ρίξανε!;...

Μια ευαισθησία και ένας ανθρωπισμός διάχυτος, ιδιαίτερα σ' αυτό το μονόπραχτο. Αν λάβουμε, μάλιστα, υπόψη ότι γράφτηκε πριν από πολλά χρόνια, το 1961, μπορεί το γραπτό αυτό να θεωρηθεί πρωτοποριακό για τον τρόπο προσέγγισης του θέματός του.

ΣΤ. ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

Το 1952 αρχίζει η επίσημη εμφάνιση της Κατίνας Βέικου-Σεραμέτη. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό γίνεται με μία λαογραφική της μελέτη. «Επιβάτες. Εικόνες, που δε σβήνουν» Ιστορία - ήθη και έθιμα - γλωσσάριο. Πρώτο βραβείο της «Γλωσσικής εν Αθήναις Εταιρείας» της Ακαδημίας Αθηνών. Η εργασία αυτή, για την οποία μιλήσαμε αναλυτικά σε άλλο σημείο, τυπώνεται από την Εταιρεία Θρακικών Μελετών το 1961, στο «Αρχείο του Θρακικού Λαογραφικού Θησαυρού».

Αργότερα, στα «Θρακικά Χρονικά» στο τεύχος 30 του 1973 και σε βιβλίο με τον τίτλο «Διορθώσεις» (του 1980) δίνονται συμπληρωματικά στοιχεία ή διορθώνονται διάφορα λάθη στην αρχική εργασία, του 1952/1961.

Η ιδιαίτερη πατρίδα της, Επιβάτες της Ανατολικής Θράκης, την απασχόλησε σε αρκετές εργασίες.

Σημειώνουμε: «Όροι Αρχιτεκτονικής και Οικοδομικής. Λαογραφικά και Γλωσσικά Στοιχεία Επιβατών και Ξάνθης» (στα «Θρακικά Χρονικά», τ. 35/1979) και «Επιβάτες Ανατολικής Θράκης» Βιβλιογραφικά Στοιχεία (1829-1980) (στα «Θρακικά Χρονικά», τ. 36/1980-81) και σε ξεχωριστό ανάτυπο.

Επίσης, για να κλείσουμε αυτή την πρώτη ενότητα λαογραφικών μελετών, αναφέρουμε την εργασία της «Η θάλασσα στο χωριό μου» που δημοσιεύτηκε στα «Θρακικά Χρονικά» το 1964 και εκδόθηκε σε ανάτυπα.

Εξίσου όμως με την πρώτη της πατρίδα, τους Επιβάτες, αγάπησε και μελέτησε και τη δεύτερη, την Ξάνθη. Μια σειρά εργασίες, κύρια λαογραφικές και γλωσσολογικές, την καταξιώνουν στον ανάλογο χώρο.

Το 1958 στο «Λεύκωμα της ΦΕΞ» που εκδόθηκε για τα πεντάχρονα της δράσης της, δημοσιεύει το πρώτο μέρος εργασίας της με τίτλο «Λαογραφικά

και γλωσσικά στοιχεία της Παλιάς Ξάνθης», που συνεχίζεται σε δεκατρείς συνέχειες, από το 1960 ως το 1965, στο τριμηνιαίο τότε περιοδικό «Θρακικά Χρονικά». Όλη αυτή η σημαντικότατη εργασία της Κατίνας Βέικου- Σεραμέτη (έχει και κάποια μεταγενέστερα συμπληρώματα) είναι διάσπαρτη σε όλα αυτά τά τεύχη· πρώτιστο χρέος να εκδοθεί σε αυτόνομο τόμο, βοήθημα απαραίτητο για τη γνώση του πολιτισμού μας. Σχετικές είναι και εργασίες της για «Ήθη και έθιμα» της Ξάνθης, «Ένα απόγευμα με τις Αβδηρίτισσες», «Γιατί η ΦΕΞ ιδρύει Ιστορικό και Λαογραφικό Αρχείο», «Έθιμα Γάμου στα Κιμμέρια», «Ο Άδραχτος», «Διεθνές Δημοκρίτειο Ίδρυμα». Βέβαια να σημειώσουμε κάτι που λέγει ο Στέφανος Ιωαννίδης: *Στην ποίησή της εμπνέεται πολλές φορές από την παράδοση, αλλά και στις λαογραφικές της εργασίες έντονη είναι η παρουσία της ποιητικής της φλέβας.*

Μ' αυτό το μάτι πρέπει να δούμε και την εργασία της «Θράκη, στιγμές στην πορεία της», που δημοσιεύτηκε στον πρώτο τόμο της «Θρακικής Επετηρίδας» (Κομοτηνή 1980) και βγήκε σε ανάτυπο. Ιστορία, λαογραφία και λογοτεχνία συμπλέουν αρμονικά.

Ένα χειρόγραφο βιβλίο που βρήκε σε ένα υπόγειο σπιτιού της γειτονιάς της, προσφέρει πολύτιμο υλικό στην τέχνη της αγιογραφίας (διατύπωση Στ. Ιωαννίδη).

Για το βιβλίο αυτό, στο οποίο θα αναφερθούμε παρακάτω, υπάρχουν δύο εργασίες. Η πρώτη είναι δημοσιευμένη στα «Ελληνικά» (Φιλολογικόν Ιστορικόν και Λαογραφικόν Περιοδικόν Σύγγραμμα) της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (τόμος 22/1969, σελ. 238-239) με τον τίτλο: «Ένα χειρόγραφο της "Ερμηνείας της ζωγραφικής τέχνης" στην Ξάνθη», και η δεύτερη μελέτη με τίτλο «Σελίδες Χειρογράφου» είναι δημοσιευμένη στο τεύχος 33/1977 των «Θρακικών Χρονικών» (και οι δύο μελέτες υπάρχουν και σε ανάτυπα).

Στην πρώτη μελέτη υπάρχει περιγραφή και σύντομη αναφορά στο περιεχόμενο του χειρογράφου, ενώ στη δεύτερη γίνεται εκτενέστερη εξωτερική περιγραφή, δίνεται το περιεχόμενό του, συνταγές για χρώματα, βερνίκια κτλ. και ακολουθεί γλωσσάριο για την ερμηνεία των λέξεων. Δυστυχώς η εργασία αυτή που απασχολούσε τη συγγραφέα ως το τέλος της ζωής της, απ' ό,τι ξέρουμε έμεινε μισοτελειωμένη. Είναι απαραίτητο να ολοκληρωθεί. Η ίδια εξάλλου δημοσιεύοντας τη δεύτερη μελέτη σημειώνει: *Επίσης δίνουμε και σελίδες του, σε φωτοτυπία, που με το περιεχόμενό τους, τη διατύπωσή τους και τη γραφή τους, μαζί με όσα μπορέσαμε να παραθέσουμε και να πληροφορήσουμε, ίσως σταθεί ακόμα ένα δείγμα και παρακίνηση, για μια ευρύτερη μελέτη, πάνω στο χειρόγραφο που νιώσαμε χρέος να παρουσιάσουμε, αν κριθεί αυτό, ότι αξίζει. Μια κι εμείς δώσαμε περισσότερο φιλολογική χροιά. Γνωρίζουμε ότι χρειαζόταν πολύ ειδικές γνώσεις για να σχολιαστεί με την ανάλογη πληρότητα*

τούτο το χειρόγραφο και να ελεγχθεί, κι εμείς κινηθήκαμε, όπως και το προαναφέραμε, σε πλαίσια καθαρά ερασιτεχνικά.

Είναι κατανοητό με πόση αγάπη, επιμέλεια, ευσυνειδησία και ειλικρίνεια ασχολούνταν η Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη με όλα τα αντικείμενα. (Αυτό το διαπίστωνες ακόμη και στον τρόπο που μαγείρευε, που συμμάζευε το σπίτι της, που ντυνόταν, που φίλευε τον επισκέπτη της ως την τελευταία ώρα της ζωής της).

Αναφέρουμε, κλείνοντας τις λαογραφικές μελέτες της, δύο εργασίες που δημοσιεύτηκαν στα «Θρακικά Χρονικά» και βγήκαν επίσης σε ανάτυπα. «Τρία δημοτικά τραγούδια» (τ. 32/1975-76) και «Ένα ασυνήθιστο υλικό» (τ. 34/1978). Στην πρώτη εργασία, με αφορμή τρία ηπειρώτικα δημοτικά τραγούδια, που καταγραφήκανε στην Καβάλα, γίνεται ευρύτερη μελέτη πάνω στο δημοτικό τραγούδι. Στην άλλη εργασία, ξεκινώντας από ένα οικογενειακό έργο, καμωμένο με τρίχα κεφαλής, η συγγραφέας αναφέρει ό,τι άλλο σχετικό βρήκε ερευνώντας σε διάφορες κατευθύνσεις. (Παραθέτει φωτογραφίες από παρόμοια έργα).

Προτού ολοκληρώσουμε την αναφορά μας αυτή στις μελέτες της, σημειώνουμε τη στενή συνεργασία με το περιοδικό «Θρακικά Χρονικά», καθώς επίσης και μια σειρά άρθρα για πνευματικούς ανθρώπους της χώρας (Τ. Δόξα, Φ. Δέλφη, Ν. Αδαλόγλου, Χρ. Πέτρου, Τρ. Θεοδωρίδη και Λευτέρη Κιντζονίδη).

Ξεχωρίσαμε ένα πρόσωπο το οποίο, κυριολεκτικά, λάτρεψε η Κατίνα Βέικου-Σεραμέτη και το θυμόταν ως την τελευταία στιγμή: τον αλησμόνητο δάσκαλό της Μίλτο Κουντουρά. Δεν είναι μόνο το άρθρο της «Μίλτος Κουντουράς, ο Μεγάλος Παιδαγωγός στη Θεσσαλονίκη», ούτε τα ποιήματα που έγραψε γι' αυτόν και για την «ιερή τριετία» στο εξατάξιο Διδασκαλείο Θηλέων. Είναι —τι μεγαλύτερο για το δάσκαλο— ότι από τη φοίτησή της κοντά στο Μίλτο Κουντουρά ξεκίνησε όλη τη ζωή της. Πράγμα που ομολογούσε κάθε στιγμή.

Ζ. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Το 1981 η συγγραφέας δημοσιεύει μεταφράσεις της στο βιβλίο «Δανεισμένα Φτερά». Περιέχονται μεταφράσεις 13 ποιημάτων και 5 πεζών από τη γερμανική γλώσσα (Γκαίτε, Σίλερ, Χάινε, Ούλαντ κ.ά.). Στο τέλος του βιβλίου υπάρχουν σύντομα βιογραφικά σημειώματα για τους συγγραφείς. Είναι μεταφράσεις φιλοτεχνημένες στο διάστημα 1957-1971. Η ίδια στον πρόλογό της σημειώνει: *Οι μεταφράσεις από τα γερμανικά... γίνανε σε αραιά χρονικά διαστήματα για μια ενασχόληση και οικείωση με τη γλώσσα. Αλλά παράλληλα, σαν θέματα, κινήσανε το ενδιαφέρον ή σταθήκανε συγκινήσεις, που*

ωθήσανε στη σχετική εργασία.

Οι μεταφράσεις της δείχνουν τη γλωσσική της ευαισθησία και τη διαρκή φιλομάθειά της. Ως την τελευταία στιγμή της ζωής της μάθαινε, ρωτούσε, ανανεωνόταν...

WALDEMAR SZUBERT

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΡΡΟΗ ΠΟΥ ΑΣΚΗΣΑΝ ΟΙ ΘΡΑΚΙΚΕΣ ΛΑΤΡΕΙΕΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΕΙΣ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ. ΤΟ ΙΕΡΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΥ ΔΑΡΖΑΛΑ ΣΤΗΝ ΟΔΗΣΣΟ

*Μετάφραση: Ασπασία Παυλοπούλου**

Κατά τους χρόνους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ο Μέγας Θεός - Δαρζαλάς κατείχε σημαντική θέση όχι μόνο στη θρησκευτική ζωή της Οδησσού αλλά και στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Μαρτυρίες σχετικά με τη λατρεία αυτής της θεότητας υπάρχουν ήδη από την πρώιμη ελληνιστική περίοδο. Από τη νεκρόπολη αυτής της πόλης, η οποία ιδρύθηκε κατά τον 6ο αι. π.Χ. στη δυτική ακτή της Μαύρης Θάλασσας από Έλληνες αποίκους, προέρχονται αρκετά κομμάτια από αγαλμάτια τερρακόττας που παριστάνουν αυτόν το θεό (Εικ. 1). Τα αγαλμάτια αυτά έχουν τοποθετηθεί χρονικά στο τέλος του 4ου και στις αρχές του 3ου αι. π.Χ.[1]. Μέχρι τα μέσα του 2ου αι. π.Χ. η πόλη έκοβε ασημένια τετράδραχμα, τα οποία στις δύο πλευρές τους εικόνιζαν το Μεγάλο Θεό[2]. Η λατρεία του στην ελληνική πόλη της Οδησσού επιβεβαιώνεται επίσης από επιγραφικές πηγές[3].

Το κυριότερο σύμβολο αυτής της θεότητας είναι το τεράστιο κέρας της

* Η μετάφραση του κειμένου δεν καθιστά αυτονόητη την πλήρη αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα. Οι παραπομπές παρατίθενται όπως ακριβώς καταχωρούνται στο πρωτότυπο κείμενο.

Ευχαριστώ τους συναδέλφους Μ. Σακελλαρίου και Ι. Τζεβρεμέ που διάβασαν τη μετάφραση του κειμένου σε αντιπαραβολή με το πρωτότυπο αγγλικό κείμενο.

1. *G. Toncëva*, Prinos kâm ikonografijata na velikija bog na Odesos (Contribution à l'iconographie du grand dieu d'Odessos), IAI XVIII, 1952, p. 83-84· *M. Mirčev*, Sbirka ot terakoti v muzeja na gr. Varna (La collection de terres-cuites du Musée de la ville de Varna), Izv. na Archeologičeskoto družestvo gr. Varna, X, 1956, p. 29, fig. 33, p. 37, fig. 68, 69.

2. *B. Pick*, Die antiken Münzen von Dacien und Moesien, I 2, Berlin 1910, p. 549.

3. *G. Mihailov*, Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae, I, Sofia, 1956, 42, 47, 48, 49, 67, 150.

Εικ. 1. Αγαλμάτιο τερρακόττας από την Οδησσό, που παριστάνει το Μεγάλο Θεό.

αφθονίας που κρατούσε ο θεός στο αριστερό του χέρι και δηλώνει ότι ήταν ένας χθόνιος θεός, ένας θεός της γονιμότητας. Ο θεός στα αγαλμάτια τερρακόττας που αναφέραμε παραπάνω (τα οποία συνδέονταν με τις νεκρικές λατρευτικές συνήθειες), εικονίζεται να φορά στο κεφάλι στεφάνι από κισσό ή από ελικοειδείς βλαστούς κληματαριάς, πλεγμένους με ταινία. Μερικοί αρχαιολόγοι τείνουν προς την άποψη ότι το στεφάνι κισσού υποδηλώνει συγκρητισμό του θεού με το Διόνυσο, ενώ το στεφάνι από έλικες κληματαριάς συγκρητισμό με τον Πλούτωνα[4]. Υπάρχει η άποψη, στηριγμένη σε ορισμένες ομοιότητες που παρουσιάζουν ο Μεγάλος Θεός και ο Πλούτωνας ως προς την απεικόνισή τους και ως προς τα σύμβολά τους, ότι ο γενικός προσδιορισμός «Μέγας Θεός» που αναφέρεται σε κάποια ανακριβώς προσδιορισμένη χθόνια θεότητα, σημαίνει στην πραγματικότητα τον Πλούτωνα[5]. Ανάμεσα στα ασημένια τετράδραχμα που κόπηκαν στην Οδησσό κατά την ελληνιστική περίοδο, αξίζει να προσέξει κανείς τα

4. *Tončeva*, Prinos..., p. 87.
5. *Tončeva*, Prinos..., p. 90.

Εικ. 2. Ασημένια τετράδραχμα από την Οδησσό, που φέρουν παραστάσεις του Μεγάλου Θεού.

νομίσματα εκείνα που εκδόθηκαν το δεύτερο μισό του 2ου αι. π.Χ. Αυτά τα νομίσματα, εξαιτίας της καλλιτεχνικής τους τελειότητας, αντιπροσωπεύουν το απόγειο της νομισματικής τέχνης όχι μόνο για την Οδησσό αλλά και για τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις στη δυτική ακτή της Μαύρης Θάλασσας (Εικ. 2). Στην πρόσθια πλευρά αυτών των νομισμάτων βλέπουμε την κεφαλή του Μεγάλου Θεού σε τέλειο profil, ενώ στην οπίσθια πλευρά παριστάνεται ολόσωμος με φιάλη στο δεξί του χέρι και με κέρας αφθονίας στο αριστερό. Γύρω από την εικόνα του θεού υπάρχει η επιγραφή «ΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΟΔΗΣΙΤΩΝ». Η χρήση της γενικής πτώσης στην επιγραφή υποδηλώνει ότι αυτή αναφέρεται στην εικονιζόμενη μορφή και συνεπώς ότι το νόμισμα είναι αφιερωμένο σ' αυτόν το θεό. Όλα τα παραπάνω μας κάνουν να πιστεύουμε ότι αυτά τα νομίσματα πρέπει να κόπηκαν σε κάποια εξαιρετική περίσταση —πιθανώς σε αγώνες προς τιμήν του Μεγάλου Θεού[6]. Όλες αυτές οι περιπτώσεις δείχνουν καθαρά την αυξανόμενη σημασία που είχε η λατρεία του Μεγάλου Θεού στην Οδησσό κατά την πρώιμη ελληνιστική περίοδο. Μερικοί μελετητές θεωρούν ότι ήδη κατά τον 4ο αι. π.Χ. ο Απόλλων, η σημαντικότερη θεότητα της πόλης της Οδησσού, έδινε τη θέση του στο Μεγάλο Θεό[7]. Πιθανώς από τον 3ο αι. π.Χ. και εξής ο τελευταίος άρχισε να ταυτίζεται με τον Ήρωα της Θράκης. Γιατί από αυτή την περίοδο αρχίζουν να κόβονται ασημένια τετράδραχμα που φέρουν την κεφαλή του Μεγάλου Θεού στην πρόσθια και την ολόσωμη φιγούρα αυτού του θεού,

6. *T. Gerasimov*, Kultovata statuja na velikija bog Darzalas v Odesos (La statue cultuelle du grand dieu Darzalas à Odessos), Izv. na Archeologičeskoto družestvo gr. Varna, VIII, 1951, p. 65-66.

7. *G. Tončeva*, Trakijskoto vlijanie v Odesos (L'influence thrace à Odessos), Izv. na Archeologičeskoto družestvo gr. Varna, X, 1956, p. 56· *Gerasimov*, Kultovata..., p. 65· *M. Mirčev*, Za antičnite hramove v Odesos (Sur les temples antiques d'Odessos), Izv. na Narodnija Muzel-Varna, III/XVIII, 1967, p. 26.

καθισμένη πάνω σε άλογο, στην οπίσθια όψη[8].

Η λατρεία του Μεγάλου Θεού έφτασε στο απόγειό της κατά την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας· αυτό το συμπεραίνουμε γιατί απεικονίσεις του Μεγάλου Θεού συναντούμε σε πολλές κοπές νομισμάτων και μεταλλίων στην πόλη της Οδησσού, μεταξύ της βασιλείας του Τραϊανού και εκείνης του Γορδίου III[9]. Αρχαιολογικά ευρήματα που περιλαμβάνουν ανάγλυφα και αναθηματικά αγαλμάτια του Μεγάλου Θεού το επιβεβαιώνουν. Σε νομίσματα που εξέδωσε η πόλη της Οδησσού στην περίοδο που εκτείνεται από τη βασιλεία του Σεπτίμιου Σεβήρου ως εκείνη του Γορδίου III, ο Μεγάλος Θεός απεικονίζεται με έναν κάλαθο στο κεφάλι, γεγονός που υποδηλώνει ότι αυτός είχε ήδη αρχίσει να ταυτίζεται και με το Σέραπη[10].

Μεταξύ των νομισμάτων που κόπηκαν στην Οδησσό την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, εξαιρετική σημασία για τη μελέτη της λατρείας του Μεγάλου Θεού παρουσιάζουν αρκετοί τύποι νομισμάτων και μεταλλίων που κόπηκαν κατά τη βασιλεία του Γορδίου III. Σε μερικά βρίσκουμε μια corona donatica ακουμπισμένη πάνω σε τραπέζι και την επιγραφή «ΔΑΡΖΑΛΕΙΑ», ενώ σε άλλα παρατηρούμε ένα λατρευτικό άγαλμα του Μεγάλου Θεού και σε άλλα τον αυτοκράτορα Γόρδιο III να προσφέρει θυσία σε βωμό· σε κάποια επίσης παρατηρούμε την πρόσοψη του ναού του Μεγάλου Θεού[11]. Εξαιτίας των παραστάσεων και των επιγραφών που φέρουν τα νομίσματα και τα μετάλλια, αποτελούν πολύ σπουδαία πηγή πληροφοριών, όχι μόνο για τα πολύ σημαντικά γεγονότα της θρησκευτικής ζωής της Οδησσού, αλλά επίσης και για την κοινωνική και την πολιτική ζωή της πόλης. Από τέτοιες πηγές λοιπόν γνωρίζουμε ότι το έτος 242 μ.Χ. ο αυτοκράτορας Γόρδιος III πραγματοποίησε ταξίδι στην Ανατολή και επισκέφτηκε ένα πλήθος πόλεων στις ρωμαϊκές επαρχίες. Κατά την περιοδεία του αυτή διέσχισε τη Βαλκανική χερσόνησο. Τα νομίσματα και τα μετάλλια, για τα οποία κάναμε λόγο, δείχνουν σαφέστατα ότι κατά πάσα πιθανότητα κατά τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού ένα από τα μέρη που επισκέφτηκε ο αυτοκράτορας ήταν η Οδησσός και ότι απένειμε σ' αυτή τον τίτλο της «νεωκόρου», παράλληλα με το δικαίωμα να εισάγει τη λατρεία του αυτοκράτορα «εντός των τειχών» της.

Αυτή η λατρεία εισήχθη στο ναό του Μεγάλου Θεού και προς τιμήν αυτού του εξαιρετικού γεγονότος η πόλη οργάνωσε αγώνες, οι οποίοι ονομάστηκαν «ΔΑΡΖΑΛΕΙΑ». Πιθανώς αποτελούσαν συνέχεια της παράδοσης των αγώνων του 2ου αι. π.Χ., με την ευκαιρία των οποίων είχε κοπεί το ασημένιο

8. *Pick*, Die antiken..., Pl. IV 13 k, 15 K; *Tončeva*, Trakijskoto..., p. 56.
9. *B. Pick*, Thrakische Münzbilder, JdI XIII 1898, 553, 556, 557.
10. *Gerasimov*, Kultovata..., p. 70.
11. *Pick*, Die antiken..., 571, 2314, 2317.

μένιο τετράδραχμο που αναφέρθηκε πιο πάνω[12]. Θα πρέπει να προστεθεί εδώ, ότι αρκετές επιγραφές που βρέθηκαν στη Βάρνα και χρονολογούνται από τη ρωμαϊκή εποχή, φέρουν όχι μόνο τον τίτλο «Μέγας Θεός», αλλά και το επίθετο «Δαρζαλάς», πράγμα που σημαίνει ότι ήδη αυτή την εποχή ο Μεγάλος Θεός ήταν επίσης γνωστός με τη θρακική προσωνυμία «Δάρζαλος»[13]. Αυτά τα γεγονότα πιστοποιούν την υψηλή σημασία της λατρείας του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά στην Οδησσό· γιατί όταν αποδιδόταν στις ρωμαϊκές επαρχιακές πόλεις ο τίτλος της «νεωκόρου», αυτές συνήθιζαν να αναγείρουν ένα νέο ναό για τη λατρεία του αυτοκράτορα, ή εισήγαγαν τη λατρεία του και ένα λατρευτικό άγαλμά του, ως σύνναου θεού, στο ναό εκείνο που είχε διαδραματίσει τον πιο σημαντικό ρόλο στη θρησκευτική τους ζωή. Αυτός ο ναός ήταν συνήθως εκείνος που ήταν αφιερωμένος στον προστάτη θεό της πόλης. Στη Φιλιππούπολη για παράδειγμα μετά την τιμητική προσφορά του τίτλου της «νεωκόρου» από τον Ηλιογάβαλο, η λατρεία του και το λατρευτικό του άγαλμα εισήχθησαν στο ναό του Απόλλωνα Κενδρισού, του φύλακα θεού της πόλης, κι ο ίδιος καθιερώθηκε ως σύνναος με αυτόν θεός[14].

Εδώ θα πρέπει να αναφέρουμε ένα άλλο σημαντικό γεγονός που συνδέεται με τις παραστάσεις των νομισμάτων και των μεταλλίων, δηλαδή την αναμφισβήτητη προπαγανδιστική τους αξία, η οποία έχει τονιστεί από πολλούς μελετητές. Αυτή ήταν ιδιαίτερα εμφανής στις επαρχιακές πόλεις του 2ου και 3ου αι. μ.Χ., όταν γενικά η οικονομική τους ανάπτυξη ήταν σημαντική. Κατά την περίοδο αυτή οι πόλεις που επιθυμούσαν να τονίσουν τη σπουδαιότητά τους, αποτύπωναν στα νομίσματά τους σκηνές που απεικόνιζαν τα μεγαλύτερα επιτεύγματά τους σε διάφορους τομείς. Έτσι το γεγονός ότι για μια τόσο μακρά περίοδο (από τον 4ο αι. π.Χ. έως τον 3ο αι. μ.Χ.), θέματα συνδεδεμένα με τη λατρεία του Μεγάλου Θεού συμπεριλαμβάνονταν στο ρεπερτόριο των σκηνών που απεικόνιζε η Οδησσός στα νομίσματά της, αποτελεί μία ακόμη απόδειξη της περίοπτης θέσης και της δημοτικότητάς του.

Ακόμη υπάρχουν λόγοι που μας κάνουν να πιστεύουμε ότι η λατρεία αυτού του θεού απέκτησε εξίσου μεγάλη σημασία όχι μόνο στην Οδησσό, αλλά και πολύ πέρα των ορίων αυτής της πόλης. Κεφαλές του Μεγάλου

12. *Gerasimov*, Kultovata..., p. 66, 70-71.

13. *V. Dobruski*, Materiali po archeologijata na Bâlgarija (Matériaux sur l'archéologie de Bulgarie), Archeologičeski Izv. na Narodnija Muzej v Sofija, I, 1907, p. 178-179, fig. 148· *Mihailov*, Inscriptiones..., II, 768..

14. *T. Gerasimov*, Njakolko moneti i medalioni ot Filipopol (Quelques monnaies et medaillons de Philippopolis), Godišnik na Plovdivskata Narodna biblioteka i muzej, 1931-1934, p. 127-128.

Εικ. 3. Αναθηματικό ανάγλυφο από την Targovište με παράσταση του Μεγάλου Θεού.

Θεού εμφανίζονται σε νομίσματα που κόπηκαν στην Τόμη[15]. Η εικόνα του αγάλματός του παρουσιάζεται σε νομίσματα που κόπηκαν στη Διονυσούπολη, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Καρακάλλα, του Σεβήρου Αλεξάνδρου και του Γορδίου III[16]. Από την περιοχή της Targovište προέρχεται μια αναθηματική πλάκα με ανάγλυφο που εικονίζει το Μεγάλο Θεό (Εικ. 3)[17]. Άλλες αναθηματικές πλάκες που παριστάνουν το θεό έχουν βρεθεί στα σημερινά χωριά Mogila[18] και Ezerovo[19]. Επίσης η περιοχή της Βάρνας μας έχει προσφέρει ένα μπρούτζινο άγαλμα του Μεγάλου Θεού, το οποίο χρονολογείται στο 2ο-3ο αι. μ.Χ.[20] και διασώζεται σε κομμάτια. Στα νομίσματα από τη Διονυσούπολη και στην αναθηματική πλάκα από την περιοχή

15. *Pick*, Die antiken..., I, 637, 2407-2424.
16. *Pick*, Die antiken..., I, 132.
17. *Dobruski*, Materiali..., p. 179, fig. 148.
18. *G. Kazarow*, Denkmäler des thrakischen Reitergottes in Bulgarien, Budapest, 1938, 518, fig. 265.
19. *Mihailov*, Inscriptiones..., I, 281.
20. *Tončeva*, Trakijskoto..., p. 64, fig. 16.

της Targovište ο θεός αναπαρίσταται με το συνηθισμένο τρόπο —όρθιος, με το κέρας της αφθονίας στο αριστερό και τη φιάλη στο δεξί του χέρι. Από την άλλη πλευρά τα αναθηματικά ανάγλυφα που βρέθηκαν στη Mogila και στο Ezerovo, καθώς και το άγαλμα από την περιοχή της Βάρνας τον παριστάνουν ως ιππέα, καθισμένο σε άλογο, με το κέρας της αφθονίας στο αριστερό και τη φιάλη στο δεξί του χέρι. Σ' αυτά τα παραδείγματα μπορούμε να διακρίνουμε συγκρητισμό του Μεγάλου Θεού με τον Ήρωα της Θράκης[21]. Τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν πιο πάνω πιστοποιούν το μεγάλο γεωγραφικό εύρος της λατρείας του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά. Κι έτσι όλα τα στοιχεία δείχνουν ότι, ιδιαίτερα την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, η λατρεία αυτού του θεού δεν ήταν απλώς και μόνο τοπική. Χωρίς αμφιβολία ήταν διαδεδομένη στο νοτιοανατολικό τμήμα της Κάτω Μοισίας. Είχε λοιπόν ευρύτερο χαρακτήρα και κέντρο του χώρου διάδοσής της την πόλη της Οδησσού.

Ο T. Gerasimov, με βάση τα προαναφερθέντα αγαλμάτια τερρακόττας (Εικ. 1), το αναθηματικό ανάγλυφο από την Targovište (Εικ. 3) και τα ασημένια τετράδραχμα που κόπηκαν στην Οδησσό κατά το 2ο αι. π.Χ. (Εικ. 2), έχει επιχειρήσει να αναπλάσει τη μορφή του λατρευτικού αγάλματος του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά, το οποίο δεν υπάρχει πια. Πίστευε ότι αυτό το άγαλμα απεικόνιζε το θεό κατενώπιον (en face), να κρατά στο αριστερό του χέρι το τεράστιο κέρας της αφθονίας με τσαμπιά σταφύλια να ρέουν από αυτό και στο δεξί του χέρι προτεταμένη μια φιάλη. Η φυσιογνωμία του θεού, με βαθιά ματιά σκιασμένη από προεξέχοντα φρύδια, έδινε μια επίσημη κι αυστηρή έκφραση. Το μέτωπο και η σμιλεμένη με οξύτητα μύτη του σχημάτιζαν μια ευθεία γραμμή. Μακριές φαβορίτες έπεφταν και από τις δυο πλευρές στα πλάγια του στόματος. Το πρόσωπό του πλαισιωνόταν από κοντή γενειάδα που αποδιδόταν με πολλές κυματιστές γραμμές. Τα χαμηλότερα σημεία από τα μάγουλά του τονίζονταν από μια βαθιά πτύχωση. Τα μαλλιά, πεσμένα σε μακριές κυματιστές μπούκλες, περιβάλλονταν από στεφάνι, το οποίο αποτελούνταν από λεπτή λωρίδα πλεγμένη με ταινία. Ο θεός ήταν ντυμένος με μακρύ χιτώνα με μανίκια· το χαμηλότερο σημείο του έπεφτε σε βαριές κατακόρυφες πτυχώσεις στο έδαφος. Στο πάνω μέρος του χιτώνα του φορούσε ιμάτιο, με το ένα άκρο του ριγμένο στον αριστερό του ώμο, ενώ το άλλο περιέβαλλε τους ώμους του, ερχόταν κάτω από το δεξί του βραχίονα και γύρω από τη μέση του, όπου συγκρατούνταν για να σχηματίσει τριγωνική ποδιά. Το βάρος της φιγούρας έπεφτε στο αριστερό πόδι ενώ το δεξί έβγαινε λίγο προς το πλάι. Ορισμένα στυλιστικά χαρακτηριστικά που μπορούμε να διακρίνουμε στο άγαλμα του Μεγάλου Θεού (ιδιαίτερα ο

21. *Tončeva*, Prinos..., p. 87-88· *Tončeva*, Trakijskoto..., p. 57.

Εικ. 4. Νόμισμα της Οδησσού, εποχής Γορδίου III, που παριστά την πρόσθια όψη του ναού του Μεγάλου Θεού - Δαρζαλά.

τρόπος που είναι φιλοτεχνημένη η κεφαλή), όπως επίσης εικονογραφικά χαρακτηριστικά (για παράδειγμα η διάταξη του χιτώνα και του ιματίου), δείχνουν ότι το άγαλμα κατασκευάστηκε κατά τον 4ο π.Χ. αι. και ότι μπορεί να αποδοθεί στην αυλή κάποιου Αθηναίου γλύπτη εκείνης της περιόδου. Έτσι η Οδησσός, η οποία εκείνη την εποχή βρισκόταν στο απόγειο της οικονομικής της δύναμης, φαίνεται πως, παραγγέλνοντας σε ένα διάσημο Έλληνα γλύπτη να φιλοτεχνήσει ένα λατρευτικό άγαλμα του κυριότερου θεού της, υιοθετούσε μια τακτική καθιερωμένη ήδη από τις υπόλοιπες πόλεις της Μαύρης Θάλασσας. Πιθανότατα το πλησιέστερο ανάλογο εδώ είναι η Ποντιακή Απολλωνία, η οποία παρήγγειλε στο διάσημο Έλληνα γλύπτη Κάλαμη να κατασκευάσει ένα κολοσσιαίο άγαλμα του προστάτη θεού της, Απόλλωνα. Σύμφωνα με τον Gerasimov το άγαλμα του Μεγάλου Θεού ήταν πρωτότυπη δουλειά, ειδικά φτιαγμένη για την Οδησσό, αφού αυτός ο αγαλματικός τύπος δεν συναντάται σε άλλα γνωστά ρωμαϊκά αντίγραφα[22].

Τα νομίσματα που κόβονταν στην Οδησσό κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Γορδίου III (Εικ. 4) μας παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με το πώς ήταν ο ναός του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά. Στην πρόσθια πλευρά τα νομίσματα φέρουν εικόνα της πρόσοψης του ναού, ο οποίος παριστάνεται πλήρως κατενώπιον (en face). Στηριζόταν σε podium (εξέδρα), το οποίο προσέγγιζε κανείς από την μπροστινή πλευρά με τέσσερα σκαλιά περιστοιχισμένα από ορθογώνιους προεξέχοντες πλίνθους. Η πρόσοψη του ναού είχε τέσσερις κίονες, οι οποίοι στηρίζονταν σε καλουπωμένες βάσεις που έφεραν στο επάνω μέρος τους κορινθιακά ή μεικτά κιονόκρανα. Αυτά υποστήριζαν το θριγκό και το τριγωνικό αέτωμα. Ο χώρος του τυμπάνου ήταν διακοσμημένος με μια απεικόνιση του Ήλιου σε ένα μετωπικά χα-

22. *Gerasimov*, Kultovata..., p. 69.

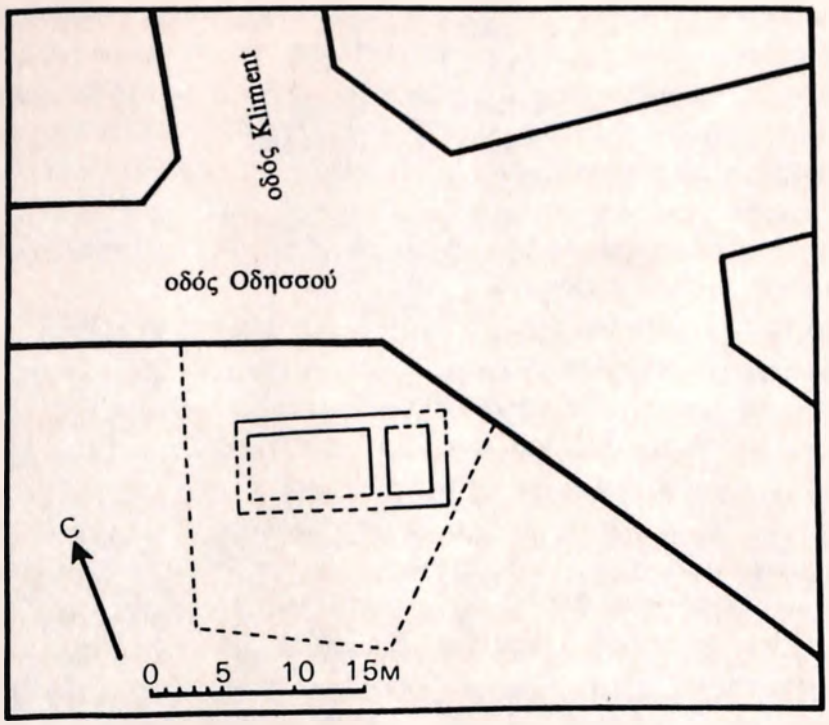
ραγμένο τέθριππο. Ακρωτήρια διακοσμούσαν σαγματοειδή σκεπή. Μεταξύ των κεντρικών κιόνων της πρόσοψης βρισκόταν τοποθετημένο το λατρευτικό άγαλμα του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά. Μπροστά από το ναό βρίσκεται ένας ορθογώνιος βωμός που διακρίνεται δύσκολα. Λαμβάνοντας υπόψη τον προσεκτικό τρόπο με τον οποίο αποδίδεται αυτή η εικόνα του ναού, με όλες τις λεπτομέρειες της εξωτερικής κατασκευής του, δικαιούμαστε να πιστεύουμε ότι αυτή αναπαριστούσε το ναό του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά, ο οποίος πράγματι υπήρχε στην Οδησσό.

Από τα στοιχεία που έχουμε, γνωρίζουμε ήδη πολλά πράγματα για τη σημασία της λατρείας του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά. Έχουμε επίσης μια σχετικά καλή γενική ιδέα της εξωτερικής μορφής, τόσο του λατρευτικού αγάλματος του θεού, όσο και του ναού του. Το ερώτημα που προκύπτει είναι: Ποια θέση καταλάμβανε στην Οδησσό ο ναός της διακεκριμένης θεότητας της πόλης; Μερικοί αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι κατά την ελληνιστική περίοδο ο Μεγάλος Θεός λατρευόταν ως σύνναος θεός στο Καβείριο ιερό, το οποίο πιθανώς βρισκόταν στο νοτιοδυτικό τμήμα της ελληνικής Οδησσού, στο σημερινό δρόμο Han Krum[23]. Αλλά αν λάβουμε υπόψη τη μεγάλη σημασία της λατρείας του Μεγάλου Θεού, αυτή η ιδέα φαίνεται αρκετά απίθανη. Φαίνεται πολύ πιο πιθανό ότι ήδη από τους ελληνιστικούς χρόνους ο Μεγάλος Θεός λατρευόταν σε κάποιο δικό του ιερό, τη θέση του οποίου δε γνωρίζουμε. Όμως θα πρέπει να λάβουμε ακόμη υπόψη μας, ότι οι ανασκαφές που έχουν γίνει στην Οδησσό έχουν αποκαλύψει την τοποθεσία πολύ λίγων ναών, παρ' όλο που γνωρίζουμε με βεβαιότητα ότι σ' αυτή την πόλη λατρεύονταν πολλοί από τους θεούς του ελληνορωμαϊκού πανθέου[24].

Κατά την πορεία των ανασκαφών στη Βάρνα το 1959, τα θεμέλια ενός αρκετά μεγάλου ορθογωνίου ναού, ο οποίος χρονολογείται από την αρχαιότητα (Σχ. 1), είχαν ανακαλυφθεί στη διασταύρωση δύο δρόμων, Οδησσού και Kliment. Ο διαμήκης άξονας αυτού του κτιρίου, που έχει μήκος 14,50 μ. και πλάτος 7 μ., έχει κατεύθυνση από Α προς Δ. Τα θεμέλιά του, 1,10 μ. πάχος, είναι χτισμένα από τεράστια κομμάτια πέτρας που συνδέονται μεταξύ τους με ασβεστοκονίαμα ανάμεικτο με πολύ καλά τριμμένο τούβλο. Ο ναός χωρίζεται σε δύο μέρη με έναν εγκάρσιο τοίχο. Το μεγαλύτερο, δυτικό τμήμα δημιουργεί το σηκό, ενώ το μικρότερο ανατολικό, τον πρόναο.

Οι ανασκαφές επίσης έφεραν στο φως κομμάτια κεραμεικών αγγείων και ένα τμήμα καλουπωμένης ασβεστολιθικής κορνίζας μήκους 1,60 μ. Ο τρόπος με τον οποίο ήταν χτισμένοι οι θεμέλιοι τοίχοι, το σχήμα της κορ-

23. *Mirčev*, Za antičnite..., p. 24-25.
24. *Mirčev*, Za antičnite..., p. 21-38.

Σχ. 1. Κάτοψη του ναού που ανακαλύφθηκε στη διασταύρωση των οδών Οδησσού και Kliment στη Βάρνα.

νίζας και τα κομμάτια των αγγείων που βρέθηκαν εκεί, τα οποία ανήκουν στη ρωμαϊκή εποχή, δείχνουν ότι ο ναός χρονολογείται κατά την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο M. Mirčev έχει δείξει ότι πρόκειται για ναό του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά και ότι αυτός αναγέρθηκε κατά τη ρωμαϊκή εποχή. Οι λόγοι που τον κάνουν να το πιστεύει είναι τόσο το αρκετά μεγάλο μέγεθος του ναού όσο και η θέση του κοντά στο Καβείριο ιερό, το οποίο θεωρείται ότι ήταν το μέρος όπου ο Μεγάλος Θεός λατρευόταν κατά τους ελληνιστικούς χρόνους[25]. Είναι βέβαιο ότι η υπόθεση του Mirčev δεν τεκμηριώνεται επαρκώς από τα στοιχεία που έχουμε μέχρι τώρα στα χέρια μας, εξαιτίας του ότι κατά τη διάρκεια των ανασκαφών του ναού δε βρέθηκαν στοιχεία που θα έδειχναν σε ποια θεότητα ήταν αφιερωμένος, ή τι είδους θεοί λατρεύονταν εκεί. Επιπλέον, όπως έχω ήδη δείξει, η τοποθέτηση της λατρείας του Μεγάλου Θεού στο Καβείριο ιερό κατά τους ελληνιστικούς χρόνους, είναι εντελώς υποθετική. Ωστόσο ένα είναι σίγουρο: ότι ένας μεγαλοπρεπής ναός αφιερωμένος στο Μεγάλο Θεό πράγματι υπήρχε κατά τη ρωμαϊκή εποχή, εφόσον στοιχεία γι' αυτόν βρίσκουμε στις σκηνές των νο-

25. *Mirčev*, Za antičnite..., p. 25-26.

μισμάτων του Γορδίου III, για τα οποία κάναμε λόγο παραπάνω. Σύμφωνα με όσα έχουν ήδη αναφερθεί, ο ναός αποδίδεται με ρεαλιστική τεχνοτροπία.

Από αυτά τα νομίσματα θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι η αρχιτεκτονική του ναού ακολουθούσε ιταλικά πρότυπα: ο ναός στηριζόταν σε υπερυψωμένο podium (εξέδρα), στο μπροστινό μέρος είχε ένα βαθύ πρόναο, στον οποίο έφτανε κανείς με σκαλιά που σε κάθε πλευρά τους περιστοιχίζονταν από ορθογώνιους προεξέχοντες πλίνθους. Οι πλάγιοι τοίχοι του σηκού δεν είχαν εξωτερικούς κίονες. Κρίνοντας από τις σκηνές που απεικονίζονται στα νομίσματα, τα οποία χαράχθηκαν στο Deultum κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Γορδίου III, μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι ναοί της Αφροδίτης, του Σέραπη και του Απόλλωνα σ' αυτή την πόλη ήταν όμοιοι μορφολογικά[26]. Θα φαινόταν λοιπόν πιθανό ότι κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους στο ιερό του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά προέκυψε η ανάγκη να αναγερθεί ένας νέος ναός για να αντικαταστήσει τον παλιό, ο οποίος είτε είχε εγκαταλειφθεί είτε είχε καταστραφεί από κάποια φυσική καταστροφή, όπως λ.χ. από ένα σεισμό. Κανείς δεν μπορεί να απορρίψει την πιθανότητα ότι αυτός ήταν ο ναός που υπέδειξε ο Mirčev, τα ερείπια του οποίου ανακαλύφθηκαν στη διασταύρωση των δρόμων Οδησσού και Kliment. Είναι πολύ πιθανό ότι αυτό ήταν το σημείο, όπου ήταν τοποθετημένο το ιερό του Μεγάλου Θεού και κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. Αν ψάχνουμε για αναλογίες δεν χρειάζεται να πάμε μακριά. Σε άμεση γειτνίαση με την Οδησσό, στη σημερινή περιοχή του Γαλατά, ένας νέος ναός χτίστηκε κατά το 2ο αι. μ.Χ. για τη λατρεία του Θρακός Ήρωος Καράβασμου στη θέση του παλιού ναού ή εκεί κοντά και χρονολογείται στην ελληνιστική περίοδο[27]. Τέτοια παραδείγματα είναι πολύ συχνά στις περιοχές της Θράκης και της Κάτω Μοισίας.

Ένα άλλο θέμα που θα μας απασχολήσει, είναι η χρονολόγηση αυτού του νέου ναού που ήταν αφιερωμένος στο Μεγάλο Θεό Δαρζαλά. Τα νομίσματα που κόπηκαν στην Οδησσό την εποχή του Καρακάλλα, του Ηλιογάβαλου, του Αλεξάνδρου Σεβήρου και του Γορδίου III φέρουν απεικονίσεις όχι μόνο του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά αλλά επίσης και ενός βωμού. Αυτή είναι μια εξαιρετικά σημαντική εικονογραφική λεπτομέρεια γιατί υποδηλώνει ότι το λατρευτικό άγαλμα ήταν τοποθετημένο σε κάποιο συγκεκριμένο ναό[28]. Είναι πιθανό ότι τα νομίσματα, εκτός από τις απεικονίσεις του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά, έφεραν παραστάσεις ενός βωμού για να υπεν-

26. *J. Jurukova*, Griechisches Münzwerk, die Münzprägung von Deultum, Berlin, 1973, 261-263.

27. *G. Tončeva*, Za datiraneto na svetilisteto kraj s. Galata (Sur la date du sanctuaire près du village de Galata), Izv. na Narodnija Muzej v Varna, IV/XIX, 1968, p. 17-26.

28. *Gerasimov*, Kultovata..., p. 66.

θυμίσουν το γεγονός ότι ένας νέος ναός είχε αναγερθεί προς τιμήν εκείνου του θεού στο πρώτο μισό του 3ου αι. μ.Χ., ίσως κατά τη βασιλεία του Καρακάλλα. Μιλώντας για τη σημασία και την ανάπτυξη της λατρείας του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά, δεν πρέπει να ξεχνάμε μια ακόμη πραγματικότητα: συγκεκριμένα ότι αυτό φωτίζει περισσότερο το πρόβλημα των επαφών και των σχέσεων μεταξύ του ντόπιου θρακικού πληθυσμού και του αποικιακού ελληνικού πληθυσμού της δυτικής ακτής της Μαύρης Θάλασσας. Όπως φαίνεται από τα νομίσματα που κόπηκαν στην Οδησσό κατά τον 3ο αι. π.Χ., για τα οποία κάναμε ήδη λόγο παραπάνω, ο Μεγάλος Θεός, κατά τη διάρκεια των ελληνιστικών χρόνων, είχε κάνει ήδη την εμφάνισή του στην εικονογραφία του Θρακός Ήρως. Πρόκειται για ένα στοιχείο που απηχεί το θρησκευτικό συγκρητισμό του Μεγάλου Θεού (μιας ελληνικής θεότητας) με το Θράκα Ήρωα (τη βασικότερη θεότητα του ντόπιου θρακικού πληθυσμού). Αυτός ο συγκρητισμός γίνεται πιο εμφανής κατά τη ρωμαϊκή περίοδο, καθώς μελετούμε τα ιερά και τα ανάγλυφα από την Οδησσό και την περιοχή της. Αυτή την εποχή ο Μεγάλος Θεός λαμβάνει το επίθετο «Δάρζαλος», που ήταν πραγματικά το όνομα ενός τοπικού θεού —πιθανώς του Θρακός Ήρως. Από αυτή την άποψη η λατρεία του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά φαίνεται ανάλογη με εκείνη του Απόλλωνα Κενδρισού σε ιερό της Φιλιππούπολης.

Συγκεκριμένα, κατά τη «θρακική περίοδο», ένα ιερό αφιερωμένο στο Θράκα Ήρωα, γνωστό ως Κενδρισό, βρισκόταν στο λόφο Dzendemtepe, κοντά στη Φιλιππούπολη. Πιθανώς μετά τη μακεδονική κατάκτηση αυτό το ιερό μετατράπηκε σε χώρο όπου λατρευόταν ο Απόλλων Κενδρισός. Αυτός, ο τελευταίος, ήταν αποτέλεσμα του συγκρητισμού ανάμεσα στο θρακικό θεό Κενδρισό και τον ελληνικό θεό Απόλλωνα, ο οποίος λατρευόταν από τον πληθυσμό που είχε αποικίσει εκεί. Κατά τη ρωμαϊκή εποχή μάλιστα, και συγκεκριμένα μετά την τιμητική απονομή του τίτλου της νεωκόρου στην πόλη από τον Ηλιογάβαλο, εισήχθη στο ιερό του Απόλλωνα Κενδρισού και η λατρεία του αυτοκράτορα[29].

Ο συγκρητισμός της κυρίαρχης θεότητας της Οδησσού λοιπόν, με την τοπική θρακική θεότητα (όπως συνέβη στη Φιλιππούπολη και σε άλλες περιοχές της Θράκης) μπορεί να θεωρηθεί ενδεικτικός της αυξανόμενης σημασίας που είχε το θρακικό στοιχείο στην Οδησσό και στη γύρω πε-

29. *Gerasimov*, Njakolko..., p. 127-128· *K. Majewski*, Le sanctuaire thrace et greco-romain d'Apollon Kendrisos à Philippopolis, Thracia IV, 1977, p. 189-206· *W. Szubert*, On the Depiction of sacred Architecture on Coins from Lower Moesia and Thrace, Archeologia XXIX, 1978, p. 35-45· *W. Szubert*, On the Sanctuaries of Lower Moesia and northern Thrace, Archeologia XXVIII, 1977, p. 53-59.

ριοχή. Θα μπορούσε να προστεθεί ότι στοιχεία μιας λατρείας του Θρακός Ήρωος γι' αυτή την περιοχή δεν περιορίζονται απλά στο ιερό του Μεγάλου Θεού Δαρζαλά. Στην ίδια πόλη έχουν βρεθεί κι άλλα αρχαία κτίσματα που συνδέονται με τη λατρεία του Ήρωα της Θράκης[30]. Για παράδειγμα ένα πολύ σημαντικό θρησκευτικό ιερό που ανήκε στον Ήρωα, γνωστό ως Καράβασμο, έχει έρθει στο φως στο σημερινό Γαλατά[31]. Επίσης στην Οδησσό έχουν ανασκαφεί τα ερείπια ενός ναού αφιερωμένου στο θεό Ήρωα και στη Βένδιδα[32]. Αρκετά παρόμοια παραδείγματα εξάλλου έχουμε κι από την περιφέρεια της Οδησσού, η οποία ήταν πυκνοκατοικημένη από Θράκες. Είναι λοιπόν φανερό, ότι πολύ σημαντικές πληροφορίες σ' αυτό το σύνθετο πρόβλημα μπορούν να σταχυολογηθούν από ευρήματα που συνδέονται με τις θρησκευτικές λατρείες.

30. *Mihailov*, Inscriptiones..., I, 42, 47-49, 67, 150.

31. *M. Mirčev*, Razkopki na trakijskoto selišče kraj s. Galata (Fouilles de l'emplacement d'un ancient village thrace près du village de Galata), Izv. na Varnenskoto archeologičesko družestvo, IX, 1953, p. 1-28· *Tončeva*, Za datiraneto..., p. 17-26.

32. *G. Tončeva*, Le sanctuaire du Hèros Karabasmos d'Odessos, Actes du Premier Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Europeennes, Sofia, 1970, p. 353-364.

ΦΩΤΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Η ΚΑΤΩ ΒΡΥΣΗ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΣΤΗ ΜΑΡΩΝΕΙΑ
(Λαϊκό προσκύνημα)

Εισαγωγή

Ο σκοπός αυτού του κειμένου είναι πολύ πρακτικός. Θέλει να βοηθήσει τους Μαρωνίτες και τον ξένο επισκέπτη να γνωρίσουν καλύτερα τα μνημεία της Μαρώνειας, τους ζωντανούς μάρτυρες του παρελθόντος από τα προϊστορικά χρόνια ακόμα και ειδικότερα την κάτω βρύση. Μετά να ξυπνήσει την αγάπη και το ενδιαφέρον στον καθένα, ώστε αυτή η μνημειακή και ιστορική κάτω βρύση της αγοράς να ξαναβρεί την ταυτότητά της και την αίγλη της που σιγά σιγά πάει να ξεθωριάσει τελείως μέσα στο χρόνο και να αναβιώσουν τα ωραία ήθη και έθιμα και οι λαϊκές τελετές που θα δώσουν χαρά και κίνηση σ' αυτό το χωριό.

Ιστορική αναδρομή

Μια φορά και έναν καιρό στην ακρογιαλιά της ομηρικής Μαρώνειας έφερε ο άνεμος τα πλοία του βασιλιά της Ιθάκης Οδυσσέα, όταν απέπλευσαν από το Ίλιο, παίρνοντας το περίφημο κρασί του Μάρωνα που μέθυσε αργότερα τον Κύκλωπα Πολύφημο (Οδύσσεια 8.39-73 και 196-211).

Της Μαρώνειας των Κικόνων που τα σύνορά της ήταν πάρα πολύ μεγαλύτερα από τα σημερινά, από τα ανατολικά του όρους Ισμάρου, φθάνοντας στα δυτικά μέχρι το ανατολικό άκρο της χερσονήσου «τηγάνι», που τη λένε οι Μαρωνίτες —τη Μολυβωτή όπου η αρχαία Στρύμη—, έχοντας στα νότια τη θάλασσα του Θρακικού πελάγους και βόρεια έφτανε τα νότια πόδια της Ροδόπης.

Έλληνες άποικοι από τη Χίο, ίδρυσαν το πρώτο μισό του 7ου π.Χ. αιώνα την πόλη Μαρώνεια, μια από τις πιο μεγάλες και αξιόλογες πόλεις της Θράκης. Δεν γνωρίζουμε την ακριβή έκτασή της. Η Μαρώνεια κατά τον 4ο π.Χ. αιώνα περιλάμβανε μεγάλη έκταση, όπως μαρτυρείται από το δυνατό της κάστρο, που άρχιζε από τη θάλασσα του Αγίου Χαραλάμπους για

να σταματήσει πάνω στην πιο ψηλή κορυφή του Ισμάρου που ήταν η ακρόπολη. Ένα κάστρο με συνολικό μήκος περιβόλου δέκα και μισό χιλιομέτρων. Πόλις-κράτος η αρχόντισσα του Θρακικού πελάγους. Ακολουθεί η ελληνιστική εποχή και έχει την ίδια έκταση. Στα σύνορα των μεγάλων πόλεων-κρατών της Θράκης, της Θάσου και της Σαμοθράκης η αρχαία Μαρώνεια αναδείχθηκε από την αρχαϊκή έως τη ρωμαϊκή εποχή σε μεγάλη οικιστική μονάδα και σε σπουδαίο πολιτικό και οικονομικό κέντρο. Στη βυζαντινή εποχή είναι μια μικρή πόλη, έδρα επισκόπου, στη θέση της αρχαίας κοντά στο λιμάνι της. Κατά το δεύτερο μισό του 5ου αιώνα αποσπάστηκε από τη δικαιοδοσία της Τραϊανουπόλεως και αποτέλεσε αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή που εξαρτιόταν μόνο από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Ως αυτοκέφαλη αρχιεπισκοπή μνημονεύεται στα συνταγμάτια: α) Επιφανίου Κύπρου, β) Λέοντος Σοφού, γ) Γεωργίου Κυπρίου, δ) Ιωάννη Τσιμισκή και ε) Μιχαήλ Παλαιολόγου.

Όταν ήταν πατριάρχης ο Ιωάννης ΙΓ΄ Γλυκής (1313-1320) η αρχιεπισκοπή Μαρώνειας δόθηκε στον Χαλκηδόνος, αλλά δεν είναι γνωστοί ούτε οι λόγοι ούτε η διάρκεια της επιδόσεως. Μετά το θάνατο του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Γ΄ και συγκεκριμένα την εποχή των εμφυλίων πολέμων μεταξύ Ιωάννη Καντακουζηνού και Ιωάννη Ε΄ του Παλαιολόγου, η επισκοπή Μαρώνειας προβιβάστηκε σε μητρόπολη και πήρε την όγδοη θέση στη σειρά των μητροπόλεων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Η βυζαντινή Μαρώνεια καταστρέφεται από πειρατικές επιδρομές και περί το 1513 μετατοπίζεται για να ιδρυθεί η Νέα Μαρώνεια στη δυτική πλευρά της κορυφής του Ισμάρου.

Σε λίγα χρόνια κατόρθωσε να αναπτυχθεί, ώστε τελικά να γίνει δήμος προς τα τέλη του 18ου μ.Χ. αιώνα έχοντας στη δικαιοδοσία της 17 χωριά.

Γενικές πληροφορίες για τη βρύση

Η Νέα Μαρώνεια βρίσκεται ΝΑ της Κομοτηνής περί τα 30 χλμ. και στη βορειοδυτική πλαγιά της ψηλότερης κορυφής του όρους Ισμάρου.

Απέχει 4 χλμ. από την παραλία του Αγίου Χαραλάμπους όπου ήταν η αρχαία Μαρώνεια. Της αρχαίας Μαρώνειας του 400 π.Χ., δύο μακρά σκέλη του φρουρίου της ανεβαίνουν πάνω στην ψηλότερη κορυφή του Ισμάρου που λέγεται Άγιος Αθανάσιος, γιατί στην κορυφογραμμή έχει εξωκκλήσι του αγίου από τα συνηθισμένα της Μαρώνειας. Ένας περίβολος ξερολιθιάς 6×3,50μ. περίπου, ύψους μέχρι 1,50μ., με μια στενή είσοδο στη δυτική στενή πλευρά και στην ανατολική μια μικρή καμαρωτή κόγχη δίχως συνδετικό υλικό για το εικόνισμα. Μέχρι στιγμής δεν αλλοιώθηκε το σχήμα του και βρίσκεται λίγο χαμηλότερα των 678 μ. που έχει η κορυφή του Ισμάρου.

Όπως χαμηλώνει μαλακά η κορυφογραμμή στα δυτικά σταματάει σε ένα μεγάλο ορθόκοφτο βράχο που λέγεται Αετόπετρα. Αμέσως αρχίζει η απότομη κατηφοριά στα βορειοδυτικά. Έχει μια πολύ κατηφορική δασωμένη πλαγιά που λέγεται Τσιτρίκι, και τερματίζει σε βαθιά ρεματιά με την ίδια ονομασία. Όπως γεννιέται η ρεματιά από την κορυφογραμμή κατευθύνεται από ανατολικά στα δυτικά απότομα και κατηφορικά. Σε απόσταση ενός χιλιομέτρου περίπου δημιουργείται ένα ανάγλυφο πατάρι πολύ δασωμένο τριγυρισμένο με γραφικούς λόφους και ραχούλες.

Η υγρασία που παρουσιάζεται σε διάφορα μέρη του παταριού και η πανοραμική θέση του είναι αιτία που κτίζεται εδώ η Νέα Μαρώνεια. Όμως πότε; Αυτό με βεβαιότητα δεν μπορούμε να το πούμε.

Η μεγαλύτερη πηγή νερού με φυσική ροή ήταν στη νοτιοανατολική πλευρά της ρεματιάς δίπλα στην κοίτη και στη ρίζα ενός μεγάλου συμπαγούς βράχου ύψους 6 μ. περίπου. Μερικοί παπούδες Μαρωνίτες που δε ζούνε τώρα το λέγανε αγιασμένο νερό. Το σεβότανε και διατηρούσανε πάντα το γύρω χώρο καθαρό. «Το αλώνι» λέγανε. Στη ρίζα του βράχου υπήρχε μια μικρή σπηλιά και από αυτήν έβγαινε το νερό. Δίπλα είχε ένα μεγάλο ιγδιόσχημο λάξευμα, σαν κολυμβήθρα, άγνωστο για ποιο λόγο. Γνωστά μας είναι αυτά τα μεγάλα ιγδιόσχημα λαξεύματα σε προϊστορικά ιερά με αγιάσματα, για τα οποία θα επανέλθω.

Στο περίγραμμα αυτού του αλωνιού, πολύ αργότερα, κτίζονται διάφορα καταστήματα και γίνεται η αγορά της Νέας Μαρώνειας, με ένα μικρό γραφικό ξύλινο γεφυράκι για τη διέλευση της ρεματιάς. Κτίζονται σπίτια μακριά από την πηγή. Μάλιστα τα μισά μέσα στη γη και τα μισά έξω από τη γη για ζεστασιά και ασφάλεια —καλυμμένες οι στέγες με σχιστολιθικές πλάκες που μεταφέρανε από το λατομείο που λέγεται Χελιδονόπετρες.

Το νερό της κάτω βρύσης (γιατί έτσι την ονομάζουν) τρέχει γλυκό μέρα και νύχτα σε δύο μεγάλες γούρνες κτισμένες με μάρμαρα, που πήρανε από καταστρεμμένα αρχαία κτίρια.

Ίσως κάτω βρύση την ονομάζουν, γιατί στα βόρεια περί τα 20 μ. το 1908 η δεύτερη βρυσούλα επισκευάζεται και βρίσκεται ψηλότερα της κοίτης, ενώ το νερό της αποθηκεύεται σε δεξαμενή, παίρνοντάς το οι κάτοικοι από κρουνό.

Στο μέτωπο της επάνω βρύσης υπάρχει αυτή η επιγραφή:

ΕΙΣ ΑΙΩΝΙΑ ΑΝΑΜΝΗΣΙΝ
ΑΓΓΕΛΟΥ Σ. ΠΕΡΒΑΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑΣ
ΑΓΓ. ΠΕΡΒΑΝΑ. Ο ΕΥΓΩΜΟΝΩΝ ΥΙΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΠΕΡΒΑΝΑΣ
25 ΙΟΥΛΙΟΥ 1908

Ο Μαρωνίτης Άγγελος Σ. Περβανάς που ήταν καπνέμπορας στη

Γαλλία και συνέχισε το καπνεμπόριο ο γιος του Ιωάννης Αγγ. Περβανάς, ξανάκτισε τη βρύση, παίρνοντας νερό από 40 μ. απόσταση από πηγάδι της αυλής σπιτιού.

Μεγαλώνει η Μαρώνεια, κτίζονται συνεχώς σπίτια όπως συνεχώς δέχονται επιδρομές και καταστροφές. Εποχές ληστοκρατίας, όμως το χωριό μεγαλώνει και απλώνεται γύρω από την πλατεία σε ακτίνα 300 μ.

Από τα τελευταία σπίτια της ανατολικής και βόρειας πλευράς αρχίζουν οι δασωμένες πλαγιές του βουνού, ρυτιδωμένες από πολλούς μικρούς χειμάρρους.

Αντίθετα από τη νότια και δυτική πλευρά η γη κατηφορίζει με απαλούς γραφικούς λόφους, δασωμένους και καλλιεργήσιμους, που φθάνουν μέχρι τη θάλασσα. Άγνωστο είναι πότε κτίστηκαν τα πρώτα σπίτια. Το μόνο που ξέρουμε από προφορικές μαρτυρίες είναι ότι, όσο περισφίγγεται ο χώρος, τα μεγάλα αρχοντικά κτίζονται ακόμα πιο ασφυκτικά γύρω από την πλατεία της αγοράς, αφήνοντας μόνο στενά πλακόστρωτα δρομάκια εκεί που τους υποχρέωσε η φύση του εδάφους και οι μικροχείμαρροι που πολλές φορές πλημμύριζαν το χωριό και σκάβανε τα κατηφορικά δρομάκια.

Η μεγάλη απειλή του χωριού ήταν η βαθιά ρεματιά του Τσιτρίκι που πολλές φορές πλημμύρισε με ξαφνικές καταιγίδες. Αξέχαστη έμεινε η νεροποντή το 1903 μαζί με πολύ χαλάζι, μεγέθους γροθιάς μικρού παιδιού, που κατάστρεψε πολλά κεραμίδια και η πλημμύρα εκατέρωθεν της ρεματιάς μέσα στο χωριό παρέσυρε τοίχους σπιτιών και σταύλους πνίγοντας ακόμα μικρά και μεγάλα ζώα. Ευτυχώς έγινε νύχτα και δεν είχε ανθρώπινα θύματα. Η πλατεία της αγοράς και τα καταστήματα μπαζώθηκαν με λάσπη, πέτρες και ξύλα, αλλά σ' αυτήν την καταστροφή άντεξε η κάτω βρύση και το αποδώσανε οι Μαρωνίτες σε θαύμα αφού το νερό είναι αγιασμένο.

Το νερό της έρχεται από μικρή κουφάλα που είναι στη ρίζα του μεγάλου βράχου που ορθώνεται 6 μ. πίσω της και στα νοτιοανατολικά της.

Ο λίγος χώρος που υπάρχει μπροστά στη σπηλιά με το αγίασμα είναι σεβαστός και απαραβίαστος από όλους τους κατοίκους. Ούτε και αυτοί οι μεγάλοι προύχοντες τολμούν να ανεγείρουν οικοδομή.

Πώς και για ποιο λόγο κτίστηκε η κάτω βρύση, παίρνοντας νερό από την αγιασμένη πηγή του βράχου, άγνωστο. Από τότε αρχίζει να γίνεται ο μικρός αυτός χώρος μπροστά στο βράχο και τη βρύση επιθυμητός για τους άρχοντες —γιατί ένας φτωχός ούτε τα χρήματα ούτε τη δύναμη είχε να κτίσει κάποια οικοδομή— αλλά προσέκρουαν στις εορταστικές εκδηλώσεις που γίνονταν στην πηγή πολλές φορές το χρόνο.

Η παράδοση μας πληροφορεί, μετά την καταστροφή της παραλιακής βυζαντινής Μαρώνειας, τα μοναδικά παιδιά που γλύτωσαν και έφτασαν στην πηγή αυτή του βράχου, ήταν ο Κωνσταντίνος και η Ελένη που ξεδιψάσανε,

αποκοιμηθήκανε και κατοικήσανε εδώ, και από αυτά τα παιδάκια γίνεται η Νέα Μαρώνεια.

Η καταστροφή της παραλιακής βυζαντινής Μαρώνειας υπολογίζεται το 1513 μ.Χ. όμως δεν τεκμηριώνεται με κάποιο γραπτό στοιχείο. Ίσως θα πρέπει να αναζητηθεί στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινουπόλεως.

Υπάρχει ένα τραγούδι για την καταστροφή της βυζαντινής Μαρώνειας:

Ένας κοντός Γιανίτσαρος έβαλε μαύρα
ρούχα και καλογέρεψε.
Το κάστρο τρογυρίζει και παρακαλεί
— Κατέβα κόρη, κατέβα να ρίξεις τα κλειδιά
(Ν' ανοίξεις τον καλόγερο ή τον παπά).
— Εγώ δεν κατεβαίνω και δεν πλανέβγομαι.
— Αν ίσως κ' είμαι πλάνος και πλανέβγεσαι
σ' το σπαθί και λάχω και στην μαχαιριά.
Κ' η κόρη ξεπλανεύτηκε κ' έριξε τα κλειδιά.
Όσο να ανοίξει η πόρτα χίλιοι εμπήκανε
κι όσο να καλανοίξει το κάστρο γέμισε.
και η κόρ' από το φόβο κι απ' την ντροπή
απ' υψηλά εκρέμνισε και χαμηλά ξεψύχησε.

Η βρύση κτίζεται με πολύ αγάπη και κόπο από τους Μαρωνίτες που την κάνανε μνημείο σωστό.

Επειδή δεν έχει μεγάλη φυσική ροή αναγκάστηκαν να την κτίσουν μέσα στην κοίτη προς τη νοτιοανατολική όχθη της ρεματιάς. Απ' όπου και αν τη δεις είναι χαμηλότερα από την πλατεία και τα δρομάκια —ίσως γι' αυτό την ονόμασαν κάτω βρύση.

Η βρύση υψώνεται περί τα 3 μ. με τοξωτή κόγχη στην πρόσοψή της, το τόξο κοσμείται με μια γιρλάντα από ένθετες χρωματιστές πέτρες και πάνω από το χαριτωμένο τόξο, στην ανατολική άκρη της μετώπης έχει τον ήλιο ανατέλλοντα με χρωματιστές πέτρες, ενώ στην αντίθετη δυτική άκρη, τη σελήνη στη γέννησή της, πριν ακόμα συμπληρώσει τέταρτο, με ένθετες χρωματιστές πέτρες κι αυτή, —δύο χαριτωμένα κοσμήματα— ιερά σύμβολα τα λέγανε. Η στέγη της καλύπτεται με σχιστόπλακες, όπως και τα σπίτια του χωριού και γίνεται η κάτω βρύση ιερό προσκύνημα για τους Μαρωνίτες.

Η παράδοση μας λέει ακόμα ότι την κτίσανε γονατιστοί οι Μαρωνίτες και τοποθετήσανε τα δύο σύμβολα, του ήλιου και της σελήνης, γιατί με την ανατολή και τη δύση τους δεν γνωρίσανε πειρατική επιδρομή στη Νέα Μαρώνεια, και φύτεψαν τα τρία πλατάνια στο όνομα της Αγίας Τριάδος. Σήμερα ο μεγαλύτερος πλάτανος έχει περίμετρο 9 μέτρα. Όλο αυτό το τμήμα της κοίτης ανάμεσα στα πλατάνια και τη βρύση το πλακοστρώσανε

για να κάνουν τις λαϊκές και θρησκευτικές τους γιορτές.

Ο γιατρός Χριστόδουλος Κων. Κωνσταντινίδης που συγκέντρωνε υλικό για να γράψει την ιστορία της Μαρώνειας δε στάθηκε τυχερός να το δημοσιεύσει γιατί σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα τον Σεπτέμβριο του 1940. Τα χειρόγραφά του έμειναν στη χήρα του Αικατερίνη, τα οποία λάτρευε γιατί μέσα σ' αυτά εύρισκε την ψυχή του μακαρίτη. Πολλές φορές με βεβαίωσε: *10 χρόνια παιδί μου ασχολήθηκε ο γιατρός για να συγκεντρώσει αυτό το υλικό, αλλά χάθηκε κι αυτό στην Αθήνα με τον πόλεμο. Ο Χριστόδουλος παιδί μου έγραφε για την πηγή της κάτω βρύσης ότι ήταν προϊστορικό αγίασμα γι' αυτό διατηρήθηκαν μέχρι σήμερα οι γιορτές. Και τα δύο ονόματα των παιδιών είναι συμβολικά, το αγοράκι αντιπροσωπεύει τον θεό Ήλιο, όπως λατρεύτηκε και ο αυτοκράτορας Κωνσταντίνος από τους Εθνικούς και η Ελένη τη μεγάλη θεά της νύχτας, τη Σελήνη.* Από πού είχε αυτές τις πληροφορίες μας είναι άγνωστο. Όμως μια επιγραφή που είναι εντοιχισμένη στη δυτική στενή πλευρά της βρύσης, μας την ερμηνεύει ο Μελίρρυτος.

ΟC ΕΚΤΟΥΤΟΥ ΕΣΤΗΣΕΝ ΕΡΓΩΝ
ΕΝ ΧΡΟΝΟΙΣ ΤΕΣΑΡΑΣ ΚΑΙ ΤΕΤΡΑΚΙΣ
ΔΕΚΑ ΥΠΕΒΟΥΣΙ ΚΕ
ΠΡΟΣ ΓΕ ΕΝΑΚΟΣΙΑ ΚΑΙ ΧΙ
ΛΙΟΙΣ ΕΙΚΟΙC.....

Ἡ εἰρημένη ἐπιγραφὴ καὶ πέτρα ἢ μεταφέρθη ἄλλοθέν ποθεν ἀντὶ πέτρας, ἢ ὅπερ πιθανώτερον ἐτέθη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὑπὸ τῶν κτητόρων· ἡ δὲ ἀναφερομένη χρονολογία εἶναι ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης (1944), ἥτις ἔγινε τὸ 753 π.Χ. καὶ 1,870 μ.Χ. γίνονται τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης 2,623, ἐὰν δὲ ἀφαιρέσωμεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τὴν ἀναφερομένην χρονολογίαν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἐπιγράμματι, εὑρίσκομεν ἔτη ἀπὸ κτίσεως τῆς πηγῆς ταύτης 679: ἔτη· ὥστε ὑπῆρχεν ἡ Κρήνη αὕτη 322 ἔτη πρὶν ἀποικήσουν ὧδε ἐκ τῆς παλαιᾶς Μαρωνείας, ἠμποροῦσι νὰ κατῴκουν καί τινες πρότερον εἰς ποταπὰς καλύβας, διότι δεικνύονται μέχρι τῆς σήμερον πατροπαραδότως δύω οἰκίαι αἱ ἀρχαιότεραι, ἐνταῦθα, οἱ δὲ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς Μαρωνείας συσχετιζόμενοι πάντοτε μὲ τοὺς ἐν ταῖς ποταπαῖς καλύβαις οἰκούντας, παρακινηθέντες ἀπῴκησαν βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον πάντες τῷ 1,513 μ.Χ. δι' ἃς αἰτίας ἀνέφερον ἀνωτέρω.

	2,623
	1,944
	0,679

Έχουμε λοιπόν μια τεράστια χρονολογική διαφορά.

Ανέγερση οικοδομών μπροστά στη σπηλιά του αγιάσματος

Τρεις είναι οι άρχοντες που μοιράζονται το χώρο μεταξύ της κάτω βρύσης και της σπηλιάς του προϊστορικού αγιάσματος. Δεν τους ξέρουμε ποιοι είναι και πότε πρωτοκτίσανε. Ξέρουμε όμως ότι ο επαγγελματικός φούρνος με καφενείο στο ανώγι, που κτίστηκε μπροστά στη ρίζα του βράχου

και στη σπηλιά με την πηγή του προϊστορικού αγιάσματος, ανήκε στον άρχοντα Στογιαννίδη... Ούτε ξέρουμε πώς παραμέρισε τα μεγάλα εμπόδια και τις λαϊκές λατρείες. Ξέρουμε όμως ότι αυτός που έκτισε τον φούρνο σέβεται το μεγάλο ιγδιόσχημο λάξευμα στο βράχο, όμοιο με αυτά που συναντάμε σήμερα στα υπαίθρια προϊστορικά ιερά της Θράκης. Το λάξευμα αυτό υπήρχε στο πίσω μέρος του φούρνου στην ξυλαποθήκη. Αποφεύγει προφανώς να το καταστρέψει από φόβο προς την παραδοσιακή λατρεία ή για να καταπραΰνει τον εξαγριωμό των συμπατριωτών του που τον καταριότανε, όπως και τον προηγούμενο ιδιοκτήτη του φούρνου.

Το αν υπήρχαν άλλα χαράγματα πάνω στο βράχο και γύρω από το ιγδιόσχημο λάξευμα δεν είναι δυνατό να το γνωρίζουμε, αφού ο βράχος σκάφτηκε για να θεμελιωθεί ο φούρνος. Λογικά σκεπτόμενοι πρέπει να υπήρχαν, αφού έχουμε πλείστα παραδείγματα στα υπαίθρια προϊστορικά ιερά.

Εξακολουθούν όμως να γίνονται οι λαϊκές λατρείες τώρα μπροστά στην κάτω βρύση που δέχτηκε το νερό της πηγής και όταν αυτό λιγόστεψε, οδήγησαν και δεύτερο νερό κοντινής πηγής, που είναι κοντά στην οικοδομή Στογιαννίδη με παντοπωλείο και σισαμελαιοτριβείο. Δυτικά του φούρνου ανεγείρεται δεύτερη πολύ μεγαλύτερη οικοδομή με κατώγια και ανώγια, παντοπωλείο και σισαμελαιοτριβείο. Είναι γνωστή ως οικία του καπνέμπορα Λεονταρή Ιωάννη Λεονταρίδη ο οποίος γεννήθηκε το 1807 και πέθανε στις 6 Απριλίου το 1857. Πιθανόν την οικοδομή να τη βρήκε από τον πατέρα του. Όμως η οικοδομή αυτή ήταν η αιτία να καλυφτεί η υπόλοιπη πρόσοψη του γνωστού μας βράχου με το αγιασμένο νερό της ζωής. *Νερό της ζωής* το ονομάζανε οι παπούδες Μαρωνίτες.

Ο τρίτος άρχοντας, άγνωστο για ποιο λόγο δεν αποφασίζει να κτίσει ανατολικά του φούρνου και είναι το μόνο μέρος που μένει κοινόχρηστο και το παραχωρεί η Κοινότητα στον Παράσχο Ζησίδη και κτίζει παντοπωλείο το 1955.

Από αυτό και μόνο αποδεικνύεται ότι ο χώρος μεταξύ της ρίζας του βράχου με το προϊστορικό αγίασμα και της κάτω μνημειακής βρύσης ήταν κοινόχρηστος για τις λαϊκές λατρείες. Νοτιοανατολικά της πηγής του βράχου και πάνω στο χείλος του βράχου κτίζεται η μεγαλόπρεπη οικοδομή του άρχοντα Τσαλεμπιντένη. Ακολουθεί του Παπαγιάννη και άλλων. Ο 6 μέτρων ορθόκοφτος βράχος εξαφανίζεται, μαζί και η μεγαλοπρέπειά του, όπως και η ιερότητά του, όταν το άβατό του το φύλαγε δράκος. Ο βράχος που προκαλούσε δέος και θαυμασμό στους μυημένους προϊστορικούς, που την καθορισμένη ημέρα της γιορτής περίμεναν να δουν οι πιστοί την επιφάνεια της θεότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γέροι Μαρωνίτες εξακολουθούν την ημέρα της Αναλήψεως, τα ξημερώματα, να πλένονται και να

Δεξιά το καφενείο του Μιλτιάδη Βούλκου. Στο βάθος το σπίτι του ιατρού Μελίρρυτου. (Έτος 1920).

Η κάτω βρύση. Στο βάθος τα σπίτια Στογιαννίδη δεξιά και Μαζαράκη αριστερά. (Έτος 1936).

πίνουν νερό από την κάτω βρύση της αγοράς και τα μεσάνυχτα να περιμένουν έξω από το σπίτι τους να δούν τα ουράνια ανοιχτά που θα δεχτούν τον Χριστό για να κάνουν μια ευχή με την ελπίδα να πραγματοποιηθεί.

Ο πατέρας του Σταμάτη Ταβανιώτη ήταν καπνέμπορος στην Οδησσό της Ρωσίας και έμενε εκεί με τη γυναίκα του. Ο Σταμάτης τελείωσε Ιατρική στην Αθήνα και ήρθε στην Κομοτηνή, παντρεύτηκε την πανέμορφη Κομοτηναία κόρη του Καστάνη μεγάλου υαλοπώλη της πόλεως. Ατυχώς όμως η γυναίκα του Σταμάτη πέθανε στη γέννα της και στην απελπισία του φεύγει και πηγαίνει κοντά στους γονείς του να παρηγορηθεί. Δεν μπορεί να εργαστεί στην Οδησσό γιατί δε γνωρίζει τη γλώσσα, αλλά γνωρίζεται με τη Ρωσίδα Βαρέσικα, την παντρεύεται και την μετονομάζει Βαρβάρα. Ο πεθερός του πλοιοκτήτης πετρελαιοφόρων, τον προικίζει με δύο πλοία, ο γιατρός τα περίσσεψε και όταν ήρθε στη Μαρώνεια επίσκεψη αποφάσισε να κτίσει το καμπαναριό που υπάρχει και σήμερα. Από την Οδησσό έφερε την ωραία και μελωδική καμπάνα των 270 κιλών που δέθηκε με τις ψυχές μικρών και μεγάλων. Έτσι λοιπόν λίγα μέτρα νοτιοανατολικά από την οικοδομή Τσαλεμπιντένη και το στενό δρομάκι, μετά από μια βαθμίδα του ίδιου βράχου είναι κτισμένος μικρός περίβολος διαστάσεων 6 × 3,80 μ. και ύψους 2 μ. Στη δυτική του στενή πλευρά έχει είδοσο, ενώ στην ανατολική μια κόγχη στον τοίχο που δέχεται το εικόνισμα του Αγίου Βασιλείου και την κανδήλα του. Άγνωστο πότε κτίστηκε, όπως και τα άλλα δέκα της ίδιας κατασκευής που κυκλώνουν το αγίασμα της κάτω βρύσης της αγοράς.

Το καμπαναριό ανεγέρθηκε το 1911 με δωρεά του Σταμάτη Ταβανιώτη, διαστάσεων 2,80 × 2,70 μ. δυτικά και κολλητά με το εκκλησάκι του Αγίου Βασιλείου στο ψηλότερο σημείο του βράχου, με την κάτωθι επιγραφή:

ΚΩΔΩΝΟΣΤΑΣΙΟΝ
ΑΝΕΓΕΡΘΕΝ ΔΑΠΑΝΗΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ
Κ. ΤΑΒΑΝΙΩΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΥ
ΣΥΖΥΓΟΥ ΒΑΡΒΑΡΑΣ ΠΡΟΣ ΜΝΗ
ΜΗΝ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΑΥΤΟΥ ΚΟΜΝΗ
ΝΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ. ΕΝ ΠΑΡΩΝΕΙΑ
ΤΗ 11 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1911.

Το εκκλησάκι του Αγίου Βασιλείου με το καμπαναριό βρισκόταν ανάμεσα σε τρίστρατο. Όπως καλύφθηκε το υψηλότερο μέρος της επιφάνειας του βράχου της πηγής της κάτω βρύσης είναι αδύνατο να ξέρουμε αν υπήρχαν χαράγματα. Βρέθηκαν όμως στα γειτονικά σπίτια πιθόσχημα λαξεύματα στο βράχο, βάθους 1,10 μ. και πλάτος κοιλιάς 0,70 μ. καλυμμένα με την επιφανειακή γη. Όταν ανασκάφηκαν βρέθηκαν αδειανά. Ένα τρίτο βρέθηκε λαξευμένο και αυτό μέσα στο βράχο, πολύ μεγαλύτερο των προηγουμένων κολλητά και έξω από το σπίτι του γράφοντος. Σ' αυτό υπήρχε κεραμική

διαφόρων εποχών που πιθανόν να είχε σχέση με το αγίασμα του εν λόγω βράχου αν στη θέση της εκκλησούλας του Αγίου Βασιλείου υπήρχε μικρό προϊστορικό υπαίθριο ιερό καθαρμού. Θα επανέλθω όμως αργότερα σε λεπτομέρειες. Το εκκλησάκι του Αγίου Βασιλείου ήταν άστεγο. Αργότερα στεγάζεται κατά το ήμισυ για να προστατεύει την κόγχη με τα εικονίσματα. Αυτό το παράδειγμα μιμούνται και οι άλλες γειτονιές και μερικά εκκλησάκια στεγάζονται τελείως. Έτσι παραβιάζεται η αρχική τους κατασκευή που έμοιαζε με προϊστορικά υπαίθρια ιερά.

Εκκλησάκια γύρω από την κάτω βρύση

Γιατί όμως η κάτω βρύση κυκλώνεται με 10 εκκλησάκια αυτής της παράξενης κατασκευής; Ας τα απαριθμήσω:

1. Οι Δώδεκα Απόστολοι στην επάνω γειτονιά απέναντι στα αρχοντικά Παράσχου Γ. Φραντζίδη, Καλαϊτζίδη, Δωρόπουλου.

2. Η Παναγία η Φανερωμένη, που γιορτάζει και του Αγίου Μανδηλίου, μεταξύ των σπιτιών Κοντοπούλου και Γεωργ. Σοφ. Ευθυμίου.

3. Η Παναγούδα η Γαλατούσα, μεταξύ των σπιτιών Παναγιώτη Θησέα Γιαχανού και του Μάρκου Χαρ. Μαργαρίτη.

4. Ο Άγιος Γεώργιος μεταξύ των σπιτιών Αθαν. Πανδρεμένου, Γεράσιμου Γερασίμου και Παλουγούδη. Έχει εικόνες της Ζωοδόχου Πηγής με χρονολογία Μαρτίου 20-1824, και του Χριστού επί θρόνου εν έτει 1831. Είναι η παλαιότερη εκκλησούλα του χωριού. Πιθανόν με την καταστροφή των εκκλησιών και μοναστηριών της Θράκης από τους σουλτάνους, στο μικρό αυτό εκκλησάκι του Αγ. Γεωργίου λειτουργούσε ο παπάς του χωριού. Γι' αυτό το εκκλησάκι είχε νεροχύτη και χωνευτήριο. Η εικόνα του Αγίου Γεωργίου θεωρούνταν θαυματουργή και σε περίπτωση που εύρισκε κάποιο κακό μια οικογένεια έπαιρναν την εικόνα στο σπίτι, την κρατούσαν 40 μέρες με αναμμένο καντήλι για να μη δευτερώσει το κακό. Όταν την επέστρεφαν στο εκκλησάκι ανάλογα με την οικονομική τους δυνατότητα προσφέρανε χρήματα.

Παλαιότερα στη μνήμη του Αγίου γινόταν πανηγύρι και ζωοθυσίες. Ένα σημαντικό αρχαίο εύρημα επιτρέπει κάποιο σχόλιο.

Πριν μερικά χρόνια κατεβάσανε τη στέγη του για να υψώσουν τους τοίχους της εκκλησούλας. Επάνω στον τοίχο βρέθηκε ένας αρχαίος φαλλός —και αυτό είναι σημαντικό στοιχείο, γιατί δε βρέθηκε κτισμένος—, ο οποίος φυλάγεται στην Αρχαιολογική Συλλογή Μαρώνειας. Λατρευότανε βέβαια ο θεός Διόνυσος, αλλά παράλληλα και άλλες θεότητες στη Μαρώνεια. Πιθανώς να οφείλεται σε ξεχασμένη θρησκευτική ανάμνηση των χωρικών, η ενέργεια να τοποθετούν τον ταπεινό μαρμάρινο φαλλό στον

τοίχο του χριστιανικού ναού τους, περιμένοντας μέχρι τον επόμενο χρόνο που θα γινόταν η γιορτή της γονιμότητας. *Ὡς βωβὴ μὲν καὶ ἀνίσχυρος διαμαρτυρία κατὰ τῶν ὑπὸ τὴν στέγην ἐκείνην θρονισθέντων νέων θεῶν, ὡς εὔγλωττος ὅμως μαρτυρία τῆς ἐποχῆς τῶν πρώτων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Πατέρων οἵτινες ὁσάκις ἐπρόκειτο περὶ θρησκευτικῶν συνηθειῶν βαθέως ἐρριζωμένων ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ ἤξερον νὰ συμβιβάζωνται πρὸς αὐτὰς ὁπωσδήποτε.* Ἀλλωστε έχουμε τόσα παραδείγματα. Ίσως παλιότερα, στην ωραία αυτή θέση να γινότανε και αυτή η γιορτή και με την εδραίωση της χριστιανοσύνης σιγά σιγά ξεθώριασε και ξεχάστηκε. Στην αρχαία Μαρώνεια λατρευότανε ο θεός Διόνυσος ο οποίος εικονίζεται και στα ρωμαϊκά νομίσματα. Δεν γνωρίζουμε για τη Μαρώνεια, αλλά στην Αττική υπήρχε η γιορτή ΑΓΡΟΤΙΚΑ ή ΜΙΚΡΑ ΔΙΟΝΥΣΙΑ, αγροτική γιορτή προς τιμήν του Διονύσου στην οποία συγκεντρώνονταν οι αγρότες μασκαρεμένοι. Κατά τη διάρκεια της γιορτής η πομπή των κανηφόρων μετέφερε το μεγάλο φαλλό και συγχρόνως έψαλλε τα φαλλικά άσματα. Ένα αγώνισμα που διεξαγόταν ήταν οι λεγόμενοι ανασκολιασμοί, δηλαδή χόρευαν και πηδούσαν πάνω σε μεγάλους λαδωμένους ασκούς από δέρμα ζώου. Έχουμε λοιπόν κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι στη Μαρώνεια γίνονταν αυτές οι Διονυσιακές γιορτές.

5. Ο Ἅγιος Νικόλαος μεταξύ των σπιτιών Θεοδώρου Παρασκευά, Γεωργίου Καντινίδη και Μαρίκας Ιωαν. Χατζοπούλου.

Κατά τη διαπλάτυνση του δρόμου, κατεδαφίζεται και στο ανατολικό έρισμα του δρόμου κατασκευάζεται εικονοστάσιο. Οι γεροντότεροι αναφέρουν ότι οι γείτονες όταν ξεχνούσαν να ανάψουν το καντήλι ακουγόταν από το εκκλησάκι τη νύχτα ένας ασυνήθιστος θόρυβος. Τότε έτρεχαν αμέσως άναβαν το καντήλι και ησύχαζε ο Άγιος και την επομένη καλούσαν τον παπά του χωριού και διάβαζε παράκληση. Κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Νικολάου είναι η βρύση με την ονομασία *βρυσούδι*, ίσως γιατί τρέχει νερό λίγο λίγο σα ρακί. Όταν σταμάτησε να τρέχει το 1968, οι γεροντότεροι υπέδειξαν την κατεύθυνση που ερχόταν το νερό της. Σκάβεται αυλάκι με κατεύθυνση ανατολικά της ροής της βρύσης και ακολουθώντας τις πηλοσωλήνες φτάσαν σε βάθος 3-3,50 μ. Το μήκος του αυλακιού ήταν περισσότερο από 20 μ. Στο σημείο αυτό, που βρίσκεται το εικονοστάσι του Αγίου Νικολάου, βρέθηκαν τάφοι, αρχιτεκτονικά ανάγλυφα βυζαντινών χρόνων και ένα μαρμάρινο ανάγλυφο ρωμαϊκών χρόνων με παράσταση ανδρικής μορφής σε όρθια στάση και ενός αλόγου που φυλάσσεται στην Αρχαιολογική Συλλογή Μαρώνειας. Αυτό μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η Μαρώνεια κατοικήθηκε αυτές τις περιόδους.

6. Οι Ἅγιοι Θεόδωροι μεταξύ των σπιτιών Κωνσταντίνου Δούκα, Χαρίκλειας Βάβουρα και Μαριγώς Ζερβούλη. Στο εκκλησάκι αυτό γινόταν αποκλειστικά η γιορτή των κοριτσιών. Στους πρώτους Χαιρετι-

σμούς, παραμονή της γιορτής των Αγίων Θεοδώρων, τα κορίτσια πήγαιναν στην εκκλησία σιτάρι και ο ιερέας το τοποθετούσε στην αγία τράπεζα. Με το τέλος των Χαιρετισμών τα κορίτσια έπαιρναν το σιτάρι ευλογημένο. Το μοιραζότανε μεταξύ τους και το βράδυ το τοποθετούσαν κάτω από το μαξιλάρι τους λέγοντας: *΄Αγιοι Θεόδωροι καλοί και καλοί θαυματουργοί, σεις στην έρημο που πάτε και τις τύχες συναντάτε, αν δείτε και την δική μου, αν είναι πλαγιασμένη πέστε την να καθήσει, κι αν είναι καθισμένη πέστε την να σηκωθεί, κι αν είναι σηκωμένη πέστε την νάρθει το βράδυ, σιτάρι έχω σπείρει και νάρθει μαζί να το θερίσουμε.* Αυτά λεγόταν τρία συνεχόμενα βράδυα και ξαπλώνανε με την προσδοκία οι ΄Αγιοι Θεόδωροι να φανερώσουν τον εκλεκτό που θα τις ζητήσει σε γάμο.

7. Ο ΄Αγιος Ευστράτιος, ήταν κτισμένος μικρός ορθογώνιος περίβολος ξερολιθιάς, επάνω σε θεαματικό βράχο πλατύ, που είχε ύψος 3 μ. η δε κρέμασή του έβλεπε στην κάτω βρύση της αγοράς. Βρισκόταν περίπου 80 μ. βορειοδυτικά της κάτω βρύσης και στη ράχη του υπήρχαν λαξευμένες μεγάλες κοιλότητες που οι γεροντότεροι τις ονομάζανε «γουδιά». Αυτά τα χαράγματα είναι πολύ συνηθισμένα στα βραχόβουνα της Θράκης και βρίσκονται σε τέτοια σημεία που δεν μπορεί να είχαν χρήση γουδιού. Για το βράχο αυτόν έχουμε μαρτυρίες για την ιερότητά του την προβυζαντινή περίοδο. Η διαπλάτυνση του δρόμου δε σεβάστηκε το υπαίθριο εκκλησάκι και είχε την τύχη να κατεδαφιστεί και να ανατιναχτεί ο βράχος από τη ρίζα του. Πάνω στο βράχο βρέθηκαν τρεις λαξευτοί ορθογώνιοι τάφοι και μία μαρμάρινη επιτύμβια στήλη ρωμαϊκών χρόνων που φυλάγεται στην Αρχαιολογική Συλλογή Μαρώνειας. Επομένως η επιφάνεια του βράχου δέχτηκε αλλοίωση από τα ρωμαϊκά χρόνια. Το εικονοστάσι του Αγίου Ευστρατίου κτίστηκε στο ανατολικό άκρο του δρόμου, δίπλα στο οποίο κτίστηκε το σπίτι του Χαράλαμπου Θυσ. Γιαχανού. Εάν πραγματικά στο βράχο αυτόν υπήρχε βραχογραφία ενισχύει την πιθανότητα να ήταν προϊστορικό αγίασμα το νερό της κάτω βρύσης. Στο χώρο της Θράκης έτσι βρίσκονται οι βράχοι με βραχογραφίες. Θεαματικοί, μεγαλοπρεπείς, σε θέσεις που να είναι η κρέμασή τους απέναντι από νερό. Η ιερότητα της θέσης διατηρήθηκε και στα βυζαντινά χρόνια. Κατά τη διάνοιξη των θεμελίων του παραπάνω σπιτιού βρέθηκαν πιθόσχημοι τάφοι βυζαντινής εποχής, λαξευμένοι στο βράχο. Η κεραμική τους χρονολογείται το 1200 μ.Χ. και φυλάσσεται στην Αρχαιολογική Συλλογή Μαρώνειας. Με κάποια επιφύλαξη δεχόμαστε την ιερότητα του βράχου, παλιότερη των ρωμαϊκών χρόνων.

΄Εχουμε πλέον στοιχεία ότι η Νέα Μαρώνεια κατοικήθηκε από τα ρωμαϊκά χρόνια, ανεξάρτητα αν αυτά τα στοιχεία είναι μεμονωμένα προς το παρόν. Τα στοιχεία αυτά δεν συμφωνούν με την παράδοση που αναφέρει, πως μετά την καταστροφή της παραλιακής Μαρώνειας η Νέα Μαρώνεια κτίστη-

κε μετά το 1513 μ.Χ.

8. Ο Άγιος Δημήτριος που είναι κτισμένος δίπλα στο σπίτι του Νικολάου Ιωαν. Καρανικόλα, 100 μ. δυτικά της κάτω βρύσης.

9. Ο Άγιος Νικόλαος (καινούργιο εκκλησάκι στη θέση του παλιού). Βρίσκεται στο σταυροδρόμι και μεταξύ των σπιτιών Φραντζή Γεωργ. Φραντζίδη και του αρχοντικού Βυργιώνη· απέχει 60 μ. νοτιοδυτικά από την κάτω βρύση της αγοράς.

10. Η Αγία Παρασκευή μεταξύ των σπιτιών Χαράλαμπου Γεωργ. Σμούδη, Παναγιώτη Γκόρα και Παράσχου Γεωργ. Σμαραγδά. Οι γείτονες αναφέρουν πως αν ξεχνούσαν να ανάψουν το καντήλι της, η Αγία Παρασκευή κλωθογυρνούσε με το φαναράκι της γύρω από το εκκλησάκι. Ο πρώτος γείτονας που το αντιλαμβανόταν έτρεχε και άναβε το καντήλι.

11. Ο Άγιος Βασίλειος που βρίσκεται στον ίδιο βράχο με το καμπαναριό και απέχει 20 μ. νοτιοανατολικά της πηγής της κάτω βρύσης.

Χαραγμένοι βράχοι κυκλώνουν το προϊστορικό αγίασμα

Η κάτω βρύση παραδόξως κυκλώνεται με χαραγμένους βράχους. Πιστεύω η περιγραφή τους θα ωφελήσει τους ερευνητές.

1. Στο βόρειο άκρο του χωριού υπάρχει βραχόπλακα με λακκουβάκια που καταστράφηκε με τον περιφερειακό δρόμο του χωριού, έξω από το σπίτι του Άγγελου Αθαν. Τσακίρη.

2. Στο βράχο του Αγ. Ευστρατίου που προαναφέρω, χάθηκαν μαζί με το βράχο τους τα χαράγματα και οι τάφοι των ρωμαϊκών χρόνων.

3. 500 μ. βορειοδυτικά της κάτω βρύσης, στην ίδια ρεματιά, στη θέση Κάκοργο υπάρχει μεγάλη βραχογραφία (σώζονται περισσότερα από 60 λακκουβάκια), σε θαυμαστό και μεγαλοπρεπή βράχο.

4. Στο νοτιοδυτικό άκρο του χωριού, στη θέση «Ασπρόβολος» καταστράφηκε μια βραχογραφία με την κατασκευή της γέφυρας που οδηγεί στην Αεροπορική Μονάδα Ισμάρου και η δεύτερη καταστράφηκε τώρα με την ανέγερση του Κοινοτικού καταστήματος. Σώζονται λίγα λακκουβάκια σε γειτονικούς βράχους. Ασπρόβολος επιστημονικά λέγεται ο μεγάλος ένυδρος πυριτόλιθος. Τα παλιά χρόνια οι Μαρωνίτες την παραμονή της Καθαρής Δευτέρας με νερό της κάτω βρύσης μουσκεύανε ξερά κουκιά, τα ξεφλουδίζανε και το πρωί τα πηγαίνανε στον ασπρόβολο, αφήνανε πάνω του μερικά καθαρισμένα κουκιά και απομακρύνονταν πιο πέρα. Εκεί κάθονταν και έτρωγαν κουκιά και άλλα νηστήσιμα φαγητά και γλεντούσαν όλη τη μέρα. Οι φτωχοί κάτοικοι των γύρω χωριών έρχονταν στην πανήγυρη αυτή και οι Μαρωνίτες τους μοίραζαν τα κρεατερά φαγητά που τους περίσσευαν από την προηγούμενη μέρα. Στήνονταν παραπήγματα στα οποία πουλού-

Μαρωνίτες διασκεδάζουν μπροστά στην κάτω βρύση. (Έτος 1926).

σαν ποτά και γλυκά. Καλούσαν λαϊκούς οργανοπαίχτες και γίνονταν αγώνες πάλης. Στους νικητές μοιράζανε δώρα. Ήταν καθιερωμένη πανήγυρη. Η προσφορά των μουσκεμένων ξερών κουκιών και η απόθεσή τους στο μεγάλο ασπρόβολο, η μεγάλη πανήγυρη που ακολουθούσε, πιθανόν να έχουν τις ρίζες τους βαθιά στην προϊστορία της Μαρώνειας. Ίσως αυτός ο ακατέργαστος λευκός βράχος να ήταν βωμός κάποιου υπαίθριου ιερού του θεού Απόλλωνα τον οποίο λάτρευαν οι Μαρωνίτες.

Θρησκευτικές και λαϊκές γιορτές που γίνονται στην κάτω βρύση της αγοράς

1. Την ημέρα των Θεοφανείων μετά τη λειτουργία στην εκκλησία, ιερέας, εικόνισμα, εξαπτέρυγα, λάβαρα, φαναράκια, χορός και όλο το εκκλησίασμα πηγαίνουν εν πομπή και συγκεντρώνονται στη μικρή πλατεία της κάτω βρύσης της αγοράς. Τη μέρα αυτή η κάτω βρύση της αγοράς γιόρταζε γιατί στη γούρνα της θα έπεφτε ο τίμιος σταυρός του Χριστού για να φωτιστούν τα νερά. Η βρύση λαμποκοπάει από καθαριότητα, πλυμένο το πλακόστρωτό της και ασβεστωμένα τα γύρω τοιχάκια. Αστράφτουν οι μαρμάρινες γούρνες της και το νερό είναι ολοκάθαρο. Οι τρεις πλάτανοι που είναι φυτεμένοι στο όνομα της Αγίας Τριάδας είναι ασβεστωμένοι και αυτοί ως ένα ύψος. Γέμιζαν την κολυμβήθρα με νερό της κάτω βρύσης όπως είναι καθιερωμένο από τα παλιά χρόνια να γίνεται ο μεγάλος Αγιασμός. Διαβάζεται ο Αγιασμός και τη στιγμή που ο ιερέας ρίχνει το σταυρό στη μεγάλη γούρνα της ψάλλοντας, *Ἐν Ἰορδάνῃ βαφτιζομένου σου Κύριε*, αγοράκια αφήνουν άσπρα περιστέρια και γεμίζουν τον ουρανό. Αυτή ακριβώς τη στιγμή τέσσερα παλληκάρια που έχουν συνεννοηθεί εκ των προτέρων, πιάνουν ένα φίλο τους χειροπόδαρα και τον βουτούν με την πλάτη τρεις φορές στη γούρνα αυτή ψάλλοντας ταυτόχρονα, *Ἐν Ἰορδάνῃ βαφτιζομένου*... Ο ιερέας με το σταυρό στα χέρια στέκει εμπρός στη βρύση. Το εκκλησίασμα φωνάζει άξιος και του χρόνου. Τα παιδάκια ελευθερώνουν από τα χέρια τους τα υπόλοιπα άσπρα περιστέρια και η μελωδική καμπάνα διαλαλεί το χαρμόσυνο γεγονός της βάφτισης του Κυρίου. Το παλληκάρι που βαφτίστηκε στη γούρνα γρήγορα συνέρχεται, γυρίζει προς τον τίμιο σταυρό που κρατάει ο ιερέας, κάνει τρεις μετάνοιες, ασπάζεται το σταυρό, μετά τη δεξιά του ιερέως που του εύχεται, *Ἄξιος και του χρόνου να γιορτάσουμε συν γυναιξί και τέκνοις* και αφού τοποθετήσει το σταυρό σε ειδικό δίσκο τον παραδίδει στο βαφτισμένο της γούρνας, λέγοντάς τον: *αβουργά* (γρήγορα) *να γυρίσετε τα σπίτια του χωριού να δεχθούν την ευλογία του.* Τα πέντε παλληκάρια φεύγουν για το σπίτι του βαφτισμένου για να αλλάξει ρούχα. Ο σταυρός τοποθετείται στο δωμάτιο με τα εικονίσματα. Η γιαγιά του ανάβει το

καντήλι, η μάνα του τα κεριά και η μεγαλύτερη αδελφή θυμιάζει τον τίμιο σταυρό και όλο το σπίτι. Ο πατέρας αγκαλιάζει και ασπάζεται το γιό του, που είναι ο τυχερός της χρονιάς, στη συνέχεια ασπάζεται το σταυρό και αποθέτει στο τραπέζι μεγάλο χρηματικό ποσό πανευτυχής που πρωτοευλογείται το σπιτικό του. Μιμούνται όλοι τον αρχηγό της οικογένειας. Έπειτα τα παλληκάρια με τον τίμιο σταυρό γυρνάνε όλα τα σπίτια του χωριού για να προσκυνήσουν οι πιστοί και να δεχθούν την ευλογία του. Το απόγευμα τελειώνει η περιφορά του σταυρού και πηγαίνουν στην εκκλησία. Ο ιερέας παίρνει το σταυρό και τον τοποθετεί στην Αγία Τράπεζα και οι πέντε φίλοι προσκυνούν τα εικονίσματα του τέμπλου. Γίνεται η καταμέτρηση των χρημάτων και ο ιερέας δίνει τα μισά στα πέντε παλληκάρια, ως αμοιβή. Αυτά τα διαθέτουν αποκλειστικά για γλέντι και για να κεράσουν όλους όσους περάσουν από το καφενείο που γλεντάνε για να τους ευχηθούν. Οι παλιότεροι λένε ότι πολλές φορές αυτό το γλέντι κρατούσε τρεις μέρες. Ο βαφτισμένος θεωρούνταν ο τυχερός της χρονιάς και ήταν ευπρόσδεκτος σε όλα τα σπίτια για ποδαρικό. Βέβαια αυτό το έθιμο θυμίζει τη βάφτιση του Χριστού από τον Ιωάννη τον βαπτιστή στον Ιορδάνη ποταμό, ερευνώντας όμως βαθύτερα ίσως βρεθούμε κοντά στη λατρεία της θρακικής Κοτυτώς και το βάφτισμα στο νερό ήταν μια από τις τελετές της, η οποία συνδυαζόταν και με τον κάπως οργιαστικό χαρακτήρα. Η γιορτή αυτή γινόταν στην Αγχίαλο, αλλά και σε άλλες πόλεις τη δυτικής ακτής του Εύξεινου Πόντου, όπως το Μπαλτσίκ (αρχαία Διονυσιούπολη), στη Μεσημβρία, τον Πύργο, την Αγαθούπολη, τη Σωζόπολη.

2. Οι θρησκευτικές λιτανείες διατηρήθηκαν μέχρι προχθές. Στην εκκλησία ο ιερέας συγκέντρωνε τους πιστούς νηστικούς και διφάτους. Υποχρεωτικά και τα ζώα τα έκλειναν στις μάντρες και στους σταύλους για να πεινάσουν, να διψάσουν και να βελάσουν προς τον Κύριο για να βρέξει. Έτσι θα νιώσουν αυτή την ξεχωριστή ημέρα. Από την αυλή της εκκλησίας η πομπή με επικεφαλής τον ιερέα ντυμένο στα γιορτερά του άμφια, τους ψαλτάδες, τα λάβαρα, τα εξαπτέρυγα και ψέλνοντας φθάνουν και σταματούν μπροστά στην κάτω βρύση. Η πρώτη στάση γίνεται στην κάτω βρύση, που το νερό της θεωρείται αγιασμένο και χρησιμοποιείται σε όλες τις θρησκευτικές και λαϊκές λατρείες. Τελειώνοντας ο ιερέας τις δεήσεις του, η πομπή συνεχίζει το δρόμο της και καταλήγει στο εξωκκλήσι της Αγίας Αναστασίας. Ήταν η Αγία των λιτανειών για τη βροχόπτωση. Δέος και κατάνυξη επικρατούσε. Τελειώνοντας ο ιερέας στα πρόσωπα των πιστών έβλεπε κανείς τη χαρά και την ελπίδα ζωγραφισμένη στα πρόσωπά τους. Αρκετές φορές η πομπή της λιτανείας γύριζε στο χωριό μουσκεμένη από τη βροχή που ρίχνανε τα μαύρα σύννεφα που παρουσιάζονταν ξαφνικά και τότε όλος ο κόσμος δοξολογούσε το Θεό.

Στοιχεία εγκατάστασης γύρω από την κάτω βρύση

Δεν γνωρίζουμε από πότε κατοικήθηκε η Νέα Μαρώνεια. Δείγματα προϊστορικής και ιστορικής κεραμικής δεν υπάρχουν. Υπάρχουν όμως μεμονωμένα στοιχεία που είναι αξιόλογα. Τα ήθη και τα έθιμα. Οι εκδηλώσεις στην κάτω βρύση. Τα τρία προϊστορικά χωριά σε κοντινές αποστάσεις. Οι βράχοι με τις βραχογραφίες που κυκλώνουν την κάτω βρύση σε μικρή απόσταση απ' αυτή· ακόμα και οι πληροφορίες που μας άφησε η παράδοση είναι άξιες μεγάλης προσοχής. Στη σπηλιά της ρίζας του μεγάλου βράχου μέσα στη ρεματιά υπήρχε πηγή νερού που την φύλαγε ο δράκος ο γνωστός γιος της θεάς Γης. Κάθε πανσέληνο χόρευαν μπροστά στην πηγή νεράιδες λιγερόκορμες και ασπροφορεμένες. Ίσως στο σημείο αυτό να υπήρχε κάποια προϊστορική ιερή θέση (πίσω από την κάτω βρύση).

Επίσης η παράδοση αναφέρει ότι στη Μαρώνεια υπήρχε άλλος ένας δράκος που ζούσε στη νότια πλαγιά του βουνού του Αγίου Γεωργίου. Το αποτύπωμά του πάνω σ' ένα γρανιτένιο βράχο έγινε αιτία να ονομαστεί η τοποθεσία αυτή *του δράκου η πατημασιά*. Ο βράχος αυτός είναι τριγυρισμένος από άλλους βράχους με κοιλότητες (βραχογραφίες). Στην περιοχή αυτή βρέθηκε προϊστορική κεραμική (νεολιθική) και ένα μικρό πήλινο αγαλματίδιο της θεάς Γης. Οπότε η παράδοση δίνει τη θέση της στα γεγονότα. Είναι ιστορία, πραγματικότητα.

Προϊστορικοί οικισμοί

α. Βόρεια της Μαρώνειας, 300 μ. περίπου από το τελευταίο σπίτι, στη θέση «Αμπρά Κεφάλα» βρέθηκε θρακικός αμυντικός περίβολος και όστρακα.

β. Στα ανατολικά της Μαρώνειας, 200 μ. περίπου από το τελευταίο σπίτι, στη θέση «Κούκος» βρέθηκαν θρακική κεραμική και ίχνη αμυντικού περιβόλου.

γ. Στα δυτικά της Μαρώνειας, 300 μ. περίπου, στη θέση «Άνω περιβόλια» βρέθηκαν κεραμική εποχής σιδήρου, λίθινα εργαλεία και όστρακα αγγείων με εμπίεστη διακόσμηση.

Δεν ξέρω αν πρέπει να εντυπωσιαστούμε με το τρίγωνο που παρουσιάζουν τα τρία χωριά γύρω από το βράχο της πηγής της κάτω βρύσης της αγοράς, αλλά η θέση συνηγορεί για την ύπαρξη προϊστορικής ιερής θέσης, γιατί βρίσκεται στη συμβολή δύο ρεμάτων και οι θέσεις αυτές θεωρούνταν από τους προϊστορικούς ανθρώπους ιερές. Ίσως γι' αυτούς να είχε κάποια ιδιαίτερη σημασία. Στο αγίασμα γινόταν το βάφτισμα ή το λουτρό του καθαρμού, όπως εξακολουθεί να γίνεται μέχρι σήμερα δύο φορές το χρόνο

της Αναλήψεως και της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος στην κάτω βρύση.

Η Θράκη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, από τα προϊστορικά χρόνια και μέχρι σήμερα δέχτηκε όχι μόνο ειρηνικές μεταναστεύσεις, αποικισμούς αλλοφύλων, αλλά και δοκιμασίες εχθρικών εισβολών και σφαγών. Σε τέτοιες σκοτεινές μέρες βλέπουμε τους Θρακιώτες, όπως όλοι οι άνθρωποι, να παίρνουν άφοβα από τη λαϊκή πίστη και θρησκεία, έξω και συχνά αντίθετα από την επιστήμη, λόγια και μέσα, ευχές ή κατάρες, λιτανείες, αμέτρητες μικρογιορτές και δεισιδαιμονίες που τα θεωρούσαν όπλα δοκιμασμένα και αποτελεσματικά για τη σωτηρία τους. Σε δύσκολες περιστάσεις ακόμα και η εκκλησία παράβλεπε αυτές τις μικρογιορτές.

Η ηλιολατρεία, γνωστή σε όλη τη Δυτική Θράκη, αλλά και στη Μαρώνεια από τα χαράγματα που βρίσκονται πάνω στους βράχους των προϊστορικών ιερών. Η λατρεία αυτή διατηρήθηκε μέχρι τα βυζαντινά χρόνια.

Θα συμφωνήσω με την ανέκδοτη πληροφορία του Μαρωνίτη γιατρού Χριστόδουλου Κωνσταντινίδη. Η πηγή της κάτω βρύσης της αγοράς της Μαρώνειας ήταν σπηλιά μικρή στη ρίζα του πελώριου βράχου που την φύλαγε ο δράκος. Τα δύο παιδάκια που σώθηκαν από την παραλιακή βυζαντινή Μαρώνεια, ο Κωνσταντίνος και η Ελένη, έχουν ονόματα συμβολικά. Από αυτά τα δύο παιδιά γίνεται η Νέα Μαρώνεια και κτίζεται αυτό το μνημειακό έργο της κάτω βρύσης. Στην πρόσοψη της βρύσης τοποθετούν τα δύο σύμβολα, τον ήλιο ανατέλλοντα και τη σελήνη στη γέννησή της. Δεν θα ήταν τολμηρό να υποθέσουμε πως η ηλιολατρεία διατηρήθηκε μέχρι τα χρόνια που κατασκευάστηκε η κάτω βρύση από γονατιστούς Μαρωνίτες, προφανώς σε ένδειξη σεβασμού για τη μετατόπιση του αγιάσματος από το άδυτο άντρο της θεάς Γης στο άπλετο φως του Ήλιου θεού-Απόλλωνα-Κωνσταντίνου. Όλα αυτά μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι τα δύο παιδάκια, ο Κωνσταντίνος και η Ελένη, είναι πράγματι τα δύο μεγαλοπρεπή σύμβολα της κάτω βρύσης.

Ως αναφορά για την παιδούλα Ελένη από τη βυζαντινή Μαρώνεια, που σώθηκε και έφτασε μέχρι την πηγή της κάτω βρύσης, υπάρχει η πληροφορία ότι η Αγία Ελένη λατρεύτηκε και ως προϊστορική θεά.

Από ερευνητές που ασχολήθηκαν με τα χαράγματα πάνω στους βράχους, ορισμένα ερμηνεύτηκαν ως σύμβολα του θεού Ήλιου και αστέρια, ενώ οι τοξωτές λαξευμένες κόγχες μπορεί να συνδεθούν με υπαίθρια λατρεία. Τα χαράγματα αυτά αφθονούν γύρω από την κάτω βρύση της αγοράς, με τη διαφορά ότι ο μεγάλος βράχος της πηγής που θα μπορούσε να μας φωτίσει με τα χαράγματά του ατυχώς έχει καταστραφεί η επιφάνειά του και καλύφθηκε με το καμπαναριό, το εκκλησάκι και με σπίτια.

Έχουμε όμως τυχαία ευρήματα μέσα στα σπίτια από πιθόσχημα λαξεύματα πάνω στον ίδιο βράχο, τελείως καθαρά. Αποκλείοντας την περίπτωση

ταφικών πίθων, η σκέψη μας πάει σε αποθηκευτικούς πίθους προσφορών (ξηροί καρποί) των μυημένων κατά τις τελετουργικές γιορτές. Δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο και για τον απέναντι βράχο του Αγίου Ευστρατίου με τα πιθόσχημα λαξεύματα μέσα στα οποία βρέθηκαν σκελετοί και κεραμική του 1200 μ.Χ.

Πολύ ενδιαφέρον είναι ότι κοντά στα πιθόσχημα λαξεύματα, βρέθηκε έξω από το σπίτι του γράφοντος τρίτο πολύ μεγαλύτερο πιθόσχημο λάξευμα, το οποίο ανέσκαψε η αρχαιολόγος Εύη Σκαρλατίδου, που απέδωσε κεραμική διαφόρων εποχών δίχως ίχνη σκελετού ή καύσης. Οπότε αποκλείεται η περίπτωση ταφικού πίθου.

Εάν δεχθούμε την πηγή στη ρίζα του βράχου της κάτω βρύσης σαν προϊστορικό αγίασμα, αυτός ο ίδιος βράχος πρέπει να είχε λαξευμένα λακκουβάκια ή άλλα χαράγματα στο επάνω μέρος του. Δεν θα ήταν τολμηρό να λέγαμε ακόμα ότι στο επάνω μέρος του φιλοξενούσε ένα μικρό υποτυπώδες περίβολο ξερολιθιάς (όπως αυτό του Αγίου Βασιλείου) για τον εμβαπτισμό των προϊστορικών μυημένων. Και τα τυχόν θρυμματιζόμενα πήλινα ιερά αγγεία κατά τους τελετουργικούς εμβαπτισμούς σκοπίμως ερρίπτοντο εντός του μεγάλου πιθόσχημου λαξεύματος που το χρησιμοποιούσαν ως ιερό αποθέτη.

Έχουμε ένα παράδειγμα στο ορεινό χωριό Άνω Καμπή της Νότιας Ροδόπης. Νοτιοδυτικά του χωριού, 500 μ. περίπου, στη θέση «Ιζλέρ Πουνάρ», κάτω από μια γέρικη βελανιδιά υπάρχει πηγή νερού κτισμένη ημικυκλικά και είναι κατά το ήμισυ στεγασμένη. Το νερό της δεν έχει περισσότερο βάθος από 0,20 μ. και για τους κατοίκους του χωριού και της γύρω περιοχής θεωρείται αγίασμα. Πιο πάνω λίγα μέτρα από το αγίασμα έχει κυκλικό κτίσμα ξερολιθιάς με εσωτερικές διαστάσεις 2,90 × 2,40 μ., πλάτος τοίχου 0,50 μ. και ύψος 1,20 μ., με είσοδο 0,40 μ. στα ανατολικά του. Περίπου στο κέντρο έχει ριζωμένο βράχο διαστάσεων 1,20 × 0,80 μ. πάνω στον οποίο υπάρχει λάξευμα μακρόστενο διαστάσεων 0,30 × 0,15 μ. και βάθος 0,10 μ. που θεωρείται από τους κατοίκους ότι είναι πάτημα Αγίου. Τη μέρα της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος —με το παλιό ημερολόγιο— πριν την ανατολή του ήλιου, γυναίκες παίρνουν αγίασμα σε μικρό δοχείο, πηγαίνουν μέσα στο μικρό κυκλικό κτίσμα, μπροστά στον εγχάρακτο βράχο, γυμνώνονται και βρέχονται από την κορυφή μέχρι τα νύχια, ή σε πάσχον μέλος του σώματος. Απέναντι από το αγίασμα μετά τη βαθιά ρεματιά που βρίσκεται ανατολικά-νοτιοανατολικά, σε απόσταση 800 μ. περίπου, είναι ο βράχος που λέγεται Ουρέν Καγιά. Πάνω του υπάρχουν 52 χαράγματα, λακκουβάκια και πατήματα όπως τα λένε.

Συσχετίζοντας τη βραχογραφία στη θέση Ασπρόβολος της Μαρώνειας με τη βραχογραφία Ουρέν Καγιά της Άνω Καμπής με επιφύλαξη θα λέ-

γαμε πως η κάτω βρύση της αγοράς της Μαρώνειας είναι αγίασμα από τα πολύ παλιά χρόνια.

Για τα πιθόσχημα λαξεύματα πάνω στο βράχο της πηγής της κάτω βρύσης της αγοράς της Μαρώνειας δεν είμαστε σε θέση να εκφέρουμε γνώμη. Όμως μοιάζουν απόλυτα με τα πιθόσχημα λαξεύματα που υπάρχουν στα προϊστορικά ιερά της Θράκης που βρίσκονται πάνω σε βραχόκορφα. Τα πιθόσχημα αμέσως μετά την επιφάνεια του βράχου σχηματίζουν κοιλιά, φαρδαίνουν στο μισό τους ύψος και καταλήγουν σε οξύ πυθμένα. Στον ίδιο βράχο όπου υπάρχει πιθόσχημο λάξευμα ή σε κοντινούς βράχους υπάρχουν άλλα λαξεύματα (λακκουβάκια κ.ά.).

Θα αναφερθώ μόνο στον βράχο του Αγίου Γεωργίου των Πετρωτών, που η παράδοση μας άφησε την πληροφορία ότι στη μνήμη του Αγίου Γεωργίου γινόταν πανήγυρη και ζωοθυσίες. Τη μέρα αυτή ερχόταν αυτοπροσφορά ένα μεγάλο ελάφι με κλαδωτά κέρατα, από τις δροσερές κοντινές βοσκές, και στεκόταν υπομονετικά μπροστά στην πόρτα της εκκλησούλας μέχρι ο ιερέας να διαβάσει την ευχή και να το θυσιάσει. Η θυσία γινόταν κάτω από τη μεγάλη βελανιδιά, κοντά στο πηγάδι που είχε γλυκό νερό και στο πέτρινο καζάνι μέσα στο οποίο θα το έβραζαν οι βοηθοί του ιερέα.

Η λέξη αυτοπροσφορά δεν είναι τόσο πειστική, για ζώα μάλιστα γεννημένα και μεγαλωμένα μέσα στα άγρια βουνά. Ούτε πείθονται αυτοί που βλέπουν τα κέρατα των ελαφιών στερεωμένα στους εσωτερικούς τοίχους αυτής της εκκλησούλας. Εγώ είχα την τύχη να δω τέσσερα ζευγάρια κέρατα το 1951.

Στο ψηλότερο σημείο της επίπεδης επιφάνειας του βράχου δεσπόζει χαραγμένος κύκλος, διαμέτρου 1,10 μ. με το εμβαδόν του αδρά ισοπεδωμένο. Στο κέντρο του υπάρχει λακκουβάκι με υπερυψωμένο χείλος διαμέτρου 0,10 μ. και 0,22 μ. βάθους. Για τις νυχτερινές τελετές μια λυχνία στο λακκουβάκι αυτό θα τόνιζε τα αβαθή περιγράμματα του χαραγμένου κύκλου που πιθανόν να αντιπροσωπεύει τον ηλιακό δίσκο ή της σελήνης.

Βορειοανατολικά από το στόμιο του πηγαδιού 3 μ., υπάρχει χαραγμένο πάνω σε ριζωμένο βράχο μεγάλο ιγδιόσχημο λάξευμα που εξέχει από την επιφάνεια του βράχου. Είναι διάτρητο στον πυθμένα του και η διάμετρός του είναι 0,70 μ. και έχει ύψος 0,50 μ. Ήταν διάτρητο στο πλάγιο μέρος του πυθμένα του για να μπορεί να αδειάζει όταν το γέμιζαν νερό του πηγαδιού. Παλιότερα αυτό το νερό το ονόμαζαν αγίασμα. Πιθανόν να ήταν προϊστορικό τελετουργικό σκεύος.

Βορειοδυτικά του στομίου του ίδιου πηγαδιού, στα 6 μ. είχε ολόγλυφο πέτρινο κατασκεύασμα, από πλάκα μήκους 2 μ., πλάτους 0,70 μ. και πάχους 0,15 μ., με ιγδιόσχημα λαξεύματα στη μία πλατιά επιφάνεια, στις διαστάσεις που προαναφέρω, αδρά λαξευμένο. Τα δύο άκρα της πλάκας πατούσαν σε δύο

μικρούς βράχους, ύψους 0,50 μ. Αυτό το πέτρινο κατασκεύασμα η παράδοση το ονόμαζε πέτρινο καζάνι που βράζανε το αυτοπροσφερόμενο ελάφι. Φυσικά είναι αδύνατο να βράζανε μέσα το ελαφίσιο κρέας, ούτε ίχνη πυράς υπήρχαν στο κάτω μέρος της πλάκας που θα ερχόταν σε επαφή με τις φλόγες και τον καπνό.

Μερικά μέτρα στα βόρεια, βορειοανατολικά από το χείλος του πηγαδιού, υπάρχει πολύ μεγάλο πιθόσχημο λάξευμα μέσα στο βράχο. Είναι λαξευμένο σε τέσσερα επίπεδα, αρχίζοντας από το χείλος, δημιουργούν την κοιλιά του και καταλήγουν στη βάση του. Παράξενο κατασκεύασμα. Αδύνατο να φανταστώ σε τι μπορούσε να χρησιμεύσει, εκτός από αποθηκευτικός χώρος. Αποκλείω να χρησίμευε για αποθήκευση νερού γιατί το διπλανό πηγάδι αναβλύζει νερό δροσερό ακόμη και τους καλοκαιρινούς μήνες.

Δυτικά και λίγο χαμηλότερα του χαραγμένου δίσκου με το λακκουβάκι στο κέντρο του, τα λαξεύματα στους βράχους είναι πολλά, αλλά θα αναφέρω μόνο αυτά που δίνουν κάποια εξήγηση για την αυτοπροσφορά των ελαφιών στην πανήγυρη του Αγίου Γεωργίου. Σε βράχο που έχει ύψος στην πρόσοψή του 0,40 μ. σαν μεγάλο σκαλοπάτι, στην άνω επιφάνεια και στην άκρη του, υπάρχει λαξευμένη τετράπλευρη λεκάνη διαστάσεων 0,53×0,43 μ., και βάθους 0,25 μ. για δημητριακά. Δίπλα στη λεκάνη υπάρχει ιγδιόσχημο λάξευμα διαμέτρου 0,40 μ. και βάθους 0,50 μ. με τρύπα στη βάση του για να αδειάζει το νερό που λέρωνε. Μεταξύ αυτών των λαξευμάτων υπάρχει μικρή λακκούβα για την τοποθέτηση άλατος που τόσο έχουν ανάγκη και αγαπάνε τα ζώα. Έχει και άλλες μικρές ή μεγαλύτερες λακκούβες. Στην άκρη ο βράχος που παρουσιάζει γωνία είναι διάτρητος, αντί κρίκων για την πρόσδεση ζώων. Εκεί που πατούσανε τα δεμένα ζώα μπροστά στη φάτνη και στο ιγδιόσχημο λάξευμα του νερού η επιφάνεια του βράχου είναι ισοπεδωμένη με αδρό λάξευμα, προφανώς για να αναπαύεται το δεμένο ζώο. Από τις διαστάσεις αυτής της επιφάνειας μπορούμε να μαντέψουμε το είδος του ζώου και το μέγεθός του.

Είχαν υπόψη τους οι προϊστορικοί άνθρωποι τις συνήθειες των ελαφιών, που κατά τη βόσκηση στις άφθονες τρυφερές και δροσερές βοσκές που περιβάλλουν τον ιερό βράχο, κατέληγαν επάνω του αφού προσφέρει ορατότητα και ασφάλεια, ξεκούραση και ύπνο, που είναι και οι ιδανικές θέσεις που ζούνε τον περισσότερο χρόνο. Κατά συνέπεια εκείνος που πρώτος τα απομάκρυνε από τη θέση αυτή ήταν ο άνθρωπος που την κατέλαβε για τη δημιουργία των υπαίθριων ιερών. Με το χρόνο σκέφτηκε πώς να ημερέψει τα ελάφια.

Μαρτυρίες κτηνοτρόφων που συνέλαβαν μικρά ελάφια και ζαρκάδια, που μεγάλωσαν με γάλα μάντρας στα βουνά, λένε πως αυτά συνήθιζαν και ακολουθούσαν το κοπάδι έχοντας κουδούνι στο λαιμό τους, χωρίς να τα

πειράζουν οι σκύλοι του κοπαδιού γιατί τα θεωρούσαν ότι ανήκαν και αυτά στο κοπάδι. Άλλοι κτηνοτρόφοι αναφέρουν ότι κατά καιρούς τοποθετούσαν αλάτι σε βραχόπλακες για να φάει το κοπάδι τους. Το αλάτι θεωρείται απαραίτητο για τη διατροφή ενός κοπαδιού. Όταν έφευγε το κοπάδι από το σημείο που είχαν τοποθετήσει το αλάτι πλησίαζαν ελάφια και ζαρκάδια για να γλύψουν τα υπολείμματα του αλατιού.

Έτσι οι προϊστορικοί σοφίστηκαν τις ζωντανές παγίδες για να προσελκύουν τα ελάφια και τα ζαρκάδια στο βράχο τους, που τον κατέλαβαν αυτοί.

Στα τελευταία λαξεύματα που αναφέρω, έδεναν κατσίκες, οι οποίες έτρωγαν καρπούς και αλάτι, έπιναν νερό από το ιγδιόσχημο λάξευμα και ξάπλωναν για να αναμασήσουν την τροφή τους. Τα ελάφια πλησίαζαν, δοκίμαζαν την τροφή, έγλυφαν αλάτι, έπιναν νερό και αν ήθελαν ξάπλωναν κοντά στη δεμένη κατσίκα. Έτσι σιγά σιγά ημέρευαν και περίσσευαν. Τα ελάφια δεν τα ενοχλούσε η παρουσία του ιερατείου γιατί και αυτοί ήταν πολύ προσεκτικοί στις κινήσεις τους πάνω στο βράχο. Έτσι μπορούμε να εξηγήσουμε και τις πληροφορίες που μας αφήνει η παράδοση ότι οι πιστοί ανεβαίνοντας στο εκκλησάκι αποθέτανε την προσφορά τους σε ξηρούς καρπούς στις λαξευμένες λεκάνες για τα ελάφια του Θεού, που έρχονταν στη μνήμη του Αγίου μόνα τους να θυσιαστούν από τον ιερέα. Έτσι εξηγείται και ο μύθος του Ορφέα και του Ρήσου που είχαν τη θεϊκή δύναμη να προσελκύουν τα ελάφια και τα ζαρκάδια ακόμα και τα άγρια θηρία, και να ζουν γύρω τους.

Δίχως καμιά επιφύλαξη δέχομαι ότι ήταν οργανωμένα εκτροφεία ελαφιών, ζαρκαδιών και αγριόχοιρων γιατί και αυτοί ημέρευαν γρήγορα.

Δεν μπορώ να συμφωνήσω για το βράχο της πηγής της κάτω βρύσης της αγοράς της Μαρώνειας, ότι ήταν τέτοιο εκτροφείο. Εκτός αν είχε τα απαραίτητα λαξεύματα όπως του Αγίου Γεωργίου των Πετρωτών. Εάν πράγματι υπήρχαν καταστράφηκαν με την ανέγερση σπιτιών και του καμπαναριού της Μαρώνειας. Υποχρεωτικά περιορίζομαι στα υπάρχοντα λαξεύματα.

Τα πιθόσχημα λαξεύματα. Το μεγάλο ιγδιόσχημο δίπλα στην πηγή του νερού που φύλαγε ο δράκος. Τα σκαλισμένα λακκουβάκια στους βράχους που περιβάλλουν την πηγή. Και τα τρία προϊστορικά χωριά που βρίσκονται τόσο κοντά στο αγίασμα της σπηλιάς και πηγή της κάτω βρύσης. Στη θέση του φούρνου που ανεγέρθη μεγάλη οικοδομή κόβοντας το βράχο της πηγής για τη θεμελίωσή της, χρησιμοποίησαν μεγάλα αντλητικά μηχανήματα για να περιορίσουν το αναβλύζον νερό της πηγής που βρέθηκε στο βάθος. Ίσως το νερό αυτό να φύλαγε ο δράκος. Μόνο το νερό που υπερχείλιζε έφτανε στην κάτω βρύση της αγοράς όσο το επέτρεπε η ελάχιστη φυσική ροή του. Και γίνεται πλέον κοινωφελές έργο. Όμως φοβούμενοι την οργή του θεού, σεβόμενοι τη γνώμη των γερόντων, υπολογίζοντας την ιερότητα του νερού,

αναγνωρίζοντας τις θεραπευτικές ιδιότητες του αγιάσματος, επιθυμούντες τη διατήρηση των λαϊκών λατρειών παράλληλα και των θρησκευτικών τελετών δεν αποκόπτονται τελείως από την προϊστορική τους ρίζα γι' αυτό τοποθετούν στην πρόσοψη της κάτω βρύσης τα θαυμαστά ιερά σύμβολα του ήλιου και της σελήνης. Σαν επιστέγασμα όλης αυτής της μεταρρυθμίσεως φυτεύουν τα τρία πλατάνια μπροστά στην κάτω βρύση της αγοράς στο όνομα της Αγίας Τριάδος. Ίσως θα πρέπει να συμφωνήσω με την άποψη του γιατρού Χριστόδουλου Κωνσταντινίδη που έγραφε στις σημειώσεις του: *Στην προϊστορία στο άδυτο το ιερό νερό φύλαγε ο Δράκος, μεγάλος γιος της θεάς Γης. Με τις ειρηνικές μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν ο θεός Ήλιος-Απόλλωνας από το άδυτο βγαίνει στο άπλετο φως της μέρας. Και στη συνέχεια το αγίασμα της κάτω βρύσης της αγοράς της Μαρώνειας προστατεύεται από την Αγία Τριάδα.*

Εξωκκλήσια γύρω από τη Μαρώνεια

1. Η Αγία Αναστασία, 3 χλμ. βόρεια της Μαρώνειας. Η Αγία των λιτανειών κατά της ανομβρίας. Θαυμαστό το άλσος της που γλύτωσε από την μεγάλη καταστροφή το 1915 που έκαψε εκατοντάδες στρέμματα δάσους και αμέτρητα ελαιόδεντρα. Το εξωκκλήσι είναι ένας τετράπλευρος άστεγος περίβολος ύψους 1,50 μ. κτισμένος με ξερολιθιά. Κοντά στο εκκλησάκι υπάρχει βραχογραφία, χαμηλά μέσα στη ρεματιά.

2. Η Αγία Κυριακή, 300 μ. βόρεια από το τελευταίο σπίτι. Ίδια κατασκευή με το προηγούμενο και άστεγο. Η παράδοση μας πληροφορεί ότι εκεί ψηλά στο λόφο αλώνιζε η αρχοντοπούλα Κυριακή όταν της πήγαν το μαντάτο ότι ο πατέρας της την πάντρευε. Αυτή δεν ήθελε να παντρευτεί γι' αυτό πήρε μια χεριά στάχια και έφυγε από το αλώνι. Κρύφτηκε πιο πάνω στην κοιλότητα ενός βράχου. Οι γονείς της λυπήθηκαν πολύ για το χαμό της. Μετά από καιρό παρουσιάστηκε κρυφά στη θεία της και της είπε: *Εγώ θέλω να ασκητέψω εκεί ψηλά στο αλώνι και παρακαλώ τον πατέρα μου να μου κτίσει ένα εκκλησάκι.* Έτσι και έγινε. Υπήρχε παλαιότερα μια εικόνα στην οποία απεικονιζόταν η Αγία Κυριακή με μια αγκαλιά στάχια. Οι Μαρωνίτες την ονομάζουν Αγία Κυριακή της Μαρώνειας. Νομίζω ότι έχουμε και εδώ αναπάντητα ερωτήματα.

3. Ο Άγιος Σπυρίδωνας στη δυτική πλαγιά του Ισμάρου, κοντά στις Χελιδονόπετρες. Η εικόνα του στεγάζεται σε σπηλιά με αγίασμα. Οι παλιότεροι αναφέρουν ότι οι σταγόνες που στάζουν από την οροφή της σπηλιάς είναι φάρμακο για τον αυτόπονο. Η παράδοση μας πληροφορεί ότι ένα αγριογούρουνο του Ισμάρου από αυτή τη σπηλιά βγήκε στη Σαμοθράκη. Τη μέρα της γιορτής του Αγίου μετά το πέρας της λειτουργίας οι γυναίκες

συγκεντρώνουν αγίασμα σε μπουκαλάκια και τα παλληκάρια ανάβουν φωτιές έξω από το σπήλαιο και πηδούν πάνω από αυτές διαιωνίζοντας έτσι το έθιμο της Ιεράς Πυράς.

4. Ο Άγιος Αθανάσιος, στην κορυφογραμμή της ψηλότερης κορυφής του Ισμάρου. Στη μνήμη του Αγίου γίνεται λειτουργία με συμμετοχή πιστών. Είναι το μόνο εκκλησάκι που διατήρησε την αρχική του μορφή. Υπάρχει ένας περίβολος από ξερολιθιά ύψους 1,20 μ. μια απλή κόγχη στα ανατολικά της. Το εκκλησάκι είναι κτισμένο σε υψόμετρο 600 μ. και μοιάζει πολύ με προϊστορικό υπαίθριο ιερό. Κοντά σ' αυτό λένε ότι υπάρχουν βράχοι με χαράγματα.

5. Ο Άγιος Γεώργιος, στην κορυφή του βραχόβουνου του Αγίου Γεωργίου, έτσι το ξεχωρίζουν από τα άλλα βουνά. Το εκκλησάκι πρόπερσι στεγάστηκε κατά το 1/3 από το Στράτο Αντ. Ζερβούλη. Μέχρι τότε ήταν άστεγο όπως του Αγίου Αθανασίου. Το εκκλησάκι είναι κτισμένο μέσα στην μεγαλιθική ακρόπολη της Ισμάρας. Είναι από τα καλύτερα δείγματα αρχιτεκτονικής συγκρινόμενο με το μεγάλο άστεγο προϊστορικό ιερό της νοτιοανατολικής άκρης της κυκλώπιας ακρόπολης. Στο εκκλησάκι αυτό γίνονταν ζωοθυσίες. Δίπλα του υπάρχει καμαρωτή δεξαμενή με υδραυλικό ασβεστοκονίαμα στο βάθος της γης. Ο ογδονταεννιάχρονος Κομνηνός Βαλασιώτης διηγείται: *Παιδάκι, ακολουθούσα τη μητέρα μου και τις θείες μου όταν ανέβαιναν στο βουνό τη μέρα της γιορτής του Αγίου Γεωργίου. Μετά τη λειτουργία, βγάζαμε αγίασμα από τη δεξαμενή και όλοι οι παρευρισκόμενοι πλενόμασταν και πίναμε. Ο Άγιος Γεώργιος θεωρείται προστάτης των κτηνοτρόφων. Το βουνό αυτό έχει όψη σωρολιθιάς. Μόνο από τα βόρεια, βορειοανατολικά υπάρχει μια λωρίδα γης μέσα στα βράχια που είναι και το μοναδικό μονοπάτι για το εξωκκλήσι και την ακρόπολη. Το εκκλησάκι βρίσκεται κτισμένο σε υψόμετρο 461 μ. μέσα σε ένα άλσος που οι Μαρωνίτες το θεωρούν ιερό και το προστατεύουν.*

Για τους προϊστορικούς ανθρώπους κάθε νερό ζωντανό που ανάβλυζε μέσα από βράχια θεωρούνταν θαύμα, αφού μάλιστα πίστευαν ότι σε τέτοια βραχόκορφα γίνονταν τα επιφάνεια του θεού. *Άγιος ο τόπος, αγιασμένο και το νερό,* λέει και ο γερο-Κομνηνός και συνεχίζει, *αυτό να το λέτε και στα εγγόνια σας.* Η παράδοση επίσης αναφέρει. Όταν κτιζόταν η Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης, όλα τα πετρόβουνα ξεκίνησαν να φθάσουν μέχρι εκεί για να δώσουν τις πέτρες τους. Όταν τελείωσε η εκκλησία, τα βουνά έμειναν εκεί που βρέθηκαν. Έτσι έμεινε εδώ ο Άγιος Γεώργιος.

6. Η Αγία Ευαγγελίστρα. Είναι θαυμαστό το άλσος της από πουρνάρια. Και αυτό το άλσος σώθηκε από θαύμα από τη μεγάλη πυρκαγιά που έγινε το 1949. Μικρό ξωκκλήσι, στεγασμένο, κοντά στου Τζανή τη βρύση.

7. Η Αγία Άννα, η εικόνα της βρίσκεται σε μικρή σπηλιά κοντά

σε ωραία βρύση. Και αυτής της Αγίας το άλσος σώθηκε από την πυρκαγιά. Αυτά τα δύο εκκλησάκια βρίσκονται στα μέσα της απόστασης της κορυφής του Ισμάρου από τη θάλασσα.

8. Ο Άγιος Κύρκος, πιο χαμηλότερα κοντά στο αρχαίο θέατρο. Και αυτό το εξωκκλήσι είναι ορθογώνιος περίβολος από ξερολιθιά, αλλά και αυτό το στέγασαν πρόπερσι. Πριν πολλά χρόνια ο Αναστάσης Γιαχανός από άγνοια δεν σεβάστηκε το άλσος του Αγίου και το έκοψε. Μ' αυτά τα ξύλα φόρτωσε το βοϊδάμαξό του. Δεν πρόλαβε να απομακρυνθεί 500 μ. και το ένα του βόδι ψόφησε. Αυτό το είχε βάρος στην ψυχή του μέχρι που πέθανε, λέγοντας: *Ζήτε χρονίστε από Άγιο ξύλα μη κόψετε, δεν το θέλει ο Άγιος και δεν το συγχωρά.*

9. Η Ζωοδόχος Πηγή (Παναγούδα τη λένε). Βρίσκεται στην παραλία της βυζαντινής Μαρώνειας. Είναι στεγασμένη και έχει μεγάλη κόγχη. Στη μνήμη της γίνεται λειτουργία. Τα παλιότερα χρόνια όλοι οι κάτοικοι της Μαρώνειας, μικροί και μεγάλοι, πανηγύριζαν μέσα στο ωραίο άλσος της που ένα τμήμα του διατηρείται ακόμα.

10. Ο Άγιος Χαράλαμπος θαυματουργός και πολιούχος της Μαρώνειας. Βρίσκεται μέσα στη βυζαντινή Μαρώνεια μπροστά στη θάλασσα. Αυτό που γνώρισαν όλοι οι Μαρωνίτες ήταν το 1913, όταν πήραν το δρόμο της προσφυγιάς στις 6 Αυγούστου, μέρα της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Πάνω στα πολεμικά πλοία ανεβασμένοι όλοι οι Μαρωνίτες σκέφθηκαν να πάρουν μαζί τους και την παλιότερη εικόνα του Αγίου Χαραλάμπους που ήταν μικρή και σκαλισμένη πάνω σε ξύλο κέδρου. Την πήρε ο ιερέας του πολεμικού πλοίου το απόγευμα και τη μετέφερε στο πλοίο. Το άλλο πρωί που πήγε να προσευχηθεί διαπίστωσε ότι η εικόνα έλειπε. Το ανέφερε στον πλοίαρχο και αυτός συγκέντρωσε στο κατάστρωμα ναύτες και πρόσφυγες και ζήτησε να επιστρέψουν την εικόνα. Κανείς όμως δεν την είχε πάρει. Αναγκάστηκε να διατάξει έρευνα, αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Σταυροκοπιέται ο ιερέας στη σκέψη μήπως δεν πήρε την εικόνα από την εκκλησία και έγινε τόση αναταραχή από λάθος του. Τον πήραν οι ναύτες με μια βάρκα και όταν έφτασαν στην εκκλησία είδαν την εικόνα στη θέση της. Παίρνει την εικόνα και επιστρέφει στο πλοίο. Το ίδιο επαναλήφθηκε και την επόμενη μέρα. Ο ιερέας φοβούμενος την οργή του καπετάνιου δεν του ανέφερε το περιστατικό, παρά μόνο πήρε μαζί του δυο τρεις ναύτες και πάει να δει αν είναι θαύμα. Όταν βγήκε στην παραλία για τρίτη φορά οι ναύτες άρχισαν να τον περιπαίζουν. Ο ιερέας πράγματι όταν έφτασε στην εκκλησία βρήκε την εικόνα πάλι στη θέση της. Μετά την απαραίτητη δέηση ο ιερέας κάνει τρεις μετάνοιες και τη στιγμή που απλώνει τα χέρια να πάρει την εικόνα ο Άγιος Χαράλαμπος κάνει το θαύμα του. Τρομερός θόρυβος, σαν να γκρέμιζε η στέγη της εκκλησίας. Οι ναύτες πανικόβλητοι

με ένα σάλτο βρέθηκαν έξω από την εκκλησία μη μπορώντας να εξηγήσουν τι ακριβώς συνέβη. Όταν μετά από λίγο βγήκε ο ιερέας του πλοίου τον άκουσαν να λέει. *Δοξασμένο το όνομα του Κυρίου. Ο Άγιος Χαράλαμπος παιδιά μου δε θέλει να εγκαταλείψει την εκκλησία του, το χωριό του, τη Μαρώνεια. Ας επιστρέψουμε στο πλοίο μόνοι μας.* Οι Μαρωνίτες το δέχτηκαν με ανακούφιση και με την ελπίδα ότι θα επιστρέψουν γρήγορα στην πατρίδα τους, όπως και έγινε. Τη μέρα της μνήμης του Αγίου πανηγύριζε η Μαρώνεια και όλα τα γύρω χωριά. Αυτή τη μέρα γινόταν ζωοθυσίες. Μέσα στο άλσος του Αγίου Χαραλάμπους ξεχώριζε ένας αιωνόβιος πρίνος, με κορμό που η διάμετρός του ξεπερνούσε το ένα μέτρο και βρισκόταν στο κέντρο ενός αλωνιού με αναλημματικό τοίχο γιατί σε κείνο το σημείο το έδαφος έχει μια μικρή κλίση.

Την ημέρα της γιορτής οι ταύροι που θα θυσιάζονταν είχαν χρυσωμένα κέρατα και στις άκρες των κεράτων υπήρχαν αναμμένα κεριά. Οι ταύροι περίμεναν υπομονετικά μαζί με τα μικρότερα ζώα που προορίζονταν και αυτά για θυσία μέχρι να διαβαστεί η ευχή από τον ιερέα. Όλα τα ζώα ήταν προσφορές των κατοίκων. Μετά τα ζώα τα οδηγούσαν κάτω από το μεγάλο πρίνο, τα έσφαζαν και το αίμα τους χυνόταν στο μικρό βόθρο που είχε ανοιχτεί κοντά στη ρίζα του πρίνου. Στα κλαδιά του τα κρεμούσανε, τα γδέρνανε, τα τεμάχιζαν και τα έριχναν στα καζάνια. Τα καζάνια ήταν τοποθετημένα πάνω σε φωτιές που είχαν ανάψει μπροστά στο νάρθηκα της εκκλησίας. Το βρασμένο κρέας μοιραζόταν σε όλους τους παρευρισκομένους σαν νάμα. Έτσι το λένε οι Μαρωνίτες, νάμα. Μετά το φαγητό καλούσε ο άρχοντας τους νέους και γινόταν πρωτοχορευτής στον κυκλικό χορό γύρω από τον κορμό του μεγάλου πρίνου που θυσίαζαν τα ζώα. Κάτω από αυτό το πελώριο δέντρο άρχιζε ο χορός με συνοδεία λαϊκών οργάνων και συνεχιζόταν σε όλον τον περιβάλλοντα χώρο. Τα δέρματα των ζώων τα έβγαζαν δύο φορές στη δημοπρασία και τα χρήματα πήγαιναν προς ενίσχυση του ταμείου της εκκλησίας. Ακολουθούσε πάλη με συμμετοχή παλαιστών και από άλλα χωριά και στους νικητές μοίραζαν έπαθλα.

Άλογα σπαθάτα, πλατύστηθα, λιγνόποδα και μικροκέφαλα, στολισμένα σαν νύφες με κορδέλες και χάντρες στην ουρά και κόκκινο κάλυμμα στη σέλα, περίμεναν με τους ανήσυχους καβαλάρηδες πότε θα προστάξουν εκκίνηση για τους ιππικούς αγώνες. Η διαδρομή ήταν από τον Άγιο Χαράλαμπο μέχρι το χωριό. Ο αγώνας γινόταν μετά το πέρας της πανήγυρης όταν ο κόσμος επέστρεφε στη Μαρώνεια για να παρακολουθήσει και να χαρεί το θεαματικό αυτόν αγώνα. Στους τρεις πρώτους νικητές πρόσφεραν ανάλογα χρηματικά συμβολικά βραβεία από το ποσό που είχαν συγκεντρώσει με τη δημοπρασία. Σκοπός μας δεν είναι εδώ να αναφέρουμε όλα τα θαύματα του Αγίου Χαραλάμπους. Αυτό όμως πρέπει να το αναφέρω γιατί θεω-

ρήθηκε σαν αυτοπροσφορά κατ' εντολή του Αγίου.

Ο Αδάμ Θεοδ. Περβανάς με κοπάδι 150 αγελάδια που έβοσκαν στον Ίσμαρο αδέσποτα χρόνο καιρό, ήταν τελείως άγρια. Κάθε χρόνο θυσίαζε στον Άγιο από ένα ταυρί, των τριών ή πέντε χρονών, του οποίου έλεγαν ότι τα χρόνια του δεν έπρεπε να είναι ζυγά. Το ταυρί όμορφο σαν άγγελος μεγάλωνε στις τρυφερές βοσκές, αλλά όταν έβλεπε άνθρωπο, ανασήκωνε την ουρά του, μούγκριζε άγρια και χανόταν από της γης το πρόσωπο. Το σκεφτόταν ο Αδάμ πώς θα το πιάσει για να το οδηγήσει στον Άγιο Χαράλαμπο. Από παιδί ήταν μαθημένος να τρέχει με το άλογο και να πιάνει τα ζώα με θηλειά. Αλλά γι' αυτό το ταυρί πήρε τον Χρήστο Αρ. Σμαραγδά, τον Χαράλαμπο Παλένη και τον αδελφό του Αναστάση που ήταν δαμαστές των ταύρων.

Την παραμονή πήγανε να βρούνε το ταυρί και να το σκλαβώσουνε μα δεν το βρίσκανε πουθενά. Παραξενεύτηκαν. Συνέχισαν την έρευνα από τα χαράματα της μέρας της γιορτής μέχρι το μεσημέρι. Ο Αδάμ απογοητευμένος λέει στους συντρόφους του να συλλάβουν ένα άλλο, αλλά αυτοί τον αποκρύωσαν λέγοντας ότι δεν κάνει να θυσιάσει στον Άγιο άλλο ζώο από αυτό που έχει τάξει. Γι' αυτό ξεκίνησαν για τον Άγιο Χαράλαμπο που απείχε περίπου δέκα χιλιόμετρα για να προφτάσουν να ανάψουν ένα κερί στη χάρη του. Συλλογισμένοι και μαραμένοι από την κούραση φτάσανε κοντά στον Άγιο Χαράλαμπο και σε ένα μικρό χωραφάκι είδαν το ταυρί. Τραβήξανε τα χαλινά, σπιρούνιασαν τα πλευρά των αλόγων, σάλταραν αυτά στον αέρα, πιάσανε θέσεις· όλοι έπιασαν θέσεις και ήταν έτοιμοι με τις θηλειές στα χέρια, αλλά το ταυρί καθόταν σαν χαζό και τους έβλεπε αδιάφορο. Δεν ξέρουν τι να κάνουν. Από τέσσερις θηλειές των Μαρωνιτών δεν γλυτώνει το ταυρί, θα πιαστεί, αλλά είναι λίγο αλάργα, πρέπει να επιτεθούνε συντονισμένα για να πετύχουν τη σύλληψή του. Τότε κατέβηκε ο Αδάμ, έβαλε στην άκρη μιας βέργας τη θηλειά και πήγε σιγά σιγά να το συλλάβει. Δεν κουνήθηκε το ζώο, όταν το τράβηξε τον ακολούθησε σαν αρνί. Και όταν έφτασε μπροστά στην εκκλησία γονάτισε μόνο του. Θαύμα φώναξαν οι καβαλάρηδες και σταυροκοπήθηκαν, γιατί ξέρανε πόσο άγριο ήταν το ταυρί αυτό.

11. Ο Άγιος Ερμογένης. Ο ίδιος μικρός περίβολος ξερολιθιάς και μέσα σ' αυτόν ένα καραγάτσι θαυμαστό για το μέγεθός του. Το άλσος του είναι από πουρνάρια που υπάρχουν και σήμερα. Το εξωκκλήσι βρίσκεται 1 χιλιόμετρο δυτικά της Μαρώνειας. Στο εκκλησάκι αυτό γινόταν το καλοκαίρι δεήσεις για βροχές. Κοντά σ' αυτό υπήρχε καμαρωτή πηγή νερού και θεμέλια βυζαντινής εκκλησίας που πιθανόν να ήταν αγίασμα.

Στις θέσεις όλων αυτών των εξωκκλησιών υπάρχουν λείψανα βυζαντινών εκκλησιών που τις ονομάζουν μοναστήρια και ίσως κάποτε να είχαν

χαρακτήρα μοναστηριών γιατί βρίσκονται μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη και χρωματιστά κονιάματα από αγιογραφίες. Αυτά ίσως καταστράφηκαν τα έτη 1656-1661 επί Μεχμέτ Κιοπρόγλου που κατεστράφησαν στη Ροδόπη 218 εκκλησίες και 33 μοναστήρια. Γραπτή πληροφορία του 1454, επί Μεχμέτ του Β΄, 272 χριστιανικές οικογένειες Μαρωνιτών φορολογούνται.

Τα εξωκκλήσια που αναφέρω είναι πάρα πολύ λίγα εν σχέσει με τα ερειπωμένα που βρίσκονται στο χώρο της Μαρώνειας. Πώς όμως λησμονήθηκαν οι θέσεις τους και δεν ξανακτίστηκαν, έστω και αυτοί οι ιδιόρρυθμοι μικροί ορθογώνιοι περίβολοι ξερολιθιάς είναι περίεργο. Η κατασκευή αυτή είναι όμοια με των μοναστηριών που ανασκάπτονται στην ορεινή Ροδόπη —εκκλησάκι με λίγα δωμάτια μέσα σε μια αυλή. Ίσως γι' αυτό ονομάζονται μοναστήρια.

Λαϊκές λατρείες

1. Ξημερώματα, πριν ακόμα ανατείλλει ο ήλιος τη Μεγάλη Πέμπτη, οι γυναίκες πήγαιναν στην κάτω βρύση της αγοράς, έπαιρναν το αμίλητο νερό και γυρίζοντας στο σπίτι, έριχναν κόκκινο χρώμα και με αυτό το νερό έβαφαν τα πασχαλινά αυγά. Το χρωματιστό νερό το φύλαγαν σε θέση περιοπής για να ξαναβάψουν αυγά αν χρειαζόταν αλλά και έπρεπε να φυλαχτεί για 40 μέρες μέχρι την ημέρα της Αναλήψεως του Κυρίου.

2. Την ημέρα της Αναλήψεως, πριν ακόμα ανατείλλει ο ήλιος, όλοι μικροί μεγάλοι πήγαιναν στην κάτω βρύση της αγοράς, έπλεναν χέρια και πρόσωπο και έπιναν νερό. Όταν γύριζαν στα σπίτια τους, οι γυναίκες έπαιρναν το χρώμα με το οποίο είχαν βάψει τα κόκκινα αυγά της Πασχαλιάς και ό,τι ρούχα είχαν βαφεί. Οικογενειακώς κατέβαιναν στην ακρογιαλιά του Παχυνάμμου, έπλεναν τα ρούχα στη θάλασσα και στη συνέχεια έριχναν το χρώμα των αυγών μέσα σ' αυτή με την ευχή να το πάρουν τα τρία ρέματα! Έκαναν μπάνιο στη θάλασσα για να καθαριστούν από κάθε αρρώστια και μόλυνση και ακολουθούσε πανηγύρι. Όταν επέστρεφαν το βράδυ στα σπίτια τους οι νέοι και οι κοπέλες περιμένανε μέχρι τα μεσάνυχτα που ανοίγανε τα ουράνια για να δούνε το θαύμα της Αναλήψεως. Όσοι είχαν τη θεία τύχη κάνανε μια ευχή με την ελπίδα να πραγματοποιηθεί.

3. Το κούρεμα των μικρών ζώων, κατσικιών και προβάτων γινόταν μετά τη γιορτή του Αγίου Κωνσταντίνου. Σωστό πανηγύρι· έφερναν τα κοπάδια σε παλιά σπίτια του χωριού με αυλές μεγάλες και χαγιάτια. Προσέρχονταν εθελοντές κτηνοτρόφοι και βοηθούσαν για να τους το ανταποδώσουμε όταν θα κούρευαν το δικό τους κοπάδι. Πριν τελειώσει το κούρεμα πήγαινε ένας και γέμιζε ένα μεγάλο καρδάρι νερό από την κάτω βρύση της αγοράς και το πήγαινε στο σπίτι που κούρευαν. Έπλεναν τα χέρια τους και όλα τα

εργαλεία που χρησιμοποίησαν, μαχαίρια και ψαλίδια. Κρεμούσαν όλα τα κουδούνια στο λαιμό των ζώων για να γιορτάσουν το γεγονός. Παλληκαράκια έτρεχαν ανάμεσα στα κατσίκια και τα ανατάραζαν για να είναι έτοιμα να βγούνε από τη μεγάλη αυλόπορτα του σπιτιού. Έξω από την είσοδο περίμενε ο ιδιοκτήτης του κοπαδιού με το καρδάρι στο ένα χέρι και με ένα μεγάλο δεμάτι τσουκνίδες στο άλλο —οι τσουκνίδες θεωρούνταν αθάνατα φυτά από το μύθο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και της αδελφής του. Όπως έβγαιναν από την πόρτα τα ζώα τα ράντιζε με το λερωμένο αυτό νερό για να είναι όλο το καλοκαίρι δροσερά και να μη καίγονται. Αυτό γινόταν γιατί τα ζώα με την καλοκαιρινή ξηρασία αρρώσταιναν και κοβόταν το γάλα τους. Ο ιδιοκτήτης του κοπαδιού κρατούσε ένα μέρος από το νερό και τη στιγμή που έβγαινε ο βοσκός τον κατάβρεχε από την κορυφή μέχρι τα νύχια για να είναι δροσερό το καλοκαίρι και με πολλές βροχές. Κατά τη διάρκεια της εξόδου των κατσικιών παλληκαράκια έσπαζαν αυγά στα κέρατα των τράγων με την ευχή να είναι γεροί και ικανοί επιβήτορες. Μέσα σ' αυτή την αναταραχή το κουρνιαχτό που σηκωνότανε και τις φωνές, μόνο τα κουδούνια απάλυναν την ατμόσφαιρα με τη μελωδία τους.

4. Η γιορτή του Κλείδωνα. Την παραμονή της γιορτής της γεννήσεως του Αγίου Ιωάννου, στις 24 Ιουνίου, κοπέλες πηγαίνουν και γεμίζουν ένα πήλινο αγγείο με νερό από την κάτω βρύση της αγοράς και το πηγαίνουν αμίλητες στο καθορισμένο σπίτι που θα γίνει η γιορτή. Οι κοπέλες της γειτονιάς που έχουν συγκεντρωθεί εκεί αποθέτουν στο νερό που υπάρχει μέσα στο αγγείο και το ονομάζουν κλείδωνα, κοσμήματα, δαχτυλίδια, σκουλαρίκια, βραχιόλια ή νομίσματα. Το αγγείο σφραγίζεται με μαντήλι που προσδένεται στο στόμιό του. Με τη δύση του ήλιου ο κλείδωνας τοποθετείται σε ρίζα τριανταφυλλιάς ή κρεμιέται σε κληματαριά σε τέτοια θέση που να μπορεί να το φωτίζει το φεγγάρι. Μετά τα κορίτσια πηγαίνουν στην κάτω βρύση και γεμίζουν ένα ποτήρι με νερό και αμίλητες το πάνε στο σπίτι τους. Μέσα σ' αυτό ρίχνουν ένα ασπράδι αυγού. Τοποθετούν το ποτήρι έξω από το παράθυρο για να το φωτίσει και αυτό το φεγγάρι. Την επομένη το πρωί όλες οι κοπέλες πηγαίνουν στην εκκλησία να λειτουργηθούν. Μετά τη λειτουργία πηγαίνουν στο σπίτι που φυλάγεται ο κλείδωνας. Πριν το μεσημέρι η οικοδέσποινα κοπέλα παίρνει τον κλείδωνα και κάθεται στο κέντρο ενός χαλιού που έχει στρωθεί στο χαγιάτι. Τριγυρισμένη από τις κοπέλες, ανοίγοντας τον κλείδωνα λέει: *Ανοίγουμε τον κλείδωνα να βγει η χαριτωμένη.* Σταυρώνει με το χέρι της το στόμιο του αγγείου και αφού το βυθίσει στο νερό βγάζει το πρώτο αντικείμενο που έπιασε. Το σηκώνει ψηλά, το αναγνωρίζει η κοπέλα που το έβαλε από βραδύς και εκείνη τη στιγμή οι άλλες κοπέλες διαβάζουν ένα στιχάκι, σαν προφητεία της τύχης της. Πειράγματα, γέλια, αστεία, όπως πάντα σε τέτοιες στιγμές που γνωρίζουν τα ανή-

συχα νιάτα. Όταν θα βγει και το τελευταίο κόσμημα οι κοπέλες με το νερό του κλείδωνα θα πλένουν τα χέρια και το πρόσωπο πάνω σε λουλούδια γιατί το νερό αυτό θεωρείται αγίασμα και δεν επιτρέπεται να πέσει στη γη και να πατηθεί.

Τελειώνει η χαρούμενη αυτή γιορτή και τρέχουν όλες στα σπίτια τους. Παίρνουν το ποτήρι με το ασπράδι και προσπαθούνε, με το σχήμα που πήρε το ασπράδι, να φανταστούν το επάγγελμα που κάνει το παλληκάρι που θα τις ζητήσει σε γάμο. Έπειτα το νερό χύνεται στα λουλούδια όπως και ο κλείδωνας. Η γιορτή συνεχίζεται και οι κοπέλες τώρα κατά ομάδες πηγαίνουν στα πηγάδια της γειτονιάς. Μία μία στέκεται στο στόμιο του πηγαδιού με το πρόσωπο προς το νερό του. Σκεπάζεται με λεπτό κόκκινο ύφασμα και προσπαθεί πάνω στην επιφάνεια του νερού να ξεχωρίσει τις σκιές που θα σχηματιστούν για να βγάλει το συμπέρασμά της για το επάγγελμα του μέλλοντα συζύγου της. Έτσι τελειώνει η ωραία αυτή εφηβική γιορτή με ελπίδες και όνειρα για τις καυκίτσες (παρθένες) της Μαρώνειας.

5. Η γιορτή της Ιεράς Πυράς, στις 31 Ιουλίου παραμονή της πρωταυγουστιάς. Η πρώτη φωτιά ανάβει στην πλατειούλα της κάτω βρύσης της αγοράς και μετά σε σταυροδρόμια του χωριού. Στην πυρά έκαιγαν ότι παλιό υπήρχε στο σπίτι από καλάθια, μελισσοκάλαθα, ψάθες, αποθήκες σιτηρών πλεγμένες με λυγαριά κ.ά. Στην άχλη της πυράς βάζανε και ψήνανε ολόκληρα σκόρδα και τρώγανε τις σκέλδες τους για την αποτροπή των ασθενειών. Το κεφάλι του σκόρδου το κρεμούσανε με μια ουρανιά γυάλινη χάντρα στο λαιμό των παιδιών, φυλακτό κατά της βασκανίας. Μικροί, μεγάλοι πηδούσαν σταυρωτά πάνω από τις φωτιές για να τους αγκαλιάσουν οι φλόγες, με φωνές και αλαλαγμούς, με γέλια και χαρές πιστεύοντας πως θα καεί κάθε κακό που φώλιαζε πάνω τους.

Οι αρχαίες πηγές αναφέρουν ηλιολατρικές και πυρολατρικές ιερουργίες της διονυσιακής λατρείας. Αυτές απηχούνται και στους μύθους του Διονύσου θεού έχοντος το πυρ *πατρῶον ὅπλον τὸ ὁποῖον προέβαλεν μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς ὡς φῶς σεμοῦ πυρὸς* (Βάκχαι στ. 1083).

6. Όλοι οι Μαρωνίτες νήστευαν τον Δεκαπενταύγουστο. Όμως από την πρώτη Αυγούστου μέχρι την παραμονή της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου, η νηστεία εκτός που ήταν αυστηρή δεν επιτρεπόταν σε μικρούς και μεγάλους να κάνουν μπάνιο στη θάλασσα γιατί τα χέρια και το πρόσωπο θα γέμιζαν άσπρα μεγάλα στίγματα (λεύκη). Όσοι έκαναν θαλάσσια μπάνια τα διακόπτανε. Με την εξαήμερη αυτή δοκιμασία προετοιμαζόταν οι Μαρωνίτες να σωτηρευτούνε πίνοντας αγίασμα από την κάτω βρύση της αγοράς την παραμονή του Σωτήρος στις 6 Αυγούστου. Στις 15 Αυγούστου γιορτή της Παναγίας, μητέρας του Χριστού, δεχόταν στην εκκλησία την αγία μετάληψη των αχράντων μυστηρίων για τη σωτηρία της

ψυχής τους. Τη νύχτα της παραμονής του Σωτήρος οι Μαρωνίτες μικροί και μεγάλοι πάνε στην κάτω βρύση της αγοράς να σωτηρευτούνε. Η τελετή πιθανόν να έχει τις ρίζες της σε Διονυσιακές γιορτές γιατί στα αρχαία νομίσματα με το Διόνυσο έχουν την επιγραφή ΔΙΟΝΥΣΟΣ ΣΩΤΗΡ ΜΑΡΩΝΙΤΩΝ. Το βράδυ αυτό μικροί και μεγάλοι πηγαίνουν στην κάτω βρύση της αγοράς, πλένουν τα χέρια και το πρόσωπο και πίνουν νερό. Όσα σπίτια έχουν ανήμπορους γέρους ή λεχώνες, παίρνουν οι γυναίκες αμίλητο νερό, το πάνε στο σπίτι για να πλυθούν και αυτοί που δεν μπόρεσαν να πάνε στην κάτω βρύση.

Αυτό που διέσωσε η παράδοση είναι: τα παλιά χρόνια που έδερνε το χωριό η θανατηφόρα ασθένεια της χολέρας και αποδεκάτιζε τους Μαρωνίτες, σκέφτηκε ο ιερέας του χωριού να κάνει μια δέηση στην κάτω βρύση της αγοράς. Συγκέντρωσε όλους τους κατοίκους του χωριού, διάβασε την παράκληση και έβαλε όλους τους πιστούς να πλυθούν και να πιουν νερό και την επομένη όλοι μαζί κατέβηκαν στην παραλία του Παχυνάμμου και αφού εψάλη η λειτουργία στην εκεί εκκλησούλα οι πιστοί κολύμπησαν στη θάλασσα και ακολούθησε πανηγύρι μέχρι το ηλιοβασίλεμα. Το έθιμο αυτό διατηρήθηκε μέχρι σήμερα. Η ευχή που ακούγεται αυτή τη μέρα είναι: *και του χρόνου να είμαστε γεροί να σωτηρευτούμε.*

Ξημερώματα της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος, σύμφωνα πάντα με το παλιό ημερολόγιο, δηλαδή στις 13 Αυγούστου κάθε χρόνο στο ορεινό χωριό Άνω Καμπή, γυναίκες παίρνουν νερό από αγίασμα και μέσα σε μικρό περίβολο ξερολιθιάς γυμνώνονται και βρέχονται ή βρέχουν μέλος του σώματός τους που πάσχει για να θεραπευτεί.

7. Δέηση για βροχή. Η τελετή για τη βροχή γινόταν με την ιέρεια γιαγιά Ροδάκου και μια ομάδα από κοριτσάκια που τα επέλεγε αυτή. Η γιαγιά Ροδάκου, έλεγαν, πως ήταν αγία γυναίκα. Ήταν πρόσωπο σοβαρό και ανεπίληπτο, αυστηρή στον εαυτό της και στα θρησκευτικά της καθήκοντα. Ιερουργός, μάντισσα, εξόρκιζε και θεράπευε τους κατοίκους του χωριού. Ο δε μυστικισμός της απαραβίαστος. Το εξωκκλήσι της Αγίας Αναστασίας το θεωρούσε ιδιωτικό της ιερό γιατί πάντα σ' αυτό πήγαινε με τις καυκίτσες (παρθένες κοπέλες) όταν τους θερινούς μήνες η γη σκιζότανε από την ξηρασία και τα ζώα στεγνώνανε από τη δίψα. Κανείς δεν της το επέβαλε και η εκκλησία συμβιβαζότανε αφού δεν ενοχλούσε. Όταν η γιαγιά το αποφάσιζε γυρνούσε από βραδύς στα σπίτια για να απαρτίσει την ομάδα που ήθελε, που αποτελούνταν από τρεις έως πέντε καυκίτσες. Οι μητέρες την εμπιστευόταν ξέροντας το θρησκευτικό της ήθος. Έτσι την επομένη το πρωί πήγαινε στην κάτω βρύση της αγοράς, γέμιζε το λαγηνάκι της αγίασμα, έτσι το έλεγε, περνούσε από τα σπίτια των κοριτσιών, τα έπαιρνε μαζί της και βαδίζοντας δύο χιλιόμετρα προς τα βόρεια έφτανε στο εξωκκλήσι

της Αγίας Αναστασίας που είναι πνιγμένο μέσα σε άλσος πουρναριών και καραγατσιών. Εξόρκιζε τις καυκίτσες μη τυχόν αναφέρουν στα σπίτια τους αυτά που θα συμβούν μέσα σ' αυτό το εκκλησάκι, που είναι κι αυτό ένας μικρός ορθογώνιος περίβολος ξερολιθιάς. Οι καυκίτσες τρέμανε τις κατάρες της γιαγιάς και ξεπετούσε η παιδική τους ψυχή στις ευχές αρκεί να μη παραβούνε τον όρκο που δώσανε γονατιστές μπροστά στο εικόνισμα της Αγίας Αναστασίας. Τότε η γιαγιά περιόδευε και ερευνούσε πέριξ του εξωκκλησιού μη τυχόν υπήρχε κανένας περαστικός. Αν όχι έμπαινε μέσα, γύμνωνε τις καυκίτσες που τις είχε στραμμένες προς την ανατολή του ήλιου. Δημιουργούσε ατμόσφαιρα κατανυκτική, προσευχόμενη στον Ύψιστο με την υπέρτατη ευδαιμονία να φτάσει και αγγίξει το θείο. Συγχρόνως άδειαζε το νερό που υπήρχε στο σταμνάκι της στα σώματα των κοριτσιών ευχόμενη τα παρθενικά σώματά τους να φέρουν βροχή στη Μαρώνεια και κατόπιν έδινε εντολή να ντυθούνε γρήγορα γρήγορα. Ύστερα στεκόταν μπροστά στα εικονίσματα με μισόκλειστα μάτια γεμάτα μυστικοπάθεια, σκοτεινιάζοντας την όψη της και ξέπλεκε τα λευκόχρυσα μαλλιά της. Μόλις τα άπλωνε στους ώμους της σκεπάζοντας το πρόσωπο έψελνε αφανά τροπάρια και έριχνε πάνω στο κεφάλι της λίγο λίγο το νερό που είχε απομείνει στο σταμνί. Όταν τέλειωνε η προσευχή έπαιρνε τις καυκίτσες και επέστρεφε στο χωριό ψάλλοντας σ' όλη τη διαδρομή. Πολλές φορές έτυχε να φέρει μαζί της τη βροχή γι' αυτό τη σεβότανε και την αγαπούσανε όλοι. Αυτό και μόνο μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η γιαγιά γνώριζε και μελετούσε τα ημερομήνια και υπολόγιζε τις μέρες που θα έβρεχε. Ατυχώς αυτές οι λαϊκές τελετές έγιναν γνωστές σ' έναν άρχοντα. Στις πιέσεις που δέχτηκε η γιαγιά Ροδάκου απελπισμένη ανεφώνησε: *Αυτά εγώ τα βρήκα από τη γιαγιά μου εσύ να είσαι καταραμένος και να το βρεις από τον Θεό.*

Γνωστές μας είναι οι οργιαστικές προϊστορικές γιορτές για να ρίξει ο θεός Ουρανός τη βροχή του. Πιστεύω ότι αυτές οι γιορτές γινόταν και στην προϊστορική Μαρώνεια και ξεθωριασμένες διατηρήθηκαν μέχρι τις αρχές του τελευταίου τέταρτου του αιώνα μας με τη γιαγιά Ροδάκου.

8. Για να αλωνίσουν τα δημητριακά τους ετοίμαζαν τα αλώνια. Η διαδικασία ήταν η εξής: έστρωναν χώμα ανάμικτο με άχυρο και το πατούσαν με ένα μαρμάρινο κύλινδρο που σέρνανε ζεύγος βοδιών. Έβρεχαν το αλώνι για να στερεωθεί και να πετρώσει η επιφάνειά του. Παίρνανε νερό από την κάτω βρύση της αγοράς αμίλητοι και το μετέφεραν στο αλώνι. Ο γεροντότερος λουσμένος και ντυμένος με καθαρά ρούχα, έπαιρνε το σταμνί που ήταν γεμάτο με νερό της κάτω βρύσης της αγοράς, πήγαινε και στεκόταν ευλαβικά στο κέντρο του αλωνιού με το πρόσωπο στραμμένο προς την Ανατολή. Έκανε το σταυρό του τρεις φορές και τρεις φορές σταυρωτά έριχνε νερό στο αλώνι, ευχόμενος καλή σοδειά. Οι παρευρισκόμενοι της υπόλοιπης

οικογένειας και παραγωγοί στεκόταν γύρω γύρω στο αλώνι, σταυροκοπιόταν, επαναλαμβάνοντας την ευχή, *Καλή σοδειά και του χρόνου περισσότερα.* Στη συνέχεια η βοϊδάμαξα φορτωμένη βαρέλια με νερό από οποιαδήποτε άλλη βρύση οδηγούνταν μέσα στο αλώνι. Ο ιδιοκτήτης πρόσεχε τα βόδια να μη πατήσουν πάνω στο σταυρό που σχηματίστηκε από το αγιασμένο νερό και έριχνε όλο το νερό πάνω στην επιφάνεια του αλωνιού για να βραχεί και το αγίασμα της κάτω βρύσης να χωνευτεί στο βάθος της γης του αλωνιού. Με το σταύρωμα του αλωνιού εξασφάλιζαν την καλοκαιρία που ευνοούσε τον καλό αλωνισμό.

9. Το πρώτο σιτάρι της νέας σοδειάς που καθάριζαν στο αλώνι το πήγαιναν στο νερόμυλο, το έφτιαχναν αλεύρι και το πήγαιναν στο σπίτι. Η οικοδέσποινα αφού έπαιρνε αμίλητο νερό από την κάτω βρύση της αγοράς το ζύμωνε, το φούρνιζε και το πρώτο ψωμί που έβγαζε από το φούρνο το έβαζε χωριστά γιατί γινόταν προσφορά στην κάτω βρύση της αγοράς.

Πήγαινε το φρεσκοψημένο ψωμί και το άφηνε στο έδρανο της βρύσης ευχόμενη: *Θεέ μου να μας έχεις όλους γερούς και δυνατούς και τα ζωντανά μας, να σπείρουμε και να θερίσουμε του χρόνου και να αξιωθώ να κάνω την προσφορά μου στο άγιο νερό.* Ο πρώτος περαστικός που έβλεπε το ψωμί, έχοντας υπόψη του το έθιμο της προσφοράς, σταυροκοπιόταν, το έπαιρνε, το σταύρωνε, το έκοβε κομμάτια με το χέρι —ήταν αμαρτία ζεστό ψωμί να κοπεί με μαχαίρι— και υπομονετικά περίμενε και άλλους περαστικούς για να μοιραστεί μαζί τους το ψωμί. Όλοι μαζί ευχόταν να γεμίσουν οι αποθήκες αυτού που άφησε το ψωμί και του χρόνου να σπείρει και να αλωνίσει περισσότερα.

10. Κάθε κοπέλα που παντρευότανε ακολουθούσε τον άνδρα της στο πατρικό του σπίτι. Η πεθερά έβαζε τη νύφη να ζυμώσει τα πρώτα της ψωμιά στο νέο της νοικοκυριό. Η νύφη πήγαινε στην κάτω βρύση της αγοράς, έπαιρνε αμίλητη νερό και μ' αυτό ζύμωνε τα ψωμιά. Τα φούρνιζε και το πρώτο ψωμί που έβγαζε το έπαιρνε και το έβαζε σε μια καθαρή πετσέτα και πήγαινε στο κοντινότερο τρίστρατο. Στεκόταν και μοίραζε το ψωμί στους περαστικούς και αυτοί με τη σειρά τους της ευχόταν, *Στερεωμένος ο γάμος, καλή ζωή και πολλά παιδιά.* Εάν δεν περνούσαν εκείνη τη στιγμή άνθρωποι, τότε έκοβε το ψωμί στα τρία και το άφηνε στην άκρη των τριών δρόμων.

11. Η θεραπεία της γαϊδαροθέρμης (ελονοσία). Η γιαγιά ή η μητέρα πήγαινε στην κάτω βρύση της αγοράς πριν καλά καλά ξημερώσει, γέμιζε ένα κανατάκι νερό και το πήγαινε στο σπίτι της αμίλητη. Το νερό το άφηνε κάτω από τα εικονίσματα. Άναβε το καντηλάκι, θύμιαζε τα εικονίσματα και το σπίτι. Έπειτα, όπως ψηνόταν ο ασθενής από τον πυρετό στο κρεβάτι του έριχνε απότομα το νερό στο πρόσωπο ευχόμενη ταυτόχρονα «η θερμασιά» να πάει στα όρη, στα βουνά και στα άκαρπα δέντρα. Και πολλές φορές γινόταν το θαύμα και η αυγουστιάτικη γαϊδαροθέρμη υποχωρούσε. Τα

βρεγμένα ρούχα του ασθενούς και τα βρεγμένα κλινοσκεπάσματα από το αγιασμένο νερό τα πλένανε και τα νερά τα πετούσαν στα λουλούδια γιατί δεν έπρεπε να πατηθούν.

12. Ρίψη νομισμάτων στην κάτω βρύση. Το αγιασμένο νερό της βρύσης θεωρούνταν ότι είχε προφυλακτική και θεραπευτική ιδιότητα. Υπήρχε το έθιμο να πετάνε νομίσματα κάνοντας μια ευχή. Αντίστοιχο έθιμο της αρχαιότητας αναφέρεται στο βιβλίο του κ. Ρωμαίου. Οι Μαρωνίτες για να διατηρήσουν τις γούρνες της βρύσης καθαρές έπιαναν μικρά ψάρια που ονομάζονταν μπριγιάνες και τα έριχναν μέσα σ' αυτές. Τα ψάρια αυτά δεν άφηναν να δημιουργηθεί χόρτο. Το έθιμο αυτό το βρήκα σε αγίασμα της βυζαντινής Γρατινής και μάλιστα φωτογράφησα τα ψάρια στα νερά της καταχωνιασμένης δεξαμενής. Σε πολλά αγιάσματα της Θράκης παρατηρείται η ρίψη νομισμάτων.

Πειρατικές επιδρομές και στη Νέα Μαρώνεια

Το 1827 δύο βιγλάτορες (παρατηρητές) καβάλα στα άλογά τους που περιπολούσαν το κατάγιαλο, μια μέρα όταν είδαν να προσεγγίζουν δέκα πλοία μεγάλα στο λιμάνι του Αγίου Χαραλάμπους τρομοκρατήθηκαν. Βάλανε με το μυαλό τους Τούρκοι νάνε ή Αλγερινοί φονιάδες.

Όταν όμως ξεμπαρκάρανε με τις βάρκες και είδανε φουστανελοφόρους και άκουσαν να μιλάνε ελληνικά σκέφτηκαν πως *δικοί μας είναι Χριστιανοί*, και επαναπαύτηκαν. Την ώρα που έβγαζαν νερό από το πηγάδι για τα πλοία τους άκουσαν οι Μαρωνίτες ότι είχαν σκοπό να κουρσέψουν την πλούσια Μαρώνεια. Τότε καβάλησαν τα άλογά τους και έτρεξαν να ειδοποιήσουν το χωριό πως ήρθαν πειρατές. Φτάνοντας όμως στο χωριό είδαν πως οι πειρατές έλεγχαν όλα τα ακραία σπίτια. Έτρεξαν στα πλακόστρωτα δρομάκια φωνάζοντας: *Φύγετε στο βουνό, ήρθαν πειρατές.* Αλλά όσοι πρόλαβαν και έφυγαν, γλύτωσαν. Τους υπόλοιπους που έπιασαν ομήρους, τους φυλάκισαν μέσα στα πειρατικά πλοία. Έβγαλαν μια επιτροπή για να διαπραγματευθεί τους ομήρους με λίτρα σε χρυσά γρόσια, που θα τα κατέβαλαν οι συγγενείς των ομήρων. Σαράντα μέρες τους κράτησαν μέσα στα πειρατικά καράβια. Ο παπα-Γιάννης που ήταν γέρος δεν ακολούθησε τα παιδιά του στο βουνό λέγοντας: *Γέρος και ανήμπορος είμαι, δεν θα με πειράξουν.* Όταν όμως έσπασαν την αυλόπορτα και μπήκαν μέσα φουστανελοφόροι χριστιανοί να του αρπάξουν το βιος, γιατί δεν βρήκανε ομήρους να πάρουν, αγανάκτησε και ύψωσε τη φωνή του ο γέρο-παπα-Γιάννης. Αυτόν δεν τον πήρανε όμηρο. Τον είδανε σεβάσμιο γέρο με τα ράσα του, καταλάβανε πως είναι ιερέας και τον σεβάστηκαν όπως ο Οδυσσέας το Μάρωνα. Όμως ο παπα-Γιάννης τους αποπήρε: *Αμαρτία από το Θεό Χριστιανοί να κουρσέβετε Χριστιανούς, αντίχρι-*

στοι είστε μωρέ; Αντί άλλης τιμωρίας τον υποχρέωσαν να πλένει τις φουστανέλες τους στο διάστημα που έμειναν στο σπίτι του και τρωγοπίνανε.

Η γιαγιά Χρυσούδα Οικονομίδου με τον ασαράντιστο εγγονό της και αυτή γελάστηκε πως δεν θα την έπαιρναν οι πειρατές, φαίνεται πως οι αλλεπάλληλες επιδρομές δεν τους δίδαξαν μερικά πράγματα. Την αιχμαλώτισαν με τον εγγονό της Ανδρόνικο και την οδήγησαν με βαρβαρότητα στα πειρατικά πλοία.

Η Πελαγία, έγκυος με την κοιλιά στο στόμα την πήραν και αυτήν και γέννησε μέσα στο πειρατικό πλοίο. Όταν ελευθερώθηκε, το παιδί το βάφτισαν Αθανάσιο, αλλά του κόλλησαν το παρατσούκλι Καπετάν Αθανάση και παρέμεινε ως επίθετο.

Του παπα-Χρήστου το σπίτι ήταν στο δυτικό άκρο της Μαρώνειας κοντά στο σπίτι του Δημήτρη Μόσχου Τζαρτζάνη. Την Παπαχρίσταινα (την παπαδιά) την έλεγαν Ραξούδα, που τη μέρα του χαλασμού, πήρε το δρόμο να πάει στην ανατολική άκρη της Μαρώνειας να επισκεφτεί τη συμπεθέρα της Ευδοξούδα, γυναίκα του καπνέμπορα Ευστράτιου Οικονομίδη. Το σπίτι της ήταν κοντά στο εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου. Η παπαδιά Ραξούδα βρήκε τη συμπεθέρα της να λούζεται. Όταν ακούστηκαν φωνές στο δρόμο μέρα μεσημέρι: *Πειρατές, Μαρωνίτες φύγετε στο βουνό να κρυφτείτε*, η παπαδιά από την τρομάρα της δεν είδε να βοηθήσει τη συμπεθέρα της να ξεπλένει τις σαπουνάδες από το κεφάλι της και τα μάτια της. Έτρεχε δώθε κείθε να κρυφτεί. Όταν άρχισαν να χτυπάνε την αυλόπορτα να την σπάσουν, βλέποντας το μεγάλο σαμάρι ακουμπισμένο στον τοίχο του χαγιατιού το ανασήκωσε και μπήκε από κάτω. Σημάζεψε και τις φούστες της να μη φαίνονται και άρχισε να προσεύχεται από μέσα της. Οι πειρατές πήραν την αρχόντισσα Ευδοξούδα με τις σαπουνάδες στο κεφάλι, την τράβηξαν από τα μαλλιά και την οδήγησαν στα πειρατικά τους πλοία, πριν καλοκαταλάβει τι ακριβώς συνέβαινε. Η παπαδιά Ραξούδα γλύτωσε την αιχμαλωσία γιατί κανένας πειρατής δε σκέφτηκε πως κάτω από το σαμάρι μπορεί να κρύβεται άνθρωπος.

Οι συγγενείς των ομήρων μέτρησαν 50.000 αργυρά γρόσια στους πειρατές για την εξαγορά τους. 100 αργυρά γρόσια έκαναν μια χρυσή οθωμανική λίρα. Από αυτό και μόνο διαφαίνεται η οικονομική ευρωστία του χωριού.

Όλες αυτές τις μέρες τρωγόπιναν οι πειρατές στα κελάρια των σπιτιών ξεγυμνώνοντάς τα από ό,τι πολύτιμο είχαν. Η καταστροφή αυτή τη φορά ήταν φοβερή και ανεπανόρθωτη. Από τότε έμεινε να λένε τους Νοτιοελλαδίτες οι Μαρωνίτες *Νησκόψειρες*, δηλαδή νηστικές ψείρες.

Η πληροφορία των συνεχών πειρατικών επιδρομών που συνεχίστηκαν και στη Νέα Μαρώνεια, μας υποχρεώνει να μη δεχτούμε ότι οι κάτοικοι της

Νέας Μαρώνειας έκτισαν την κάτω βρύση της αγοράς και τοποθετώντας τα δύο σύμβολα του ήλιου και της σελήνης στο άνω τμήμα της, ζώντες πλέον μέρα και νύχτα εν ειρήνη και δίχως πειρατικούς κατατρεγμούς.

Ίσως τα δύο μεγαλοπρεπή σύμβολα της κάτω βρύσης του θεού Ήλιου και της θεάς Σελήνης έχουν βαθύτερες ρίζες στην ιστορία της Νέας Μαρώνειας που θα αναπτύξω αργότερα.

Ένας από όλους τους πειρατές έμεινε στη Μαρώνεια, ο Άγγελος Περβανάς, καταγόμενος από το Ναύπλιο. Αγανακτισμένος με τη βαρβαρότητα των κουρσάρων δεν τους ακολούθησε, κρύφτηκε και φανερώθηκε αργότερα. Επειδή φέρθηκε μεγαλόψυχα ο Άγγελος κατά τις μέρες του κουρσέματος, οι Μαρωνίτες δεν τον κατεδίωξαν αλλά αργότερα του έδωσαν και την κοπέλα που ζήτησε σε γάμο. Άλλη πληροφορία λέει ότι ο Άγγελος Περβανάς από το Ναύπλιο ήλθε με τα πειρατικά πλοία στη Μαρώνεια σαν σύνδεσμος των επαναστατών του 1821 για τα εδώ οργανωμένα τμήματα. Γεγονός είναι ότι από αυτόν τον Άγγελο Περβανά προέρχονται οι οικογένειες των Περβανάδων της Μαρώνειας και αλλαχού που διακρίθηκαν στις επιστήμες, στο εμπόριο, στον πλούτο και στις κοινωνικές θέσεις.

XPONIKA

ΠΡΩΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ: «ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΡΑΚΗ. ΠΡΟΣΩΠΟ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ»

Από τις 28 έως τις 31 Μαΐου του 1987 έγινε στην Κομοτηνή υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού το 1ο Διεθνές Συμπόσιο Θρακικών Σπουδών με θέμα: «Βυζαντινή Θράκη: πρόσωπο και χαρακτήρας». Οργανωτές του Συμποσίου ήταν το Κέντρο Θρακικών Μελετών του Μορφωτικού Ομίλου Κομοτηνής, το Αρχαιολογικό Μουσείο Κομοτηνής και η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης.

Παρουσιάστηκαν εικοσάλεπτες ανακοινώσεις που διεξήλθαν θέματα από την ιστορία, την αρχαιολογία και τη φιλολογία της Θράκης στα παλαιοχριστιανικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά χρόνια. Η διαίρεσή τους κατά ενότητες έγινε με βάση χρονολογικά κριτήρια. Κάθε συνεδρίαση έκλεινε με συζήτηση πάνω στα θέματα που ανακοινώνονταν.

Σκοπός του Συμποσίου, όπως καθορίστηκε κατά την έναρξή του απ' όσους το προλόγισαν και κυρίως από τον πρόεδρό του κ. Γ. Μπακαλάκη, ήταν η πληρέστερη γνώση της Βυζαντινής Θράκης· ο χώρος αυτός, σε σχέση με τον υπόλοιπο Ελλαδικό, παρουσιάζει την ιδιορρυθμία να μην έχει διασώσει βυζαντινά αρχιτεκτονήματα, παρόλο που βρίσκεται στα πρόθυρα «της βασιλίδος των πόλεων» και η διεξοδική και πολύπλευρη έρευνά του να έχει αρκετά καθυστερήσει.

Η πρωινή συνεδρίαση της πρώτης μέρας, μετά την έναρξη, περιλάμβανε γενικά θέματα που αφορούσαν το πρόσωπο και το χαρακτήρα της Βυζαντινής Θράκης: *Χαράλαμπος Μπακιρτζής*, «Η αρχαιολογική έρευνα των παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών μνημείων στη Δυτική Θράκη»· πρώτες προσπάθειες ανίχνευσης της Θράκης με τον εντοπισμό και την καταγραφή μνημείων και θέσεων, η συστηματική, ανασκαφική και γενικότερα ερευνητική δραστηριότητα της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας την τελευταία εικοσαετία και οι μελλοντικοί στόχοι της που διαγράφονται διαφορετικοί για κάθε αρχαιολογική —με ιδιαίτερα γνωρίσματα— ζώνη της Θράκης. *Κωνσταντίνος Παπουλίδης*, «Η Θράκη στα ενδιαφέροντα των ερευνητών του Ρωσικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Κωνσταντινουπόλεως (1894-1914)»· στην εικοσάχρονη αυτή διάρκεια το Ινστιτούτο ανέπτυξε αρχαιολογική και αρχειακή

δραστηριότητα σε διάφορες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τη Σερβία μέχρι τη Μέση Ανατολή. *Β. Βλυσίδου, Ε. Κούντουρα, Ε. Λαμπάκης, Τ. Λουγγής, Σ. Πατούρα, Α. Σαββίδης*, «Συμβολή στη μελέτη της Βυζαντινής Θράκης από μηχανογραφικό υλικό, 4ος-9ος αι.»· το υλικό αυτό καλύπτει την περίοδο από τον 4ο-9ο αι., εξετάζει από πηγές την οικιστική και τοπογραφική κατάσταση της Θράκης, επεκτείνεται στο ζήτημα της αγροτοποίησης της περιοχής κατά τους 7ο, 8ο και 9ο αι., στις μετακινήσεις πληθυσμών καθώς και στη στρατιωτική κατάσταση από την πρώιμη βυζαντινή εποχή μέχρι και τη δημιουργία του θέματος Θράκης. *Κωνσταντίνος Βαβούσκος*, «Εκκλησιαστική διάρθρωση της Θράκης»· η εκκλησιαστική διοίκηση της σημερινής Ανατολικής και Δυτικής Θράκης που υπάγονται στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, και η εξέλιξη του θεσμού των «Εξάρχων Διοικήσεως» από τη ρωμαϊκή εποχή μέχρι σήμερα. *Πέτρος Γεωργαντζής*, «Η εκκλησιαστική οργάνωση και διοίκηση της Δ. Θράκης κατά τη βυζαντινή εποχή»· το μητροπολιτικό σύστημα διοικήσεως στη Θράκη και ο τρόπος λειτουργίας του από τον 4ο-14ο αι.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας παρουσιάστηκαν θέματα που κάλυπταν χρονικά την ύστερη αρχαιότητα μέχρι και το τέλος της παλαιοχριστιανικής περιόδου: *Christopher Walter*, «The Thracian horseman: ancestor of the warrior saints?»· το ζήτημα της καταγωγής των στρατιωτικών αγίων από το Θράκα ιππέα και εξέταση αυτής της σχέσης με ιδιαίτερη αναφορά στον Άγιο Δημήτριο και με βάση δύο κριτήρια: το έργο των αγίων και τις εικονογραφήσεις τους. *Danuta Gorecki*, «The Thrace of Ares during the sixth and seventh centuries»· μελέτη της άμεσης επίδρασης των στρατιωτικών ζητημάτων της Θράκης στη στρατιωτική κατάσταση της αυτοκρατορίας τα χρόνια από τον Αναστάσιο μέχρι τον Ιουστινιανό Β΄ και αναζήτηση των δημοσιονομικών, πολιτικών και οικονομικών αιτίων της. *Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου*, «Συμβολή στη διερεύνηση της οικονομίας της Θράκης κατά τη βυζαντινή περίοδο»· η πλεονεκτική γεωγραφική θέση της Θράκης συνετέλεσε στη δημιουργία αξιόλογων πόλεων προστατευμένων σε πολλές περιπτώσεις από οχυρά και λιμανιών που εξυπηρετούσαν εμπορικούς και πολεμικούς σκοπούς· εκτός από τους άλλους αναπτυγμένους τομείς παραγωγής, μετά τον 7ο αι., η Θράκη έγινε ο βασικός σιτοβολώνας της αυτοκρατορίας. *Λουΐζα Πολυχρονίδου-Λουκοπούλου*, «Τόπειρος, πόλις της Θράκης: προβλήματα ιστορικής γεωγραφίας και τοπογραφίας»· θεώρηση της πόλης μέσα από τα αρχαιολογικά δεδομένα και τις φιλολογικές πηγές, η τοποθέτησή της στην περιοχή του σημερινού χωριού Παράδεισος και η σχέση της με το ρωμαϊκό σύνορο Μακεδονίας-Θράκης, με την αρχαία κοίτη του Νέστου και με την Εγνατία οδό.

Μετά το τέλος της απογευματινής συνεδρίασης, στην κεντρική αίθουσα

του Αρχαιολογικού Μουσείου Κομοτηνής, εγκαινιάσθηκε έκθεση με ευρήματα, σχέδια και φωτογραφίες από τις πρόσφατες ανασκαφές βυζαντινών θέσεων στη Θράκη με θέμα: «Αρχαιολογικές εργασίες στη Θράκη». Την οργάνωση και επιμέλεια της έκθεσης που λειτούργησε για δύο μήνες είχε η κ. Δήμητρα Παπανικόλα-Μπακιρτζή. Έκθεση και αγορά βιβλίου οργανώθηκε στο χώρο του Συμποσίου με θέμα: «Η Βυζαντινή Θράκη σε παλαιές και νεότερες εκδόσεις».

Η πρωινή συνεδρίαση της δεύτερης μέρας του Συμποσίου ήταν αφιερωμένη επίσης στην ύστερη αρχαιότητα μέχρι και το τέλος της παλαιοχριστιανικής εποχής: *Ευτέρπη Μαρκή*, «Οι παλαιοχριστιανικοί τάφοι της Θράκης»· παρουσίαση των τάφων των αστικών κέντρων και της υπαίθρου της Θράκης, συμπεράσματα γύρω από τον τύπο, τη χρονολόγηση και την προέλευσή τους, η συμβολή τους στη διάγνωση της οικονομικής κατάστασης της αυτοκρατορίας την εποχή του Μ. Κωνσταντίνου και των διαδόχων του. *Πάντος Α. Πάντος*, «Ένας βασιλικός γοτθικός τάφος στη Δυτική Θράκη. Πρώτη ιστορική και τοπογραφική προσέγγισις»· η μη ασφαλής τοποθέτηση του τοπωνυμίου Στάβλος Διομήδους στο οποίο πέθανε και τάφηκε ο Θεοδώριχος Στράβωνας, ηγέτης των Οστρογότθων με έντονη δράση στη Θράκη τα χρόνια του Ζήνωνα, η πιθανή ταύτισή του με την προϊστορική τούμπα των Αμαξάδων και η βεβαιότητα που πηγάζει από τις υπάρχουσες μαρτυρίες ότι βρισκόταν επί της Εγνατίας, Β. των Αβδήρων και στην περιοχή της Βιστωνίδας. *Eunice Dauterman Maguire*, «A Revolution in Northern Justinianic Capital Design: The Axial Void in Constantinople and Philippi»· καινοτομίες στη διαμόρφωση της ανάγλυφης επιφάνειας παλαιοχριστιανικών κιονοκράνων και συμπεράσματα που προκύπτουν από συγκρίσεις ανάμεσα σε κιονόκρανα της Βασιλικής Β΄ των Φιλίππων και της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως. *Κωνσταντίνος Καραβίας-Γρίβας*, «Ερμηνεία των μαρμαροθετημάτων της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως»· η παράσταση του κιβωρίου με σταυρό σε δύο μαρμαροθετήματα του ναού της Αγίας Σοφίας σώζει την πιστότερη μορφή του αρχικού Κουβουκλίου του Παναγίου Τάφου. *Γιάννης Μεϊμάρης*, «Συλλογή και έκδοση των παλαιοχριστιανικών επιγραφών της Δυτικής Θράκης»· καταγραφή των μέχρι τώρα προσπαθειών για τη συγκέντρωση όλων των ελληνικών και λατινικών επιγραφών της Δυτικής Θράκης και στοιχεία από τη μελέτη των παλαιοχριστιανικών επιγραφών. *Stanimir Kalovanov*, «Certains problèmes liés à la culture de la Thrace à l'époque Paléobyzantine»· ο εθνικός και ιδεολογικός ρόλος της Θράκης τα παλαιοχριστιανικά χρόνια, η διατήρηση της λαϊκής παράδοσης κατά το πέρασμα από την αρχαία θρησκεία στη χριστιανική και ο τρόπος που αυτή διασώζεται μέχρι σήμερα σε περιοχές της Βουλγαρίας. *Margarita Vaklinova*, «L'Eglise Rouge de Perustica / Bulgarie / et sa Periodisation»· η

παρουσίαση της εκκλησίας και τα αποτελέσματα των τελευταίων ανασκαφών, έξω και γύρω απ' αυτήν, που επιτρέπουν να διευκρινισθούν ορισμένα προβλήματα γύρω από τη χρονολόγηση και κάτοψή της· το κτίριο, μαρτύριο του τέλους του 4ου με αρχές του 5ου αι., μετατράπηκε σε ναό με εξωνάρθηκα και βαπτιστήριο στο α΄ μισό του 6ου αι. και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες· δεν υπάρχουν δεδομένα χρήσης μέχρι τον 10ο-11ο αι. που ανακαινίσθηκε και τοιχογραφήθηκε εκ νέου· οι τάφοι της γύρω νεκρόπολης που βρίσκεται στη θέση παλαιοχριστιανικής, φτάνουν μέχρι το 13ο-14ο αι. και παρουσιάζουν ποικιλία στα ταφικά έθιμα.

Οι ανακοινώσεις της απογευματινής συνεδρίασης αφορούσαν τους μεσοβυζαντινούς και υστεροβυζαντινούς χρόνους: *Νίκος Ζήκος*, «Αποτελέσματα ανασκαφικών ερευνών στο Παπίκιο»· η αποκάλυψη δύο ναών και ενός μοναστηριακού συγκροτήματος στο Παπίκιο όρος και τα μέχρι τώρα ευρήματα πιστοποιούν τις μαρτυρίες των βυζαντινών συγγραφέων για την ύπαρξη αξιόλογου μοναστικού κέντρου στην περιοχή κατά τους βυζαντινούς χρόνους, με άμεση επικοινωνία με την Κωνσταντινούπολη και τα γύρω αστικά κέντρα. *Peter Soustal*, «Festungen im Rhodopi - Gebirge in byzantinischer Zeit»· αναφορά στα γνωστά από τις πηγές φρούρια και στους οχυρωμένους οικισμούς στις υπώρειες της Ροδόπης και στο εσωτερικό της, η ταύτισή τους με υπαρκτά τμήματα οχυρώσεων και συμπεράσματα από τη γεωγραφική τους κατανομή. *Λίλιαν Καραλή-Γιαννακοπούλου*, «Τα μαλάκια της ανασκαφής του Πόρτο-Λάγος»· ο εντοπισμός είκοσι ειδών μαλακίων το 1980 και 1981 στην ανασκαφή μεσοβυζαντινής εκκλησίας και γειτονικού της τμήματος οχύρωσης, αποδεικνύει την καλλιέργεια και παραγωγή αυτών των ειδών στην περιοχή κατά τη βυζαντινή περίοδο. *Anagnostis Agelarakis*, «The Palaeopathological Evidence from Polystylon, Abdera»· ανθρωπομετρικές και παλαιοπαθολογικές παρατηρήσεις σε σκελετικό υλικό από το Πολύστυλο Αβδήρων και οι διαφορές που προκύπτουν από τη μελέτη του, ανάμεσα στους μεσοβυζαντινούς και υστεροβυζαντινούς χρόνους. *Ιωάννης Τουράτσογλου, Η. Τσούρτη-Κούλη, Μ. Κρίκου-Γαλάνη*, «Ο θησαυρός Κομοτηνής /1979 του Νομισματικού Μουσείου: Συμβολή στην κυκλοφορία του 11ου-12ου μ.Χ. αι.»· διερεύνηση της νομισματικής κυκλοφορίας και κατανομής των τεταρτηρών στις διοικητικές περιφέρειες Θεσσαλονίκη - Στρυμών - Βολερό, Ελλάς - Πελοπόννησος, Νικόπολις και Αιγαίο την εποχή των Αγγέλων και των Κομνηνών και απόδοσή τους με βάση μετρολογικά, κατασκευαστικά και εικονογραφικά χαρακτηριστικά στα νομισματοκοπεία Κωνσταντινουπόλεως, Θεσσαλονίκης και σ' ένα απροσδιόριστο ελλαδικό. *Ιωάννα Κολτσίδα-Μακρή*, «Μολυβδόβουλλο αξιωματούχου Μαρωνείας»· αδιάσειστη μαρτυρία για το αξίωμα του βασιλικού, σημαντικού κρατικού υπαλλήλου το γ΄ τέταρτο του 11ου αι. και του ρόλου της έδρας του

Μαρωνείας στα μεσοβυζαντινά χρόνια. *Ευτυχία Κουρκουτίδου-Νικολαΐδου*, «Το σπήλαιο των Αγίων Θεοδώρων»· η στυλιστική ένταξη των δύο στρωμάτων τοιχογραφιών ναού, ίσως της Παναγίας, που διαμορφώθηκε μέσα στο σπήλαιο των Αγίων Θεοδώρων στα ΝΑ της Ροδόπης και η χρονολόγηση του πρώτου στις αρχές του 11ου με αρχές 12ου αι. και του δεύτερου στο τέλος του 12ου με αρχές 13ου αι. *Σωτήρης Κίσσας*, «Ο Βίος της Αγίας Μαρίας της Νέας ως πηγή για την αρχαιολογία και την Ιστορία της Τέχνης»· εκτός από τα γεωγραφικά, ιστορικά, αρχαιολογικά και χρήσιμα για την ιστορία της Τέχνης στοιχεία αντλούμε από το Βίο και σημαντικές πληροφορίες για την οργάνωση του μοναχισμού κατά το 10ο αι.

Στην πρωινή συνεδρίαση της τρίτης μέρας του Συμποσίου συνεχίστηκαν οι ανακοινώσεις που ήταν σχετικές με τους μεσοβυζαντινούς και υστεροβυζαντινούς χρόνους: *Στέφανος Σίνος*, «Η Θρακική Βήρα κατά τους βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους»· το σωζόμενο σήμερα καθολικό της Μονής της Παναγίας Κοσμοσώτειρας που ιδρύθηκε το 12ο αι. στη Βήρα, πάνω στην Εγνατία και κοντά στον Έβρο, για να εξυπηρετήσει εκκλησιαστικούς, πολιτικοοικονομικούς και στρατιωτικούς σκοπούς, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κομνήνεια μνημεία· ο οικισμός που δημιουργήθηκε γύρω από τη Μονή ακολούθησε άμεσα την ιστορική της πορεία από το 12ο-19ο αι. *Μαρία Παναγιωτίδη*, «Οι τοιχογραφίες της Παναγίας Κοσμοσωτείρας στη Βήρα και οι τεχνοτροπικές τάσεις της ζωγραφικής του 12ου αι.»· με αφορμή τις τοιχογραφίες του ναού που χρονολογούνται λίγο μετά το κτίσμα και είναι δείγματα της Κωνσταντινουπολίτικης τέχνης της εποχής των Κομνηνών, γίνεται συγκριτική και παράλληλη μελέτη με άλλα σύγχρονα εικονογραφικά σύνολα αποσκοπώντας στη χρονολογική και τυπολογική κατάταξή τους. *Χαρά Κωνσταντινίδη*, «Παρατηρήσεις σε παραστάσεις ιεραρχών, στο καθολικό της Μονής της Παναγίας Κοσμοσώτειρας στη Βήρα»· οι παραστάσεις των ιεραρχών στην Κοσμοσώτειρα, ως συγκεντρωμένων εκπροσώπων κοινού Πατριαρχείου, όπως στο Διακονικό, και ως συλλειτουργούντων, όπως στα τύμπανα των πλαϊνών τοίχων του κυρίως ναού και ιδιαίτερα του βόρειου, που οι επιγραφές των ειλητών τους ακολουθούν την Τάξη των κειμένων της Θείας Λειτουργίας, διεκδικούν την πρωτοπορεία ανάμεσα στις παρόμοιες απεικονίσεις. *Φλ. Ευαγγελάτου-Νοταρά*, «Πολεμικές επιχειρήσεις στη Θράκη το θέρος του 1247»· ο Γεώργιος Ακροπολίτης και σημειώματα ελληνικών κωδίκων μας πληροφορούν για τις επιδρομές των Κουμάνων στη Θράκη, τη συμμετοχή βουλγαρικών και κουμανικών στρατευμάτων στις εκστρατείες των βυζαντινών και την ήττα του Βατάτζη προ της Κωνσταντινουπόλεως. *Robert Ousterhout*, «The Palaeologan Architecture of Didymoteicho»· οι αρχιτεκτονικές παρατηρήσεις και τα δεδομένα των ανασκαφικών εργασιών

στο ναό της Αγίας Αικατερίνης του Διδυμοτείχου και στο τμήμα κτίσματος που χαρακτηρίζεται ως «Τράπεζα» απέναντι από τον Άγιο Αθανάσιο, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα κτίρια αυτά έχουν δεχθεί άμεσα την επίδραση της Κωνσταντινούπολης και ανήκουν στην παλαιολόγεια αρχιτεκτονική. *Nikolai Ovtcharov*, «Peintures murales moyen-byzantines inconnues de la region de la montagne Sakar»· τα παλιότερα δείγματα μεσαιωνικών τοιχογραφιών στη Βουλγαρία που βρίσκονται σε ναό σκαλισμένο μέσα σε σπήλαιο Ν. του χωριού Τοπολοβγκράντ, χρονολογούνται στο 10ο-11ο αι., έγιναν από επαγγελματία ζωγράφο και ανήκουν στη λεγόμενη «μοναστική» τεχνοτροπία. *Μανώλης Κορρές*, «Η αρχιτεκτονική του φρουρίου του Πυθίου»· η ιστορική αναγνώριση του επιβλητικού αυτού φρουρίου ως βασιλικού έργου του 14ου αι. βασίζεται στη μορφή και τη θέση του υψώματος που βρίσκεται, στον τρόπο που διαμορφώθηκαν οι εξώστες του, στην ευρυχωρία του, στη διαίρεση των ορόφων με πλινθόκτιστους θόλους, στη μορφή των κλιμάκων και των εισόδων και στην οικοδομική αυτονομία των μερών του που συντελούσε στην ασφάλειά τους. *Π. Πρωτονοτάριος - S. Bendall*, «Δύο μοναδικές νομισματικές μαρτυρίες του Ματθαίου Ασάνη Καντακουζηνού από τη Θράκη (1354-1356)»· αποκατάσταση της εικονογραφίας δύο ασημένιων «μισών-βασιλικών» και της επιγραφής τους με τη βοήθεια κυρίως του πρόσφατου καλύτερα σωσμένου νομίσματος και η πιθανή απόδοσή τους στο νομισματοκοπείο της Αδριανουπόλεως, στην οποία παρέμεινε ο Ματθαίος κατά τη διετή βασιλεία του.

Το απόγευμα της ίδιας μέρας έγινε εκδρομή στις Φέρρες. Με αφορμή την επίσκεψη στην Κοσμοσώτειρα και την ξενάγηση των συνέδρων, έγινε ανοιχτή συζήτηση, όπου ανταλλάχτηκαν απόψεις πάνω στα στατικά προβλήματα του μνημείου και διατυπώθηκαν προτάσεις για την αναστήλωσή του. Ακολούθησε επίσκεψη και ξενάγηση στο Εκκλησιαστικό Μουσείο Αλεξανδρουπόλεως.

Την τελευταία μέρα του Συμποσίου, στην πρωινή συνεδρίαση, συνεχίστηκε η παρουσίαση θεμάτων από τη μεσοβυζαντινή και υστεροβυζαντινή περίοδο. *Θανάσης Παπαζώτος*, «Ανίχνευση τοπογραφική της Ανατολικής Θράκης»· ένα δίκτυο σαράντα πόλεων, εκπληκτικά συνδεδεμένων μεταξύ τους, άνθισε στον εύφορο, ανοιχτό σε τρεις θάλασσες χώρο γύρω από την Κωνσταντινούπολη και παρουσίασε συγκροτημένη εκκλησιαστική διαίρεση στις αρχές του 10ου αι. μέχρι το 1204· η οργάνωση των επαρχιών Ευρώπης, Αιμιμόντου και Ροδόπης με μητροπόλεις την Ηράκλεια, Αδριανούπολη και Τραϊανούπολη σε επισκοπές και αρχιεπισκοπές από το 14ο αι. και με βάση τις πηγές, τις μαρτυρίες προσφύγων, την επιτόπια έρευνα και το χάρτη του Schropp (1844) αναγνώριση πόλεων που τη θέση τους αγνοούσαμε και η αποκατάσταση τοπωνυμίων που παραλλάχτηκαν. *Κυριακή Μαμώνη*,

«Η βυζαντινή Μεσσήνη (Ανατολικής Θράκης)»· διάφορες μαρτυρίες βοηθούν στην ανασύνθεση της ιστορικής εικόνας της Μεσσήνης που κατείχε προνομιακή εκκλησιαστική θέση και είχε αναπτύξει, παρά τις επιδρομές που υπέστη, αξιόλογη εμπορική κίνηση. *Ιωακείμ Παπάγγελος*, «Ο Άγιος Γεώργιος "Ο Αράπης" από την Ηράκλεια»· προέλευση, κατασκευή και χρονολόγηση της ανάγλυφης εικόνας του Αγίου Γεωργίου στον ενοριακό ναό της Νέας Ηράκλειας Χαλκιδικής. *Άννα Αβραμέα*, «Οροθέσια Φιλέα και Δέρκων»· οι επιγραφές δύο βυζαντινών οροθεσίων σχετίζονται με την έκταση της περιοχής που ανήκε στους οικισμούς Δέρκο και Φιλέα κατά τους 11ο-12ο αι.

Η απογευματινή συνεδρίαση της ίδιας μέρας περιλάμβανε θέματα από τα χρόνια της άλωσης και τα μεταβυζαντινά χρόνια: *Hans Eideneier*, «Κωμικές παραποιήσεις Θρακικών τοπωνυμίων στην Κωνσταντινούπολη του 15ου αι.»· η σάτιρα ενός σπανού σε κωνσταντινουπολίτικο κείμενο, που χρησιμοποιεί τύπους της Θείας Λειτουργίας και επισήμων εγγράφων· μέσα σ' αυτό διάφορα θρακικά τοπωνύμια παραποιημένα, ώστε να προσαρμόζονται στο ύφος της παρωδίας, αλλά ευδιάκριτα, αποτελούν την αφετηρία διαπίστωσης του γεωγραφικά περιορισμένου ορίζοντα του Βυζαντίου του 15ου αι. και των αλλαγών που υπέστη το κείμενο στη Βενετία του 16ου αι. για να ανταποκριθεί στις επιθυμίες του ελληνόφωνου κοινού της Δύσης. *Έλενα Παπασταύρου*, «Σύνολο μεταβυζαντινών εικόνων από την Αγία Αναστασία Μάκρης»· παρουσίαση και τεχνοτροπική ανάλυση εικόνων του 17ου και 18ου αι. από τον παραπάνω ναό, προσπάθεια εντοπισμού πιθανού τόπου προέλευσης και απόδοσής τους σε κάποιο βορειοελλαδικό εργαστήριο ζωγραφικής. *Αγγελική Στρατή*, «Εικόνα της Παναγίας Οδηγήτριας στο Μητροπολιτικό ναό Κομοτηνής»· παρατηρήσεις σχετικές με τη συντήρηση, προέλευση, τεχνοτροπία της εικόνας και εξέταση των συγγενειών και συσχετίσεων με παράλληλες εικόνες που οδηγούν σε μια χρονολόγησή της στο τέλος του 16ου και στις αρχές του 17ου αι. *Γεώργιος Παπάζογλου*, «Χειρόγραφα του Κωνσταντινουπολίτη άρχοντα του 16ου αι. "Κυρού Μιχαήλ Καντακουζηνού"»· η ιστορία του υπ' αριθ. 314 kt χειρογράφου της Knižnica Akademie της Bratislava, τετραευαγγέλιου του 11ου-12ου αι., και του υπ' αριθ. 3 χειρογράφου της Βιβλιοθήκης του Harvard College, ψαλτηρίου του 12ου αι. και η ταύτιση του κατόχου τους Μιχαήλ Καντακουζηνού «Σεϊτάνογλου», Κωνσταντινουπολίτη άρχοντα του 16ου αι., με το σύγχρονό του συλλέκτη Μιχαήλ Καντακουζηνό του Harvard Psautier. *Θανάσης Μουσόπουλος*, «Κωστής Παλαμάς, Βυζάντιο και Θράκη»· ο κυριότερος εκπρόσωπος του νεοελληνικού λόγου, στις αρχές του αιώνα μας, φώτισε μέσα από τους δρόμους της ποίησής του το πρόσωπο της Βυζαντινής Θράκης.

Από τον αριθμό και τα θέματα των ανακοινώσεων προκύπτει ότι το

μεγαλύτερο ενδιαφέρον των βυζαντινολόγων συγκεντρώνουν οι μεσοβυζαντινοί και οι υστεροβυζαντινοί χρόνοι. Αυτή η χρονική περίοδος παρέχει, ίσως και εξαιτίας του πλούτου των πηγών, μια ποικιλία θεμάτων και μια σχετική ασφάλεια στον ερευνητή, αντίθετα από τη μεταβατική παλαιοχριστιανική και τη σχεδόν «εκ παραδόσεως» παραμελημένη μεταβυζαντινή περίοδο. Επίσης η τάση εκ μέρους των εισηγητών στη διαπραγμάτευση αρκετών ειδικών θεμάτων, ανασκαφικών, ιστορικών και από την Ιστορία της Τέχνης υπήρξε ενθαρρυντικό γεγονός για έναν ανεξερεύνητο μέχρι πρότινος χώρο, όπως η σημερινή Ανατολική και Δυτική Θράκη. Πολύ αξιόλογη υπήρξε η συμβολή ορισμένων ανακοινώσεων στην ιστορική γεωγραφία και τοπογραφία της, ενώ τα αρχιτεκτονικά και φιλολογικά θέματα, αν και μεμονωμένα, διεύρυναν τους ορίζοντες της έρευνας προς αυτές τις κατευθύνσεις.

Γενικά το Συμπόσιο συνετέλεσε στο να επικεντρώσει το ενδιαφέρον των επιστημόνων, Ελλήνων και ξένων, στη Θράκη, να αναζωογονήσει όλους τους τομείς εργασίας στο χώρο της, να δώσει κατευθύνσεις στην επίλυση των παντοειδών προβλημάτων που μέχρι τώρα έχουν προκύψει και να ωθήσει στην ανακάλυψη νέων δρόμων στην έρευνά της, και όλα αυτά ήταν φυσικά επακόλουθα εφόσον καταδείχθηκε το πόσο ζωτικός υπήρξε ο ρόλος της. Γιατί η Θράκη, σε άμεση γειτνίαση με τη Βασιλεύουσα, δέχτηκε την ακτινοβολία της, πορεύτηκε σ' όλους τους τομείς παράλληλα μ' αυτήν και τελικά ακολούθησε, εν πολλοίς, την ιστορική της μοίρα.

Κατά την πορεία και εξέλιξη του Συμποσίου, διαγνώστηκε η ανάγκη να αποτελέσει αυτό μόνιμο θεσμό. Η επιτυχία εξάλλου της πρώτης αυτής απόπειρας αποδεικνύει ότι θα αποβεί πολύ χρήσιμος και αποδοτικός, όχι μόνο για την πορεία των βυζαντινών σπουδών στην Ελλάδα αλλά και για το διεθνή χώρο. Η συμμετοχή πολλών νέων μελετητών τόνωσε ιδιαίτερα αυτή την ελπίδα.

Τη Δευτέρα, 1η Ιουνίου, πραγματοποιήθηκε θαλάσσια εκδρομή. Οι σύνεδροι επιβιβάστηκαν σε τρεις ανεμότρατες του Λιμεναρχείου Αλεξανδρουπόλεως στο λιμάνι του Άγιου Χαράλαμπου αλλά, εξαιτίας της ξαφνικής καλοκαιρινής βροχής και του απροσπέλαστου της παραλίας, αναγκάστηκαν να ματαιώσουν την αποβίβασή τους στη Σύναξη και την προγραμματισμένη εκεί ξενάγηση. Έτσι συνεχίζοντας τον περίπλου του Ισμάρου και των παραλίων του νομού Έβρου, αντίκρυσαν τις ακτές που άκμασαν πόλεις, όπως η Μαρώνεια, η Μάκρη και η Μεσημβρία, και όταν έφθασαν στο Δέλτα του ποταμού Έβρου, ατένισαν ακόμα και τα σπίτια της Αίνου.

Αγκυροβολώντας στο λιμάνι της Αλεξανδρουπόλεως, ο ήλιος ξανάλαμπε και η γη της Θράκης καθώς αναδυόταν μέσα από το φως του Θρακικού πελάγους, μας άφησε μια κατασταλαγμένη αίσθηση πληρότητας, μια εσω-

τερική γλυκύτητα που αναγεννιόταν ολοένα από τους ορφικούς στίχους:

Χιονώδεος ἐλθὲ ἀπὸ Θράκης
λῦέ τε παννέφελον στάσιν ἠέρος ὑγροκελεύθου
ἰκμάσι ριπίζων νοτεραῖς ὁμβρηγενὲς ὕδωρ
αἴθρια πάντα τιθείς, θαλερόμματον αἰθέρα τεύχων
ἀκτῖσιν λάμπουσαν ἐπὶ χθονὸς ἠελίαιο.

Καβάλα, Μάρτιος 1988. ΣΟΦΙΑ ΔΟΥΚΑΤΑ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ*

Σεβασμιώτατοι Ιεράρχες, κύριε Υπουργέ, Στρατηγέ, κύριε Επιθεωρητά της Αστυνομίας, κύριε Περιφεριάρχα, κύριε Νομάρχα,

Όλα τα κράτη του κόσμου, όλοι οι λαοί της γης έχουν εθνικές γιορτές. Και υπάρχουν οι εθνικές γιορτές για να τονώνεται ο πατριωτισμός των πολιτών, για να αναπτερώνεται το εθνικό φρόνημα του λαού, για να διαμορφώνεται συνειδητά η εθνική ταυτότητα των νεολαίων.

Βέβαια, τα ποικιλώνυμα διεθνιστικά κινήματα, που στο εξωτερικό ήταν της μόδας μόνο στις αρχές του αιώνα μας, δυστυχώς στη χώρα μας συνεχίζουν να αντιμάχονται με ποικίλες προπαγάνδες τις εθνικές γιορτές μας. Τις συκοφαντούν εντελώς αστήρικτα, ότι τάχα προκαλούν και τροφοδοτούν τους στρατιωτικούς ανταγωνισμούς και τις ψυχροπολεμικές ψυχώσεις στην ευρύτερη περιοχή μας.

Όμως στις μέρες μας, στα τέλη του εικοστού αιώνα, ο κάθε λογής διεθνισμός αποκρούεται παντού, ως ανέφικτη ουτοπία και ανεφάρμοστη ιδεοληψία, αλλά και καταγγέλεται με συγκεκριμένες αποδείξεις ως επικίνδυνη απάτη, που απειλεί την ειρήνη και την ελευθερία των λαών.

Τα συντελούμενα απελευθερωτικά κινήματα των λαών της Ανατολικής Ευρώπης και της Σοβιετικής Αυτοκρατορίας, που σημαδεύουν ανεξίτηλα το τέλος του αιώνα μας, αποδείχνουν πια καθαρά, ότι τα διεθνιστικά κινήματα δεν ήταν —και δεν είναι— παρά παγίδες για βάναυση εκμετάλλευση, για απάνθρωπη βία, για ολοκληρωτική κατοχή πάνω στις ψυχές και τα σώματα δεκάδων εκατομμυρίων ανθρωπίνων υπάρξεων.

Δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία. Σ' όλα τα μήκη και σ' όλα τα πλάτη της γης σήμερα, κυριαρχεί η βεβαιότητα ότι η ειρήνη και η πρόοδος των λαών, δεν γίνεται με τον ευνουχισμό της εθνικής συνείδησής τους, που τους καταδικάζει σε ποικίλα είδη κατοχής. Οι αναπτυγμένοι λαοί της εποχής μας συνεργάζονται μεν μεταξύ τους με ανοικτά σύνορα στον πολιτικό, τον οικο-

* Εκφωνήθηκε στον ιερό Μητροπολιτικό Ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κομοτηνής τη 14η Μαΐου 1990.

νομικό και πολιτιστικό τομέα, οι κυβερνήσεις τους όμως και οι πνευματικές ηγεσίες τους καθημερινά αυξάνουν τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά μέτρα, με τα οποία καλλιεργούν την εθνική συνείδηση των πολιτών τους, διαμορφώνουν την εθνική ταυτότητα των νέων τους και τονώνουν γενικά τον πατριωτισμό των λαών τους.

Όλοι σήμερα αναγνωρίζουν, ότι η πραγματική ειρήνη και η πρόοδος στον κόσμο πετυχαίνονται μόνο με την ειλικρινή συνεργασία ισοτίμων και ελευθέρων εθνών.

Όμως βασική προϋπόθεση και απαραίτητη εγγύηση για την ειλικρινή συνεργασία των ελευθέρων λαών, είναι η, απαλλαγμένη από πλέγματα, εθνική αξιοπρέπειά τους. Αξιοπρέπεια που στηρίζεται στη συνειδητή επίγνωση της εθνικής ταυτότητάς τους και του ρόλου που δικαιούνται στην παγκόσμια ιστορία.

Έτσι, αναγνωρίζεται πάλι σε παγκόσμια κλίμακα η ισχύς του αθάνατου λόγου του Σοφοκλή: *Ἥδ' ἐστὶν ἡ σώζουσα καὶ ταύτης ἐπὶ πλέοντες ὀρθῆς, ποιούμεθα τοὺς φίλους.* Δηλαδή: «Αυτή η πατρίδα είναι η δύναμη που εγγυάται τη σωτηρία των πολιτών. Και όταν αυτή είναι ελεύθερη και σωστή, τότε γίνονται οι καλοί φίλοι και οι σωστές συνεργασίες».

Όμως εάν για όλον τον κόσμο η καλλιέργεια του εθνικού φρονήματος, είναι πολιτικός ρεαλισμός και σύγχρονη πραγματικότητα, για μας τους Έλληνες η τόνωση του πατριωτισμού μας, αποτελεί την πρώτη και κύρια προϋπόθεση για την επιβίωσή μας ως έθνους, ως λαού και ως ελευθέρων ανθρώπων. Διότι γνωστοί λόγοι, ιστορικοί και γεωπολιτικοί, προδικάζουν, ότι προκοπή και ευτυχία των Ελλήνων εξασφαλίζεται μόνο με ελεύθερη και ανεξάρτητη ελληνική πατρίδα.

Γι' αυτό είναι κυρίαρχο λαϊκό χρέος, είναι πολιτική αναγκαιότητα πρώτης σειράς, να καλλιεργείται η εθνική συνείδηση των Ελλήνων.

Ό,τι συντελεί στον εθνικό φρονηματισμό του λαού μας, ό,τι συνεργεί στο να συνειδητοποιούν οι Έλληνες με καθαρότητα την εθνική ταυτότητά τους, όπως αυτή προσδιορίζεται από την ιστορία και τη βούλησή τους, είναι ουσιαστικά η γνησιότερη λαϊκή προσφορά, είναι στην κυριολεξία ιερουργία στην πρόοδο και την προκοπή του λαού μας.

Στα πλαίσια ασφαλώς αυτά γίνονται οι διάφορες εθνικές γιορτές στη χώρα μας. Και οι προοπτικές αυτές προσδίδουν στα Ελευθέρια της Θράκης, που πανηγυρίζουμε σήμερα, πανελλήνιο χαρακτήρα.

Διότι η ελευθερία της Θράκης υπήρξε και είναι άρρηκτα δεμένη με την όλη υπόσταση και την ιστορία του ελληνικού έθνους.

Η απελευθέρωση του μικρού έστω τμήματος της Θράκης, που αγκαλιάζεται σήμερα από τη γαλανόλευκη, υπήρξε η συγκεκριμένη πραγματικότητα, η απαραίτητη παράμετρος, που κράτησε το έθνος μας δεμένο με τη

Μεγάλη Ιδέα, που το γαλουχούσε και το συντηρούσε επί αιώνες.

Εξ άλλου η απελευθέρωση της Θράκης στις 14 Μαΐου 1920, που άγγιξε τις ρίζες του έθνους μας, την κοιτίδα του ελληνισμού, τη δόξα της Ρωμιοσύνης, ήταν συνέπεια και κατόρθωμα παραγόντων και προϋποθέσεων, που στις μέρες μας είναι άκρως αναγκαίες για την επιβίωσή μας.

Η εθνική ενότητα που στηρίζεται στην κοινή φιλοπατρία και στη δημοκρατική συνεργασία, η εθνική αυτοσυνειδησία που προέρχεται από τη γνώση της αληθινής ιστορίας και την αντικειμενική ενημέρωση του λαού, η φωτισμένη ηγεσία που δεν καταδυναστεύει, αλλά υπηρετεί το λαό και περισσότερο απ' όλα το ορθόδοξο ήθος των Ελλήνων και το άρρηκτο δέσιμό τους με την παράδοση της Ρωμιοσύνης, αυτά υπήρξαν οι παράγοντες που, στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας, ενηλικίωσαν το έθνος μας. Το προσγείωσαν στην πραγματικότητα και ταυτόχρονα αναπτέρωσαν το φρόνημά του. Το ικάνωσαν να καθηλώσει τη σλαβική απειλή εκείθεν της Ροδόπης, να πρωταγωνιστήσει στην απώθηση του Ασιάτη κατακτητή και να δείξει στην κυριαρχούσα διπλωματία της εποχής εκείνης, ότι μπορεί να γίνει σταθεροποιητικός παράγοντας στη Μεσόγειο.

Ακριβώς αυτοί οι παράγοντες που λευτέρωσαν τη Θράκη στην πρώτη δεκαετία του αιώνα μας, αποτελούν και σήμερα, στην τελευταία δεκαετία του αιώνα, την αδήρητη αναγκαιότητα για το έθνος και το λαό μας.

Ο σύγχρονος ελληνισμός πρέπει να ξαναδεθεί με την ιστορία του, με την κοιτίδα του, με τη χιλιετηρίδα της μεγαλοσύνης του, τη μοναδική και ανεπανάληπτη στον κόσμο.

Από τα πανάρχαια χρόνια, ο κύριος όγκος του ελληνισμού διέμεινε και μεγαλουργούσε στη Μικρά Ασία, στον Πόντο και στη μείζονα Θράκη.

Στις περιοχές αυτές ο ελληνισμός πρωτογέννησε την ανθρώπινη σκέψη και αυτοσυνειδησία. Στις περιοχές αυτές ξεκίνησε το θαύμα της κλασικής δημιουργίας. Οι περιοχές αυτές ήταν ο κορμός της Οικουμενικής Ελλάδος του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που θεμελίωσε τον ανθρώπινο πολιτισμό. Στις περιοχές αυτές έγινε η σύζευξη του ελληνοχριστιανισμού, όχι ως κενού συνθήματος, αλλά ως καινούργιας κτίσης και καινούργιου πολιτισμού. Στο χώρο αυτόν της μείζονος Ελλάδας οικοδομήθηκε το ορθόδοξο ήθος που εξημέρωσε την Ανατολική Ευρώπη, που υπήρξε επί αιώνες —και αποδεικνύεται στις μέρες μας— η κυριότερη ηθική αντίσταση ενάντια σε κάθε λογής βία και αυθαιρεσία, που απειλούν τις ανθρώπινες υπάρξεις.

Η Μικρά Ασία, ο Πόντος, η μείζων Θράκη, ήταν ο κορμός και η δύναμη της χιλιόχρονης ελληνικής αυτοκρατορίας, που αναγέννησε την Ευρώπη και σφράγισε ανεξίτηλα την ανθρώπινη πορεία.

Κατά τη μακραίωνη ύστερα δουλεία, κυρίως ο χώρος αυτός ήταν η καταφυγή των ραγιάδων, το φυτώριο των διδασκάλων του γένους, η οργανω-

τική και οικονομική και έμψυχη στελέχωση όλων των αδιάκοπων εθνικών αγώνων και της παλιγεννεσίας του 1821.

Και συγκλονιζόμαστε από τη σκέψη, ότι η ιερή γη της Δυτικής Θράκης, το μόνο τμήμα της Μεγάλης Πατρίδος του έθνους μας που αγκαλιάζεται από την γαλανόλευκη, κατοικείται, κατά πλειοψηφία, από τον ξεριζωμένο ελληνισμό των Χαμένων Πατρίδων, που μετέφερε εδώ τα όνειρα και τους πόθους της εθνικής μας ιστορίας.

Γι' αυτό πανηγυρίζοντας σήμερα τα Ελευθέρια της Θράκης, δεν συμμετέχουμε σε τοπικού μόνο χαρακτήρα γιορτασμό. Ιερουργούμε στο μεγάλο ναό του έθνους.

Διότι η ελεύθερη ελληνική Θράκη, λόγω θέσεως και πληθυσμιακής συνθέσεως, αποτελεί τον κρίκο, τη γέφυρα που ενώνει τον σύγχρονο ελληνισμό με την πηγή του, με τους τόπους της μεγαλουργίας του, με την Πατρίδα του έθνους του.

Διότι από 'δω ακούονται ευκρινέστερα οι στεναγμοί και τα παραγγέλματα από τους τάφους των πατέρων μας. Από 'δω αντηχεί ηχηρότερα ανά το πανελλήνιο η προτροπή της ιστορίας για το εθνικό μας χρέος.

Διότι από 'δω η ελληνική πατρίδα μπορεί να δείχνει στη νεολαία της τι είχε, τι έχασε, τι της πρέπει.

Διότι από 'δω, που είναι κοντά το λίκνο της Ορθοδοξίας, η κιβωτός του έθνους, η ιστορία σαλπίζει δυνατότερα το χρέος για εμμονή στο ορθόδοξο ήθος, που παραμένει η πιο σίγουρη εγγύηση για την εθνική μας ενότητα και τον ηθικό μας φρονηματισμό.

Αλλά και πέρα από τις επιταγές αυτές της ιστορίας, η σύγχρονη πραγματικότητα στην Ανατολική Ευρώπη, στα Βαλκάνια και στη Μέση Ανατολή, επιβάλλει στους πανέλληνες να ατενίζουν με ιδιαίτερη ευαισθησία και εγρήγορση την ιερή γη της ελληνικής Θράκης.

Η Θράκη ως γεωγραφική και ιστορική γέφυρα της Ανατολής και Δύσης, ως κρίσιμη θύρα της Μεσογείου, σίγουρα θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην εξωτερική πολιτική της Πατρίδας μας, στην εποχή μας, στην εποχή των κοσμογονικών εξελίξεων και ζυμώσεων που συντελούνται στην Ευρώπη και στην εγγύς Ανατολή.

Όλοι πια αναγνωρίζουν, ότι για να υπάρξει ενοποίηση της Ευρώπης, απαραίτητα πρέπει να συμμετάσχει και η Ανατολική Ευρώπη. Οι όποιες αντιδράσεις σ' αυτήν την αλήθεια δεν έχουν καμιά προοπτική. Είναι καταδικασμένες.

Όμως η Ανατολική Ευρώπη και η Βαλκανική, είναι ιστορικά και πολιτιστικά δομημένες, πιο πολύ με το ελληνοορθόδοξο ήθος και λιγότερο με το δυτικό ρωμαϊσμό της Δυτικής Ευρώπης. Έτσι η παρουσία και η δράση της Ελλάδος στην Ενωμένη Ευρώπη, γίνεται ανετότερη με την παρου-

σία της Ανατολικής Ευρώπης που συνεχίζει να αναγνωρίζει την πνευματική της συγγένεια προς το σεπτό Πατριαρχείο. Αυτό έδειξε η πρόσφατη θριαμβευτική πορεία του Οικουμενικού Πατριάρχη ανάμεσα στους λαούς της Βαλκανικής και Αν. Ευρώπης.

Οι όποιες αντιδραστικές δυνάμεις προς την κατεύθυνση αυτή, που εκδηλώθηκαν με την πρόσφατη επιχείρηση πλαστογράφησης της Ιστορίας στα παρασκήνια Βοναπαρτικών και Καϊζερικών επιβιώσεων, καταδικάζονται πια, απ' όλες τις πλευρές. Είναι των αδυνάτων αδύνατο να επιτύχουν την οπισθοδρόμιση του κόσμου στις σκοπιμότητες του 19ου αιώνα.

Αλλά στην μελλοντική πορεία του κόσμου σίγουρα θα διαδραματίσει σημαίνοντα θετικό ή αρνητικό ρόλο η εξέλιξη του Ισλάμ, που κι' αυτό όμως συνορεύει με την Ευρώπη, διά της Θράκης.

Εάν το Ισλάμ οπισθοδρομήσει προς το χομεϊνισμό —όπως ίσως υπάρχει βάσιμος κίνδυνος— τότε ασφαλώς θα υπάρξουν δυσάρεστες καταστάσεις για την Ευρώπη, για τον κόσμο, για τον ανθρώπινο πολιτισμό.

Εάν αντίθετα το Ισλάμ συνεχίσει να εξημερώνεται από το χριστιανικό κόσμο και πολιτισμό, τότε ασφαλώς μεγάλα τμήματα της σημερινής Τουρκίας θα συμπορευθούν στην Ενωμένη Ευρώπη. Ενδεχόμενο, που ανοίγει τις μοναδικές προοπτικές να επιστρέψει ο ελληνισμός (πνευματικο-οικονομικο-πολιτιστικά) στην πατρίδα του και δι' αυτής να βρεθεί ευκολότερα στο προσκήνιο του παγκόσμιου πολιτισμού και της παγκόσμιας πρωτοπορίας.

Να γιατί είναι εθνική προτεραιότητα η αξιοποίηση της γεωγραφικής θέσης και πληθυσμιακής σύνθεσης της ελληνικής Θράκης.

Και με την προοπτική αυτή, είναι ανάγκη, να θεωρούμε οι Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Θράκης τις μεταξύ μας σχέσεις.

Όχι με σκηνοθετημένες —από γνωστά ξένα κέντρα— αντιδικίες. Όχι με καταδικασμένες —από την προοπτική του πολιτισμού— χομεϊνικές οπισθοδρομήσεις. Όχι με πολιτικάντικους υπολογισμούς και κομματικούς εκβιασμούς. Όχι με μεθοδεύσεις απαράδεκτες στους φιλήσυχους κατοίκους της Θράκης. Με ειλικρινή συνεργασία βασισμένη στο σεβασμό και την προστασία των κάθε λογής ελευθεριών, θα οικοδομηθεί το πλαίσιο που χρειάζονται οι κάτοικοι (όλοι οι κάτοικοι) της μείζονος Θράκης, για να συμπορευθούν στην πρόοδο του κόσμου και να ματαιώσουν τα αντιδραστικά σχέδια της ανωμαλίας και της οπισθοδρόμησης.

Δεν μπορεί να υπάρξει Ενωμένη Ευρώπη, χωρίς το Αιγαίο. Δεν μπορεί να υπάρξει ευρωπαϊκό Αιγαίο, χωρίς την ελληνική παρουσία. Δεν μπορεί να υπάρξει ελληνική παρουσία στο Αιγαίο, χωρίς την ελληνική πρωτοπορία στη Θράκη. Αυτά είναι αυτονόητες αλήθειες, αποδειγμένες και από την ιστορία και από τη σύγχρονη πραγματικότητα. Επομένως η όποια ελληνική εξωτερική πολιτική πρέπει να θέτει ως πρώτη της επιδίωξη την ελληνική

πρωταγωνιστικότητα στη Θράκη.

Γι' αυτό πρέπει να κατανοήσει κάθε αρμόδια αρχή και εξουσία, ότι ο εμπλουτισμός της Δυτικής Θράκης με έμψυχους φορείς του μείζονος ελληνισμού, που πέρασαν μάλιστα από την Ανατολική Ευρώπη, δεν είναι απλώς κάποια επίκαιρη λύση σε κάποια προβλήματα. Είναι αποκαλυπτική συγκυρία, φανερή υπόδειξη της Πρόνοιας του Θεού, που κινεί την ιστορία. Ιστορικό εθνικό χρέος έχουν οι αρμόδιοι να μην οκνήσουν και να μην ολιγορήσουν, να ακολουθήσουν τις υποδείξεις της ιστορίας.

Να δουν τα σημεία των καιρών. Να τα ερμηνεύσουν σωστά. Να σπεύσουν να καταστήσουν τη Δυτική Θράκη εθνολογικά και πολιτιστικά ικανή, για να διαδραματίσει τον πρωτοποριακό ρόλο της, για πρόοδο και ειρήνη των λαών της Βαλκανικής, της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής.

Κυρίες και Κύριοι,

Όλοι συμφωνούν, ότι ο κόσμος βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή. Περιθώρια για αδράνεια και επαμφοτερισμούς δεν υπάρχουν. Η ανθρωπότητα ή θα ομονοήσει και με τη συνεργασία όλων θα ξεπεράσει τα οικονομικά, περιβαλλοντικά και πολιτικά προβλήματά της ή θα εγκλωβιστεί στην ανεξέλεγκτη δίνη τους και θα χαθεί, θα αφανιστεί από τις αμαρτίες της.

Ευτυχώς υπάρχουν πολλά αισιόδοξα στοιχεία στο προσκήνιο των διεθνών σχέσεων. Κάθε μέρα προχωρεί η ιδέα της συνεργασίας των λαών με ισοτιμία και ελευθερία. Γκρεμίζονται τα διαχωριστικά τείχη, που κτίζαν οι θλιβερές επιβιώσεις του φαραωνικού ολοκληρωτισμού. Οι λαοί παντού καλλιεργούν την εθνική ταυτότητά τους και την εθνική αξιοπρέπειά τους, που υπάρχει σοβαρή ελπίδα να τους απαλλάξουν από τα πλέγματα που τους οδηγούσαν σε οξύτητες και αντιθέσεις.

Ο αγώνας για δημοκρατία και ελευθερία και ειρήνη εντείνεται καθημερινά σ' όλους τους λαούς της γης. Η συνειδητοποίηση ότι είναι κοινή η μοίρα όλων των ανθρώπων της γης, ευρύνεται όλο και περισσότερο.

Επομένως η πατρίδα μας δεν μπορεί, παρά όπως πάντα να πρωτοπορήσει στην εξέλιξη αυτών των αισιόδοξων στοιχείων των καιρών μας. Διότι αυτά συναποτελούν την ουσία του ορθόδοξου ήθους του λαού μας.

Πολύ περισσότερο, που άλλο τρόπο να παραμείνουμε στο προσκήνιο της ιστορίας δεν έχουμε, παρά μόνο την πρωτοπόρα συμμετοχή μας σ' αυτούς τους πολιτικούς και πολιτιστικούς αγώνες της Ευρώπης και της ανθρωπότητος. Τυχόν οκνηρία μας, νοσηρή ομφαλοσκοπία και περιθωροποίησή μας, θα σημάνει τον εθνικό αφανισμό μας, που θα φέρει σίγουρα τον εξανδραποδισμό του λαού μας.

Γι' αυτό οι εθνικές γιορτές μας, όπως τα Ελευθέρια της Θράκης, πρέπει να ξεπερνούν τις καθιερωμένες τυπικότητες και τις εκδηλώσεις ρουτίνας. Πρέπει να γίνονται εθνικές κολυμβήθρες, στις οποίες θα αναβαπτιζόμαστε

οι πάντες: ηγέτες και πολίτες όλων των κατηγοριών. Τώρα δεν υπάρχει καιρός για πάθη και μικρότητες. Δεν υπάρχουν περιθώρια για στείρους φανατισμούς και άγονες αντιπαραθέσεις. Τώρα είναι η ώρα για γενναίες αποφάσεις, που θα προδιαγράψουν την πορεία του έθνους στον ερχόμενο αιώνα. Και η ασφαλής πορεία του έθνους στην Ευρώπη συνίσταται στην ισότιμη με όλα τα έθνη της Ευρώπης συμμετοχή του στις πολιτιστικές και οικονομικές εξελίξεις και στην πρωτοπορία του στον ευρωπαϊκό αγώνα για την ανάπτυξη της Μέσης Ανατολής. Σ' αυτήν την αισιόδοξη πορεία του, το έθνος μας δεν μπορεί παρά να πορευθεί με δημογραφική, οικονομική και πολιτιστική κυρίως ανάπτυξη της Θράκης.

Με τέτοιες προοπτικές παρελαύνοντες σε λίγο στους δρόμους της πρωτεύουσας της Θράκης, κατά την παρούσα πορεία του έθνους, ας τανύσουμε το πνεύμα μας για να συναντηθεί με τους μεγάλους ήρωες του έθνους μας και οικοδόμους του ανθρώπινου πολιτισμού, που οι περισσότεροί τους ή γεννήθηκαν και γαλουχήθηκαν ή δημιούργησαν και έδρασαν στη μείζονα Ελλάδα και ασφαλώς συμμετέχουν νοερά στα ελευθέρια του ελεύθερου τμήματος της Μεγάλης Πατρίδας. Ας εκζητήσουμε μαζί τους το έλεος του Θεού, που κινεί τα νήματα της ιστορίας, να ευδοκήσει να ξαναγίνει η θρακική γη χώρος, όπου θα πρωτοπορεί η παγκόσμια συνεργασία, η ειρήνη και η πρόοδος των λαών.

Ζήτω η Θράκη!

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΤΣΚΙΔΗΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ Χ΄΄ΘΕΟΧΑΡΟΓΛΟΥ

ΦΩΝΗ:
Στου στοχασμού το φτέρωμα κοιμήσου κι ονειρέψου!...
Είν' η ζωή παράδεισος και τ' όνειρο ένα θαύμα!
Η ΨΥΧΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ:
Βογγούν οι πέτρες, σχίζονται! Τ' αγερικά μιλούνε!
Τ' ακούς; Τα νιώθεις; Κύτταξε πώς άλλαξεν η πλάση!
ΦΩΝΗ:
Δεν ησυχάζεις σήμερα! Γιατί, Ψυχή της Θράκης;
Γύρε στην κουπαστή απαλά, γλυκά θα σε μεθύσει
η σμαραγδένια θάλασσα, τ' αναλυτό χρυσάφι...
Η Θάσος παραμύθι σου και ποίημα η Σαμοθράκη!
Νά του Βοσπόρου ο ζέφυρος, άρωμα από την Πόλη,
μύρο ακριβό της Εκκλησιάς, που τη ζωή μυρώνει.
Η ΨΥΧΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ:
Δε σε τυφλώνουν αστραπές; Άκου βροντή κι αντάρα!
«Ελευθεριά ή Θάνατος!» απ' την Αγία Λαύρα!
Οι εκκλησιές αναρριγούν, σειούνται οι μιναρέδες.
Το χώμα αναταράζεται μα το πατά ο φόβος!
Ο μαύρος φόβος της Τουρκιάς! Παιδιά μου, αχ, παιδιά μου!...
ΦΩΝΗ:
Ο ήλιος λάμπει σήμερα! Έλα να σεργιανίσεις
πέρα σε στάχια χρυσαφιά, σε καρπερά αμπέλια...
Η ΨΥΧΗ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ:
Σε άτι ανέβα γρήγορα κι έλα μαζί μου, έλα!
Φώτα ιστορίας άστραψαν και φέγγουν σαν τον ήλιο.
Την έρμη Αδριανούπολη ξυπνούνε, τη φωτίζουν,
Ευλαβικά χαϊδεύουνε του Κωσταντή το σπίτι,
του Κωσταντή τ' αρχοντικό, το ευρύχωρο σαλόνι...
Η Άνοιξη τη γη φιλά... Εικοσιοχτώ τ' Απρίλη.
Κι είναι η χρονιά η ολόλαμπρη χρονιά του Εικοσιένα!
Σταμάτα τώρα σιωπηλά να ιδείς καλά, ν' ακούσεις!

ΓΙΩΡΓΗΣ:
Πατέρα μου, στ' ορκίζομαι: Εγώ και για τους δυο μας
θ' αγωνιστώ για Λευτεριά κι ο Χάρος ας με πάρει!
Ω θεία ανέλπιστη τιμή να πάω να πολεμήσω!
Για τ' όνειρο της Λευτεριάς χίλιες φορές ας σβήσω!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Αγόρι μου, λεβέντη μου! Σου δίνω την ευχή μου!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Υπερηφάνειας δάκρυα με πνίγουνε παιδί μου!
Ας ήταν δω και τ' άλλο μου τ' αγόρι το χαμένο...
Διπλά να σας ξαπόστελνα για τη γλυκιά Πατρίδα.
(Κλαίει σιγανά).
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Δεν είναι ώρα, Δέσποινα, παλιές πληγές ν' ανοίγεις.
ΙΕΡΕΑΣ:
Έκλαψες, κόρη μου, πολύ... Θεού θέλημα ήταν!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Μέρες και χρόνια ψάχναμε σ' όλη τη χώρα ως πέρα...
Μα πουθενά δε βρέθηκε, κανείς ποτέ δε τόειδε!...
ΙΕΡΕΑΣ:
Άλλο πια μη πικραίνεσαι κι είν' ο Θεός μεγάλος!
Ποιος το δικό Του σχέδιο μπορεί ποτέ να ξέρει;
Β΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:
Τώρα για την Πατρίδα μας, αδέλφια μου, ας νιαστούμε
και τα δικά μας βάσανα ας πάνε, ας ξεχαστούνε.
Λοιπόν, με την καρδιά μου αυτά για τον αγώνα δίνω.
(Ακουμπά στο τραπέζι ένα σακουλάκι γεμάτο χρυσά νομίσματα).
Α΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:
Κι εγώ, ό,τι έχω, φίλοι μου, εδώ είναι, τα προσφέρω.
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Φαρμάκη, πάρε κι από με όσα έχω μαζεμένα,
Όπλα να γίνουν, κεραυνοί, στα χέρια των Ελλήνων.
Να συντομέψουν τη σκλαβιά, τη Λευτεριά να φέρουν!
ΙΕΡΕΑΣ:
Πόσο λυπάμαι, τέκνα μου, που άδεια έχω τα χέρια
και την Πατρίδα τη φτωχή δεν μπορώ να συντρέξω.
ΦΑΡΜΑΚΗΣ:
Πάτερ, εσύ δίνεις πολλά με τα κηρύγματά σου
δώρα χρυσά, ανεκτίμητα για των Ρωμιών το γένος!

(Η σκηνή δείχνει ένα σαλόνι. Γύρω από το κεντρικό τραπέζι κάθονται ο Κωσταντής, η γυναίκα του Δέσποινα, ο γιος τους Γιωργής, ένας γέροντας παπάς, ο Σ. Φαρμάκης, που ήλθε στην Αδριανούπολη (θείος του Κωσταντή) με τον Κυριάκο Αυγερινό για να συγκεντρώσουν χρήματα για τον Αγώνα, και δύο εξάδελφοι του Κωσταντή. Πάνω από το τζάμι δεσπόζει ένα πορτραίτο που δείχνει την οικογένεια του Κ. Θεοχάρογλου: τον Κωσταντή, τη Δέσποινα και τα δυο, δίδυμα, αγοράκια τους. Στο μεγάλο τοίχο ένα άλλο πορτραίτο δείχνει το Γιωργή, τον έναν από τα δίδυμα, μεγάλον, γύρω στα είκοσί του χρόνια. Συζητούν χαμηλόφωνα).

Α΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:

Φοβέρα μαύρη κρέμεται πάνω σ' όλη την πόλη!
Απ' το Μωριά κι απ' τα νησιά κι απ' όλο το Αιγαίο
αντίλαλος θριαμβικός σαν φθάνει ευθύς διαλυέται!

Β΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:

Μπουλούκια οι Τούρκοι πλάκωσαν κι άλλοι απ' την Ασία
Γενίτσαροι σκορπούν παντού καταστροφή και αίμα...

ΙΕΡΕΑΣ:

Στην Πόλη τον Γρηγόριο, τον Άγιο Πατριάρχη
τον κρέμασαν οι βέβηλοι! Πώς τόλμησαν Θεέ μου!;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:

Τι μένει πια στους άμοιρους και ταπεινούς ραγιάδες;
Να σκύβουν το κεφάλι τους; να κρύβουν την οργή τους;
Ως πότε Θεέ μου; Ως πότε πια; Δείξε μας, Συ, το δρόμο!

ΦΑΡΜΑΚΗΣ:

Μην απελπίζεστε, αδελφοί! Η Νίκη είναι δική μας!
Σεισμός στην Πελοπόννησο, στη Ρούμελη αντάρα!
Φυσά καινούργιος άνεμος που την Τουρκιά σαρώνει
Δεν τους αφήνει να σταθούν, τους παίρνει τα σαρίκια!

ΙΕΡΕΑΣ:

Ευλογημένη τρεις φορές ας είναι τούτη η ώρα!
Το χάιδεμα της Λευτεριάς, θαρρείς, νιώσαμε κιόλα.

Α΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:

Κι αφού ένα νέο χαρωπό τόση χαρά μας δίνει,
πόση θα είναι η χαρά σαν λυτρωθούμε όλοι;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:

Γρήγορα θάρθει και για μας της Λευτεριάς η μέρα!
Τότε θα δούμε η καρδιά πόση χωρά ευτυχία!
Για τώρα όλοι το χρέος μας σαν Έλληνες ας δούμε.
Αχ να ξανάνιωνα μωρέ να πάω να πολεμήσω!
Μέσα στης μάχης τους καπνούς να ζήσω, να μεθύσω!

ΙΕΡΕΑΣ:
Νάταν να γίνονταν κι εδώ ξεσηκωμός μεγάλος!
Α΄ ΕΞΑΔΕΛΦΟΣ:
΄Ομως το βλέπω δύσκολο, υπόθεση χαμένη...
Είμαστε μέσ' στη φούχτα τους, σε λύκων άγριο στόμα!
Αμέσως θα μας πνίξουνε στο ίδιο μας το αίμα...
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Και θάν' γι' αυτούς καλή αφορμή για να μας ξεκληρίσουν.
Να, η Ασία: εύκολα εκεί θα μας σκορπίσουν...
Καί τότε ποιος την Πόλη μας, ποιος τούτα δω τα μέρη,
ποιος θα βρεθεί να τα φυλά και να τα προστατεύει;
Πού θα βρεθούν κι άλλοι Ρωμιοί ν' ανέβουν στις επάλξεις,
στο ρόλο τον αχάριστο, στων αφανών τις τάξεις;
(Και ρίχνοντας το βλέμμα του προς το εικονοστάσι, όπου σιγόκαιγε ακοίμητο κανδήλι, είπε με πάθος:)
Πώς η καρδιά μου λαχταρά μόν' ο Θεός το ξέρει!
ΙΕΡΕΑΣ:
Η νύχτα όμως προχώρησε! Παιδιά μου ετοιμαστείτε!
ΦΑΡΜΑΚΗΣ:
Αργήσαμε! Θα καρτερούν στη γέφυρα οι φίλοι.
΄Αντε, Γιωργάκη, γρήγορα! Σε λίγο ξεκινάμε!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Γεια σου πατέρα μου ακριβέ!
Και συ καλή μου μάνα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
΄Ωρα καλή σου μάτια μου!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Παιδί μου, γεια σου, γεια σου!
ΙΕΡΕΑΣ:
Η ώρα η καλή παιδιά! Νάχετε την ευχή μου!
Η Παναγιά να σας φυλά και ο Θεός μαζί σας!
(Ο Γιωργής με τον Φαρμάκη φεύγουν)

30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1821

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Τ' αρχοντικό ερήμωσε! Βαριά κυλούν οι ώρες...
Δυο μέρες πέρασαν κι εγώ θαρρώ διαβήκαν χρόνια.
Πού νάναι ο Γιωργάκης μας;
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Πάλι τα ίδια αρχίζεις;

Δέσποινα, μη λιγοψυχάς, καλά είναι το παιδί μας!
(Ακούγονται χτυπήματα στην πόρτα)
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ποιος νάναι; Μια στιγμή να ιδώ!
Του Παναγή η κόρη!
(Μπαίνει λαχανιασμένη μια κοπέλα, ανηψιά του Κωνσταντή)
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Θείε μου κρύψου! Γρήγορα! Μη πιάσουνε και σένα!
Πάει ο πατέρας μου ο καλός, τον πήρανε οι Τούρκοι!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Θεέ μου!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Πες μας πώς έγινε; Φτωχό μου, μίλησέ μας!
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Κοντά στον Έβρο πιάσανε τον άτυχο Φαρμάκη.
Ενέδρα τους εστήσανε... τον σύραν στο μπουντρούμι.
Βασανιστήρια φοβερά οι αντίχριστοι του κάναν...
κι ο δύστυχος μαρτύρησε ονόματα δικά μας.
Εκείνους που βοήθησαν με χρήμα τον αγώνα.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Κι ο γιος μας; Ο Γιωργάκης μας; Κι οι άλλοι τι απογίναν;
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Θεία μου, ίσως ξέφυγαν! Τι να σας πω, δεν ξέρω.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ω συμφορά στα σπίτια μας, στων Χριστιανών τα σπίτια...
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Μη κάνεις έτσι, Δέσποινα, κι είν' ο Θεός μεγάλος!
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Θείε, τους βλέπω! Έρχονται! Να, στη γωνιά του δρόμου!
(Έντρομη)
Σε λίγο θάρθουν να χτυπούν. Κρύψου καλέ μου θείε!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Σ' ευχαριστώ Χαρίκλεια! Μου σώζεις τη ζωή μου.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Τι περιμένεις, Κωσταντή; Θέλεις να σε κρεμάσουν;
Ανέβα στο ταβάνι μας και πάνε δίπλα, βιάσου!...
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Στ' ανάθεμα, παλιότουρκοι! Θεριά, πανάθεμά σας!
Ο Κωσταντής ο προύχοντας κρύβεται στο ταβάνι!...
(Άγρια χτυπήματα ακούγονται στην πόρτα. Όσο μπορεί ατάραχα ανοίγει η

αρχόντισσα. Μπαίνουν ορμητικά δυο βλοσυροί Τούρκοι οπλισμένοι).
Α΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Πού είναι ο άντρας σου κυρά; Τον θέλει ο Πασάς μας!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Δεν είν' εδώ, μη τον ζητάς! Έφυγε στη δουλειά του.
Β΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Θα ψάξουμε κι αν τόνε βρω κι εσένα θα κρεμάσω!
Γκιαούρ, σκυλί, πού θα μου πας; Δε θα σε ξετρυπώσω;
(Ψάχνουν παντού)
Α΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Ανάθεμα! Δεν είν' εδώ!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Σας είπα πως δεν είναι!
Β΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Κάποτε θα τον πιάσουμε και τότε αλίμονό του!
(Φεύγουν οι Τούρκοι).
ΦΩΝΗ:
Ανατριχιάζει το κορμί... Τρέμει η ψυχή και κλαίει...
Σύννεφο μαύρο πλάκωσε την πόλη πέρα ως πέρα...
Αστράφτει κάτω στο νοτιά, βροντά πέρα στη Δύση...
Βοριάς και θρήνος, βογγητά... Η Ανατολή μαυρίλα...
Τον Κύριλλο κρεμάσανε, τον γερο-Πατριάρχη...
κι αρχιερείς και προύχοντες... Χωρίς καρδιά οι δόλιοι!
Μέσ' στην πλατεία κρέμονται κουφάρια τα κορμιά τους...
Καημένη Αδριανούπολη, βουτήχτηκες στο πένθος...
Κράτα, Χάρε, τα γκέμια σου κι άλλο μην αλωνίζεις!
Χάρε τ' αυτιά ξεσκέπασε ν' ακούς τα μοιρολόγια,
ν' ακούς πώς κλαίνε τα ορφανά, οι χήρες πώς σπαράζουν!
Κράτα, Χάρε, τα γκέμια σου κι άλλο μην αλωνίζεις...

(Οι Τούρκοι μαζεμένοι συσκέπτονται)
ΠΑΣΑΣ:
Μμ... *(μουγγρίζει).*
Α΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Μη χολοσκάς, αφέντη μου και δε θα μας ξεφύγει!
ΠΑΣΑΣ:
Πώς να μη σκάω απ' το κακό! Τόσοι, μπρε τζαντιρμάδες
κάνατε κόσκινο παντού κι ακόμα να τον βρείτε!
Α, Κωσταντή, πού θα μου πας; Δε θα σε ξετρυπώσω;
Β΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Κι αν δεν τον βρούμε, αφέντη μου, βάλαν μυαλό οι εχθροί μας!

Κεφάλι δε σηκώνουν πια, τρέμουν και τη σκιά τους!
ΠΑΣΑΣ:
Σώπα μπρε αχαΐρευτε! Τον Κωσταντή αν δε βρείτε,
στον τόπο του θα βάλω εσάς όλους να σας κρεμάσουν!
Γ΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Κι αν έφυγε κάτω, μακριά, πώς θα τον βρούμε αφέντη;
ΠΑΣΑΣ:
Εδώ είναι και δεν έφυγε! Οι Χριστιανοί τον κρύβουν!
Έτσι μπρε μούρχεται φωτιά στο μαχαλά να βάλω!
(Ακούγονται επιφωνήματα βάρβαρης επιδοκιμασίας: Ώω, Άαα!...)
Α΄ ΤΟΥΡΚΟΣ:
Με πονηριά, αφέντη μου, με δόλο, με παγίδα!
Να ιδείς, μονάχος του θα βγει, να γίνει η καρδιά σου!
ΠΑΣΑΣ:
Για εξηγήσου, μπρε Χασάν! Τι σκέφτεσαι να ιδούμε.
ΧΑΣΑΝ:
Να πάει τελάλης και να πει πως πιάσαμε το γιο του
και πως θα τον κρεμάσουμε αν δε φανεί ο ίδιος!
Δε θα βαστάξει και θα βγει, μονάκριβο τον έχει!
ΠΑΣΑΣ:
Καλή η ιδέα σου μα ποιος μας λέει πως θα πιστέψει;
ΧΑΣΑΝ:
Μμ... Είναι κάποιος Γενίτσαρος! Με τον Γκιαούρ ομοιάζει...
Καινούργιος είναι· κατά δω πριν λίγες μέρες ήλθε.
Αυτόν μπροστά στο σπίτι του δεμένον θα τον πάμε
και θα του πούμε «Κωσταντή, νάτος ο γιος σου, ιδές τον»!
ΠΑΣΑΣ:
Άφεριμ το ξεφτέρι μου! Καλά τα λες μπρε τζάνουμ!
Εσύ μεγάλος άνθρωπος θα γίνεις κάποια μέρα!
Κατάλαβαααα... Κατάαλαβαα... Καλή δουλειά θα γίνει!

(Στο σπίτι του Κωσταντή)
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Γελά στην πλάση η Άνοιξη ως τα γαλάζια ύψη!
Φως κι ομορφιά κι αρώματα! Μα ποια καρδιά τα νιώθει;
Περνούν οι μέρες θλιβερές, πιο μαύρες κι απ' τη νύχτα.
Αστράφτει φως της Άνοιξης κι εγώ μέσ' στα σκοτάδια...
Καλή μου, πια βαρέθηκα να κρύβομαι στα σπίτια...
Δεν είν' ζωή, στ' ορκίζομαι! Νάφευγα! Να μπορούσα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Κάνε, καλέ μου, υπομονή! Κρύψου για λίγο ακόμα...

Εμένα δε με σκέφτεσαι; Μόνη τι θ' απογίνω;
Έφυγε κι ο Γιωργάκης μας... Δε μπόρεσα να μάθω
για την Πατρίδα πολεμά ή τον κρατούν οι Τούρκοι;
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Τι φασαρία γίνεται; Φωνές ακούω, κύττα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Κίνηση ασυνήθιστη για το δικό μας δρόμο.
(Ακούγεται δυνατά η φωνή του τελάλη)
ΤΕΛΑΛΗΣ:
Ο πολυχρονεμένος Σουλτάνος μας χάρη δίνει στον Κωσταντή Χ"Θεοχάρογλου! Του χαρίζει τα κτήματά του και τον γιο του ελεύθερο! Φτάνει να παρουσιαστεί αύριο το μεσημέρι στον Πασά, να δηλώσει μετάνοια και υπακοή και να καθίσει από δω και πέρα φρόνιμα!... Αν δεν παρουσιαστεί στη θέση του ο γιος του θα πεθάνει!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Το γιο μας, τον Γιωργάκη μας! Αυτοί λοιπόν τον έχουν!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Ναι, Δέσποινα, μα τ' άκουσες; Χάρη λεν θα μας δώσουν!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Νάτος ο γιος μας, Κωσταντή! Δεμένο τόνε σέρνουν!
Δυστυχισμένο αγόρι μου, τι ήταν κι εσύ να πάθεις!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Ω Θεέ μου! Πρέπει πια να βγω, να σώσω το παιδί μας!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Κατακαημένε Κωσταντή, τι εύκολα πιστεύεις!
Πώς να σωθεί ο Γιώργης μας απ' τα γαμψά τους νύχια;
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Ο λόγος του Σουλτάνου τους είν' ιερός! Δεν είναι;
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Μη δίνεις πίστη σ' ό,τι λεν. Δεν είναι αυτοί ανθρώποι!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Μα αν παίζω ακόμα το κρυφτό, τ' ακούς; θα εκδικηθούνε
και στο παιδί μας η οργή των μαύρων θα ξεσπάσει!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Αχ Κωσταντή, θα τρελαθώ. Σκέψου καλά τι κάνεις!
Πώς με φοβίζουν όλ' αυτά! Θεέ μου, βοήθησέ μας!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Δέσποινα, όχι απελπισιές! Κι αν να χαθώ μου γράφει,
μόν' το παιδί μας να σωθεί, για μας πια δε με νοιάζει.
Σχεδόν γεράσαμε μαζί, καλή μου αγαπημένη!

Γενναία θέλω να φανείς σ' ό,τι κι αν μας προσμένει.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Μη τους πιστεύεις, Κωσταντή! Ψέμματα λεν! Μη βγαίνεις!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Δε ματαλλάζω απόφαση! Αύριο στη γιορτή μου
θα πάω πρωί στην εκκλησιά τ' Αγίου Κωνσταντίνου!

ΦΩΝΗ:
Πρωί πηγαίνει ο Κωσταντής στην εκκλησιά ντυμένος
την πιο καλή του φορεσιά! Το πρόσωπό του λάμπει...
Τούρκοι γνωστοί τον χαιρετούν, Ρωμιοί αναθαρρούνε,
κι άλλοι με δέος τον κυττούν! Είναι λεβέντης! λένε.
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ *(μονολογεί)*:
Πώς έζησα τόσον καιρό κρυμένος, φοβισμένος;
Τι όμορφα να περπατάς στο δρόμο με τον ήλιο!
Ανάλαφρα πατώ στη γη σα νάμαι παλληκάρι!
Χαρά πρωτόγνωρη μεθά τη γέρικη καρδιά μου
και περηφάνεια (για το τί;) το στήθος μου φουσκώνει!
Ευλογημένα όλα εδώ, μέσ' στου Θεού τον Οίκο!
Αστράφτουν τα εικονίσματα, μοσχοβολά τριγύρω...
Α΄ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ:
Πώς δε φοβήθηκε, Θεέ;
Β΄ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ:
Αχ, Άγιε Κωνσταντίνε!
Αυτόν που με τη χάρη σου γιορτάζει, φύλαγέ τον!
(Ακούγεται συγκινητική η Θεία Λειτουργία. Κι όταν ο Κωνσταντής σκύβει να κοινωνήσει ο γέροντας ιερέας, θείος του Κωσταντή, μόλις συγκρατεί τα δάκρυά του. Στο τέλος ο ιερέας καλημερίζει το εκκλησίασμα κι εύχεται σ' όλους, Χρόνια Πολλά).

(Στο δρόμο).
Α΄ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ:
Ω Θεέ μου! Οι Τούρκοι καρτερούν, τον Κωσταντή γυρεύουν!
Τους βλέπεις πώς καραδοκούν; Έτοιμοι να χυμήξουν!
Β΄ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΣ:
Δε μοιάζουν άνθρωποι αυτοί! Τέρατα μοιάζουν, όρνια!
Πώς, Κωσταντή, τους πίστεψες; Αυτοί Θεό δεν έχουν!
(Πλησιάζει τον Κωσταντή μ' ένα σαρδόνιο χαμόγελο ο αρχηγός της ομάδας)
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Για έλα δω, Γκιαούρ, εσύ!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Εμένα, αφέντη, θέλεις;
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Σένα, τον Θεοχάρογλου τον Κωσταντή, του Γιώργη!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Στις προσταγές σου, αφέντη μου! Τι θέλεις από μένα;
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Τώρα θα δεις, παλιογκιαούρ! Γρήγορα θα το μάθεις...
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Λάθος θα κάνεις, φίλε μου! Για μένα ο Σουλτάνος
έδωσε χάρη από χθες, το είδα και γραμμένο,
το είπε κι ο τελάλης σας! Τ' άκουσε ο κόσμος όλος!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Σταμάτα, σκύλε άπιστε! Το λάθος είν' δικό σου!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Κι η χάρη; Του Σουλτάνου σας ο λόγος δε κρατιέται;
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Για τους ανθρώπους, ναι, Γκιαούρ, μα όχι για τους σκύλους!
΄Αντε περπάτα γρήγορα κι όχι έτσι κορδωμένος!
(Τον χτυπούν βάναυσα. Βογγά...).
ΤΟΥΡΚΟΣ:
΄Αφεριμ το πουλάκι μου! Τώρα καλά βαδίζεις!
(Γελά απαίσια)
΄Αιντε και λίγο γρήγορα! Δουλειά μας περιμένει!
Εσύ Χασάν με τον Αλή τρέξτε μπρε, τσακιστείτε!
Κρεμάλα να στηθεί γερή γι' αυτόν εδώ τον σκύλο!
Εμείς θα τον γυρίσουμε μια βόλτα στα σοκάκια
να τον ιδούν οι ΄Ελληνες να βάλουν λίγη γνώση!
(Φανατισμένοι Τούρκοι γιουχαΐζουν και φωνάζουν):
— Θάνατος στον Γκιαούρ, παιδιά!
— Τι κάθεστε; Χτυπάτε!
(Μερικοί ΄Ελληνες φοβισμένοι ψιθυρίζουν):
— Θεέ μου, απ' τα νύχια τους ας ήταν να γλιτώσει!
— Τι θα τον κάνουν άραγε;
— Κι αυτόν θα τον κρεμάσουν;
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Αφού ελπίδα να σωθώ τώρα πια δε μου μένει,
αφήστε με τ' αγόρι μου να ιδώ προτού πεθάνω.
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Αν είχαμε στα χέρια μας τον γιο σ' παλιογκιαούρη,

ως τώρα θα τον έτρωγαν στο χώμα τα σκουλίκια!
Μας ξέφυγε, πανάθεμα!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Μα, χθες, αφού τον είδα!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Εκείνον τον Γενίτσαρο; Χα, χα, χα!
Αν θέλεις ξαναϊδέστον!
(Προς τους άντρες του):
Φωνάξτε μου, μπρε, τον Αχμέτ! Και μη χασομεράτε!
(Μόλις φτάνει ο Γενίτσαρος, ο Κωσταντής μένει κατάπληκτος και ψιθυρίζει κατασυγκινημένος, τρέμοντας σύγκορμος):
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Θεέ μου! Ο Αλέξης μου! Ο γιος μου! Το παιδί μου!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Τι λέει ετούτος; Τούστριψε; Ο γιος του λέει πως είναι!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Δεν είναι μόνον η καρδιά του γέρου του πατέρα...
Είμαι και μελλοθάνατος, γι' αυτό καλά μαντεύω...
Δε με γελάει πια κανείς! Εσύ 'σαι το παιδί μου!
ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ:
Εγώ δικό σου είμαι παιδί; Τρελάθηκες Γκιαούρη;
Επίτηδες χτες ντύθηκα Ρωμιός, να σε γελάσω!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Παιδί μου αν δεν ήσουνα, δε θα γελιόμουν, όχι!
Το αίμα σου μου μίλησε, το βλέμμα κι η ψυχή σου!
Αλέξη μου! Αγόρι μου, πώς δε μιλά η καρδιά σου;
Τόσο λοιπόν στην άλλαξαν;
(Με απέραντο σπαραγμό):
Τόσο πολύ σ' αλλάξαν;
Αγόρι μου, τα ξέχασες τα πρώτα σου τα χρόνια;
Τη μάνα, τον πατέρα σου, τον κήπο μας που ανθούσε,
τον αδελφό σου τον Γιωργή, τον ξέχασες, Αλέξη;
ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ:
Δεν ξέρω τίποτε απ' αυτά! Λάθος κάνεις, Γκιαούρη!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Λάθος άλλο δεν κάνω πια! Εσύ 'σαι το παιδί μου!
Αλέξη, Αλέξη! Κύττα με στα μάτια μου που τρέχουν
ποτάμι δάκρυα για σε, που σ' είχαμε χαμένο!
Πώς μπόρεσες αγόρι μου Γενίτσαρος να γίνεις,
την ίδια την Πατρίδα σου να πολεμάς να σβήσεις;

ΤΟΥΡΚΟΣ:
Τι τον αφήνετε μπρε, σεις, τον παλαβό να λέει;
΄Αντε, μπρος, να τελειώνουμε! Πάμε γρήγορα, πάμε!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
(Με το πρόσωπο γεμάτο δάκρυα κι αίματα φωνάζει σπαραχτικά όσο πιο δυνατά μπορεί):
Θυμήσου, αγόρι μου μικρό! Αλέξη μου, θυμήσου!
(Οι Τούρκοι τον χτυπούν βάρβαρα στην πλάτη και τον τραβούν βάναυσα προς το μεγάλο δρόμο που βγάζει στο σπίτι του).
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Μα πού με πάτε από δω; Με είδε πια ο κόσμος...
Αν είν' να με κρεμάσετε, κρεμάστε με 'δω πέρα!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Δε συνηθάω λογαριασμό να δίνω σε Γκιαούρη
μα τώρα θα ευχαριστηθώ να σε πληροφορήσω:
Κρεμάλα στήθηκε Γκιαούρ εκεί στη γειτονιά σου,
στο δέντρο που υψώνεται μπροστά στο σπιτικό σου!
Εκεί θα σε κρεμάσουμε, να βλέπουν οι γειτόνοι,
που σ' έκρυβαν τόσο καιρό οι αναθεματισμένοι!
Για να σε δει η γυναίκα σου και να σε καμαρώνει!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ: *(΄Εξω φρενών)*
Διαβολεμένα τέρατα! Δεν πρέπει αυτό να γίνει!
(Με συντριβή): Δε θα τ' αντέξει η δύστυχη! Ο νους της θα σαλέψει!
ΤΟΥΡΚΟΣ: *(Ασυγκίνητος)*
΄Αντε, προχώρα γρήγορα, να μη χασομεράμε!
Κουνήσου ντε, μη σταματάς Γκιαούρ πανάθεμά σε!
(Τον χτυπούν).
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Ω ελεεινοί! Της ανθρωπιάς δήμιοι! Κολασμένοι!
Πανάθλια του σατανά θεριά ματωβαμμένα!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Κλείσε το στόμα σου, Γκιαούρ!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
΄Οχι! Δε θα το κλείσω!
΄Οσο θα ζω το στόμα μου κατάρες θα σας δίνει!
Κι αν γέρασα, κι αν μ' έδεσες, νά, πάρε, για να μάθεις!
(Τον χτυπά με τα δεμένα του χέρια και την ίδια στιγμή κλωτσάει σαν άγριο άλογο τους Τούρκους που αφρίζουν και λυσσιάζουν).
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Θα μετανιώσεις, άπιστε! Πικρά θα μετανιώσεις!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Φτου σου γενναίε μασκαρά! Κι εσείς καθάρματα όλοι!
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Τι τον κυττάτε; Απάνω του! Κάντε τον να σωπάσει!
Πάει να με πνίξει ο άπιστος! Χτυπάτε τον να σκάσει!
(Τον χτυπούν πάλι).
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Πού βρήκε τόση δύναμη; Μα φόβο αυτός δεν νιώθει;
Καλά του κάνουν!
Τώρα, να, τούκοψαν τόνα χέρι!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ:
Θεέ μου, μύρια ευχαριστώ που εδώ μ' αποτελειώνουν!
Να μη με ιδεί η γυναίκα μου μπροστά της κρεμασμένο!
Θεέ μου! Μια χάρη σου ζητώ: Για ιδές, εγώ πεθαίνω...
μα βόηθα τον Γιωργάκη μου να ζήσει αντί για μένα...
και την ψυχή του Αλέξη μου... σώσε την Θεέ μου,
σώστην!
ΦΩΝΗ:
Αχ Κωσταντή!
Το αίμα σου πλημμύρισε το δρόμο!
Κι ακόμα εσύ τους πολεμάς κι ακόμα τους παλεύεις!
Σαν τα κοράκια ρίχτηκαν πάνω σου και χτυπούνε
μα πάλι εσύ αντρειεύεσαι και πάλι τους μανιάζεις!
Ω, δεν επλάσθη άνθρωπος πιο τέλεια καμωμένος!
Ήρωας είσαι Κωσταντή, ήρωας Κωσταντή μας!
ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ: *(ξεψυχώντας)*
Δύστυχη Αδριανούπολη, βαρβαροπατημένη,
στ' αγαπημένο χώμα σου το αίμα μου ας τρέξει,
το δέντρο της Ελευθεριάς να ποτιστεί, ν' ανθίσει!
Κι αν έρθει κάποτε ο Γιωργής πάλι σ' αυτά τα μέρη,
να σκύψει και να τ' ασπαστεί, να τα γλυκοφιλήσει!
Το αίμα του πατέρα του το μίασμα ξεπλένει...
Δέσποινα! Γιώργη! Αλέξη μου! Πάει, ο ήλιος σβήνει...
ΦΩΝΗ:
Πάει ο γενναίος Κωσταντής, τούκοψαν το κεφάλι!
Στο δρόμο εκεί καταμεσής, οι Τούρκοι τον σκοτώσαν!
Πετά η ψυχή, δε στέκεται, σ' άτι γοργό ανεβαίνει
και προς την Πόλη χάνεται, να φθάσει στα ουράνια...
.....
Λεν, οι νεκροί ησυχάζουνε... Οι ζωντανοί πώς ζούνε;

Τις συμφορές πώς τις βαστούν; Τις λύπες πώς χωνεύουν;
Καημένη χήρα αρχόντισσα, Δέσποινα πικραμένη,
πώς στη ζωή ολομόναχη, τις μπόρες πώς θ' αντέξεις;
(Στο σπίτι της η Δέσποινα πηγαινοέρχεται καταστενοχωρημένη και φοβερά ανήσυχη με άσχημα προαισθήματα. Κάθε τόσο πηγαίνει στο παράθυρο και βλέπει με φρίκη τους Τούρκους που έστησαν αγχόνη απέναντι ακριβώς στο δέντρο της μικρής πλατείας).

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:

΄Αργησε! Κάτι έπαθε! Αχ, τι να κάνω, Θεέ μου;
Οι Τούρκοι τον ξεγέλασαν! Τον έπιασαν και πάει!
Κι αυτή η κρεμάλα, Θεέ μου, ποιον; Ποιον θα κρεμάσουν πάλι;
(Ακούγονται βήματα στις σκάλες)
Ποιος νάναι; Ακούω βήματα! Λες νάναι ο Κωσταντής μου;
(Ανοίγει την πόρτα και μπαίνουν δυο Τούρκοι κι ένας Γενίτσαρος που η Δέσποινα τον παρομοιάζει με τον Γιωργή της).

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:

Τον Κωσταντή μου πρόσμενα και ήλθεν ο Γιωργάκης!
(Με φρίκη)
Μα τέτοια ρούχα πώς φορεί; Τέτοια θωριά πώς έχει;
Η γερασμένη μου καρδιά η δόλια πώς τ' αντέχει
τέτοια τρελά χτυπήματα, τέτοια φριχτή υποψία;
Μά... αυτός είναι Γενίτσαρος! Ω γερακιού ένα βλέμμα!
Πότε σε μένα πέφτει αψύ, θαρρείς θα με συντρίψει!
πότε τα κάδρα πυρπολεί θαρρείς και θα τα κάψει!

ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΣ:

Ποιος είναι αυτός εκεί ψηλά;

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:

Ο Γιώργης μου, ο γιος μου!
Δυο γιους θα είχα σήμερα... Τον ένα μου τον κλέψαν...
Πέντε χρονώ τον έχασα κι ούτε πια τον ξανάδα...
Κι ο άλλος τώρα φυλακή... *(κλαίει).*
Τι τον προσμένει Θεέ μου;

ΤΟΥΡΚΟΣ:

Αχμέτ, αργείς! Τελείωνε!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ: *(Με φρίκη)*

Αχμέτ; ΄Οχι Αλέξης;
Μα τι λοιπόν; Πονώ γι' αυτό; Θάθελα νάναι γιος μου;
΄Οχι, ποτέ! Κάλλιο νεκρός να λιώνει από χρόνια...

ΤΟΥΡΚΟΣ:

(Σκουντάει τον Αχμέτ που κυττάζει με παράξενη επιμονή τη Δέσποινα).

Τι έπαθες; Μουγγάθηκες; Δεν τόπες το χαμπέρι;
ΔΕΣΠΟΙΝΑ: *(Με την ψυχή στο στόμα)*
Τι έγινε ο Κωσταντής;
ΤΟΥΡΚΟΣ:
Τον σκότωσαν, κυρά μου!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ω συμφορά μου! Κωσταντή! Αχ Κωσταντή μου, πού είσαι;
ΑΧΜΕΤ:
Πόσο παράξενα ηχεί τ' όνομα αυτό στ' αυτιά μου...
Κι αυτή εδώ η γερόντισσα πώς με αναστατώνει!
Τι έχει τούτη η Χριστιανή; Μου σταματά το αίμα!
Το βλέμμα της με κυνηγά —τη βλέπω δε τη βλέπω...
Η λύπη της θαρρείς βαριά επάνω μου ακουμπάει...
Ήρθα χαμπέρι τρομερό στ' αυτιά της να πετάξω
και μούκοψε τα γόνατα, μου κλείδωσε τη γλώσσα.
(Αναστατωμένος): Νάναι αλήθεια πως εγώ είμαι παιδί δικό της;
(Σα να ξυπνά απ' όνειρο, λέει απότομα):
Πάμε να φύγουμε από δω! Τι θέλουμε δω πέρα;
(Πριν βγει από την πόρτα ο Αχμέτ κοντοστέκεται, γυρίζει κοντά στη Δέσποινα και της λέει σιγανά, σχεδόν τρυφερά, κυττάζοντάς την βαθιά στα μάτια):
Ο γιος σου ξέφυγε κυρά! Στη φυλακή δεν είναι!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
(Σαν υπνωτισμένη κατεβαίνει τα σκαλιά, βγαίνει στον κήπο σα να κυνηγά τη σκιά του...)
Έφυγε!... Θεέ μου η καρδιά ας βγει ξεγελασμένη!
Πώς είναι, Θεέ μου, δυνατό νάναι αυτός ο γιός μου;
Χάθηκε ο Γενίτσαρος... «Γενίτσαρος»! Θεέ μου!
Χίλια κομμάτια μούκανε το νου και την καρδιά μου
με λίγα λόγια μοναχά, μονάχα μ' ένα βλέμμα...
«Ποιος είναι αυτός εκεί ψηλά;» ρώτησε μ' αγωνία
«Ο γιος σου ξέφυγε κυρά! Στη φυλακή δεν είναι!...»
Κάποια ανθρωπιά φανέρωνε μια γλύκα στη φωνή του...
Παρήγορη μιαν είδηση μου χάρισε πριν φύγει...
Γιατί; Γιατί το έκανε; Αχ δεν αντέχω Θεέ μου!
Νάναι λοιπόν αληθινή η πιο φριχτή υποψία;
Ω σκέψεις που ακονίζετε του πόνου το μαχαίρι!
Μαύρα πουλιά, ράμφη σκληρά που την καρδιά τρυπάτε...
Αχ σκέψεις που την κόλαση μέσα στο νου απολάτε...
Του μαύρου Άδη άροτρα, που σχίζετε τη σάρκα!...
Μα... Πού είναι νάρθει ο Κωσταντής;

«Τον σκότωσαν κυρά μου!»
Όχι! δεν μου τον σκότωσαν! Ο Κωσταντής μου θάρθει!
(Μπαίνουν στον κήπο η Χαρίκλεια με τη μητέρα της Άννα, μαυροφορεμένες, γιατί οι Τούρκοι κρέμασαν τον πατέρα της και ξάδελφο του Κωσταντή).
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Θεία!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Σα να με φώναξαν!...
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Θεία, καλή μου θεία!
(Η Δέσποινα τις κυττάζει χωρίς να τις βλέπει... Το μυαλό της έχει σταματήσει σε μια σκέψη, σε μια εικόνα...).
ΑΝΝΑ:
Δέσποινα, κάνε την καρδιά σκληρή σαν το ατσάλι,
ν' αντέξεις μέσ' στη θύελλα, στου πόνου το καμίνι.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Γιατί αργεί ο Κωσταντής; Θα ρθουν να του ευχηθούνε!
Γιορτάζει, βλέπεις, σήμερα... Πήγε κερί ν' ανάψει...
ΑΝΝΑ:
Ω! *(Ανησυχεί μήπως σάλεψε το λογικό της Δέσποινας).*
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Οι δόλιοι μας ξεγέλασαν... Έτσι αυτοί πιστεύουν...
Όμως... Δεν μας ξεγέλασαν! Αφού ήταν ο Αλέξης!
ΑΝΝΑ:
Τι λες καημένη Δέσποινα; Τι λες καημένη μάνα;
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Πόνος βαθύς κι αβάσταχτος τα σωθικά μου σχίζει,
για τον καλό μου Κωσταντή, για τ' ακριβό μου ταίρι.
Μα πριν σταλάξουν δάκρυα καφτός πόνος τα καίει
για κείνον τον Γενίτσαρο, για κείνο το γεράκι!
«Γεράκι»; Όχι, είναι καλός! Δε φταίει το παιδί μου!
Αχ Κωσταντή, γιατί αργείς; Αχ, έλα, Κωσταντή μου!
ΑΝΝΑ:
Πάει κι ο καλός μας Κωσταντής! Κλάψε, καλή μου, κλάψε!
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Ο θάνατος του θείου μου μαρτύριο και θυσία
κι η λεβεντιά του έγινε αθάνατο τραγούδι...
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ο θάνατος του Κωσταντή μαρτύριο και θυσία...
Πώς στον τριπλό τώρα καημό κουράγιο πώς να κάνω;

Ο Κωνσταντής μου χάθηκε το στήριγμα κι η ελπίδα!
Τόνα παιδί μου στη φωτιά και τ' άλλο κολασμένο...
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Κάνε κουράγιο, θείτσα μου, μια μέρα θάρθει ο Γιώργης,
χαρούμενος και νικητής, μια μέρα θα γυρίσει!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
(Μέσα στου πόνου της την παραζάλη νομίζει πως ακούει τα λόγια του Γενίτσαρου, συμπληρωμένα όπως λαχταρά η ψυχή της: «Ο γιος σου ξέφυγε κυρά! Και πολεμά εκεί κάτω... Για την Πατρίδα, την τιμή! Μια μέρα θάν' κοντά σου!»)
Αλέξη! *(φωνάζει και κλαίει. Η Άννα την αγκαλιάζει).*
ΑΝΝΑ:
Δεν είσαι η μόνη που πονάς... Κι άλλες χαροκαμένες
χάσαμε γιους και αδελφούς κι άντρες και συγγενείς μας...
Όμως, ας μη λυγίσουμε! Δεν πρέπει να χαθούμε!...
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Νιώθω χαμένη κι έρημη, σ' απελπισιάς πελάγη...
ΑΝΝΑ:
Μη χάνεις το κουράγιο σου, την πίστη, την ελπίδα!
Στηρίγματα πιο στερεά μέσ' στη ζωή δεν είδα.
Ο Γιώργης θάρθει νικητής, θα ιδείς! Γερή να σ' εύρει!
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Όλη η Ελλάδα πολεμά, στιγμή δε ξαποσταίνει.
Φουρτουνιασμένη θάλασσα οι κάμποι, τα βουνά της...
σειέται η στεριά συθέμελα, πλαντάζουν τα πελάγη
κι οι σκλαβωμένοι ηφαίστειο γίνονται και νικούνε!...
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Εκεί ο Γιωργής μου πολεμά; Θεέ μου, φύλαγέ τον...
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Μια σπίθα που κρυφόκαιγε κύττα τι φλόγες βγάζει!
Τ' αντρειωμένα αδέλφια μας μέσ' στην καλή την ώρα
λαξεύουν κορυφογραμμές, ιδανικά στεριώνουν.
Μοσχοβολιές, θυμίαμα, μπαρούτι κι άγρια αντάρα.
Θείο ξεπέταγμα ιερό ηρώων κι ημιθέων!...
Πώς να σταθεί άλλο η Τουρκιά, πώς άλλο ν' ανασάνει;
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Θέλεις να πεις, το γένος μας τους Τούρκους θα νικήσει;
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Ναι! Γιατί το πιστέψαμε κι είν' ο Θεός μαζί μας!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Αχ Κωσταντή, πού μ' άφησες; Μονάχη πώς θ' αντέξω;

ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Χωρίς θυσίες Λευτεριά δεν αποκτιέται, θεία...
ΑΝΝΑ:
Ναι, Δέσποινα, η Λευτεριά θέλει θυσίες, αίμα...
ΧΑΡΙΚΛΕΙΑ:
Απ' της ελπίδας το σκαρί, που τόσπασαν οι ανέμοι,
αν πρόφτασες κι αν άρπαξες έστω μικρό σανίδι,
μέσα στη μαύρη θάλασσα, όχι, δε θα βουλιάξεις.
Δε θα σε πνίξουν δάκρυα, θα ζήσεις, θα παλαίψεις
κι ίσως μπροστά σου να φανεί λαμπρό χαράς καράβι
μαζί του μέσ' σε πέλαγα Ειρήνης να σε πάει...

ΦΩΝΗ:
Χρόνια παλεύει η αρχόντισσα στη μοναξιά μονάχη.
Επτά χρόνια παντέρημη με συντροφιά τον πόνο
και μ' οδηγό την πίστη της και τη θερμή ελπίδα.
Χίλια οκτακόσια είκοσι οκτώ! Χρονιά ευλογημένη!
Τ' άκουσες κυρά Δέσποινα; Έλα τώρα, να ζήσεις!
Το γένος αναστήθηκε! Γιορτή η Ελλάδα έχει!
Της Λευτεριάς ο άνεμος και σε τώρα χαϊδεύει...
(Ακούγονται βήματα στον κήπο του αρχοντικού)

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Αυτό το λαφροπάτημα, αυτή η χαρά που νιώθω,
νάναι ο γιος μου; Ω Θεέ! Τέτοια χαρά θ' αντέξω;
Στη νύχτα που ατέλειωτη απάνω μου βαραίνει
θα δω τον ήλιο μου ξανά μπροστά μου ν' ανατέλλει;
(Μπαίνει ο Γιωργής ολόχαρος και συγκινημένος)
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Μανούλα μου, μανούλα μου!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Γιωργάκη μου, παιδί μου!
(Αγκαλιάζονται και κλαίνε από χαρά και συγκίνηση)
Φως της ζωής μου, αγόρι μου, όνειρο είναι, πες μου!;
ΓΙΩΡΓΗΣ:
(Γελώντας ευτυχισμένα): Μητέρα, ξαναγύρισα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Σ' ευχαριστώ, Θεέ μου!
Άσε με, γιε μου, να σε ιδώ, να σε σφιχταγκαλιάσω!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Τι ευτυχία! Τι χαρά που γύρισα κοντά σου!

Τίποτα εδώ δεν άλλαξε! Ίδια ζεστή γωνιά μου...
Μόν' ο πατέρας δεν είναι να με καλωσορίσει...
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Τον σκότωσαν, αγόρι μου! *(Κλαίει)* Πάει ο καλός πατέρας...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Τόμαθα τότε γρήγορα. Δεν έκλαψα, μητέρα.
Για τον χαμό του εκδίκηση πήρα και ξαναπήρα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Αγόρι μου, πόσο άλλαξες!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Είδα πολλά, μητέρα!
Κει κάτω με το θάνατο παίζαμε νύχτα-μέρα...
Χρόνια και χρόνια στη φωτιά για τη γλυκιά Πατρίδα.
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Κινδύνεψες, αγόρι μου, μα γύρισες, χαρά μου!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Μάνα, σ' ένα Γενίτσαρο χρωστάω τη ζωή μου!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
(Με την ψυχή στο στόμα)
Τι λες, αγόρι μου; Τι λες;
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Σωστά μιλώ, μητέρα...
Σε κάποια μάχη φοβερή μας κύκλωσαν οι εχθροί μας...
Πολλοί αυτοί, λίγοι εμείς, κανείς μας δε θα ζούσε...
Δυο φίλοι μου σκοτώθηκαν, πολλοί τραυματιστήκαν
κι εμένα με πληγώσανε στον ώμο και πονούσα.
Τότε μπροστά μου πρόβαλε ένας εχθρός λεβέντης!
Στο μπόι μου! Και μού 'μοιαζε!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Λέγε, παιδί μου, λέγε!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Δεν άντεχα άλλο, μούδιασε και το δεξί μου χέρι.
Είπα: ήρθε το τέλος μου! Μα εκείνος με κυττούσε,
μ' έτρωγε με τα μάτια του κι εγώ... δεν τον φοβόμουν!
Τα ρούχα του ρούχα εχθρού μα στη μορφή δικός μας!
Ξάφνου την πλάτη γύρισε κι όρμησε σα λιοντάρι:
Δυο-δυο τους Τούρκους σκότωνε, τρεις-τρεις ποδοπατούσε!
Στα μάτια μου δεν πίστευα, στο νου μου δυσπιστούσα...
Πήραμε θάρρος οι Ρωμιοί, τους Τούρκους που σαστίσαν
τους κυνηγήσαμε και παν όσοι δε σκοτωθήκαν.

Έμεινεν ο Γενίτσαρος βαριά τραυματισμένος
μα ολόρθος! Με ματιά να ψάχνει ολοτριγύρω...
Όταν με είδε γέλασε και δάκρυσε, μητέρα!
Χωρίς μια λέξη να μου πει, χωρίς μιλιά να βγάλει,
έφτασε ένα δάκρυ του, ένα μονάχα δάκρυ
κι εκείνο το βαθύ, θολό, τ' αξέχαστό του βλέμμα
για να μου πει ολοκάθαρα την τρομερή αλήθεια!
Έτρεξα στο σωτήρα μας, στ' αδέλφι το χαμένο...
(Ακούγεται το κλάμα της μάνας)
Αμίλητοι κι οι δυο, βουβοί, χωρίς μιλιά και σκέψη
σφιχτά αγκαλιαστήκαμε και κλαίγαμε κι οι δυο μας...
Τα αίματά μας έσμιγαν, μιλούσαν, εξηγούσαν,
κόσμοι γκρεμίζονταν κακοί και νέοι ξεπετιούνταν
ωραίοι, ολόλαμπροι, αγνοί, παραδεισένιοι κόσμοι...
Ω αλησμόνητες στιγμές, που όποιος τυχόν τις ζήσει
χίλιες ζωές σα νά 'ζησε, θάνατο πια δε ξέρει...

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:

Μαζί πνοή σας χάρισε του Πλάστη τ' άγιο χέρι,
ολόξανθα μωράκια μου, παιδάκια λατρεμένα!
Μαζί τον ήλιο είδατε, μαζί τα πρώτα χρόνια...
Κι αν τόσο αλύπητα η ζωή σας χώρισε για χρόνια
σας έσμιξε πάλι μαζί αδέλφια αγαπημένα.
Μα, πες μου, ύστερα, Γιωργή, τι έγινε, Γιωργή μου;

ΓΙΩΡΓΗΣ:

Μάνα, ίσως δεν έπρεπε να σε πικράνω τώρα...

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:

Όχι, δεν κλαίω, λέγε μου, τι έγινε ο Αλέξης;

ΓΙΩΡΓΗΣ:

Λαβώθηκε πολύ βαριά... Πολύ βαριά, μανούλα!...
Καθίσαμε κατάκοποι σ' ένα δεντρί από κάτω...

.....

ΑΛΕΞΗΣ:

Γιωργή μου, την εικόνα σου μαζί θέλω να πάρω...
μα, ξέρεις τι; Μπερδεύομαι! Τώρα που σε κυττάζω
μου φαίνεται σα να κυττώ ένα μικρό αγόρι
πεντάχρονο, ξανθό, γλυκό... Ναι, σε θυμάμαι, Γιώργη!
Θυμάμαι τα παιχνίδια μας, τα γέλια μας, τις τρέλες...
Τη μάνα που μας φώναζε με τη γλυκιά φωνή της...
Το τρυφερό της μάλωμα, το στοργικό της χάδι...
Και τον καλό πατέρα μας... κι εκείνον τον θυμάμαι...

Ω Θεέ μου, πώς μου φώναξε λίγο πριν τόνε σφάξουν!
«Θυμήσου, αγόρι μου μικρό,
Αλέξη μου, θυμήσου!...»
Γιώργη, από τότε πια δε ζω παρά για να θυμάμαι.
Το πλανεμένο μου μυαλό μερόνυχτα παιδεύω
ν' ανασκαλεύω τα παλιά, να πνίγομαι στις μνήμες...

ΓΙΩΡΓΗΣ:
Μα εσύ Αλέξη μου, πονάς! Βαριά είσαι πληγωμένος!
Στάσου να ιδώ! Το στήθος σου πλημμύρισε απ' το αίμα!...

ΑΛΕΞΗΣ:
Μη νιάζεσαι για μένανε... Το αίμα αυτό που τρέχει,
ξεπλένει λίγη απ' τη ντροπή και μ' αλαφρώνει, Γιώργη...
Το σώμα δεν το νιώθω πια... Πονά βαθιά η ψυχή μου!...

ΓΙΩΡΓΗΣ:
Κακόμοιρο αδέλφι μου, άσε με να σε πάω
στο Μοναστήρι εκεί ψηλά, να ιδείς, καλά θα γίνεις.
Τάσο, Βαγγέλη! Ελάτε εδώ...

ΤΑΣΟΣ-ΒΑΓΓΕΛΗΣ:
Μετά χαράς, αδέλφια!

ΑΛΕΞΗΣ:
Κι εμένα μ' αποκάλεσαν «αδέλφι»! Θεέ μου! Θεέ μου!
Τρέχουν να με βοηθήσουνε, να με παρασταθούνε,
να με γιατρέψουν, να σωθώ! Εμένα! Ω Θεέ μου!

ΤΑΣΟΣ:
Μα είσαι, Αλέξη, ο αδελφός, που χάθηκε στα ξένα!...
Τώρα βρήκες το δρόμο σου κι ήρθες ξανά κοντά μας,
στην πιο κατάλληλη στιγμή! Μας έσωσες, Αλέξη!

ΑΛΕΞΗΣ:
Είσαι καλός κι ευγενικός!

ΤΑΣΟΣ:
Σ' ευχαριστώ, αδελφέ μου!

ΒΑΓΓΕΛΗΣ:
Εμπρός, καιρό ας μη χάνουμε!

ΑΛΕΞΗΣ:
Ευχαριστώ, λεβέντες!
Με συγκινεί η αγάπη σας και η καλή καρδιά σας
μα είναι αργά, πολύ αργά...

ΓΙΩΡΓΗΣ:
Δεν είναι αργά, Αλέξη!

ΑΛΕΞΗΣ:
Δεν ωφελεί, Γιωργάκη μου! Το νιώθω, θα πεθάνω!
Κάτσε κοντά μου να σε ιδώ, ν' ακούσω τη φωνή σου...
Μα δέσε πρώτα πιο καλά στον ώμο την πληγή σου!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Δεν έχω τίποτα εγώ, μια γρατσουνιά σου λέω...
ΒΑΓΓΕΛΗΣ:
Ο Τάσος είναι δω γι' αυτά, ξέρει και γιατροσόφια,
θα σας φροντίσει και τους δυο! Εγώ τρέχω στους άλλους...
(Ο Τάσος τους περιποιείται προσεκτικά. Ο Αλέξης τρέμει και βογγά συγκρατημένος).
ΤΑΣΟΣ:
Ωραία! Τώρα ξάπλωσε! Ησύχασε, αδελφέ μου!
ΑΛΕΞΗΣ:
Σ' ευχαριστώ! Και πιο πολύ «αδέλφι» που με είπες!
Μα κάτι ακόμα!: Ρίξτε μου ελληνικό ένα ρούχο!...
(Τον σκεπάζουν με μια φουστανέλλα και μια κάπα κι εκείνος ευχαριστημένος και συγκινημένος χαϊδεύει τη φουστανέλλα και θυμάται...).
ΑΛΕΞΗΣ:
Σα νάταν χθες που παίζαμε κρυφτό μέσα στα δέντρα...
Ο κήπος μας παράδεισος κι εμείς δυο αγγελούδια.
Κι ύστερα... εκείνοι οι άνθρωποι, εκείνα τα θηρία!
Μου μίλησαν τόσο καλά! Με πήραν σαστισμένο
και ζαλισμένο μ' έριξαν στης κόλασης τα δίχτυα...
Πώς να ξεφύγω από κει; Ποιος θα μπορούσε, Θεέ μου;
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Μη τα θυμάσαι, Αλέξη μου!
ΑΛΕΞΗΣ:
Ποιος θα μπορούσε; πες μου!
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Κανένας! Ναι, σε βεβαιώ, κανένας!, αδελφέ μου...
ΑΛΕΞΗΣ:
Σιγά-σιγά σκοτώσανε τ' αθώο 'κείνο αγόρι...
Πέθανε ο Αλέξης, ναι, γεννήθηκε ένας άλλος!
Τέρας γεννήθηκε φριχτό από τεράτων χέρια.
Το τέρας που ξεγέλασε τον άμοιρο πατέρα...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Δε φταις εσύ, Αλέξη μου και μη πικραίνεσαι άλλο.
Κι αν σκλάβοι γεννηθήκαμε κι αν ζήσαμε ραγιάδες,
δε φταίμε εμείς, Αλέξη μου, όχι σου λέω, δε φταίμε.

Κι εσύ, απ' όλους πιο βαριά πλήρωσες τη σκλαβιά μας,
όπως και τόσα άλλα παιδιά που άρπαξαν οι εχθροί μας...
ΑΛΕΞΗΣ:
Γιωργή, πώς μ' αναγνώρισε; Ξέρεις, Γιωργή, τι μού 'πε;
«Εσύ 'σαι ο Αλέξης μου! Εσύ 'σαι το παιδί μου!»
Και την ψυχή μου θά 'δινα, νά 'βλεπα την αλήθεια,
εκεί καθώς μου μίλαγε με δάκρυα στα μάτια...
Στην αγκαλιά μου νά 'σφιγγα το άγιο το κορμί του
κι ύστερα μ' όλους τους κακούς, Θεέ μου, να πολεμούσα
μέχρι να τον λευτέρωνα ή να χανόμουν, τότε!
Ο άθλιος, δεν πίστεψα!... Συγχώρα με, πατέρα!...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Συγχώρεση γιατί ζητάς, κακόμοιρε αδελφέ μου;
Σε τίποτα δεν έφταιξες και ο Θεός το ξέρει!
Είσαι ένα θύμα τραγικό, καημένε μου Αλέξη...
ΑΛΕΞΗΣ:
Και τη μανούλα μας, Γιωργή, πες να με συγχωρέσει...
Αχ Θεέ μου, πόσο ντρέπομαι! Καλύτερα που σβήνω...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Εσύ που αδικοχάθηκες μέσ' στης Τουρκιάς τα σκότη,
ο μάρτυρας, ο ήρωας, ντρέπεσαι και λυπάσαι...
ΑΛΕΞΗΣ:
Πόσες φορές στον ύπνο μου την είδα με λαχτάρα!
Με κυνηγούσε, φώναζε: «Αλέξη μου, παιδί μου!»
Μ' έπιανε πανικός, ντροπή κι ενώ ήθελα να μείνω,
έφευγα, έφευγα μακριά, κυνηγημένο αγρίμι...
Ας ήταν, έστω στ' όνειρο, να μ' έπιανε βρε Γιώργη,
στη μητρική της αγκαλιά να μ' έσφιγγε για λίγο...
... Τώρα... κοντά της σα θα πας, δώσ' της φιλιά από μένα...
'Οταν της πεις πως χάθηκα, σα μάνα θα πονέσει
κι ίσως το κρίμα το βαρύ να μου το συγχωρέσει...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Πώς να στο πω, Αλέξη μου; Δε φταις, καλέ μου Αλέξη!
Εκείνοι που σ' αρπάξανε, εκείνοι θα πληρώσουν
ό,τι κακό κι αν έκανες... Μονάχα εκείνοι φταίνε!
Φονιάδες των αγνών ψυχών, γεννήματα διαβόλου!
Εγκληματίες σαν αυτούς δε γνώρισεν ο κόσμος.
Ποια κόλαση και ποια φωτιά του 'Αδη ποιο μαρτύριο
αρκεί για τιμωρία τους, για παιδεμό αιώνιο;

ΑΛΕΞΗΣ:
Τους φτάνει που γεννήθηκαν με φοβερή κατάρα
Διαβόλου νά 'ναι όργανα και η ζωή τους μαύρη!...
Στοχάσου και θα λυπηθείς για τη φριχτή τους μοίρα...
Μέσ' στα σκοτάδια πάντα ζουν, σε βόρβορο αναπνέουν...
Χαρά ποτέ δε γνώρισαν, αγάπης φως δεν είδαν...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Αλέξη, τους φονιάδες σου φτάνει να τους λυπάσαι;
Αυτοί σου καταστρέψανε τα νιάτα, τη ζωή σου!
Αυτοί στο πένθος βύθισαν το πατρικό μας σπίτι!
Αυτοί πληγές, τις πιο βαθιές, άνοιξαν στην Πατρίδα...
Καταραμένα τέρατα, για πάντα να χαθούνε!
ΑΛΕΞΗΣ:
Ας ευχηθούμε, Γιώργη μου, ας ευχηθούμε, Γιώργη,
ποτέ πια παιδομάζωμα... ποτέ μη ξαναγίνει!...
.....
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Έπειτα, μάνα, ήρθε ο παπάς από το Μοναστήρι...
Δάκρυα πού 'χυσε πικρά ο δύστυχος Αλέξης!
Όσο κι αν του μιλήσαμε, δε το χωρούσε ο νους του
πώς, Ελληνόπουλο αυτός, πρόδωσε την Πατρίδα!
Πώς έκανε τόσο κακό στον ίδιο μας πατέρα...
Μονάχα σα κοινώνησε, γαλήνεψε η ψυχή του...
Αχνά μας χαμογέλασε... Τί γλύκα στη μορφή του!...
Και η ψυχή του ανάλαφρα πέταξε λυτρωμένη!...
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Αγόρι μου! Αλέξη μου! Κακόμοιρο παιδί μου!...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Τέσσερα χρόνια πέρασαν που πέθανε ο Αλέξης...
Αντί για σένα η Παναγιά τον βλέπει, τον φυλάει
και τον χαϊδεύει στοργικά τον κόσμο να ξεχνάει...
(Η Δέσποινα κλαίει).
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Πολύ βαθιά σε πίκρανε ο θάνατος του Αλέξη...
Ίσως δεν έπρεπε ποτέ να σου τα πω, μητέρα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ω Γιώργη μου, αγόρι μου, σα μάνα, υποφέρω...
Παιδί μου ήτανε κι αυτό και τ' αγαπούσα τόσο...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Έρχονται μέρες πιο καλές και θα χαρούμε μάνα!

ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Ναι, θα χαρούμε, αγόρι μου...
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Μητέρα, το πιστεύεις;
(Η Δέσποινα τον αγκαλιάζει πάλι και δε μπορεί να μιλήσει από τη συγκίνηση).
ΓΙΩΡΓΗΣ:
Κύττα της Θράκης τα βουνά... Φλογίζονται από χρώμα...
Η Δύση μοιάζει Ανατολή κι όλοι σαν ένα θαύμα!
ΔΕΣΠΟΙΝΑ:
Το θαύμα της Ανάστασης!
Το θαύμα της Ελλάδας!
ΦΩΝΗ:
Αγνή ψυχή ελληνική σ' ελεύθερη πατρίδα,
κύττα, μη κλαις από χαρά, μη κλαις από ευτυχία...
Βαθιά, σεμνή και δυνατή και άγια περηφάνεια
ας σε γεμίσει δάκρυα απ' το Χριστό αγιασμένα.
Ζήτω η Ελλάδα η γλυκιά!
Ζήτω η γλυκιά Πατρίδα!

ΘΡΑΚΙΩΤΙΣΣΑ

ΩΔΗ

Με καλούν να ορίσω τον Έρωτα.
Όμως ξεχνούν ότι ο Έρωτας δεν ορίζεται.
Με καλούν να τον περιγράψω.
Όμως πάλι ξεχνούν ότι δεν περιγράφεται.
Είναι μυστήριο.
Τα μυστήρια δεν εξηγούνται.
Είναι παράλογος,
ο παραλογισμός δεν ερμηνεύεται.
Είναι εμείς
κι εμείς δεν αυτοπεριγραφόμαστε.
Πώς είναι δυνατόν να περιχαρακώσει κανείς
το ανυπέρβλητο, το ουτοπικό, το ιδανικό;
Ζούμε, άρα ερωτευόμαστε.
Ερωτευόμαστε άρα ζούμε.
Και προχωράμε ... Προς ποια κατεύθυνση;
Μα αν την ξέραμε θα παύαμε να ερωτευόμασταν.
Θα σταματούσαμε να ζούμε ...
Είναι η μαγεία του απόλυτου, του αόριστου και
του υπερφυσικού.
Εξυψωνόμαστε! Προς το τέλειο.
Κάποτε θα το αγγίξουμε,
μόνο με τον Έρωτα και την πίστη σ' αὐτόν.
Μην αναιρείτε την ύπαρξή σας
αμφισβητώντας την δική του.
Μην προδικάζετε το τέλος σας
προδικάζοντας το δικό του...
Είναι συνέχεια δίπλα σας. Κι όμως
τον αγνοείτε. Όλοι σας!
Υποκρίνεστε ότι ερωτεύεστε και υποβιβάζετε
τον Έρωτα στα δικά σας «φτηνά» επίπεδα.
Μην υλοποιείτε το άυλο.
Μην ουσιαστικοποιείτε το αφηρημένο.
Θα τιμωρηθείτε
Από τον ίδιο
τον ΕΡΩΤΑ.

ΜΑΤΑΙΑ

Μην προσπαθείς να δεις το μέλλον
μέσα από τον τάφο ενός ζωντανού.
Μην προσπαθείς να διαβάσεις τον εαυτό σου
μέσα από τα κομμάτια ενός σπασμένου καθρέφτη.
Η τελευταία αχτίδα φωτός έσβησε
μέσα στο γέλιο του ανύπαρκτου ανθρώπου.
Κλαίω ... τα δάκρυα μου κυλούν αργά
ακολουθώντας την προσχεδιασμένη πορεία τους
αλλά δεν πέφτουν.
Εξανεμίζονται στην πληγωμένη ατμόσφαιρα
και μένουν εκεί αιώνια.
Ταυτίζομαι με τις πεθαμένες δροσοσταλίδες
του αιώνιου πρωινού.
Βλέπω το μέλλον μέσ' απ' τα σβησμένα μάτια σου.
Ανεκπλήρωτα όνειρα,
σκιές αχαλιναγώγητης φαντασίας.
Το αίμα κυλά γοργά στις φλέβες μου,
συντονίζεται με το δικό σου.
Δάκρυα και αίμα,
αίμα και δάκρυα.
Περιμένω ...

ΕΥΧΑΡΙΣ Π. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

Τα δύο ποιήματα της Εύχαρις Π. Παναγοπούλου, μαθήτριας Γ΄ Λυκείου, πήραν το 3ο βραβείο στο Πανελλήνιο Ρεσιτάλ Ποίησης που οργανώθηκε από την Εταιρεία Λογοτεχνών Βορείου Ελλάδος.

ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ

Στην πορεία,
που κίνησε μέσ' απ' το σκοτεινό φαράγγι,
ήτανε κάποιοι, που βάδιζαν πάντα εμπρός,
τρέχανε όπου τρύπες θανάτου
—και τις βούλωναν με τις σάρκες τους,
όπου διαβόλου αγκάθια
—και τα στόμωναν πάνω στο δέρμα τους...

Έτσι, οι κατόπι τους προχωρούσαν πιο σίγουροι,
προς τα εκεί, όπου —τους είχαν πει—
δικαίωση θα έβρισκαν και σωτηρία, για όλους.

Όμως, όταν η φάλαγγα βγήκε σε ξάγναντο,
κανένας δε νοιάστηκε για τις προφυλακές,
κανένας δεν κάλεσε τους ανιχνευτές,
γιά το μερίδιό τους στο νερό, στο φως και στον αέρα...

Και με το δίκιο τους, βέβαια!
Τι μερίδιο και για ποιον,
αφού οι ανιχνευτές πια δεν υπήρχαν!
Τα ξεσκλίδια τους, από σώμα και ψυχή,
είχανε μείνει σκόρπια πίσω, μακριά,
και τώρα σε τίποτε δεν μπορούσανε
άλλο να χρησιμέψουν...

ΜΗΠΩΣ «ΚΑΤΑ ΣΥΝΘΗΚΗΝ»

Αυτός ο ήλιος δεν ανέβηκε ποτέ!
Κακότυχη-κακόσχημη πυρόσφαιρα
μόλις και κάπως αργοκύλησε
πάνω στην οριογραμμή
της γέννησης και του χαμού της...

Κι' ύστερα σκόρπισε σε αναλαμπές,
μικρές και άτονες,
χλωμές πυγολαμπίδες,
που κι' αυτές τελικά χάθηκαν,
παγιδεμένες
(μπορεί όμως και απλώς βολεμένες)
στο βάθος ενός φράχτη,
σκοτεινού κι' αδιαπέραστου
(αδιαπέραστου, πράγματι, ή μήπως μοναχά «κατά συνθήκην»;)...

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΚΑΤΣΙΜΙΓΑΣ

ΕΥΤΥΧΙΑ*

Τι ωραία που ήταν
τα λουλούδια
και τα γιασεμιά,
όταν έστρωνες
τις ώρες μου
να γιορτάσω
τον ερχομό σου!

Τι γλυκές οι μελωδίες
απ' τα βιολιά,
όταν μιλούσαμε
με την ευτυχία!

Τι φωτεινό το όνειρο
κι οι ελπίδες ροζ
σαν τη ζάχαρη!

Η αιωνιότητα θριαμβεύει.
Κι είναι αιώνια
τα μάτια σου
κι η φωνή σου
τραγούδι της θάλασσας
που δε σβήνει.

Κι είναι αστείρευτα
τα ποτάμια της αγάπης
και τα κρίνα
της υπομονής
δεν κλείνουν τα πέταλα.

Ο ήλιος ρίχνει
χρυσό χιόνι

* Το ποίημα «Ευτυχία» πήρε το Γ' βραβείο στον Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό 1989 της Πανελλήνιας Ένωσης Συγγραφέων-Λογοτεχνών.

στα μαλλιά σου
κι η λάμψη
του μετώπου σου
θαμπώνει
όλα τ' αστέρια.

Κόκκινες οι παπαρούνες
της σκέψης σου
χαϊδεύουν την αγάπη
με τ' απαλά τους
πέταλα.

Κι η μοναδικότητα
της ανθρωπιάς σου
κλείνει τις πληγές
όλου του κόσμου.

ΑΥΤΟ ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ*

Αυτό το καλοκαίρι
είναι χρυσό
σαν την άμμο της θάλασσας.

Αυτό το καλοκαίρι
χαμογελούν τα χρόνια μου
κι η αγάπη
μου χαϊδεύει τα μαλλιά.

Αυτό το καλοκαίρι
κουδουνίζουν στους κάμπους
τα λόγια μας
κι η φωνή μας
φτάνει στον ουρανό
όταν τα τζιτζίκια
τραγουδούν τον έρωτα
στις σχισμάδες των βράχων.

* Το ποίημα «Αυτό το καλοκαίρι» βραβεύτηκε με έπαινο στον Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό 1988 της Πανελλήνιας Ένωσης Συγγραφέων-Λογοτεχνών.

Αυτό το καλοκαίρι
ο Θεός μου λέει
χίλια μυστικά,
νιώθω την ύπαρξή μου
ν' αναδύεται
μέσ' απ' το πράσινο
των χωραφιών
κι απ' την αρμύρα
της θάλασσας.

Αυτό το καλοκαίρι
η ζωή μου λάμπει
σαν τον ήλιο
στα μάτια
της αυγουστιάτικης μέρας.

ΑΣΜΑ

Μέσ' απ' τα βαθιά σου μάτια
άκουσα τα πρώτα τραγούδια
των αγγέλων
και κολύμπησα
στ' αγιασμένα νερά
του Ιορδάνη.

Ένιωσα την ευλογία
του Χριστού
στα κουρασμένα μου
αισθήματα
κι είδα
τις στρατιές των αγγέλων
να υμνούν
τη δύναμη του Θεού.

Ανέβηκα τα σκαλοπάτια
τ' ουρανού
κι είδα φως ατέλειωτο
κι ένιωσα να δυναμώνω
απ' την πηγή της αγάπης

Θεέ μου!
Βυθίστηκα
στ' ατέλειωτα κύματα
της καλοσύνης σου
κι έγινα απαλή
σαν τον αγέρα
και δυνατή
σαν το φως
π' αστράφτει
μες στη νύχτα.

Κύριε! το σύμπαν
είναι τα λόγια
που ψιθυρίζουν
την αγάπη σου.

Κύριε! σε βλέπω
σε κάθε δημιούργημά σου.
Κύριε! είσαι τόσο φανερός
και σε αγνοούν.
Κύριε! είσαι τόσο δυνατός
και δεν μπορούν
να το νιώσουν.
Κύριε! το δάκρυ μου
ρέει απ' τις πηγές
της δύναμής σου,
ο πόνος με δυναμώνει,
μέσ' απ' τον πόνο
γεννιέται η ζωή,
μέσ' απ' τον πόνο γνώρισα
το φως της αιωνιότητάς σου.

ΚΟΡΙΝΝΑ ΧΑΡΗ

Η ΚΥΠΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΒΑΡΒΑΡΟΙ

Στης Κύπρου τ' άγια χώματα πουλί δεν κελαηδεί!...
Χάθηκε ο ήλιος ο χρυσός, το φως στο αίμα σβήνει...
Ορδές βαρβάρων χύμηξαν ύπουλα ένα πρωί,
με του Αττίλα τα καρφιά σταυρώσαν την Ειρήνη.
Των Ούννων οι απόγονοι ουρλιάζοντας ορμούν,
σφάζουν, βιάζουν, πυρπολούν με μίσος και μανία,
τους νέους που αιχμαλώτισαν δεμένους εκτελούν,
η πλάση δεν εγέννησε χειρότερα θηρία.
Όπου πατεί το πόδι τους χορτάρι δε φυτρώνει,
μονάχα ερείπια θλιβερά τα θύματα θρηνούν.
Κόλαση μαύρη στο Νησί τα πέπλα της απλώνει...
Ω Θεέ μου, επιτάφιες καμπάνες πώς ηχούν!...
Ένα μωράκι γλίτωσε τη φοβερή σφαγή,
κατάμονο, πεντάρφανο το δύστυχο χτυπιέται...
Όλοι σφαγμένοι γύρω του, όλοι! Όλοι νεκροί!...
Το αίμα της μανούλας του γλύφει κι αποκοιμιέται...
Καημένη ανθρωπότητα, πώς να τα βγάλεις πέρα...
Ο τρομερός Μεσαίωνας πιο άγριος ξαναζεί.
Αλλά φωνή κατάπικρη: «Ιούδα! Ω Ιούδα!»*
στα πέλαγα, στους ουρανούς υψώνεται αυστηρή.
Κάνε κουράγιο εσύ Ψυχή Ελληνική της Κύπρου!
Δε χάνονται τα δίκαια ελεύθερων λαών!
Κι αν προχωρούν οι βάρβαροι τον όλεθρο σκορπώντας
μη το ξεχνάς: θα νικηθούν στη Μάχη των Εθνών!

ΘΡΑΚΙΩΤΙΣΣΑ

Το ποίημα αυτό γράφτηκε το 1974 μετά την εισβολή των Τούρκων στην Κύπρο με την *ευχή* ο τελευταίος στίχος ν' αποδειχτεί *προφητικός*.

* Κίσιγκερ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

G. BAKALAKIS - A. SAKELLARIOU: *PARADIMI.* Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Internationale Interakademische Kommission für die Erforschung der Vorgeschichte des Balkans, Monographien, Bd. II. Hrsg. von VI. Milojcic. Mainz, Verlag Philipp von Zabern, 1981. VIII + 88 σελίδες, 1 εικ., 73 πίνακες μέ φωτογραφίες, 45 πίνακες μέ σχέδια, 16 παρένθ. πίνακες.

Ἀπό τίς ἀνασκαφές πού διεξήχθησαν στήν Ἑλλάδα, στήν Θράκη ἐπί τῆς τούμπας τῆς Παραδημῆς κατά τά ἔτη 1929-1930, ἦλθε σέ φῶς ἕνα σχετικῶς πλούσιο ὑλικό, γιά τό ὁποῖο δέν μᾶς κατελείφθησαν ὡστόσο στρωματογραφικές παρατηρήσεις, ἄν καί —κρίνοντας ἀπό διάφορες ἐνδείξεις— οἱ ἀνασκαφεῖς (Σ. Κυριακίδης καί Ἐ. Πελεκίδης) εἶχαν κάνει ἀσφαλῶς τέτοιες παρατηρήσεις. Ὅμοιες δυσκολίες θά πρέπει νά προέκυψαν καί μέ τήν εὐκαιρία τῆς «ἐλεγκτικῆς» ἀνασκαφῆς πού διεξήγαγαν οἱ συγγραφεῖς τό 1965, δεδομένου ὅτι τό μοναδικό σχέδιο τῆς στρωματογραφίας ἀποκαταστάθηκε ἀπό τόν Δ. Θεοχάρη. Τήν ἐπεξεργασία τοῦ καταλόγου τῶν εὑρημάτων καί τῶν δύο ἀνασκαφῶν ἄρχισε ἡ Ἀ. Ξενάκη-Σακελλαρίου, ἀλλά ἡ ἐργασία της παρέμεινε ἀνολοκλήρωτη. Ὁ Θεοχάρης, πού εἶχε ἐνδιαφερθῆ ἐπίσης γιά τήν Παραδημή, δέν ἔφερε ὁμοίως σέ πέρας τήν ἐπεξεργασία του. Τελικῶς ἡ δημοσίευσις ὀφείλεται στόν Γ. Μπακαλάκη, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ μέ εἰλικρίνεια ὅτι δέν εἶναι εἰδικός αὐτῆς τῆς περιόδου. Πρέπει λοιπόν νά ἀντικρύσωμε αὐτόν τόν τόμο γνωρίζοντας τήν «προϊστορία» του.

Οἱ διαστάσεις τῆς μοναδικῆς τομῆς τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1965 (πού

[Σ. τ. Μεταφραστοῦ: Τό βιβλίο τῶν Γ. Μπακαλάκη - Α. Σακελλαρίου γιά τήν Παραδημή ἔγινε ἀντικείμενο διαφόρων βιβλιοκρισιῶν μετά τήν ἔκδοσί του τό 1981. Μία ἀπό τίς πιό αὐστηρές ἴσως ἦταν τοῦ Οὐγγρου προϊστοριολόγου Janos Makkay, Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 35, 1983, 427-428.

Ὅπως μοῦ ἔγραψε σέ ἐπιστολή του ὁ κ. Makkay: «δυστυχῶς, ὑπῆρξα —τό πιστεύω ἤδη τώρα— κάπως σκληρός γι' αὐτήν τήν ἐργασία, ἤ σαφέστερα γιά τίς παλιές ἀνασκαφές καί μεθόδους». Ὁπωσδήποτε μᾶς δίνει μία εἰκόνα τῶν προβλημάτων πού ἀνακύπτουν ἀπό τίς ἀνασκαφές 1929-30 καί 1965 στήν Παραδημή καί γι' αὐτό δέν εἶναι ἴσως ἄσκοπο νά ἀναδημοσιευθῆ μεταφρασμένη ἐδῶ. Πρός σύγκρισι παραπέμπομε τόν ἀναγνώστη καί στήν βιβλιοκρισία τοῦ Colin Renfrew, ΘΡΑΚΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 39, 1984, 233-234.

Π. Α. ΠΑΝΤΟΣ]

ἀκουμπᾶ στό ἄκρο τῆς τομῆς τοῦ 1929-30) ἦσαν 7 καί 1-1,7 μ. Μικρότερη ἀνασκαφική ἐπιφάνεια δέν ὑπάρχει ἴσως στήν νεολιθική περίοδο τῆς Ἑλλάδος. Ἡ περιγραφή τῶν στρωμάτων πού δίνεται στό κείμενο δέν συμφωνεῖ καθ' ὅλα μέ τό ἀποκατεστημένο σχέδιο τῆς τομῆς (παρένθ. πίν. 3). Τό στρῶμα 2 εὑρίσκεται π.χ. ὄχι μεταξύ 0,5-1 μ., ἀλλά μεταξύ 30 καί 120 ἑκ. Τό πάχους 10 ἑκ. περίπου στρῶμα λάσπης μεταξύ τῶν στρωμάτων 3 καί 4 δέν ἐμφανίζεται στό σχέδιο τῆς στρωματογραφίας, τό στρῶμα 4 δέν ἔχει πάχος 10, ἀλλά τοὐλάχιστον 20 ἑκ., ἡ βάσις τοῦ στρώματος 8 εὑρίσκεται σέ βάθος ὄχι 2, ἀλλά μᾶλλον 2,20 μ. κλπ. Ἄρα εἴτε τό σχέδιο τῆς στρωματογραφίας εἴτε ἡ περιγραφή δέν εἶναι ὀρθή, ἀλλά ἀνεξαρτήτως αὐτοῦ ὁ κατά στρώματα γενόμενος διαχωρισμός τῶν εὑρημάτων θά μποροῦσε νά εἶναι ἀκόμη ἀκριβής. Ἂν συγκρίνωμε ὅμως τήν θέσι τῶν εὑρημάτων κατά στρῶμα μέ τούς τύπους, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά συμπεράνωμε ὅτι τά εὑρήματα εἴτε δέν διεχωρίσθησαν καί διεκρίθησαν σύμφωνα μέ τά ἐπί μέρους στρώματα, εἴτε ἀνεμείχθησαν ἀργότερα κατά τήν μακρά ἐναποθήκευσί τους στό Μουσεῖο. Σύμφωνα μέ τόν τόμο πάντως, τά κατώτατα στρώματα 17-15 (καί ἐπίσης οἱ λάκκοι) ἀνήκουν στήν πρώτη περίοδο τοῦ οἰκισμοῦ, Παραδημή I, τά στρώματα 14-11 στήν Παραδημή II, τά στρώματα 10-6 στήν III καί τέλος τά στρώματα 5-1 στήν Παραδημή IV. Αὐτές οἱ τέσσερες περίοδοι θά μποροῦσαν νά χωρισθοῦν μέ ἀρκούντως ἀβέβαια, μικρά, ἐσωτερικά στρώματα σέ περαιτέρω ὁρίζοντες (III c-b-a, II b-a, I b-a). Ἐρωτᾶται ὅμως, ἂν ἡ προκειμένη συστηματοποίησις τοῦ ὑλικοῦ δικαιολογῆ ἤ τοὐλάχιστον ἀντικατοπτρίζη αὐτήν τήν λεπτή διάρθρωσι. Κατά τήν γνώμη μας, θά πρέπει νά δώσωμε ἀρνητική ἀπάντησι σ' αὐτήν τήν ἐρώτησι. Φαίνεται μέν ὡς ἀναμφίβολο ὅτι τά πάχους 4,35 μ. στρώματα μπορεῖ νά σημαίνουν ἕνα μακρό χρονικό διάστημα, ἀλλά σέ καμμιά περίπτωσι τόσο μακρό, ὥστε ὁ οἰκισμός —τοὐλάχιστον στόν μικρό χῶρο τῆς ἀνασκαφῆς— νά εἶχε διαρκῆ ζωή ἀπό τῆς πρωΐμου νεολιθικῆς ἐποχῆς πλήρως μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς πρωτοχαλκῆς ἐποχῆς.

Μέ τήν εὐκαιρία τῆς ἀνακοινώσεως τῆς στρωματογραφίας ἀναφέρονται ὡρισμένοι κεραμεικοί τύποι (κεφ. I) πού εἶναι χαρακτηριστικοί γιά τόν κάθε ὁρίζοντα. Μεταξύ αὐτῶν ὅμως εὑρίσκομε καί μερικές διαπιστώσεις, ὅπως π.χ. ἡ ἀκόλουθη: μερικά θραύσματα τοῦ στρώματος 3 μᾶς θυμίζουν τήν κεραμεική Theiss-Boian (σ. 13, πίν. 4α). Ἀλλά κεραμεική (πολιτισμός) Theiss-Boian δέν ὑπάρχει καί στήν πραγματικότητα πρόκειται μᾶλλον γιά θραύσματα πού ἔχουν κάποια ὁμοιότητα μέ τήν κεραμεική τοῦ πολιτισμοῦ Theiss (ὅπως αὐτό διαβάζεται ὀρθῶς στήν σ. 14). Παρά ταῦτα (δηλ. ὅτι θά μπορούσαμε νά προσαγάγωμε παράλληλα στά ἐγχάρακτα, μέ χονδρό τοίχωμα ἀγγεῖα τοῦ πολιτισμοῦ Theiss γιά τά θραύσματα τῶν πινάκων 4α 1 καί 6), εἶναι ἀπίθανο, ὅτι ἐδῶ θά μποροῦσε νά ὑπάρχη κάποια πραγματική σχέσις.

Στό κεφάλαιο II εὑρίσκομε τήν συνοπτική ἀξιολόγησι τῶν εὑρημάτων. Ὁπωσδήποτε εἶναι ἀληθές ὅτι σ' αὐτό τό τμῆμα τῆς τούμπας δέν ὑπῆρχε σημαντικός πρωτονεολιθικός οἰκισμός. Ἀλλά ἐάν αὐτό εἶναι ὀρθό, περιττεύει ἐν σχέσει πρός τήν Παραδημή I νά ἀναφερώμεθα σέ παράλληλα τοῦ Karanovo I (σ. 18, σημ. 21). Ἡ χρονολόγησις τοῦ ὀστράκου στόν πίν. 16α, 2 ὡς Karanovo I μπορεῖ νά ἀποκλεισθῆ.

Αὐτή ἡ συνοπτική ἀποτίμησις ἀρχίζει ὡστόσο μέ τόν ἐκπληκτικό ἰσχυρισμό, ὅτι τά εὑρήματα τῶν τεσσάρων στρωμάτων (πάχος 4,35 μ.) εἶναι ἐντελῶς ἐνιαῖα καί ὁμογενῆ καί ἀνήκουν σέ ἕνα καί τόν αὐτόν πολιτισμό («μονοσημάντως ὁμογενῆ ... σ' ὅλα τά στρώματα ὅμοια», σ. 25). Ὁ ἰσχυρισμός αὐτός ὅμως ἀντιφάσκει, ὅταν ὁ συγγραφεύς γράφει πιό πάνω ὅτι ἡ γραφή μέ γραφίτη ἐμφανίζεται μόνον στό ἀνώτερο στρῶμα. Ὁ Μπακαλάκης ἀναφέρει κατόπιν τήν γνώμη ὡρισμένων εἰδικῶν γιά τήν Παραδημή καί περαιτέρω χωρίζει τά εὑρήματα σέ δύο τύπους ἀντί νά τά κατατάξη σέ ἕνα, μοναδικό πολιτισμό. Ἀπό τούς δύο τύπους ὁ ἀρχαιότερος εἶναι ὁ τῆς περιόδου πού ἀντιστοιχεῖ στήν κεραμεική τοῦ Karanovo II-III -Veselinovo, ὁ ἄλλος εἶναι ἡ μεταγενέστερη ὁμάδα, λεγομένη «τῆς Παραδημῆς» κατά τήν ὕστερη νεολιθική ἐποχή. Στά εὑρήματα ὅμως, ἄν ἐξαιρέση κανείς μερικά ὄστρακα (πίν. 21b, 1,22b, 1, 23, 5, παρένθ. πίν. 10, 1, 3-5), δέν ὑπάρχει τίποτε πού θά μποροῦσε νά εἶναι τῆς περιόδου Karanovo II. Τό στρῶμα αὐτῶν τῶν ὀστράκων, τό στρῶμα 17 θά μποροῦσε πράγματι νά ἔχη δημιουργηθῆ κατά τά τέλη τῆς ἀρχαιοτέρας νεολιθικῆς περιόδου. Ὅμως καί αὐτό τό στρῶμα ἔχει ἀνάμεικτα εὑρήματα, διότι τά ὄστρακα χυτρῶν (πίν. 24α, 1-5), πού προέρχονται ἐπίσης ἀπό τό στρῶμα 17, δέν μπορεῖ νά εἶναι τῆς περιόδου Karanovo I-II. Εἶναι πιθανόν ὅτι ὁ οἰκισμός τῆς τούμπας ἄρχισε κάποτε κατά τήν ἐποχή τῆς μέσης νεολιθικῆς περιόδου, ἀλλά τό μεγαλύτερο μέρος τῶν εὑρημάτων εἶναι τῆς ὑστέρας νεολιθικῆς καί ἀντιστοιχεῖ χρονικῶς πρός τόν πολιτισμό Gumelniţa. Ἐπί τῇ βάσει τῶν ἐντελῶς ἀναμείκτων εὑρημάτων ὅμως δέν μποροῦμε νά ἀποκαταστήσωμε τήν στρωματογραφία τῆς τούμπας. Τό πρωτοχαλκοῦν ὑλικό τύπου Ezero λόγου χάριν εἶναι ἀνάμεικτο μέ τούς τύπους Gumelniţa. Ἡ ἀσφαλής εἰκόνα περιπλέκεται ἀκόμη περισσότερο μέ ὡρισμένες ἀστήρικτες γνῶμες πού διαβάζομε στίς σελίδες 32-40 σχετικά μέ τά «παράλληλα» τῆς Παραδημῆς: Πολιτισμός Starçevo - Turdas - Körös (σ. 32, ὅμως τέτοιος πολιτισμός δέν ὑπάρχει), Hacilar VI (σ. 34), Palestina (σ. 35), Predionica καί Pristina (σ. 37 δέν εἶναι τόποι εὑρέσεως τοῦ Karanovo III).

Φαίνεται ὅτι ἡ στρωματογραφία τῆς Παραδημῆς παραμένει τό μυστικό τῆς τούμπας μέχρι τῆς διενεργείας μιᾶς ἀκόμη, πράγματι ἀκριβοῦς ἀνασκαφῆς. Τά εὑρήματα δέ μποροῦν ὡς τότε νά χρονολογοῦνται καί κατατάσσωνται μόνον διά τυπολογικῶν συγκρίσεων. Ἡ δημοσίευσις τῆς ἐργασίας ἦταν

μόνον κατά τοῦτο δικαιολογημένη, γιά νά μή βλέπη κανείς τήν κεραμεική μόνον ὡς σύμβολο, ἀλλά νά μπορῆ μέ αὐτήν νά τήν συλλάβη σέ καλή εἰκονογράφησι μέ σχέδια καί φωτογραφίες.

Ἐν σχέσει πρός αὐτό ἡ παρουσίασις τοῦ τόμου ἔχει πλήρη ἐπιτυχία. Ὁ Μπακαλάκης δέν μπορεῖ νά δεχθῆ μομφή γιά ὅλα αὐτά, διότι βεβαίως ὁ ἴδιος ἔχει ἐξαιρέσει τόν ἑαυτό του μέ τήν σημείωσι ὅτι δέν εἶναι εἰδικός γιά νεολιθικά ζητήματα.

J. MAKKAY

ΖΑΧΑΡΙΑ Ν. ΤΣΙΡΠΑΝΛΗ: *ΟΙ «ΕΥΠΡΕΠΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ», ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ (1456-1458)*, «ΔΩΔΩΝΗ» 15 (1986) 219-259 καί ἀνάτυπο.

Ὁ συγγραφέας στό ἄρθρο του αὐτό, ἐκτάσεως 40 σελίδων, ἐπιχειρεῖ νά δώσει τίς ἀληθινές καταστάσεις πού ἐπικράτησαν στό χῶρο κυρίως τοῦ Αἰγαίου στήν ἀμέσως μετά τήν ἅλωση τῆς ΚΠόλεως δεκαετία.

Συγκεκριμένα διαφωτίζει ἱστορικά μιά περίοδο δύο ἐτῶν, ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1456 μέχρι τό Νοέμβριο τοῦ 1458. Στό διάστημα αὐτό εἶχε σημειωθεῖ δράση στό Αἰγαῖο ἑνός στολίσκου τοῦ πάπα τῆς Ρώμης Καλλίστου Γ΄ (Alonso de Borja), πού πέθανε τό 1458, ἱσπανικῆς καταγωγῆς καί γνωστοῦ συνεχιστή τῆς ἀντιτουρκικῆς πολιτικῆς τῶν προκατόχων του. Ὁ στολίσκος αὐτός ἀποτελούμενος ἀπό 16 πλοῖα, 1.000 ναῦτες, 300 κανόνια καί περίπου 5.000 πολεμιστές ὑπό τήν ἡγεσία τοῦ φιλοπόλεμου καί δραστήριου καρδινάλιου Lodovico Scarampo ἤ Scarampi, ἀναλαμβάνει δικαιοδοσία δράσεως στή Δαλματία, Μακεδονία, λοιπή Ἑλλάδα, Αἰγαῖο, Κρήτη, Ρόδο, Κύπρο καί στίς μικρασιατικές ἀκτές. Ἀποστολή του ἡ παρεμπόδιση τοῦ ἐλεύθερου πλοῦ τῆς τουρκικῆς ἁρμάδας, ἡ ἐνίσχυση τῶν χριστιανικῶν κρατιδίων τοῦ αἰγαιακοῦ χώρου, πού πιεζόταν ἀπό τούς ἀλλόθρησκους καί ἡ προστασία τῶν ὑπόδουλων χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἀπό τίς λεηλασίες, τό παιδομάζωμα καί τίς δηώσεις γῆς τῶν Τούρκων. Τό σχέδιο τοῦ πάπα μέ τόν ὀλιγάριθμο στόλο, παρόλο πού χαιρετίστηκε μέ μεγαλοπρέπεια, πέρασε γρήγορα «στή σφαίρα τῆς ρομαντικῆς οὐτοπίας». Παρά τίς κάποιες ἐπιτυχεῖς ἐπεμβάσεις καί τό κλίμα εὐφορίας καί αἰσιοδοξίας πού δημιουργήθηκε στούς κατοίκους τοῦ Αἰγαίου, τίποτα τό θετικό καί μακρόπνοο δέν συντελέστηκε. Ἔτσι σύντομα οἱ Ἕλληνες νησιῶτες θά καμφθοῦν ἀπό τήν τουρκική πίεση, θά ὑποστοῦν ὀδυνηρές θυσίες καί θά δεχτοῦν μιά de facto ἐπιβεβλημένη Pax Ottomana, πού ἀποβαίνει ἰσοπεδωτική γιά ὅλους τούς ὑποτελεῖς. Οἱ ντόπιοι ἤλπισαν πρός στιγμήν σέ κάποια ὀργανωμένη δυτική σταυροφορία πού χάθηκε ὅμως μέ τό θάνατο τοῦ Καλλίστου Γ΄ τό 1458.

Ὁ συγγρ. χρησιμοποιεῖ σάν βάση γιά τήν ἔναρξη τῆς μελέτης του αὐτῆς, ἕνα ἔγγραφο πού θησαυρίζεται στήν ἐθνική βιβλιοθήκη τῆς Valletta μέ ἀρχειακή ἔνδειξη: National Library of Malta Arch. No 374: Liber Bullarum (1462, 1463, 1464) φ. 213^{R}. Τό ἔχουν δημοσιεύσει οἱ Fr. Miklosich - Jos.

Müller στό Acta et Diplomata graeca res graecas italasque illustrantia, τ. 3, Vindobonnae 1865 μέ πολλά λάθη, ὥστε νά καθιστοῦν τό κείμενο τελικά ἀκατανόητο. Πρώτιστο μέλημα λοιπόν τοῦ συγγρ. ἡ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου, τό ὁποῖο σώζεται στό κάτω μέρος τοῦ φ. 213^{R}, σέ ἀντίγραφο, ἀφοῦ εἶναι ἄγνωστη ἡ θέση τοῦ πρωτοτύπου. Τό κείμενο δημοσιεύεται μέ τούς κανόνες τῆς διπλωματικῆς (σ. 221-223) καί ἀπευθύνεται στόν ἀφέντη τῆς Ρόδου —σύμφωνα μέ τό περιεχόμενό του— «*μέγα μαΐστωρ φρᾶ Τζιάκα τε Μιλῆ μετά καί τοῦ κουβεντίου, καί εἰς τόν ἁγιώτατον πατριάρχην, τόν ἐπήτροπον τοῦ παναγιωτάτου πάπα...*». Προφανῶς τό ἔγγραφο θά κοινοποιηθεῖ στή συνέχεια στά ὑπόλοιπα ἀναφερόμενα πρόσωπα. Κατά τήν ἐπιστολή, συντάκτες της φαίνονται ἀορίστως «*οἱ πτωχεῖ οἱ δούλι σας οἱ χρϊστιανοῖ, οι ευπρεποι ἀν(θρωπ)οι, ὁπου ἤμεσαν εἰς τήν Τουρκϊαν, μηκροί τέ καί μεγάλοι, ἄνδρες τέ καί γυναῖκες...*» Σέ ἰδιαίτερο κεφάλαιο ὁ συγγρ. ἀναφέρεται στό πρόβλημα τῆς ταυτότητας τῶν αἰτούντων καί προσπαθεῖ νά προσδιορίσει τό χῶρο παραμονῆς τους καί, φυσικά, ἀναμονῆς τῆς παπικῆς βοήθειας. Καταλήγει λοιπόν στό συμπέρασμα, ὅτι πρέπει νά εἶναι κάτοικοι τῶν μικρασιατικῶν ἤ θρακικῶν ἀκτῶν ἤ εὑρισκόμενοι ἐκεῖ, ἀφοῦ μετακινήθηκαν ἀπό κάποια ἐνδοχώρα. Κατά μία πιθανότητα ἔχουν εἰσέλθει στίς κτήσεις τῶν Gattilusi, δηλαδή στή Νέα καί Παλαιά Φώκαια ἤ στήν Αἶνο. Μάλιστα μέ ὅσα γράφει στήν ὑποσημείωση 3 (σ. 238/9) *Οἱ «εὔπρεποι ἄνθρωποι» τοῦ ἐγγράφου μας φαίνεται νά ἔχουν πρόσφατες τίς πληγές ἀπό τήν ἁρπαγή τῶν παιδιῶν τους. Κλίνω νά τούς ταυτίσω μέ τούς δυστυχεῖς –εὐγενεῖς– κατοίκους τῆς Αἴνου*, ἀφοῦ μάλιστα σ' αὐτό μᾶς ὁδηγεῖ καί μαρτυρία τοῦ Κριτόβουλου Ἴμβριου, περί παιδομαζώματος κατά Ἰανουάριο 1456 στήν Αἶνο 150 νέων /«*παῖδας τούς ἀρίστους*»/ τούς ὁποίους ὁ Μωάμεθ Πορθητής παρέλαβε πάραυτα μαζί του ἐπιστρέφοντας στήν Ἀδριανούπολη. Τό γεγονός τάραξε καί «*εἰς ἀπόγνωσιν ... πλείστην καί ἀπορίαν δεινήν καί φόβον ...*» ἔριξε τούς κατοίκους ὅλους. «*Ἐνόμισαν γάρ ἀναρπάστους ἄν αὐτούς εὐθύς γενήσεσθαι ξύν γυναιξί καί τέκνοις αὐτοῖς...*» κατά τόν Κριτόβουλο.

Ἀπό τά προαναφερθέντα λοιπόν φαίνεται καί ἡ αἰτία τῆς συντάξεως καί ἀποστολῆς τῆς ἐπιστολῆς πρός τούς ἄρχοντες τῆς Δύσεως. Περίτρομοι οἱ κάτοικοι ζητοῦν προστασία ἀπό τίς τουρκικές αὐθαιρεσίες στό πρόσωπο τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως. Ζητοῦν ἐπίσης τήν ἄφιξη τοῦ παπικοῦ στολίσκου τοῦ Scarampo στά μέρη τους, γιά τήν μεταφορά τους ἀπό τόν τόπο αὐτόν σέ ἄλλη δυτικοκρατούμενη περιοχή, ὅπου θά ζήσουν ἐφεξῆς σάν ὑπήκοοι τῶν Δυτικῶν, ἐπειδή οἱ Τοῦρκοι ἐφαρμόζουν παιδομάζωμα καί βίαιο ἐξισλαμισμό. Ἡ ἐπιστολή κλείνει μέ ἱκεσίες καί ἀφορισμούς, συναισθήματα ἀνάμικτα δηλαδή καί δηλωτικά τῆς ἀναστάτωσης καί τῆς ταραχῆς, πού ἔχει ἐμπέσει στό ἑλληνικό στοιχεῖο τῆς περιοχῆς ἐξαιτίας τῶν ὠμοτήτων τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ συγγρ. στά ἑπόμενα κεφάλαια ἀναφέρεται στό παιδομάζωμα ἐκείνης τῆς περιόδου καί στή δράση τοῦ παπικοῦ στόλου στό Αἰγαῖο, σέ συνδυασμό μέ τούς Ἰωαννίτες ἱππότες τῆς Ρόδου. Μέ ὀξυδέρκεια καί ἱστορική νηφαλιότητα βάζει τά πράγματα στή θέση τους, ἐπισημαίνοντας ἐπίσης καί κάποιους ἐνθουσιώδεις ἐξωφρενισμούς Δυτικῶν μελετητῶν τῆς ἐποχῆς μας, πού θέλουν τόν παπικό στόλο ἀήττητο διακωμωδητή τῆς ὀθωμανικῆς ναυτικῆς δύναμης, ὥστε —κατά τόν Pio Paschini—, ὁ Scarampo νά μπεῖ στήν Προποντίδα καί νά ἀπειλήσει μέ τά κανόνια του ἀκόμη καί τήν ΚΠολη (σ. 229). Ὁ συγγρ. ἀποκαθιστᾶ ἐπίσης καί τήν ἀλήθεια τῶν κινήσεων καί τῆς συνεννοήσεως τοῦ παπικοῦ στόλου μέ τούς Ροδίτες ἱππότες. Ἐκεῖ ὑπάρχουν ἐπίσης ὑπερβολές καί ὡς πρός τίς κινήσεις στό Αἰγαῖο καί ὡς πρός τ' ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν κινήσεων. Γιά παράδειγμα κρίνονται ὑπερβολικά τά γεγονότα, ὅτι ὁ Scarampo μέσα σέ δύο μῆνες παραμονῆς στό Αἰγαῖο, συνεργάσθηκε μέ Καταλανούς πειρατές καί προσάρτησε τή Λῆμνο, τή Σαμοθράκη, τή Θάσο καί τή Μυτιλήνη (σ. 231). Ἄλλωστε τά πράγματα δέν εἶναι τόσο ρόδινα, ἀφοῦ καί οἱ ἐντόπιοι πληθυσμοί σχεδόν ἀρνοῦνται νά ἐνδώσουν στόν ξεσηκωμό, πού τούς προτείνει ὁ Scarampo. Κατά τόν συγγρ. *Ἡ Χίος καί ἡ Λέσβος δέν πείθονται ἀπό τόν καρδινάλιο νά καταγγείλουν τήν τουρκική ὑποτέλεια. Φοβοῦνται τήν ἐκδίκηση τῶν Τούρκων* (σ. 234).

Τελικά ἦταν σωτήρια ἡ παπική ἐπέμβαση στό Αἰγαῖο; Ὑπό στενό πνεῦμα ναί, γιατί ἀναπτέρωσε τό ἠθικό τῶν ὑπόδουλων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καί ἀνάγκασε τόν κατακτητή νά βρίσκεται σ' ἐπιφυλακή, ἔχοντας ἐπιπλέον προβλήματα. Ὑπό εὐρύτερο πνεῦμα ὅμως ἀπέβη ὀλέθρια. Ἡ ἐπιχείρηση Scarampo δέν τελεσφόρησε γιά τούς ἑξῆς λόγους: 1) ἦταν μικρή καί ἀνεπαρκής δύναμη, 2) δέν ἔγινε ἀποδεκτή ἀνεπιφύλακτα ἀπό ὅλους, 3) συνάντησε διοικητικά καί ὀργανωτικά προβλήματα, 4) συνάντησε πολεμική ἀπό τά συμφέροντα τῆς Βενετίας, 5) δέν βρῆκε συνέχεια, οὔτε σέ μέσα, οὔτε σέ χρῆμα, οὔτε σέ ἀνθρώπινο ὑλικό, ἀφοῦ πέθανε ὁ ὑποστηρικτής πάπας, 6) οἱ ἐφήμερες νίκες δημιούργησαν φοβερές ἀντεκδικήσεις ἀπό τούς Τούρκους πρός τούς ἐντόπιους καί 7) τό κλίμα αἰσιοδοξίας καί εὐφορίας διαδέχτηκε αἴσθημα ἀγωνίας καί πανικοῦ ἀπό τήν ἀναχώρηση ἀπό τή Ρόδο, στά τέλη Νοεμβρίου 1458, τοῦ Scarampo καί τήν ὁριστική ἐπιστροφή του στήν Ἰταλία (σ. 251).

Ὁ τουρκικός ἐπεκτατισμός ἀνεστάλη πρός στιγμήν, ἀλλά δέν διακόπηκε. Προσωπικά πιστεύουμε, ὅτι καί αὐτή ἡ προσπάθεια ἔμεινε, ὅπως καί πολλές ἄλλες ἀντίστοιχες τῆς Δύσης, χωρίς ἀποτέλεσμα. Ἡ Δύση ἔδειχνε μεμονωμένες ἐνθουσιαστικές τάσεις πού ἐξανεμίζονταν ὑπό τήν πίεση τῶν καθημερινῶν ἐσωτερικῶν της προβλημάτων. Ἀκόμη καί ἡ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, τό ἀποκορύφωμα αὐτό τῆς δυτικῆς ἀντίδρασης, γέρασε καί πέθανε χωρίς ἀπογόνους, ἄτεκνο. Τοῦτο ἔφτιαξε κι ἕνα τρομερό οὐτοπιστι-

κό όνειρο γιά τούς Ἕλληνες. Τούς συνήθισε νά ἐξαρτοῦν τή σωτηρία τους ἀπό ξένους χριστιανικούς λαούς γιά ἑκατονταετίες καί νά παραθεωρήσουν τή δυνατότητα ἀπελευθέρωσης μέσα ἀπό τό ἴδιο τό ἑλληνικό στοιχεῖο, ὅ,τι συνέβη στίς ἀρχές τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα.

Γενικά λοιπόν παρατηροῦμε, ὅτι ὁ καθηγητής Ζαχαρίας Τσιρπανλῆς μέ τό ἱστορικό του αὐτό ἔργο πέτυχε νά διαφωτίσει μιά μικρή χρονικά περίοδο τῆς μεταλωσιακῆς ἱστορίας, σημαντική ὅμως ὡς πρός τό γεγονός, ὅτι ἦταν τά πρῶτα χρόνια μετά τήν πτώση τῆς Βασιλεύουσας, ὁπότε ὁ Μωάμεθ συμπλήρωνε ἀκόμη τό κατακτητικό του ἔργο καί συνεπῶς κάθε στρατιωτικός ἀντιπερισπασμός ἦταν χρήσιμος γιά τήν παρακώλυση τοῦ ἐπεκτατισμοῦ του.

Ἡ παρουσίαση τοῦ θέματος ἔγινε μέ μιά ἐξαιρετική εὐαισθησία τοῦ συγγρ. ἀπέναντι στά γεγονότα, μ' ἕναν ἀπέραντο σεβασμό στό ἰδανικό τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας, ἔστω καί μέσα ἀπό ἐλλιπεῖς ἀντιφατικές ἤ προπαγανδιστικές πληροφορίες. Ὁ συγγρ. τέμνει τό χρόνο καί κατευθύνεται ἐπακριβῶς στήν οὐσία τῶν γεγονότων, ὅπως ὁ ἔμπειρος χειροῦργος μέ τό νυστέρι του ὁδηγεῖται στό συγκεκριμένο νοσοῦν σημεῖο τοῦ ἀνθρώπινου σώματος. Εἶναι ἄλλωστε ἀπαραίτητη ἡ προσοχή ἐγχειρίσεως, πού ἀντίστοιχη πρέπει νά δείχνει ὁ ἱστορικός, γιατί εἶναι πολύ εὔκολο νά παραποιηθοῦν γεγονότα, ἔστω καί κάτω ἀπό εὐγενεῖς πόθους. Veritas gratia veritatis πρέπει νά εἶναι ὁ σκοπός τοῦ ἱστορικοῦ καί ὁ συγγρ. τό πετυχαίνει χωρίς πάθος.

Χρόνια τώρα παρακολουθῶ μέ ζωηρό ἐνδιαφέρον τά δημοσιεύματα τοῦ Ζαχαρία Τσιρπανλῆ. Ὅπως καί τό παρόν, τά διακρίνει σύνεση, εὐαισθησία, νηφαλιότητα σκέψης, ὀξύτατο κριτικό πνεῦμα, διερευνητικότητα, ὀρθή ἐπιλογή, ἀλλά κυρίως ἀπάθεια. Ὁ συγγρ. παραμερίζει ὅ,τι πολλοί ἀπό μᾶς, παρασυρμένοι ἴσως ἀπό τά πάθη, τίς ἀγωνίες τῆς φυλῆς μας καί τήν ἔμφυτη τάση γιά ἡρωοποίηση πού ἔχουμε σάν λαός, δέν καταφέρνουμε νά ξεπεράσουμε: Νά λέμε, δηλαδή, καί νά βλέπουμε τήν ἱστορία μας σάν Ἕλληνες. Αὐτό εἶναι πού κάνει τόν Τσιρπανλῆ μεστό ἱστορικό ἐρευνητή, πού μπορεῖς νά ἐμπιστευθεῖς τήν πέννα του γιά νά μάθεις ἕνα γεγονός «ἀπό πρῶτο χέρι».

ΒΑΣΙΛΗΣ Θ. ΚΟΝΤΟΒΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΑΠ. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ. ΘΡΑΚΗ.* Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1990.

Όταν πριν τρία χρόνια έγραφα για το βιβλίο του κ. Δημήτρη Σαμσάρη «Ο Εξελληνισμός της Θράκης κατά την Ελληνική και Ρωμαϊκή αρχαιότητα», κατέληγα με την ευχή και ελπίδα ότι η έκδοσή του θ' αποτελέσει πρόκληση και γι' άλλους επιστήμονες να ερευνήσουν το χώρο της Θράκης και σύντομα να έχουμε γνώση των ερευνών τους.

Γι' αυτό χαίρομαι σήμερα που μου δίνεται η ευκαιρία να διαπιστώσω ότι η πρωτότυπη εκείνη εργασία του κ. Σαμσάρη βρήκε τη συνέχειά της.

Έχουμε λοιπόν μπροστά μας τώρα το μνημειώδες έργο του κ. Κωνσταντίνου Απ. Βακαλόπουλου «Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού. Θράκη» που αφορά την περίοδο από την κατάκτησή της από τους Οθωμανούς Τούρκους μέχρι τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922. Ο τόμος αυτός αποτελεί μέρος ενός τρίτομου έργου, του οποίου οι δύο άλλοι τόμοι αναφέρονται στη Μακεδονία και την Ήπειρο.

Λέω το έργο αυτό μνημειώδες και το επίθετο αυτό δεν είναι καθόλου υπερβολικό. Το έργο αυτό για τη Θράκη των 568 σελίδων με την πλούσια βιβλιογραφία και το αναλυτικό αλφαβητικό ευρετήριο (ελληνόγλωσσο και ξενόγλωσσο), αποτελεί κατά τη γνώμη μου πολύτιμο απόκτημα και βοήθημα για την αυτογνωσία των Θρακών.

Είναι κοινή συνείδηση σε όλους τους Έλληνες ο μεγάλος προβληματισμός που υπάρχει σήμερα γύρω από τα θέματα της Θράκης. Η τουρκική επιβουλή και επεκτατικότητα που χρησιμοποιεί ως αιχμή του ξίφους της τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης. Η βουλγαρική άποψη που διακηρύττει ότι οι Βούλγαροι είναι απόγονοι των αρχαίων Θρακών και ότι η ιστορία τους δεν γράφηκε μόνο σε βουλγαρικά αλλά σε άλλα εκτός των σημερινών ορίων της Βουλγαρίας εδάφη, που πρέπει να ξαναγίνουν βουλγαρικά (κατευθύνσεις του Βουλγαρικού Κ.Κ. προς τους Βουλγάρους ιστορικούς, με την ευκαιρία 25/ετίας από την έκδοση του περιοδικού Istori českí Pregled). Και η μέχρι τώρα αδιαφορία του Αθηναϊκού κράτους για τα όσα συμβαίνουν στη Θράκη και για την ανάπτυξή της. Όλα αυτά έχουν δημιουργήσει στον κόσμο της Θράκης το συναίσθημα ότι ο τόπος του αγνοείται.

Αγνοημένη η Θράκη, αγνοημένη η ιστορία της.

Σε τούτο το πρόβλημα έρχεται ν' απαντήσει το βιβλίο του κ. Βακαλόπουλου. Που είναι μια εξέταση της πορείας της Θράκης μέσα στη ροή της νεότερης ιστορίας, που πρέπει να τη γνωρίσουν οι Νεοέλληνες, ανιστόρητοι ως συνήθως και φυσικά χωρίς να αντλούν τα σχετικά διδάγματα από τα εθνικά μας παθήματα.

Ο συγγραφέας θέτει το πρόβλημα στην εκτενή εισαγωγή του: *Είναι γεγονός ότι το κενό υπήρξε μέχρι τώρα τεράστιο τουλάχιστον όσον αφορά τη νεότερη περίοδο της ιστορίας της Θράκης. Αν τολμήσει κανείς να συγκρίνει τον διαθέσιμο βιβλιογραφικό όγκο, που αφορά την Θράκη σε σχέση μ' εκείνο της Μακεδονίας, τότε θα διαπιστώσει ότι βρίσκεται σε αληθινό αδιέξοδο.*

Για ν' αναφερθεί ευθύς αμέσως στην αξία του πρωτογενούς υλικού των αφηγήσεων των Θρακών για τα βιώματά τους κατά το 19ο και τον 20ό αιώνα, σε ολόκληρο το γεωγραφικό χώρο της Θράκης και κυρίως για τις εργασίες των Θρακών δασκάλων και λογίων, ιστορικές κυρίως και λαογραφικές που αποτελούν την πρώτη ύλη για τη σύνθεση της νεότερης ιστορίας της Θράκης.

Σ' αυτές τις εργασίες στηρίχτηκε ο συγγραφέας για να παρουσιάσει ένα συνολικό πανόραμα του γίγνεσθαι στη Θράκη από το 14ο αιώνα και εντεύθεν, έργο που παρουσιάζεται για πρώτη φορά. Βοήθημα πολύτιμο για να γνωρίσουν οι Θράκες την ιστορία τους, αλλά και οι Πανέλληνες το τι οφείλουν σε τούτη την περιοχή.

Έργο γερά δομημένο που στα δώδεκα κεφάλαιά του ερευνά αναλυτικά όλη την πορεία και τη ζωή του Ελληνισμού της Θράκης στους ζοφερούς αιώνες της δουλείας. Γλώσσα ρέουσα και στέρεη επιχειρηματολογία στηριγμένη στα κείμενα και στα διπλωματικά αρχεία, ελληνικά και ξένα με συχνή αναφορά στις πηγές, βιβλιογραφία πλούσια που η έλλειψη των παραπομπών βοηθά το μέσο αναγνώστη σε καλύτερη κατανόηση του κειμένου.

Στο πρώτο κεφάλαιο εξετάζεται το πώς έγινε η κατάκτηση της Θράκης από τους Οθωμανούς Τούρκους και οι επιπτώσεις που έφερε στη ζωή του Ελληνισμού. Βλέπουμε εδώ πόσο μελετημένα και συστηματικά έγινε ο εξισλαμισμός πολλών χριστιανών, ο εκτοπισμός τους από πεδινές περιοχές και η εγκατάσταση οθωμανικών πληθυσμών με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτευχθεί η διάσπαση της συνοχής του ελληνικού στοιχείου.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναφέρεται στους 17ο και 18ο αιώνα που είναι οι πιο σκοτεινοί για τον Ελληνισμό. Είναι οι αιώνες των μεγάλων πολέμων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τότε που τα τουρκικά εκστρατευτικά σώματα, κατά το πέρασμά τους από τη Θράκη συντελούν με τις βιαιοπραγίες τους στην ελάττωση των χριστιανικών πληθυσμών και στην οικονομική τους εξαθλίωση. Στα μέσα του 17ου αιώνα έγιναν και οι εξισλαμισμοί των Πο-

μάκων της Ροδόπης.

Είναι όμως οι αιώνες αυτοί και η εποχή που αρχίζει το εκπαιδευτικό ξύπνημα των Ελλήνων και η κάποια εκπαιδευτική κίνηση καθώς και η επαγγελματική τους οργάνωση με την εμφάνιση των συντεχνιών. Διαπιστώνεται στο κεφάλαιο αυτό ότι, *η συντεχνιακή οργάνωση του Ελληνισμού της Θράκης κατά την Τουρκοκρατία υπήρξε πιο πλούσια από οποιαδήποτε άλλη επαρχία της Ευρωπαϊκής Τουρκίας*...

Το τρίτο κεφάλαιο, που το θεωρώ πολύ σημαντικό είναι αφιερωμένο στη συμμετοχή της Θράκης κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Και είναι σημαντικό γιατί για πρώτη φορά αναγράφεται σε σύγγραμμα περισπούδαστο, όπως αυτό του κ. Βακαλόπουλου, η πολυαίμακτη προσφορά του Θρακικού Ελληνισμού στο μεγάλο και πανεθνικό του '21 αγώνα και δίνεται έτσι η ευκαιρία να μαθευτεί από τους Έλληνες αναγνώστες.

Ακολουθούν κεφάλαια όχι μικρότερης σπουδαιότητας για τη ζωή στη Θράκη στα δύσκολα για τον Ελληνισμό χρόνια του Κριμαϊκού πολέμου και της κρίσης του Ανατολικού Ζητήματος, τότε που πέρα από τους Τούρκους μπαίνει και ο Πανσλαυισμός μέσα στον αγωνιστικό στίβο της Βαλκανικής. Οι Πανσλαυιστές Ρώσοι που ευνοούν τους ομόγλωσσους Βουλγάρους και κατατρέχουν τους Έλληνες και οι Δυτικοί Αγγλογάλλοι που υποστηρίζουν τους Τούρκους σε βάρος των Ελλήνων με την ελπίδα ν' αποκλείσουν την κάθοδο των Ρώσων στη Μεσόγειο.

Σελίδες που σου κρατούν αδιάπτωτο το ενδιαφέρον, το θαυμασμό για τους αγώνες των Θρακών των τόσο απόμακρων από τα μεγάλα εθνικά κέντρα, αλλά που σε γεμίζουν με άφατη θλίψη για την τραγική μοίρα του Βορειοθρακικού Ελληνισμού που σιγά σιγά, με επιμονή και σύστημα και με οργανωμένους διωγμούς αναγκάστηκε ν' αφήσει τις πανάρχαιες εστίες του στις πόλεις της Μαύρης Θάλασσας και του εσωτερικού της Αν. Ρωμυλίας, τη Βάρνα, τον Πύργο, την Αγχίαλο, τη Μεσημβρία, τη Σωζόπολη, τη Φιλιππούπολη, τη Στενήμαχο και το Καβακλή. Ή αλλοιώς να υποκύψει στην καινούρια κατάσταση. Κι έτσι συναντάς σήμερα χιλιάδες Βούλγαρους να σου λένε ότι οι παππούδες τους ήταν Έλληνες χωρίς αυτοί να γνωρίζουν ούτε μια ελληνική λέξη.

Δεν έχουμε ακόμα συνειδητοποιήσει αυτή την τραγική μοίρα του Βορειοθρακικού Ελληνισμού, που τον ακολούθησε και ο Ελληνισμός της Ανατολικής Θράκης μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Είχε όμως προλάβει τούτος ο Θρακικός Ελληνισμός να οργανώσει την οικονομία και την παιδεία του, τις συντεχνίες του, τους συλλόγους του όπως τα εξιστορεί στα τελευταία κεφάλαια ο κ. Βακαλόπουλος. Για να καταλήξει στο δωδέκατο, και ύστατο, στην εξέταση των παράλληλων βίων των ελληνικών κοινοτήτων της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου

από τη μια και της μουσουλμανικής μειονότητας της Δυτικής Θράκης από την άλλη.

Αν όχι τίποτε άλλο, τουλάχιστον ο συγγραφέας καταφέρνει να μας προβληματίσει για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον μας. Κι εδώ, νομίζω, πως ο κ. Βακαλόπουλος ως ιστορικός επιτυχαίνει. Μας κάνει ν' αντλήσουμε πολύτιμα ιστορικά διδάγματα που πρέπει ν' ασκήσουν την ανάλογη επίδραση στη σκέψη και συμπεριφορά μας. Αν θέλουμε να μην μείνουμε ανιστόρητοι. Αν θέλουμε να κρατήσουμε ακέραιη τη σημερινή κρατική μας οντότητα.

ΜΟΣΧΟΣ ΚΟΥΚΟΣ

Ν. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ - Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΚΑΛΛΗ: *Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΗΜΙΣΕΛΗΝΟΣ*, Αθήναι 1988, σχ. 8ο, σελ. 126.

«Η Ελληνική Ημισέληνος» αποτέλεσε αρχικά πρόδρομη ανακοίνωση των δύο γνωστών επιστημόνων στην Ακαδημία Αθηνών (11 Ιουνίου 1987) και το κείμενό της δημοσιεύτηκε στα οικεία «Πρακτικά» (τόμ. 62, σελ. 496-535). Ο περιορισμένος όμως χώρος τους δεν επέτρεψε τη δημοσίευση εκεί του απαραίτητου για τεκμηρίωση του θέματος υλικού. Γι' αυτό κρίθηκε σκόπιμη η αυτοτελής αναδημοσίευση, υπό τύπον μονογραφίας, του κειμένου της ανακοίνωσης με προσθήκη άφθονου εικονογραφικού υλικού, το οποίο στην προκειμένη περίπτωση λειτουργεί με την ίδια βαρύτητα όπως και το κείμενο. Προστέθηκε ακόμη και εκτενής γαλλική περίληψη, καθώς και πλουσία βιβλιογραφία.

Η μελέτη έχει ως αντικείμενό της τη σχέση του συμπλέγματος της ημισελήνου και του άστρου με τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική παράδοση.

Οι συγγραφείς υιοθετούν τον όρο «ημισέληνος», αν και, όπως αναφέρουν, είναι εσφαλμένος, δεχόμενοι ως ορθότερον τον όρο «αμφίκυρτος σελήνη». Γράφουν επίσης ότι το «άστρο», το οποίο σε ορισμένες περιπτώσεις έχει μόνο τέσσερις ακτίνες (=σταυρός), κάποτε συμβολίζει τον ήλιο και όχι τό άστρο (=πλανήτης Αφροδίτη). Κατά τά γνωστά, το σύμπλεγμα ημισελήνου-άστρου, από την εποχή του Σελίμ του Γ΄ (1789-1808) είναι τουρκικό εθνόσημο, αλλά και, σε διάφορους συνδυασμούς και χρωματισμούς, έμβλημα ορισμένων μουσουλμανικών κρατών (Λιβύης, Πακιστάν κ.ά.). Το θέμα όμως αυτό ελάχιστα απασχόλησε τους συγγραφείς, οι οποίοι μελετούν κατά κύριο λόγο, όπως ήδη αναφέρθηκε, την παρουσία, την ιστορία και το συμβολισμό τοῦ συμπλέγματος στην ελληνική παράδοση.

Αρχίζοντας την έρευνά τους από το Βυζάντιο, παρατηρούν ότι το σύμπλεγμα αυτό, ως έμβλημα, διακοσμεί κυρίως το κέντρο ασπίδων στρατιωτικών αγίων. Μέχρι σήμερα έχει διαπιστωθεί σε τοιχογραφίες του ιγ΄-ιδ΄ αι. (Λακωνία, Κρήτη, Κύπρος) κα σε μολυβδόβουλλο της Κωνσταντινούπολης του ια΄ αι. Το βρίσκουμε επίσης σε μωσαϊκό του Αγίου Μάρκου της Βενετίας, καθώς και σε ανάγλυφα (Γεράκι Λακωνίας, Μονή Σινά· ας σημειωθεί ότι έναυσμα για μελέτη του θέματος έδωσε η ύπαρξη του εμβλήματος σε ναούς του Γερακίου, οι οποίοι είχαν αποτελέσει αντικείμενο

ειδικής μελέτης των δύο ερευνητών-συγγραφέων). Παράλληλα με τη βυζαντινή τέχνη, το σύμπλεγμα βρίσκεται στη λαϊκή βαλκανική τέχνη και σε επιτάφια βογομολικά μνημεία της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

Στη συνέχεια οι συγγραφείς κάνουν αναδρομή στην παρουσία του εμβλήματος στον αρχαίο κόσμο και αποδεικνύουν ότι αυτό υπήρξε σύμβολο ορισμένων θεοτήτων της Νύχτας (Σελήνης, Μηνός κ.ά.), της Ωραίας Ελένης (Σελάνας), που και αυτή αρχικά ήταν τοπική Φεγγαροθεά της Λακωνίας, επίσης των Διοσκούρων. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις η ημισέληνος έχει τη γνωστή δρεπανοειδή μορφή, αλλά το άστρο σχεδιάζεται σε πλήθος παραλλαγών: εξάκτινο ή οκτάκτινο, σταυρός ή και κύκλος. Παράλληλα το σύμπλεγμα εικονίζεται σε νομίσματα πολλών πόλεων, από την Ισπανία μέχρι τη Μεσοποταμία καί από το Δούναβη μέχρι την Αίγυπτο. Η σχέση του εξεταζομένου συμπλέγματος με τα αρχαία Μυστήρια καί τούς Γνωστικούς, καθώς και συμβολικές παραστάσεις του, κυρίως σε δακτυλιολίθους της ρωμαϊκής εποχής, επισημαίνονται και τονίζονται ιδιαιτέρως.

Συνεχίζοντας τη μελέτη τους οι συγγρ., αναφέρουν ενδεικτικά και πού αλλού χρησιμοποιήθηκε το σύμπλεγμα. Αναφέρουν τους Μιθριδατίδες του Πόντου, τους Αρσακίδες και τους Σασσανίδες της Περσίας, τους Ετρούσκους και, κυρίως, τους πολιτισμούς της Μέσης Ανατολής, για να συνεχίσουν με παραδείγματα από το Θιβέτ και την Κίνα και να κλείσουν την αναζήτησή τους με μια βραχογραφία από τη λίμνη Onega της Ρωσίας.

Μετά τη διαπίστωση ότι το σύμπλεγμα είναι ουσιαστικά πανάρχαιο και παγκόσμιο, οι συγγρ. προχωρούν σε ερμηνεία του. Το μέρος αυτό είναι αναμφίβολα το δυσκολότερο, αλλά και το τολμηρότερο της μελέτης.

Κατά τους συγγρ., η μη σύμπτωση του ηλιακού και του σεληνιακού έτους, δημιούργησε την ανάγκη για μια μεγαλύτερη χρονική μονάδα μετρήσεως του χρόνου, την οκταετία. Πράγματι, κάθε οκτώ χρόνια έχουμε σύμπτωση ενάρξεως σεληνιακού μηνός και ηλιακού έτους. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν ασχοληθεί με τη μεγαλύτερη αυτή χρονική μονάδα και τον προσδιορισμό της. Την ονόμασαν *μέγαν* ή *ἴδιον ἐνιαυτόν* και ήξεραν ότι οκτώ σεληνιακά έτη αντιστοιχούν με ενενήντα εννέα σεληνιακούς μήνες. Ο *μέγας ἐνιαυτός* ήταν κυρίως μονάδα μετρήσεως του χρόνου τελετουργική, συνδεδεμένη ιδίως με την ανά οκταετίαν αλλαγή ή ανανέωση της θητείας του βασιλέως. Το σύμπλεγμα έτσι σελήνης-άστρου, που παρουσιάζεται και ως σύμπλεγμα ηλίου-σελήνης-άστρου, τελικά έμεινε ή έγινε έμβλημα δυναστειών και βασιλέων και πολλές φορές θα χρησιμοποιήθηκε χωρίς ακριβή γνώση του συμβολισμού του.

Τα συμπεράσματα των συγγρ. μετά από εξαντλητική έρευνα και μελέτη των πηγών τους, σε συνδυασμό πάντοτε με το άφθονο εικονογραφικό υλικό που συγκέντρωσαν με επίμονες προσπάθειες από αρχεία και βιβλιοθήκες,

κυρίως του εξωτερικού, είναι (σελ. 106):

1) Τό σύμπλεγμα εἶναι πάντοτε ἡ ἡμισέληνος πού συνδυάζεται ἄλλοτε μέ τόν ἡλιακό δίσκο (σπάνια ἥλιο μέ ἀκτῖνες), ἄλλοτε μέ τό ἄστρο (πλανήτη Ἀφροδίτη) καί σέ μιά περίπτωση (Khons Αἰγύπτου) μέ τόν σεληνιακό δίσκο.

2) Τό μέσα στά κέρατα τῆς σελήνης ἄστρο (ἤ ὁ ἀκτινωτός ἥλιος) ἀποδίδεται εἰκαστικά μέ ὀκτώ, ἑπτά (σπάνια), ἕξι, πέντε καί τέσσερεις ἀκτῖνες, ἤ καί σάν κύκλος.

3) Τό σύμπλεγμα ἡμισελήνου-ἄστρου, σύμβολο θεοτήτων τῆς Νύχτας -Σελήνης, Μηνός, Ἑλένης κλπ.- ἤ τῶν Διοσκούρων, συνοδεύει ὁρισμένες φορές τίς θεότητες αὐτές. Σέ πόλεις ὅπου ἡ λατρεία αὐτῶν τῶν θεοτήτων γνώρισε ἰδιαίτερη ἔξαρση -Κάρραι, Σαγαλασσός, Κρέμνα- τό σύμπλεγμα εἰκονίζεται στά νομίσματά τους.

4) Θρύλοι καί παραδόσεις πού ἴσως ἀγγίζουν τά ὅρια τῆς πραγματικότητας, συνετέλεσαν νά γίνει τό σύμπλεγμα ἔμβλημα πόλεων (περίπτωσις Ἀρχαίου Βυζαντίου).

5) Τό σύμπλεγμα παριστάνεται συχνότατα σέ ρωμαϊκές ἐπιτύμβιες στῆλες, λόγω τῶν εἰδικῶν δοξασιῶν πού ἐπικρατοῦσαν τήν ἐποχή ἐκείνη, γύρω ἀπό τά μετά θάνατον.

6) Τό σύμπλεγμα ἡμισελήνου-ἄστρου φαίνεται νά συνδέεται μέ ὁρισμένες μυστηριακές λατρεῖες, κυρίως τοῦ Σαράπιδος καί τῆς Ἴσιδος.

7) Τό σύμπλεγμα συχνότατα ἔγινε ἔμβλημα δυναστειῶν (Μιθριδατιδῶν Πόντου, Ἀρσακιδῶν Πάρθων), βασιλέων καί ἡγεμόνων.

8) Τό σύμπλεγμα ἔγινε καί ἁπλό διακοσμητικό θέμα, ἴσως περισσότερο ἀγαπητό στόν χῶρο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, κι' ἴσως σ' αὐτήν τήν μορφή νά ταξίδεψε μέχρι τήν Κίνα.

Θα πρέπει να προστεθεί ότι, όπως οι ίδιοι οι συγγρ. σημειώνουν με επιστημονική ευσυνειδησία στον Πρόλογο (σελ. 10), η μελέτη του θέματος (αρκετά δυσχερής, δεδομένου ότι κινείται όχι μόνο σε διαφορετικούς τομείς της Ιστορίας και της Τέχνης, αλλά και στην έρευνα και αποδελτίωση αρχαίων κειμένων σε διάφορες γλώσσες) συνεχίζεται, ενδεχομένως δε να οδηγήσει σε δεύτερη, αναθεωρημένη έκδοση. Τα παραπάνω όμως συμπεράσματα, αν και τα χαρακτηρίζουν ως προσωρινά, πιστεύουν ότι δεν πρόκειται να αλλοιωθούν.

Οφείλεται δίκαιος έπαινος στους συγγραφείς, οι οποίοι, με υπευθυνότητα και βαθιά γνώση του αντικειμένου τους, κατάφεραν να δαμάσουν ένα πολυποίκιλο υλικό και να προσφέρουν πειστική ερμηνεία του, αποκαθιστώντας μια εσφαλμένη, όπως αποδεικνύεται, αντίληψη, που ταύτιζε την ημισέληνο με το Ισλάμ, ενώ στην πραγματικότητα πρόκειται για σύμβολο πανάρχαιο και παγκόσμιο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Ζαφείρη Στάλιου, Ἡ Νύχτα καί ἡ Ἐλπίδα, Ἀθήνα, σσ. 192.

Φιλομένης Δούβλη, Ἔπαρση Ἥλιου, Ποιήματα, Ἀθήνα 1986, ἐκδ. Διογένης, σσ. 47.

Α΄ Πανελλήνιο Συμπόσιο Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας τῆς Χαλκιδικῆς, Πρακτικά, παράρτημα τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς», Θεσσαλονίκη 1987, ἐκδ. Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς, σσ. 448.

Ἀθανασίου Παπᾶ, Μητροπολίτου Ἐλενουπόλεως, Ὁ Χαλκηνός ζωγράφος Ἰωάννης Γιάναρος καί μερικά ἔργα του, Ἀθῆναι 1987, ἀνάτυπο τῆς «Ἐπιστημονικῆς Παρουσίας Ἑστίας Θεολόγων Χάλκης» Α΄ (1987) σσ. 20.

Στεφάνου Ἰωαννίδη, Ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας καί τό «Κίνημα Ἀντιστάσεως» στήν Ξάνθη, Μιά μαρτυρία, Θεσσαλονίκη 1987, ἀνάτυπο τῶν πρακτικῶν τοῦ Συμποσίου «Μακεδονικός Ἀγώνας», σσ. 12.

Ν. Μουτσοπούλου - Γ. Δημητροκάλλη, Ἡ Ἑλληνική Ἡμισέληνος, Ἀθῆναι 1988, σσ. 125.

Μητροπολίτου Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς Δαμασκηνοῦ, Ἡ Ἐθνική Ἔπαλξις τῆς Δυτικῆς Θράκης, Ἀθῆναι 1989, ἐκδ. Ἐθνικῆς Ἑνώσεως τῶν Βορείων Ἑλλήνων, σσ. 18.

Γεωργίου Ν. Αἰκατερινίδη, Νεοελληνικές αἱματηρές θυσίες, Λειτουργία-Μορφολογία-Τυπολογία, Ἀθῆναι 1979, παράρτημα τῆς «Λαογραφίας», ἐκδ. Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἀριθ. 8, σσ. 207, πίνακες XIII.

Γ. Ἐλευθεριάδη, Γιά τήν Ἀγάπη καί τήν Εἰρήνη, Ποιήματα, Ἀθήνα 1988, σσ. 64.

Βιβλιογραφία τῆς Θεσσαλονίκης, Κοινωνικός, οἰκονομικός καί πολιτικός βίος, τέχνη καί πολιτισμός, ἐπιμέλεια Κωνσταντίνου Χατζοπούλου, Θεσσαλονίκη 1987, ἐκδ. ΙΜΧΑ σσ. 289.

Κωνσταντίνου Παπουλίδη, Τό Ρωσικό Ἀρχαιολογικό Ἰνστιτοῦτο Κωνσταντινουπόλεως (1894-1914), Θεσσαλονίκη 1987, ἐκδ. ΙΜΧΑ, σσ. 244.

Ἑλένης Καλαφάτη, Τά Σχολικά Κτίρια τῆς Πρωτοβάθμιας Ἐκ-

παίδευσης (1821-1929), Ἀθήνα 1988, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 276.

Κώστα Σοφιανοῦ, Τό νομικό καθεστώς τῆς παιδικῆς ἡλικίας καί τῆς νεότητας 1833-1900, Συναγωγή νόμων, διαταγμάτων, ἐγκυκλίων, καταστατικῶν, τόμος Α΄, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, Ἀθήνα 1988, σσ. 501 καί τόμος Β΄, Ἀθήνα 1988, σσ. 550.

Κώστα Τσικνάκη, Ἑλληνικός Νεανικός Τύπος (1915-1936), Καταγραφή, Ἀθήνα 1986, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 800.

Ἑλένης Φουρναράκη, Ἐκπαίδευση καί Ἀγωγή τῶν Κοριτσιῶν, Ἑλληνικοί προβληματισμοί, Ἕνα ἀνθολόγιο, Ἀθήνα 1987, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 630.

Δαυΐδ Ἀντωνίου, Τά προγράμματα τῆς Μέσης Ἐκπαίδευσης (1833-1929), ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, τόμος Α΄, Ἀθήνα 1987, σσ. 760, τόμος Β΄, Ἀθήνα 1988, σσ. 957, τόμος Γ΄, Ἀθήνα 1989, σσ. 485.

Πρακτικά τοῦ Διεθνοῦς Συμποσίου Ἱστορικότητα τῆς Παιδικῆς Ἡλικίας, Ἀθήνα 1-5 Ὀκτωβρίου 1984, τόμος Β΄, Ἀθήνα 1986, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 723.

Χριστίνας Κουλούρη, Ἱστορία καί Γεωγραφία στά Ἑλληνικά Σχολεῖα (1834-1914), Γνωστικό ἀντικείμενο καί ἰδεολογικές προεκτάσεις, Ἀνθολόγιο κειμένων, Βιβλιογραφία σχολικῶν ἐγχειριδίων, Ἀθήνα 1988, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 786.

Ὀντέτ Βαρών, Ἑλληνικός Νεανικός Τύπος (1941-1945), Καταγραφή, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, τόμος Α΄, Ἀθήνα 1987, σσ. 385, τόμος Β΄, Ἀθήνα 1987, σσ. 424.

Σιδηρούλας Ζιώγου-Καραστεργίου, Ἡ Μέση Ἐκπαίδευση τῶν Κοριτσιῶν στήν Ἑλλάδα (1830-1893), Ἀθήνα 1986, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 466.

Βίκυς Πάτσιου, Ἡ Διάπλασις τῶν Παίδων (1879-1922), Τό πρότυπο καί ἡ συγκρότησή του, Ἀθήνα 1987, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 236.

Γιώργου Παπαγεωργίου, Ἡ μαθητεία στά ἐπαγγέλματα (16ος-20ος αἰ.), Ἀθήνα 1986, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 190.

Ἀλεξάνδρας Μπακαλάκη - Ἑλένης Ἐλεγμίτου, Ἡ ἐκπαίδευση «εἰς τά τοῦ οἴκου» καί τά γυναικεῖα καθήκοντα, ἀπό τήν ἵδρυση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους ἕως τήν ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση τοῦ 1929, Ἀθήνα 1987, σσ. 302.

Χρήστου Γ. Κωνσταντινόπουλου, Ἡ μαθητεία στίς κο-

μπανίες τῶν χτιστῶν τῆς Πελοποννήσου, Ἀθήνα 1987, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 136.

Ἑλένης Μαχαίρα, Ἡ Νεολαία τῆς 4ης Αὐγούστου, φωτογραφίες, Ἀθήνα 1987, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 216.

Μάρθας Καρποζήλου, Ἑλληνικός Νεανικός Τύπος (1830-1914), καταγραφή, Ἀθήνα 1987, ἐκδ. Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Ἑλληνικῆς Νεολαίας, σσ. 205.

Γερασίμου Ζαμπέλη πρεσβυτέρου, Ἡ Ἁγία Μαύρα καί τό Κάστρο της, Λευκάδα 1988, ἐκδ. Ἐνοριακοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου Εὐαγγελιστρίας, σσ. 76.

Μητροπολίτου Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς Δαμασκηνοῦ, Ἡ συμβολή τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας εἰς τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἐθνικῶν προβλημάτων τῆς Θράκης, Κομοτηνή 1989, ἐκδ. Ἱερᾶς Μητροπόλεως Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς, σσ. 267.

Νίκου Ζ. Νικολάου, Θησαυροί τοῦ Μοναστηριοῦ τοῦ Τιμίου Προδρόμου στό Μουσεῖο Μπενάκη στήν Ἀθήνα, Ἀθήνα 1989, ἀνάτυπο τῶν «Σερραϊκῶν Χρονικῶν» τόμος 10ος, σσ. 84.

Γεωργίου Κ. Παπάζογλου, Μεταφρασμένα τουρκικά ἔγγραφα τοῦ μετοχίου «Ὀρφάνη» τῆς Μονῆς Διονυσίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (1535-1733), Καβάλα 1987, ἐκδ. Λαογραφικοῦ Μουσείου - Μουσείου ἔργων Πολυγνώτου Βαγῆ Δήμου Καβάλας, σσ. 112, πίνακες XII.

Κωνσταντίνου Ι. Χιόνη, Ὁ ποιητής Ἰωάννης Κωνσταντινίδης καί τό ἔργο του (1848-1917), Καβάλα 1977, ἐκδ. Δημοτικοῦ Μουσείου Καβάλας, σσ. 555.

Ἰωάννη Α. Παπαδριανοῦ, Οἱ Ἕλληνες πάροικοι τοῦ Σελίμνου, Θεσσαλονίκη 1988, ἐκδ. ΙΜΧΑ, σσ. 264.

Κωνσταντίνου Κ. Παπουλίδη, Γρηγόριος Γ. Μαρασλῆς (1831-1907), Ἡ ζωή καί τό ἔργο του, συμβολή στή δραστηριότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ρωσίας, Θεσσαλονίκη 1989, ἐκδ. ΙΜΧΑ, σσ. 145.

Βασ. Δ. Κυριαζόπουλου, Τό ἀμετάβλητο τοῦ ἑλλαδικοῦ κλίματος καί ἡ ἀρχαία ἑλληνική μυθολογία, Θεσσαλονίκη 1980, ἀνάτυπο τῶν «Μετεωρολογικῶν», τόμος 69ος, σσ. 24.

Ἡ Ἑλλάδα σέ ἔντυπες ζωγραφιές, Κατάλογος ἔντυπων εἰκόνων, Σύλλογος Κυριαζοπούλου τοῦ Λαογραφικοῦ Μουσείου Μυκόνου, σσ. 96.

Πρακτικά Πρώτης Συνάντησης γιά τά Λαογραφικά Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδας, Μύκονος 7-9 Σεπτεμβρίου 1984, ἐπιμέλεια Β. Κυριαζόπουλου καί Α. Χαριτωνίδου, σσ. 23.

Ἡ Ἀριστοτελική Σκέψη, Πρακτικά τοῦ Β΄ Πανελληνίου Συμποσίου, Κασσάνδρα Χαλκιδικῆς, 16-18 Ὀκτωβρίου 1987, Θεσσαλονίκη

1989, παράρτημα τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς», ἐκδ. Ἱστορικῆς καί Λαογραφικῆς Ἑταιρείας Χαλκιδικῆς, σσ. 254.

Ζαφείρη Στάλιου, Βραζιλιάνικο Ἰντερμέτζο, γ΄ ἔκδοση, Μυθιστόρημα, ἐκδ. Ἀλφειός, σσ. 294.

Μαρίας Βερβέρη-Κράουζε, Σαμοθρακίτικα ἀνεμοχάδια, Ποιήματα, β΄ ἔκδοση, Σαμοθράκη 1990, σσ. 63.

Λεύκωμα, Βέροια 1989, ἐκδ. Θρακικῆς Ἑστίας Βέροιας, σσ. 142.

Ζαφείρη Μέκου, Φεμινισμός καί Ἀνδροκρατία πρίν 2.500 χρόνια. Ταξίδι στό χῶρο τοῦ φεμινισμοῦ πρίν 2.500 χρόνια καί τό πρῶτο φεμινιστικό κίνημα, Κομοτηνή 1986, σσ. 141.

Ζαφείρη Μέκου, Ἡ Δικαιοσύνη στήν Ἑλλάδα, Ἀθήνα-Κομοτηνή 1986, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 152.

Ζαφείρη Μέκου, ΕΣΥ (Ἐθνικό Σύστημα Ὑγείας), Ἀθήνα 1988, ἐκδ. Ἀφοί Π. Σάκκουλα, σσ. 550.

Ζαφείρη Μέκου, Προσεγγίσεις, Ἀθήνα-Κομοτηνή 1990, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 140.

Μόσχου Κούκου, Στά βήματα τοῦ Ὀρφέα, Ὁδοιπορικό τῆς Θράκης, Ἀλεξανδρούπολη 1991, σσ. 432.

Βασίλη Κραψίτη, Οἱ Μουσουλμᾶνοι Τσάμηδες τῆς Θεσπρωτίας (ΙΕ΄ μέχρι Κ΄ αἰῶνα), Ἀθήνα, σσ. 236 + πίν. 31.

Σταύρου Δ. Γουδελῆ, Σχέσεις Χριστιανῶν καί Μουσουλμάνων στήν Ἑλληνική Θράκη, Κομοτηνή, Ἀπρίλιος 1991.

Γεωργίου Κέκκερη, Ἡ Ὀδύσσεια τοῦ Ὁμήρου σέ πρωτότυπη ἱστορική ἀνάπλαση καί ἑρμηνεία, σσ. 90.

Στρατῆ Παπαδόπουλου, Διδυμότειχο, Ἱστορία, μνημεῖα, πολιτισμός, 1990, ἐκδ. Δήμου Διδυμοτείχου, σσ. 152.

Κωνσταντίνου Α. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Βορείου Ἑλληνισμοῦ, Θράκη, Θεσσαλονίκη 1990, ἐκδ. Ἀδελφῶν Κυριακίδη, σσ. 568.

Κορίννα Χάρη, Ποιητικές Σελίδες, Δεύτερος Κύκλος, Κομοτηνή 1990, ἐκδ. «Ἐκδοτική Ροδόπης», σσ. 97.

Θανάση Μουσόπουλου, Ἀγῶνες τῆς Θράκης γιά Ἐλευθερία, Ὁμιλία στό Ἐλεύθερο Πανεπιστήμιο Ξάνθης, Ξάνθη 1987, σσ. 31.

Θανάση Μουσόπουλου, Τά Ἄβδηρα Ξάνθης στά χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Ξάνθη 1987, σσ. 38.

Θανάση Μουσόπουλου, Οἰακισμοί, Ποιήματα, Ξάνθη 1990, σσ. 37.

Οἶνος Ἰσμαρικός, τιμητικός τόμος γιά τόν καθηγητή Γ. Μπακαλάκη, ἐκδ. Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Μέρος Α΄, Θεσσαλονίκη 1990, Μέρος Β΄, Θεσσαλονίκη 1990.

Χαράλαμπου Μπακιρτζῆ - Γιώργου Χατζημιχάλη, Σύναξη Μαρώνειας, ἐκδ. Ἄγρα, σσ. 142.

Ζαφείρη Μέκου, Οἱ ἁρμοδιότητες τοῦ Μουφτῆ καί ἡ Ἑλληνική Νομοθεσία, Ἀθήνα-Κομοτηνή 1991, ἐκδ. Ἀντ. Ν. Σάκκουλα, σσ. 110.

Γιώργου Κ. Ἀγγειοπλάστη - Χρήστου Γ. Παπαδόπουλου, Ἡ Μουσική στήν πόλη τῶν Σερρῶν κατά τόν εἰκοστό αἰῶνα, Μέρος δεύτερο, Σέρρας 1991, σσ. 162.

Στεφάνου Ἰωαννίδη, Ξάνθη 1870-1940, εἰκόνες καί μαρτυρίες ἀπό τήν ἱστορία της, Ξάνθη 1990, σσ. 174.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Θρακικά Χρονικά, ἐτήσια ἔκδοση, 42/1987-88, Ξάνθη, σσ. 187+30.

Ἡμερολόγιο - Λεύκωμα, τεῦχος 5ο, Θεσσαλονίκη 1987-1988, ἐκδ. Θρακικῆς Ἑστίας, Θεσσαλονίκη.

Αἰολικά Γράμματα, τόμος ΙΖ', τεύχη 97-98, σσ. 161.

Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη 1987-1988, τεύχη 42-43, σσ. 193.

Θρακικά Χρονικά, ἐτήσια ἔκδοση, 43/1989, Ξάνθη, σσ. 206+30.

Byzantinische Forschungen, 2 τόμοι, Amsterdam 1989, Internationale Zeitschrift für Byzantinistik (First International Symposium for thracian studies, «Byzantine Thrace», image and character), σσ. 710+CCCXXX.

Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς, Θεσσαλονίκη 1991, τεύχη 44-45, σσ. 222.

Θρακικά Χρονικά, ἐτήσια ἔκδοση, 44/1990, Ξάνθη, σσ. 112+30.

Θρακικά Χρονικά, ἐτήσια ἔκδοση, 45/1991, Ξάνθη, σσ. 123+30.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ 2ου ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Θεωρώντας χρήσιμη γιά τήν ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας», ἀλλά καί γιά τόν ἱστορικό τοῦ μέλλοντος, τήν δημοσίευση τῶν ἐγγράφων πού σχετίζονται μέ τήν ὀργάνωση τοῦ 2ου Διεθνοῦς Συμποσίου Θρακικῶν Σπουδῶν, καταχωρίζουμε αὐτούσια τά ἔγγραφα αὐτά.

Δ.Ι.Β.

Α. ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Ἀριθ. Πρωτ. 174 Ἐν Κομοτηνῇ τῇ 27-12-1990

Πρός
Τό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ
Δ/νση Πολιτιστικῆς Κίνησης
Τμῆμα Συνεδρίων
Ἑρμοῦ 17, 10563 Ἀθήνα

Ἔχουμε τήν τιμή νά Σᾶς πληροφορήσουμε ὅτι τό Κέντρο Θρακικῶν Μελετῶν, πού εἶναι ἐπιστημονικό καί ἐρευνητικό τμῆμα τοῦ Ὁμίλου μας, ἔχει καθιερώσει ἀπό ἐτῶν τήν διοργάνωση Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου Θρακικῶν Σπουδῶν στήν Κομοτηνή, μέ σκοπό τήν συμβολή στήν προαγωγή τῶν μελετῶν καί σπουδῶν πού ἀναφέρονται στόν χῶρο τῆς Θράκης. Ὅπως εἶναι γνωστό οἱ μελέτες γιά τόν χῶρο τῆς Θράκης δέν ἔχουν διεθνῶς, ἀλλά καί ἰδιαίτερα στήν χώρα μας, τήν ἔκταση πού ἐπιβάλλει ἡ σπουδαιότητα τῆς περιοχῆς. Γι' αὐτόν τόν λόγο κρίθηκε ἐπιβεβλημένη ἡ ἀνάληψη τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς ἀπό μέρους τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Ὁμίλου μας, τό ὁποῖο ἐργάζεται γιά τόν σκοπό αὐτόν ἀπό τήν ἵδρυσή του, μέ τήν ἔκδοση τοῦ ἐτήσιου ἐπιστημονικοῦ θρακολογικοῦ συγγράμματος «Θρακική Ἐπετηρίδα».

Τό 1ο Διεθνές Συνέδριο Θρακικῶν Σπουδῶν πραγματοποιήθηκε ὑπό τήν αἰγίδα τοῦ Ὑπουργείου Σας στήν Κομοτηνή ἀπό 28-31 Μαΐου. Εἶχε θέμα «Βυζαντινή Θράκη, πρόσωπο καί χαρακτῆρας» καί γνώρισε ἐξαιρετική

ἐπιτυχία, ἔλαβαν μέρος 39 Ἕλληνες καί 10 ξένοι καί τά πρακτικά του ἐκδόθηκαν σέ δύο τόμους ἀπό τόν Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam 1989.

Ἤδη τό Κέντρο Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Ὁμίλου μας ἀποφάσισε νά προχωρήσει στήν ὀργάνωση τοῦ 2ου Διεθνοῦς Συνεδρίου Θρακικῶν Σπουδῶν, σέ συνεργασία μέ τό Ἀρχαιολογικό Μουσεῖο Κομοτηνῆς. Γιά νά καλυφθεῖ καί ἄλλη πολύ ἐνδιαφέρουσα ἱστορική περίοδος, θέμα τοῦ Συνεδρίου θά εἶναι «Ἀρχαία Θράκη (ἀρχαϊκή, κλασσική, ἑλληνική καί ρωμαϊκή ἐποχή)».

Καταλληλότερος χρόνος γιά τήν πραγμάτωση τοῦ Συνεδρίου κρίθηκε τό γ' δεκαήμερο τοῦ Μαΐου 1992 ὥστε νά ἐπιτευχθεῖ μεγάλη συμμετοχή διαπρεπῶν Ἑλλήνων καί ξένων ἐπιστημόνων, ἀλλά καί νά ὑπάρχει διαθέσιμος χρόνος γιά τήν ἄρτια ὀργάνωσή του. Προβλέπεται νά συμμετάσχουν μέ ἀνακοινώσεις 20 περίπου ἐπιστήμονες ἀπό τό ἐξωτερικό καί 50 ἀπό τήν Ἑλλάδα.

Ἡ σύνθεση τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς καί ἄλλες λεπτομέρειες περιλαμβάνονται στό ἐπισυναπτόμενο δελτίο, ἐνῶ ἡ πλήρης ἀνάλυση τῶν οἰκονομικῶν περιέχεται στόν ἐπισυναπτόμενο προϋπολογισμό ἐσόδων καί ἐξόδων. Ἐπίσης συνυποβάλλουμε καί τό προκαταρκτικό πρόγραμμα τῶν ἐργασιῶν καί ἐκδηλώσεων τοῦ Συνεδρίου.

Παρακαλοῦμε νά λάβετε ὑπόψη Σας τήν σπουδαιότητα τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ Συνεδρίου τόσο ἀπό ἐπιστημονική ἀλλά καί κύρια ἀπό ἐθνική ἄποψη καί νά ἐγκρίνετε τήν οἰκονομική ἐνίσχυση ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Σας γιά τήν κάλυψη τῶν σχετικῶν δαπανῶν. Θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἀπό τό συνολικό ποσό τῶν 9.000.000 δραχμῶν πού θά ἀπαιτηθοῦν, ποσό 1.200.000 δραχμές προορίζεται γιά τίς προσυνεδριακές δαπάνες (λειτουργία γραμματείας, σύνταξη, ἐκτύπωση καί ἀποστολή προγραμμάτων κ.λ.π.). Γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ σχετική ἐπιχορήγηση τοῦ Ὑπουργείου Σας θά πρέπει ἀνάλογα νά κατανεμηθεῖ μεταξύ τῶν ἐτῶν 1991 καί 1992.

Μέ τήν πεποίθηση ὅτι θά γίνει ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ ἀποδεκτό τό αἴτημά μας, πού προέρχεται ἀπό τήν ἀκριτική καί εὐαίσθητη περιοχή τῆς Θράκης, εὐχαριστοῦμε θερμά ἐκ τῶν προτέρων.

Μέ ἐξαιρετική τιμή

Ὁ Πρόεδρος
Πρωτ. Δημήτριος Βασιλειάδης

Ὁ Γεν. Γραμματεύς
Βασίλειος Εὐαγγελόπουλος

Ἀνακοινώνεται (ὑ.τ.α.)
1. Κύριο Παναγιώτη Φωτέα Γεν. Γραμματέα Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ, Ἀθήνα

2. Κύριο Νομάρχη Ροδόπης
3. Κυρίους Βουλευτές Ροδόπης
4. Κύριο Δήμαρχο Κομοτηνῆς

Ἐνταῦθα

Β. ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΣΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ Μ.Ο.Κ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Δ/ΝΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

ΔΕΛΤΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

1. *ΤΙΤΛΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ*: 2ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
2. *ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ ΠΟΥ ΟΡΓΑΝΩΝΕΙ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ*: ΚΕΝΤΡΟ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
3. *ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ*: ΑΡΧΑΙΑ ΘΡΑΚΗ (ΑΡΧΑΪΚΗ, ΚΛΑΣΣΙΚΗ, ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ)
4. *ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΣΤΗΝ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ ΠΟΥ ΥΠΑΓΕΤΑΙ Ο ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ*: ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
5. *ΜΕΛΗ ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ*:
(Ὀνοματεπώνυμο, τίτλος, διεύθυνση)

Πρόεδρος: Γεώργιος Μπακαλάκης, Ὁμότιμος Καθηγητής Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ἀντιπρόεδρος: Γεώργιος Παπαδριέλλης, Δήμαρχος Κομοτηνῆς.

Γεν. Γραμματεύς: Διαμαντῆς Τριαντάφυλλος, Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων.

Μέλη:

α) Χάϊδω Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Ἔφορος Ἀρχαιοτήτων.

β) Χαράλαμπος Μπακιρτζῆς, Καθηγητής τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/νίκης.

γ) Νικόλαος Εὐστρατίου, Λέκτορας τοῦ Ἀριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/νίκης.

δ) Πρωτ. Δημήτριος Βασιλειάδης, Πρόεδρος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Μ.Ο.Κ. Εἰδικός Γραμματεύς.

ε) Βασίλειος Εὐαγγελόπουλος, Γεν. Γραμματεύς τοῦ Δ.Σ. τοῦ Κέντρου Θρακικῶν Μελετῶν τοῦ Μ.Ο.Κ. Ταμίας.

6. *ΤΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΓΚΛΗΣΗΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ*:
   α) Τόπος (πόλις): ΚΟΜΟΤΗΝΗ
   β) Ἡμερομηνία: Γ΄ ΔΕΚΑΗΜΕΡΟ ΜΑΪΟΥ 1992
   γ) Διάρκεια: 6 ΗΜΕΡΕΣ
   δ) Χῶρος (αἴθουσα): ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΗΡΙΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
7. *ΑΡΙΘΜΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ*:
   ΕΛΛΗΝΕΣ: πενήντα (50)
   ΞΕΝΟΙ: πενήντα (50)
   Ἡ κατάσταση τῶν ξένων πρωσοπικοτήτων θά ὑποβληθεῖ ἀργότερα.
8. *ΕΣΟΔΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΑΠΟ ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ*:
   α) Ἐγγραφές συνέδρων 500.000
   β) Εἰσφορές τοπικῶν φορέων καί ἐπιχειρήσεων 1.000.000
9. *ΕΙΔΟΣ ΖΗΤΟΥΜΕΝΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ*:
   α) Οἰκονομική ΝΑΙ (κάλυψη ὑπολοίπων δαπανῶν)
   β) Τεχνική ΝΑΙ (συνδρομή ὑπηρεσιῶν Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ στήν ὀργάνωση ἐκθέσεων κλπ.)
10. *ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ*: ΝΑΙ
11. *ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΛΩΣΣΩΝ*: ΤΕΣΣΕΡΙΣ (4): (ΕΛΛΗΝΙΚΗ, ΑΓΓΛΙΚΗ, ΓΑΛΛΙΚΗ, ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ)
12. *ΕΙΔΙΚΕΣ ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ*:
    Οἱ ὀργανωτές ὑποχρεοῦνται νά ὑποβάλλουν στήν Δ/νση Πολιτιστικῆς Κίνησης μετά τήν λήξη τῶν ἐργασιῶν ἀπολογιστικά στοιχεῖα τῆς διεξαγωγῆς τοῦ συνεδρίου.
14. *ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΟΡΓΑΝΩΤΟΥ*:
    ΚΕΝΤΡΟ ΘΡΑΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΟΥ ΜΟΡΦΩΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΚΟΜΟΤΗΝΗΣ
    Πρόεδρος: ΠΡΩΤ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
    Ταχ. Δ/νση: Ἁγίου Γεωργίου 42
    Τηλέφωνο: 25975, 22642
    Ὑπογραφή:
15. *ΛΟΙΠΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ*:

Γ. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΗΜΜΕΝΟ ΣΤΟ ΑΡΙΘ. 174/27-12-1990 ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ Μ.Ο.Κ.

ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

2ου Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου Θρακικῶν Σπουδῶν
«Ἀρχαία Θράκη (Ἀρχαϊκή, Κλασσική, Ἑλληνιστική καί Ρωμαϊκή Ἐποχή)»

1η Ἡμέρα
9π.μ.-2μ.μ. Πρωϊνή Συνεδρίαση
Πανηγυρική Ἔναρξη - Ἀνακοινώσεις - Συζητήσεις
6.00-9.00μ.μ. Ἀπογευματινή Συνεδρίαση
Ἀνακοινώσεις-Συζητήσεις

2η Ἡμέρα
9π.μ.-2μ.μ. Πρωϊνή Συνεδρίαση
Ἀνακοινώσεις-Συζητήσεις
6.00-9.00μ.μ. Ἀπογευματινή Συνεδρίαση
Ἀνακοινώσεις-Συζητήσεις

3η Ἡμέρα
Ὅπως ἡ 2η

4η Ἡμέρα
Ὅπως ἡ 2η

5η Ἡμέρα
9π.μ.-2μ.μ. Πρωϊνή Συνεδρίαση
Ἀνακοινώσεις-Συζητήσεις
5.00-9.00μ.μ.
Ἐπίσκεψη μνημείων καί ἀξιοθεάτων περιοχῆς Κομοτηνῆς καί εἰδικῶν ἐκθέσεων Συνεδρίου.

6η Ἡμέρα
Ἐκδρομή συνέδρων στήν Σαμοθράκη
Ἐπίσκεψη Ἀρχαιοτήτων Θράκης

Κομοτηνή 27-12-1990

Ὁ Πρόεδρος
Πρωτ. Δημήτριος Βασιλειάδης

Ὁ Γεν. Γραμματεύς
Βασίλειος Εὐαγγελόπουλος

Δ. ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΣΥΝΗΜΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΑΡΙΘ. 174/27-12-1990 ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ Μ.Ο.Κ.

ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΕΣΟΔΩΝ - ΕΞΟΔΩΝ

2ου Διεθνοῦς Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου Θρακικῶν Σπουδῶν

Α. ΕΣΟΔΑ

1. Ἐγγραφές συνέδρων 100 × 5.000	500.000
2. Εἰσφορές τοπικῶν φορέων καί ἐπιχειρήσεων	3.000.000
3. Κρατική οἰκονομική ἐνίσχυση	5.500.000
	9.000.000

Β. ΕΞΟΔΑ

α. Προσυνεδριακά

1. Λειτουργία γραμματείας	500.000
2. Ἐκτυπωτικά	500.000
3. Ταχυδρομικά	200.000
	1.200.000

β. Συνεδριακά

1. Ἔξοδα κινήσεως διαπρεπῶν συνέδρων	1.500.000
2. Ἔξοδα φιλοξενίας συνέδρων	1.500.000
3. Ἔξοδα δεξιώσεων-ἐκδρομῶν	1.000.000
4. Δαπάνες ἐκθέσεων	1.000.000
5. Δαπάνη ἐκτυπώσεως πρακτικῶν	2.000.000
6. Δαπάνη μεταφράσεως	800.000
	7.800.000
Γενικό σύνολο ἐξόδων	9.000.000

Κομοτηνή 27-12-1990

Ὁ Πρόεδρος
Πρωτ. Δημήτριος Βασιλειάδης

Ὁ Γεν. Γραμματεύς
Βασίλειος Εὐαγγελόπουλος

Ε. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ Μ.Ο.Κ. ΠΡΟΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

'Αριθ. Πρωτ. 82 'Εν Κομοτηνῇ τῇ 24-6-1991

Πρός
Τό 'Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ
Δ/νση Πολιτιστικῆς Κίνησης
Τμῆμα Συνεδρίων
'Ερμοῦ 17, 10563 'Αθήνα

Σέ συνέχεια τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174/27-12-1990 ἐγγράφου μας μέ τό ὁποῖο σᾶς ζητᾶμε τήν ἔγκριση τοῦ β΄ Συμποσίου Θρακικῶν Σπουδῶν μέ τίτλο «'Αρχαία Θράκη (ἀρχαϊκή, κλασσική, ἑλληνιστική καί ρωμαϊκή ἐποχή)» καί προτείναμε τά μέλη τῆς 'Οργανωτικῆς 'Επιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου, παρακαλοῦμε νά ἀντικατασταθεῖ ὁ προτεινόμενος στό σχετικό ὡς Πρόεδρος καθηγητής Γεώργιος Μπακαλάκης πού ἀπεβίωσε πρό μηνῶν, διά τοῦ κ. 'Ανδρέα Βαβρίτσα ἐπιτίμου 'Εφόρου 'Αρχαιοτήτων.

'Επ' εὐκαιρία παρακαλοῦμε θερμά νά ἐπισπεύσετε τήν ἔκδοση τῆς σχετικῆς ὑπουργικῆς ἀπόφασης γιά νά καταστεῖ δυνατή ἡ ἔναρξη τῶν ἐνεργειῶν προπαρασκευῆς τοῦ συνεδρίου.

Μέ ἐξαιρετική τιμή

'Ο Πρόεδρος
Πρωτ. Δημήτριος Βασιλειάδης

'Ο Γεν. Γραμματεύς
Βασίλειος Εὐαγγελόπουλος

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ

Αἰκατερινίδης Γεώργιος. Γεννήθηκε στό 'Ηράκλειο Κρήτης τό 1936. Σπούδασε Φιλολογία στό Πανεπιστήμιο 'Αθηνῶν καί τό 1979 ἔλαβε διδακτορικό δίπλωμα ἀπό τή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων. 'Από τό 1963 ἐργάζεται στό Κέντρο 'Ερεύνης τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφίας τῆς 'Ακαδημίας 'Αθηνῶν, ἀσχολούμενος συστηματικά καί ὑπεύθυνα μέ τά θέματα τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ. Ἔχει πραγματοποιήσει περισσότερες ἀπό σαράντα ἐπιστημονικές ἀποστολές σέ ὅλο σχεδόν τόν ἑλλαδικό χῶρο (ἰδιαίτερα στή Μακεδονία καί Θράκη), ἀποθησαυρίζοντας πλουσιότατο λαογραφικό ὑλικό μέ καταγραφή, ἠχογράφηση, φωτογράφηση καί κινηματογράφηση καί ἔχει δημοσιεύσει μεγάλο ἀριθμό μελετῶν (κυρίως γιά θέματα λαϊκῆς λατρείας) σέ ἐπιστημονικά περιοδικά καί πρακτικά συνεδρίων, καθώς καί πολλά λαογραφικά ἄρθρα σέ διάφορες ἄλλες ἐκδόσεις. Εἶναι μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας, τῆς 'Ιστορικῆς καί Λαογραφικῆς 'Εταιρείας Σερρῶν-Μελενίκου καί τῆς 'Ελληνικῆς 'Εταιρείας Λαογραφικῆς Μουσειολογίας, ἐπίσης μέλος πολλῶν ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἑταιρειῶν καί συλλόγων.

'Αντωνιάδης Γεώργιος. Γεννήθηκε στήν 'Ανατολική Θράκη. Μεγάλωσε στήν Κομητηνή, ὅπου πῆρε τή στοιχειώδη καί τή γυμνασιακή του μόρφωση. Σπούδασε 'Ιατρική στό Πανεπιστήμιο τῶν 'Αθηνῶν καί εἰδικεύτηκε στόν κλάδο τῆς Παθολογίας. Ἔκανε τή διδακτορική του διατριβή στήν 'Ιατρική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης καί διηύθηνε γιά πολλά χρόνια τήν Παθολογική Κλινική τοῦ Γενικοῦ Νοσοκομείου τῆς Κομοτηνῆς. Πρωτοστάτησε στήν ἵδρυση καί διετέλεσε κατ' ἐπανάληψη πρόεδρός της. 'Εκτός ἀπό τήν κύρια ἐπαγγελματική του ἐνασχόληση ἐνδιαφέρεται καί γιά τήν καλλιέργεια τῶν Γραμμάτων.

Βασιλειάδης Δημήτριος. Γεννήθηκε τό 1945 στήν Κομοτηνή, ὅπου μεγάλωσε καί διαμένει μόνιμα. Σπούδασε στήν Πολυτεχνική Σχολή τοῦ 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καί ἔλαβε τό δίπλωμα τοῦ ἀγρονόμου καί τοπογράφου μηχανικοῦ. Τό 1988 χειροτονήθηκε κληρικός τῆς 'Ορθοδόξου 'Εκκλησίας καί ἔκτοτε εἶναι ἐφημέριος τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Κομοτηνῆς. 'Ιδιαίτερος γραμματεύς τοῦ Σεβ. Μη-

τροπολίτου Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς, ὑπεύθυνος τοῦ Γραφείου Τύπου καί Δημοσίων Σχέσεων καί τεχνικός σύμβουλος τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως. Ἐπαγγελματικά ἀσχολεῖται μέ τήν μελέτη καί ἐπίβλεψη δημοσίων καί ἰδιωτικῶν ἔργων. Ἀπό τά φοιτητικά του χρόνια συμμετέχει ἐνεργά στόν συνδικαλισμό, τήν πολιτιστική κίνηση καί τήν ἐκκλησιαστική δραστηριότητα, σάν μέλος τῆς διοικήσεως καί πρόεδρος διαφόρων πολιτιστικῶν καί συνδικαλιστικῶν σωματείων, καθώς καί ἐκκλησιαστικῶν φορέων. Χρημάτισε ἐπανειλημμένα πρόεδρος τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς, τοῦ ὁποίου προεδρεύει καί σήμερα. Ἔδωσε διαλέξεις καί δημοσίευσε ἄρθρα καί μελέτες μέ ἱστορικά, λαογραφικά καί ἐκκλησιαστικά θέματα.

Δουκατᾶ Σοφία. Εἶναι ἀρχαιολόγος. Ἔλαβε μέρος σέ ἀνασκαφές στήν Κρήτη, Σαντορίνη, Μαρώνεια. Ἀπό τό 1986 ἐργάζεται στή 12η Ἐφορεία Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Καβάλας. Συμμετεῖχε μέ σχετικές ἀνακοινώσεις στίς ἐτήσιες συναντήσεις γιά τό Ἀρχαιολογικό Ἔργο στή Μακεδονία καί Θράκη.

Καλογερέας Εὐστράτιος. Γεννήθηκε στήν κοινότητα Κέντρου Καλαμάτας, ὅπου τελείωσε καί τίς γυμνασιακές του σπουδές. Τό 1939 τελείωσε τή Σχολή Εὐελπίδων καί ὀνομάστηκε ἀνθυπολοχαγός. Τό 1940 πολέμησε στό Μέτωπο τῆς Ἀλβανίας σάν διοικητής λόχου ἀπό τήν ἀρχή. Τιμήθηκε μέ δύο παράσημα ἐξαίρετων πράξεων. Τό 1942 εἰσῆλθε στό Μετσόβιο Πολυτεχνεῖο καί τό 1946 πῆρε τό δίπλωμα τοῦ Μηχανολόγου-Ἠλεκτρολόγου. Τόν ἴδιο χρόνο προήχθηκε στό βαθμό τοῦ ταγματάρχη Τεχνικοῦ Σώματος. Τό 1949 διορίστηκε μηχανολόγος τοῦ Δημοσίου καί τό 1977 ὀνομάστηκε ἐπιθεωρητής Δημοσίων Ἔργων. Δίδαξε ἐπί 7 χρόνια στίς προσαρτημένες σχολές τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου. Ἀπό πολλῶν ἐτῶν ἀσχολεῖται μέ μελέτες ἱστορικοπολιτικῶν, στρατιωτικῶν καί τεχνικῶν θεμάτων καί ἐξέδωσε μέχρι σήμερα 25 σχετικά βιβλία. Τελευταῖα ἐπιδίδεται στή μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς Θράκης.

Κοντοβᾶς Βασίλειος. Γεννήθηκε στό Βόλο τό 1951, ὅπου τελείωσε τίς γυμνασιακές του σπουδές. Εἶναι πτυχιοῦχος τῆς Θεολογικῆς καί στή συνέχεια τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Ἔλαβε δίπλωμα μεταπτυχιακῶν σπουδῶν στήν Ἱστορική Θεολογία. Ἐκπονεῖ διδακτορική διατριβή στήν Ἱστορική Θεολογία. Διετέλεσε ἐπιστημονικός ἐρευνητής στό Πατριαρχικό Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν Θεσσαλονίκης (1979-1981). Ἀσχολήθηκε μέ ἔρευνες παλαιογραφικῶν θεμάτων καί ἐκπόνηση καταλόγων χειρογράφων μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους (Φιλοθέου καί Χελανδαρίου) σέ συνεργασία μέ συναδέλφους τοῦ Ἱδρύματος. Σήμερα παραμένει ἔκτακτος

ἐπιστημονικός συνεργάτης του. Πραγματοποίησε σπουδές στό Παρίσι στό Institut Français d'Etydes Byzantines μέ παλαιογραφικό ἀντικείμενο μελέτης. Συμμετέσχε μέ ἀνακοίνωση στό XVI Διεθνές Βυζαντινολογικό Συνέδριο, πού πραγματοποιήθηκε ἀπό 3 ἕως 11 Ὀκτωβρίου 1981 στή Βιέννη. Ἔγραψε καί δημοσίευσε μελέτες, ἄρθρα, βιβλιογραφίες καί λογοτεχνήματα. Ὑπηρετεῖ στή Μέση Ἐκπαίδευση σάν θεολόγος καθηγητής.

Κοῦκος Μόσχος. Γεννήθηκε τό 1930 στό Σουφλί. Ἀποφοίτησε ἀπό τό Γυμνάσιο Σουφλίου καί τήν Παιδαγωγική Ἀκαδημία Ἀλεξανδρούπολης καί μετεκπαιδεύτηκε σέ θέματα Ἀγωγῆς στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ὑπηρέτησε ὡς δάσκαλος σέ χωριά τῆς Ροδόπης καί σέ σχολεῖα τῆς Κομοτηνῆς. Ἐπιθεωρητής στή Δημοτική Ἐκπαίδευση ἀπό τό 1971. Συνταξιοῦχος ἀπό τό 1985. Συνεργάζεται μέ τόν Ραδιοφωνικό Σταθμό Θράκης, κάνοντας ἐκπομπές μέ τήν ἱστορία καί λαογραφία τοῦ θρακικοῦ χώρου. Ἔγραφε καί παρουσίαζε τήν ἐκπομπή «Στά βήματα τοῦ Ὀρφέα, Ὁδοιπορικό τῆς Θράκης». Τά κείμενα τῆς ἐκπομπῆς κυκλοφόρησαν σέ ἰδιαίτερο τόμο τό 1991. Δημοσίευσε σχετικές ἐργασίες σέ ἐφημερίδες καί περιοδικά.

Κωνσταντινίδης Φώτιος. Γεννήθηκε τό 1920 στήν Καβάλα, ἀπό γονεῖς Μαρωνίτες. Τελείωσε τό Δημοτικό σχολεῖο στήν Καβάλα. Τό 1934 ἐγκαθίσταται στή Μαρώνεια μέ τούς γονεῖς του. Ἀπό τό 1963 ἐργάστηκε στή ΙΘ΄ Ἐφορεία Προϊστορικῶν καί Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων, ὡς φύλακας τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου. Συμμετεῖχε σάν ἐπιστάτης στίς ἀνασκαφές τῆς Μαρώνειας καί τῶν Ἀβδήρων. Ἔλαβε μέρος σέ ἐξερευνήσεις σέ ὅλη τή Δυτική Θράκη γιά τόν ἐντοπισμό προϊστορικῶν καί ἱστορικῶν θέσεων. Ἀσχολήθηκε μέ τό ἐλεύθερο σχέδιο ἀποτύπωσης θρακικῶν ἀμυντικῶν περιβόλων καί ὑπαίθριων προϊστορικῶν ἱερῶν, παραδίνοντας λεπτομερεῖς ἀναφορές. Συμμετεῖχε στήν ἀνεύρεση βραχογραφιῶν σέ ὅλη τή Δυτική Θράκη. Στίς 27 Μαΐου τοῦ 1985, τοῦ ἀπονεμήθηκε ἡ ἠθική ἀμοιβή τοῦ ἐπαίνου, ἀπό τόν Ὑπουργό Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν γιά τή συμβολή του στό ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας στό χῶρο τῆς Μαρώνειας, ὅπου ὑπηρέτησε, ἀλλά καί σέ ὅλη τή Θράκη γενικότερα. Συνταξιοδοτήθηκε τό 1985.

Μουσόπουλος Θανάσης. Γεννήθηκε τό 1949 στήν Ξάνθη, ὅπου μεγάλωσε καί κατοικεῖ μόνιμα. Σπούδασε στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἀσχολεῖται μέ τήν ποίηση, τό δοκίμιο καί τά πολιτιστικά. Εἶναι μέλος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τῆς Ἑταιρείας Λογοτεχνῶν Θεσσαλονίκης καί τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφικῆς Ἑταιρείας. Πρόεδρος τῆς Φιλοπρόοδης Ἕνωσης Ξάνθης

καί δημοτικός σύμβουλος. Ἔδωσε διαλέξεις καί εἰσηγήσεις σέ χωριά καί πόλεις τῆς Βόρειας Ἑλλάδας καί στή Φλωρεντία τῆς Ἰταλίας. Συμμετεῖχε καί μίλησε σέ πολιτιστικά συνέδρια καί στά Συμπόσια Ποίησης στήν Πάτρα. Συνεργάζεται μέ ἐφημερίδες καί περιοδικά καί μέ τό Ραδιοφωνικό Σταθμό Θράκης. Γιά τό ἔργο του ἔχουν γραφεῖ πολλές θετικές κριτικές καί τό ἔργο του παρουσιάστηκε σέ ἐκδηλώσεις. Τιμήθηκε μέ διάφορες διακρίσεις. Εἶναι παντρεμένος καί πατέρας δύο παιδιῶν. Εἶναι φροντιστής. Μέχρι σήμερα ἔχουν κυκλοφορήσει 13 αὐτοτελῆ βιβλία του. Ἐπίσης ἔχουν κυκλοφορήσει πολλές ἐργασίες του σέ ἀνάτυπα ἀπό τό περιοδικό «Θρακικά Χρονικά» Ξάνθης καί τό περιοδικό «Θρακική Ἐπετηρίδα» Κομοτηνῆς. Ἔχει ἀνέκδοτη ἐργασία (ποίηση, μελέτες, διηγήματα). Ἰδιαίτερα ἀσχολεῖται μέ τά πολιτιστικά θέματα τῆς ἐπαρχίας καί μέ μία Ἀνθολογία Θρακικῆς Ποίησης.

Παγκοζίδης Ἰωάννης. Γεννήθηκε τό 1958 στήν Κομοτηνή ἀπό γονεῖς ποντιακῆς καταγωγῆς. Στήν Κομοτηνή τελείωσε τό Δημοτικό, τό Γυμνάσιο καί τό Λύκειο. Στή συνέχεια σπούδασε ἠλεκτρονικά στή Θεσσαλονίκη καί τήν Ἀθήνα καί σήμερα ἀσκεῖ τό ἐπάγγελμα τοῦ ραδιοηλεκτρολόγου στήν Κομοτηνή. Παράλληλα ἀπό μικρή ἡλικία ἀσχολεῖται μέ τήν παράδοση τοῦ τόπου καί ἰδιαίτερα μέ τούς ἑλληνικούς χορούς καί τραγούδια. Ὑπῆρξε συνεργάτης καί χορευτής τοῦ συγκροτήματος τῆς Δώρας Στράτου. Ἀπό τό 1980 εἶναι ὑπεύθυνος χορευτικῶν συγκροτημάτων τῆς περιοχῆς καί διευθυντής τοῦ τομέα λαϊκοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Συλλόγου Καππαδοκῶν Ν. Ροδόπης, μέ σημαντική προσφορά καί παρουσία στήν περιοχή. Ἀπό τό 1987 εἶναι τακτικός συνεργάτης τῆς Ἑλληνικῆς Ραδιοφωνίας-Τηλεόρασης, ἐπιμελούμενος μουσικολαογραφικές ἐκπομπές. Εἶναι εἰδικός συνεργάτης λαογραφικῶν ἱδρυμάτων τῆς Ἑλλάδας καί τοῦ ἐξωτερικοῦ. Συμμετέχει ὡς εἰσηγητής σέ συνέδρια καί ἀρθρογραφεῖ σέ διάφορα ἔντυπα. Εἶναι μέλος τῆς διεθνοῦς ὀργάνωσης λαϊκῆς τέχνης τῆς ΟΥΝΕΣΚΟ. Παίζει παραδοσιακά ὄργανα καί ἔχει σπουδάσει θεωρητικά τῆς μουσικῆς.

Παναγοπούλου Εὔχαρις. Γεννήθηκε τό 1974 στήν Κομοτηνή. Ἀποφοίτησε ἀπό τό 1ο Λύκειο Κομοτηνῆς τό 1991. Εἶναι φοιτήτρια τοῦ τμήματος Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῆς καί Ψυχολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Γνωρίζει τήν ἀγγλική καί γαλλική γλώσσα. Ποίημά της βραβεύτηκε ἀπό τήν Ἑταιρεία Λογοτεχνῶν Βορείου Ἑλλάδος τό 1990. Ἐργασία της μέ θέμα: «Ἡ ἐπιθετικότητα στήν παιδική ἡλικία» δημοσιεύτηκε στή «Νέα Παιδεία» (τρίμηνη ἔκδοση παιδευτικοῦ προβληματισμοῦ) τό 1991.

Π ά ν τ ο ς Π ά ν τ ο ς. Γεννήθηκε στό Βόλο τό 1946. Εἶναι πτυχιοῦχος τῶν τμημάτων α) Ἱστορίας καί Ἀρχαιολογίας, β) Βυζαντινῶν καί Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καί γ) Δημοσίου Δικαίου καί Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Τό 1986 ἀναγορεύτηκε διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν μέ τή διατριβή του «Τά σφραγίσματα τῆς αἰτωλικῆς Καλλιπόλεως». Ἐργάστηκε ὡς ἔκτακτος ἀρχαιολόγος στήν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Ἀθηνῶν (1971-73), ὡς ἐπιμελητής ἀρχαιοτήτων στίς Ἐφορείες Κομοτηνῆς (1973-77) καί Ἐδέσσης (1977-78), ὡς τμηματάρχης μουσείων στό Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καί Ἐπιστημῶν (1978-80) καί ἀπό τόν Ἰούλιο 1980 ἐφορεύει στήν Ἐφορεία Ἀρχαιοτήτων Λαμίας. Τό 1984-85 τοῦ χορηγήθηκε ἐκπαιδευτική ἄδεια καί παρέμεινε μέ ἐρευνητική ὑποτροφία τοῦ Ἱδρύματος Alexander von Humboldt στό Ἀρχαιολογικό Ἰνστιτοῦτο τοῦ Πανεπιστημίου Βόννης καί γιά μικρά διαστήματα στά Πανεπιστήμια Saarbrücken καί Marburg. Εἶναι ἑταῖρος τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας καί μέλος ἄλλων ἐπιστημονικῶν συλλόγων. Τό 1987 ἐξελέγη ἀντεπιστέλλον μέλος τοῦ Γερμανικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου (Βερολίνο). Συμμετέσχε σέ πολλά διεθνῆ, πανελλήνια καί τοπικά ἐπιστημονικά συνέδρια. Δημοσίευσε ἱστορικά καί ἀρχαιολογικά ἄρθρα σέ ἐπιστημονικά περιοδικά, πολλά ἀπό τά ὁποῖα ἀναφέρονται στή Θράκη.

Π α π α θ α ν ά σ η - Μ ο υ σ ι ο π ο ύ λ ο υ Κ α λ λ ι ό π η. Κατάγεται ἀπό τή Θράκη. Πτυχιοῦχος ΑΣΟΕΕ καί Ἀγγλικῆς Φιλολογίας. Ἔκανε μεταπτυχιακές σπουδές (ἐθνολογία-κοινωνιολογία-ἱστορία) στήν Ἀγγλία καί Γερμανία. Ἔλαβε μέρος σέ ἐπιστημονικά συνέδρια μέ ἀνακοινώσεις, πραγματοποίησε διαλέξεις σέ θέματα λαογραφίας καί ἱστορίας καί συνεργάστηκε στά ραδιοτηλεοπτικά μέσα. Διδάσκει λαογραφία στά ἐπιμορφωτικά σεμινάρια τῆς Χ.Α.Ν. Ἀθηνῶν. Ἔχει συγγράψει οἰκονομικοκοινωνικές, ἱστορικές καί λαογραφικές μελέτες, πού δημοσιεύτηκαν σέ ἐπιστημονικές ἐκδόσεις, περιοδικά καί ἐφημερίδες. Συνέγραψε καί ἐξέδωσε εἴκοσι αὐτοτελῆ ἱστορικά καί λαογραφικά ἔργα, τά περισσότερα τῶν ὁποίων ἀναφέρονται στή Θράκη. Ἔργα της ἔτυχαν τιμητικῶν διακρίσεων. Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπαίνεσε τή μελέτη της «Οἰκονομική καί κοινωνική ζωή τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Θράκης κατά τήν Τουρκοκρατία» («Θρακικά»). Ἡ Ἑστία Ν. Σμύρνης βράβευσε τά «Ἑλληνικά προξενεῖα στή Θράκη, Α΄» καί «Λαογραφικά Θράκης, Α΄». Ὁ δῆμος Ἀλεξανδρούπολης τῆς ἀπένειμε γιά τό συγγραφικό της ἔργο ἀργυρό μετάλλιο τῆς πόλης.

Χ ά ρ η Κ ο ρ ί ν ν α. Λογοτεχνικό ψευδώνυμο τῆς Παπάζογλου Κορνηλίας. Γεννήθηκε στήν Κομοτηνή τό 1948. Ἔζησε τά παιδικά καί ἐφηβικά

της χρόνια στό Κόσμιο Κομοτηνῆς, ἀπ' ὅπου κατάγονται οἱ γονεῖς της. Σπούδασε φιλολογία στή Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης. Ἀπό τό 1976 ἐργάζεται ὡς καθηγήτρια. Σήμερα ὑπηρετεῖ στό 1ο Γυμνάσιο Κομοτηνῆς. Εἶναι μέλος τῆς Πανελλήνιας Ἕνωσης Συγγραφέων-Λογοτεχνῶν. Τό 1985 κυκλοφόρησε τό πρῶτο βιβλίο της «Ποιητικές Σελίδες», πρῶτος κύκλος. Στόν Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό 1988 τῆς Πανελλήνιας Ἕνωσης Συγγραφέων-Λογοτεχνῶν βραβεύτηκε μέ ἔπαινο μέ τό ποίημα «Αὐτό τό καλοκαίρι». Στόν Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Διαγωνισμό 1989 τῆς Πανελλήνιας Ἕνωσης Συγγραφέων-Λογοτεχνῶν πῆρε τό τρίτο βραβεῖο μέ τό ποίημα «Εὐτυχία». Τό 1990 κυκλοφόρησε τό δεύτερο βιβλίο της «Ποιητικές Σελίδες», δεύτερος κύκλος.

Χριστοφορίδης Γεώργιος. Γεννήθηκε τό 1952 στήν Κομοτηνή ἀπό Κομοτηναίους γονεῖς. Ὁ πατέρας του κατάγεται ἀπό παλιά ἐντόπια οἰκογένεια Κομοτηναίων, ἐνῶ οἱ γονεῖς τῆς μητέρας του ἔχουν τήν καταγωγή τους στήν Ἀνατολική Θράκη. Τά μαθητικά του χρόνια τά πέρασε στήν Κομοτηνή, ὅπου τελείωσε μέ ἄριστα ὅλες τίς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καί τοῦ Γυμνασίου. Ἀπεφοίτησε τό ἔτος 1970 ἀπό τό Λύκειο πρῶτος στήν τάξη του. Φοίτησε στήν Ἀνωτάτη Σχολή Πολιτικῶν Μηχανικῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου καί τό 1975 ἔλαβε τό δίπλωμα τοῦ Πολιτικοῦ Μηχανικοῦ. Ὑπηρέτησε στή Νομαρχία Ροδόπης, ὡς μηχανικός γιά θέματα Σχολικῆς Στέγης. Ἀπό τό ἔτος 1986 εἶναι διευθυντής Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Νομαρχίας Ροδόπης, ἀφοῦ προηγουμένως ἐθήτευσε ὡς προϊστάμενος τμημάτων τῆς ἴδιας ὑπηρεσίας. Ἔχει ἐπιμορφωθεῖ στούς τεχνικούς τομεῖς Σχολικῶν Κτιρίων καί Λιμενικῶν Ἔργων καί ἐπίσης σέ θέματα Διοίκησης (management), ἀξιοποίησης ἀνθρώπινου δυναμικοῦ, σέ θέματα σχέσεων κράτους-πολίτη, σέ θέματα περιφερειακῆς ἀνάπτυξης καί στούς τομεῖς πληροφορικῆς (κομπιούτερ) καί περιβάλλοντος. Ἔχει μετάσχει σέ πολλά συνέδρια καί ὑπῆρξε εἰσηγητής στό Ἀναπτυξιακό Συνέδριο Νομοῦ Ροδόπης. Εἶναι μέλος τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς καί μέλος ἄλλων πολιτιστικῶν καί ἀθλητικῶν σωματείων, ὅπου κατά καιρούς εἶναι καί μέλος τῶν ἀντίστοιχων Διοικητικῶν Συμβουλίων. Εἶναι στέλεχος τῆς μόνιμης ἐπιτροπῆς ἀναπτυξιακῶν θεμάτων τοῦ τμήματος Θράκης τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος καί μέλος τοῦ Πανεπιστημιακοῦ Συμβουλίου τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Συμμετέχει στό Διοικητικό Συμβούλιο τοῦ Νομαρχιακοῦ Ταμείου Ροδόπης, ὅπου εἶναι ὁ βασικός εἰσηγητής ἐπί τεχνικῶν θεμάτων.

ΕΚΤΥΠΩΣΗ
ΑΘ. ΛΑΤΙΝΤΖΗ, ΕΘΝ. ΑΜΥΝΗΣ 38
ΤΗΛ. 222965, 221529
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ